N VIII

197

John Frederick Lewis

K Dugdale

De Civitate Dei

cum expositione

c. 1420

Incipit Expo-
ſitio fratris tho-
me de walleys ſup
libris btī Augui
de ciuitate dei

F

luminis impetus
letificat ciuitatē
dei ī ps. fons ſa-
pientie uerbū dei
reſidens ī excelſis
p dona ſua inde p
cedens ī quattuor capita
ſe diuiſit. ſ. in quattuor
flumina de quibꝫ ſcribit eccī 24º. i. Ego ſapiētia
effudi flumina. duꝫ mētibꝫ quattuor doctoꝝ eccē. qbꝫ ſpialr
i expone ſacre ſcripture ꝯtulit principatuꝫ copioſi-
ſſime. aquas ſalutaris ſapie īfudit. quas tamen
mirabili diſpoſitione ſic p ſpm ſuū diſtribuit
qd Anthō p quandaꝫ excellenciā ꝯſ. hiſtoricū bto
Io. ſcdm moraleꝫ ſeu tropologicū bto gregorio ſenſuꝫ
allegoricuꝫ bto Ambroſio ꝯ ſenſuꝫ uo anagogicuꝫ
bto Auguſtino ꝯmiſit ꝯ Inter quos ſenſus ana-
gogicus i. ſurſuꝫ ducens videlicet ad ſupna
prerogatiaꝫ obtinet dignitatis pp qd bto Augu-
ſtino ſpiale ꝯuenit illud eccī 4º. Impetus eſt
quaſi flumen ſapiā. Naꝫ quēadmoduꝫ Io. euan-
geliſta alios euangeliſtas ſic et btūs Auguſti-
nus doctores ceteros antecellit ¶ Quāuis
igitur pdicta quattuor flumiā ab altitudine mōtiuꝫ
eternoꝝ deſcēdant. cuꝫ impetu et ideo neceſſe
ſit de ipis verificari. Illud pſalmiſte. Eleua-
uerint flumina dne. eleuauerūt flumina
uocem ſuaꝫ ꝯ Flumꝰ tn̄ unū. cuiꝰ nomē eſt eu-
frates. qd īterptat frugifer i. doctrina btī Aug.
qui ab altiori pueniēs quo ad libros de ciuita-
te dei ab ipo ꝯſcriptos p ciuitateꝫ ſcāꝫ verlm
i. eccāꝫ militantē decurrēs uelut cuꝫ impetu
fortiori. Cuiꝰ impetꝰ ciuitatē dei letificat. nō
ſoluꝫ qa potū ſuauiſſimuꝫ ſibi pſtat. Sꝫ etiā
qr ꝯtra impugnatiōes hoſtiles ipm ptegit et
defenſat ꝯ propter hoc nō aduerſario huius
ciuitatis dici pōt illud eccī 4º. Noli reſiſtere
ꝯtra faciēꝫ potentis et ne coneris ꝯtra iter

fluuij. Cuꝫ ergo ſint huiꝰ fluminis aque ſuauiſ-
ſime et ſalubres ciues tn̄ multos huiꝰ ciuitis
ſanctiſſime hoc ꝯtriſtat. qꝛ acceſſus ad eas pci-
pue ī primus x. libris uidet multuꝫ difficile et
obſcurus. Naꝫ fluuius ipe quaſi puteus al-
tus eſt et ī quo hauriant pauci tn̄ ꝯ pp
qd Ego frater thomas ordinis pdicatoꝝ Anglicꝰ
natione cupiēs pfataꝫ difficultatē ſalteꝫ pro
parte auferre acceſſuꝫ facileꝫ de pdco flumine
haurire uolentibꝫ pparare. ꝯfiſus ī eius au-
xilio qui profunda fluuioꝝ ſcrutat et ab-
ſcondita pducit ī lucē. exponeꝫ quendā ſup
deceꝫ pmos libros de ciuitate dei ī quibꝫ eſt
maior obſcuritas. qꝫ ī ſequentibꝫ pp multi-
tudineꝫ hyſtoriaꝝ et fabulaꝝ. paucis nota-
ui ꝯpoſui loca planiora tranſiliās obſcuri-
tatibꝫ uo magis īſiſtens ꝯ ~~promittēs quedaꝫ~~
qui phet que ad ītelligentiaꝫ dcoꝝ libroꝝ ne-
ceſſaria uidebant. quoꝝ quedaꝫ ptinent ad
cauſaꝫ ipoꝝ effectiuaꝫ. quedaꝫ uo ad eoꝝ mām
et procedendi moduꝫ ſeu formā.

Circa uero cāꝫ effectiuaꝫ libroꝝ de ciui-
tate dei ſciēduꝫ ē qꝛ btūs Auguſtinus
ſic colligi pōt ex hijs que ipe met dicit
infra libro xviij. c. ultio libros de ciuitate
dei ſcripſit circa annū amiſſione ſpus ſcti
trecenteſimū nonageſimū qntuꝫ ¶ Cauſa
uo que mouit ipm ad ſcribenduꝫ fuit ut re-
primeret blaſphemias ꝯtra xpm īſurgētes
ppter hoc qꝛ tporibꝫ xpianoꝝ. urbs Romana
a gothis capta fuit. ppter alia mala que
taꝫ urbi. qꝫ alibi et extra urbeꝫ xpianis
p genteꝫ gothoꝝ ſt illata ¶ Ob hoc enim
multi ꝯtra xpm et nomē xpianuꝫ īſurrexerūt
et cultuꝫ falſoꝝ deoꝝ. cultui xpiano pfere-
bant. aſſerentes qꝛ duꝫ populus romanus
cultui multoꝝ deoꝝ fuerat deditus non
eſt paſſus talia qualia tporibꝫ xpianoruꝫ
a gothis ¶ Ut auteꝫ pmiſſa. et ea de quibꝫ
beatus Auguſtinus ī libro de ciuitate dei
facit mētioneꝫ ſepiꝰ pleniꝰ īntelligat. ponā
hyſtoriaꝫ pfate captionis urbis quā pſeqt
paulus in libro duodecimo hyſtorie romanoꝝ

hyſtoriaꝫ captionis
urbis a gothis

et orosi⁹ libro vij° de ormesta mundi ¶ Est aut
imprimis sciendu3 q3 sedm ysidor li° ix ethimo-
logiar gens gothor. gens est fortis et bellica
corpor mole ardua et armor gne terribil
gothia — et sedm eunde3 libro xiiij° gothia est pars
europe ppe datia3 cui⁹ poplus gothi appel-
lantur. qui sm pap gothe sut. et oli3 ge-
tuli appellabat ¶ Hij vero sm orosiu3 tpre
valēs Impator — valentis Imperatoris. qui fuit arianus de
sedib3 suis expulsi p hunnos venerut i Italia
i multitudine copiosa ut sibi acqreret no-
nas sedes ¶ Erant aut ipor duo reges
Radagas⁹ — quor unus fuit Scita gne et ifidelis Ra-
dagasius noie. hns sub se gothor ccª milia
qui ut moris erat hui⁹ gentis dijs suis de-
vouerat omu3 sanguine3 Romanor ¶ Eo
igit urbi iminete fuit omu3 paganor i urbe
concursus dicetiu3 hunc hoste3 potente3 esse
no solu3 copia virium. ver etia3 maxie pre-
sidio deor ¶ urbe3 vero ideirco distituta3
esse auxilio. et i brevi pitura. qr deos et
sacra deor pdidit ¶ in tantu3 vero augetur
querella q3 de dijs i urbe3 reducedis. et
eor sacris renovandis iter se tractat igi-
eximt i tota urbe blasphemie. et nome
xpi tanq lues aliqua illor tpor. lacessit
et tn sic misicorditer egit deus. ut pdictus
cu3 suo exercitu divino metu territus
i montes fesulanos coactus est ¶ ubi sm
eos qui minus referut. cu3 ducetis mili-
bus in montis iugo asprimo est conclusus
sic q3 absq3 effusione sanguinis xpiani
edentib3 bibentib3 ludetib3 xpianis ipsi ho-
stes laborantes esurie siti ac frigore sut
confecti. rege eor capto et i vincul retento
paulisper. et postmodu3 iterfecto. et conde3
finis hui⁹ regis gothor. s. Radagasi tal
fuit. ¶ Alter vero Rex gothor Alaricus
Alaricus Rex — noie xpianus fuit ac timore dni mitis
honori⁹ ipator — icedens qui ab honorio tuc Imperatore
admodu3 catholico sedes. quib3 cu3 suo ex-
excitu posset consistere expetijt. cui Imperator
galias concessit ¶ Qui du3 ad gallias

pergeret. et apud pullentia3 aliquantulu3 re-
sideret. Stilico comes. cupiens gothos age- — Stilico comes
di. pagano duci belli summa3 commisit. qui
sacro die pasce. gothis nil tale suspicatib3
sup eos irruit. magnaq3 pte3 eor pstra-
vit. Na3 primu3 pturbati ¶ et etia3 pter
religione3 cesserunt. Sed demu3 arma cor-
ripiut. victore3 prius exercitu3 stiliconis
psternut ¶ Nec mora iter iceptu3 desertes
Roma contendut. et cuncta p que transeut
igne. ferroq3 vastantes. urbe3 capiut et i-
cendut ¶ prius tn urbs icenderet preep-
tu3 erat regi. ut si qui i scã loca pcipue
scor petri et pauli ecclias confugisset se-
curi et iviolati esse sinent ¶ deinde in
quantu3 possent se a sanguine tepent
¶ Capta est itaq3 Roma anno ab u c. Lxiiij°
a condictioe sua i circa annu3 a nativita-
te dni cccc° xij° ¶ die vero tertia postq3
gothi urbe3 cepant. ab urbe discedunt
facto aliquali domor icendio. S3 non
tanto. quanto oli3 a romano Imperatore
Nerone fctm fuit ¶ Deinde vero p cam-
pania3 lucania3. brutia. strage3 vacates
in civitate. que regiu3 dicitur. pvene-
runt ubi cu3 i sicilia3 ascensis navib3
cupent transfretare. passi naufragiu3 — diviso
plurimos pdiderut ¶ Alaricus vero
rex eor. du3 quid acturus esset. delibera-
ret. morte subita defunctus est. q3 in
flumine noie basento. cui⁹ alveu gothi — basento flum[…]
derivaverat. captivor labore cu opib3
mltis sepeliut. et ne locus ille notus
esset. labore conpleto ~~labore conpleto~~. cap-
tivos extingunt ¶ Rege3 vero sibi consti-
tuut Athaulfu3 alarici confine. seu ppin- — Athaulfus […]
quu3. cu3 quo Romam revertuntur et q
i urbe residuu3 fuerat more locustar
eradut. Auferetes inde sorore Imperator
honorij. que fuit theodosij magni filia
noie placido. qua sibi Athaulphus in
foro Iullij matrimonio copulavit ad
magnu3 comodu3 rei publice. ut — Nota

postmodum patuit i eventu. Nam maxim animi
ingenio suo et sbtilibz blandimentis ad hoc istle
xit q pacem petiit a romanis. ymo et p deffen
denda romana re publica vires gothor ipende
Nam put ipsemet solebat refferre cum multa ex
pientia pbasset. Neq gothos ullomodo posse pa
rere legibz pp efrenatam barbarie. neq rem
publicam sine legibz esse posse elegisset. ut sal
tem gloriam sibi de restituendo i integrum ro
mano noie. et augendo gothor viribz que
reret. qnis prius ardenter ihyasset. ut de
leto nomie romanor. gothor esset impe
rium. sicq vocaret. qui postmodum i galias
pficiscens apud barchilione fraude suor
circumuentus. diem clausit extremum ¶ p
missa de regibz duobz gothor ac malis p
eos illatis. de hystorys pauli diaconi et oro
sij extraxi. de quibz malis facit Augusti⁹
i dictis libris suis scpi⁹ mentione ostendes
q mlto peiora passi sunt romani cu dedi
ti essent cultui mltor deor. et ideo non
debent eos pp dicta mala blasfemare
nomen xpi. nec pferre culturam deor re
ligioni xpiane ¶ Unde et totum opus Au
gustini de civitate dei ut patet p eundem
tertiodecimo libro retractationum in duas
divisio libri — partes dividit principales i quar pria
evertit civitatem dyaboli. errores varios
circa latriam. i. deitatis cultum destruendo
In scda pte firmat civitate dei ipam i vero
cultu dei et fide catholica istruedo. Et In
cipit pars secunda i xj° li°. In pma vo pte
i. in decem libris itendit Augusti⁹ p totu
subvertere errores gentilium plures deos col
entium ¶ Quantum vo ad materia et mo
dum procedendi i hys x libris sciendum est
q cum isti x libri ordinati sint ad destruc
tionem ydolatrie. et ɔfutandum errores gen
tilium. Circa culturam falsor deor Augusti⁹
i eis sic pcedit. Nam pmo ipbat errorem po
nentem q cultus illor deor ɔferret et pdest
Nota processum — vivis ¶ 2° ipbat errore ponentem q talis
cultus pdest mortuis ¶ Et circa ipbationem
primi erroris sic pcedit. quia pmo osten
dit q urbs romana mala que passa e
no patiut cultum dmus veri dei ascri
bere ¶ 2° ostendit q bona sua. s. qbz
aucta est. debebat dm deo vero atribuere
Et ɔtinet pma pars tres pmos libros
scda vero duos libros sequentes ¶ In
tribz vo libris sic pcedit. Nam i pmo lib°
ostendit q vastatio urbis p gothos. no
debet ascribi religioni xpiane. sic ifideles
putaverat ¶ 2° vero libro pbat q dij
falsi no curant de malis culpe. ut s illa
phiberet In tertio vo libro pbat q nec cu
rant de malis pene. ut ea depellant ¶ Pri
mus vero liber. ɔtinet triginta sex capla
quor pona principia. et tangam eor sntiam
breviter et sumatim ¶ Ubicumq vero aliqd
i caplo quocumq repperero q post merito
intellectum legentis obfuscare locu illum
designabo et apiam itentionem Augustini
quantum mihi videbit posse et debere le
genti sufficere. ad intelligentiam capiendam
et idem i libris sequentibz obsuabo. pmus
liber vero icipit hoc modo ¶ caplm pmum

Gloriosam civitatem dei etc. In isto
primo caplo tangit Augustinus
duas culpas romanor. quarum — culpe due romanor
pma fuit nimia ellatio et supbia.
gloriabant enim se sibi subegisse qi hoc p
pria virtute et no dei nutu et disposi
tione illud egissent ¶ Et pp istam cul
pam merito pmisit deus urbem a gothis
gente videlicet abiecta. ut pote que pro
prias sedes amiserat. n locum ad ihabi
tandum hebat vastari ¶ Scda culpa
fuit eor Ingratitudo nimia. que dicta
vastationem sequebat. Nam cum in dicta
vastatioe mltum peritum fuisset civibus
et etiam urbi pp reverentiam nois xpiani
Nihilominus mlti eor xpianis tporibz
isultabant ¶ Hec igit quo ad sententiam
totius capli breviter sit pstricta ¶ Alia
vero obscuriora hui⁹ capli sut que sequit

sine in hoc tpo cursu etc. hoc dicit Augu-
stinus. qa ciuitas dei het duas ptes. quarum
una vocat ecclia militans. et alia vocatur
ecclia triumphans. Carissime marcellu
suscepi etc. Isti marcellino scripsit Augu-
stinus istos libros de ciuitate dei. cuius
multe reperiut eple ad Augustinum et eius fo
Fuit autem marcellinus scdm orosium libro
vij dux tribunus inprimus prudens et indu-
strius omnium q bonorum studiorum appetentissimus
quem marinus comes vel zelosti militatus
vel auro corruptus apud cartagine inter-
fecit. parcere subiectis et debellare etc. Iste
versus est virgilij libro vj et loquitur de
excellentia romanorum in armis et rebus
bellicis ac ipsorum modestia in regendo subiectos
versus aut iste virgilij. cum alijs versibus
eiusdem hunc versum precedentibz ponit ab bto
Augustino infra libro v capitulo xij ubi ex-
ponetur et ideo hic transeo. Hinc usque
seuiebat etc. i. usque ad loca martirum
et basilicas aplorum in quibz saluabat fugi-
entes. ut supra in historia captionis urbis
patuit. Illo ducebat anusantibz etc. sensus
est q nulli hostium i. gothorum tante miseraciois
fuerunt erga eos quos in urbe reperieri
q deduxerunt eos ad loca martirum. et ba-
silica aplorum. ne forte si ab hijs qui mino-
ris miseracionis erant. inuenti fuissent
extra illa loca. fuissent trucidati. et tamen
quidem ex sic deductis et saluatis. insulta-
uerunt xpo. et suam saluationem ascripserunt
fato suo. Ad nomen multi eorum mendacit
etc. sensus est q multi pagani reperti
in urbe iam capta finxerunt se xpianos esse
saltem facto. quia ad predicta loca tamquam
xpiani confugerunt et sic saluati sunt et
tamen non minus postmodum detraxerunt
temporibz xpianis. Capitulum ij

Mot bella gesta quae conscripta etc. In
hoc capitulo secundo pbat quidem q di-
xerat in capitulo precedenti. videlicet
q liberatio et saluatio illorum qui ad
loca aplorum et martirum confugerunt. sit ascriben-
da xpo et temporibz xpianis etc. et hoc pbatur
dupliciter. Primo q historias veteres priorum
quia in nulla eorum inuenimus. ut patet per singulas
discurrendo q hostes capta aliqua ciuitate
pepercerent fugientibz ad templa deorum suorum. sic-
cus aut factum est. captione urbis de fugi-
entibz ad loca aplorum. et martirum. Secundo
pbat idem per virgilium cuius fuit apud
romanos auctoritas maxima q expresse dicit
q fugientes ad aras deorum. vel ad templa
ibidem fuerunt ab hominibz interfecti. Et ad
hoc pbandum perducit Augustinus duo
exempla. a virgilio sumpta. Primum exem-
plum est de priamo. qui tempore excidij tro-
yani regnabat. qui ad aram iouis fugiens
ibidem trucidatus est. unde quantum ad
istud exemplum btus Augustinus aludens
verbis virgilij. dicit sic. Hone vidit eneas
priamum per aras sanguine fedantem. quos
ipse sacrauerat ignes. Virgilius enim cuius
verbis alludit Augustinus libro xiij fine
yndos dicit sic vidi eccubam centumque nurus
priamumque per aras sanguine fedantem. quos
ipse sacrauerat ignes. Ista dicit virgilius
in persona Enee. narrantis ea que ipso presente
gesta sunt in captione troye. dicit enim eneas
se vidisse Eccubam s. uxorem priami et centum
nurus eius. s. priami i. centum uxores filiorum
suorum. creditur enim a multis q centum filios
habuit. Quod utrum sit verum non est certum
tamen legenti hystoriam de bello troyano. quam
scripsit dittis cretensis. qui in illo bello ex
parte grecorum cum suo Rege Idumeneo filio deu-
calionis. qui tunc in creta regnabat. mili-
tauit. apparebit esse verisimile q tot
filios habuit. eo q iuxta dictam hystoriam
in singulis pugnis seu congressionibz grecorum
et troyanorum. multi filij priami corruerunt
Dicit ergo Eneas iuxta virgilium q ipse
vidit post troyam captam uxorem priami noie
eccubam. et centum nurus priami. vidit etiam
ipsum priamum sanguine proprio fedantem

p^m ex^m de p^amo

dittis cretensis

de ydumeneo rege cretensium

p(ri)m(o)

per aras ignes quos ipse sacrauerat .i. quibus in sacrificiis usus fuerat ¶ Ad cuius intellectum sciendum est quod prefatus dictis cretensis refert in prefata hystoria quod post captam troyam filius Achil qui neoptolomus .i. pirrus nominatus est priamum fugientem ad aram iouis et utraque manu tenentem .i. utramque manum ad implorandum misericordiam extendentem sine ullo respectu honoris regii uel etatis senilis ibidem trucidauit ¶ Postmodum uero troyanis qui in captione urbis grecis occurrerant trucidatis deliberauerunt greci quid de hiis agendum esset qui ad templa iouis et aras confugerant ¶ Et decretum est a grecis concorditer quod taliter fugientes a templis auellerentur et necarentur ¶ Quantum uero ad secundum exemplum sumptum auxilio dicit Augustinus sic Nonne diomedes et ulixes cesis summe custodibus arcis corripuerunt sacram effigiem manibusque cruentis virgineas ausi diue contingere uittas ¶ Ista supta sunt a virgilio libro ii eneydos circa medium libri ubi immediate antecedens uersus dicit virgilius sic Titides et enim scelerumque inuentor ulixes fatale agressi sacrato auellere templo palladium cesis summe custodibus arcis etc. ut supra ab Augustino introducta sunt ¶ Dyomedem appellat virgilius tytidem quasi tyteidem .i. filius tydei ¶ Est enim tydeides nomen patronomicum ulixem autem dicit scelerum inuentorem quia in rei ueritate fuit homo praui ingenii et pronus ad scelera ¶ Ad intelligentiam tamen premissorum uersuum habendam sciendum est quod palladium fuit quedam effigies .i. ymago siue statua dee palladis que et minerua appellata est de quo palladio narrat Ouidius libro quinto de fastis quod tempore Iullii regis troyanorum qui fuit quartus a dardano a quo troyani dicuntur dardanides palladium predictum cecidit de celo in summam arce troye Consulitur super hoc appollo qui respondit quod quamdiu troya haberet palladium tamdiu eius imperium quicumque uero transferret

transferret et imperium ¶ Troyani ergo cum summa dilligentia seruabant palladium in arce usque ad tempora priami regis qui aliquantulum negligentius idem seruabat ¶ Illud etiam sciendum est quod virgilius in ii libro Eneydos introducit eneam narrantem didoni regine cartaginis ea que gesta sunt circa captionem troye inter cetera in persona enee narrat quod greci quasi desperantes et tedio diutine obsidionis affecti simulauerunt redditum in patriam suam cum tamen in rei ueritate aliquantulum discedentes absconderunt se in quadam insula troye uicina ¶ Erat autem grecus quidam symon nomine qui promisit grecis quod faceret eis aperiri portas troyanas ¶ Hic igitur accedens ad troyanos sponte se obtulit capiendum ut cum rege priamo posset habere colloquium quo habito dicit regi se fugisse a grecis timore ulixis promittens coram populo quod indicaret sibi consilia grecorum quod inter cetera retulit ea que in premissis uersibus continentur scilicet quod dyomedes et ulixes quia fatum et diuinationem fuit ut audierat quod palladio translato transferret imperium intrauerunt urbem latenter et ascendentes usque ad arcem ubi fuit palladium interfectis custodibus arcis rapuerant effigiem palladis .i. statuam uel ymaginem eius audentes adhuc manibus cruentis tangere uittas virgineas diue .i. uittas dee palladis ¶ Sunt autem uitte quibus uincitur .i. alligatur capillatura ¶ Et utrum autem isti duo scilicet dyomedes et ulixes rapuerint palladium uel eneas fugiens illud cum aliis diis troyanis rapuerit Ouidius libro vi de fastis sub dubio asserens tamen pro certo quod suo tempore fuit rome in templo dee ueste cum quo concordat titus liuius libro vii^o de secundo bello punico ¶ Dictis uero cretensis narrat quod Anthenor troyanus proprie patrie proditor postquam cum grecis ordinauerat proditionem troie persuasit theane que fuit sacerdos templi minerue seu palladis ubi seruabatur palladium quod sibi illud traderet promittens sibi munera et magna dona si illud

facerat: quod et fecit · quo facto Anthenor tra-
didit illud grecis · Deinde post excidium ur-
bis ortum grande certamen sup palladio inter
aiacem et ulixem utroque ipsorum petente palladium
· et sua merita allegante · Fauerunt ulixi ·
Agamenon · et Menelaus frater Agame-
nonis maritus helene · eo quod cum ayax · hele-
nam originem tantorum malorum uellet interficere
· ulixes eam liberauit · et saluauit · Aiaci uero
fauebat exercitus · et residua multitudo propter
maxima beneficia ab ipso in acie percepta · tamen
palladium obtinuit ulixes · quod aiax grauiter
ultum feres patenter comminatus est se uelle
iniuriam uendicare · postmodum aiax cla-
de nocte ferro inuenitur interemptus · Orta
uero seditione in exercitu contra ulixem propter
mortem Aiacis · de qua suspectus apud ex-
ercitum habebatur · fugit ulixes per mare et
palladium dimisit penes dyomedem · Huic
concordat · Solinus libro iiº · capitulo primo dicens
quod eneas cum in ytaliam applicuisset · castra
sua posuit in agro laurentino · ubi dum
simulacrum · quod secum ex sicilia adduxerat
dedicaret · uenerari a dyomede palladium
suscepit · non tamen quod sequitur · uerum est ex illo fluere
· ac retro sublaxare ferri spes danaum etc.
Ad huius dicti intelligentiam sciendum est quod istud
uirgilii · scilicet quod ex illo fluere ac retro etc. · et imme-
diate sequitur post uirgilii uersus iam exposi-
tos: Nam Symon de quo dictum est continuando
narrationem suam coram priamo dicebat quod postquam
dyomedes · et ulixes ausi sunt tantum nephas · ut
· scilicet raperent modo dicto palladium · pallas sic ira-
ta grecis fuit · quod ab illo tempore troye · spes ·
danaum · idest grecorum cepit retro ferri et labi
· fluebat omnino spes eorum · et euanuit spes uictorie
Certus uero Augustinus dicit · quod quidquid sit de ue-
ritate contra in precedentibus uersibus uirgilii constat
tamen et certum est uersus istos continere falsum
· quia postquam habuerunt greci palladium · ipsi cepe-
runt troyam · et uastauerunt eorum regem · scilicet pri-
amo interfecto · nec ideo troya periit · quia mi-
neruam perdidit · idest quia perdidit palladium idest simulacrum

palladis Capitulum iii

Ecce qualibus dys seu minerue urbem etc. ·
in hoc capitulo tertio · ondit per ueteres aucto-
res · et scriptores romanos · quod dii quos
colluerunt non possunt suos cultores defen-
dere · et ideo si non deffendant non est dicendum quod
ideo non deffendunt · quia suis cultoribus offenduntur
sed hoc est · quia deffendere eos non possunt · ymo ·
magis indigent deffensione cultorum suorum · In
fine uero huius capituli redarguit Augustinus
Ingratitudinem illorum · qui licet non essent xpiani
tamen simulantes se esse xpianos saluati sunt · In
sup et salario publico etc. · Notandum
est hic quod olim apud romanos doctores rece-
perunt salarium suum de publico · idest de bonis co-
munitatis · et hoc usque ad presens · et in multis
Italie ciuitatibus obseruatur · Sepe apud uir-
gilium etc. · Sciendum est quod uirgilius · ideo plus
alys poetis · uel scriptoribus romanis ab beato Au-
gustino allegatur · quia eius apud romanos contra
quos disputauit · fuit maior auctoritas sicut
enim homerus apud grecos habebatur · maximus
poetarum · Ita et uirgilius apud latinos
· unde dicit de ipso ouidius · sic uirgilius ma-
gno quantum concessit homero tantum ergo uirgilio naso
poeta meo: Macrobius etiam sup sompnium
scipionis · dicit uirgilium esse omnium discipli-
narum peritissimum · Et octouianus Augu-
stus in eius laudes singularem carmen composuit
pulcherrimum · quod consueuit preponi libris
uirgilii secundum istud oratii · quo scemus
est etc. · Istud est oratii in epistola · epistola secunda
Gens inimica mihi tyrennum nauigat
equor · Illum in ytaliam portans uictosque pena-
tes · Isti uersus sunt uirgilii libro primo
Eneydos cito post principium · tyrrenum
mare seu equor uocat uirgilius mare
tuscum · de quo dicit solinus libro uiº · quod antiquitus
uocatur mare Ionium · uel tyrenum ab Ita-
licis uero inferum · Est autem mare quod atti-
git tusciam · et protenditur usque siciliam · Ilium
uero proprie ponitur pro ciuitate · que fuit in tro-
ya: Nam secundum ugutionem troya fuit quedam regio

de discordia aiacis et ulixis

de morte Aiacis

Solinus

ouidius in uirgilio

Macrobius de eodem

octauianus Augustus de uirgilio

tyrenum mare

Illum quid est

pm⁹

in frigia et illium fuit ciuitas principalis
illius regionis · tamen quandoque troya accipitur pro ipsa
ciuitate · que illium proprie uocabatur · In propo-
sito uero accipitur pro illiensibus · i · ciuibus illij ·
¶ fit autem mentio in dictis uersibus de nauigatio-
ne Enee · et aliorum sotiorum · post euersionem
ylij in italiam ¶ Et concordat ouidius libro
iiij° de fastis dicens / cum troya · Eneas ytalos
portaret in agros · ¶ Augustinus uero addu-
cit hic versus virgilij · ad probandum quod dij
troyanorum non potuerunt seipsos deffendere
nam virgilius dicit troyanorum penates fuisse
victos · dicens victosque penates · sunt autem pe-
nates dij priuati // Nam apud gentiles aliqui
fuerunt dij publici · qui · s · generaliter et communiter
a tota ciuitate uel regno colebantur ¶ Ali-
qui uero erant dij priuati · quos · s · quilibet sibi
instituit pro arbitrio uoluntatis · et coluit
in domo quasi in priuata capella ¶ Consue-
uerunt enim animas parentum et progenitorum uel ami-
corum · et eis in proprijs domibus uel sacellis · i · par-
uis edibus eis consecratis aut tectis · uel atrijs
sacrificare · et uocabantur tales dij penates

penates quid sit

Dij uero publici colebantur in templis ¶ Ad
pleniorem intelligentiam dictorum uersuum · scien-
dum quod poete finxerunt deam Iunonem cui
attribuunt dominium et regnum aeris offensam
fuisse hac de causa a troyanis ¶ Fingunt enim
uel forsan fuit Illusio quedam diabolica
quod Alexandro paridi · qui Elenam rapuit
filio · s · regis priami · cum dormiret in qua-
dam silua prope troyam · Yda nomine · apparuerunt
tres dee sedentes iuxta fontem · s · Iuno · pal-
las · et venus · dea uero discordie proiecit
in fontem pomum aureum · cui pomo inscriptum
fuit hoc modo · detur pulcriori ¶ hac occasione
mote tres dee ceperunt de pulcritudine
sua contendere · quelibet enim earum · s · in pulcritudine
alteri se preferebat · Elligunt sibi prefatum
Alexandrum in iudicem · ut pomum decerne-
ret pulcriori · qui decreuit illud veneri
propter quod venus fauit postmodum troya-
nis / Sed Iuno et pallas irate conabantur ·

in eorum exterminium ¶ hanc fabulam · seu illusio-
nem dyabolicam tangit beatus Augustinus infra
libro xviij capitulo x ¶ Premissos uersus · ergo
virgilius dicit in persona Iunonis irate contra
troyanos · et cupientis submergere Eneam et
sotios · mare tyrenum versus ytaliam naui-
gantes · Et ideo Iuno alloquens eolum deum
ventorum · cuius · s · potestate erat excitare
ventos et tempestates in mari iuxta errorem
gentilium conqueritur sibi de enea et socijs eius
et dicit sic gens inimica michi tyrenum etc.
uocans sibi inimicam gentem troyanam · scilicet Eneam
et sotios eius ¶ Et infra Augustinus · Sed
hoc Iuno dicebat velut irata etc. · Respon-
det yronice ad prefatum dictum Iunonis · que · s ·
dicebat penates romanorum victos ¶ potest tamen
videri · quod non est dicto Iunonis standum · in pro-
posito · quia loquebatur sicut mulier troyanis
irata · Et ideo talia protulit contra penates eorum
ut · s · diceret eos uictos · mentita ex ira · quid
uero posset taliter ad precedentia respondere //
¶ ideo Augustinus probat quod penates troya-
norum fuerunt victi alio testimonio non sus-
pecto · scilicet testimonio Enee troyani · qui non
potuit esse suspectus ¶ Et si contra penates
troyanorum quippiam loqueretur propter duo · scilicet quia
troyanus erat et quia a virgilio sepissime uocatur
Eneas pius · s · propter pietatem quam ostendit tam
erga deos quos sedule coluit quam etiam erga
parentes · Nam et deos et patrem suum cum ar-
deret ciuitas de incendio extulit ¶ inducit
ergo Augustinus Eneam apud virgilium loquentem
hoc modo // quid Eneas ipse pius toties ap-
pellatus nonne ita narrat ¶ pantus ot-
riades arcis phebique sacerdos sacra manu ui-
ctosque deos paruumque nepotem etc. · Ista verba
· s · Quid Eneas ipse pius totiens appellatus
nonne ita narrat · sunt uerba Augustini · ea que
sequuntur · s · pantus otriades etc. · sunt uersus
virgilij libro ij° Eneydos quos recitat virgilius
quasi platos ab enea · que dicit deos victos
Igitur patet quod dij troyanorum in ciuitate a grecis
victi fuerunt · et per consequens nec se · nec suos

de panto filio ortrei

cultores deffendere potuerunt. ¶ Ad intelligentiam eius illorum verſuum ſciendum quod pantus de quo fit hic mentio fuit filius ortrei et ideo dicitur Otriades qui de genere otrei: Cum autem in arce troyana eſſet templum phebi i. appolinis iſte pantus fuit eius ſacerdos ibidem. qui cum videret ciuitatem iam captam et in incendio. volens ſaluare deos iam victos et paruulum quendam nepotem ſuum cum maximo curſu eos ſacra manu i. proprys manibus conſecratis deorum ſuorum aſportauit. ne periret incendio ¶. et iſta nonne deos ipſos et cetera ¶ hic oſtendit Auguſtinus quod dy troyani. quos poſtmodum habuerunt et colluerunt romani ſic magis indiguerunt cuſtodiri a troyanis. quia troyani ab ipſis dii ſ. erat troye. et poſtquam fuerunt tranſlati roma magis indiguerunt cuſtodiri a romanis. quam romani ab eis ¶ quod vero indiguerunt cuſtodiri a troyanis. dum troye fuerunt probat Auguſtinus per vnum verſum virgily. qui habetur libro y Eneydos ante viſus iam expoſitos. qui talis eſt. ſacra ſuoſque tibi commendat troya penates ¶ ſacra dicebant omnia que cultui deorum dedicata fuerunt / Eſt autem hic ſciendum quod ſicut recitat virgilius Cum eneas ignarus inſidiarum. quibus nocte troya capta eſt. cepiſſet dormire in nocte illius principio apparuit ei hector filius priami quem Achiles grecus prius interfecerat et dedit ei conſilium quod fugeret. vocans eum filium dee ſ. veneris ſeu natum ex dea. ſ. venere ¶ fingit enim apoetis. quod Eneas genitus fuit ex Anchiſe et venere. vnde hector conſuluit ſibi quod fugiens portaret ſecum deos et ſacra troyanorum. quia hoſtis. ſ. exercitus grecorum iam occupauerat ciuitatem ¶ virgilius ergo in perſona hectoris alloquentis eneam dicit ſic ¶ heu fuge nate dea teque hys. aut eripe flammis hoſtis habet muros. ruit alto culmine troya. Et poſtea duobus verſibus interpoſitis ſubiungit verſum ſupra poſitum. ſic ſacra ſuos que tibi commendat troya penates tibi i. Enee ¶ Eſt tamen aduertendum quod licet virgilius conetur excuſare

a proditione patrie. dicens eum fuiſſe ignarum inſidiarum ¶ tamen in rei veritate ſic narrant dares frigius. et dictis creteſis in hyſtoryis quas ſcripſit de bello troyano Eneas fuit conſcius proditionis vrbis troyane. Capitulum iiij

Ipſa vt dixi troia et cetera. In hoc capitulo quarto dicitur oſtendit Auguſtinus quod quantum ad immunitatem eccleſie xpianorum multum excellebat templa deorum. Nam eccleſie xpianorum tempore captionis vrbis romane a gothis deffenderunt ad ſe fugientes. et ipſorum bona illuc apportata. vt ſupra dictum in primo capitulo et in hyſtoria captionis vrbis. Sed templa deorum hoc non fecerunt. ſicut patuit in templo iunonis que dearum eſt maxima, et de alys templis troyanis. que nec bona troianorum. nec etiam perſonas eorum potuerunt deffendere a grecis. quominus troyanos a troyanis forſitan deffendiſſet ¶ Eccleſie vero romanorum deffenderunt. non ſolum romanos a romanis. ſed etiam a gothis ¶ Troia populi mater romanorum ¶ hic dicit quod ſecundum omnes genealogiam et originem romanorum. romani deſcenderunt a troyanis. qui cum enea venerunt in ytaliam. Et iſta quam et iunonis aſilo cuſtodes lecti et cetera. Aſilum eſt locus refugy gaudens immunitate vnde in propoſito Aſilum iunonis vocatur templum eius, quod licet gauderet immunitate quo ad troyanos inter ſe. tamen greci non permiſerunt confugientes ad ipſum immunitatem conſequi ¶ et hoc probat Auguſtinus per verſus ſequentes: Cuſtodes lecti phenix. et dirus vlixes. predam aſſeruabant. huc vndique troya gaza incenſis erepta adytis menſeque deorum. Crateresque auro ſolidi captiuaque veſtis congeritur. pueri et pauide longo ordine matres ſtant circum ¶. hy verſus ſunt virgily libro y°. Eneydos verſus. ſiue quorum ſententia eſt talis. videlicet quod poſtquam troya a grecis capta eſt addita i. templa ſpoliata ſunt. et poſtmodum incenſa ¶ Greci vero ſic ſpoliauerunt ea que ipſi eripuerunt omnes diuitias in eis repertas ita vt non parceret nec menſis nec crateribus ſeu vaſis templi. et omnia que rapuerant ſiue de templis. ſiue de alys locis. et perſonis mulierum

Aſiluz qd

ſm⁹

et puerorum quas captiuauerunt cum portauerunt
ad templum Junonis tanquam locum magis aptum pro tali-
bus ſeruandis. Duos uero poſuerunt cuſtodes
qui omnia ibi geſta ſeruarent ſcilicet phenicem et dirum ulixem — *de phenice et dirio ulixe*
qui erant cuſtodes lecti .i. ad electi. Unde quantum
ad cuſtodes iſtos dicit Virgilius loquens in perſona
Enee iſta narrantis: quos cuſtodes lecti .i. elec-
ti fenix et dirus ulixes predam aſſeruabant. quantum
uero ad locum ubi omnia ſeruabantur et ad quem
portabantur ſeruanda dicit ſic: huc .i. ad aſilum
Junonis undique .i. ex omni parte ciuitatis troya
gaza .i. troyana gaza .i. diuitie quecumque tro-
iana gaza fuit excepta adictis incenſis ſilicet
et menſe deorum: Crateresque auro ſolidi .i.
uaſa aurea antea templorum. captiuaque ue-
ſtis congeritur .i. totum iſtud congerebatur in templum
prefatum. pueri uero et matres pauide ſtabant
in circuitu. que ſic erant congeſta longo ordine.
Dicit uero quod ſtabant longo ordine ad deno-
tandum quod eorum fuit magna multitudo. ita
ut longum ordinem facerent. Eſt autem hic
aduertendum quod cum dicit troya gaza. ly troya
ya eſt ſillabarum trium. et ideo uerſus ille bene
finitur et completur. Nam troya eſt datilus pes
et eſt in propoſito adiectiuum. et ſignificat idem
quod troyana. Sciendum eſt etiam ſecundum hug.
diferentia eſt inter hic aditus. aditus aditum — *nota differentia inter hic aditus et hoc additum*
et hoc additum addita. Nam aditus in maſ-
culino idem eſt quod ingreſſus. additum uero
in neutro eſt locus ſecretus. iuxta altare
unde dabant reſponſa et dicitur ab edendo pro
contrarium. quia nulli licebat locum illum adire niſi
ſummo pontifici. qui reſponſa deorum immediate ſuſci-
piebat. unde ſignanter dicit virgilius quod greci
incenſis aditis exripuerunt bona templorum. ut
ex hoc magis appareat. quod templa habebant
contempni ex quo locis illis que in templis erant
ſacratiſſima ſcilicet ipſis aditis non parcebant. et poteſt
dici quod per ipſa adita intelligit virgilius ipſa templa
tanquam per partes digniores. Sciendum eſt
etiam quod crater crateris eſt idem quod cratera cra- — *crateres .i. uaſa*
tere uel calix duas habens anſas ſecundum yſodorum
tamen in propoſito per crateres intelliguntur quecumque

uaſa templorum. Et infra comparat nunc aſilum
illud non cuilibet dei gregali &c. Sciendum
eſt quod inter deos fuit apud romanos diſtinctio
talis quod erant dii ſelecti. aliqui qui ſeorſum electi — *de dijs ſelectis et gregalibus*
et precipui. quidam uero erant dii gregales
.i. ignobiles et plebis inferioris gradus. Juno
uero de cuius aſilo .i. templo iam facta eſt mentio
non fuit de numero deorum gregalium. ymo fuit
dea ſelecta. et inter deas uidebatur digniſſima.
Nam cum Jupiter eſſet omnium deorum rex et prin-
ceps ipſa fuit Jouis ſoror et coniux. unde
ouidius libro vi de faſtis loquens in perſona
Junonis dicit ſic: regina uocor. princepſque
dearum. De hys uero gregalibus poteſt poni
Exemplum in pico et fanno in quorum perſona
loquens Ouidius libro iii de faſtis dicit
ſic: Dicent fines numina noſtra ſuos dii
ſumus agreſtes et qui dominantur in altis mon-
tibus. arbitrium eſt in ſua tecta Joui: Vult
beatus Auguſtinus dicere quod illud templum quod
ſic contempnebatur a grecis non fuit aſilum alicuius
dei infimi ſtatus. Sed fuit templum Junonis
que eſt maxima inter deas. et hoc dicit Augu-
ſtinus ne quis reſponderet. quod ideo contempne-
bantur templa. quia non fuerint niſi templa
deorum gregalium. Capitulum v.

Quem morem et cato ſic ſcripſit &c. In
hoc capitulo quinto probat Auguſtinus quod
apud romanos templis deorum non par-
cebatur etiam a ciuibus romanis. et probat per
exemplum de cateline ciue romano. ipſe enim — *de catelina*
fanis .i. templis non pepercerat. ut patet per Sa-
luſtium excellentem hyſtoriographum romanorum — *Saluſtius*
Nam Saluſtius in libro quem de geſtis Cate-
line ſcripſit. qui uocatur Catilinarium
Introducit ceſarem loquentem in ſenatu de coniu-
ratis cum catilina. qui ceſar inter cetera
dixit ſic. Rapi uirgines. et cetera uſque
illud incluſiue. Cruore atque luctu omnia re-
pleri interque dicta habetur. ſic fana atque domos
ſpoliari. et propter iſtud dictum eſt ad pro-
poſitum Auguſtini. Eſt autem hic conſiderandum
dum. quod iſte Catelina cum eſſet romanus — *de catelina*

nobilis. Naz fuit pene patricius aspirabat
ad ƒsulatuz hens p pte sua multos giuratos.
¶ tractatuz uero est i senatu de istis giuratis
qd agendiz esset. Et sic dic hic Augustinus ¶ ce
sar cuz dicturus esset sua sntiaz. expressit
mala que fca sunt p Catelina et eos giu
ratos iter que mala. unu fuit. q fana erat
spoliata ¶ igit romani pprijs fanis no pe
percerunt. qn inter se hostiliter agebat ¶ Est
aut hic aduertendiz. q Salustius ponit sen
tetias triuz patruz de eis giuratis. bz Jul
lij silani ¶ Gaij cesaris ¶ et Marci cato
nis ¶ et i sntia Gaij cesaris ponit secdm
salustiuz illa dicta que hic allegat Augu
stinus ¶ et no sunt i sententia catois et tamē
libri coiter hent hic catone ubi deberent
hre cesare et cā ē ut credo uiciuz scriptoz
q cuz ppria noia ƒsueuerut scribi p unica
tantuz lraz. bz p pmaz lraz nomis. et eadem
ē lra hui nois cesar. et hui nois cato. ideo
forsan scriptores posteriores inuenientes no
men cesaris scriptuz solu p c. scripserut ibi
Cato. no cuz credo Augustini i nomine er
rasse. Capitulum vi

Quid ergo p multas getes ✓c. ¶ In hoc
caplo sexto pbat Augustinus q romani
no parcebat teplis aliaz ciuitatu qn
cas cepat ¶ et hoc pbat Augustinus dupliciter
pmo qr scriptores romani no scripserut de aliquo
duce romano. q teplis aliaz ciuitatu pep
cerit qntuncq conarēt scriptores duce de
quo scripserut extollere ¶ Secundo qr scrip
serut ƒtrariuz bz q duces romani no pepcerut
teplis. ut patuit de Marco marcello duce
romano et apud romanos laudabili. q ƒce
sit militibz suis spoliare tepla. ut ifra dicet
et qr posset obici ƒtra illud qd dcm de duci
bz romanis ¶ posset eciz dici q fabius maxi
mus dux romanoz pcipuus. et maximus
dijs pepcit. respondet Augustinus. q hoc fecit
no i deoz reuerentia. Sz i eoz irrisione
ut ifra dicet ¶ parcē sbiectis ✓c. hoc
dictuz ē uirgilij libro vi°. Eneydos. et q

acceptā iniuria ignoscē qz psequi malebat. Ista
sunt uerba Salustij i Catelinario et Infra
¶ Egregius romani magni nois marcus
marcellus ✓c. Iste marcus factus cosul
romanoz qnto anno secdi belli punici cu
decreta sibi esset a senatu sicilia. ad regen
duz et sbiugandiz rebelles. ac eo tpre ciui
tas siracusana fauens Anibali duci pe
noz. romanis rebellasset. marcus mar
cellus cepit eā machinis oppugnare. Sz
Archimenides philosophus siracusanus
oēs ei conatus suo Ingenio frustrauit
¶ fuit eciz hic Archimenides no soluz magnus
astrologus. Sz etiā geometer pfectissimus
et machinaz bellicaz excogitator mira
bil ¶ ppter quod marcellus omissa ex
pugnatioē. cuz machinis ƒtinuauit ob
sidionez. et tandez iij anno secdi belli
punici. cepit siracusaz Ciuitatē oppu
lentissimaz ptiz uiribz ptiz pditioē ac
ptiz p negligentia ciuiuz ¶ Marcellus
igitur pma luce ciuitatē igressus. stetit
i loco. unde uidē possent totaz ciuitatē
et ƒpatiēs future desolatiois ciuitatis
lacrimas fudit ¶ Ad petitionē uo ciui
uz misericordiaz petētiuz. pcepit. ne quis
corpus mulieris libere uiolaret. ƒcedēs
ut oīa alia pde essent ¶ licētia etiā sacra
oīa. uulgo spoliandi ab ipo ƒsule facta
est. pmissa refert titus liuius de secudo
bello punico libro iiij° ¶ de lacrimis quas
Marcellus fudit sup desolatioē ciuitatis
futura. Narrat idez ualerius libro qnto
caplo p°. addēs sic i fine. Siracusana ciui
tas. si tibi i columen stare. fas no erat
leniter. sub tata masueto uictore cecidi
sti. ¶ de isto aut Marcello narrat ualerius
libro viij°. caplo vij°. q capta ciuitate p
cepit. q capiti Archimenidis parceretur
no obstāte. q p Archimenidez fuisset diu
eius uictoria ipedita. Sz hoc pceptuz effec
tu caruit. Naz cuz miles quedaz spoliādi
gra domuz Archimenidis itrasset iuenit

de marco marcello duce romano

de Archimenide

captio siracusane ciuitatis

titus liuius

ualerius

primus

eius figuras i puluē describeret. Miles uero stri-
ctum tenens gladium et memor precepti dati sciret
tamen nomen eius q nimis intentus describendi figu-
rarum i puluē nomen suum nō indicauit. Sed hoc
solum militi respondit rogo te ne figuras istas
disturbes. Unde mox obtruncatus a milite san-
guine proprio limamenta figurarum fudit. Iste
fuit Archimenidis q primus quadraturam cir-
culi repperit de qua dicit Aristoteles i libro
predicamentorum q quamuis esset scibilis tamen ad-
huc suo tempore nō fuit scita. Patet uero ex
hiis dictis q marcellus licet uideret fuisse dux
pius tamen nō prohibuit. Sed concessit spoliationem
templorum. Et ista fabius tarentine urbis euersor
de isto fabio qui apud romanos maximus
dux habitus ē. pp qd et fabius maximus
appellatus est. Refert titus liuius de se-
cundo bello punico libro vii q factus cō-
sul tarentum ciuitatem fauentem Anibali im-
peratori penorum terra et mari oppugnauit
et tandem proditione ciuitatem prefati Anibal ce-
pit. Postquam uero ciuitatem uastauerat
ciuitatem scribe interrogati qd de simulacris
deorum faciendum esset. respondit eo modo
quo hic recitat beatus Augustinus capitulum vii

Quidquid erto uastationis etc. In
hoc capitulo vii concludit beatus Augu-
stinus conclusionem principalem intentam
a principio libri usque ad librum istum et
patet omnia que sunt i hoc capitulo cap viii

Dicet aliquis cur ergo etc. In hoc
capitulo viii soluit Augustinus quan-
dam questionem incidentem que talis ē
Sed quare deus i presenti malis hominibus parcit
concedendo eis bona temporalia et bonos affligit
bona ab eis temporalia subtrahendo et soluit
questionem istam i hoc capitulo generaliter quo ad
bonos et malos. i sequenti uero capitulo sol-
uit eam spiritualiter quo ad bonos et facit in
hoc capitulo. quia primo reddit causas quare com-
muniter deus mittit iustos i uita presenti magis
affligi bonis temporalibus quam malos et huius-
modi reddit quinque causas quarum prima incipit

ibi. cur putamus nisi quia etc. Secunda ibi
sed quia misericordia etc. tertia ibi. ista uero
temporalia etc. Quarta ibi ostendit tamen
deus etc. Quinta ibi similiter i rebus etc.
deinde ibi. hec cum ideo ita sint etc. ostendit
Augustinus q omnino aliter se habent boni i aduer-
sis quam mali. et post hec esse sexta causa potius
dicitur ut s. ideo deus permittit affligi nō so-
lum malos. Sed etiam bonos. ut ex modo diuer-
so se habendi i aduersis appareat diuersitas
inter bonos et malos. capitulum viiii

Quid igitur in illa rerum et cetera In hoc
ix capitulo soluit questionem motam i prece-
denti capitulo spiritualiter quo ad bonos et
loquitur de malis aduersis que boni spiritualiter
patiebantur i uastatione urbis a gothis. De quibus
aduersis i hoc capitulo loquitur distincte et red-
dit duplicem causam quare s. aduersa cum malis
patiebantur boni. Secunda causa incipit ibi de-
inde habent aliam etc. et patet totum cap x

Amiserunt omnia que habebant etc. x
In hoc capitulo x incipit Augustinus
agere distincte de aduersis quas boni
passi sunt tempore illius uastationis. distinguit
enim Augustinus illa aduersa et ea prosequitur
i particulari. Sequitur uero i hoc capitulo duo
mala bonis illata. primum fuit spoliatio bo-
norum temporalium et huiusmodi reddit triplicem
rationem quare s. hoc deus permisit. quarum se-
cunda tangit ibi. illas autem infirmiores etc.
tertia tangit ibi. hoc q de suis diuitiis etc.
ubi Augustinus facit mentionem de paulino
nolensi episcopo q sibi nihil reliquerat aufe-
rendum. ponens eum i exemplum solum et nō
intendens dicere q ipse a gothis passus sit
nam de isto paulino scribit paulus dia-
conus i hystoria romanorum libro xiiii q
post captionem urbis a gothis. de qua s supra sepe
tactum est. expletis lxiiii annis. iterum cap-
ta ē urbs a Geyserico rege uuandalorum.
Relicta uero postmodum urbe uuandali
et mauri per campaniam se effundentes ta-
dem nolam ciuitatem ditissimam prosternunt

[Margin notes:]
de morte Archimenidis
de fabio duce romanorum
nota questionem q boni et mali communiter puniuntur
de paulino episcopo nolensi
captio secunda urbis

Inter has uero procellas vir pyssimus paulinus
nolane urbis eps postquam quidquid habuerat
vel habere poterat in redemptionem captiuorum
expenderat ¶ tandem ad preces cuiusdam vidue
cuius filius captiuus in africa tenebatur illuc
cum ea se transtulit et pro filio eius cuidam viro
barbaro in seruitium se tradidit de isto sancto pa
ulino tractat beatus Gregorius libro iiii° dya
logorum narrans magis diffuse ea que de
ipso scribit paulus ¶ Deinde infra ibi s.
at eum quedam boni etc. prosequitur Augustinus
secundum malum illatum xpianis per torsionem
Nam aliqui torquebant ut proderent bona sua
et patet totum quod dicit Augustinus capitulum xi

Multos inquiunt etiam xpianos etc. In
hoc capitulo xi prosequitur Augustinus tertium
malum xpianis illatum scilicet famem qua
multi passi sunt et reddit causam et patet capitulum xii

Et enim in tanta strage etc. In hoc capitulo
xii prosequitur Augustinus quartum malum
xpianis illatum per carentiam sepulture
ostendens quod talis carentia non est per se malum illius
qui iam est mortuus et in sepulturis abicitur. Verum
est tamen quod per accidens nocet quandoque puta quia per se
pulture subtractionem subtrahuntur suffragia que
fiunt pro sepultis specialiter in determinato loco. et etiam
subtrahitur occasio orandi pro insepultis que datur
orandi pro sepultis in certo loco: dum scilicet ex loco
sepulture reducitur quandoque quis in memoriam ibi
sepulti ¶ Tamen gentiles quedam putabant
quod carentia sepulture per se et directe obstet
mortuis ut patet per virgilium libro vi° Eneydos
qui dicit quod anime insepultorum donec sepeliantur errant
centum annis circa fluuium infernalem qui appel
latur cochitus et circa stigias paludes nec
possunt infra centum annos transire ad sedes
optatas ¶ Verum tamen sepulture curam etiam
eorum philosophi contempserunt etc. ¶ Exemplum
ad istud habetur in Seneca qui libro de reme
dijs fortuitorum multipliciter ostendit quod ca
rentia sepulture est parui pendenda ¶ Virgi
lius etiam non obstantibus hijs que finxit de inse
pultorum pena et impedimento libro vi° tamen librorum
Eneydos dicit sic facilis iactura sepulcri ¶ Vale
rius etiam libro vi° narrat de Thodoro qui regi
lisimacho precipienti ut cruci affigeretur
respondit terribilis sit hec crux purpuratis
tuis mea uero nihil interest humi an sub
lime putrescam et infra celo tegitur qui non
habet urnam. Istud est dictum lucani libro vi°
Est autem urna proprie secundum huguzonem et
papiam vas quod defunctorum cinderibus seruire sole
bat ¶ Consueuerunt enim antiquitus romani
mortuorum corpora cremare et postmodum col
lectos cineres corporis cremati in vase conseruare
quod vas urnam vocabant ¶ Hic uero accipitur
urna generaliter pro sepulcro capitulum xiii

Nec ideo tamen contempnenda etc. In hoc capitulo
xiii excludit Augustinus errorem
qui potest oriri ex dictis in precedenti capitulo
quia enim dicit quod sepulture carentia non obest
defuncto posset aliquis credere quod corpora mortuorum
essent abicienda quod hic reprobat Augustinus capitulum xiiii°

Sed multi inquiunt etc. In hoc capitulo xiiii°
prosequitur Augustinus quintum malum xpianis
illatum tempore vastationis urbis scilicet capti
uationem ¶ Nam aliqui captiui forsan ab
ducti sunt quos Augustinus consolatur per exem
plum de Jona propheta qui licet esset mersus in uentre
piscis tamen non fuit adeo destitutus ¶ Sic nec
captiui fideles quocumque ducantur in captiuitatem
¶ Hoc quoque illi cum quibus agimus etc. illos cum
quibus agit uocat Augustinus gentiles seu
paganos qui forsan non crederent quod Jonas fuit
saluatus adiutorio piscis. Sed tamen hoc non
debet eis esse incredibile quia simile inuenitur scri
ptum in libris eorum de arione cytharista cuius
fortuna mirabilis que hic tangitur ab Au
gustino contingit secundum helinandum temporibus Josie
regis iuda quam describit Ouidius pulcre
et diffuse libro ii de fastis ¶ Aggelius
quoque libro xvi noctium acticarum capitulo xx
narrat quod cum arion esset periandri regis
corinthiorum familiarissimus et de sicilia in
patriam rediret onustus grandi pecunia
Corinthios nautas sibi tamquam notiores elegit

Hij uero pecunie cupidi cum in altum mare ue-
nisset ceperunt consilium ut Arionem interficerent. qui perce-
pto. ppiens omnia sua eis obtulit. ut sibi uitam concederent
ipsi uero sibi econtra preceperunt ut se in mare statim
precipitaret. uix autem hoc potuit ab eis impetrare
ut prius quam in mare se precipitaret. liceret sibi
uestimenta sua induere. et canere carmen conso-
labile sui casus in cithara. Quod cum
fecisset quanto altius potuit in mare se precipitauit
Et mox quasi inter undas delphinus affuit et eum
super dorsum suum elleuato super undas suscep-
tum ad terram portauit. Arion uero in
Corinthum ueniens tale se per ladro exhi-
buit quale delphinus portauerat. de quo
pulcre dicit Ouidius sic ille sedet. citha-
ramque tenet. preciumque uehendi cantat. et equoreas
carmine mulcet aquas. De delphino autem
illo fingunt poete ut patet in ouidio quod
propter istud opus pietatis. Jupiter eum tran-
stulit in celis. ubi lucet cum stellis nouem
Est enim in rei ueritate una constelatio in cello
ex nouem stellis constans. que uocatur delphinus
Licet uero istud de translatione delphini
in celo sit fictio poetica. non propter hoc cre-
dendum est quid quod narratur de Arione
portato a delphino sit fictitium. quia sepe
contingit quod delphini homines susceperunt in
mari ad portandum. ut patet per solinum
qui de pluribus hoc refert. Valerius etiam
libro ix. dicit quod delphini non horrent hominem
ut alienum sed nauibus ponti occurrunt etiam
ludendo applaudunt. Ysidorus in libro xij
Ethymologiarum dicit quod natura delphinorum
qui uocantur simones est quod ad melodiam
congregatim ueniunt. capitulum xv

Habent ista de captiuitate etc. In hoc
caplo quintodecimo consolatur Augustinus
captiuos romanos qui scilicet a gothis
captiuati fuerunt et exortatur eos ad
patientiam per exemplum cuiusdam ducis roma-
norum nobilissimi et maximi scilicet marci
attilij reguli olim consulis romanorum qui non
solum captiuationem suam patienter sustinuit

quantumuis gentilis esset. ymo et cum potuisset lib-
erari si contra iuramentum proprium uenire uo-
luisset. preelegit seruare iuramentum. quam a mor-
te et captiuitate liberari. De isto mar-
cho attilio facit Augustinus mentionem infra
in libro isto capitulo xxiiij⁰. et libro iij. capitulo xviij
et libro quinto caplo xviij. unde ad intelli-
gentiam eorum que de ipso tangit Augustinus. sci-
endum est quod ea que hic narrantur contigerunt
in primo bello punico. Fuerunt autem tria bella
punica. i. bella romanorum contra penos. qui
affri et cartaginenses appellantur. Affri
ab Affrica. et Cartaginenses a cartagine
ciuitate que olim fuit caput imperij affri-
cani sic romani a roma. Primum uero
bellum punicum secundum eutropium durauit
xxij annis. Secundum autem durauit decem
et nouem annis. Tertium uero punicum
bellum durauit quatuor annis. Anno
igitur nono primi belli punici. creati sunt
rome duo consules. scilicet manlius uulsco
et prefatus marchus regulus. qui secundum
orosium libro iiij⁰. missi sunt in Affricam
facere bellum cum quadringentis triginta
nauibus in siciliam que tunc erat cartagi-
nensium profecti sunt. ubi obtenta uictoria
ulterius processerunt in Africam. et captis
trecentis castellis et opidis. Manlius consul
romam rediens xxvij millia captiuorum cum
ingentibus spolijs secum reuexit. Marcus
regulus uero bellum cartaginense sorti-
tus. contra tres imperatores cartaginenses
scilicet duos Asdrubales. et amilcarem atro-
citer pugnauit. in qua pugna cesa sunt
cartaginensium uigintiseptem millia. capta
uero quinque millia. et octo elephanti adducti
Cartaginenses uero fracti et exarati di-
uersis bellis et cladibus pacem a Reglo
poposcerunt. Sed cum audissent conditiones
pacis intollerabilis quas regulus dicta-
uerat. maluerunt cartaginenses mori
armati quam talibus conditionibus asentire
Comparatis igitur ex diuersis locis militibus

delphinus

ouidius

fabula

de marcho attilio

nota tempus trium bellorum punicorum

peni Affri et cartaginenses idem sunt.

tempora bellorum punicorum

de manlio consule

de marco regulo

et facto exercitu magno xātipuz rege la-
De xantipo rege lacedemonioꝝ
cedemonioꝝ. cuz auxiliis accituz duce bello
ꝓfecerūt ¶ Ingēs uero R. ruina romanoꝝ
secuta ē. Naz cesis. xxx. milibz roma-
noꝝ. Marcus regulus captus. et ī cathe-
nas ꝯiectus ē ¶ postmoduz uero ꝑ mu-
tandis captiuis. roma missus est. sic
narrat hic Augustin' ¶ Eutropi' uero
libro ii° narrat q post captioēz reguli
et īterfectioēz sui exercitus ¶ Cōsules
romanoꝝ ambo. s. marcus emili' paul'
Emili' consul
et s'ui' fuluius. cuz clase trecentaꝝ na-
uiuz ꝓfecti ꝯtra africā. primo vicerūt
afros bello nauali. et Emili' ꝯsul
Centū et quatuor naues hostiuz sub-
mersit. et xxx. cuz pugnatoribz ce-
pit. Iteꝝ etiaz deuicti sunt affri a
Metello consule. īterfectis xx milibz
Metelus ꝯsul
hostiuz et captis elephātis eoꝝ. ita ut
Metelus c xxx. elephantes. cuz capti-
uis m'ltis ualde. roma deducēt. et post
hec mala. Cartaginēses Regulū mi-
sut Roma. ut ꝑmutatioēz captiuoꝝ
īpetraret. q romaz ueniēs. ductus ī se-
natuz. nihil quasi romanus egit. di-
xitqz se ex illa die qua ī potātes afroꝝ
uenisset. romanū esse desiisse ¶ Sua-
sit tn̄ ne affris pactū fieret. dicens
ipos iaz efractos. nulla spez hr̄e. se uero
tanti nō esse. ut tot millia captiuoꝝ
ꝓpter unū se sene. et paucos romanos cap-
tiuos redderēt ¶ premissa ex eutropio
Agellius
excepta sūt ¶ Agelius uero libro vi°
add' ad p̄dcaz ꝑsuasioēz reguli. dicit
eūz reguluz ī senatu retulisse. q a car-
taginēsibz sibi quodaz uenenū mirabi-
le datuz fuit. quod uz certo die sibi
mortē īferret. ut s. uiuē posset donec
īpetrasset ꝑmutatioēz captiuoꝝ. post-
moduz uero in ualescēte ueneno tabesce-
ret ¶ Audita aūt ī senatu ꝑsuasioē
De ꝓhibitione reguli
reguli. ut refert Eutropius romani
eius ꝯsilio acquescūt. Cuz aūt romai

sibi offerēt. q eūz rome tenerēt. negauit se
ī ea urbe mansurū ī qua postq̄ ſuierat
Affris dignitatez honesti ciuis hr̄e nō posset
¶ Regressus igit' ad Affrica. ne iuramen-
tuz suuz īfringeret. quo se iurauerat
reuersuꝝ. nisi ꝑmutatioēz captiuoꝝ īpe-
traret. crudeli genē mortis necatus est
Naz circūcisis palpebris. cuz usqz ad
mortez excruciatuz ītollerabili uigilāet
deinde oibz suppliciis ē extinctus ¶ Agel-
lius uero narrat. q primū ī affri. Regu-
luz reuersuz a romanis ī atris et ꝓfū-
dis tenebris clauserūt longo tp̄e. et
postmoduz ubi sol erat ardentissimus
eūz repēte adduxerūt. aduersusqz ictus
solis oppositū ꝯtinētes. itendē oculis in
celuz cogebāt ¶ palpebras uero ei' ne
eas claudē posset. sursuz et deorsuz de-
ductas īsuerāt. et sic diu sopno ꝓhibitū
necauerūt ¶ Romani uero hoc audito
peniorꝝ Nobilissimos captiuos dederunt
filiis reguli. qui etiā sompno eos ꝓhibi-
tos necauerūt. hoc Agelius. moduz tn̄
quo tortus erat Regulus narrat Vale-
rius libro ix. eodez modo. quo hic nar-
Valerius
rat Augustinus. Valerius et ī libro p°
ualde ꝯmēdat Reguluz de hoc q iura-
mētuz suū ſuauit ¶ Tulius etiā ter-
tio libro de officiis idez aꝓbat. et rndet
ad rōnes alioꝝ q hoc nō ꝓbauerūt. oste-
dens. q strictuz est uinculuz iuramēti
et q̄ stricte illud antiqui romani ſuaue-
runt. Capl'm xvi

Magnuz sane crimē est. In hoc cap°
xvi. ꝓseq' Augustin' sextuz malū
romanis ī uastatioē urbis illatū
uz. q m'lte xp̄iane nupte uirgiēs etiā et
sctimoniales uiolate sūt ab hostibz. et
rndet Augustin' aduersariis xp̄ianoꝝ
q ꝓpter hoc xp̄ianis īsultauerūt. cap' xvii

Nam utiqz si nō lz re... In isto c°
xvii ꝓbat Augustin' quodaz q ī
priori caplo dixerat uz q ī sipiēs

esset qui diceret quod mulieres potius debebant
occidisse se quam pati quod violate fuissent ¶ ho
qui nihil mali etc. capitulum xvii

Quoniam autem in isto capitulo confirmat Augu
stinus quoddam quod dixerat in duobus
capitulis precedentibus videlicet quod ille que omnino contra
voluntatem suam violate fuerant non peccaue
runt ymo habuerunt mentem sanctam et corpus
sanctum capitulum xviii

Lucretia certe matrona etc. In hoc
capitulo reprobat Augustinus factum
cuiusdam matrone que se ipsam occidit
quia ab alio fuerat oppressa videlicet Lucretie
quam romani ob id factum quia scilicet se ipsam oc
cidit laudibus extulerunt // Hanc vero hy
storiam Lucretie plene narrat Ouidius libro
secundo de fastis. Titus etiam liuius libro primo
de origine urbis in fine eandem narrat
hoc modo ¶ Cum maritus Lucretie scilicet col
latinus targnius in obsidio Ardee ciui
tatis rutilorum esset ¶ et cenaret cum sexto
targnio filio targuini superbi septimi et
ultimi regis romanorum et aliis iuuenibus
regiis inter ipsos ortus est sermo de uxoribus
suis. cepitque unusquisque suam laudare et
uxori alterius preferre. tunc ait maritus
lucretie non est opus verbis. Nam veritas
facto sciri potest ¶ Ascensis igitur equis ut
suas uxores visitarent ex in oppidato et
sciret quid ageret unaquaque. venerunt in pri
cipio noctis roma. hy quorum uxores erant
Rome et subito domos suas ingressi cum
sodalibus suis reperunt uxores suas luxu
et conuiuiis occupatas ¶ postmodum ulterius
procedentes in collatinum oppidum prope romam
a quo maritus lucretie collatinus dictus
est subito domum targnii collatini intrauerunt
inueneruntque lucretiam cum ancilis suis la
nificiis occupatis ¶ Laus igitur uxorum
penes lucretiam remansit. Targnius vero
sextus filius regis amore eius statim captus
deliberauit quomodo copia eius haberi posset
¶ Igitur paucis diebus intermissis. Ignorante collatino
ad lucretiam cum uno comite tantum venit. que
benigne ipsum recepit. Et post cenam ad cu
biculum hospitale deduci fecit. qui omnibus
dormientibus ad lectum lucretie clam accessit
et sinistra manu pectus Lucretie oppri
mens. Tace inquit lucretia. Sextus tar
gnius sum ferrum in manu habens quod mori
eris si vocem emissis ¶ Tunc ipsa som
pno excitata et ad hec verba pauida
tacuit. Tunc sextus amorem suum in
dicat et minas precibus adiungebat quam
cum non posset flectere minatur se inter
fecturum unum ex suis eius et interfectum
positurum in lectum eius iuxta ipsam etiam inter
fectam ut necata in adulterio tam sordido
videretur ¶ Quo timore victa Lucretia
sibi assensit ¶ post recessum vero sexti
targnii mittit ipsa Roma ad patrem suum
lucretium et ardeam ad virum suum col
latinum ¶ venit ergo pater cum valerio
valesii filio et maritus cum iunio bru
to. qui cum ad ipsam intrassent. Interrogat vir
eam si salua essent omnia. ipsa vero emissis
lacrimis minime inquit ¶ quid enim salui
est mulieri amissa pudicitia. vestigia
viri alieni collatine in lecto tuo sunt. ce
terum tamen corpus violatum est. mens vero insons
est. mors testis erit / Sed date fidem adul
tero non impune fore. Sextus targnius
hostis est pro hospite receptus vos uide
ritis quid illi debeatis ¶ Ego me ipsam et
si peccato absoluo. suspitio tamen non libero
nec ulla impudica viuet. Lucretie exem
plo. deinde ferrum quod sub veste abscon
derat in proprio corde defixit ¶ Huius Lu
cretie Epithaphium ab ouidio dicitur
esse compositum hoc modo ¶ Cum foderet
gladio castum Lucretia pectus sanguis
et torrens egrederetur ait ¶ Testes prebe
dant me non fauisse tyrampno ¶ ante virum
sanguis. spiritus ante deos ¶ Quam bene
perdicti pro me post fata loquentur ¶ alter
apud manes. alter apud superos ¶ Sciendum

Ouidius
Titus liuius
Lucretia
Lucre[tia]

Epithaphium
Lucretie

est · q pter istud flagitiuz comissu i lucretiaz a filio regis · fuit postmoduz nome regiuz i urbe extinctuz ¶ Egregie quidez iste fuit uirgil' put aquodaz uiro magno · qui hystorias legerat · scriptuz ueni / et infra cui ad supna reddire cupienti 2c ¶ Hic notanduz est · ad intellectuz eo4 heduz que hic dicunt · q uirgil' libro vj° Eneydos fingit Eneaz uiuuz ad iferos descendisse · et uidisse loca ubi sut aie mortuo4 · et ea q ibi fuit · et iter cetera refert · q eneas uidit eos · q seipos inocentes occiderut · et q ipi no possut redire ad supna · sic optat · quia fata no pmittut · et aque itrasinabili sut alligate · i · ipedite · sic q trasire no possut unde dicit ibi uirgilius · pxia deinde tenet mesti loca · qui sibi letuz i mortem isontes pepere manu · lucemq perosi piecere aias · quas uellet · et he i alto · s esse nu̅c · et paupiez et duros ferre labores · fata obstat · i · uoluntas deo4 · trist inabil unda alligat · i · ipedit trasituz · et nouies stix · i · palus ifernal' iterclusa cohercet · ¶ Augustin' i pposito fondat se super dictis uirgilij et dicit · q lucretia etiaz gstituta apud deos ifernales quales poete describut no pot deffendi · cuz p pter hoc · q sibi ipi mortez itulit sit i inferno iudicio deo4 punita · caplm xx

Neque eiz frustra 2c · In hoc cap° xx° pbat btus Augustin' · q pceptu dei de no occidendo extedit ad hoc q nullus seipm iterficiat · tn no extedit · ad animalia bruta uel ad herbas · licet aliqualez uitaz heant · manichei tame illud pceptuz sic extedut caplm xxj

Quasdam uero exceptiois 2c · In hoc caplo xxj · pbat Augustin' · q pceptuz de psimo · no occidedo capit istantia · quo ad aliquos hoies · quos in casu · licet homini tanq dei ministro occidere /

caplm xxij

Et quicumq hoc i seipis 2c · In hoc caplo xxij° · pbat Augustin' · q no lz alicui seipm occide nec pp aduersa mudi · nec etia desiderio uite future · unde repbat factu theobrati philosophi · q legens libruz platonis i quo aiaz hois imortalez spe · et desiderio future uite · et no pp aliud seipm iterfecit · o de isto theobroto scribit tuli' libro de tusculanis qstionib3 · q cuz nihil sibi accidisset aduersi · emuro se i mare piecit · lecto platonis libro ¶ Est aut hic aduertedu3 q liber ille platonis · plato uocat i fedrone ubi plato loques de aia corpori alligata dic sic · ¶ Donec hemus corpus pmistus sit tali modo animus nr · nunq nos id qd iaz oliz cocupiscim' satis gsequituri sum' // dic etiaz plato i eodez libro morte phantib3 esse appetenda · ex quo dicto forsan theobrotus suscepit occasione seipsuz iterficiedi · tn ad pauca respexit · Itaz plato i eode libro diffinit · no esse hoi sponte moriedu3 pter quod Augustin' i fine hui' capli · dicit q plato iudicauit hoc esse phibenduz ¶ De ista materia pulcre loqt macrobius sup somnium scipionis · pfatus theobrotus i aliqb3 auctorib3 iuenitur noiatus theobrotus habraciensis · sic noiatus a patria uel ciuitate · sic credo · et eiz multi 2c caplm xxiij

Et eniz multi se iteremerut 2c · In hoc caplo xxiij° · rndet btus Augustinus cuidaz friuole ratiom aliquo4 qui p exepla quo4daz · q seipsos occiderut uolunt pbare esse hoc faciendu ¶ Et patet rnsio Augustini ¶ preter lucretiaz 2c · de ista lucretia dictuz est supra caplo xviij° et infra · nisi illuz catonem 2c · // Cato de quo fit hic metio · dictus est cato uticensis ad differetiaz alio4 multo4 qui dicti sut catones · Itaz i urbe domus quedaz fuit · seu gsanguinitas dca catonu sicut fuit dom' scipionis fabio4 · et fabricio4 · ac multe alie domus similes ¶ Primus aute · qui nobilitauit domu catonu

mors theobrati reprobatur

cato uticensis catonum differentia

ſm valeriu' libro tertio fuit cato dictus cen-
ſorius. Naz cenſori' ſecundum huguzone idem
qd' iudex moꝝ. ipe aut fuit iudex moꝝ. et — Cato cenſorius
ideo dictus ē cenſorius ¶ Domus uero iſta
ſ. Catonu' ſic īſignita fuit pbis uiris. q
ex ea mlti uiri īſignes dicti Catones p-
ceſſut ¶ Unde de familia ſeu domo cato
nuz Agelius libro xv° ſcribit ſic. nō unus
ſed plures ſm Apolinare marci catois ce-
ſory nepotes fuerut. geniti ex diuerſis
patribz. duos eīz marcus ille cato qui et
orator et cenſor fuit filios huit. et ma-
tribz diuerſos. et etate longe diſpares. Naz
adoleſcēte altero et matre ei' amiſſa. ipſe
q iaz mltuz ſenex. ſolonia clientis ſui filia
uirgine duxit ī matrimoniuz. ex qua natus
ē ei marcus cato ſolonianus ¶ Ex maiore
aut Catonis filio. q ptor deſignatus apatre
uiuo. mortuus eſt. et Egregios libro de
iuris diſciplina relinqt. naſcit' marcus
cato q uehemēs orator fuit. mltaſqz ra-
tiones ſcriptas relinqt hic ɔſul ī Affrica
pfectus ibidez obijt ¶ Et ipe qdez filiu' ma-
iorez Catone huit. Sz non euz qui utice
perijt. Sz euz qui cuz edilis curul et ptor
fuiſſet. In galiaz narbonēſez pfectus. ibi
defunctus eſt ¶ Ex altero uero cenſorio
filio mi^re. uz ſoloniano nati fuit lucius cato
et marcus cato ¶ Marcus uero tribunus
plebis fuit et pturaz petēs obijt ſ. et ex
eo natus ē marcus cato ptorius. q bello
ciuili ſe utice iterfecit. de cui' uita lau-
dibzqz cuz tulius ſcriberet p nepote. euz
Catonis cenſory dixit fuiſſe. hic Agelius
¶ Unde patet q mlti fuerut catones uiri īſi-
gnes. omēs tamē de una domo catonu'. iter
quos duo ſ. fuūt ceteris īſigniores. uz cato
cēſorius q fuit pmus unde et cato ſupior
ſepe noiatur et cato uticēſis q fuit inter
iaz noiatos ultim'. qui dictus eſt uticēſis ab
utica ciuitate Affrice. ubi ſeipm iterfecit
de quo facit Auguſtin' hic metionez. et qnqz — Cauſa mortis Catonis
cato poſterior ¶ Cauſa uero quare ſeipm

interfecit erat q̄ nolebat eſſe ſub Julio ceſar̄
Cuz eīz eſſet ciuile belluz iter Ceſarez et pō-
peiuz magnuz. reliquuqz ſenatuz ¶ Iſte cato
fauit parti pompei ɔtra Ceſarez ¶ poſtmodu
tn̄ Ceſar uicit ita ut pompei' ī egyptum
turpiter fugeret. ubi et arege Egypti deco-
latus fuit. et ei' caput miſſuz ceſari. Iſte
Cato reliqas exercitus pompei recolligit
et cuz nauibz fugit ī Affrica ¶ Tandē cuz
uideret Ceſarez ī omibz pſperari et partē
pompei ī omibz ſuccūbere. aliquo modo ſu-
beſſe ceſari ɔtius ſciens Ceſarez excelentis
fore clemētie. apud utica ſeipm iterfecit
¶ Quod factuz multi romanoꝝ valde lauda-
uerut quaſi ſtrenue egiſſet. unde Anneus — Anneus florus
florus ī epithomate libro iiij°. de Catoe iſto
dicit ſic. accepta partiuz ſuaꝝ clade. ut ſapi-
ente dignu' erat. morte etia' letus exiuit
¶ Naz poſtqz filiuz comiteſqz ab amplexu dimi-
ſit. lecto in nocte libro ad lucernaz platonis
qui de īmortalitate aīe docet. paululu' quie-
tiuit circa pmaz uigilia ſtricto gladio re-
uelatuz manu. pectus ſemel iteꝝ q̄ percuſſit
¶ Auſi ſut poſt hec uiꝝ medici uiolare fo-
metis q̄ ille paſſus diuz abſtēderent reſci-
dit plagas ſequutaqz ui ſanguinis mori-
bundas manus in ipo uulnere relinqt hic
florus ¶ Valerius quoqz libro tertio ſdez — Valerius
factuz comēdat dicēs ad Catone ſic. tui
quoqz clariſſimi exceſſus cato utica monu-
metuz ē ī qua ex uulneribz fortiſſimis tuis
plus glorie q̄ ſanguis manauit ſi quidē
ɔſtantiſſiē ī gladiuz īcubendo magnu' hoībz
documetuz dediſti. q̄to potior eſſe debeat
pbis dignitas ſine uita q̄ uita ſine dignitate
hoc valeri' ¶ Reffert autē Valerius libro
v. q̄ Ceſar audita morte Catois dixit — Ceſar de morte Catonis
et ſe glorie illius inuidē et illuz ſ. catoēz
ſue glorie inuidiſſe ¶ Patrimoniuz uo ei'
liberis ipius īcolume ſuauit. hoc valeri'
tn̄ Auguſtin' ut patet īnfra libro xix.
caplo iiij°. nō iudicat ei' morte uirtuoſaz
eſſe aut glorioſaz. nec aſcribendaz eſſe

fortitudini. Sz ipatientie ¶ Sciendū ē etiaz
q pter istuz Catone vticēsez qui seipm iter
fecit fuit alius Cato philosophus stoycus
qui secundūz Eusebiuz anno Impy august
quadrigesimoprimo i tedio duplicis quar
tane seipm iterfecit speras post hanc uita
aliaz uitaz meliore ¶ Quidaz uero credut
q iste fuerit ille cato qui scripsit illuz
libruz que paruuli discut scolis grama
tice // Sz hoc nō pot esse. quia i illo libro
fit mētio de lucano poeta. Lucanus uero — Lucanus poeta
poeta fuit circa tpra neronis ipatoris. et
p ɔsequēs diu post augustū ¶ Hec igit
de catonib dicta sūt. ne qs decipiatur i
noīe credēs tantū unū fuisse. cū tame
mlti fuerit et Infra: Naz si cuz filiuz
qui ɔtra Impiuz ɔ— hic reprobat Au
gustin factūz catonis qui seipm occidit
ne sub cesare viueret filiuz tn suum
nō occidit. ymo voluit euz sub clemē
tia Cesaris viuere. tn si iudicauit tur
pe viuē sub victore debuerat etiā poti
filiū iterfecisse q eūz sub cesare pmis
sisse viuere. q vero potius debuerat
filiuz pprium ut dictū est iterfecisse se
cundūz errore romanoꝝ ¶ pbat Augusti
p exēpluz de torquato q ppriū filiū etiā
victore hostiuz iterfecit et hoc fecit la
laudabiliter scdm auctores et scriptores
romanos mlto magis Cato potuit lau
dabiliter iterfecisse filiū suū a Cesare
victuz ¶ De isto torquato et facto loqtur
Augustin' ite ifra libro v capło xviij°
idez facit orosius libro tertio. et Julius
frontinus libro iiij° capło p° et valerius
libro ij. Titus vero liuius hystoriaz — titus liuius
huius rei magis diffuse et copiose reffert
libro viij° ab origine vrbis ¶ dicit eiz
q i bello romanoꝝ ɔtra latinos sub con
sulib manlio torquato suspdicto et decio
mure. q gessit illud belluz cuz edictuz
consuluz esset ne qs extraordinarie
pugnaret. filius torquati appropinquauit
ad Castra hostiuz cuz suis ɔturmalib. i.
cuz hys q erant de turma sua equitibus
uero tusculanis. qui latini erat pfuit
¶ Geminus metius qui uidēs filiuz tor
quati. sciēs ipm esse virūz strenuū icē
pit cuz uerbis ɔtumeliosis alicē ad singu
lare certamē ¶ filius uero torquati ptiz
ira motus. partiz pudore. ne videretur
certamē recusare. congressus ē cuz eo. q
equo deiectū statiz iterfecit. et rediēs ad
patrē cū spolys hostis occisi narrauit
que fuerit ¶ pater uero statiz ɔuocata
multitudie exercitus dixit filio suo. Ex quo
tu neq Impiuz ɔsulare. neq maiestatē
patris ueritus. ɔtra edictuz nostruz extra
ordinē pugnasti. et qtuz ite fuit militare
disciplinaz. p qua res romana usq ad hac
diez stetit soluisti. meq ad hanc necessita
tē iduxisti vel rei publice uel mei. ac
meoꝝ obliuisci opportet nos potius nro
delicto plectemur. q res publica tāto suo
dapno nra delicta luat. triste exempluz
erimus. Sz tn iuuētuti salubre. statimq
lictori pcepit. ut euz ligatū ad palum
iterficeret. Istud factūz lz totus exercit'
exortaret. tn fecit atrocitas pene obe
dietiorez duci militez ¶ postmoduz uero
torquatus obtēta victoria de latinis reuer
sus est roma. cuz senes uenerūt obuiā
Iuuētus uero romana cuz tūc et omī
tpre vite sue execrata ē ¶ frontin' uero — frontinus
reffert de filio torquati. q cuz exercitus
p eo aduersus patrē seditioē pararet
ipe seditionē ɔpescuit dicēs. nō esse tāti
quēq. ut ppter illuz disciplina militaris
esset corrumpēda. vnde obtinuit ut ipm
puniri paterent ¶ valerius libro ij° istud — valerius
factuz torquati de occisioē fily iudicat esse
magis laudabile. q ipe laudare sufficeret
et causaz assignās dicit. q satius esse
iudicauit torquatus patrē forti filio. q
patria militari disciplina carere // oro — orosius
sius uero id factuz reprobat uocans

torquatuz p hoc facto pariadaz dicens sic
maulius torquatus licet victor ocursum
tn nobiliuz iuuenu romanoz qui legi
ptie exhibiri solet triuphans pariada
non meruit ¶ caplm xxiiij°

N Olunt autez isti ptra quos agim9
rc̃ In hoc caplo xxiiij° pfirmat
autez adhuc magis Augustinus
illud qd supra ¶ caplo xxij° pbauerat. vz
q nulli lz seipm iterficẽ p uitadis aduer
sis ¶ et hoc pbat pfectuz attily reguli
de quo supra dixi caplo xv. q merito
ut pbat Augustinus pferendus ẽ ca
toni et oibz alys romanis quos ueteres
eoz scriptores laudant ĩ tanta uictoria
pauperml' rc̃ ¶ Narrat titus liuius
libro vij° ab origĩe urbis ¶ et valerius
etiã libro iiij q Attilius regulus cum
ĩ Affrica isolentissime Cartaginis opes
crebris victorijs pturderet ac plongatuz
sibi pp res pspere p ipm gestas esset im
puz ĩ consulatus ĩ Annu secunduz scrip
sit romã de Affrica psulibz q Julicus
suus que ĩ paruo agro septez iugeruz
hebat mortuus erat et q mercenari9
q agru collere debuit subtractis qbusdã
rebz opportunitate discesserat pp quod
petiuit q ĩ Affrica mitteretur successor
ut ipe posset redire ne vxor sua et li
beri destrueret alimctis caplm xxv

Q Vis ergo taz malus error rc̃. In
hoc caplo xxv° pbat Augustinus
q nõ licet alicui seipm occidere
etiaz ne peccet ĩ futuz. et ne spialr
sentiat pcupiscẽtiaz carnis quando tiet
ab alio pollui ¶ caplm xxvj

E T quidaz iquiunt. quedam rc̃.
In hoc caplo xxvij°. rñdit beatus
Augustinus cuidaz obiectiõi quã
quidaz faciũt ptra illud. qd dictuz fuit
ĩ pcedẽti caplo. pbat eñz q liceat mulieri
se occidẽ ĩ casu supdicto. et quia quedaz
mulieres de quibz ecclia celebrat sic fecer

ut patet iterato Augustinũ de mulieribus
tn xpianis que sic se occiderũt nusqꝫ legi
¶ De gentibz uero aliqbz hoc scribit beatus
Jeronimus ptra Jouinianuz caplm xxvij

R Estat vna causa de qua rc̃. In hoc
caplo xxvij° pfirmat adhuc beatus
Augustinus id qd pbauit supra
xxv. s. q nullus debeat seipm iterficere
ne ĩ futuz peccet. et p pseques nullo
modo liceat alicui seipsuz iterficẽ. cuz
ista uideret' esse potissima cã quare
hoc liceret si tn aliqua cã rationabilis
ad hoc esset ¶ signater uero beatus Au
gustinus diffuse ptractat istaz materiaz
pbans q nõ liceat alicui seipm iterficẽ
qz dyabolo pcurate tanta cecitas et ama
tia mẽtes homiz ppipue romanoz gen
tiliuz occupauerat ut reputaret' opus
sũme uirtutis q aliqs seipm etiaz ex
leui cã se occideret. rc̃ ¶ caplm xxviij

Q Vod si forte cur pmisi et cetera
In hoc caplo xxviij° rñdit beatus
Augustinus cuidaz qstiõi icĩ
denti .s. quare deus pmisit q aliqne
mulieres uiolate sunt ipis reniten
tibz et iuitis de qua etiã materia trac
tat' supius caplo xvj° et reddit hic
Augustinus tres causas ut patet in
littera ¶ secunda cã tangit ibi fortassis
aute rc̃. ¶ tertia ibi qnqꝫ et illud
rc̃. sicut ergo quidaz morte rapti sut
rc̃ hic alludit beatus Augustinus
illi q scribit sapiẽ iiij° vbi de Enoc
scribitur sic. raptus est ne malitia
mutaret itellectuz ei9 aut ne fictio dcci
peret aiaz illius ¶ caplm xxviiij°

H Abet itaqꝫ ois familia itaqꝫ rc̃.
In hoc caplo ondit btus Augusti9
q xpiani oio hent alia psolatiões
ĩ aduersis qꝫ ĩfideles ¶ qz oĩa aduersa
cedũt electis ĩ bonũ ¶ et hoc ul ĩ uita
pñti uel ĩ uita futura vel ĩ vtraqꝫ
caplm xxx

titus liuius
et valerius de
Regulo

q nulli liceat
occidere seipm

Si nascita ille scipio etc. In hoc caplo
xxx°. assignat Augustinus causaz
quare ifideles isultauerut xpianis
ppter aduersa que passi sut tpre uastatio
nis urbis ¶ et dicit. q ca fuit. qz illi isul
tantes uolebat male uiuere ipune ¶ et
no quia uolebant iustius uiuere. qz xpi
ani ¶ et q ifideles sic optauerut uiuere
s. iiuste. et pp hoc amauerut pspera et
oderut aduersa. probat Augustinus p
de Scipione nasica — Scipionez nasicaz. qui nolebat Cartagiez
Ciuitatez emllaz et hostez urbis rome dir
rui. ne pace et securitate nimia obtecta
romam delitijs effluerct. q ne romais
gringeret iudicauit. expedies. q cartago
remaneret i exercituz romanoz ¶ Istuz
Scipioez uocat titus liuius. Corneliuz
titus liuius — Scipione. et fuit tpre secundi belli punici
adolescens nuduz questorius ¶ filius uo
erat Gney scipionis. q i hyspania fuit
iterfectus. durante bello illo qui gneyus
scipio fuit patruus Scipionis affricani
prioris. qui deuictis affricanis. scdo bello
punico finez imposuit ¶ Circa uero pre
dictuz Scipione nasica. facit hic Augu
stinus duo ¶ qz p° ondit quante reputa
tionis apud romanos fuerit. ut sic ap
pareat ei9 maior auctas ¶ et deinde scdo
ponit Augustinus ei9 osiliuz ¶ quantuz
uero ad primu ut meli9 itelligat Au
gustinus ¶ Sciendum q sicut narrat
titus liuius. de scdo bello punico libro
ix tpre secundi belli punici. postqz Ani
bal dux penoz romanos. et ytaliaz mul
tis uictorijs atriuerat. nec tn de ytalia
recede uolebat. Sz eos uexabat assidue
tuc ab hijs. qui rome sacris perat iuen
tuz fuit carme tale. quado hostis alie
de carmine Sibile — nigene terre. ytalie belluz itulisset. euz
pelli de ytalia et uinci posse. si matris
pessumucte numie romaz adductu foret
¶ quod carme scdum ouiduz libro quarto
de fastis fuit Sibile ¶ occaxioe hui9 carmis

miserut romam legatos i frigiaz. que e ps
Asie. ut afferent matrez pessunuz. taz legati
uero pfacti transeutes p Appoline delficu
consuluerut euz de agendis. q pmisit ei9
psperuz exituz. cuz adiutorio atali regis
Asie. qui ofederatus et amicus erat ro
manoz. et addidit apoplo. q cuz rediret
romam. cuz matre pessumucta oio herent
curare. q reciperet i hospitio ab optio uiro
¶ Ipa uero p mare deportata usqz in hostiaz
unde dicitur modo epus hostiensis. cardi
nal. deliberauit senatus qs esset in urbe
uir optimus. et unanimiter decreuit sup
dictuz Scipionez nasicaz esse uiru optimu
urbis. et mittenduz i hostiaz. cuz multitudie
matronaz. ad recipienduz matrez pessumu
ctaz. quo cuz ueisset. recepit eaz. et i hos
pituz suu romam detulit ¶ pmissa excer
pta sut ex tito liuio. unde patet. q pfatus
Scipio maxime reputationis et auctori
tatis fuit apud romanos ¶ Aduertenduz
est autem. q illa mater pessumucta de qua
iaz dictuz est. fuit quedaz statua lapidea
mater deoz icolle dicebat. s. icolle illius
loci unde adducebat. quare autez dicta
sit mater deoz. quedaz dea. quia gentiles
colebat alias dicere ¶ Ista uero mater
deoz. uocat miltis nominibz. uocat enim
mater seu dea pessumucta et dea ydea
aloco unde fuit apportata. naz yda fuit
Silua quedaz iuxta troyaz i frigia i qua
silua fuit pessunumi. uz locus quidaz
sic dictus. unde fuit apportata ¶ Unde qua
doqz ab illo. s. pessunino dicta e mater
pessumucta ¶ et quando apredicta silua
uocat dea ydea ¶ uocatur etia quandoqz
berecinthia. aberecintho loco. uz alio ubi
colebat ¶ uocat etia Cybelles et alma
et ops et rea ¶ de ista plus dicet ista
libro. caplo iiij. ubi Augustin9 facit de
ipa expssuz metionez ¶ deinde ponit hic
Augustinus consiliuz. quod pfatus Sci
pio nasica dedit romanis. ad cui9 iteligentiaz

secundus est

sciendum est quod secundum orosium libro iiii° finito iii° bello punico in quo romani penitus taliter sibi subiugerant et contriuerant hitium est inter romanos consilium quid de cartagine faciendum esset. Quidam vero consuluerunt quod propter perpetuam securitatem urbis romane esset delenda. Inter quos ut patet hic per beatum Augustinum fuit Cato qui censorius seu Cato superior de quo dixi supra capitulo xxiiii. Quidam vero consuluerunt quod propter virtutis curam perpetuam quam semper ex suspicione emule et hostilis ciuitatis scilicet Cartaginis impenderent ne romanus vigor bellis semper exercitatus in ignauia securitate et otio solueretur Cartago non deleretur. Et inter eos qui sic consulebant fuit Scipio nasica ut patet hic per beatum Augustinum. De ista vero contrarietate consiliorum florus in abreuiatione titi liuii libro scilicet xlix scribit sic. Inter marcum catonem et Scipionem nasicam quorum alter sapientissimus vir in ciuitate habebatur alter etiam iudicabatur a senatu erat diuersis certatum sententiis: Catone suadente bellum et ut tolleretur deleretur quod cartago. nasica dissuadente. Placuit tamen eo quod cartaginenses contra fedus naues haberent et quod exercitum extra fines duxissent. Et quod socio populi romani et amico masinisse arma intulissent, et quod filium eius gulussam qui cum legatis romanis erat in opidum non recepissent bellum hiis indici. hec florus. Non est tamen intelligendum quod senatus statim post consilium Catonis censuerit Cartaginem omnino delendam. Primo sic narrat titus liuius libro xlix° et florus etiam in epithomate libro secundo senatus volens medium inter sententiam Catonis et Scipionis prudenti censuit quod cartago staret sic tamen quod non esset romanis metuenda. Et ideo voluit quod cartaginenses construxissent sibi ciuitatem distantem a mari decem milliaribus. Sed quia cartaginenses hec noluerunt facere nullo modo indicto eis bello expugnata est Cartago et

Consilium Catonis

florus

simpliciter deleta. Orosius dicit se nunquam vidisse huius tertii belli punici instantiam causam ex parte romanorum et hoc sensit Scipio nasica ut patet per titum liuium iiii° libro xlviii° capitulo. Quid vero de hoc sit constat tamen quod consilium Scipionis de Cartagine non subuertenda non habuit effectum. et ideo secuta sunt mala in urbe que scipio nasica mouebat futura urbi si Cartago deleretur. Nam postquam cartago deleta est et roma potita securitate quam querebat scilicet xl anno post euersionem cartaginis gessit marius sextum consulatum id est iam sexto factus est consul et extunc fere usque ad tempus natiuitatis domini nostri yhesu xpi non cessauerunt romanorum intestina bella. Nam ab illo tempore sic inter se mutuo impugnauerunt quod fere perduxerunt statum romani imperii usque ad exitum. De istis bellis intestinis multa dicit infra libro secundo.

orosius

Capitulum xxxi^m.

Nam quando illa quiesceret etc. In hoc capitulo xxxi confirmat Augustinus dictum Scipionis nasice quod dicebat ut puta in precedenti capitulo quod securitas et pax nimia esset nociua. et narrat eiusdem factum Scipionis pertinens ad propositum. Quantum ad cuius intelligentiam est sciendum quod sicut refert odorosius libro iiii et titus liuius libro vii° ab urbis origine lucio genutio et quinto seruilio consulibus pestilentia ingens orta est. qua multi romani et maximi consumpti sunt. et cum sequenti anno duraret pestis ista ita ut nec morbi nec humanis consiliis nec ope diuina leuaretur ludi scenici inter alia celestis ire placamina instituti dicuntur. que fuit res satis noua romano populo qui semper fuerat bellicosus. Contra et dicit titus liuius quod institutio istorum ludorum parum profuit et multum obfuit romanis quia post ludos institutos huius passa est ciuitas magna grauiora scilicet in moribus. Dicit etiam quod isti ludi inchoati fuerunt a principio satis moderato. Sed postmodum usque ad tantam creuerunt insaniam quod propter multum luxum et apparatum vix fuissent tolerabiles

Institutio ludorum scenicorum

magnis regibz ¶ Narrat etia titus liuius
libro xlviij^o. et valerius etia libro sedo cap^o
p^o. q postmodu theatra ichoata sunt. A mes
salla et casio censoribz s. lapidea theatra
sedm vetruiu ¶ Sz nasica scipio autor
fuit q oim apparatus eoz venditus fuit
et senatus osulto cautu fuit ne aliquis
ifra urbez. uel ppe ad mille passus sub
sellia poneret ad huiuodi ludos spectan
dos. vel sedens eos spectaret ¶ Sunt theatra
loca spalia sic ordinata ad ludos tales
spectandos. q omnes sedere possit. et ludos
ipos clare et distincte videre. q nullus
alteri aspectu ipediat. sic patet i theatris
antiquis ostructis que adhuc i urbe et
alibi apparent ¶ Et q greci p^o ludos
hui^o inuenerunt et sedendo in theatris eos
p^o spectare osueuerunt. ideo dicit Augustin^o
q nasica psuasit. oratioe grauissima ne
grecam luxuriam uirilibus patrie moribz
pateret obrepe ¶ Sciendu est autem q
ludi theatrales. et ludi scenici idem sunt
Sz dicunt theatrales a theatro i quo fieri
osueuerunt. etia apud romanos. lz ad tps
p nasica fuisse ostructio theatri ipedita
¶ Ludi uero scenici sedm ysodoru libro xviij^o
ethimologiaz dicebant scenici a scena q
fuit domuncula quedam i medio theatri
i qua cantabant uel recitabant carmina
poetaz. vn i ludis scenicis principales
psone fuerunt poete qbz iungebant mimi
et hystriones saltantes et effigientes mo
tibz corporis ea que a poetis canebant
In qbz ludis mlta canebant et effigiebant
turpia et ihonesta tam de dijs q de ho
minibz. Caplm xxxiij^m

Uteru tn sciente qui ista ze. In
hoc caplo xxxij^o ostedit btus Au
gustinus quomodo demones sedu
xerunt hoies ut facerent hoies credere q
ludi scenici forent eis i remediu otra
pestiletiam s. et pbat q tal. seductio fuit
periculosa i moribz et nociua s. solis anima

(marg.) theatra quid sunt
(marg.) greci p^o inuenerunt theatra
(marg.) ludi sceni qd sunt
(marg.) scena qd est

ludis circensibz asueto ¶ Qui sint ludi cir
censes. satis difuse psequit ysidorus libro
ethymologiaz ¶ Et dicebant autem
circenses quasi circa enses. Naz secundu
ysodoru oliz ponebat gladij quos qua
drige circuibant. et erat equos circa
pericula torque ¶ Secundu valeriu aut
libro ij^o. isti ludi istituti rome fuerunt
a Romulo et uocati sunt osualia i quibz
rapte sunt sabine. et sedm titu liuium
celebrabant in honorem neptuni ¶ Fuit
cu osuetudo gentiliu. q sic sacrificabant
i honore deoz. ita et ludos celebrabant et
determinati ludi determinatis dijs fuerunt
osecrati. Vnde et xpiani qdem a gentilibz
videntur accepisse exeplu q i diebz solem
pnibz ludis itendunt. quasi hoc esset deo
gratu ¶ De istis ludis circensibz facit me
tionem virgilius libro v^o. Eneydos. dicens
q Eneas hos ludos celebrauit i honore
patris sui ¶ Et iuxta hoc apparet rome
ludi isti p^o fuerunt celebrati a romulo
tn prius fuerunt alibi celebrati ¶ Et ista
atqz ide fugientes ze. Vult dicere Augu
stinus q aliqui quos moz pestiletia pos
sedit. non obstante vastatioe urbis a gotis
facta. quia ipi oculis suis uiderunt fu
giebant de urbe et venerunt Cartaginem
vbi frequentabant theatra. et quasi qt
tidie p ystrionibz se gesserunt et more isa
noz se hebant Caplm xxxiiij^m

Omentes amentes ze. In hoc cap^o
xxxiij^o redarguit btus Augustinus
isaniam quorumdam romanoz q cum
alie natioes remotissime plangerent
vastationem urbis ipi dabant se ludis
et theatra frequentabant Caplm xxxv^m

Romulus et remus ze. In hoc
caplo xxxiiij^o btus Augustinus
oparat ecclia xpi Asilo roma
noz ¶ Et pbat q ecclia xpi maiorem
huit potestatem consumandi fugientes ad
se. q Asilum illud. Asilum illud fuit

(marg.) ludi circenses quid sunt
(marg.) valerius
(marg.) Asilum qd
(marg.) eutropius

templuz quoddaz a Romulo ꝯstructuz. unde
dicit Eutropius libro p° loquēs de romulo
sic ¶ Condita ciuitate quaz ex suo noīe
Romā uocauit ¶ hoc egit. cuz dicto teplo
quod Asiluz appellauit ¶ pollicitus est
cunctis ad ipm̄ fugientibꝫ impunitatē ¶ qua
ob causaz m̄ltitudinē finitimoꝝ. qui
aliquando apud suos offensaz ꝯtraxerat
ad se fugiētes ī ciuitate recepit ¶ La
tini deniqꝫ. tusci qꝫ pastores. et etiā trās
marini fruges. qui sub Enea et Arcades
qui sub Euandro duce īfluxerat. ꝯ. et
ita ex uarijs quasi elemētis ꝯgregauit
corpus. ut vnuz populuz romanuz effi-
ceret. hoc Eutropius idez etiā narrat
titus liuius de vrbis origine libro
primo. Capᵐ xxxvi.

M Emineraт sane ī ipis rc. Jn
hoc caplo xxxvᵒ ondit beatus
Augustinus ꝙ boni patiēter ferre
debēt societatez maloꝝ. qꝛ m̄lti eoꝝ q
sūt modo mali. sūt a deo p̄destinati ad
eternā salutē. de quoꝝ exortu rc.
¶ de exortu ciuitatis dei et ciuitatis
dyaboli ꝯtractat Augustinꝰ infra ab
xjᵒ libro. usqꝫ ad libruz xv. ꝯ de ꝓcessu
uero ciuitatis utriusqꝫ a libro xv. usqꝫ
ad libruz xix. de fine uero utriusqꝫ a li-
bro xixᵒ. usqꝫ ad finē totiꝰ opis C. xxxvi.

S Ed adhuc mihi quedaz rc. Jn
hoc caplo xxxvjᵒ ondit beatus Au-
gustinus. que restāt nūc tractāda
ī nouez libris sequētibꝫ ¶ Cōmemo-
randa sūt cuz que rc. ꝯ. libro scđo
¶ et quaz ob causaz rc. ꝯ. libro iijᵒ
caplo iijᵒ. ꝯ postremo aduersus eos rc.
ꝯ. a sexto libro. usqꝫ ad libruz xjᵒ ¶ Asse-
ramus ciuitatez dei rc. a xxxᵒ caplo
libri decimi. usqꝫ ad finez eiꝰ

Liber 2ᵘˢ. Capitulū p̄mū

S I autez rationi ꝓspicere rc.
hic incipit secundus liber. Jn
quo beatus Augustinꝰ ꝓbat
ꝙ m̄ltitudo deoꝝ falsoꝝ nō curauit de malis
culpe romanoꝝ. ut ꝯ ea ꝓhiberet. ymo
potius. ut ea fieri ꝓcuraret. et het iste
liber xxviij capla. Jn quoꝝ pᵒ determinat
sibi modū ꝓcedēdi. quē intendit ī seque-
tibꝫ obseruare ī declaratiōe ueritatis ꝯ et
terminuz. quē nō uult excedē. ī expugna-
tione falsitatis. palpātibꝫ et conniuentibꝫ
rc. conniuē est oculos uel palpebras
claudere. uult ergo Augustinꝰ ꝙ ea que
dicet. ꝓbebit palpanda. ut si qui oculos
claudūt suos. ne ipa uideat saltez ea
palpabūt. Capitulum. 2ᵐ. ꝯ.

S Uperiori itaqꝫ libro rc. Jn hoc capᵒ
ijᵒ recolligit ea. que tractata sunt in
libro primo. et declarat intentionē
suaz. quo ad dicēda recolligit autē ꝯ ea
que dicta sūt a principio primi libri usqꝫ
ad vijᵐ caplm exclusiue ¶ deinde ibi
idez intendit rc. recolligit breuiter que
tractata sūt ab vijᵒ caplo usqꝫ ad xxj
caplm ꝯ et postea ibi deinde pauca rc.
recolligit que tractata sūt a xxj caplo
fere usqꝫ ad finez libri ¶ dein ceps itaqꝫ
dicē rc. hoc facit ī ꝓximo sequēti caplo
breuiter ī generali ¶ sed etiaz ijᵒ libro
diffusse et ī sp̄iali. Caplm. iij.

M Emento ante me rc. Jn hoc
caplo iijᵒ ꝯuincit malitiā aliqꝝ
qui xp̄ianis insultabant ꝓpter
mala que roma a gothis passa ē. et insul-
tando fecerat sibi ꝓuerbiuz. cuz tn̄ m̄lta
eoꝝ sciret ex libris suis hystoricis ꝙ ro-
ma ante tp̄ra xp̄ianoꝝ multa grauiora
fuerit ꝓpessa. Capitulum. iiij.

P Rimo ipos mores ne pessimos rc.
Jn hoc caplo iiijᵒ incipit Augustꝰ
intentionez suaz principalez huius
scđi libri ꝓsequi. ꝓbans ꝙ dij romanoꝝ
nō curauerūt de bonis moribꝫ cultoꝝ
suoꝝ. ymo potius eos miserūt ī errorez
et ī reprobuz scđm sensuz. ut m̄lta tur-
pia ꝑpetraret ¶ quod ꝓbat in hoc caplo

per deffectum legum. quod dii nulla legia turpia
prohibebant. quia etiam per cultum quem Augustinus
vidit diis exhiberi. ¶ Ludibriaque sacrilegi
arum et cetera. ludibria sacrilegiarum appellat lu — ludibria sacrilegiorum
dos turpissimos. quos gentiles faciebant
ad placandum deos suos. et deas suas. in quibus
ludis multa fiebant. et dicebantur turpia. quibus
representabant facta turpissima deorum suorum. ita
quod in ludis illis uidebantur dii eorum exhiberi
ludibrio. Et infra spectabant arreptitios
et cetera. Et hoc dicit beatus Augustinus propter
mulieres que in festo bachi. qui fingitur
deus uini. quasi insane uidebantur. et cum insa
nia festum bachi celebrabant. ut per beatum
Augustinum infra libro sexto capitulo ix. et ideo
mulieres illas uocat arreptitias. uel potius
dicit Augustinus propter sacerdotes bretinchie
de qua post statim facit mentionem. ¶ Nam
sacerdotes illi galli uocabantur secundum hugonem — de sacerdotibus berecinthie
a flumine. quod in frigia. qui gallus uoca
batur. ubi brecinthia colebatur. ¶ Flumius
uero potantes inebriat. id est quasi insanos et
furiosos reddit. de quo in sacrificiis bibe
bant. et quasi ebrii et furiosi et arre
petitii uidebantur. et ideo etiam rome et ali
bi. quando celebrabant festum eius sacerdotes
eius quedam insaniam pretendebant. ¶ Ouidius
autem de fastis libro iiii° aliam reddit causam
que innititur fictioni poete. ¶ Fingebant enim — ouidius fabula
poete. quod erat puer quidam decorus nomine
Athis. de quo fingitur. quod berrecinthia
uouerit castitatem et iuraret sibi in
templo suo. ¶ Factus est autem sacerdos. ipse — de Athis
uero postmodum uotum suum fregit propter
quod dea irata uolens se uindicare immisit
sibi furorem et insaniam. qui tamen furebat
non potens ferre dolores quos sensit. quod
petra abscidit sibi uirilia dicens ahpe
reant partes. que nocuere mihi. ¶ Et ideo
representandam uindictam illam. sacerdotes post
modum fuerunt castrati. et in eius festo in
saniam mentis quasi arreptitii pretendebant
de hiis gallis. et Athin adolescente facit

Augustinus mentionem infra libro sexto capitulo vii°
et libro vii° capitulo xxiiii°. et xxv° et xxvi° // Au
diebantur simphoniacos. ¶ hic communiter habetur sim — Simphon
phoniaca. et forsan melior. Nam Simphon
secundum papiam. est idem quod tuba. et ideo sim
phoniarii sunt canentes tubis. ¶ uel alio modo
sonitum magnum facientes. ¶ In festo autem be
recinthie fiebat strepitus maximus quatien
tium cymbala. et res. tum ere percutientium
ut patet per ouidium libro iiii° de fastis. et etiam
per ysidorum ethimologiarum viii°. quod strepitus fuit
tantus. quod erat horribilis ad audiendum. unde
ouidius querere multa libet. Sed me sonus
eris acuti. terret et horrendo lotos adunca
sono. ¶ Vocat ergo hic beatus Augustinus sim
phoniacos istos. sic strepentes. uel simphoniacos
vocat. qui in honorem dee predicte. quedam
turpia faciebant. ut dicam infra libro primo
capitulo xii. ¶ Et infra oblectabantur celesti vir
gini. et beretinchie. ¶ Ad huius intellectum sciendum
est. quod imagines duas scilicet idest minerue et
Beretinchie consueuerunt singulis annis
lauare in Almone flumine. quod fluit in ty
berim. ¶ pallas autem que minerua uirgo — de pallade est minerua
traditur esse. est autem dea sapientie secundum
gentiles. quia sicut narrant hystorie ipsa
subito apparuit in habitu virginali. iuxta
paludem in Affrica nomine trittone et
ideo est appellata tritonia. ¶ docuit autem
affros multas artes propter quod creditur
esse dea. et eo citius. quod origo eius fuit omnino
ignota. unde dicebatur quasi de celo lapsa
propter quod hic beatus Augustinus uocat
eam virginem Celestem. et secundum fictiones poe — Scena ... plici ...
ticas ipsa fuit nata de capite Junonis. ¶ pal
ladium etiam id est ymago palladis. allatum de
troya. Roma ut dicit ouidius libro sexto
de fastis. credebatur de cello in arce illii de
scendisse. unde dicit ouidius creditur ar
mifere signum celeste minerue. tamen de
festo lotionis eius. quo ad illa que fiebant
in festo illo. non facit in speciali Augustinus
mentionem. Sed de lotione berecinthie — de berecinthia

Vel per celestem virginem itelligit beatus Augusti⁹
hanc deam pudicitie et infra libro isto cap° xxvj°
dicam ¶ Berecinthia vero de qua sup libro
primo capl'o xxxj° ¶ Hic etiā fit mētio i yma-
ginem huius quālem describit ysidorus libro
viij° et hoc capl'o ultimo et sibi sviebat galli
i castrati qui et coribātes quasi corobātes
appellati sūt ¶ Festum eius apud romanos
celebrabatur pridie nonas aprilis ut patet
i Calendario ovidij et tūc circunducebat per
urbem cum orribili strepitu ut supra tactum
ē et patet p ovidium libro iiij° de fastis et
portabat i letica i i turrim quo erat lectus
et celebrabat i theatro ludi solepnes i ho-
norem ei⁹ i qbz ludis fiebāt ascemeis illa
vilia de quibz facit hic Augustinus men-
tionem puta q aliqui castrabat et aliq
isanicbant sicut finxerunt eorum poete ¶ Pur
dtis qui votum castitatis isti dee factum
nō servavit versus quasi i amenam ex ul-
tioē dee serpm militavit ut sup dictū fuit
et tum similia de qbus Augustinus ifra
capl'o vij° loqt ¶ Dicebat aūt scenici ascena
fuit scena pprie domuncula i medio theatri
quales sūt domuncule tabernariorum vel mer-
catorum i vindimis secl'm hugonem. i qua erat
pulpitus que ascēdebat illi qui fabulas re-
citabat et q erant carmina tot reputabant
apposuisse fercula. Infra etiā latebat larvati
s. hystriones et mimi. q sbito exeūtes corā
populo motibz corporis expsūt hystorias seu
fabulas retractatas et isti pprie fuerunt
appellati scenici ¶ Scena etiā quandoqz po-
nit p ipo theatro toto. quandoqz p fabula et
quandoqz pro recitatiōe fabule ¶ Est hic sci-
endum q ista dea. quā vocaverūt matrē deorum
p quam terram itellexerūt i tāta fuit reverē-
tia apud romanos q anteqz ei⁹ ymago esset
de pessinūte romā translata sicut narrat va-
lerius libro primo sepius Imperatores romani
i qui impia gessant sic ꝯsules. ptores et
huiusmodi ꝯpotes victoriarum i post obtentas
victorias susceptā vota pessinūtē ꝯferti

Scena multipliciter dr

solverūt ¶ Consideret xpiani qūta sit distā-
tia iter romā et pessinūtē in ptibz troyanis et
videat qd reverentie debet matri nō falsorum
deorum. Sz vni⁹ summi veri dei ¶ In hui⁹ honore
etiā ꝯstructū fuit adomitiano templum rome
illud quod pantheon vocabat. qd postmodum
Bonifatius papa i honore beate marie ꝯse-
cravit ut habet i legēda de oibz sanctis et
modo vocat eccl'ia sancte marie rotunde.

Nec quāqz istos qui flagitio Cap. vij
sissime etc. In hoc capl'o v° beatus
Augustinus repbat culturā berecin-
thie descriptam i pcedenti capl'o p nasicā sci-
pionem virum optimū iudicio romanorum qui
licet voluisset matrem suā inter deos trans-
ferri more gentilium potius tn̄ elegisset eam
iacere isensibilem qz sic honorari sicut bere-
cinthia fuit honorata et ideo patet manere
fraude diaboli i hoc q berecinthia voluit
i alicui⁹ hospitio recipi nisi viri optimi
quā fraudem hic detegit Augustinus ¶ De
isto nasica scipione et receptiōe Berecinthie
ab ipo habitū est supra libro p° capl'o xxx°
ubi etiā habetur capl'o xxxj° quomodo ipe
prohibuit rome theatrum ꝯstrui more grecorum
de quo etiā facit beatus Augustin⁹ mētionem
in isto loco. Capitulum. vj^m.

Hinc est q de vita et moribz etc. In
hoc capl'o sexto ondit beatus Augusti⁹
ex ꝯparatione eorum q colluit multos
deos ad xpianos qui vnū deum colluit. q
illi dei multi sūt spiritus imondi non
curātes de vite mūditia cultorum suorum
et hoc qz i locis publicis nūqz pmulgāt
apud cultores illos leges alique de mūditia
suadē. qūvix aliqui illorum iactet. q secretius
q p modum susurrij. leges tales suscipiant
sicut ifra magis dicetur capl'o xxvj huius
libri. aliter est de xpianis ¶ Hec ubi fu-
galia celebraret etc. videt q hic deberet
esse frigalia vel frigialia dicta afrigis
seu frigia et nō fugalia. hanc frigialia
vocant festa beretinthie de quibz supra

fugalia

caplo iiij° tractauit beatus Augustinus festa autem
illa dicebantur frigialia quia fuerunt festa dee
frigie i. beretinchie que prius in frigia et romę
colebatur. Q Et eo modo dicuntur bachenalia festa
a bachi et Cerealia festa a cereris et sic
de alijs festis Q Sed tamen ego diuersos li
bros inspexi tam etiam in Anglia quam in bononia
et in omni libro inueni fugalia P Credere tamen
litteram uitio scriptorum corruptam nisi beatus
Augustinus yronice et alludens conditioni gentis
et conuenientie nominis uocaret fugalia que
alij uocant frigalia P Nam secundum Jeronimum
super epistolam ad galathas omnes poete uocant
frigias timidos et per consequens ad fugam pa
ratos P Propter quod eorum sacra que dicuntur frigalia
Augustinus hic uocat fugalia et hoc est
uerisimile quia postmodum addit beatus Au
gustinus dicens sic P Et uere fugalia Sed pu
doris et honestatis quod esset in intelligibile
si diceret frigalia uel freigalia Q Et infra
quod discedium per suis increpat dicens discite et cetera
isti uersus sunt persij poete satirici scilicet sa
tira quarta si prologus ponatur prima ubi
post diuram increpationem eorum quia pigri sunt
ad laborandum hortatur eos ad bonum et dicit
sic P Discite o miseri et causas cognoscite
rerum scilicet ad homines pertinentium quod sumus i. quia sumus
homines et per consequens animalia rationalia que
debent uiuere secundum rationem. Et quod nam uicti
gignimur i. ad quod hoc est ad quem finem
gignimur constat quod beatitudo est finis
quem nullus attingit nisi per uirtutem or
do quis datus sic ordinata est humana
natura quod est super bruta animalia et ideo
reprimere debet et subicere motus animi bru
tales aut mete i. terminis uite nostre est
mors cuius meditatio non parum confert ad
uirtuose uiuendum quam mollis flexus i.
quam faciliter homo flectitur de bono in malum et
scilicet sit iste flexus est cum ex sensualitate
et ideo regenda et cetera Quis modus ar
genti scilicet aggredi ne scilicet queratur tamquam finis
Sed sicut illud quod est necessarium ad finem

alioquin non est modus Sed procedit in infinitum
Quid fas optare scilicet in argento et diuitijs
optare licet necessaria ad uictum et uestitum
quid asper utile numus habet i. quantum habet
asperitatis propter curas magnas quas ingerit
propter quod et spinis comparantur diuitie patrie
carisque propinquis quantum largiri deceat i. cogno
scite quantum impendere conueniat patrie pa
rentibus et amicis Quem te esse iussit scilicet et hoc
cognoscite quomodo deus tibi preceperit uiuere
et humana qua parte locatus es in re i.
considera qua parte sis locatus in re hu
mana i. quem statum habeas uel gradum inter
homines quia secundum differentiam status et gradus
debet esse diuersus modus uiuendi quia quilibet
uiuere debet secundum decentiam sui status C. viij.

At forte nobis philosophorum et cetera In
hoc caplo viij° excludit beatus Augu
stinus responsionem quandam que potest
dari ad id quod querebat et arguebat in prece
denti caplo petiuit enim beatus Augustinus
a gentilibus romanis quod ipsi demonstrent aliquem
locum publicum ubi traderent leges deorum
ad recte uiuendum ordinate P Et ipsi forte
respondebunt quod scole philosophorum sunt loca talia
P Sed hanc responsionem excludit dupliciter primo
quia illi philosophi non erant romani Sed
greci et quia ad hoc responderent forsitan
quod greci iam facti sunt romani quia grecia
iam facta est prouintia i. terra tributaria ro
manis ideo excludit illam responsionem secundo
dicens quod traditiones phylosoforum non erant
leges deorum Sed adinuentiones humani
intellectus adeo ad cognitionem ueritatis ad
iuti et ideo philosophi potius essent hono
randi quam dij Q Galli absciderent molles
consecrarentur insani secarent et cetera P Per
gallos intelligit sacerdotes cibelles i. be
retinchie de quorum abscisione i. castratione
supra in hoc caplo iiij° satis dixi eos autem
uocat molles quos in sacra scriptura effeminatos
appellat unde quarto regum xiiij° caplo ef
feminati fuerunt in terra et caplo xv°

Uersus persij

No[ta] lac[...] de fon[...]

galli i. sa[cer]dotes

offitium

abstulit effemiatos de terra de istis dicetur
infra libro vij° caplo xxvj° Gallos aut pcos
vocat Augusti isanos et ca pz ex hys que
sup caplo iiij° dixi vel poti illos dic isanos
q se culturis vel anectabat i. incidebat se
ut de pprio sanguie faceret sacrificiu ut
infra libro vij° caplo xxvj° dicet ¶ Et
infra fervent ut ait psius tincta veneno
vbi dicit psius i eadez satira i qua et versus
ei sut posita i pcedenti caplo. Sz tn bne ante
illos / vocat autez psius venenu fervente
libidinez ¶ Et infra qd i ipe fecerit et cetera
hoc dicit Augusti qa Jupiter fuit Rex
crete et ho imundissim qui et pueris abu
sus e et virgies etia exterarum terrarum
rapuit et ideo qdez canut poete de ipo
et ganimede puero q fuit fili troys regis
dardanorum et de ei adulterys licet vide
ant figmenta poetica. tn veritatez hueriut
p fundamento licet ganimedez Jupiter no
p se rapuerit Sz rex tatalus ut eo Ju
piter abuteret. secdm orosiuz libro p° de
de quo etia Augusti infra libro xvj° cap°
xiij° facit metionez ¶ De Jove no Lactan — Vo Lactantius de Jove
tius libro p° sic logt. Quid Jupiter q in aliquiz horum pr
solepni pcatione optim maximus vocat
none aprica sua pueritia impius ac pene
parricida dephendit. cuz patre regno ex
pulit. ac fugavit. nec expectavit morte
decrepiti senis. cupiditate regnadi. et cu pa
ternuz soliu p uiz p arma cepisset bello
est aticanibz lacessitus x qbz victis, reliqua q huius qu fu
uitaz sua i stupris adulterysqz psupsit tpu fuit mo
virgies quas iminuit illud eiz tollerabile — omitto — Et pace ipe tui copa
iudicari solet / amphitrioq ac tindarorum
pterire no possuz. quorum domos de decore
atqz infamia plenissimas reddidit ¶ Illud
vero sume impietatis ac sceleus q regiu
puerorum rapuit ad stupruz ¶ Parum eiz vide
bat si i expugnadi feiarum pudicitia ma
culosus esset ac turpis nisi etia sexui suo
iniuriaz faceret. hec Lactantius ¶ Quando — officium poetarum
vero ad poetas qtalia de Jove et dys

galli sacerdotes

alys quasi fingedo scripsiut. dicit ysidorus
libro viij° ethymologiarum caplo de poetis q
officium poetarum e. ipsaz veritate sub tegu
metis enarrare ¶ Jupiter aut deus fact
est vl pp magtudiez potetie. vl pp habu
datiaz malitie. et hoc imal ut haberetur
turpitudinis sue deu patronu et exepluz
¶ Et infra hinc apd terrectium et cetera hoc q hic
beatus Augusti de terrentio adducat est
i Eunucho. actuuz ix. et het etia i pso
vbi sup. ad intellectuz quorum Sciedu est q — fabula de Jove
de Jove fingit a terrentio et alys poetis
q ipe amans dane filia acrisy. cognovit
eaz descedens i gremiuz eius sub spetie ym
bris auri. genuit qz ex ea psiuz ¶ Veritas
fuit q ipe alexit eaz ad sui scubitu domus
ut patet p Augustinu infra libro xvj°
caplo xiij°. Erat ergo iuvenis qdaz q gerebat
se p eunucho. cuz tame i rei veritate no
esset. suscepit puella quadaz i sui custodia
videns autez tabula quandaz i qua pictuz
fuit pdictuz facinus ipius Jovis accensus
e libidie. ex aspectu illo. et cognovit puella
sibi ad custodiendu tradita assumens
exepluz turpitudinis a Jove qui e deus
sum tonans i sublimibz. vnde ista verba
atqz deu et cetera vsqz ad fine hui capli sut
verba terrency i psona Eunuchi C. viij.

Et eiz non tradut ista et cetera In hoc
caplo viij° excludit beatus Augusti
quanda excusatioez deorum. q ptendi
pot quasi diceret forsan aliqs q turpia
que dicunt de dys no hent auctez ex
sacris deorum Sz ex fictionibz poetarum. hoc
excludit tripliciter ondens excusationez
nulla esse ¶ P° qz si posset dici turpiora
erat forte illa que fiebat a dys que apo
etis mistice i. sub tegumetis narrant
qz sit illa que i theatris exhibet vnde
lactantius libro p° caplo xix. dicit q me — Lactantius
datiuz poetarum non i facto e. Sz i nomine
¶ metuebat eiz maluz si qtra publica psua
sioez fateret. q erat veruz ¶ Secundo

qma turpitudinis ludoꝝ ſcenicoꝝ · ut patet ex
hyſtoriys ipoꝝ · nō pceſſit ex ignorantia romanoꝝ
ſed ex pcepto deoꝝ · ſicut ſup tractauit bt̄s Au
guſti͛ libro p° caplo xxxij et infra libro iiij° et
quto pleni͛ dicet ¶ Tertio q̄ ſi dijs ludi
huiuſmodi diſplicuiſſet · ipi debuerat eos i
penis adiectis ihibuiſſe · qd' nō fecerūt ut ꝑ̄t
nota q̄ turpitudo aliqua · et magna ludoꝝ
ſcenicoꝝ · p tāto aſcribit poetis · q̄ ludi aliq
ſcenici nō fiebāt niſi a poetis · et eis ſuētibꝫ
¶ Naꝫ poete ꝯpoſuerūt carmina ihoneſta · et qdꝫ
ea recitabāt i pulpito · qdaꝫ uō i inſtrumē
tis muſicis ea canebāt · q temelici appella
bāt ꝑ̄t qdaꝫ ea motibꝫ corporis effigiabāt
ſic hiſtriones et mimi · ita q̄ pricipales i iſtis
ludis erāt poete · ut etiā dīc Auguſti͛ ut infra
xiiij° caplo ¶ Et q̄ multa i illis ludis · et car

Comedie

minibꝫ eſſet verboꝝ · et reꝝ ꝑ obſcenitas reꝝ
tn̄ minor fuit q̄ i alijs que fiebāt i teplo
ſic dīc Auguſti͛ infra libro vj caplo vij° // Co
medie et tragedie ꝛc̄ ¶ Comedie ſūt de
factis homiꝫ priuatoꝝ · et hijs que ad eos ptine
bant et poete q talia canebāt uocati ſunt
poete comici · et dicebāt ſic · ul' a comis · i

poete comici · unde dicuntur

pagis et odos · quod eſt cantus · quaſi uilanus
cantus · q̄ circa pagos i uillas ꝯſueuerūt
cantari ꝑ uel a comeſtione · q̄ poſt comeſtioēꝫ
ſolebāt hoīes talibꝫ idulgē · ¶ Comicoꝝ uero
poetaꝝ duo ſūt genera ſcd'm yſidoꝝ libro viij°
ethymologiaꝝ · ſ · ueteres et noui ¶ Veteres
oīa que canebāt ꝯuertebāt ad riſuꝫ puo
candū ¶ Vnde de meretricijs · et ſtrupris ·
et hijs que poterāt riſuꝫ puocare tractabāt
ſic plautus et terentius ¶ Noui uero rep
hendebāt uitia homiꝫ · et nouitāꝫ quandoqꝫ
hoīes laceſſebāt · eoꝝ uitia carpētes uera
uel fictā · et pingebāt nudi · quia uitia de

poete ſatirici qui ſunt

nudabāt tales poete : Comici ſatirici ap
pellant ſic oratius iuuenalis · et huiuſ
modi ¶ Tragedie uero ſūt fabule de

Tragedia quid eſt.

pſonis publicis · et hijs que ſtatū rei pu
blice ꝯcernūt ꝯpoſite · que terminabant ſemp
i aliqua re luctuoſa · et taliū factores uocabāt

tragici a tragos · quod eſt hyrcus · q̄a hyrcus
erat ppria merces eoꝝ · et odos · qd' eſt cātus
quaſi cantātes cantus ppter hyrcū · C.m ix.

¶ Quid aūt hinc ſenſit ꝛc̄ · In hoc caplo
nono oſndit beatus Auguſti͛ q̄ ꝯtrāꝫ
ad ludos ſcenicos poetaꝝ · greci ratio
nabilius quodāmodo ſe habuerūt · q̄ romani
Naꝫ Romani ihibuerūt ſub pena capitis
poetis et alijs · q̄ nullo modo carmina iſamie de
aliquo hoīe ꝯponeret · uel oſtentaret · i · carmē
iſamie recitaret ¶ Et tamē de dijs pmi
ſūt talia fieri · q̄ facerēt rationabilius ex
ſuppoſitioē · tn̄ abſolute loquēdo ꝑ peſſime
fecerāt talia pmittēdo ¶ Vbi Scipio diſ

Cicero

putans ꝛc̄ · ¶ Sciēdū q̄ Cicero · i · tu
lius i multis libris ſuis modū platonis in
mitat͛ · itroducit eī diuerſas pſonās loquē
tes · et nihil quaſi loquit͛ i pſona ppria · ut
i principio libri ꝑ̄t et ſic de re publica in
troducit Scipioēꝫ loquētēꝫ ita ut legenti
uideat͛ liber ꝯſcriptus a Scipioē · potius q̄
a tulio ¶ Fuit aūt iſte Scipio affricanus
ſcd'us · ſ · qui deleuit Cartaginē · ut patet
i ſompnio · qd' tulius fingit etiā · vj° libro
de re publica i pſona Scipionis · qd' macro
bius expoſuit ¶ Et ſciendū eſt q̄ i libris
Tullij · que hic a bt̄o Auguſtino recitantur
quaſi dicta i pſona ſcipionis · repbat tullius
moreꝫ grecoꝝ · qui pmiſerūt poetis ſuis · q̄ ipi
nouitāꝫ de hoībꝫ dicerēt que uellent · quia ipi
multos uexauerūt de honorādo ſuis car
minibꝫ nō ſolū malos ciues · ut puta cle
oneꝫ cleofanteꝫ · et ypboluꝫ · ſꝫ etiā optīos
principes ſicut piclē · qui i ſua uita

nota de picle

ita erat magnus hītus · ſicut Scipioēs · ul
marcus cato · apud romanos · et ideo ſic
apud romanos nimis fuiſſet idecens · ſi p
miſſū fuiſſet · plato aūt Nemo · aut Ce
tilio poetis latinis · q̄ male dixiſſent iſtis
ita fuit abſurdū q̄ greci pmiſerūt poe
tas ſuos grecos i ſcena uiolare · i · dehono
rare piclē ¶ Fuerūt aūt iſti tres · ſ ·

cleon · cleofon et ypbol picle

cleon · cleophon · et ypbol' ciues Athenienſes

Sed valde seditiosi. pericles vero fuit dux athe
niensium. vel bellis contra lacedemonios et theba
nos quem vocat Justinus libro iij spectate vir
tutis virum. Hic fuit secundum tulium libro
de officijs qui dixit pretorem decet non manus
et linguam. Sed et oculos habere continentes. Va
lerius autem libro viij capitulo nono de isto sic
dicit pericles felicissimus nature incrementis
sub anaxagora preceptore summo studio perpolitus
instructus liberis atheniensium cervicibus jugum
servitutis imposuit. tamen et cito post addit vale
rius. Quid enim pisistratum et periclem interest
nisi quod ille armatus hic sine armis tiram
pnidem gessit. hec valerius. Unde secundum va
lerium ita erat eloquens. quod sua eloquentia tan
tum faciebat quantum alterius arma. Plau
tus vero ille et nevius fuerunt scriptores
comediarum secundum Eusebium et fuerunt scripto
res tempore publij scipionis et gnei scipionis
fratrum. quibus erat in hispania commissum bel
lum ubi interfecti sunt de quibus hic fit mentio
fuerunt autem et alij sciptiones multum famosi
ut infra libro iij capitulo xxj dicetur de nemio
vero poeta dicit Eusebius in cronicis quod uti
ce mortuus est. pulsus roma factione nobilium
et maxime metelli. De planto vero dicit et
Agellius libro iij fere idem dicit scilicet quod rome
mortuus sit. et quod propter amione difficultate
ad mollas manuarias pistori se locaverat
nisi quotiens ab opere vocasset scribere fabulas
solitus erat. et eas vendere. Iste plautus
scripsit comediam. que aulularia appellatur
de quo etiam narrat Agellius libro primo quod epi
thafium profecit et mittendum sepulcro suo re
linquit huius postquam est mortem nactus plau
tus comedia luget. scena est deserta. deinde ri
sus. ludus jocusque. et mimi innumerique simul
omnes collacrimaverunt. De nemio vero nar
rat agellius libro iij quod fabulas duas in car
cere scripsit cum ob assiduam maledicentiam
et probra in principes civitatis de grecorum poe
tarum more dicta in vincula rome a triumviris
coniectus esset. Unde a tribunis plebis post

exemptus est cum in duabus fabulis superdictis
delicta sua et petulantias dictorum. quibus multos
antea leserat diluisse. Et sciendum est quod sic
patet per Agelium libro v. Iste nevius versus
diffamatorios scripsit de Scipione et Africano
superiori. et forsitan ita fecit de duobus scipio
nibus de quibus fit hic mentio quorum alter scilicet publius
scipio fuit pater dicti Africani. De plauto
et nemio dicit Agelius sic Inter poetas Co
micos excellit Cecilius statius. Secundo
plautus tertio nevius. Cecilius scriptor
comediarum fuit tempore marci Catonis Cen
sorij Capitulum. x.

Sed maligni spiritus quos isti etc. In
hoc capitulo x beatus Augustinus illud
quod dixerat in precedenti capitulo de gre
cis scilicet quod fecerunt convenienter permittendo quod eorum
poete vita bonum expresso nomine publice re
citaret magis declarat. et post reddit causam
quare demonibus quod de eis dicatur vitia. que
tamen non sunt eorum. Sed forte fuerunt aliquorum ho
minum aut forsitan non fuerunt alicuius. Sed
conficta sunt. Seculo ex quo demones quos col
lunt tamquam deos hoc voluerunt sibi fieri ostendit
quod convenienter permiserunt sibi consimiliter fieri
nec solum permiserunt. Sed etiam honorant facientes
Sciendum est autem quod sicut dicit ysidorus libro
viij et hoc capitulo de poetis. poete tragici ma
gnum honorem consecuti sunt. De comicis vero
hoc non dicit. et ideo videtur oppositum sentire
de ipsis etc. Et echines atheniensis etc. Iste
echines fuit discipulus socratis ut patet
per Senecam libro primo de beneficijs. Cum vero
socrati ceteri discipuli plura offerrent echi
nes pauper se solum obtulit. dicens quidquid me
lius habebat se illi obtulisse. Ceteros
autem cum pauca ei dederit. plura ei retinuisse.
De isto autem echine facit mentionem Jeronimus
in prologo biblie. dicens echines cum rodi exula
ret etc. quia hystoria de echine plenius
narrat valerius libro sexto. Et licet ora
tor esset magnus valde. tamen tragedias plu
res scripsit. Unde tulius de re publica

valerius

nota de sci pionibus

nota de planto nemio et ceci lio poetis

Nota de echine Athe niensi

dicit sic de ipo. Echines cu3 adolescens trage
dia3 actitass. re3 publica capesiuit. et atheas
suo arbitrio versauit. et egit. adeo potes erat
i elloquentia et infra ¶ Et Aristodemu3 tragi
cu3 etc. delegatus pacis athemensiu3 missis
ad philippu3 patre Alexandri magni. et de
legatis ei' ad atheniéses loquit Iustinus
libro viiº. Capitulum. xiº.

Nec greci turpiter etc. In isto caplo
xi ondit beatus August' q greci q'uix
turpiter tñ gueiénter et ɔsequéter
fecerut honorado scenicos. sic et honorado sa
cerdotes / et hoc siue ponat distinctio iter deos
qualez labeo posuit. sedm que3 diuersa ob
sequa diuersis dys sut tribuenda. siue ponat
q iter deos no sit illa destinctio Labeonis. S3
q idifferéter omib3 dys eade3 obsequa tribu
ant. ¶ Labeo que3 huiu no peritissimu etc.
de Labeone narrat Gayus iuris ɔsultus
ad lege3 xii tabularu ¶ q cu3 ei offerret ab
Augusto ɔsulatus renuit. S3 plurimu stu
dys opa3 dabat. et totu3 annu3 ita diuisit
ut Rome sex mésib3 cu3 studiosis esset. et
sex mésib3 secederet. et cu3 scribédis libris
opa3 daret. itaq3 reliqt quadragita volumia
¶ Posuit aute ɔmetaria ad xii tabulas sm
Agelliu3 libro pº. ¶ Ista3 vero eande3 diuisi
one3 deor. qua3 ponit labeo. s. q aliq sut
boni et aliqui mali. inuit agellius libro vº.
dicit eni3 aliquez deu esse. qui no iuuandi
potate3. S3 vi3 nocedi hret. Na3 deos qsda3
ut pdessét celebrabat ¶ quosda3 vero no
obessent placabat. hoc Agellius. et de hoc
vero plus dicet infra ¶ caplo xiiiº. C. xii.

At romani sicut i illa etc. In isto
caplo xii romanos beatus August'
arguit. qa magis parcebat fame
sue q deor suor. et videbant plus aptiare
curias sua3. i. curiales qui rei publice
cura3 gerebat q Capitoliu3. i. q deos suos
¶ Na3 Capitoliu3 fuit teplu3 Iouis. et reprehe
dit hic Scipione3. i. tuliu3. qui libro de re
publica scipioné itroducit loquéte3 et patet

Intétio Augustini ¶ De plauto vero et ne
uio. ac duob3 scipionib3 fratrib3. et de Ce
cilio et marcho catone. vi3. cesorio. dictu3
e sup. libro isto. caplo nono ¶ De terretio
vero. et Ioue. et adolosceté supra capitulo
septimo. Capitulum. xiiº.

Sed videt mihi fortase etc. In isto
caplo xiiiº. arguit romanos btus
Augustin' de duob3 pº qa. cu3 dy
pcipent ludos turpissimos exhiberi et cri
mina sua publicari. tñ ipi romani collu
crut eos tanq deos. quos no colluisset si
pcepissent ludos celebrari cu3 uitys roma
nor. ¶ Secundo ibi. Iterq3 etc. arguit
eos. qa scenicos omi honore priuauerunt
cu3 tamé ludos scenicos dys suis exhibe
rent. ¶ In tantu3 vero eos priuauerut. q
no solu3 priuati sut honorib3 maioribus
puta senatoria dignitate. et alys q roma
na3 re3 publica imediate ɔcernut. ymo
etiã censorio no. i. senéo iudicio censoris
q sm hug' i vna sigficatioe est ide3 quod
iudex mor. pellebant de ppria tribu. ita q
nec i ea possent gaudé honore aliquo. nec
etia priuilegio vel iure quoq3. q rone
trib3 sue sibi posset ɔpetere ¶ Sciedu3 aute
q roma diuisa fuit tota i trib3. vi3 nuo
xxxv. et si qs derelinqueret i re3 publica
p censores pellebat de tribu sua. nec re
putabat ciuis // Fuit aute scenicus infa
mis. ut patet p Augustinu3 infra libro
isto caplo xxvii / Et est modo sm cano
nes ut patet iiiª qstione. pmo caplo
diffinimus ¶ Et infra ĝma. neq3 roma
nu3 germanu3 est ide3. q i mane. vnde
gentes germane. dicut sm papia quasi
imanes pp imanitaté corpor. et ideo dic
Augustinus anu3 germane. i. imanitex
romanu3. i. sublime3. Na3 romanu3 sedm
Ierõ sonat ide3 qd sublime / et hoc dic Au
gust' q plus romani honorabat se q deos
suos / vel romanu vocat honoris et glie
cupidu3. q sm hug' nome gétis aliou

Nota de labeone

Agelius

Censor qd

diuisio ... i trib3

germana qu... quid est

sepe ponitur pro conditione gentis sic quando dicitur iste est affer i. persi pelles quia affri sunt persi pelles conditio uero romanorum una fuit quod ipsi fuerunt glorie et laudis cupidi plus alijs gentibus in hoc modo loquendi proximus ex alia causa utitur titus liuius libro 3° de bello punico. Nam de camillo dictatore bellicosissimo loquens dicit sic. at uero romanus etc. i. strenuus et cordatus.

titus liuius

Capitulum xiiij

Deinde querimus ipsi poete etc. In isto capitulo xiiij° beatus Augustinus arguit romanos quod poetas non priuauerunt honore sicut scenicos // Fuerunt autem scenici dicti illi qui saltabant et motibus corporis effigiebant gesta in carminibus poetarum puta mimi et histriones seu ioculatores. Unde isti non erant nisi actores fabularum i. effigiatores. Sed poete erant auctores i. principales in negotio quia ipsi fabulas composuerunt. Facit autem beatus Augustinus in hoc capitulo quinque. Primo romanos ut dictum est arguit. Secundo ibi an forte etc. Sententiam platonis de poetis approbat et ipsum platonem ualde commendat ipsum dijs falsis preponendo. Tertio ibi propinquat autem romanorum etc. quantum ad aliquid cum platone concordat. Quarto uero ibi nequaquam igitur etc. concludit contra deos romanos quod romani sunt eis honestiores et quod ipsi nunquam leges honestatis dabant. Quinto ibi nos quidem etc. sententiam suam de platonis excellentia ponit. Et quod supra de hoc dixerat magis explanat. poetas censuit urbe etc. hoc facit plato etiam libro de re publica in quo ciuitatem ordinauit qualis esse debeat. de quo libro facit macrobius mentionem libro super somnium scipionis et tulius in libro secundo de tusculanis questionibus dicit platonem a sua ciuitate quam ordinauit poeta exclusisse. Et infra et si non persuasit disputando tamen suasit etc. Nota quod plus est persuadere quam suadere. Nam persuadere est perfecte suadere i. sic suadere quod sequatur effectus et ideo dicit Augustinus

Scenici quid sunt

differentia inter persuadere et suadere

quod plato et si non potuit grecis persuadere tamen saltem disputando i. rationem reddendo suasit poetas debere expelli. Et infra hunc platonem labeo etc. nota quod labeo facit tres gradus in diuisione numinum s. deorum et hij erant supremi heroum et hierant infimi et semideorum et hij erant medij. Heroes secundum ysidorum libro viij° ethimologiarum capitulo ultimo apud grecos dicebant anime aliquorum uirorum meritorum hominum quorum habitatio fuit in aere. et ideo dicti sunt heroes quasi aernes i. uiri aerei quasi digni habitare aere propter sapientiam uel fortitudinem. Semidei uero erant numina ex hominibus facta sed non erant perfecte dij. Istorum autem habitatio secundum opinionem gentilium fuit in celo sicut Romulus hercules et huiusmodi. ut de Romulo dicit Augustinus sequenti capitulo. Aliqui uero non distinguentes inter semideos et heroes posuerunt semideos in aere. Unde lucanus libro nono in principio. qua nigrete astriferis iunguntur axibus aer / Quodque patet terras inter lunaeque meatus. et semidei manes habitant quos ignea uirtus etc. Macrobius uero de somno scipionis distinguit ut inter deos aereos et heroes et alios super quos omnes ponit deum unum et noym i. mentem secundum grecos. Manes uero erant anime generaliter defunctorum tamen specialiter accepte dicebant anime infernales i. in inferno habitantes. quas inter numina non posuit labeo. Et infra cum non esse sunt et cetera suo loco explicabitur s. infra libro iij° capitulo xiij° et xiiij°. et infra proximum istum nec fratrem occidisse supple sic romulus qui fratrem suum remum interfecit rastro pastorali. uel per seipsum sic tradunt aliqui hystoriographi. uel per alium sic tradunt alij. Unde de hoc narrat sic titus liuius de urbis origine libro primo. Sed quod cum illi duo fratres gemelli concederent ciuitatem interuenit cupido regni utroque s. uolente regnare placuit eis augurio querere quis eorum regnare deberet et a quo deberet ciuitas denominari. Igitur remus motem

tres gradus deorum ponit secundum labeonem

heroes

Semidei

Lucanus

manes

titus liuius

de Remo et Romulo fratribus

auentinu3 et remulus palatinu3 monte et te-
plu3 pro Augurio · ascēdunt uterq3 s. cu3 tur-
ma sua ¶ Remo prius aduenitū sex uul- bultures.
tures ¶ Romulo uero duodecī posteri⁹ utriq3
ergo turma · dūz suu3 tanq3 rege3 suū salutat
· una remū pp prioritatē ¶ altera romulu3
pp̄ter maiore3 auiu3 multitudie3 · sicq3 orta dis
sensiōe īter fratres Remus pcuss⁹ occiditur
· dicit tñ titus liuius · q uulgata est oppinio
remū ludibrio fr̄is sui eius muros transi
lisse · Et sic ab irato romulo īterfectū Aly
tamē dicūt eu3 nō ab ipō romulo · s3 a fabio de morte remi
duce eius rastro pastorali necatu3 · hoc · ex
tito ¶ Ouidius tamen libro quarto de fastis ouidius
nitit̄ excusare romulū dicēs · q cu3 romu-
lus opus muro⁊ romano⁊ cōmisisset caudi
qui celer uocabat̄ · et dedisset pceptu3 q si
quis p̄sumeret muros suos transire · ipu3
īterficeret · remus ignorans pceptu3 dictu3
· et cōtēpnens muros non satis altos ipos tran-
siluit · que3 telis statī retro pcutiēs īnter
fecit · quo īnterfecto · licet romulus de fr̄o
multu3 doleret · tñ pp̄ter rigorē iustitie ab
alijs formidādu3 · dolorē suu3 occultauit · et
libro qnto narrat · q aīa remi apparens
fausclō · accusauit celere3 · et excusauit ro
mulu3 · dicēs sane celer crudele3 aīa3 p uul
nera reddat ¶ noluit hoc frater pietasq3 eq̄
lis ī ipō est ¶ Sed oppositu3 ei⁹ sentit Au-
gustī⁹ ut patet ifra libro iij°. caplō vj°. Et
ideo ista excusatio ficta est · ut patet p oro-
siu3 libro ij° · qui dicit q regnu3 suu3 cōtinuo
romulus parricidio ībibuit ¶ Sciendu3 est q oui
dius sub tegumēto poetico exp̄ssit facti ue
ritate3 · Na3 per celere3que3 dicit remū oc
cidisse · ītelligit impetu3 ire · quo romulus
mouebat̄ · ad occidendu3 fratre3 suū celerit᷑
· i · īdeliberate · ita q sm̄ ītentiōe3 ouidij · ro
mulus hoc fecit ex impetu passiōis · nō ex
iuditio rōnis ¶ Et īnfra nec aliqd perpe
trasse flagitiu3 hoc dicit pp̄ter herculem Crisantius de
q homo fuit multu3 flagitiosus · de quo hercule
Crisantus ad clariu3 sic scribit q ī hercule

sanctitas · qui uicino⁊ suo⁊ īterfectiōe fatiga
tus · etiā seipm̄ uiuu3 combusit ¶ Seneca etia3
tragedia sua p̄ma · dicit · q ipē furia actus
p̄prios filios īterfecit ¶ Certe uel priapo · de priapo
· priapus fuit quida3 qui pp uirilis membri
quantitate3 ī tanta3 gratia3 uenit greco⁊ · ut
apud eos · tanq3 ^deus^ haberet̄ ī sacra scriptura
uocat̄ belphegor sm̄ ysido⁊ libro viij° ethi
mologia⁊ · et dictus ē deus orto⁊ ¶ Et ifra
· uel alieni Cynocephalo ¶ Cynocepha- Cynocephal⁹ quid est
lus est monstru3 sm̄ ysido⁊ libro xi · ethi-
mologia⁊ · capud hēns caninu3 · de quo nar
ratur libro de naturis re⁊ q unus Cyno-
phalus fuit delatus regi franco⁊ lodouico
capud habēs fere caninu3 ¶ Cetera uero
membra · ut hō quide3 erat humano more
nuda · manus etia3 · et brachia · collu3 albū
ac nudu3 · dorsu3 uero pilosu3 · erectus · ut
homo stabat · et ut homo sedebat · coctis car
nib3 uescebat̄ · vinuq3 libentissīe bibebat
· et ita decēter ac modeste · sic hō cibū manib3
capiebat · et ori īferebat · Vnde p cynopha
lu3 tale monstru3 · īntelligit beatus Augu
stinus · uel mercuriu3 · seu hermete egy
ptiu3 · Vnde et dicit īfra libro ij° caplō xij°
miror sane si ipa · s · berecinthia peperit
Cynocephalu3 · q longe postea uenit ex
egypto ¶ Hūc aute3 · seu hermetē · dicit
ysidorus libro vj° · caplō ultīō fuisse formatu3 · de mercurio
cu3 capite canino · Na3 canis est animal
sagacissimū ¶ sic · et ipē fuit sapientissim⁹
· et hūc romani · tanq3 deu3 coluerūt acci
pientes eu3 ab egyptijs sicut · et alios deos
quosda3 · de qb3 Lucanus libro sexto · libro
viij° · egypto dicit sic ¶ nos ī tēplo tua ro-
ma3 accepim⁹ ysim semideosq3 canes · et
sistra iubentia luctus · et q3 tu plangens
hu3 testaris osiri3 ¶ fuerūt tñ multi
hermetes seu mercurij īnfra libro sexto
· caplō xxvj° · Et īnfra postremo · uel feb᷑
hic sciēdu3 sic dicit lactanti⁹ libro primo · Lactantius
īnstitutionu3 · romani p dijs habuerūt
sua mala · s · rubigine3 · pallore3 et febre3

Unde et sic patet in kalandario ouidij festum rubiginis
circa finem aprilis videlicet sexto calendas maij / et
coluerunt eam sicut dicit ouidius ut non lederet se-
getes nec instrumenta rustica ¶ Et isto modo col-
luerunt febrem ut scilicet non vexaret eos / de hoc
valerius libro ij°. dicit sic et ceteros quidem ad be- valerius
nefaciendum venerabantur ¶ febrem autem ad minus
nocendum ¶ Et describit valerius loca in quibus erant
tria templa febris. Unde patet secundum opinionem la-
beonis supra tactam quod febris et rubigo fuerunt
de numero malorum deorum. et qui potuerunt obesse
et non prodesse / et infra parum peregrina etc.
hoc uult beatus Augustinus dicere quod romani quosdam
deos acceperunt ab alijs gentibus apud quas fuerunt
priusquam apud romanos scilicet iouem mercurium
et multos alios quos uocat numina peregrina
et quosdam ipsi primo consecrauerunt sicut fuit
de romulo quem deum quirinum uocabant ¶ Et de deus quirinus
febre palore et rubigine et alijs multis ¶ Et
infra frustra hoc exclamante Cicerone scilicet in
libro de re publica Capitulum xvj.

Que autem illic eligendorum etc. In hoc
capitulo xv. arguit beatus Augustinus
romanos de mala ellectione deorum primo quia
cum Romulum deum facerent quasi maximum
platonem nullam sacram edicula / nec pulcherrima
edem fecerunt ¶ dicit Seneca epistula decimaoctaua
quod quando vixit solum nonies nouem annis. ideo athe-
nienses ymolauerunt sibi defuncto iudicantes
illum numerum perfectum ¶ Secundo quod romulum qui
secundum doctrinam labeonis non fuit nisi semideus
ipsum non solum deum. Sed maximum deum post iouem
appellantes cum deum quirinum sic dictum ab hasta
quam consueuit portare. Nam quiris lingua sa-
bina idem est quod hasta ¶ huius festum sepe
celebratur in Anno ut patet in libro ouidij de
fastis et in kalendario suo ¶ Nam et flamines
illi etc. hoc sciendum quod primi flamines apud flamines
gentiles fuerunt sicut apud nos sunt primates seu
patriarche ut patet distinctione lxxxi. similis
erat ante. et quidam qui dicebantur Archiflamines
et illi fuerunt sicut Archiepiscopi apud xpianos
ut patet ibidem ¶ Erat autem generali nomine
sacerdotes omnes uocati flamines. ut distinctione xxi°
cum cleros. et dicebantur ut patet ibidem flamines
quasi filamines a filo sic appellati quo caput
ligabant quando pre estu pileo uti non poterant
et hoc ne caput nudum esset. quia omnino nudos ca-
pite eos incidere non licebat / flamines autem
de quibus hic loquitur beatus Augustinus erant primi
et precipui id est patriarche quidam ¶ Et erant in roma
tres tantum sicut hic dicit beatus Augustinus
unus Ioui qui dyalis id est assiduus secundum hugutionem a die
uocabatur ¶ alius quirino. et tertius marti
qui nullum habuisset nisi propter romulum quem romani
dixerunt esse filium martis ¶ De istis narrat titus
liuius de origine urbis libro primo quod numa po- titus liuius
pillius qui inmediate in regno successit romulo
in ordinando res diuinas flaminem Ioui assi-
duum sacerdotem creauit et eum insigni ueste
et curuli regia sella adornauit / cui duos
flamines adiecit marti scilicet unum et quirino
alium ¶ preter istos autem erat unus summus
pontifex. sicut patet per valerium libro primo capitulo primo.
¶ de flamine uero dyali dicit Agelius libro xij dignitas flaminis
capitulo primo quod iurare dyalem fas numquam est / Item dyalis secundum Agelium
anullo uti nisi puro cassoque fas non est / Item
ignem e flaminis dyalis domo nisi sacrum of-
ferri ius non est / equo dyalem flaminem uehi si
tantum religio est. vinctum si edem eius introierit
solui necesse est. et uincula uniuersa per impluuium
in tegulas subduci atque inde foras in
uiam dimitti ¶ Nodum in apice neque in cinctu
neque in alia parte nullum habet ¶ Si quis ad uer-
berandum ducitur. si ad pedes eius supplex pro-
cubuerit eo die uerberari piaculum. Capillum
dyalis nisi qui liber homo est non detondeat. sine
apice sub diuo esse licitum non est ¶ farinam
fermento imbutam attingere ei fas non est. tunicam
intimam nisi in locis tectis exuisse sub celo tanquam
sub oculis Iouis nudus sit fas non est ¶ Nup-
flaminem dyalem in conuiuio nisi rex sacrificiorum
nullus alius accubit uxorem. si iam amisit
flaminio decidit matrimonium eius non morte
diremptum non est ius locum in quo bustum est numquam
ingredi. mortuum numquam attingit. funus tamen

exeqm no est religio. Vedez fere Cerimonie
sut uxoris et ?terũ uerba ptoris sut hec sa-
cerdotez uestalez et flaminez dyalez ĩ qũiz mea
quo Romulus fuit deificatus
iurisdictioe no cogaz. hoc Agelius. Quomo
uero sit Romulus. q et qrinus dictus ẽ dei-
ficatus. seu creditus narrat / Ouidius libro
sedo de fastis. cui etiã ncordat titus liuius
ubi sup̃ ?. dicit eiz apud capree paludẽ
recenseret exercitus subito exorta est In-
gens tepestas. cuz tonitruo. et romulus
denso libro opatus sublatus est aspectu
gctionis. nec postea uesus est. pp̃ter quod
amultitudie dicebat. et credebat ĩ deum
translatus. Tamẽ aliqui dixerut eiz
fuisse tuc patribz odiosuz. et ab eis discer-
ptuz. sedm opinionẽ mltitudinis. de ipius dei-
ficatione ?firmauit. quidaz noie Julius pro-
culus sibi romuluz aparuisse p uiaz. et
iaz deuz factuz sibi multa mandasse. de
isto plus loquit' Augusti' Infra libro iijo
caplo xvo. Et Infra testante apice. apex
est. hic pp̃riuz nomẽ cuiuda scriptoris hy-
storiagraphi. romanoz. et Infra. ac per
nx neptun' pluto et Jupiter fuerut fratres
hoc neptimo et plutoni ?c. Neptunus
dicit' deus maris. et pluto uero deus Infer-
ni // Isti duo fratres Jouis dicut'. Naz fin-
gunt' fuisse oẽs tres filij saturni // de hijs
dicit lactatius libro po Institutionũ. q se-
cundiz rei ueritatez fres erat. q ĩ tribus
locis regnabat. quoz vnus loca supiora
silicet Jupiter. Alter uero Inferiora silicet
pluto. // Tertius uero loca maritiã. s. nep-
tunus possidebat. Ouidius de romulo. o.
Romule Romule. dic q̃lez te patrie cu-
stodez dij genuerut. tu pduxisti nos Intra
luminis horas. o pater. o genitor patrie
o sanguinez dijs oriũde. In lactantio libro
po Caplo xvo. et Infra. Et marti tamq̃
patri ei' ?c. hic sciediz. q apud ro-
manos putabat' q Romulus fuisset fili'
Natiuitas remi et Romuli
martis. qui est deus belloz. pp̃ter qd et
ipe Romulus fuit ualde bellicosus. Et
de hoc ouidius narrat libro iijo de fastis

q rea siluia. que alio noie uocat' yllia. cum
esset birgo bestalis. i. ?secrata uirgo dee ueste
et quadaz die ad lauanduz sacra uenisset
ad aquas hauriedas. deposito uase sedit fa-
tigata iuxta aquas. cui ibidez obrepsisset
somp̃nus affuit mars. q uidẽs eaz. et ?cubes
cuz ea ĩpregnauit eaz dormiẽtez. que duos
s. remuz et Romuluz vno ?cubitu mar-
tis ?cepit. Et de hoc dicit Eusebius ĩ cro- Eusebius
nicis sic. Anno regis ozie. primo Remus
et Romulus. ex marte. et ylia generat'.
Justinus uero libro xliijo. dicit q rea filiã Justinus.
Numetoris quasi sacerdos clausa ẽ in
luco martis. ubi geminos enixa ẽ ĩcertũ
stupro. an ex marte. vnde ĩcertuz est de
patre. qs fuerit. Constat tñ. q mars
ille. quez deuz belli finxerut. no fuit pat'
eoz. potuit tñ aliqs demon ĩ?cubitus
eaz Impregnasse. et ea que narrat oui-
dius. aliquaz illusioẽz dyabolicã fuisse
de hoc hẽt plus ĩfra libro tertio. caplo
quarto. Caplm xvim.

Si autez dijs suis ?c. In hoc caplo
xvj. pbat beatus Augusti'. q dij
romanoz. no dederut leges bene
viuedi cultoribz suis / qd pbat per duo
signa. p̃muz ẽ. q ipi misert Athenas
p legibz accipiedis. / sedm. est q noluerut
accipe leges ligurgi. q fĩnxerat se
auctoritate appolinis leges Instituisse
qd romam non poterat credere. Non
aliqd post roma ?dicta ?c. sedm oro- orosius
siuz libro secundo. Anno qui primus
erat trecetesimo. ab urbe ?dita. missi sut
legati romanoz. ad Athenẽses pp̃ter
leges solonis defferẽdas. et ĩsequẽti Anno Solon
i. anno ccc. creat' decẽ uiri. de quibz
ĩfra dicet'. q solon uir Insignis iusticie
Athenas. ueluti noua ciuitatẽ ?didit
legibz / Et ualeri' libro qnto. dic q solon ualerius
tam p̃clarãs. tamq̃ vtiles leges Athem-
ensibz ĩtulit. ut si ppetuo uti uellet
sempiternũ habiturũ fuisset Imperiuz

.ij.

Senectutez uero Cipri pfug[us] exegit · neq[ue]
et i patria · de qua opportune meruerat
humari ptigit · valerius h[ic] / Agelius uero
Agelius de lege draco[n]is — libro xiij[o] dicit q[uod] draco Athemensis vir bo
nus et m[u]ltu[m] prudens · leges Athemensibus
primus tulit · S[ed] q[uia] nimis erat acerbe ab
rogate sunt / Postea legib[us] alijs minoribus
a solone ppositis vsi sunt / Fuit aute[m] so
lon vnus de septez sapientib[us] · et infra · quas
no[n] acceperunt r[omani] · hoc p[ro] tanto dic[it] beatus
Augustinus no[n] q[uia] no[n] acceperunt eas i[n] tabu
lis decez ab Atheniensib[us] / Sed q[uia] non
acceperunt eas i[n] morib[us] · i · non sunt usi eo mo
quo p[ost] scripte sunt · Naz sic patet i[n] princi
pio digestor[um] · et p[er] gayuz ad lege[m] · xij · ta
Institutio legu[m] romanor[um] — bular[um] / et p[er] tytuz liuiuz · etiaz de ori
gine vrbis libro tertio · et p[er] ysidor[um] libro
q[ui]nto ethymologiar[um] · et p[er] orosiuz libro
secundo · populus romanus ellegit decem
viros · iuxta nu[meru]z tabular[um] · q[ui] decez viri dicti
sunt · et q[ui]lib[et] eor[um] dece[m] · vir in singulari di
ctus est · vt decez vir sit vna dictio · q[ui]bus
data est potestas p[con]sulatus · Et sec[undu]m titu[m]
ab eis no[n] licuit appelle[re] · hueru[n]t etiaz
potestatez legez p[con]dendi · ac leges etia[m] corri
gendi · qui de legib[us] solonis i[n] dece[m] tabulis
allatis i[n] latinuz translatis · quasda[m] le
ges extraxeru[n]t · et quasdaz ex eis cor
rexeru[n]t i[m]pletes dece[m] tabulas / Et nihil
ominus duas tabulas nouas legum
addideru[n]t · ita q[uod] i[n] uniuerso erat tabule
xij · quas uocamus leges duodeciz tabular[um]
de ligurgo et [eius] p[con]medatione — / et infra q[uia] uix ligurgus r[omani] · Iste ligur
gus p[re]cessit Solonez par[um] · et dedit leges
lacedemonijs · sic solon Athemensib[us] · de q[uo]
narrat Iustinus libro tertio · q[uod] erat frater
pollibite regis parthor[um] · du[m] aute[m] infans
p[con]ualesceret · leges instituit · Exe[m]plo eaz · q[ue]
inuectione clarior / Nihil eniz lege i[n] alios
sensit · cui[us] no[n] ip[s]e documentuz primus daret ·
auri · argentiq[ue] usuz · et o[mn]iuz scelez materia[m]
substulit · fundos o[mn]iuz equal[ite]r i[n]ter omnes
diuisit · Coniurari o[mn]es publice iussit

ne cui[us] diuitie · u[e]l luxuria i[n] occulto esse[n]t / et
subiungit Iustinus m[u]ltas ei[us] leges pulcras · t[ame]n
rigidas ualde // Leguz uero suar[um] auctorez
appolinez delphicuz finxit · et i[n]de se eas de
tulisse / Deinde ut eternitatez legib[us] suis
daret · Iuramento obligauit ciuitatez · nel
eos de suis legib[us] mutaturos · p[ri]usq[uam] reuer
teret[ur] · simulans se ad oraculuz delphicuz
p[ro]ficisci p[con]sultur[um] · si q[ui]d addendu[m] · uel minu
enduz · uel mutanduz legib[us] uideret / p[ro]
fectus e[st] autez cretaz · ubi uoluntariuz exi
liuz p[er]petuo egit · moriensq[ue] ossa sua i[n] mare
p[ro]ici iussit · ne forte lacedemoniaz refferre
[n]tur · et sic se putarent lacedemonij solutos
iuramento · hoc Iustinus · de ip[s]o dic[it] valeri[us] — valerius
libro q[ui]nto · q[uod] nemiez ligurgo · aut utiliore[m]
aut maiorez viruz lacedemonia genuit
ut pote · cui appolophicus oraculuz petenti
respondisse fertur nescire se utruz illuz ho
minuz · an deor[um] nu[mer]o aggregaret / Et infra
numa pompilius r[omani] · Iste numa successit — de numa pompili[o]
romulo et sic romulus · vndiq[ue] bella gessit
assidue · totus datus rebus bellicis · et
ideo paucissimas leges dedit / Ita iste pace
facta i[n] circuitu animuz suu[m] totaliter red
didit · p[con]dendis legib[us] · et sacris instituendis
vt patet p[er] tituz liuiuz · de origine urbis
libro p[rimo] · de quo etia[m] sic dic[it] / Numa po[m]pilius
positis · i · depositis · exterior[um] rex curis
ne luxuriaret otio an[imi] · quos metus hostiu[m]
disciplinaq[ue] militaris · prius p[con]tinuerat
o[mn]iuz efficacissimu[m] deor[um] metuz · sciendu[m]
ratus est / ip[s]e etia[m] ea pietate o[mn]iuz pectora
i[m]buerat · ut fides · ac iusiurandu[m] p[ro]ximo
i · p[ro]prio · et p[ost] leguz · ac penar[um] metuz · ci
uitatez regeret · o[mn]iuz ei[us] maximu[m] opuz
fuit opa per omne regnuz · cui[us] non
minor pater · q[ua]m regni · h[ic] titus liuius / Sci
enduz autez · q[uod] licet numa pompilius
vt finxit · sepe i[n] alijs p[con]suluerit dea[m] suaz
egeriam · ut p[atet] p[er] tituz liuiuz · et p[er] oui
diuz libro · iij[o] · de fastis · t[ame]n in legib[us] p[con]de
dis · no[n] dicit · q[uod] deaz · uel deuz aliquez

9ſuluit · aut ſe 9ſuluiſſe finxerit / de iſto mu
ma plura dicet̃ infra libro iij · caplo nono.
· C^m. xvij^m. AN forte populo romano ꝛc̃ · In hoc
caplo xvij beatus Auguſti9 excludit
Aquendam reſponcem que ſibi dare pot
quia pot dici ꝙ romani ideo nõ acceperũt
ab ijs leges · qꝛ nõ opportuit / vixerũt enim
ſatis bene / ſola lege naturali ſic videt̃ ex
verbis Saluſtij · que ad 9mendatioem urbis
videt̃ dixiſſe · et hic recitat̃ · ſ · ius · bonũqꝫ
ꝛc̃ · et ideo nõ indiguerũt lege poſitiua
/ h · repbat Auguſti9 oſtẽdens p multa exẽpla
· ꝙ ipi legem naturalem nõ obſeruauerũt ſicut
Saluſtius ait · ſ · i katilinario et infra
/ Ex hoc iure bono credendo raptas ſabinas
hic btũs Auguſtinus loqt̃ yronice · dicẽdo
credo / ſciebat eñ p certo ꝙ raptus ſabinarum
fuit 9tra bonum et ius nature / de iſto rap
tu · et modo rapiendi loqt̃ oroſius libro
ſcdo · dicẽs eas raptas crudeliter · quas Eu
tropius libro p^o dicit eas raptas fuiſſe
Anno poſt urbem 9ditã · Ouidius uero
· de raptu ſabinarum · libro iij de faſtis excuſat factum romuli
· ꝙ feciſſet hoc de mãdato deorum · vꝫ · martis
· et Conſi · q fuit deus 9ſiliorum · titus uero
liuius libro p^o de origine narrat ꝙ cum
Romulus muros 9didiſſet ciuitatis am
pliſſime nec ſufficeret qui cum eo erat
ad implendum eam / 9ſtruxit templum · ſ · Aſilũ
· pmitẽs impunitatem oĩ 9fugienti ad ipm
pp qd 9gregata ẽ maxĩa multitudo latronum
· et fugitiuorum infra urbem / videns aũt romu
lus ꝙ uxores nõ hẽbant / nec ſine uxoribꝫ
· pot ciuitas diu ſtare · miſit ad vicinas
ciuitates poſtulando filias earum · ſibi dari ĩ
uxores / Sꝫ ſtatim ĩ principio fuit ciuitas ro
muli alijs odioſa / timebat eñ illam multitu
dinem talium virorum · inſup · et 9tẽptui hẽbantur
· Romulus · et ſui · qꝛ paſtores · et pauperes
erat ſcdm ouidium · q dicit ſic · Spnebat gene
ros ĩopes · vicina diues · In ſtabulis habitaſſe
· et oues paiuiſſe uocabat · atqꝫ romano vellet
nubẽ nubẽ nulla fuit · Igit̃ ſecundũ titum
viciam remanebat romulo · et ſocijs · qꝛ ſic
aperuerant aſilum · viris volẽtibꝫ ad ſe 9fu
gere · ita aperiret mulieribꝫ · et ſic uxores
acciperet · quia ſuas eis filias dare nolent
· Romulus vero hoc audiẽs · diſſimulato dolo
rio quaſi animũ ſuũ nõ tangeret · cenſuit
poſtmodum ludos deo 9ſo celebrãdos · et per
hoc vicinas ciuitates pcurauit diuulgari
· vt multi 9flueret vicinorum · Inſtantibus
vero ludis pcepit ſuis · ut de ſabina que
terra eſt ppe romam · cum veniret ad ludos
ſpectãdos quilibꝫ raperet ſibi uxorem · quam
vellet · qd et factum eſt · Poſtmodum uero
· cum patribꝫ earum · q nolebant ulciſci iniu
riam · et filias ſuas repetẽ · romani bella
habuerũt / Et licet inter eos · et ſabinos
/ p mediatioem filiarum · qui ſe duobꝫ exerci
tibꝫ ĩterpoſuerunt pax facta eſſet // poſt
modum tamẽ · cum alijs ciuibꝫ quibuſdam
· quarum filias etiam rapuerũt · dij bella geſſut
Et ĩfra ꝙ ſi ad memoriã fraudis illius cir
cenſium ꝛc̃ · de ludis Circẽſibꝫ ſic dicit
valerius libro ſecũdo · Circenſe ſpectaculũ
· pmus romulus · raptis ſabinis 9ſualium
noĩe celebrauit · ideo aũt uocauit ludos
illos 9ſualia · qꝛ deo 9ſo · ut dictũ eſt cele
brabãt̃ · et durabãt diu · ſcdm oroſiũ poſt
eorum inſtitutioem · quales aũt fuerũt ludi
Circẽſes · dixi ſup̃ libro p^o · caplo xxxv // Et
infra ex hoc iure · et bono poſt expulſum
ꝛc̃ · hoc ponit beatus Auguſti9 ſcdm
exẽplum · et ſignũ · ꝙ romani nõ utebãt̃
iure et bono uelture · de quo loqt̃ Salu
ſtius · ſic dicebat · et loqt̃ beatus Augu
ſtinus yronice · ſic prius · Eſt autem
ſignum ex alio facto romanorum ualde iniq^o
· quod fecerũt poſt reges expulſos pmo
Anno · quo inceperũt habere 9ſules / de quo
narrat titus liuius de origĩe urbis · libro
ſcdo · vꝫ · ꝙ cum lucretia uxor collatini · qui
tarquinius collatinus noiatus eſt oppreſſa
fuiſſet · a ſexto tarquino filio regis ſilicet
tarquini ſupbi · et ob hoc ſeipam interfeciſſet.

pnte marito suo et patre ac etiam bruto sicut
supra libro p°. caplo xix exposui. brutus
ex hoc et causis alijs prmotus ctra regez et
filiuz suuz pdictuz cuz adiutorio patris
lucretie et tarquini collatini. reges de urbe
expullit. et extunc desueverat romaz belle
1° pmi csules. habere reges. et ceperunt here duos consu
les. quoz primi duo fuerut Junius brutus
pdictus et lucius tarquinus collatinus ma
ritus lucretie. Sed ante finez anni. ita
fuit nomē regum odiosuz romanis. q dictuz collatinuz. qr nominabatur tarquinus et
De expulsione tarquini colatini communicabat. cuz rege expulso i nomie
expulerut. dicete sibi Junio bruto. q urbē
solicitudie et metu liberaret. cuz tn et
ipe inocens esset. et ad expulsionē regis
pstitisset auxiliuz. Unde dicit titus de ipo
cuz nihil aliud offenderet. nomē etiā nisuz
i. odiosuz ciuitati fuit. Jusiurandū eīz
populi erat neminez regnare passuros
nec esse rome. Unde periculuz libertati fo
ret. illud autez obstare libertati putabant
q regiuz nomen i. tarquinuz i ciuitate et
Eutropius imperio erat. ¶ Narrat autez Eutropius
libro p°. q collatinus accepto omi patri
monio suo ex urbe migrauit. et idez dicit
titus liuius. q etiaz libro secūdo de urbis
origie narrat q Junius brutus. plebē agti
one guocauit. reducēs eis ad memoriaz
De fraude bruti erga colatinuz quomodo iurassent se nō relicturos aliquē
i ciuitate nec aliquez regnare passuros
Unde periculuz esse pōt libertati. et addidit
q non credebat populuz romanū solitam
libertatez recuperare. duz regiuz genus et
regiuz nomē s. tarquinus collatinus nō soluz
i ciuitate sz etiaz imperio esset. i. i csulatu
Et hoc modo brutus egit. ut collatinus q
collega suus erat. qr alter csul. non soluz
csolatum cederet. sz etiaz urbez exiret. de
quo facit metionez Augustinus. ¶ Et ista
ex hoc iure et bono. Marcus camilus
De marcho camilo et eius exilio. etc. hic ponit tertiuz exempluz et
signū. ad idez et loqt yronice sicut prius

et est signuz ex tertio facto ingratissimo s. de
expulsione marci camili. de quo valerius libro
quto tractat. caplo de Jngratis. Ascribens
factuz magne igratitudinis ciuitatis. dices
igrate et lapse metis errorē esse ciuitatis. qr
bicinuz romanoz et icrementuz letissimū et
tutella certissima furius camilus i urbe
icollumitatez tueri suaz nō ualuit. Nam
aluio apuleio tribuno plebis tanq pec
culator i. fur rei publice behientane prede
reus. duris sententijs i exiliuz missus est
equidez eo tpre quo optio iuuene filio spoli
atus solatijs magnis. potius aleuiandus
q cladibz onerandus erat. ad tribunuz
plebis abesse erario querebāt. xv. millia
eris tanti. namq pena finita est idigna
summaz. ppter quaz populus romanus tali
principe careret. hec valerius. titus uero li
uius libro qnto de urbis origine hanc ysto
riaz narrat sic ¶ Cuz ciuitas uehioz De exilio marci camili.
potentissima et ppe roma ad xv. milliaria
precipuus urbis hostis esset. et obsessa fuis
set a romanis decez annis. et i ipsa obsidiōe
romani ctra behietes sepissimē malo euentu
pugnassent. tandez cuz camilus pdictus
factus consul. et illuc missus esset ctra
eos. facta uia subterranea usq ad arcez
ciuitatis. quaz uiaz cuniculuz appellant
et per eaz militibz intromissis. duz ciues
circa deffensionez muroz. quibz eodez tpre
fiebant isultus. occupāt. et arcē bacua
relinquūt. Capitur primo arx ipa. deide
ciuitas ¶ Postea uero qr camilus in Captio ciuitatis behiensis.
diuisione prede offenderat plebez uocatus
est ad iudiciuz plebis. qui de cdempnatiōe
sua certus. sponte abijt i ardeaz ciuitatē
s. bicina urbi. i exiliuz et absens cdem
pnatus est i decē milibz eris. quez tamē
postmoduz tertio anno sequenti. cuz ca
pitoliuz obsideret a galis romam necessitate ducti reuocauerūt. et dictatorez
fecerūt. qui mox gallus pecuniā nume
rantibz. qua romaz se a gallis redemerat

repente [T]Cuz supiueniens cuz exercitu no
soluz obsidione soluit. Sed et gallos uicit
et postea fere totaliter deleuit ¶ Et infra
cuz potentes sibi plebez subiecere etc. hic
notanduz q sicut patet legenti decé libro
i primaz decadez titi liuij. et origie urbis
dissensio iter nobiles ciuitatis. et ple-
beios longo tpre ualde durauit. et ea
occasioe missa. cuz sut mala i urbe nec
sedata est. donec primo hierent tribunos
plebis. qui erat pprij iudices et etiaz
quasi deffensores plebis oppresse anobili
bus ptra consules. et nobiles. et habebant
potestatez magna i urbe. fauente eis ple-
be semp. Et postea extorserut plebei ut inde
de ipsis elligeret ad omes gradus honoris
i tantuz q etia de eis possent consules eligi
sic et de nobilibz ex quibz solis primitus eli
gebant consules. de ista uero dissensioe magis
patebit i caplo sequenti Caplm xviij.

Ita aqz habeo modiz et ipm Salustiu
etc. In hoc caplo xviij arguit Au
gustinus ptra responsionez i pcedenti
caplo tactaz tactaz que dicebat confirmari p
dicta Salustij et ibi posita. et arguit i hoc
caplo spialr ptra eaz p uerba Salustij. et
facit i hoc caplo tria. qz pmo ondit q eodez
tpre. p quo uidet Salustius romanos
comedasse dices q ius bonuqz apud eos no
legibz magis qz natura ualebant. ipi erat
mali. nec obsuabat ius nec bonu. Secundo
ibi porro si illa tpra etc. arguit beatus
Augustus quales erat romani alio tpre
p quo no comedant a Salustio. Sz potius
uitupat. Et tertio ibi. Cernis enim
ut opinor. ex hijs concludit. q mala sua
no debet imputari tporibz xpianis. dic
ante i principio sic. ita aqz habeo modu s.
arguendi. seu pcedendi. et statz subiungit
quez moduz arguendi et pcedendi. uult
hic s. ex dictis Salustij uult probare
itentuz. Naz i pcedenti caplo arguebat
quibusdaz. que satis habent ab alijs

historiagraphis romanorz. nec ibi Salustiu
allegauit. tu tame occasioez hieret ex di
ctis Salustij pbandi qd pbauerat. et in
fra pdicans illud tps etc. uult dicere
beatus Augustus q Salustius comendas
romanos dicens q ius bonuqz etc. solu
pdicabat i extollebat laudibus illud
tps. et romanos i isto tpre q erat post
reges expulsos. cuz ciuitas subito cresce
ret in mensuz. qd fuit ante bellu puni
cuz scdm ¶ Naz antea subiecerat sibi ro
romani ytaliaz. Cuz autez scdm oro
siuz expulsio reguz. et consulu pma creatio
fuerit anno ab urbe condita ve. 33. et inte
¶ Expulsioez reguz. et scdm belluz punicu
no fluxerut nisi trecetuz et undecim
anni. nec tamen statz post reges finitos
romana res creuit. Sz sicut dicit Eu
tropius libro scdo i principio anno tre
centesimo sexagesimo quinto ab urbe condita
i anno sequenti captionez eius agallis
cepit romana res crescere. Naz cami
llus eodemodo bolscorz ciuitatez que p
annos belluz uixerat gesserat. uicit et
equorz urbez et suetiorz occupauit. et
circa idez tpus quintinus cincinatus ista
uiginti dies penesties ciuitatez cuz alijs
s. ciuitatibz i deditione accepit. et per
consequens patet ex pdictis. q ab eo tpre quo
cepit romana res subito crescere. usqz
ad belluz punicuz scdm no fluxerunt
nisi Centutrigintaquinqz anni ¶ Salu
stius tame incipit tempus incrementi no
tactis ab expulsione reguz. qz saltem
ista expulsio fuit occasio incrementi ci
uitatis. qz populus iaz factus liberior
plus dilexit rez publicaz. et populus
aspirabat ad dominiuz. de incremeto
uero imperij et eius tpre florus i Epithomate libro scdo i principio dicit sic. do
mita subactaqz italia populus roma
nus ppe quingentesimu annuz egit qppe
quingentis anis domi luctatus est ab eo

expulsio re[...] et creatio [...]

captio plu[...] ciuitatu[...]

No quotiens [...] romani [...] uerut ad [...] iugandu[...]

difficille erat dare Italie capud. ducentis uero
annis sequentibus. Africam. Europam. Asiam totu
demque orbem terrarum bellis victoriisque pagauit
¶ Et infra idem tamen in primo hystorie sue libro, hic
credunt aliqui quod iste liber sit primus liber
Catilinarii. et hoc quia Salustius prius scri
psit Catelinarium quam Iugurtinum. nec
plures libri historici quam Catilinarium Iu-
gurtinum. modo ab eo inueniuntur conscripti. in
isto capitulo allegat Augustinus de hystoriis
Salustii et frustra laborat quia non inueniet
scripsit enim Salustius unum librum hystoriarum
qui iam non inuenitur. quod ex hoc patet. quod hic
aliqua ponit tamquam Salustii que nec
in Iugurtino nec in Catilinario inueniuntur
¶ Et Agelius libro quinto et libro secundo introdu
cit quartum librum hystoriarum Salustii, et
infra cum ad consules a regibus et cetera.
¶ de expulsione regum dixi in capitulo preceden
de consulibus sciendum est. quod eodem anno quo
reges expulsi sunt. creati sunt duo consules
qui preessent rei publice. quorum potestas so
lum annalis id est unius anni erat secundum Eu
tropium libro primo. ne per diuturnitatem po
testatis insolentiores redderentur. ideo uero duo
creati sunt. ut si unus malus esse uoluisset
alter habens similem potestatem coherceret
eum. de quorum potestate. et differentia potestatis
eorum a potestate dictatoris dicam infra
libro quinto. Capitulo xviii. ¶ Cito autem post
creationem ipsorum cepit dissensio. ut nobi
les. et ualidiores. et plebeios. et discesse
runt plebei a nobilibus. uel circa. xv^m. anni
post reges exactos ut patet per titum liuium
libro secundo de origine urbis. qui dicit. quod ab eo
die quo mortuus est. rex tarquinius. qui
scilicet fuerat expulsus. cepunt primo molestari
plebei. ipse uero mortuus est circa xv^m
annum a tempore sue expulsionis ¶ Eutropius
uero dicit. quod Anno xvi^o facta est dissensio
plebis. unde hic sciendum. quod in principio
milites. qui elligebantur ad bellum militabant
propriis stipendiis. patet. ex tito liuio, Cum

autem instaret multa bella. ymo numquam uix ces
saret. a bellis. et pestilentiis cogebantur pecu
niam mutuari a potentibus. ita ut postmodum
non possent satisfacere. nec quo ad principale
nec quo ad usuras que pro mutuo petebantur
¶ Unde debantur igitur incarcerabantur. et pessime trac
tabantur. propter quod orta est seditio inter patres
et plebeios. conquerente plebe. de tam dura oppres
sione sua a patribus id est maioribus. et recessit
plebs. ex urbe. ad tria miliaria. et occupa
uit sacrum montem. tandem uero pacificata
est plebs sub hac conditione. quod de suis haberet
aliquos magistratus. qui tuerentur plebeios
contra oppressiones maiorum. et iniurias. qui
magistratus dicti sunt tribuni plebis, de
predicta autem dissensione plebis. ponit hic Au
gustinus uerba Salustii. que sunt ista. in
iurias ualidiorum. et ob eas dissensiones plebis
a patribus. aliasque in urbe. dissensiones fuisse
que uerba Salustii. cum aliis quam immediate
sequuntur in Salustio. ponit Augustinus infra libro
quinto. capitulo xii. et cetera ¶ Nam cum optimus et cetera
hic probat Augustinus per alia dicta Salustii
quod populus romanus etiam ante tertium bellum
punicum. quod fuit tempus in quo secundum Salustium
moribus optimis. et magna concordia uixerunt
quod in discordia ipsi male uixerunt ¶ Nam Sa
lustius loquens de tempore medio inter duo bel
la punica scilicet secundum et tertium. in quo quiete
ut dicit se habuerunt inter se propter metum car
taginis. que ciuitas adhuc stabat et ste
tisset. etiam postea non euersa secundum consilium na
sice scipionis. de quo libro primo capitulo xxx^o. ad
dit Salustius loquens de discordia auaritia
et aliis malis qui in rebus secundis id est prosperis oriri
solent ¶ Et dicit. quod illa mala post excidium
cartaginis maxime sunt acta, Ex quo arguit
Augustinus. quod prius erat oriri solita. et prius
aucta etiam eo tempore. quo Salustius dicit eos
fuisse optimis moribus et maxima concordia, dicit
autem Salustius uel Augustinus propter metum pacis infide
id est dubie. et non multum certe. quia primum
bellum punicum terminatum fuit. pace facta inter

dissensio inter patres et plebeios

romanos et penos sub certis pactis que peni
et cartaginenses fregerunt ut patet per titum livi
um de secundo bello punico libro p°. Secundum etiam bellum
punicum terminatum fuit pace facta. Sed quia
Cartaginenses fregerant primam pacem et pacta
timebatur quod etiam frangerent secundam / Et est
hic advertendum quod ab isto loco: Nam iniuriis
validiorum etc. usque ad illud exclusive: vides
quemadmodum etc. sunt continue verba salu
stii. Ex quibus arguit beatus Augustinus
quod licet illo modico tempore quod inter expulsionem
regum usque ad discensionem plebis aliquantum
modeste se herent romani .i. xv. annis ut ex
supradictis patet. tamen hic non fuit nisi timore
targni regis expulsi qui tanto tempore vixit
et innuere vult beatus Augustinus quod numquam mo
deste se habebant post reges exactos nisi ti
more pene plusquam iustitie

de targno rege Expulso

¶ Quantum
autem ad targnum sciendum est quod post expul
sionem suam longo tempore scilicet per x. annos fere
ipse inquietavit romanos per se et per aliquos
amicos suos et precipue per personam Regem
etrurie qui tribus annis continuis secundum orosium
trepidam urbem terruit conclusit obsedit et
ideo quamdiu targnus vixit fuerunt romani
in magno timore et concorditer magis inter
se vixerunt

etruria est tuscia

¶ Fuit autem etruria dicta terra
que modo appellatur tuscia secundum ysidorum libro
xiiij° ethimologiarum. Unde et etrusci sunt idem quod tusci
¶ Et infra deinde inquit fuli impio etc.: po
nit Augustinus verba Salustii usque ad illud
exclusive: Cernis in quo tempore etc. In quibus
verbis ondit beatus Augustinus quod male rege
batur res publica et quanta fuit discordia
inter patres et plebem que a xv°. anno vel xvj°
post exactos reges duravit usque ut dictum
est. vel usque ad principium secundi belli punici quod
incipit vtes. post reges expulsos anno ccc
xj et per consequens ista discensio continuabat
fere per trecentum annos. Incipiunt igitur
verba salustii sic dein .i. deinde scilicet mortuo
targno fuli impio patres plebem exercere
supple ceperunt. quare autem nocet servitute

Impium patrum imperium sub plebem. patet ex
hiis que subiungit dicens de vita atque ter — Salustius
go regio more consulere agro posse et ceteris
ex partibus soli imperio agere vult Salustius
dicere quod patres soli ceteris ex partibus .i. non
habentibus partem in iudiciis et consiliis et trac
tatibus. Nam in nullis negotiis requirebat asen
sum plebis. Sed sine plebe omnia tractabant
et iudicabant: Nam et de morte inferenda
pro culpa et tergo .i. aliquo flagelando vel etiam
agro pellendo omnia per se tractabant et fa
ciebant quod tamen infra dicam libro v° capitulo xviij°
¶ Lege postmodum edita correctum ita quod nec
consulibus liceret talia facere / dicit autem quod hoc
faciebant more regio quia targnus superbus
ultimus Rex romanorum propter cuius regimen
malum nomen regium erat apud eos ita
odiosum consilia faciebat / dicit enim titus livi
us de origine urbis libro p° quod ipse regum
primus morem de omnibus senatum consulendi sol
vit. domesticis consiliis rem publicam admi
nistravit bellum pacem federa societates per
se ipse cum quibus etiam iniussu .i. sine iussu
populi ac senatus fecit diremitque hoc
titus livius et addit Salustius quibus
se vitiis etc. armata montem sacrum atque
aventinum insedit: de dissesione in montem sa
crum dictum est. Quantum vero ad discesionem
in montem aventinum sciendum quod sic colligi
potest ex temporibus que orosium notat. Ista dis
censio fuit circa annum Lx^m. post primam
discensionem. Nam decem viri creati sunt
secundum ipsum anno tricentesimo post urbem condita
et sequenti Anno facta est discesio ¶ Causam
tangit orosius libro ij° et titus livius de
origine urbis libro iij°. Nam de decem viris
creatis quibus data fuit potestas per uno anno
que consulibus dari consuevit: Cum ipsi primo anno
bene et modeste se habuissent. sequenti anno
unus eorum scilicet apius claudius sociis suis — apius cl[audius]
magistratum .i. potestatem tali cedentibus ipse
per vim continuavit magratum quod videntes socii
sui magistratum cum cessant resumpserunt

multum

multuz ↄtra volūtatez populi. addidit etiaz apius claudius maluz aliud facere: Nam cuz arderet libidīe ī filia etiaz cuiusdaz militis plebei q absens erat ab urbe ī exercitu. ut eaz haberet facilius cuidaz clienti psuasit ut eaz ī Judicio peteret ī s(er)vitutez pbaturus. q Ancilla sua esset ut sic clienti adiudicata ueniret ī potestatez suaz. ipse uero apius Judex erat ī causa. qui absente patre adiudicauit clienti puellaz tanqz ipius Ancillā. Sz anteqz executio snīe fieret pater puelle p amicuz suū accitus. cuz uideret q malitie resistē nō valeret. filiaz iterfecit. et statiz facto tumultu ī ciuitate. cūcto populo detestāte malitia apij. ad exercituz q pox durabat egressus ↄqueres de x viro apio. pp(ter) qd exercitus q semp pro magna pte fuit de plebe recessit apatribz et sedit ī mōte auetino. relicto algido. i. loco quodaz sic dicto ī quo prius fuerat ↄtra equos. i. populuz quēdaz sic dictuz / sedata uero est ista discēsio et reconsiliatus est exercitus. patribz restituta plebi tribunitia potestate. qz x. uiri ipedierat et ipis x viris pulsis magistratu. et etiā remissa exercitui. et militibz omi culpa. et Jnfra usqz ad bella ciuilia &c. Scdm orosium libro qnto. primuz belluz ciuile rome. i. ciuiuz romanorum iter se ↄmotuz est Anno ab urbe ↄdita sexcentesimosexagesimo secūdo Tertiuz vero belluz punicuz scdm eundem libro iiij^o sexcentesimosecdo. et quarto anno post finituz e. Et cartago deleta est. et per ↄsequēs ab excidio cartaginis usqz ad primuz ciuile fluxerūt anni qnquaginta sex. et Jnfra de sille bitijs &c. de eis plus loquitur Salustius circa mediuz Jugurtini. et orosius libro qnto et Eutropius libro. valerius etiā libro nono. p tanto vero hic facit de eo metionez btus Augustinus. qz ipse et marius primuz belluz ciuile iter se gesserūt de q plura Jnfra libro isto caplo xxv. dicetur. Et ista ↄuix eloqij mltuz Jmpij. hoc dicens beatus Augustinus extolit eloquētiaz salustij. q sine dubio magna fuit. de quo dicit Agelius q ppietatez ī uerbis maxie tenuit.

Capitulum xviij.

[E]cce romana res publica &c. Jn hoc caplo xviij^o btus Augustinus ex hijs. que ī precedētibz dicta sūt. ostēdit. qz multiplices sūt romani. qui detrahūt tpribus xpianis, et etiā dij eorum. et etiā qz laudabilis sit xpus et etiā xpiani. q ego non prius dico i. primus. vel prīcipes auctores eorum quo ad hoc ut diceret Augustinus mercedez dedit hys aquibz didicit / Et Jnfra cui unā tantuz casta. i. ut soluz taceret bona. i. nō plus mala facerent. nisi q taceret bona facienda. Sz peius faciūt dij eorum. qz mala fieri deposcūt et qz credūt dij. pbent auctoritate mala faciendi Et Jnfra sive puīntiales. puīntia dicitur aliqua regio. que pcul uicta, et puīntie ideo dicebantur terre extra ytaliaz a romanis victe et tributarie. quarum prima tpre fuit sicilia sic dicit festus. Et ide dicimus puīntiales qui sūt eis tributarij scdm huguzionem.

Puincia vnde dicitur.

Capitulum xx.

[V]erum tales cultores et dilectores &c. Jn hoc caplo xx^o describit beatus Augustinus vita turpissimaz. quā dij cultoribz suis pmittūt. et quaz ipi cultores quærūt, et ostēdit quanta sit feditas uite talis // diuites paupibz ad clientelas. clientella est s(er)vituz vel multitudo suorum Et Jnfra. o pipara continua. i. Abundantia. et copiosa. et Jnfra si domui sardanapalli. i. sardinapallus scdm Justinuz libro p^o et orosiuz libro p^o fuit vltimus rex assyriorum. erat autē uir muliere corruptior / cuz ad euz vidēdum pfectus eius medis ppositus. noīe Arbactus. vix. amissus fuisset. qz hoc nemini ante ipm pmissuz fuerat. Jnuenit regez Jnter scortorum greges purpuraz collo netez. et muliebri habitu cuz mollitia corporis. et oculorum lascivia oēs feīas ante re / et pensa i. partiones lani ul purpure ↄtuz caput collus vna uice uel ↄtuz distribuitur p ope diurno iter virgines partiente, quibz uisis idignatus pfectus

de sardanapallo

arbatus pgressus ad socios narrat que uidit
fit mox giuratio et belluz sardanapallo infertur
q exiens cu paucis et uictus aulaz regia igne
dit et accenso igne se et sua incendit i hoc
solo uiro imitatus et extunc sic dicit iusti
nus et etiaz orosius regnuz assirio ad me
dos translatuz est ¶ De epythaphio illo suo
de quo hic loqt augusti facit metione. Sar
danapalus incidi in busto suo iussit. hec
heo que edi queque exacturata libido hausit
at illa iacet multa et pclara relicta. tuli
libro qnto de qstionibz tusculanis. C xxi

Sed si gtepnit q romana re. In
hoc caplo xxi pbat Augusti q eo
tpre p quo Salusti dicit romana
rez publicaz pessima et flagicidissima esse
ut supra allegatuz fuit caplo decimonono ipaz
oio fuisse nulla scdm pcessuz que tulius
facit libro de re publica. ubi tulius quque
loqt i psona africani scdi. quque i psona
pilli. quandoque i psona lelij. et quadoque
i psona ppria. ut patet i littera ¶ Et facit
i hoc caplo tria. qr po pseqt dicta tullij
loquetis i psonis alio ¶ Scdo aute ibi
sicut ipe tulius pseqt dicta eiusdez loque
tis i psona ppria. Tercio ibi hoc Cicero
fatebat ex declaratis inehit gtra culto
res deo et ondit itentionez quo ad pbadu
i futuro // Quantuz ad pmuz sciendu
q i psonis illo triuz loqt. qr erant uiri
gtpranei prudetes etia ualde et amici et q
re publica zelluz feruiduz hucrunt ¶ In
ducit autez illos tres adinuice disputates
et qferetes de re publica pillo eode tpre pro
quo Salustius eaz describit moribz pessimis
corrupta. ex qua etia corruptioe psume
bat ipa cito pitura. Et hoc facit quando
unus greco occisus est. cuius interfectione
et seditioes ppter eu suscitatas Salustius
describit. s. i libris hystoria suarum. ubi pri
s. sup caplo xviijo fuit allegatus. et etiaz
tulius i libris de re publica fuit allegatus
Et etia tulius i libris de re publica. ubi

Introducit // Sciendu est autez q Salusti
facit etia metionez i Jugurtino de interfectioe
greco ¶ Fuerunt autez duo fres greci ualde
seditiosi. ut romanis nobilibz uidebat. quorum
uterque tribunus fuerat suo tpre. et primo
interfectus unus est una uice. et postea
alius alia ¶ Et sic orosius dicit libro
qnto. duz scipio africanus de quo fit hic
metio belluz ageret gtra numatinos i yspania
apud roma greco seditioes agitabat. tn
Salusti i Jugurtino reputat eos no fuisse Salustius
seditiosos. Sz ppter eo iniqua interfectioez
seditioes exortas. dic eni sic. postque tiberi
grecus et Gayus grecus ceperunt uen
dicare plebez i libertate et pate face pau
co scelera. nobiles qui noxij erat ex
hoc timore pculsi modo p socios. interdu
p eqtes romanos quos spes societatis cu
nobilibz aplebe dimouerat. obstiterunt
greco actioibz q zelabat p libertate
plebis ¶ Et po tiberiu grecu. deinde post
paucos autez annos eadez igredietem uia
gayuz grecuz tribunu ferro necauerunt
Igit ea uictoria nobilitas usa est. p sua
libidie multos mortales ferro aut fuga
extinxerunt. hoc Salustius. Beatus
uero Augusti de istis grecis no solu hic
facit mentioez. Sz etiaz sequenti caplo
¶ Et infra libro tertio caplo vigesimoquar
to. Et ideo ad eo que dicit inditu ha
bendu. Sciendu est q sicut titus liuius
libro xviij ab urbis origine. et orosius
libro qnto de po greco narrat. q cu esset
nimius tribunus plebis agru publicuz
aliquibusdaz priuatis psonis. s. nobilibz acce
pit posessuz bene. ut sibi uidebat poplo
diuidi statuit ¶ Sic eniz narrat titus
liuius legez una tulit. ne qs ex publico
agro plusque decez iugera possideret. seque
et grecuz fratrez suu. et appiuz claudiuz
triuz uiros ad diuidiaduz agru creauit
pmulgauit et aliaz legez. ut. s. hy tres
iudicaret qs esset agri publicus qs priuatus

ut sibi uiaz patefaceret laicus diuidendi Cot
toni uero tribuno plebis obsistenti aufert
impuz tribunatus. ex hijs senatus ira in
currit et populuz i superbiaz erigit. Eodez
etia tpe attalus Eumenis filius moriens
populuz romanu i imperio asie. cui ipe rex
fuerat succedere heredez inserat. Gra
cus uero appetens gratia populi lege tulit
ut pecunia poplo distribueret. Cuz
igit dies comitiorum quo s magratus osu
euerut eligi aduenisset. et gracus m
teret gtimare. magratus etiaz Anno
sequenti. sperans se iterum elligi i tribunuz
inflamata nobilitas fragmitis subselliorum
fugato poplo. ipm p° fragmento deiectum
ad terraz deinde dolentez surge / claua p
cussuz occiderut. ducenti postea i ea
seditioe iterfecta sut. corpora q3 i tiberiz pro
iecta sut / ipius quoq3 graci cadauer in
humatu extabuit. de isto graco dicit
ualeri libro p° q cuz fauore populi rez
publicaz teneret oppressaz. palaz dictauit
interempto senatu omia p plebez agi de
bere / iterz dicit libro vj°. q scipio africa
nus sedus. sororez ei duxerat i uxorez
Cuz autez scipio debelatis numantinis
Romaz reuersus fuisset. post iterfectioez
pdcaz. Gneius carbo tribunus plebis
nup sepulte. i sopite seditionis turbule
tissimus unde ex affricanu iterogauit
qd de tiberij graci iteritu sentiret. ut
aucte grauissimi uiri inchoato incedio
multuz i aemen addiceret no dubitas
qn pp taz arta affinitatez. aliqd p int
fecti materia esset misabiliter loquuturus
at scipio iure cuz cessuz uideri pnutia
uit / patet ergo q scipio euz reputauit
iuste iterfectuz. unde forsitan ppea que
iaz dicta sut de scipione et ipo beatus Au
gustinus no facit metionez i hoc loco nisi
de p° graco interfecto i sequenti sedo caplo
facit metionez de utroq3 // Secundus uero
gracus sicut narrat ualerius libro prio

ante q3 tribunus fieret sompno pressus tibe
rij gracci fris sui effigiez uidit. dicetis sibi
nulla rone uitare posse. ne no i eo facto
periret quo ipe occidisset. et hec est q
sic ptigit / narrat eciz de ipo orosi libro
qnto q tribunus plebis p tumultu cre
atus. magna rei publice pnicies fuit
Naz cuz sepe populuz donis et pmissis
i acerbissimas seditiones excitasset maxie
uero legis agrarie. i. de distributioe et diui
sione agrorum. Causa uero p qua etiaz
frater ei occasus fuerat. successor suus
tribunatu. s. minutius. p magna parte
statuta et leges gracci abrogauit / sup
quo idignatus gracus. ofederatis sibi multis
et assuptis. capitoliuz ubi cocio agita
batur. ascendit ubi maxio tumultu ex
citato. et quodaz pcone agracianis iter
fecto. cuz postmoduz bellans fortez resi
stenciaz heret. Naz tota multitudo sua. cuz
diu fuisset anceps belluz. p sagittarios
ab oppimio osule missos disturbata est
gracchus fugit. et p ipo pugnantibus
amicis suis. ipe ne ui caperet. ceruice
suaz. seruo suo pbuit. Caput uero
graci occisuz. consuli illatuz e. corpus
uero suuz. ad corneliaz matrez suam
q fuerat filia africani priorus. cui s.
africanus posterior nepos erat. delatu
est / patet ergo q orosius sensit gra
cos fuisse uiros multuz seditiosos. et
beatus Augusti idez sentit. ut patet
caplo sequenti. et titus liuius idem
quij Salusti eos pnutiauerat fuisse
iustos. Sciendiz autez q fuit unus
alius tiberius gracus bonus cuius. qui
alio modo iterfectus est. sedm ualeriuz
libro tertio. et infra. Cuz bene ac
iuste regit. sine ab uno r— Nota
q tangit hic beatus Augusti tres sim
plices pollicitias rectas et car corru
ptiones. de qbz determinat Aristotiles
in politicis suis. Et infra Cometo

de attallo rege Asie

corpora

de Ennio poeta

prius Enni poete etc. de isto Ennio dicit Eutropius libro secundo q tpre primi belli punici tarenti nascit' qui post rome degunt acceptus domus ancille ministerio. Dicit Eusebius q articulari morbo periit et sepultus est in via apia i monimento Scipionis huius poete versus tullius multum laudans q fuisset quodda atti oraculum .i. divinum responsum. ipm difuse psequit ut patet i lra. Sunt autem verba tullij ab illo loco moribus antiquis res stat etc. usque ad illud hoc Cicero etc. quos illa oblivione obsoletos etc. obsoletus idem est quod ppter oblivione ppter fetore destrus. Unde vult tullius dicere q moderni iam deserverunt mores bonos antiquorum quasi fateretur eis. Nam ipos videtur horrere et infra hec Cicero fatebatur longe post morte Africani etc. hic notandum

Nota q tpre fuit africanus secundus et quo fuit Cicero

q Africanus iste secundus fuit tpre belli secundi punici et diu etiam vixit. Cicero vero fuit tpre Iulij cesaris, et post mortem eius ab amicis cesaris quia fuerat pompeio contra eum interfectus est secundum Eutropium libro septimo i principio. Tertium vero bellum punicum inchoatum fuit Anno ab urbe condita secundum sexcentesimo secundo. Iullius vero interfectus fuit secundum eundem circa annum ab urbe condita septuagesimum decimum. et ita inter Scipionem et Ciceronem fluxerunt anni circiter centum. Et infra Ennium etc. suo loco s. infra libro decimonono capitulo vigesimo primo. capitulum xxii.

Sed q obtinet ad pntem questionem etc. In hoc caplo vigesimo secundo beatus Augustinus ex pte ostensis arguit contra falsos deos pbans q populus romanus legibus indigebat quibus bene vixissent et p consequens dij eas dare debuissent. quod tamen non fecerunt. Et facit duo. primo quod arguit ut dictum est. Secundo ibi an forte pp huius etc. excludit quandam responsionem que dari posset. Quas deorum leges illi civitati datas contempserunt gracci etc. De duobus graccis dixi i pcedenti caplo. Et infra quas marius et Cinna et carbo. hoc sciendum q sicut colligi pot ex dictis Eutropij libro et etiam orosij libro quinto. tres fuerunt mary .s. gayus pater et gayus marinus filius eiusdem et marcus marius. qui omnes simul rem publicam turbaverunt. et contra sylam consulem bellum moverunt. de primo vero mario loquitur hic beatus Augustinus quomodo vero p ipsum primum civile bellum motum fuerit et gestum colligit ex orosio et Eutropio ac etiam valerio libro quinto. anno enim urbis condite sexcentesimo sexagesimo secundo gaius marius senior qui sexies ante consul fuerat cum sila qui eo tpre consul fuerat contra mitridatem qui Asiam et Acayam occupaverat mitteret affectavit septimum consulatum .i. ut septimo consul fieret ut ipse mitteretur contra mitridatem quare sylla commotus cum exercitu ad urbem venit et contra marium dimicans ipm fugavit et eo fugato contra mitridatem perrexit i guerra. Marius vero fugiens cum psequentium instantia circumseptus esset et i minturnensium paludibus se abscondit. Ex quibus infeliciter oblitus luto ignominioso secum protractus et turpe spectaculo minturnas deductus conciatus est i carcere. ubi percussorem ad se occidendum missum solo vultu exterruit. ut eum occidere non auderet. sic dicit i sequenti caplo. Deinde lapsus e vinculis i Africa fugit sollicitatoque ibi filio suo .s. gaio mario iuniore q apud utica i custodia servabatur. et Cinne consuli societate scelerum iunctus roma redire statuit cum eodem. Exercitum vero diuiserunt i ptes. sic q gayo mario seniori tres legiones date sunt. ptem vero exercitus accepit gneius carbo de quo dicit valerius libro sexto q erat orientium civilium malorum fax ardentissima. pars vero data est sertorio. residua vero ps exercitus accepit cinnam consulem secuta est. Marius igitur colloniam ostiensem iui ingressus omnia genera libidinis avaritie et crudelitatis exercuit. Deinde Cinna consul cum legionibus et Marius cum fugitivis urbem ingressi nobilissimos

tres fuerunt mary

de primo bello civili

Nota ma[…] occision[…] exercitu[…]

de silla consule

de ma[rio]

de ma[rio] iunior[e]

de cinna et mario

de ma[rio et] silla

quosqꝫ senatus ¶ Et uiros 9sulares plurimos
Interfecerūt. iustos pscripserūt / Et euersa
domo sile filios et uxorez ad fugaz 9pulerūt
. Vniuersus uero reliquus senatus, ad silaz in
greciaz uenit. ut patrie subueniret ¶ Inte-
riz uero priusqꝫ sila rediret. marius pater
, cuz Interfector ciuiuz capita illata. conuiuijs
oblata. capitolijs collata. rostris .i. loco cui
daz ī foro, sic appellato ad spectaculuz 9ge-
reret. ac septimuz 9sulatuz cuz cinua tercio
consule psuasisset ī exordio 9sularis Impij
. Seta tandez morte preceptus est. Cinua uero
quarto 9sul factus est, postmoduz a proprio
exercitu Interfectus est ¶ Interiz priusqꝫ
rediret sila rediret rome. facti sunt 9sules
gayus marius Junior et papirus carbo.
/ Reuersus autez sylla. 9tra mariuz Juni-
orez. s. filiuz marij iaz defuncti dimicauit
. et occisis de parte marij 9decez millibus
, de suis pdidit quatercentos / deinde sila ad
portaz colinā signa 9tulit. et octogita millia
hoiuz occidit. et mox urbez īgressus tria
milia hoiuz. 9tra fidez datā in hermes pe-
remit, Cuzqꝫ magna crudelitate aduer-
sus sontes īsontesqꝫ seuiret / Quintus
catulus pallaz sile dixit. / cuz qbꝫ tandez
victuri sumus. si ī bello armatos in pace
ī hermes occidimus ¶ Silla deinde marcū
mariuz de caprili casa extractuz vinciri
iussit. ductuqꝫ trās tyberiz effossis oculis
membris minutatiz exsectis. uel factis truci-
dari. Mariuz marij filiuz preneste psecutꝰ
obsedit, et ad mortez 9pulit, Naz sic dicit
orosius caput marci marij preneste de-
latuz est. quo uiso. Iste marius minor des-
pans ceruicē seruo suo pbuit. q occidit euz
¶ Rursus 9tra partes marinas. ad portā colinā
dimicans. cuz heret 9tra se septuaginta millia
. et ei duodeciz millia se sibi dederūt ceteros
ī saciabili ira 9sūpsit. Carbo uero consul
alter ab arimino ī siciliā fugiēs. p gneiū
pompeiū ibi īterfectus est ¶ de sile uero
morte narat ualerius libro nono. q duz

de magnaz occisionez quā exercuit sila

de marco mario.

de mario Juniore

de morte sile.

ire vitio obtempat multo sanguine ad ultimū
et suuz erogauit. puteolis .i. ardens īdigna-
tione. qꝛ peccunia a decurionibꝫ. ad reffectionē
capitolij pmissa cunctantius dabat̃ animi
concitatiōe nimia et īmoderato vocis Impetu
cruori comixtuz spirituz euomuit pectore
. In dubiuz igit̃ est sila ne prior an iracūdia
sille sit extincta ¶ de moribꝫ eius loquit̃
Salustius circa mediuz iugurtini. et de cru-
delitate eius nimia loquit̃ orosius libro
qnto. et Eutropius libro qnto. et ualerius
libro nono. qui ualerius dicit sic. lucius
sila. quez neqꝫ laudare neqꝫ uituperare
qsqꝫ satis digne pot. qꝛ duz quesiuit victorias
. scipione. duz exerceret. Anibalez repsenta-
uit Egregie. Namqꝫ auctē nobilitatis def-
fensa. crudeliter totaz urbez. et omēs Italie
ptes ciuilis sanguinis fluminibꝫ munda-
uit, abscisa miseroꝝ capita modo nō multū
ac spirituz retinentiā ī 9spectū suuz afferri
uoluit. ut illa oculis. quia ore nefas erat
mandaret. al' manducaret. multa alia nar-
rat ibi ualeriꝰ de crudelitate sua. et etiaz de
crudelitate marij. et ideo diffusius posui
. qꝛ beatus Augustinus de psonis hic notatis
facit ī sequentibꝫ sepius metionez. et pre-
cipue ī libro tercio. caplo xxxvij. et caplo xxxviij
¶ Et Infra discessere omnes aratisqꝫ relictis dijs
. qbꝫ Impiuz. hoc steterat. Illud est virgilij li°
secundo Eneydos. et sūt uerba Enee. desperantis
troyaz posse deffendi ¶ dicebat eīz Eneas
. q dij. quibꝫ steterat Impiuz troianū dissen-
serant et relinquerant tam addita. idest
tēpla. qꝫ etiam aras. / Et eodez modo posset
dici de roma. et dijs suis tporibꝫ illis. de qbꝫ
Augustinꝰ facit ī lra metionez ¶ Et Infra
taz multos. ac īmondos deos tanqꝫ muscas
etc. muscas uocat Augustinus deos pp
eoꝝ Inmunditiā. quos ideo dicit multos. et
minimos deos. qꝛ ī tantuz multiplicauerūt
deos. et parue potestatis eos fecerat. qp
uix erat matibꝫ humus uel rebꝫ. aliquis
cui nō atribuerat pprium deuz. et iste nō

de ira sile. et moribꝫ eius

de multitudinē deoꝝ minutoꝝ

huius potestatem nisi super illud. ut magis patebit infra libro sexto et septimo. ¶ Et infra a gallis roma capta et incensa est et cetera. Istam hystoriam s. de captione urbis narrat titus liuius libro quinto. et Eutropius libro primo. Orosius etiam libro secundo narrat eam sic. Gali senones duce brenno exercitu copioso et robusto nimis totis uiribus roma circumdedit. quos fabius consul excepit / Sed obsistere non potuit. unde victis et occisis romanis apud fluuium nomine allia qui secundum Eutropium undecimo miliario est ab urbe patentem urbem galli penetrant. trucidant residentes simulacrorum modo in suis sedibus senatores / eosque domorum incendio crematos lapsu culminum sepelliunt. uniuersam reliquam iuuentutem qua constat uix mille hominum tunc fuisse marci Capitolij obsidione concludunt ibique infelices reliquias fame peste desperatione subigunt vendunt. Nam mille libris auri discessionis premium paciscuntur i. promittunt se uelle discedere ab obsidione pro mille libris auri. non quod apud gallos roma parui nominis fuerit / Sed quia sic illam ante destruxerat quod amplius tunc ualere non posset. Ista sunt ex orosio. ¶ Titus uero uocat illos gallos alobroges. et narrat quod dum obsideretur capitolium nocte quadam galli percepta uia quadam qua potuit ascendi in capitolium quinix cum magna difficultate ceperunt silenter ascendere unus post alium / Latuit hic uigiles. Sed manlius torquatus excitatus clamore anseris occurrerit ascendentibus et deiecit ac interfecit multos eorum. et capitolium sic saluauit. ¶ Et infra unde pene in superstitionem egyptiorum et cetera. Hic sciendum quod greci coluerunt pro dijs homines. Caldei astra Egyptij bestias et Aues quinix ab inuicem deos aliquos receperunt. unde egyptus dicit clemens libro quinto quod alij eorum bouem alij eorum hyrcum alij serpentem pisces quoque et cepas et cloachas ac strepitum uentris tamquam numina habuerunt. ¶ Et sicut dicit Tullius libro de natura deorum. nullam belluam nisi propter aliquam utilitatem. quam ex ea caperent consecrauerunt. ¶ Romani autem uolentes anseri rependere. quod clamore eius capitolium saluatum fuerit. Anserem coluerunt in hoc imitantes superstitionem egyptiorum. dicit autem plinius libro uigesimonono quod sic Anseres honorem meruerunt. capitolium defendentes silentibus canibus. ita canes annua supplicia i. singulis annis furca arnio fixi pene i soluunt. Et infra ut magni auctores et cetera s. Salustius. ut patet capitulo uigesimoprimo recte autem abscesserat et cetera. hic loquitur beatus Augustinus hyronice. Capitulum xxiij.

Quid quod etiam uident et cetera. In hoc capitulo uigesimotertio ostendit beatus Augustinus quod nec dij sunt colendi propter spem bonorum que possunt aut uolunt conferre nec propter timorem malorum que possunt inferre et duo facit. primo quia enim cum quod bona eterna ipsi non conferunt / Sed potius impediunt. Ideo primo probat quod nec bona temporalia conferre nec mala inferre possunt nisi quantum deus permittit. quod deus sepe permittit ita ut et malis quamquam bona proueniat sic patet in mario. et bonis mala. sicut in regulo. et bona bonis sic patuit in metello. et mala malis sic patuit in Catellina. de quibus infra dicetur in hoc capitulo. et Infra ibi. Nec magis pendamus et cetera / concludit ex hijs. quod nec bona huius uite sunt multum appetitianda. nec mala cauenda cum indifferenter proueniat bonis et malis ¶ primo autem probat. quod ubi habent potestatem super bona et mala huius uite. alia bona dant hominibus malis adimplendum eorum cupiditatem. unde dicit in principio huius capituli quid quod etiam uident eorum affuisse cupiditatibus et cetera. quod dicit Refferendo ad precedens ubi dicit paruum ante quales queso dij fuerunt et cetera. unde conuenienter querit quod supple dicetur. uel respondebitur ad hoc. quod etiam uident et cetera. ¶ Et infra. quod enim marium nouum hominem et ignobilem et cetera.

de saluatione capitolij per clamorem anseris

de diuersitate deorum gentium

de diuerso cultu egyptiorum

quo marius ascendit ad dignitates

Ideo dicit eum nouum hominem. quia non habuit a progenitoribus suis. ꝙ esset tante dignitatis. sicut fuit fuit enim gsul septies. cum tamen non esset nobilis. narrat enim Salustius de eo. In Jugurtino. ꝙ marius domi modicus arpinas ibi puitiam exegit. Cum peruenisset ad etatem militarem factus est miles militaris stipendiarius. postea tribunus militum. Crescendo uero. post gessit unum magistratum. postea alium. deinde in bello romanorum. contra iugurtam regem numidorum militauit. sub gsule metello in Africa. tandem romam reuersus fctus consul. In bello Jugurtino successit metello de quo etiam dicit valerius libro sexto. ꝙ ipse fuit magis fortune luctatio. Nam qui arpinatibus honoribus Judicatus est Inferior. gsulatum rome petere ausus est. Et ex isto mario tam humili arpinate ignobili rome candidatus euasit. Africam subegit. ¶ Et sciendum est ꝙ sexies factus est gsul. propter probitatem suam nec legitur. ꝙ magnam crudelitatem exercuerit nisi post quam septimum ambiens. factus octauio primum belli in quo nimias crudelitates ostendit. sicut patet in precedenti caplo. et plus patebit legenti hystoriographos romanorum. Et propter hoc Augustinus supponendo. uel concedendo ꝙ ipse sexies factus est gsul auxilio deorum tamquam dignus. et bonus. querit specialiter. de septimo gsulatu. utrum ad illum gsulatum. et prosperitatem illius temporis Inuenerit cum dijs. uel non. si sic. ergo dij sunt mali. qui malos Juuant in malitia. si non. ergo sunt contempnendi. quia sine eis homo potest habere felicitatem huius uite

¶ Est autem hic aduertendum. ꝙ tam prospere successit sibi in bello contra sillam. ꝙ sicut patet ex hijs que dixi in precedenti caplo. Cum ipse fuisset sexies gsul quiete et pacifice. et iam septimo in bello. et tanta esset potentia sille. ꝙ si marius uixisset necessario uenisset ad manus sille prius mortuus est morte naturali in bona senectute. antequam silla de grecia rediret in Italiam ad liberandum patriam. et ad saluandum eam. et a tyrannide sua. unde non Incidit in manus sille

sicut alij duo marij Inciderunt ¶ Et Infra sicut fuit Regulus. de isto dixi supra in libro primo caplo xvo. Et Infra metellus enim romanorum laudatissimus. Isti metello. qui quintus Cecilius metellus uocatus est. Multi enim fuerunt metelli famosi. et magni. successit marius. et fuit bonus tali bonitate qualis potuit esse apud cultores deorum. et felix fuit temporaliter. de quo dicit valerius libro septimo in principio. ꝙ a primo originis die. usque ad ultimum uite eius. fortuna eum ad summum beate uite cumulum perduxit. Natus est enim in urbe terrarum terrarum principe. parentes Nobilissimos habuit. Insuper. et animi doctos. que raro in alijs Inuenirentur. et uires corporis. ut laboribus possent sufficere. Uxorem pudicitia et fecunditate gspicuam. gsulatus decus Imperatoria potestatem. speciosissimum triumphum. scilicet de Jugurta rege numidie unum et de macedonia plus alium. Eodem tempore tres filios Consulares. unum etiam Censorium. et quartum pretorium uidit. sobolem etiam filiarum suarum. sinu suo excepit. nullum funus nullos gemitus. nullas causas tristitie sensit. Celum gteplare uix tamen ibi statum talem reperies. erat autem et filius uite gsilis. Nam lenem grauis morte defunctum in ultime senectutis spatio. et Inter oscula. et amplexus carissime plus extinctum. rogo hic imposuerunt. hoc ex dictis valerij. Et nota beatus Augustinus dicit. ꝙ habuit quinque filios singulares et gsulares. valerius uero non ponit nisi tres. et stant simul. quia illi duo quorum unus erat censorius. et alius pretorius. erat etiam gsulares. id est gsulatu digni. de ipso dicit valerius libro viijo. ꝙ quarto Anno post gsularia imperia senex ad modum. pontifex maximus creatus tutella cerimoniarum per xxij annos. neque ore in uotis nuncupandis hesitante. neque in sacrificijs faciendis tremula manu gessit. Et Infra. et Catellina pessimus iam. de Isto Catelina scribit salustius librum. quem ab ipso Catellina

valerius de felicitate metelli

catellmarinz appellamus. de ipo scribit valerius libro nono. et dicit tulius idez i p(ri)ma i(n)vectiva et etiaz Salustius. q(uod) p(re)cipue fuit eius libido sce lesta. Naz de besano amore Aurelie Cristelle cuz buuz impedimentuz videret quo minus nuptiis iungeret. filiuz suu(m) p(ro)p(ri)uz. quez et soluz et etate puberē hēbat veneno sustulit. Eodez deinde animo. et ciuez gerēs quo patrez egerat. i. sicut se hūerat ad filiu(m) ita postmoduz ad patriaz se hūit. Naz ut dicit tulius i invectiuis. qd mali. aut sceleris fingi. aut cogitari pot. q(uod) ille no(n) ceperit. quis tota Italia beneficus. qs gladiator. qs latro. quis sicarius. qs pericida. qs mulier infamis. qs perditus i(n)ueniri pot. q(ui) secuz Catelina no(n) familiarissime vixisse fateret. Unde narrat de ipo Salustius q(uod) viciosus nimis erat moribz. et oppressus ere alieno. vita misera duxit. q(uam)q(uam) nobilis esset. dominandi uero rei publice tanta libido euz i(n)uasit. q(uod) nihil esse nephas putauit du(m) tn̄ assequeret i(n)tentuz. Unde facta coniuratioe mltoz. quos ditare p(ro)miserat. excede et rapinis habuit exercituz valde forte et magnu(m) quo duo consules. scilicet lutuz cotuz. et lutuz torquatuz cogitauerat interfecisse. et consulatuz rapuisse. mlta scelera et crudelia exercēs. Tandez tame(n) i bello cuz suis co(n)iuratis interfectus est. Sz tantus fuit animus suoz. q(uod) sicut dicit Salust(ius) vniusq(ui)sq(ue) i loco que viuus acceperat mortuus est et oes adversis uulnibz. (con)ciderat. nec erat i(n)t(er) ipos ingenuus. qui aut fugerat. aut viuus capi posset. de hoc plus habet infra libro tertio caplo xxx. ¶ Et infra obmitto q(uod) marius amiseratibz mituruensibz [etc]. de Mario quomodo fugit. et latuit i paludibz miturnensibz. et post moduz i(n)de extractus est. et ductus est i ciuitatez miturnas et ibi vinculatus. dictuz est supra caplo xxx. ¶ Quantuz uero ad id. quod hic tangit beatus August(inus). narrat Valerius libro s(e)c(un)do. caplo q(ui)nto. q(uod) missus ē ad eum occidenduz i domo priuata i(n)clusuz mi(n)imus publicus suus. qui fuit natioe Cimber. Et licet marius (con)tra cimbros bella romana stre(nu)e gessisset. et fere romana natione delesset. Insup. et marius iaz senex esset. et inhermis. ac squalore obsitus. et seruus illi strictuz gladiuz teneret i manibz. tn̄ ipm̄ aggredi no(n) sustinuit. i. no(n) audebat. ymo claritate uiri obcecatus fero abiecto atonitus inde et tremēs fugit. ¶ Miturnienses autez maiestate eius capti. (com)pressuz. et (con)fectu dira fati necessitate icolume p(re)stiterut. i(n)s(u)p(er) p(ri)ma. Sille uictoria no(n) timētes. hoc ex valerio x. ¶ Hic ergo sic hic scribit beatus Augustinus (com)mendatus luco. marice dee. ut s(cilicet) i luco illo saluaret. et p(er) deaz p(ro)tegeret. ¶ Fuit autē marica dea secunduz papia mater latini regis. Et cuz poete fingant mltas deas aquaz. quas uocat nimphas. et distinguunt iter nimphas montiuz. et campoz. et maris ac fontiuz. et nemoz. ista facta est sicut dicit papias nimpha agrestis. hanc ḡ spiali honore habuerut minituruieses. C(apitu)l(u)m xxiiii.

Silla certe cuius t(em)p(o)ra [etc]. In hoc cap(itul)o xxiiii(o) ostendit beatus August(inus) (con)tra cura et solicitudiē. dy. i. demoēs pcurant maloz p(ro)speritatez i hac uita. ut p(ro)speritate ista utant mali. ad (com)plendu(m) uoluntatez demonu(m). Et hoc ostendit beatus Augustin(us) p(er) q(ue)nq(ue) signa que circa sillā pessimu(m) demones sut (con)parati. qui tn̄ silla ita fuit malus. q(uod) cuz ipe esset rogatus a senatu ad vindicanduz. et saluanduz patria tyramp(n)idez mari. ut supra diffuse narraui caplo xxx(o). ipe peius se hūit. q(uam) marius et plures ciues occidit. Et ideo dicit hic Augustinus q(uod) ei(us) t(em)p(o)ra talia fuerut. ut sup(er)iora [etc]. ¶ Et infra ideo exta. leta in(m)molata [etc]. Exta uero i(n)testina uocabat animaliu(m). i qbz aruspices solebat i(n)spicere quedaz signa. cuz animalia immolabant ex qbz dabant iudicia de p(ro)speritate. uel aduersitate futura illi p(ro) quo fiebat sacrificiuz

tulius bituperat Catellinam

quo marius libat(us) est de carceribus

Aruspices

Vnde et dicuntur aruspices quasi are inspectores
vocabant autem illa extra lecta in quibus apparebant
signa lectie ¶ Istud vero quod hic recitat
beatus Augustinus dicit liuium scripsisse Et
ita verisibile est quod alia signa quatuor que
in hoc capitulo sequuntur scripsit idem. Fuit autem
iste liuius ille de quo dicit Ieronimus in pro-
logo biblie sic ad titum liuium lacteo elloque-
ntie fonte manantem etc. Fuit autem maxi-
mus hystoriographus ¶ Fertur enim quod tri-
ginta scripsit decades id est volumina de hysto-
riis romanorum quorum quodlibet decem libros
continebat. Ex quibus tres vidi videlicet vnam de
origine vrbis et aliam de secundo punico et
tertiam de bello macedonico. plures non vidi
nec scire potui ubi inuenirentur. non credo tamen
quod tot decades scripserit quia eius abreuiator
Anneus florus tamen abreuiauit cxliiij li-
bros ipsius titi ab origine urbis usque ad
mortem drusi priuigni Cesaris augusti
cuius exequiis Augustus interfuit. te-
xendo hystoriam ¶ Et infra deinde cum esset
in Asia etc. ¶ ponitur secundum signum quod
contigit post fugam marij ¶ Cum enim silla
fuisset in Asia contra mitridatem qui Asiam
et Achayam occupauerat quod bellum ab ipso
mitridate vocatum est mitridaticum in quo sylla
multum se habuit strenue sic patet per Eu-
tropium libro quinto et Orosium. Nam sicut
dicit Eutropius silla Archelaum ducem
Mitridatis in Asia habentem centum viginti
millia hominum sicut in primo conflictu dicit quod ex
tanta multitudine vix decem superfuerunt
Archelao. Ipse vero solum tredecim homines perdi-
dit. In secundo vero conflictu contra eundem habentem
lxx millia electorum dimicans xv millia
hostium interfecit et filium Archelai. In
tertio conflictu omnes copias eius extinxit et
ipse Archelaus triduo nudus in paludibus
latuit. postmodum petijt mitridates pacem
quam sub certis conditionibus eidem concessit
// Et infra ac postmodum etc. ¶ Hic
ponitur tertium signum. iam enim tertio predicit

Huius librorum titi liuij

De pugna sille contra Archelaum

sille prosperitas cum disponeret redire in vrbem et
vendicare iniurias a parte mariana sibi illatas
ut supra narrat capitulo xxxj° et mittitur ad eum
Marcus asoue quidam miles quondam de sexta legione
quem dicentem se missum Iouis esse. Interro-
gauit silla in qua effigie apparuisset sibi Iu-
piter et cum indicasset cognouit silla quod in
eadem effigie apparuerat nuntio prius ab eo
misso ¶ quem vero dicit iste fuisse milites sexte
legionis. Sciendum est quod cum romani multas
continue haberent. erat tamen sic destincte et
ordinate vt vna esset prima et alia secunda
diceretur. quibus ascribebantur sic milites quod
vbicumque essent semper erat de illa legione hoc
modo quo canonicus Abbatie alicuius licet
absens fuerit tamen dicitur esse de illa Abbatia
Nam legio habuit quandam similitudinem colle-
gij militum et que primo scripta fuerat prima
vocabatur et que secundo secunda et sic
deinceps secundum ordinem antiquitatis sue ¶ Et
infra deinde cum venisset tarentum etc.
// Hic ponitur quartum signum et fiebat quod hic
narrat dum sylla reuerteretur de grecia et
per tarentum transiret versus romam ¶ Et
nota quod corona significat claram victoriam
quia sicut dicit Agellius libro quinto Co-
rone militares et multe et varie sunt
quarum nobilissime sunt triumphales obsi-
dionales Ciuice murales Castrenses
et nauales Et preter istas est oualis et
Corona oleagina triumphales Corone
auree sunt que Imperatoribus ob honorem tri-
umphi mittuntur id vulgo dicitur aurum
Coronarium ¶ hoc antiquitus e laureis
erat. postea ex auro fieri cepta est ceteras
etiam Coronas persequitur ibi Agellius Sed nulla
dabatur nisi propter victoriam uel opus stre-
nuum ¶ Et infra postea paruo interuallo
etc. ¶ Hic ponitur quintum signum ubi beatus
Augustinus detegit falatias demonum et
est hic sciendum quod bellona est minerua quasi
dicta dea bellorum sic mars deus bellorum cuius
festum apud romanos in Ianuario fiebat

Nota de diuersis Coronis

bellona quid est

ſub nomīe bellone · et hēbat tēpluz iuxta circū
· ſ · ubi fiebāt ludi circenſes ſecūm ouidiū libro
ſexto de faſtis / de ĵncendio uero capitolij lo-
quit̃ ſolinus · caplo de ſibilis · dicens · q̄ tpe
ſille liber ſibile · que pontifices uſq̄ ad illud
tpſ ↄſulebant · cuz capitolio ipm̄ aſſumpt⁹
eſt ¶ Eſt ſciendūz hic · q̄ ſic dic̄ frotinus
libro p° · caplo xj° · ſilla · cuz paratiōe ad pu-
gnandūz heret exercituz p̄dia ſibi adijs fūta
ſimulauit / poſtremo uero ī ↄſpectu exercit⁹
· pmiſſq̄ ī acie deſcenderet · ſignū modice am-
plitudinis · q̄ de teplo Apolinis delphici ſub-
ſtulerat · orabat petebatq̄ q̄ pmiſſaz ab
ipo ſibi bictoriā maturaret · unde patet
q̄ de . pdīs deoꝝ pmiſſionibꝫ nō eſt certuz
· utruz ita fuerit ī re · bel finxerit ipe / eode-
modo eſt de dictis · et factis aruſpicūz ¶ Credo
tamē aliqua eſſe bera · / Narrat balerius
libro p° · q̄ ī bello ſociali · cuz ī agro nolano
ante ptoriuz · ymolaret ſubito ab bna pte
are plapſaz anguem ↄſpexit · qua uiſa
poſtumij aruſpicis ortatu · ī expeditiōez
duxit exercituz · ac fortiſſima ſamituz
caſtra cepit · que uictoria future eius
glīe fundametuz extitit · Cap̄l . xxv .

Illuc uero quis intelligat ꝛc̃ · In
hoc caplo xxb · oſtendit btūs Au-
guſtinus quomodo demones · aut dij
homines ĩtimūt ad mala trahere · et oſte-
dit hic taz p bella que īter ſe geſſit · qbꝫ
dederūt exemplūz bellandi · q̄ per ludos
turpiſſimos ab eis petitos · qbꝫ prebuerūt
hoibꝫ auctez turpia fatiedi ¶ Quos mltos
poſt ciuiles acies · ciuiles acies uocat
acies ciuiuz romanoꝝ īter ſe ĩmicem
¶ Illud autez · quod hic narrat · Exiſtimo
· q̄ accepit Auguſtinus atito liuio ſicut
· et ea narrauit ī precedenti caplo ¶ Et
Infra iaz eniz ĩncepant bella ciuilia ꝛc̃ ·
: Nota · q̄ ſicut dicit oroſius libro quinto
bella ciuilia fuerāt Inchoata anteq̄ eſſet
ſotialia que prius īcepant tericita / dice-
bant autez bella ſotialia · bella que romai

geſſerūt ↄtra ſocios inſurgētes · i · ytalicos · qui
erant de alijs ciuitatibꝫ ytalie · et ĩncepant
rebellare ¶ Illud autez qd Auguſt⁹ · hic
narrat de duobꝫ fratribꝫ ut patet p oro-
ſiuz libro quīto fuit poſtq̄ Marius fugit
ppter ſillaz · Naz q̄z mari⁹ ut ſup̄ · caplo
xxij° narraui / dimiſſat exercitū ī qua-
tuor ptes · ut uniuerſaz rez publicā ſub-
uertiſſet · Ideo ſicut narrat oroſius · ſenat⁹
uocauit Gneuz pompeiū · cuz toto exer-
citu · qui p̄erat · ut rez publicaz deffen-
deret ¶ Octauius ergo ↄſul adiuncto
ſibi pompeio · cuz ſtorio · cui mari⁹ unaz
ptez copiaꝝ ſuaꝝ tradiderat · ↄfluit ĩnfe-
licez autē pugnā · noꝝ ſupuenīes duce-
rūt · ſexcentiz milites ex utraq̄ pte
occiſi ſūt ¶ Poſtea die · cuz pmixta cor-
pora ad ſepulturā deſcernerent · miles
pompeianus · i · qui fuerat ī exercitu po-
pei fr̄is ſui · queꝫ ĩpm Interfecerat cor-
pus agnouit ¶ Itaq̄ frater bictor ui-
cto fratre īfelicior · paricidūz ſuū exe-
cratus · et bella ciuilia illico · pectus
ſuo gladio tranſfodiēs ſimul lacrimas
· et ſanguinē fondens ſup̄ fr̄is corpus
ſe piecit ¶ Iſtud etiaz narrat bale-
rius libro quīto / et dicit · q̄ iſte frater
· qui aliuz Interfecit · cuz fr̄is corpus
agnouiſſet · multū · ac diu queſtio · deos
ob domuz impie bictorie obſecutus
eſt ¶ Iſtud ergo factuz ſic dic̄ beatus
Auguſt⁹ mltos ↄmouerat · ut · ſ · ciui-
lia bella horreret · In quibꝫ frater
· ↄtra fratrē · et amicus · ↄtra amicuz
· etiā inſcie dimicabāt · et ideo demones
bidentes aīos homīz ſic ↄmotos īceput
· et ipi pugnare īter ſe · ut hoibꝫ pberēt
audatiaz pugnandi īter ſe / et Infra
ludos ꝛc̃ · Unde mlta iaz dixi · ſ · ſup̄
libro iſto · caplo xxj° patet ¶ Et Infra
diſceſſoe omnes ꝛc̃ ¶ Iſte uerſus
exponit̃ ſup̄ caplo bigeſio ſecundo
Capitulum · bigeſimū ſextuz xxbi .

eque fnut bella
ſotialiā .

Que tamen ita fuit etc. In hoc capitulo vigesimosexto excludit beatus Augustinus quandam excusationem qua aliqui asserunt ad deffensionem deorum quando ipsis obicitur quod nullas dant leges honeste vivendi. Ad hoc enim videtur quod ipsi dant tales leges sed tamen in oculto quibusdam multum et religiosis. Sed beatus Augustinus hoc excludit dupliciter, primo hoc non faciunt nisi ut illos decipiant quia in publico sicut in templis et theatris ubi multitudo conveniebat ibi petunt sibi turpissima exhiberi. Ubi et quando faciat celestis audiebat castitatis etc. Credunt quidam quod beatus Augustinus intendat ita dicere propter berecinthiam de cuius ludis turpibus facit mentionem supra capitulo quarto et quod ipsa sit virgo de qua beatus Augustinus facit ibi mentionem dicens oblectabantur celesti virgini et berecinthie. Sed hoc esse non potest, primo quia beatus Augustinus distinguit inter celestem virginem et berecinthiam, secundo quia Berecinthia fingebant gentiles esse matrem deorum que deos ex saturno concepit ut patet per ovidium libro quarto de fastis et per consequens non fuit virgo. Tertio quia nec fuit celestis virgo secundum eos quia sicut patet per Isidorum libro viii ethimologiarum capitulo ultimo et per ovidium libro iiii de fastis Berecinthia fuit idem quod terra sive numen terre. Quarto quia beatus Augustinus exprimit hic deam de qua loquitur dicens celestis audiebant castitatis etc. et per consequens loquitur de dea castitatis que dea pudicitie vocatur, de qua etiam beatus Augustinus infra libro iiii capitulo vigesimo in fine facit mentionem. Ista autem vocabatur virgo quia inter signa celi est signum virginis. Per sacerdotes autem intelligit hic Augustinus eos et eas qui ad serviendum huic fuerant consecrati. Unde ista ergo loquens Augustinus dicit se vidisse sibi turpissima convitia exhiberi ubi non turpia representabant quia non poterant. Non enim aliquis vir quis dea vel ficta imposuit crimina castitati que representari seu effigiari possent sicut de Jove et aliis multis multa tamen deorum quamvis ficta crimina recitantur, et ideo non fieret gratum obsequium demonibus ibi turpissima et exhibebant et committebant. De turpissimis autem que circa istam deam solebant fieri in templo loquitur Juvenalis libro quinto et dicit quod mulieres consueverunt eam urina in templo suo aspergere et sonos turpissimos apte posteriori iuxta eam emittere unde dicit sic. Maura pudicitie veterem cum preterit aram noctibus hic ponunt lecticas micturiunt hic et mingunt effigiem que dee longis siphonibus implent. Syphon secundum hugutionem dicitur a sibilo b mutata in f et significat uno modo illum sonum turpem supra dictum. Et hoc videtur beatus Augustinus innuere supra capitulo iiii ubi dicit spectabamus arreptitios, audiebamus simphoniacos et cito post addit, oblectabantur celesti virgini et berecinthie. Nam simphoniaci ad celestem virginem, arreptitii autem ad berecinthiam pertinebant. Multo his turpiora narrat Juvenalis que fiunt circa deam pudicitie seu castitatis fieri que ibi legenda curiosi relinquo.

de dea castitatis et eius observantiis

versus Juvenalis

Syphon

Capitulum xxvii

Ut se gravis et phylosophus Terculius etc. In hoc capitulo xxvii confirmat quod in precedenti capitulo dixit. Dixit autem et probaverat secundum quod dii id est demones delectantur immunditiis et voluit sibi exhiberi et propterea facit quod dictum est. Secundo ibi Hunc talium approbat factum romanorum quantum ad hoc quod scenicos per quos exercebant turpia graviter notaverunt ut dictum fuit supra capitulo tertiodecimo. Narrat autem

hoc Augustinus de ludis floree dee exhibitis teste et auctore ludorum : Terenlio tunc futuro et postmodum facto edili. Ediles habebant curam infra ciuitatem domorum seu edium . ut s. ab igne preseruarent et quod munde essent et de ludis faciendis et multis talibus. Ludi autem dee floree que s. est dea florum et fingitur esse ministra veneris et habere potestatem super floritionibus celebrabant Rome tertio die maij ut patet per ouidium libro quinto de fastis. In cuius cultu utebantur vestium diuersorum colorum. quia flores habent fere omnes colores et portabant cereos accensos vel quia flos splendet sicut ignis vel quia delitijs nocturna licentia magis secundum ouidium qui loquitur in persona dee floree volens innuere quod de nocte notabat luxurie cultores eius. et de nocte autem est cereorum usus. De turpitudine eorum que fiebant in honore dee floree satis inuerecunde loquitur Juuenalis libro secundo sicut et de hijs que fiebat circa deam pudicitiam. Et quod fuerunt ludi turpes patet floralles sicut narrat valerius libro secundo capitulo vltimo / Marco catone ludos florales i. ludos floree quos messius edilis faciebat spectante populo ut mimi ederent i. perderent extra scenas ad ludendum postulare erubuit / quod cum cato cognouisset discessit e theatro ne sui presentia spectaculi consuetudinem impediret quo abeunte ps. cum morem iocorum reuocauerit / tamen ouidius excusat totum yronice dicens sic / Turba quidem cur hos celebret meretricia ludos s. floree / Non ex difficili causa petita fuit / Non est ex tetricis i. crudelibus vel tristibus / Non est de magna professis s. dea florea vult sua plebis. facta patere choro. et monet etatis species dum floreat uti / contempnuntur spinas dum cecidere rose i. contempnuntur etas anulis cum perdiderit decorem iuuentutis / ideo hec dea monet uti flore iuuentutis hec ouidius Capitulum xxviij.

Ab istarum immundissima etc. In hoc capitulo xxviij ondit beatus Augustinus ex declaratis in hoc libro quod nimis irrationabiliter cultores deorum insultabat xpianis cum xpiani habebant a xpo leges maxime honestatis Capitulum xxix.

Nec potius concupisce etc. In hoc capitulo xxviiij hortatur beatus Augustinus romanos ad vnum deum a multis falsis dijs conuersos ut perseueret in bono. occasionem sumens ex ostensis in libro isto Illic enim non uestalis focus non lapis capitolius etc. per lapidem capitolium intendit ymaginem iouis uel alicuius alterius dei aut dee. qui uel que celebratur in capitolio. ibi enim erant simulacra et templa deorum multorum sic iouis iunonis et aliorum magnorum / pro tanto vero dicit uestalis focus quia uesta per quam deam ignem intelligebant non habebat secundum ouidium libro sexto de fastis ymaginem aliquam sic alia minerua. et hoc quia ignis in se non potest effigiari. vnde et ideo in templo eius fouebatur ignis et dicebatur ignis eternus uel perpetuus et fuit negligentia fouendi hunc ignem crimen capitale vnde dicit valerius libro primo capitulo primo quod licinius pontifex maximus virginem uestalem in ueste consecrata indicauit igne cremandam quia quadam nocte parum dilligens eterni ignis custos fuisset et titus liuius libro octauo de secundo bello punico inter prodigia ponit quod ignis ille ex negligentia fuit extinctus / quia uero uesta fuit in capitolio ideo simul loquitur Augustinus de uestali igne et lapide capitolino / Et infra. Non tam sermo troyanis etc. / de ira iunonis contra troyanos dixi supra libro tertio capitulo tertio Et infra tu ipsa non parua ex parte etc. hec dicit quia ipsa s. roma notauit scenicos non tamen in toto recte de talibus iudicauit quia ludis scenicis eos placuit / Et infra remoti sunt notatione censoria etc. Notatio censoria ex iudicium censorum s. seneum et penale non enim ponitur pro iuditio absolutionis. Liber tertius. Capitulum primum.

Iam satis dictum arbitror etc. hic incipit liber tertius. In quo agit

Ediles et sua offitia

de dea florea

versus ouidij

de troya illio

fabula medonem troyanorum

beatus Augustus de malis penalibz qbz subiacent cultores deorum et est itentio sua ostēdere q dij a talibz malis cultores suos nō pservant et ideo sub spe illa nō sunt collendi. In primo vero capo exponit intentionez suaz quaz habet i hoc libro Et hoc quantuz ad materiaz quaz vult pertractare de malis pene nō tamen quorūcūqz hominz sz romanorum et eorum qui cuz eis societatez habuerunt sicut ytalicorum ac Insuper eorum qui eis subiecti fuerūt sicut aliarum nationuz a tpre subiectionis earum C. ij.

Primuz ipa troya vel Illiuz etc. In hoc caplo scdo incipit tractare de malis pene romanorum ab ipa origine romanorum s. a troya seu Illio et sicut alias dixi troya fuit provincia vel regio. Illiuz fuit civitas principalis licet et troya quandoqz pro Civitate ponit. a troyanis vero processerunt romani saltez Remus et romulus qui fundaverūt roma: sicut ez patet p titum livium de origine urbis libro po. Et p Eutropiu libro po. Remus et Romulus descēderūt ab Enea qui fuit troyanus. Quantū ido ad troyaz vel Illiuz notuz est maluz maximū quod passa est s. excidium et tamē eosdez deos colluerūt quos romani ut patet ex dictis sup libro tertio caplo tertio et caplo xxx.o

de troya et Illio

Priamo ingunt etc. Hic ponit quandā deffensionez deorum. Nam laomedon q fuit pater Regis priami troyanorum cuius tempore fuit troya submersa offendit deos periurio suo et ideo postmoduz deseruerūt taz filiuz q regnuz suuz. tangit autez Augustus fabulā que tangit de ortu deorum quia fingitur q laumedon pepigit cū neptuno qui est deus maris et appoline qui est deus divinationis q sibi ipsi edificaret civitatez ipe redderet eis mercedez. Et vovit sine iuramento pmisit se soluturum certa suma pecunie

fabula de laumedonta rege troyanorum

Edificata vero civitate nō soluit pmissū Et ideo neptunus induxit grecos sup troyanos ad subuertenduz civitatez sz appolo zelavit pro troyanis. Et est hic sciendū q poete fingunt Jovez et Neptunū fuisse filios saturni et erāt fratres. Appollo autez erat filius Jovis. et p cōsequens Neptunus fuit patruus eius. Non obstante autez q Neptunus ctra troyanos zellaret i tantuz q troyaz a fundamento vellet subuertere sic dicit virgilius libro quinto Eneydos tamē eneaz rapuit et ptexit nube ne ab Achile occideretur quādo Interficeret multa millia ut dicit virgilius ibi et versus virgilij qui hic inducitur ab Augustino s. structa meis manibz etc. dicitur i psona Neptuni narratis quomodo Eneā salvavit et ipperatis periuriuz laumedontis. Istud etiā quod dictuz est de raptu Enee ne occideretur habetur apud grecos de quo dicit hic beatus Augustus q omerus poeta q fuit ante roma cōdita inducit Neptunuz pdicentez multa de romanis qui fuerūt stirpis Enee quē etiā nube rapuit ut dicit omerus Ex quo arguit btus Augustus q Neptunus previdit q laumedon nō servaret pmissuz

de omero.

Nō autez tpre fuerit omerus satis est incertuz pter discordiaz scriptorum qui de eius tpre faciunt metionez tn omnes concordat i hoc q ipe fuerit ante Romuluz. Et de hoc loquitur Augustus ifra libro xxij.o caplo vij.o et Eusebius ac Jeronimus i cronicis et Agelius libro xix.o Et Infra. Unde cū cōiuratio Catelline etc. De ista cōiuratiōe habetur supra libro ij.o caplo xxiij.o Et ifra quos manus atqz lingua periurio atqz sanguine civili alebat. Ista sunt verba salustij in Cathelinario. et est hec lingua nominatiz casus. Et Infra populuz i suffragijs Suffragiuz est cōsensus qui datur i electione vel aliquo negotio ubi querit consensus multitudinis. et ideo dicit populuz corruptū i suffragijs. quia sepe p favore et munera eligit ad magistratus indignissimos Caplm. iij.

suffragia qd sint.

Nulla itaqz causa est etc. In hoc caplo tertio pbat Augustus q troya nō perijt q dij erat irata civitati

pp̄ter crimen aliquod ꝯmissuz ibidez: Naz dij
pp̄ter crimina nō irascūt: Istud autez quod Au-
gustinus dicit i principio hui⁹ capli. s. ꝙ dij
qbꝫ nō dicit steterat imperiuz. sumit i virgi-
lio libro ij° Eneidos. ut patet libro ij° cap°
xxij° / Et infra. cuz agrestis prevalentibꝫ pbent
nitti. hoc fuit pbatuz supra libro p° caplo
tertio / Et infra nec adulterio paridis ɫc̄.
tangit hic ystoria de Alexandro qui dictus
est paris qui fuit filius priami regis
troyanoꝝ // Ipse cū sicut narrat dares
frigius. rapuit elenaz uxorē menelai
tanꝙ pulcriorē mulierē grecie. que sicut
fingunt poete fuit sibi pmissa a venere
quia tulit ꝓ ipsa sentiaz ꝯtra iunonē et
paladez sicut tengi supra libro p° cap° ttio
Et infra igt salustius. s. i Catelinario et
infra. quia mater Enee hoc fecit ɫc̄.
hic pbat ꝙ dij potius debuerat vindicasse
adulteriuz matris Enee i troyanis. vel
potius. ꝙ i romanis. qui teste Salustio ab
Enea pcessiūt. ꝙ adulteriuz paridis. quia
gravius fuit peccatū. Et tangit Augu-
sti⁹ fabulaz de matre Enee. quaz tn̄ romāi
habuerūt pro vero. sicut eꝫ crediderūt ꝙ
Romulus fuisset filius martis. ut supra
dixi libro ij° caplo xv°. ita credebat ꝙ eneas
fuisset filius ueneris. fingunt eū venerē
esse uxorez vulcani. qui est deus ignis. et
ꝯcesisse Anchisi. qui fuit pater Enee. ꝙ
ꝯcuberet cuz uxore sua venere: ut Eneaz
generaret tanꝙ plez nobilez et deuz futuꝝ.
Vnde sc̄dm ista gravius fuit adulterium
veneris. ꝙ helene. vel paridis. Et ifra
irridere fabulas ɫc̄. hic excludit beatus
Augustinus quādaz responsionē. que dari
posset / possent deoꝝ deffensores dicē. ꝙ bt̄s
Augustinus nō arguit ex verbis ab ipsis
ꝯcessis / sꝫ ex qbusdaz fabulis. quas etiaz
ipsemet videtur tanꝙ fabulosa irridere
/ Sed hic excludit beatus August⁹ pbans
ꝙ nō magis debet reputari fabulosuz. ꝙ
vir ꝯcubuerit cuz dea et genuerit Eneaz
ꝙ ꝙ deus s. mars ꝯcubuerit cuz muliere
et genuerit Romuluz. nec etiā minus
creditū ē apud romanos vnū ꝙ alteꝝ
Naz sicut apud antiquos romanos cre-
dituz fuit. ꝙ romulus erat filius mar-
tis. ita fuit a romanis creditū. ꝙ Julli⁹
Cesar fuisset ꝓgenitus de venere. Nō
tn̄ immediate. sed mediate Enea. Naz
cesar pcesit ab Ascanio. seu Jullio qui
fuit Enee filius. a quo et Cesar Julius
dictus est: vnde virgilius libro p° Eney-
dos. Julius a magno dimissuz nomen
Jullo / de hoc sicut narrat Suetonius
libro p° ipsemet Jullius. cuz laudaret
amitaz suaz mortuā. pro rostris ut mo-
ris erat. dicit sic amite mee Jullie
maternuz genus a regibꝫ ortuz. paternū
cuz dijs immortalibꝫ ꝯiunctuz ē. Naz ab
Anco marcio sūt martij reges. q̄ noīe
fuit mater a venere Jullij. cuius gētis
familia est nostra. Et infra indigete
Menelao ɫc̄. hic dicit. ꝙ menelaus
fuit maritus helene. ut dictuz ē. Et
infra dura. vel potius nō credēda ꝯditio
ꝙ ex iure veneris i ꝯcubitu marti li-
cuit. hoc i iure suo ipsi veneri nō liceē
/ vult beatus Augustinus dicē. ꝙ dura
esset ꝯditio uxoris. si nō liceret. q̄ ad
actuz matrimonij. seu matrimoniale
illud quod licet marito. cuz i hoc sit
pares / vnde ius veneris i pposito vocat
ius. quod est comunē omi uxori. s. corp⁹
mariti: et ꝯverso iūs mariti ē corp⁹
uxoris / Si ergo mariti ex iure vene-
ris. i. de iure. quod hēt i ipso marte
uxor eius. ratione qua uxor eius est
licuit alteri ꝯcedere. vꝫ corpus suū et
ꝯcubē cuz alia ab uxore sua. quare
nō licet veneri i iure martis. quod s.
hēt i venere eius maritus. quatenus
maritus est. idez vel ꝯsimile facē
i. corpus suuz alteri ꝯcedere. vel quia
ad iūs veneris ptinet. oīs actus venereus

de Alexandro paride

fabula

quare ... deus i ...

de barro...

de Alexa... magno

Nota ... Augu...

de ita fe... uia mat... mi e Rom...

ideo grave videretur si in actu venereo plus liceret marti quam veneri. ergo si mars potuit licite adulterari videtur quod veneri idem liceat propter quod dicit Augustinus dura. vel potius non credenda condicio etc. C. IIIJ.

Dixerit aliquis. ne tu ista etc. In hoc capitulo iiijo ponit beatus Augustinus sententiam varronis quo ad ea que dicta sunt in precedenti capitulo et quo ad aliquid reprobat ea et quo ad aliquid relinquit discuciendam. Fuit autem iste varro scriptor maxime auctoritatis apud romanos qui multa opera valde scripsit. et secundum Eusebium mortuus est nonagenarius xvo anno augusti cesaris. Sed utile esse dicit etc. hic sciendum quod multi antiquorum regum volebant credi se filios esse deorum et reputabant expediens. ut non ipsi hoc crederent. Sed potius ut alii hoc crederent de ipsis. et eo magis timerent ab ipsis et minus auderent subditi vel alii insurgere contra eos. sicut patet de Alexandro magno qui cum vellet se credi filium Jovis amonis et ob hoc greci sui aliqui indignarentur aut sic dicit curtius libro tertio septimo utinam indi me quoque deum esse credant fama enim bella constant. et sepe etiam quod falso dictum est. veri vicem obtinuit. Et Ilia vel mars ex concubitu filie numitoris etc. hic sciendum quod rea que rea que alio nomine dicebatur silvia mater fuit filia numitoris. Nam sic dicit titus livius de origine urbis libro primo procas rex albanorum habuit duos filios scilicet numitorem seniorem quem sibi voluit in regno succedere et amulium iuniorem. sed amulius mortuo patre suo expulit numitorem de regno. et occidit omnem prolem eius masculinam. filiam vero numitoris scilicet ream consecravit dee veste. et fecit virginem vestalem ut sibi omnem spem penitus adimeret. quia virgines vestales continentiam servare debebant. Sed tamen impregnata

de varrone

de Alexandro magno

de rea seu silvia mater Remi et Romuli

postmodum concepit duos geminos. scilicet Remum et Romulum. dicens se a marte impregnatam ut dicit titus livius. seu ita rata. seu quia deus auctor culpe honestior erat. vel secundum Justinum libro xliiio. pueri scilicet remus et Romulus martii dicti sunt. sive quia in luco martis enixi sunt. sive quia lupa que in tutella est martis. nutriti sunt. de hoc plus est dictum libro iio capitulo xv. C. V.

Proinde ad utrumque etc. In hoc capitulo quinto incipit beatus Augustinus discutere ea que tacta sunt supra scilicet in precedentibus duobus capitulis. scilicet de marte qui creditur romuli. et de venere que creditur mater Enee. et facit duas rationes quia aut debent credi hec vera esse. aut non si sic ergo dii non irascuntur adulteriis. si non adhuc sequitur idem. scilicet quod non irascuntur adulteriis. quia delectantur in fictionibus quibus finguntur deos fecisse talia. sic patet ex ludis scenicis. quos volebant sibi exhiberi in quibus adulteria deorum recitabantur. ut patet supra libro secundo. Secunda ratio est quia si falsa sint. que narrantur de marte et venere. ergo mater Romuli non potest deffendi quin comiserit stuprum et sacrilegium. quia non fuit sic impregnata homine et tamen fuit virgo vestalis. que veste virginitatem suam consecraverat. ut dictum sequenti et precedenti capitulo. In stupro detectas vestales sacerdotes etc. id est sacerdotes dee veste. que omnes erant sacerdotes et quasi sanctimoniales. nec licuit in templo eius viros servire. De quibus narrat Agelius libro primo quod electio earum ad summum pontificem seu sacerdotem pertinebat que ab ipso ad serviendum in templo veste dee dicebatur capi. quia pontificem maximum manu premissa dicentis te amata capio ab eo parente in cuius potestate erat quasi bello capta adducebat. et sicut dicit Agelius non debebat minor esse vi annis. nec maior decem annis nata. nec debebat esse lingua debili. nec sensu aurium diminuta

de ritu virginum vestalium

Agelius de tempore virginis vestalis

nec aliqua labe corporis insignita. nec cuius alter pa-
rens in servitute servierit. aut in negotiis sordidis
conversatus fuerit. nec etiam illius filia que do-
micilium in ytalia non haberet. et multa alia dicit
ibi agelius de hac materia. ¶ De pena autem
quam tangit beatus Augustinus. dicit idem Eutro-
pius in particulari exemplo de rea matre ro-
muli. que viva defossa est. ¶ Et orosius libro
tertio narrat simile de minutia virgine ve-
stali. Et assignat causam ovidius libro sexto
de fastis. dicit enim quod idem numen est tellus
et veste. unde et dicitur vesta quasi instans

vesta unde dicatur

id est immobilis. quia terra quasi propria instans
id est immobilis est et ideo que derelinquebat
in vestam conditur id est sepelitur in illa. // Adver-
tendum est tamen quod et per vestam intelligebant
numen terre et ignis / et causa est. quia
invenitur ignis in terra. Ideo quatenus vesta
fuit numen ignis fecerunt eam virginem et
sacerdotes eius similiter. quia de igne nihil
nascitur. sic nec de virgine ¶ Et infecta ad-
dita divina id est templa. que violata stupro ma-
gis vindicabantur quam cubilia maritorum violata.

Aliud additio quia si peccata. C. vi^m.
etc. In hoc capitulo sexto probat beatus Au-
gustinus. quod dii non deservierunt troyam
propter adulterium paridis et hoc quia multo
magis deservissent romam propter interfectionem
Remi. quem frater suus romulus occidit
vel secundum aliquos occidi mandavit. vel dato
quod non. ostendit beatus Augustinus quod Roma perri-
cidio id est accede patris sui scilicet Remi. qui fuit
pater patrie id est fundator et conditor rome. cum
suo fratre non potest excusari. cum ipse fuerit
publice occisus iniuste. nec civitas mortem
eius vindicaverit. ad quod tamen tenebatur
¶ De interfectione Remi et oppinionibus circa
mortem suam dixi supra libro iii^o capitulo xiii^o.
Eorundem deorum tutellam etc. hoc dicit quia
Eneas. sicut fuit tactum supra libro primo capitulo
tertio. tulit e troya deos romanorum. quos
postea rome coluerunt romani.

Capitulum. septimum. vii^m.

Certe enim civibus iam etc. In hoc capitulo
septimo Agit beatus Augustinus de secunda
subversione civitatis troyanorum. que
Illium vocatur ut supra libro isto capitulo dixi. et
ostendit. quod ipsa non fuit destructa. quia dii eam
deservierant. vel si sic. quod ingrate et irratio-
nabiliter deservierunt eam ¶ Ad intellectum
vero eorum. que hic dicuntur. sciendum. quod in bello
civili inter sillam et marium. de quo bello libro
secundo recitavi istoriam breviter. fimbria

fimbria

secundum orosium libro quinto et libro sexto fuit
de parte marii. et sicut dicit libro sexto. fuit
ipse marianorum scelerum satelles et homo omnium
audacissimus. qui flacensem consulem. ad quem
legatus missus fuerat. apud nicomediam occi-
dit / Et inde iratus Illiensibus id est troyanis
qui illium rehedifficatam post primam subver-
sionem factam a grecis inhabitaverunt. eo quod
pro silane partis studio portas contra fimbriam
clauserant. et ipsum repulerant urbem ipsam
Illium antequam rome parentem funditus cede
et incendio delevit. quam tamen silla continuo
reformavit ¶ Fimbria vero postmodum
exercitu sille obsessus desperatione motus
seipsum interfecit ¶ Aliud etiam sciendum
est. quod quamvis silla post obtentam victoriam nimis
esset crudelis et impius. tamen in bello illo civili
iustiorem causam habuit quam marius. quia silla con-
sulatum obtinuit tunc / Marius vero erat
persona privata et magis violentia contra vo-
luntatem senatus et populi sibi usurpavit
potestatem / et ideo Illienses etiam repelendo fim-
briam satelitem et fautorem marii iuste fece-
runt ¶ Quos sua vexitaverat iniquitate

de pelleo et peloponeso

etc. hoc dicit quia sicut narrat dares
frigius in hystoria de bello troyano. troyani
prius se male habuerunt ad grecos quam greci
ad eos / dicit enim quod pelleus qui erat rex
in peloponeso. scilicet una parte grecie sic dicta

causa destructionis troye

cum misisset Jasonem nepotem suum in in-
sulam colchos ut inde afferret vellus au-
reum quod audierat ibi esse. et Jason per
mare iter faciens applicuisset in portu

romanorum cum sotijs suis. compulsus est a laomedonte rege romanorum inde recedere. propter quod Iason reversus postmodum ad peleum cum vellere aureo indicavit sibi iniuriam a troyanis sibi illatam. dicens se velle suam iniuriam vindicare. ¶ Iason igitur accepto exercitu a pelleo et hercule sibi duce exercitus assignato. profectus est contra laumedontem. cui occurens laomedon cum exercitu est ab hercule Interfectus. fuit autem laomedon pater priami regis troyanorum cuius temporibus fuit bellum troyanum. secundum contra grecos in quo submersa est troya. et sic migratas laomedontis priamo vexitavit grecos ¶ Et Infra scilicet a romanis quos sua calamitate etc. hoc dicit quia fimbria romanus erat. et huit exercitum romanorum. romani vero fuerunt propagati a troyanis. seu Illiensibus in sua calamitate. quia in sua destructione et dispersione. licet Eneas cum suis a quibus romani descenderunt fugit a troya. propter quod roma fuit quasi altera troya et filia troye ¶ Et Infra dijs illis communibus etc. hoc dicit quia illos deos quos coluerunt troyam primo. coluerunt postea romam ¶ Et Infra accesserunt omnes aditis etc. Iste est versus virgilij de quo supra libro secundo capitulo xxij ¶ Et Infra et oppidanorum id est eorum qui erant de oppido illio ¶ Et Infra adhuc autem meliorum partium etc. hoc dicit quia silla huit Iustitiam in persequendo marium. ut supra dixi. licet postea sit nimis abusus sua potestate ¶ Et Infra cives illius urbis id est yli. quam prius vocavit opidum. ¶ Et Infra contra periculi idest contra fimbriam. quam periculam vocat. quia ut supra dictum est. Consulem qui est quasi pater patrie interfecit ¶ Et Infra deseruerunt dij adulteros etc. id est troianos qui rapuerunt helenam uxorem menelai. Et patet quod Augustinus hic loquitur yronice ¶ Et Infra aut si displicebat etc. hic excludit quandam responsionem que dari posset ¶ Posset enim dici quod pars sille non placuit dijs. et ideo deseruerunt Illum. Sed contra hoc arguit beatus Augustinus quod multa bona dij premuniaverunt et promiserunt silla. ut supra dictum fuit libro ijo capitulo xxiiijo. Et Infra ut scribit livius id est titus livius in aliquo libro suo quem non vidi. quia ut alias dixi. tantum tres decades eius vidi. nec quod hoc allegatur de livio ponit Aneus florus eius abreviator. Facit autem mentionem de simulacro minerue. que est dea sapientie et vocatur alio nomine palas. de cuius etiam simulacro dixi aliqua supra libro primo capitulo quarto. Sed utrum fuerit illud idem de quo fuerit hic mentio et hic dubium est ¶ Et Infra dij patrij quorum semper sub minerue troya etc. Iste est versus virgilij libro Eneydos. et vult dicere beatus Augustinus quod ideo fuerunt simulacra aliorum deorum. preter quam minerue combusta cum ipsa civitate. ut posset vere dici dij patrij quorum semper etc. ideo vero simulacrum minerue fuit permissum a demonibus servari. ut pateret falsitas illius versus virgilij ijo Eneydos. Excessere omnes scilicet dij aditis arisque relictis. Nam exemplo quo illud simulacrum fuit salvum patet quod dij fuerunt ibi presentes qui salvaverunt illud. cum alia salvare non fuerunt permissi. Capitulum viij.

Dijs itaque illatis etc. In hoc capitulo viijo ostendit beatus Augustinus quanta vanitas sit credere quod dij troyanorum romam allati possent salvare romam. vel si presentes fuissent apud illium salvasset Illium. et deridet beatus Augustinus illam fatuitatem ad vocem anseris. loquitur de ansere cuius clamore excitati fuerunt custodes capitolij de quo supra libro ijo capitulo xxijo ubi et de captione urbis a gallis dictum est. de fimbria dictum fuit supra libro isto capitulo precedenti. Capitulum viiij.

Hi etiam numa pompilium etc. In isto capitulo nono ostendit beatus Augustinus quod dij non dederunt nec dare potuerunt

pacez et tranqlitatez. et primo ponit de hoc ali
quor errorez. qui credebant q ipsi dij pace qua
huit numa sedlus Rex romanor sibi dedisset
/ sedo ibi : Nunc autez no ei rc. excludit er
rorez illuz ¶ Ad intellectuz uero hui capli
sciendu q sicut narrat titus liuius de ori
gine urbis. libro p° post mortez romuli, pa
tres cedente eis populo q ipi elligere posset
successorez romuli. Quix numa no esset de
romanis, sed de sabinis/ tamen ipm pp
famaz magna ipius de iustitia et relegioe
ellegerat ¶ Iste uero numa sic ellectus ui — de Numa
dens q sine legib regnu stare no possent
nec posset circa leges dandas isistere nisi
pax esset i urbe. statiz i principio regni
sui. fecit i circuitu pacez quaz et huit
toto tpre regiminis sui. s. quadragintatrib
annis. sedm Eutropiuz. tamen ipse mor
tuus est quadragesimoprimo anno regis
sui: facta autez pace. cstituit teplu deo
iano. cuius clausio significaret pacem et — de teplo iani
apertio belluz. et clausit portas illius tepli
quo facto totus uacabat legib cdendis et
sacris instituendis. ordinans deos aliquos
i ciuitate. et tradens moduz collendi eos
et circa cerimonias. et sacra hui occupa
uit maiorez ptez uite sue ¶ Eo uero mor
tuo/ successit sibi i regno tulius hostiluis q — tulius hostilius
statiz aperuit teplu iaz et bella repa
rans. totus rebus bellicis datus erat ¶ Ab
illo uero tpre usq ad octauianu augustum
sub quo. s. natus est xpus/ tantu fuit se
mel clausuz. s. post primuz belluz puni
cuz sub consule tito maulio ¶ Tempore
uero augusti quiescente orbe apertu (?) postq
ab ipo uictus est Antonius iter clausum
fuit. et p csequnes amorte nume pompi
lij. usq ad Augustuz no huerunt romai
pacez. nisi uno Anno. nec ante numam
huerunt. quia Romulus ctinue bella
gessit. de Iano uero cui numa templuz — de iano
fecit. sciendu. q ipe regnabat i monte
ianiculo. qui modo est infra urbez p pte

et in ptib uicinis/ eo tpre q saturnus ex
pulsus a filio suo Ioue. de creta uenit in
ptes illas. et quia saturnus docuit uineas
collere. et ciuiliter uiue. Ideo receptus
est a iano i sotiuz regni ¶ Iano uero
deificato. attribuerat sibi potestatem omnia
claudendi et aperiedi/ Et ideo sibi csti
tuit Numa templuz quod uoluit pro di
uersis tporib claudi et aperiri. et uo
luit. q tpre pacis clauderet. sedm oui
diuz libro p° de fastis. ut pax ipa quasi
inclusa maneret apud romanos/ ape
riri uero uoluit tpre belli. ut omnes
milites. qui ad belluz exierat incolumes
recipent reuertetes/ fuit autez numa
rex creatus sedm Eutropiuz. eo tpre quo
regnabat apud iudeos zecharias/ de hoc
dicetur diligentius infra libro septio
caplo xxxvij.

Capitulum xl.

AN respondent q nisi rc. In isto
caplo decimo repbat beatus Augu
stinus ingratitudinez romanor p
bans q magis fuisset eis expediens
pax. q belluz/ Et p° pbat. q pax fuisset
eis pponeda augumento impij/ Sedo
ibi. Sed plane. pro tantis rc. ostendit
q i principio poterant excusari abellis
quia ut uidetur ipi huerunt iusta causa
bellandi. s. ad reppelenduz hostes inadetes
¶ Tertio ibi. sed regnante numa rc.
ostendit q i potate homi est magis
pax q i potate deor. seu demonuz. Sco
nea uero causa. ut magnu esset impiuz
cur esse deberet iqetuz. uult dice beatus
Augustinus q non est idonea ca/ q ideo
sit regnuz iqetuz. ut sit magnu. loqtur
eniz Augustinus affirmatiue. yronice
et sensus est negatiuus ¶ Et infra sa
lustius ubi ait. s. i plogo Catbilinarij
et sut uerba Salustij ab illo loco/ Igit
initio reges rc. usq ibi exclusiue. an
ut taz multu rc. ubi uult dicere
Salustius. q primu nome imperij. — de p° noie

fuit nomen regis. s. a regendo dicti pprie. hoc
enim accepit primo homo sup hominem im-
perium. i. potestatem ut regeret. et tunc reges
erant diversi. s. diversimode se habentes
et occupantes. Nam una ps. i. aliqui ex-
ercebant ingenium suum studio. s. et disci-
plina. alij vero exercitabat corpus. s. ve-
nationibz. vel alijs modis. quibz no apa-
ruit aliqua cupiditatem esse cum exercitij
Et infra virgilius detestat. s. libro viij°
Eneydos. ubi virgilius post comendationem
tpris. quod fuit sub saturno. qui sicut
dixi pcedenti caplo regnauit i ytalia cu
Jano. a quo saturno etia ytalia quonda
saturnia dicta fuit. Dicat ergo. q illa
psperitas et innocentia vite humane
durauit. Deterior donec paulatim ac
deterior etas. i. male colorata et deforis decolor
Et belli rabies et amor successit hendi
Et infra: sz plane rc. hic ponit ex-
cusationem belloz. que Romani i prin-
cipio gtra finitimos gesserut. quia vide-
bant adhuc coacti ppter importunitate
vicinoz. qui ipos bellis impetebat. et
ad hoc inducit verba salustij. que hent
i principio Catilinarij. urbem romani
gdidere. atq i initio Troyani huere. qui
Enea duce profugi sedibz icertis vagabat
cum hijs ab origine genus humanum agno-
sce. sine legibz. sine imperio liberum atq so-
lutum. hij postq i una menia conuenerut.
s. troiani et aborigines dispsi genere
dispsi lingua. alij alio more viuentes
incredibile est memoratu. q facile coalu-
erut. et post imediate. Salustius dic sic
Sz postq res eoz. s. romanoz ciuibz. vel
scdm alias lras legibz. est enim utraq lra
bona. moribz. agris aucta. satis pspera
satisq rc. Igit reges populiq finitimi
bello teptare supple romanos. et ponit
hic infinitiuus modus p indicatiuo. s.
teptare p temptauerut. sicut et i sequen-
tibz. et est antiqus modus loquendi quo

etia titus liuius satis comuniter utit. uel
sub intelligit ibi cepüt. ita. q finitissimi ce-
pint teptare. Pauci ex amicis auxilio
esse. i. fuerut. Nam ceteri. i. aliqui amici
metu pculsi. i. pcussi. et dicit. a pellendo
longo a periculis aberat. i. no affuerut ro-
manis. ut auxiliaret eis i periculis suis pp
metum pene aduersarioz. ac romani domi
militieq metu. i. intenti tam circa res
domesticas curandas. ut hererent unde posset
se et domu sua substentare. quia i pprijs
stipendijs i principio militabat. q etiam in-
tenti rebz militaribz. Nam statim quando
uacabat eis redierut de bello domi ut do-
mus sue cura herent. unde dic festinare
i. festinabat. parare. s. ea. que nondum
erant parata p domo et pro bello. Idem
enim tuc fuit agricola et miles. Alius
alium ortari. i. ortabat. hostibz obuiare
libertatem patriam parentesq armis tegere
i. ptegere. post ubi rc. verba autem ista
decenter hijs armis roma tenuit. no sut
Salustij, sz Augustini. p quibz het Salu-
stius sic imperium legiptimum. regium imperij
nomen habebant. Et infra Sed regnante
Numa. hic ostedit Augustinus. q pax
est magis i potate hominum. q demonum. nec
est i potate demonum. nisi qtum eis a sum-
mi potate pmittit. Et fundat se sup illa
pace. que toto tpre nume pompilij dura-
bat. de qua i pcedenti caplo. Et de illa
querit si erat. adijs causam. s. eius. et mo-
dum. utrum nec tunc aliqui romanos ipe-
terent uel no. si sic ergo. alijs impetentibz
eos et tuc e conuerso romanis bella no ref-
ferentibz. facta est pax. absq hoc q ini-
mici eoz. ullo martio. i. bellico impetu ter-
rerent. ergo eisdem modis. quibz tuc fuer
hostes sedati. poterat dij eos semp sedatos
tenuisse. ut porte ia de quibz i pcedenti
caplo dictu est semp fuissent clause. nec
opportuisset romanos bellasse. si dicat
q hoc no fuisset possibile. ergo cu no sit

alia causa impossibilitatis nisi uolunta[s] eorum
qui noluissent a bellis cessare . sequitur q bellum
uel pax no fuerunt i potestate demonum s magis
dependent a uoluntate hominum . et tam bellum q
pax sunt secundum uoluntates hominum et no demo-
num / Et hic notandum e q beatus Augustinus
no uidetur arguere ad aliam partem diuisionis
q i principio rationis sue posuit / et causa
est . quia si detur pars alia . s. q pax illa per
mansit tanto tempore . q no erat . qui eos impe-
teret . statim opportet ex dictis . q tunc magis
est concedendum q pax illa dependebat . ex uo-
luntate hominum . qui eos uolebat impugnare
Et sciendum q sicut dicit titus liuius libro — titus liuius
primo de origine urbis . cum finitimi romanorum cer-
neret Numa oio sacris deditum . ceperunt habere
romani i reuerentia tanta . q nephas re-
putabat eum armis impetere ¶ Et infra
nisi forte dij tales etc. Hic ondit quomodo
i potestate hominum sunt aliquo modo pax . et bellum
. et quomodo possunt uni homini uendere i. pro
fuitio eis debito concedere . id quod e i pote-
state alterius hominis uelle . aut nolle . Nam
ipi possunt terrere homines . ne bellent . et excitare
hoies ad bellandum si pmittantur . no tamen — de potestate demonum
. q possent ipam uoluntatem necessitare . pmit-
tunt autem adeo terrere . uel excitare mentes
hominum secundum differentiam et qualitatem uitiorum
quibus subcubunt . Nam secundum hoc sepe demones
accipiunt potestatem sup hoies . unde quantum ad
intellectum istorum . sciendum e . q ipi possunt . si
pmittuntur causare passiones . et motus ipius
appetitus sensitiui . quos uocat hic beatus
Augustinus motus animorum . et istos motus se-
quitur coitas hominum . et pcipue malorum sic per
consequens possunt si simantur causare bellum
et pacem . tamen semp uoluntas hois est magistra
. quia diabolus eam necessitare no pot . et quia
etiam a uoluntate humana est . q sibi pmit-
titur magis uel minus posse / Et ideo dicit
Augustinus . Interest quidem ia etc. C . xim .

Quas tamen plerumque etc. In hoc capitulo
undecimo ostendit beatus Augustinus

q pax . et bellice uictorie sepe puenuit contra uo-
luntatem deorum / Et primo pbat hoc p ueritate hy-
storicam expssam . secundo ibi . unde no usque quaque
pbat idem p ueritatem fabulosis uelatam ¶ quan-
tum ad intellectum uero hystorie . sciendum est
. q Romani post secundum bellum punicum . contra
phylipum regem macedonie . bellum quod uoca- — . de philippo macedonie
tum est macedonicum primum . Nec fuit iste
phylipus pater Alexandri magni . sed alius
cuius filius erat perses . de quo hic fit mentio
¶ Victus est autem phylipus . et subiugatus . Et
fideliter se huit ad romanos . quo mortuo — de camilla volscorum
perses filius eius cepit rebellare . et bellum
s. macedonicum mouere contra romanos . qui
. et ipe uictus est . et romam ductus ¶ Eodem
etiam quasi tempore . licet pax ante bellum hueriunt
romani . contra Anthiocum regem syrie . quem
etiam uicerunt . et sibi leges imposuerunt . ut
uolebat / post hoc uero modicum Athalus — de At[talo] rege
filius Eumenis rex Asie moriens . populum
romanum sui regni testamento reliquit heredem — de palanti[bus] Euandri
ita . q testamentum asie regnum minoris
adiectum est romanis ¶ Huic autem athalo
frater erat noie Eumenis . amicus roma-
norum . qui filium . ex concubina huit noie Ari-
stonicum de quo hic fit mentio ¶ Iste Aristo- — de A[ristonico]
nicus mortuo Atallo uindicauit sibi
regnum Asie . et Acaye . a qua achaya
dicuntur Achaya . seu Achaei . seu Acha-
ini . qui idem sunt . Iste ergo congregato ma-
gno exercitu . cum romanis habuit bellum
. et uictus . ac captus . romamque ductus . ibi-
dem iussu senatus strangulatus est . huius — Ysydo[rus]
ergo morte . sicut hic narrat Augustinus
puidens appollo Cumanus i. qui cume
que est ciuitas campanie . Colebatur
. doluit et fleuit . qui et alias puidens
Anthiocum . et persem uincendos fleuerat
. optauerat enim . q isti omnes romanos — de fle[tu] . Lini[i]
uicissent ¶ fletus autem eius ideo pnuntiauit
grecis malum . quia Cumani fuerat col-
lonia grecorum . idest quondam greci fuerant
et de grecia uenerat ad incollendum locum illum

quia eo tempore

quix eo tpre quo fleuit apolo essent subiecti romanis et quasi latini effecti ¶ Uementes autez de grecia secu tullerat statua apolinis quaz i grecia collere ɔsueuerat. Unde cuz fleuisset Aruspices minus periti credebat q̄ premintiasset maluz romanis. et ideo uolebat eum i mare precisse. nisi senes romani restitisset Sz peritiores aruspices oppositum iterpretati sunt ¶ Et infra. naz camillaz dyana coluit ɽc. apud uirgiliuz. de hoc narrat uirgilius libro xj Eneidos. q̄ cuz camilla q̄ erat regina uolscoꝝ. p parte regis rutiloꝝ pugnasset fortissime ɔtra ptez enee. quidā nomine arruns hasta pcutiens eaz iterfecit qd' diana .i. luna quasi duana. q2 nocte et die lucet. sic dicta uidens igemuit. eo q̄ cultrix eius fuerat iterfecta. et comminata est se uelle uindicare mortē suaz. morte illius qui eaz iterfecerat ¶ Et infra et palantez moritur ɽc. Iste palas fuit filius Euandri regis. quez Euandruz. hercules rediens de hyspania uindicauit. de Caco qui boues herculis furatus fuerat. et Euandri aīalia sepe rape ɔsueuerat ¶ Nam hercules Cacuz interfecit. pp quod ab Euandro honorifice susceptus est ¶ palas uero apatre suo missus postmoduz. ut Enee ferret auxiliuz ɔtra turnuz. Cuz turnuz sibi i bello. obuiuz huisset. orauit herculē iaz deificatuz et mortuuz. ut euz faceret uictorē de turno ɔfidens de hercule pp amicitiam qua huerat ad patrez suū. Sz dicit uirgili' sic. audijt alcides .i. hercules iuuenē. silicet pallantez magnūq3 sub uno corde pmit. gemituz. s. hercules. lacrimasq3 effudit ianes et addit uirgilius. q̄ hercules predixit. sibi q̄ interfitiendus erat. aturno. nec aliter esse poterat. tamen mortē suaz uindicaret Eneas. Interfitiendo turnuz ¶ de isto pallāte qui sedm uirgiliuz. lancea uulneratus erat i pectore. narrat frater uincentius i speculo hystoriali. libro xxvj. q̄ tpre henrici tertij Imparatoris. uz. circa annuz dni. M L iiij°

Margin: De camilla regiā uolscoꝝ

Margin: De palante filio Euandri

Margin: Uersus uirgilij

corpus eius rome integruz iuentuz ē. hyatus autez uulneris. quod i medio pectoris turnus fecerat. quatuor pedibz. et dimidio mensuratus est. ¶ Corpus uero muro applicatuz sua magnitudine meduz uicit ¶ Ad eius autez caput accensa lucerna iuenta est. que no potuit extingui. donec quidaz stilo sub flama foramen fecit ¶ Et sic aer sub intrante euanuit. Cuius epithafium tale iuentuz ē. filius Euandri palas. quez lancea turni militis occidit more suo iacet hic ¶ Et infra. nec troyanū. neq3 lauinese ab ipo. Enea ɽc. ¶ Hic notanduz ē. q̄ postq3 illiuz ciuitas metropol' troyanoꝝ fuit murata. sub laumedonte patre priami. no stetit nisi paruo tpre. quia mox tpre priami subuersa est ¶ Cuz aute laomedontez fuit regnuz troyanoꝝ. etiam sub hoc noīe. Naz troya dictuz ē aquodā qui troys dictus est. et regnabat i terra illa. un ante laomedontez ¶ In hystoria uero francoꝝ dicit'. q̄ tpre aiot iudicis hedificata est troya. et stans Centuoctuaginta quinq3 annis tpre labsi. capta est. de regno uero lauinensi. sciendnz est. q̄ Enee uenienti i italiaz. Rex latinus dedit unicā filiā suā i uxorez. que lauinia dicta est. Condidit uero Eneas ciuitatez. quā alauinia uxore sua lauiniū nominauit ubi regnauit tribus annis. et postea filius ascanius annis xxvij. quod regnuz uocat hic Augustinus lauinense. deinde translatuz est regnū i albam. ubi regnatuz est sub tredecim regibz. usq3 ad romulū exclusiue. no ɔputato numitore. qui si anumeraret cū alijs erant xiiij°. de quibz infra libro xviij° cap° xxj° ¶ Hic tamen est aduertenduz. q̄ lz Augustinus uocat hic regnuz Enee lauinense. tamen idez regnuz uocat ab hystoriographis regnuz latinoꝝ ¶ Uocat uero beatus Augustinus regnū lauinese acuitate i qua regnabat. Sz regnū latinoꝝ dicit' apopulo cui rex perat. et

Margin: De uulnē palantis

Margin: Epithafium palan[tis]

Margin: Troya atrois di[cta]

Margin: De regno lauin[ensi]

Margin: De lauinia filia Latini

Margin: De regno albane[nsi]

Margin: De regno latinoꝝ

ſdeo ꝯniux regnuz lauinenſe dicat͛ paꝝ duraſe
quia lauinia modico tp̄re fuit caput regni tn̄
regnuz latinoꝝ durauit tp̄oribꝫ quindecī re-
guz ſecl̄m Euſebiuz. quoꝝ p̄mīz dicit fuiſſe
Eneaz et ultimuz Amiliuz ſ fratrē numi-
toris qui fuit auus romuli. poſtmoduz
ꝯdita roma. latini uocati ſut romani. et
ceſſauit regnuz latinoꝝ ſub illo noīe, et
bene ante. ut dicit Augustinus infra li°
xviij° caplo xx°. Naz alba ꝯdita dictuz ē re-
gnuz albanoꝝ. ꝯniux apud hyſtoricos uo-
cet͛ latinoꝝ regnuz. uſqꝫ ad tp̄ra romuli
Et infra ſiue qui cuz romulo ⁊c̄. hoc
dicit. quia romulus aliquos deos poſuit
rome. de qbꝫ etiā btūs Auguſtī infra libro
quarto caplo xxiij° facit mentionez. Et
infra. ſiue quandoqꝫ alba euerſa ⁊c̄.
hic ſciēduz. ꝙ ſicut narrat titus liuius
de origine urbis libro p°. ciuitatez que
longa alba dicta eſt. ꝯdidit Aſcanius
filius Enee. xxx° anno. poſtqꝫ pater ſuus
lauiniuz ꝯdiderat. ī qua regnauit ipē
Aſcanius. poſtqꝫ lauiniuz dimiſerat. laui-
nie. que fuit mater eius ſecundū ali-
quos. uel nouercha ſua ſecl̄m alios. In
ea etiā ciuitate regnauerūt reges latini
uſqꝫ ad Romuluz. uel ultra, Conſtat
eniz. ꝙ ī ea regnatū eſt. ſiue appelletur
regnuz latinoꝝ. ſiue albanoꝝ. uſqꝫ ad tp̄s
Tulij hoſtilij regis romanoꝝ q ſucceſſit
Nume pompilio. ſic Numa Romulo. Ipē
uero pp̄ pfidiaz albanoꝝ. quā eis obiecit
tulius. ciuitatē illaz ſubuertit. que ſte-
terat quatricētis annis ſecl̄m tituz. et de
ciuibꝫ albanis auxit urbez. fecit eniz uenire
romam eos. et inhabitare montez celium
quez urbi adiecit. Ipi ergo albani ſic
tranſlati deos ſuos ut dicit hic Augu-
ſtinus ſecuz romā tranſtulerūt. unde
dicit hic Auguſtī ꝙ dijs illis. quos Ro-
mulus ī urbe tranſtulit. et q poſtmodū
etiā de alba euerſa tranſitura erāt. Nu-
ma deos alios addit. qui uel cuſtodirēt

alios p̄dcōs tanqꝫ fugitiuos. uel iuuarent
ſaltez tanqꝫ fruſtra inualidos. quaſi dicēt
ſi alij dij fuiſſent ſatis ualidi. uel uoluiſ-
ſent remanere. fruſtra puidiſſet ipſe
Numa de pluribꝫ. Capitulū. xvj°.

Nec hijs ſacris ⁊c̄. In hoc caplo
xvj. oſtendit beatus Auguſtinus ꝗta
fuit cecitas romanoꝝ. qui ſecl̄m ꝙ
roma creuit. ſecl̄m hoc auxerūt numeꝝ
deoꝝ, Et p° oſtendit quomodo mltiplica-
uit deos. Scd̄o ibi. ſub hoc ergo ⁊c̄. de-
clarat uanitatē erroris eoꝝ. Naz ipius
ſumū teplūz ⁊c̄. hic ſciendū eſt. ꝙ
duo erant tarquinij reges romanoꝝ. ꝯ
ſ. tarquinius priſcus et tarquinius ſupbus
qui fuit ultimus rex romanoꝝ. de quo
fit hic mētio. Iſte eniz ſicut narrat
titus liuius de urbis origine libro p̄mo
poſtqꝫ rebꝫ bellicis finē impoſuerat ꝯuer-
tit ad res urbanas aīuz ſuuz. Et inp̄i-
mis ſtatuit hedificare teplūz Iouis in
monte. qui ſecl̄m Iuſtinuz. libro xliij°
uocatus eſt ſaturnas. quia ſaturnus
locū illuz inhabitauit, poſtea mons
tarpeius dictus eſt. Duz aute foderēt
tepli fundamēta inuentū eſt ibi ſub ter-
ra caput hoīs. cuz facie integra, a quo
mons ille. qui infra urbez eſt dictus mōs
capitolij. et etiaz teplūz illud capitoliū
uocatuz eſt. ꝙ Iouis ſumū teplūz uocat
hic beatus Auguſtinus. et merito. qꝛ
dicit titus liuius. ꝙ opus illius tepli
ita ſumptuoſuz erat. et magnū. ꝙ ma-
gnificētia romanoꝝ. que fuit tempore
Auguſti ſub quo dn̄abatur fere toti
orbi. uix potuit illi operi aliqd̓ equale
facere. Et infra eſculapius aliter
ab epidauro ambiuit roma ⁊c̄. Eſ-
culapius fingit͛ deus medecine. Epida-
urus ſecl̄m Eutropiuz eſt ciuitas que
modo uocatur durachiū, quia uero
roma fuit maior ciuitas. qꝫ epidaurus
ideo ambiuit rome eſſe. ut dicat

titus liuius de alba longa.

de duob[us] tarquin[iis]

de s[...]

capitol[...] unde [...] origin[...]

de ſum[...]ſitate [...]tolij

de eſcul[apio] ab epid[auro]

Auguſtinus. ¶ De adductione autem eius
romam dicit titus liuius de origine urbis
libro decimo in fine quod cum roma graui peſti-
lentia laboraret que tanta fuit ut licet
annus ille ſcilicet quadringentesimus quinqua-
geſimusquintus ab urbe condita in multis letus
eſſet tamen uix ad unius mali ſufficiat
ſolatium peſtilentie ſilicet urbem urentis
tam quo ad homines quam etiam quo ad agros
Igitur conſuluerunt libros ſibile de reme-
dio, et inuentum eſt quod Eſculapius de
Epidauro roma afferendus eſſet / Idem
etiam narrat oroſius libro tertio. de hoc
uero narrat titus liuius libro xj° ab
urbe condita ¶ Et ualerius libro primo
quod urbs tribus annis continuis afflicta fuit
graui peſtilentia ¶ Miſi ergo ſunt
pro remedio legati ad accerciendum de
Epidauro Eſculapium. quo uenientes
ab Epidaurijs ducti ſunt in templum
Eſculapij quod quinque millibus paſſuum ab
Epidauro diſtabat ¶ Et erat Serpens
qui quandoque licet raro ab Epidaurijs
uiſſus fuerat. Numquam tamen ſine bono ipſorum
uiſſus eſt propter quod etiam ipsum in modum
Eſculapij uenerati ſunt per partes urbis
clariſſimas. leni tractu ſepe cepit. tri-
duoque conſpectus eſt. aut dubiam aut ſe
appetite clarioris ſedis claritate ferens
deinde ad nauem romanam prexit. ac
nauem aſcendit. ubi unius legati taber-
naculum erat. ibique quieuit ¶ Cum
uero nauigando Aritium peruenisset. ſer-
pens qui ubique in nauigio remanſerat
ad terram deplaſſus. edem eſculapij que
prope erat intrauit. et ibi tribus diebus
dato ſibi cibo ſtetit ¶ Poſtmodum uero
ad nauem reuerſus ſe roma aduehen-
dum prebuit. ubi in rippa tiberis egreſ-
ſus in inſulam. ubi templum dicatum
fuit. Eſculapio tranſnatauit. et ceſſauit
peſtilentia a romanis ¶ Idem narrat
ouidius libro v°. meth. uocatus est autem

de ſerpente

et ſerpens ille in cuius ſpetie uenit. ſecundum
papiam / Epydaurus qui de Epidauro ciui-
tate uenit / Et eſt hic aduertendum propter
libros ſibille. de quibus hic fit mentio. quod cum
fuerit decem ſybille. idest decem femine uates
famoſe. Sibilla de qua fit hic mentio
fuit ſibilla cumea dicta amaltea. de
qua dicit yſydorus libro viij° ethimolo-
giarum. quod ipsa nouem libros atulit targno
priſco regi romanorum quinto. in quibus
erant decreta romana conſcripta ¶ Dicta
uero eſt cumea. a cuma ciuitate cam-
panie. cuius ſepulcrum in ſycilia adhuc ma-
net / hec yſidorus: Agelius uero libro
tertio narrat quod anus quedam incognita
ad targnium ſuperbum regem adijt. nouem
libros ferens. quos eſſe dicebat diuina
oracula: eosque dicebat uendere / Sed
cum iudicio regis pretium exceſſiuum pe-
teret ab ipso irriſa eſt. tunc illa igne
Coram rege facto tres ex illis libros
combuſſit. Interrogans ſi rex ſex libros
reſiduos. equali pretio uellet emere: qui
dixit anum illam delliraree. que ſtatim
tres libros alios combuſſit: Interrogans
regem de tribus reſiduis libris. ſicut de
ſex fecerat. qui mulieris uidens conſta-
tiam. tres libros emit non minori pretio
quam petitum erat pro omnibus ¶ Mulier
uero iſta poſtmodum a rege digreſſa
nuſquam comparuit. libri uero tres illi in
ſacrarium conditi: ſibilini appellati ſunt
¶ Et ad eos quaſi ad oraculum quindecim uiri
adeunt. cum dij Immortales publice conſu-
lendi ſunt / hec ex Agellio. et idem in
ſumma narrat ſolinus capitulo de ſibilis
¶ Et Infra mater deorum etc. de hoc nota
ſupra libro primo capitulo uigeſimonono ¶ Et
Infra ſi ipsa peperit Cynocephalum
etc. de Cynocephalo dictum eſt ſupra
libro ſecundo capitulo quartodecimo ¶ Et
Infra utrum etiam dea febris etc. nota
de iſta ſupra libro ij capitulo quartodecimo

decem ſibille

de ſibilla cumea

de libris ſibile

Et ſnfra . vtrūq etiā dea febris ꝛc. Nota de iſta ſup libro ſcdo caplo quartodecīo / de iſta vero dic̃ hic Auguſtinus . q Eſculapius pro nepos matris deoꝝ h̃et videre ſi dea febris proceſſit ab ipſa . quia Eſculapius cū dicat deus medecine ipſe habet de febre curare . vnde puenīat et h̃eat origīne. Dicit autē Eſculapius pro nepos matris deoꝝ . quia Cibelles mater deoꝝ genuit Iouē . et Iupiter apolīne . Apolo vero Eſculapiū. Et ſnfra deā ciuē romanā ꝛc. p tanto dicit febrē deā romanā . quia ipſa nō fuit aliunde ducta . ſic beretinchia mat deoꝝ . et ſicut Eſculapius . Sed ſolū aromanis eſt ipſa deificata. Et infra ſub hoc ergo tot deoꝝ ꝛc. ſciendū ē . q romani ita multiplicauerūt deos ī vrbe . q vix erat aliquid cui nō atribuiſſent deos ꝓprios. Et quoſdā fecerūt celeſtes . i . ī cello habitantes . ſicut Iouē . et multos alios . quoſdā terreſtres . ſicut faunū et picū . Cibellem . et huiuſmodi . quoſdā ſnfernales ſic plutonē . febrē et palorē . et furias . quoſdā vero aquaticos . ſicut Neptunū deū maris . et Nimphas . ſeu muſas fecerūt deas aquaꝝ . et illas diſtinxerūt ſecundū diuerſitatem aquaꝝ . ſicut Nimphas marinas dixerunt naiades : nimphas . fontanas . Amadriades : . Camporꝝ . nayades : montiū . oreades : ſiluaꝝ driades : nec ſuffecerat alique Nyphe . duabꝫ aquis . uel tribꝫ . Sꝫ cuiuſlibet . fontis et cuiliꝫ fluminis dederūt Nymphã ꝓpriã. Et ſnter deos poſuerūt vtrumq ſexū . ſicut ſaturnus ē maſculus . et berethinchia femina et vxor eius. Similiter ſnpiter maſculus . et ſuno femīa . et ꝯiunx . et ſic ī alijs. Varo etiā maximus . apud eos auctor ī rebꝫ diuinis . quoſdā poſuit deos certos . ſ . quoꝝ origo et aprobatio certa eſt quoſdā vero īcertos . p oppoſitū ut patet ſnfra libro ſexto . caplo tertio ꝛc. Et ſnfra ꝯmemorabo ꝛc. ſ . ī ſequenti caplo . et caplo quartodecimo . et quibuſdā alijs. Et infra excepto numa ꝛc. de quo ſupra caplo nono et caplo decimo. Et infra fratre Romuli de cuius ſnterfectione libro ſecundo caplo 14 .

Capitulum . xiiij .

Quomodo . nec ſuno . que cū ioue ſuo ꝛc. ſn iſto caplo xiiij . ſncipit btūs Auguſtinꝰ mala . que romani paſſi ſunt . nō obſtante deffenſione deoꝝ ſuorū et ſpialr . que ꝯtingerūt tpe romuli ꝯditoris vrbis romane . et tangit duo mala . quoꝝ p̄mū fuit ſnterfectio affinium et conſanguineoꝝ . Scdm fuit ſnterfectio ſocioꝝ . quod tangit ibi . deinde titū ꝛc. tangit ī principio fauores deoꝝ . quē iactabāt ſe h̃re . tā iouis . q ſunonis . et veneris. De ſunone vero . et ioue dicit ſic quomodo . nec ſuno . nec ioue ſuo ꝛc. hoc dicit . quia ſuno fingit eſſe ſoror . et coniunx iouis . ipam vero licet quandoq h̃uiſſent ſibi iratā propter ſuditiū paridis troyani quod tulit ꝯtra ipā p venere . ſicut dictū fuit ſup . libro primo caplo tertio . tamē nūc h̃re dicunt . eā ſibi fauorabilē . fingit enī virgilius libro duodecimo Eneydos q ꝗdiu Eneas . et ſocij retinuerūt nomen troyani . et vocati ſunt troyani . ipi habuerunt ſunonē ſibi aduerſantē . Sꝫ poſtq relicto illo nomīe . uocati ſūt latini habuerūt eā ꝓpitiā. Romanos rerꝫ dn̄os gentemq togatã . ſſte verſus eſt virgilij libro p° Eneydos . vocati ſūt autē romani . togati . a toga q̃ eſt veſtis . qua antiqui romani . uti ſolebāt in pace ſecundū papiã . qui diuerſa genera togaꝝ diſtinguit . et ſic dicit Agelius . romani p° . ſine tunicis . toga ſola amicti fuerunt . Et ſnfra . nec venus ipa Eneadas . Eneade ſūt romani geniti ab Enea . hos dicitur venus ſpialr fouiſſe . duplici ratione . ſilicet . et quia troyani erat . dilexit eā troyanos pp paridē . qui dedit iuditū p ea ꝯtra ſunonē vt ſupra tactū eſt / Et etiā quia venus fuit mater Enee ſicut ſupra libro iſto . caplo tertio dictū fuit. Et ſnfra . ut bono . et equo more ꝛc. hec dic btūs

de geneologia Eſculapy

diuiſio deoꝝ ſcdm romanos

de nimphis

de ſndigna … ſabinas …

de Cemu…

Toga…

Eneade ſunt

de Anten…

.IIJ.

Augustinus pp̄ter romuluz et socios suos q̄ nō
poterant hēre uxores · nisi rapent eas doloxe · ut
sup̄ dictuz est · libro ij° caplo · xvij° · pp̄ter que
raptuz secuta sut postea bella multa inter rap
tores romanoꝝ · et parētes raptaꝝ ¶ Et
ita bellabat̄ īter soceros et generos · q̄ op
portuit multos occidi · ex utraq̄ pte ¶ Et
infra et misere femīe · mundus ex īniuria
maritis ꝯsiliate etc̄ · hoc dic̄ pp̄ter puel (Titus)
las raptas · que grauiter ualde tulerut
ī principio iniuriaz sibi factā aromanis
(de Indignatiōe sabinaꝝ raptaꝝ) ¶ dicit eniz titus liuius libro p° · de urbis
origine q̄ nō minor erat raptaꝝ filiaꝝ
q̄ parētuz · Sz raptores nitebant̄ se ex
cusare · et ascribere totuz factuz crudeli
tati parētuz · qui ipis filias suas peten
tibz ī uxores dare nolebāt et sic dicit
titus accedebat · et blanditie uirorū
factuz purgantiuz cupiditate · atq̄ amo
re · que maxīe · ad muliebre īgenium
efficaces pces sut · et sic mitigati sut
animi puellaꝝ : Sz parētes statiz post
raptuz filiaꝝ · cuz sordida ueste lacrima
tes circuibant ciuitates uicinas · et
querellis suis ꝯcitabant ꝯtra romanos
: Quānaꝝ autez maior ps raptaꝝ ēēt
(de Ceninēsibz) sabinensiuz · Erat tn̄ et alie rapte alioꝝ
locoꝝ / Primo ergo pugnauerūt ꝯtra
romanos hac de causa ¶ Ceninenses
· qui ī agruz romanuz · magnū impetuz
fecerūt uastando · ꝯ agros eoꝝ · Sz duz
uastando sparsius se diffunderēt · fit eis
obuius romulus · cuz exercitu suo · leuiq̄
certamīe · docet uanaz · sine uirib; iraz
esse · Exercituz eniz fugat · regez eoꝝ ī
prelio occidit · et spoliat · et duce eoꝝ īt̄
fecto ciuitatez capit ¶ Eodem etiā tpr̄e
(de Antenacibz) Antenantiuz exercitus · cines romanoꝝ
īuadit · quos pallantes · ī pallaz · et ꝯpsiz
uagantes legio romanoꝝ oppressit · et
oppiduz eoꝝ cepit / Sed hersilia ꝯiunx
romuli pcibz raptaꝝ fatigata · orat ma
rituz ut parentibz eaꝝ ignoscat et in

Ciuitatez accipiat · i · ī ciuiuz libertatez // po
stea Crustumeni belluz inferētes romanis (de Crustumeni)
uicti sut ¶ Nouissime autez asabinis
belluz ceteris grauius romanis illatū est
qui nō prius ostenderūt belluz · quod intul
lerūt / Et primo arcez Capitolij capiunt
· tali arti pērat quidaz noīe Spurius tar
peius · huius filia p̄ qua haurienda arcez
exierat · cui titus tacius princeps sabinoꝝ occur (titus tacius)
rens cuz suis pmittit sibi dona · si ipos ī
arcez introducat · qui tn̄ duce arcez ingressi
ipaz mox interficiūt · occupata igit̄ arce po (de morte hostij hostilij ducis romanoꝝ)
stera die · cuz romanis ꝯgrediūt̄ hostiuz · ho
stiliuz ducez exercitus romanoꝝ occidunt
et exercituz usq̄ ad ueteraz porta pallatij
fugant ¶ Romulus et alij romani fu
gientes · Iouez orant · ut terrorez auferat
et fugaz sistat ¶ Templuz q̄ Ioui Romu (Iupiter quare dicat̄ stator)
lus deuouit · quez postmoduz Iouez statorez
appellauit · quia stare fecit Romanos
ī pugna ꝯtra sabinos ¶ Resistere tantuz
mox romani · et Romulus cuz ferocissimis
suoꝝ impetu ī hostes factes fudit sabinos
Et reintegrato bello · ex utraq̄ pte · Cepit
pars romanoꝝ superior esse ¶ Tunc
Sabine mulieres que rapte fuerāt · cri
nibz sparsis et ueste abscisa iter acies
ipas · et tella uolantias · medias · se posuit
ex una pte rogantes ptes · ex alia uiros · ne
sanguine nefando soceri et generi se res
pergerēt / Sicq̄ monet aīos utroꝝq̄ · quod
facto silentio · duces · ad fedus faciendūz p
deunt / nec soluz pacez · Sz etiaz unā ciuita (de federe romanoꝝ cum sabinis)
tez · ex duabz faciunt · regnū ꝯsotiant · et
impiuz omne romani ꝯferūt ¶ Romani
uero econuerso ut aliquid sabinis darent
seipos quirites acuribz appellauerunt
¶ fuerūt autez sabini cures uocati · hoc ex
tito liuio diffusius posui · quia de hiis tac
tis facit beatus Augustinus · et ī hoc
caplo · et ī alijs sepius mētionez locis
¶ Istud etiā belluz · et pacez describit · histo
rice ouidius libro tertio de fastis ¶ Et :.

de pompeio magno

Insfra pp̄ter bniz Cesarez ic̄. hic Interponit
belluz consimile · bz · inter Iulliuz cesare · et pompe
iuz · quoz Cesar fuit socer · et pompeius fuit
gener · qui mortua filia Cesaris · s̄ · Iulia quā
desponsauerat pompeius huerunt iter se
bella fortissima · Uocatus est autez iste
pompeius / magnus pompeius pp̄ magtudiez
sui ualoris · Egerat eīz belluz ī oriente
· cuz xxii regibz quos oēs dicit · et Roma
nis subiecit · de cuius strenuitate facit
hic beatus Augustꝰ Insfra libro xviiiº caplo
xl̄v mētionez / Et de malis que fecit etiaz
ī Ierusalez · et populo Iudeoꝝ · Sed et Iu
lius Cesar strenuissimus sup̄ oēs mortales
sui tp̄is erat · decretuz autez fuerat sibi
belluz a senatu ꝯtra gallos quo expleto cuz
oēs gallias subiugasset · et Romā uictor
reuerteretꝰ · anteq̄ urbi appinquaret · petiit
sibi alteruz ꝯsulatuz ic̄ · Fuerat eīz
semel ꝯsul / Sed petiit scd̄o ꝯsul fieri mi
ens ī petendo · q̄ hoc oportebat oīo sibi ꝯcedi
/ Sed ꝯtradictuz a marcello tūc ꝯsule · et a po
peio · et a catone · preceptumq̄ est sibi
ut dimissis exercitibz quos hebat ad ur
bez rediret · et pompeio ex aucte ꝯsulis
ꝯmisse sūt legiones quedaz tanq̄ futuro
duci belli · ꝯtra Iulliuz si arma mouere
uellet · Iullius autez p̄ diuersa loca dis
currens etiaz usq̄ ad hyspaniaz collegit
exercituz mltuz fortez ualde · Consules
autez et totus senatus · ac uniuersa nobi
litas fugit ī Grecia · et apud epiruz se
colligentes · statuerūt ibi belluz Iullio In
ferre · si ī grecia adueniret · Quo ueniēs
Cesar et ꝯgrediēs uictus a popeio et fugatꝰ
euasit · tamen q2 pompeius nocte Interue
niente īsequi noluit · Tunc dicit
Cesar nō pompeiū scire uincē · et illa die
tantuz se potuisse supari · postmoduz
ī Thesalia dimicauerūt · nec unq̄ adhuc
romane copie ī unū aut maiores aut
melioribz ducibz ꝯuenerūt · totuz orbez ter
raꝝ facile subacte · Tandez post
longaz pugnaz sortis dubie fugit uniuer
sus pompei exercitus · et ipē etiā fugatus
Alexandriā Egypti petijt · sperās a Tho
lomeo rege Egypti auxiliuz huisse : Sz
ipē caput pompei abscissuz · et anuluz
eius · Cesari misit · postmodū Inter
fecti sūt filius et filia · at Nepos pompei
et secuta sūt bella mlta ī diuersis ptibz
· et strages hoīuz mlte cesare · eos · q̄ pom
peio fauerat psequente · quatuorq̄ anis
hoc belluz ciuile Indisinenter totū mon
duz tenuit · hec extracta sūt ab orosio
libro vjº · et Eutropio libro sexto · Ideo lu
canus q̄ de hijs bellis hystoriā ueram
metrice scripsit · ī principio sui belli sic
dicit · Bella p̄ Emathios ic̄ · Nam
Thesalia ubi maius belluz fuerat · scd̄m
papiaz ꝗdaz emath uocabaꝶ · et ideo campi
emathei uocātꝰ a lucano campi thesalie
· uel quia emath iterp̄tatꝰ sanguis · et ī
campis illis ubi pugnatū est · effusus
est sanguis mltus · ideo campos illos uo
cat emptheos · Bella autez illa dicit
fuisse plusq̄ ciuilia · quia Iullius et
pompeius · nō soluz fuerūt ciues · Sed
etiā affines et ideo plusq̄ ciues · Flo
rus uero ī epithomate · de hoc bello dic
· q̄ nō recte ciuile dicitꝰ · ac nec sotiale
sed nec externū · Sed potius comune
quodaz ex oībz · et plusq̄ belluz : Scd̄m
hoc ergo ubi dicūt illa bella plusq̄ ci
uilia · Dicit autē lucanus ius datū
tūc sceleri / q2 ius ciuilitatis · et affini
tatis · tūc uersuz ē in scelus · uel · quia
tūc sub colore iuris fiebāt scelera ·
Et Insfra uenerūt ergo Romam ic̄ ·
hoc reddit beatus Augustꝰ · ad hysto
riaz prius tactaz de raptu sabinaꝝ / Et
Insfra nō uenus · Sed Bellona ic̄ · uene
rez hic excludit ut supra · In hoc capº
fuit tactuz · uenus fauebat romanis p̄
curans eis p̄spera : Nuptie autē de quibz
hic fit mētio nō fuerūt p̄spere q2 fuerūt

de mort[e]
pompe[i]

thes[alia]
est c[...]

de Bellona dea

octaxio multorum bellorum. ideo dicit. quod Bellona
que dea est multorum bellorum. alio nomine dicitur
pallas. seu minerua. fecit has nuptias. et
forsan hoc dicit. quia Alexander paris dedit
inditium contra paladem. sic contra iunonem ut dictum
fuit supra libro primo capitulo tertio. propter quod et
ipsa fuit irata troyanis. sicut et iuno / Et
est sciendum. quod beatus Augustinus hic aludit
virgilio libro septimo Eneydos. ubi inducit
iunonem turbatam. de pace facta inter Regem
latinum. et Eneam. data Enee in uxorem la-
uina filia latini. unde inducit iunonem
comminantem lauine. quod nuptie iste forent
actio effusionis multi sanguinis et bellorum
et dicentem sic. sanguine troyano et rutulo
dotabere. i. dotaberis uirgo. et bellona
manet et pronuba in rei ueritate propter
nuptias illas. turnus rex rutilorum intulit
bellum tam regi latino quam etiam Enee quia
latinus primo sponderat lauinam turno post-
modum ueniente Enea. dedit eam Enee
in uxorem. ¶ In primo autem prelio ruti-
lorum contra latinum. et troyanos interfectus
est rex latinus. In secundo interfectus est
ab Enea Turnus / Tertium fuit plurimum
ex eadem causa. sumens originem in quo inter-
fectus est Eneas. propter que dicebat iuno
et bellona manet te pronuba. i. bellona
erit pronuba tua. i. mediatrix. et procura-
trix nuptiarum tuarum. est enim pronuba
idem quod paranimpha. s. illa. que nu-
bentem uiro coniungit ¶ Et infra autem
fortasis alecto. illa etc. hoc sciendum
est. quod finguntur furie dee infernales cri-
nite serpentibus propter uenena. que in hominum
mentibus causant. s. appetitum uindicte. opum
desiderium. et libidinose uoluntatis amo-
rem / Prima furia uocatur alecto / Secunda
et thesiphone. ¶ Tertia megera. est autem
alecto nomen indeclinabile. et interpre-
tatur faciens luctum. et aludit hic beatus
Augustinus dictis virgilii ut supra ¶ Fingit
enim virgilius. quod iuno irata fuit propter

nuba quod est

[Fu]rie dee infernales

vij Eneydos

supra tactam pacem. s. latini. cum Enea in tantum
quod comminata est se uelle excitare deos infernales
contra troyanos. et dicit. quod ad mandatum iuno-
nis alecto primo commouit uxorem latini amatam
nomine. contra Eneam. que suasit uiro. quod non da-
ret filiam suam Enee. Sed frustra nisa est.
¶ Postmodum uero aleto concitauit turnum / et
rutillos in iram contra latinum / et eneam / et
secuta sunt mala supra dicta / scilicet
effusio sanguinis et strages magna bellorum
et infra // Andromata felicius etc. Andr-
omata fuit filia priami regis troianorum
et soror hectoris / Pirrus autem filius
achilis ¶ Achiles uero interfecit hectorem
et pirrus priamum // ¶ Andromata
igitur post mortem patris captiuata est
cuius / tamen amore captus est pirrus
in tantum quod duxit eam in uxorem / et
post has nuptias nullum troianum occidit
/ quia uero Andromatha fuit captiua
beatus Augustinus amplexus eius dicit
similes ¶ Nam primus asumendo dicitur qui
enim in bellis seruabantur ad uitam seruti sunt
¶ Signanter autem facit hic mentionem
de nuptiis andromathe quia ipsa pro eo quod nu-
pta fuit pirro multum amice conquesta est
et nec dicens felicius contingisse sorori sue
polixene que immolata fuit ad tumulum
achilis a pirro quam sibi. que pirro nupta
fuit sicut dicit virgilius. libro tertio. Eney-
dos et hoc quia alteram amans pirrus
andromatham cuidam famulo tradidit
in uxorem ¶ dicit tamen hic Augustinus
eam felicius nupsisse captiuam pirro quam ro-
manos sabinis propter causam supradictam
Et quia non sunt bella orta ex hiis nuptiis
sicut ex illis ¶ Et infra si quidem obsidionem
etc. // Ea que hic narrat beatus Augustinus
contingunt quando titus tatius princeps sabinorum
dolo occupauit arcem capitolii / Et postmo-
dum pugnauit contra romanos ut supra in
isto capitulo narraui // ¶ Et infra deinde
titum tatium etc. / Iste titus ut supra

Alecto dea

de Androm[ata]

de tito sotio romuli in regno

diu receptus est a romulo in sotietatez regni
ita q romulus et titus regnauerunt simul
ad quod romulus necessitate quadam compul
sus est ut supra patuit cum tamen sicut
dicat Augustinus germanum proprium remum

De interfectione tacij

non posset pati ut secum regnaret ¶ Et
infra unde et ipso interfecto rex. de interfect
ione tacij narrat titus liuius libro primo
de urbis origine q postquam pax et sotietas
inter romulum et ipm facta est contigit q
laurentes seu lauinenses miserunt ad eu
nuntios quos propinqui repulerunt contra ius
gentium. Cum uero laurentes de hoc conque
rentur tatio ipse dissimulauit facere eis iusti
tiam ymo propinquos deffendit ¶ Unde postmo
dum cum ipse laurentium ascenderet ad sacrifi
tium solempne a laurentibz interfectus est cuius
interfectionem romulus ita non tulit male
sicut debuit. Nam mortem dimisit inulta
et cum laurentibz fedus habuit ne deinceps
ultio peteretur propter q uidetur q interfectio
illa placuit sibi ut sollus posset regnare.
¶ Dicit ergo beatus Augustinus q interfectus
est tatius ut romulus maior esset dominus
irridendo romanos qui romuluz tam funestu
et impium deum sibi fecerant, ut patet supra
libro. secundo ¶ capitulo xv°. qui ideo maior
uidebatur quia interfecto tatio solus regnauit.

C. xiiij.

QUid deinde post numam rex / in hoc
capitulo xiiij°. enumerat beatus
Augustinus malla que passi sunt ro
mani sub regibus et spetialiter sub tertio rege
romanorum / de materialibz uero que passi sunt
tempore nume qui fuit secundus rex / non facit
mentionem quia ipse solus reguz in pace uixit
et romani sub eo toto tempore eius quiete
uixerunt et facit in hoc capitulo duo quia
primo enumerat predicta malla / secundo
ibi dum tamen patiebantur rex ostendit
q dij romanorum quos multiplicauerant solum
propter bona temporalia querenda. et mala tempor
alia uitanda sunt contempnendi / et frustra
collebantur // ¶ In bellum albam prouoluti sunt
rex. historiaz quam tangit hic Augustinus

De alba ... ciuitas

ponit titus liuius libro de urbis origine
albam si quidem condidit ascanius filius
enee ubi regnauerunt reges latinorum qui
enee successerunt usque ad tempora romuli qui
a regibz illis descendit propter quod romulus
esset quasi pater rome. idest conditor eius
alba fuit mater rome / et propinquior quam troya
que etiam mater fuit propter quod fuerunt
iste due ciuitates amice donec succederet
nume in regno tullius hostilius qui pacem
fastidiens occasiones bellorum quesiuit contra p
rens ab alba // ¶ Albam igitur prouocati
ad bellandum multociens confluxerunt cum
romanis iam certantes de imperio cuius
istarum ciuitatuz esse deberet ¶ Tandem quando
adinuicem cuz utrique producti esset exercitus

De me... princip... ... anno...

ad pugnandum metius princeps albanorum
petito colloquio cum tulio / et obtento sic ait.
Cupido imperij duos cognatos uicinosque
populos ad arma stimulat. memor esto
cum iam signum pugne dabis. has duas acies
spectaculo fore ¶ Inuicamus aliquam uiam

generalog... enee

qua determinatur cuius populus imperare
debeat sine magna clade. placuit tullio.

De pugna ... trigemin... De oratio ... occisione so...

¶ Erant autez in duobz exercitibz trigemini
fratres idest tres fratres in uno / et tres in
alio / nec etate nec uiribz dispares / tres
uero oratij. tres alij curiacij appellati sunt
qui tamen ex parte romanorum et qui ex
parte albanorum non est certum / dicit titus
liuius. tamen maior pars scriptorum tenet
ut dicit q oratij fuerunt romani / et
idem tenet hic beatus Augustinus ¶ Asse
sum uero est ab utroque duce ut isti predicti
inter se pugnent uice duorum exercituuz
et ubi fuerit. ibi sit imperium ¶ Concurr
unt igitur in preliuz et primo interfecti
sunt duo oratij. tertio illeso / Curiaciorum
uero nullus interfectus est / sed omnes uu
lnerati et integer cogitans se non posse
tribus simul resistere quamuis grauiter
uulneratis fugam simulat / ut tres ipsi

se[...] temptantes ab invicem separet ¶ Ambobus
ab invicem remotis ad prelium revertit et
primo interficit sibi viciniorem postea
alium et tandem faciliter superat et occidit
tertium ¶ Ambobus sic mortuis ipse postmo-
dum ad suos revertit cum ingenti leticia
romanorum ¶ Et infra cum dampni in
utrisque cum luctus nisi Enee ¶ Hoc dicit quia
tam romani quam albani ab enea descenderunt
et etiam ab aschanio filio enee. Vocat autem
eos prolem veneris quia ut supra dictum
fuit libro isto capitulo tertio dicebant eneam
fuisse filium anchise et veneris ¶ Et quia
Anchyses processit ex Jove Nam fingitur
quod Jupiter de electra genuit dardanum

genealogia enee

¶ Dardanus vero eritonium ¶ qui troem qui
assaracum qui capim qui anchysem
ideo per consequens Eneas fuit Jovis eo
modo quo omnes posteri alii a filio dicuntur
nepotes ¶ Et infra ¶ hic tangit beatus
Augustinus scelus et malum quod dictum dicto
riam mox est secutum ¶ Nam sicut narrat
titus livius libro primo Cum victor oratius
de quo supra dictum est rediret ad suos
cum spoliis curiatiorum occurrit sibi soror sua
que unius curiatiorum sponsa fuerat sed
nondum uxor et videns sui sponsi statim
prorupit in fletum ¶ Quod egre ferens
frater eius statim occidit eam dicens ibi hic
cum immaturo amore ad sponsum oblita fratrum
tuorum mortuorum vivique oblita patrie immaturo
amorem eius vocans quia nondum fuerat in
uxorem ducta sed solum sponsa eius quem
planxit ¶ Et infra unde eum apud vir-
gilium etc ¶ Narrat virgilius libro x
Eneydos quod cum eneas pugnaret contra
mezentium qui fuit rex etruscorum et
esset in puncto occidendi eum liberatus est
per filium eius qui lausus cum pugnaret contra
Eneam interfectus est ab ipso quem tamen eneas
doluit considerans eius iuventutem ¶ Et
infra unde marcellus et cetera de isto marcelli
fletu dictum fuit supra libro primo capitulo

de oratio et occisione sororis

scoto. Et infra cum diceretur albe sicut troie
adulterium etc de adulterio illo scilicet paridis
dictum fuit supra libro isto capitulo tertio ¶ Et
infra tantum ne desides etc vult dicere quod
tullius hostilius pugnavit contra albanos nullo
iusta causa sed solum ut romanos qui toto
tempore nume predecessoris sui pacifice vixerat
et erant effecti quasi desides propter dissuetudinem
armorum exercitaret in rebus bellicis ¶ Et
accipit hic beatus Augustinus a virgilio libro
vi eneydos ubi dicit sic. Ocia qui rumpet
patrie resides qua movebit. Tullus in
arma viros et iam dissueta triumphis ag-
mina cui concordat titus livius libro primo
de urbis origine dicit enim loquens de
tullio sic segnescere igitur civitatem ratus
undique materiam excitandi belli querebat
¶ Et infra quod dicit salustius etc allegat
salustium in prologo catilinarii ¶ Et infra
pugnat etiam gladiatores etc gladiatores
dicebant qui in spectaculis pugnabant

gladiatores

adinvicem et consueverunt esse servi ut
patet per titum livium libro viii de secundo
bello punico ¶ Locus autem ubi fiebat
pugne huiusmodi arena vel arenarium
dicebatur quia vel erat locus arenosus per
naturam vel per artem ¶ Et infra nec

theatrum et amph[iteatrum]

amphiteatro etc theatrum vocabatur locus
spectaculis reputatus sicut et amphite-
atrum sed amphiteatrum erat figure circu-
laris secundum ysidorum unde et dicitur
ab amphi quod est circum et theatrum
teatrum erat figure semicircularis utrimque
muris claudebatur. Et nota quod differentia
erat inter circum theatrum et amphiteatrum
Nam in circo fiebant ludi circenses de
quibus etc libro primo capitulo tricesimo
secundo ¶ In theatro fiebant ludi scenici
de quibus supra libro secundo capitulo
quarto in amphiteatro vero fiebant ludi
gladiatorum qui inde se causa glorie aut
premii et etiam quandoque cum bestiis
pugnabant scilicet in aream que erat

iuxta amphiteatru͂ · unde et ipz amphite
atruz quandoq; arenariu͂ uocat͂ et
infra · deinde ad fructuz uictorie ꝛc͂ · ꝯtra
destructionez albe · narrat titus liuius
de origine urbis · libro primo q̄ postq̄
supati sunt albani qui totu͂ ius suu͂
in tribz curiatis posuerant ut iam dc͂tz
est ut pax inter romanos et albanos
facta esset post ea exercitu mecij domi
reuerso pax ista qua romanis ꝯcedebat
imperiu͂ displicuit uulgo albanensi
et corripuit dictatorez suu͂ metiu͂ quia
totam fortunaz publicaz tribz militibz
ꝯmisisset qui uolens populo suo place
et cernens suos non sufficere ad belladu͂
pallam et inaperto ꝯtra romanos ꝯcitat
populos alios scilicet fide nates et ueieios
in bellu͂ ꝯtra romanos et se et suos filios
pditione reseruat ¶ Nam cu͂ postmodum
tullus ꝯtra illos populos pugnaturus
ꝯfidit de exercitu albanorum et duceret
metiu͂ et albanos ꝯtra ipos metius cu͂
suis tullu͂ deserit et ppe in montes ꝯsc
endit ubi fortunaz bellantiu͂ posset int
ueri ut eo se ꝯferet quo fortuna cerneret
preualere · ¶ Quod tullus ꝯpariens cla
mauit in exercitu suo no͂ esse de recessu
albanorum in aliquo trepidandu͂ quia iussu
suo recesserant ut hostes atergo inuaderent
uicit autez tullus cuz romanis et post
uictoriaz ipius metij corpus fecit in
duas ptes distrahi ¶ De ciuitate etia͂ alba
norum quo ad muros et domos funditus
euersa et ciues albanos inde romam ad
eaz in habitandu͂ transiere · fuit autem
alba tertia ciuitas in qua troiani posue
rant successiue caput regni · prima
fuit troia · secunda lauiniuz · tertia fuit alba
et · quarta fuit roma · ¶ Et infra
ubi amulius expulso ꝛc͂ Iste Amulius
fuit frater numitoris · iunior · quez
tamen aregno exclusit · sicut supra lib°
isto · capitulo · quarto · ē dictuz fuit

habitatoribz albanorum

¶ Et aduertendum est quod beatus Aug
ustinus loquit͂ hic de dijs romanorum pro
uiae ¶ Et infra q̄ portas belli ꝛc͂ ·
de portis belli idest que bellu͂ cu͂ apte essent
designabant dc͂tz est supra libro isto cap
itulo x°.

Ipsorum aute͂ regu͂ ꝛc͂ ¶ Caplm͂ xv ·
In hoc caplo quītodecimo ostendit
beatus Augustinus quales exitus
hueru͂t reges romanorum et ostendit dis
currendo p singulos q̄ fere omnes mallos
hueriunt exitus incipiens aromulo qui
primus erat de cuius morte et deifica
tione dixi · libro · secundo · capitulo · quīto
decimo ¶ Contra senatu͂ intumescere ꝯ
ceperat causa indignationis populi ꝯtra
senatuz erat quia suspicabatur populus
q̄ senatus interfecisset romulu͂ ¶ Et infra
acciderat enim sollis deffectio scilicet eo tpre
quo romulus subtractus est eo quia ꝯfirm
abat oppinio populi crederens romulu͂ eodez
tpre fuisse in celum translatuz cuius
uanitatez ostendit beatus Augustinus per
ecclipsim que accidit tpre xpi ¶ Quod uero
ecclipsis sollis quando romulus subtractus
est accepit beatus Augustinus atullio de re
publica ubi inducit scipionez de illa eclipsi
disputantez · de eadez etiaz facit florus
in epithomate libro primo mentionem ·
¶ Et infra quid autez dicit · scilicet tulius
et dicit hic Augustinus duas oppiniones
pbabilles de morte romulli · una est
q̄ ipe fuerit interfectus a uiolentia tempe
statis de qua dixi supra · libro · secundo caplo
quintodecimo ¶ Alia est q̄ fuerit occulte
interfectus p senatu͂ ¶ Et infra de
tullio quidem hostio ꝛc͂ ¶ De huiusmodi
tullij qui fuit tertius rex romanorum
fulminatione narrat titus liuius li°
primo de origine urbis · q̄ in uale
scente pestilentia rome tandem ipe
morbuz longuz incurrit et tunc adeo
facti sunt illi spiritus feroces tullij ut q

nichil antea putauerat minus regiu
quia sicut animuz a re repente oibus
supstitionibz tam magnis q pius se dedit
ipz ergo traditur uolentez libros de sacris
a numa pdecessore suo scriptos cu ibi quedaz
occulta solempnia sacrifficia ioui facta
inuenisset et ipa no rite ioui faceret a
ioue irato cu domo sua fulmine percussuz
conflagrasse // Dicit autem ualerius li.
nono. cum sic fulminatuz quod nec sup
premo qui de funeris honore acuibus
decorari posset et celesti fama in eaz
conditionez reddactuz ut eosdem penates
et regina et regum et sepulcru habet
Et infra dicit etiaz aperte i inuectiuis
Quatuor sunt inuectiue tullij in catili
nario in quaru tertia post principium
sunt que hic Augustinus adducit et
Scripsit enim Augustinus libru unu
p modum dialogi ad hortensium qui sic
incipit magni ingeniu lucij etc in quo
no habetur id q Augustinus hic allegat
de tulio in ortensio nec multa alia que
allegat in diuersis locis de libro tertio et
ideo patet q tullius libruz aliu composuit
q Augustinus in ortensio uocat preter
dialoguz pdictuz et illuz aliu no uidi. Et
infra ceteri autez reges etc. Nota q
Nota regum romanorum
tantu septez reges fuerunt. silicet romulus
Numa pompillius. tullius hostillius
ancus marcius. priscus tarquinius
seruius tullius et tarquinius supbus
de quibz omnibz agit titus liuius. libro.
primo. de urbis origine // Et infra
De prisco tarquinio
priscus tarquinius etc. Iste tarquinius
fuit quintus res romanorum de quo
narrat titus liuius ubi supra q ipse
fuit aduena. qui romaz ueniens tantaz
gratiaz inuenit apud anchuz marciuz.
quartu regem romanorum quod factus
est tutor filiorum eius // Cum igitur mor
tuus fuisset anchus et ciues congregati
essent ut de futuro rege prouiderent.

Tarquinius filios anchi quorum tutor
erat uenatuz misit et eis sic absentibz
regnum petiuit et obtinuit qui licet
postmoduz in regno multa strenue egisset
tamen filij anchi propter iniuria sibi factaz
in adeptione regni et quia etiaz nulluz
eorum sibi successionez instituerat sed quen
dam seruuz tulliuz cui filiaz sua despon
sauerat. conspirant contra ipz et duos pastores
assuetos fragnetis agrestibz dimicare ad
hoc dellegerunt ut regez interficerent — V. feramos
qui ex condito inter se litigantes appelauerunt
ad regem // Et cu admissi introducti — de prodicione filiorum Anchi
fuissent coram rege et res in unu illorum
conquerente uehementer intenderet.
Alter eleuata securi regez in capite percusit
et occidit // Et infra seruius tullius — de seruio
etc. de seruio tullio qui fuit sextus rex roma
norum narrat titus liuius. libro. primo. de
urbis. origine q lucius tarquinius qui
postmoduz supbus appellatus est cu tullia
filiaz seruij duxisset in uxore stimulatus
malitia uxoris sue regni appetijt et contra
tulliu regez primo coraz patribz inuexit
Postmoduz in foro concionando ad populu
idem fecit // Et stipatus armatorum multi
tudine in regia se collocans iussit patres
citari ad regez tarquiniu p preconem
Tullius uero hoc audito mox accurrens
tarquiniu de hoc increpare cepit quem p
gradus statim deiectuz collisus grauiter
domu suaz peteret in uia permissos a tar
quinio occisus est sup cuius corpus tulia
filia sua festinans ut nouu regez salu
taret iniruz suu curruz suu traduci — de malicia tullie
fecit // Premissa etia fere omnia narrat
ouidius libro. vi. de fastis // Et infra
nec discessere addius etc. hoc dicit Augustinus
contra eos qui innitentes dicto uirgilij ut sup
patuit libro secundo. capitulo uigesimosecundo
dixerunt q dij adita sua idest templa et
aras relinquerunt propter malla culpa in
eorum cultoribz reperta cuius oppositu patet

in tarquinio cuius scelus magnum fuit. Et tamen non propter hoc dii relinquerunt templa sua. Immo sicut tangit beatus Augustinus et narrat titus liuius libro primo de urbis origine post perpetratum scelus tarquinius usurpans sibi regnum uolscos et Gabios populos scilicet uicinos domuit ¶ Deinde ad hedifficandum templum Iouis in monte tarpeio qui postmodum capitolinus dictus est ut supra libro isto capitulo duodecimo dixi se contulit ubi inestimabilles sumptus apposuit ¶ Et infra quod uero cum regno etc. hic excludit quandam falsam deffensionem deorum Nam posset dici ad iustifficandum eos quod licet dii non recessissent propter scelus tarquinii tamen fecerunt eum recedere et expelli de urbe hoc excludit beatus Augustinus dicens eum non fuisse expulsum de urbe propter peccatum proprium. sed propter peccatum fillii sui scilicet sexti tarquinii qui lucretiam oppressit ut supra libro primo capitulo decimonono dictum fuit ¶ Modum uero expulsionis narrat titus liuius libro primo. cum enim lucretia se ipsam interfecisset tulleret amici eius corpus suum romam. ut eo magis populum contra regem concitarent. ¶ Erat autem tunc tarquinius extra romam cum exercitu in obsidione ardee Igitur cum reddire uellet clauserunt sibi portas et duos consules qui preessent rei publice creauerunt. Tarquinius uero sic exclusus cum postmodum diu romanos spe recuperandi regni inquietasset tandem desperans intentum assequi exul apud tusculum consenuit ibidem finiens dies suos de quo narrat tullius libro de amicitia cum cum exularet dixisse tunc primum se intellexisse quos fidos habuisset amicos et quos infidos cum neutris gratiam referret ¶ Fuit autem ipse ultimus rex romanorum qui secundum eutropium libro primo quindecim annis regnauit ¶ Regnatum est autem a septem regibus. rome annis ducentis quadraginta tribus ut dicit hic Augustinus et idem dicit eutropius

De lucretia

pmo regu romanoz

¶ Titus uero liuius dicit quod ducentis quadragintaquatuor annis. quia forsan accepit partem anni que suffecit pro anno Augustinus uero loquitur de annis integris Et infra obtabiliore fortassis etc. hoc dicit propter tullium socerum tarquinii. quem tarquinius turpiter interfecit. filia propria scilicet tulia ut creditur consentiente ¶ Et infra intra uiginti ab urbe miliaria etc. Eutropius. libro. primo. dicit quod adhuc ubi romam plurimum uix usque ad xviii^m. miliarium possidebat ¶ Et infra quantum spatium absit etc. uult dicere quod roma non subiecerat sibi tanto tempore de terra quantum est territorium unius parue ciuitatis getulie. est autem getulia in affrica terra quedam

Huic tempori addicimus etc. ¶ Capitulum xviii. In hoc capitulo xviii^mo. ostendit beatus Augustinus qualia mala passi sunt romani statim post expulsionem regis tarquinii. scilicet primo anno consulum qui fuit etiam primus annus illius temporis de quo salustius dicit quod equo et modesto iure agitatum est hec autem dicit quod licet ystoriarum ut supra libro secundo. capitulo. xviii dictum fuit ¶ Cum uenis a tarquinio etc. de hoc nota supra libro secundo capitulo xii. ¶ Et infra in quo breuissimo tempore quam funestus etc. idest plenus funeribus non propter pestilentiam sed propter interfectiones uarias ut infra patebit. uel dicitur funestus. idest crudelis propter crudelitates. eo anno hostensas. Et infra. Nam primus brutus exhonoratum etc. exhonoratum dicit quia de consulatu depositum in cuius locum successit eodem anno publius ualerius. ¶ De ista collatini tarquinii eiectione dixi supra libro. secundo capitulo xviii ¶ Et infra deinde mox ipse in bello etc. hic tangit beatus Augustinus duas ystorias quarum prima ordine rei geste. est de interfectione filiorum bruti et aliorum ¶ Narrat autem titus liuius libro. secundo de urbis origine

De interf[...] filior[...]

q expulso rege tarquinio erant in urbe adolo
sentes aliquot nobilles qui regnante tarqui
nio cum filijs tarquinij uitam disolutã et
luxuriosam duxerant qui regis expulsionem
grauiter inter se ferebant uidentes multum
ablatum sue pristine libertati ¶ Dicebant enim
regem hominem esse a quo impetrare possis et
ubi ius .i. violentia ¶ et ubi iniuria opus
sit ee. ubi etiam gratie locum ee. silicet. apud
regem. ubi etiam locum esse beneficio et irasci
et ignoscere regem posse. inter amicum et
inimicum discrimen nosse. leges uero diceb
ant rem surdam et inexorabillem esse salu
briorem melioremque inopi q potenti nichil
laxamenti uel uenie habere si modum exces
seris periculosum etiam esse in tot humanis
erroribus. solla innocentia uiuere ¶ hec
igitur et hijs similia dicentes tractabant
cum hijs quos tarquinius ad urbem miserat
pro rebus suis repetendis de reductione
regis. et fere pduxerant tractatũ ad effectũ
nisi p unũ suũ qui eos hoc de tractantes
audiuerat detecti fuisset ¶ Igitur pditione
aperta. brutus osul pprios filios in hac
pditione deprehensos iudicauit in aspectu suo
primo ad pallum ligatos et nudatos ui
rgis cedi et postmodum decolari cuius
supplicij filiorum ipse pater erat spectator
nullius doloris signum ostendens ¶ Et
factum bruti omendans. ualerius. libro
quinto dicit de ipo q exuit patrem ut
osule ageret. orbusque uiuere. idest filijs
orbatus. quam publice uindicte de esse ma
luit ¶ de isto etiam facit virgilius mentionem
libro. sexto. eneydos cuius uersus ponit hic
Augustinus et satis clare expo̅nit ¶ de hoc
etiam oratius. libro. secundo. dicit sic año
post urbem oditam. ccxliiij°. brutus primus
apud romanos osul primũ oditorem regẽ
que rome nõ solum exequare parricidio sed
etiam uincere studuit quippe duos filios
suos totidemque uxoris sue fratres intelliges
reuocandorum in urbe regum placitos insim

ulatos ingtionem ptraxit virgisque cecidit
securi percussit de hoc facto bruti facit Aug
ustinus mentionem infra. libro. quinto.
cap° decimooctauo ¶ Secunda ystoria. quã

de Insurrectione bru[ti]

tangit est de insurrectione bruti quã etiam
narrat titus liuius ibidem ¶ Refert enim
q tarquinius rex audito quomodo detectũ
erat osilium pditorum et de hijs sumptum
supplicium mox bellum romanis intullit
in quo cũ brutus uideret aroncem filium
tarquinij statim eum inuasit qui fortiter
adinuicem dimicantes mutuis vulneribz
ceciderunt mortuo uero bruto sibi successit
in osulatu lucretius spurius pater. silicet
lucretie quam filius tarquinij regis oppressit
¶ Lucretius uero ante finem anni morbo

lucretius spuri[us]

interijt et successit ei in osulatu marcus
oratius. Et sic anno pdicto Roma quinque
osules habuerat quorum unus mortuus est
in bello ¶ Alter morbo tertius eiectus de
urbe fuit ¶ Et infra nam et idem brut
us. hic ostendit Augustinus quanta iniq
uitas fuit eiectio tarquinij collatini qui ga
in nomine onuenebat cum rege expulsus
est cũ tamen facille esset nomen mutasse
non obfuit uero q brutus esset osangui
neus regis ppinquius ¶ Erat enim filius
tarquinie sororis regis idest nepos regis
ex sorore tamen et in urbe et osulatu
remanebat ¶ Et infra quo anno osulat
us ¶ Vult dicere quod eo anno quo ptã
otingerũt roma auspicata est idest habere
incepit nouam potestatem. silicet osulatus
qua fuit primus annus quo cepit hec osules
¶ de differentia huius potestatis ad potestatem

de potestate osu[lum]

dictatoris dicam infra. libro. quinto capit°
xviij°. hoc tamen sciendum est q eorum potestas
solum año uno durabat nisi otingeret eos
sequenti anno de nouo elligi et creari
primo quandoque osul creatus etiam infra
anni tẽpus cedebat potestati eo q certa
dies esset comiciorum. idest ouocationis popli
ad elligendũ magistratus nouos regulariter

ultra q̄ non durabat potestas magistratuum
etiam si ex aliquo casu quis fuisset alio
tempore creatus ¶ Et infra finito scilicet
tempore etc. hoc tempus fuit q̄ diu tarquinius
superbus post expulsionem suam vixit sci-
licet quindicim uel sedicim ut supra libro
secundo cap. xviij. ¶ Et infra secuta
sunt qui idem salustius et cetera. salustius
dicit. que hic recitat Augustinus in libro
hystoriarum suarum que supra etiam recita-
uit Augustinus libro secundo cap. decimo
octauo. ubi etiam patet eorum intelectus.

Quid itaque ego. ¶ capitulum xvij.
Q tantas moras etc. in hoc capitulo
xvij. beatus Augustinus tractat
de malis que romani passi sunt post
mortem tarquinii superbi. Et primo tangit
mala que romani post illud tempus pas-
si sunt in generali ostendens quod autores
ipsorum peiora scripserunt de hiis quam ipse Aug-
ustinus secundo libro. ubi ergo erant illi
dii et cetera. Inuehit contra deos eorum et
explicat malla que usque ad primum
bellum punicum passi sunt. Et hoc facit
in speciali per tot annos usque ad secundum
bellum et cetera. idest ferre per trecentum
annos ut supra. libro secundo capitulo
xviij. ostendi tamen uidetur quod melior
littera esset usque ad primum bellum puni-
cum qua magis concordaret cum principio
vigessimi secundi capituli huius libri.
Nam post ipsum finitum pacem tantum habe-
bant quod clauserant portas Iani ut supra
libro isto capitulo nono dictum fuit.
tamen forte quia illud tempus modicum
fuit respectu alterius ideo pro nullo compu-
tatur et ideo dicit usque ad secundum
bellum punicum ¶ A salustio breuiter
commemoratum est. scilicet in ystoriis ¶ Et
infra nec nobis quia hec dicimus etc.
hic petit quod romani boni non succenseant
idest non irascantur sibi propter hoc quod
malla eorum recitat. tamen dicit non

non opportere hoc ab ipsis petere quia
certum est quod boni romani propter hoc non
offendentur sicut nec eorum proprijs script-
oribus ¶ qui multa peiora scripserunt
quibus Augustinus dicit esse stillo et
ocio multum imparem. idest se minorem
stillo quidem quia elloquentiores ocio
quia studiosiores erant. vocatur autem
studium et contemplacio ocium. quia dum
quis student et contemplationi uacat
opportet quod ab exterioribus actibus quiescat
uel ideo ocio quia magis eis uacabat
talia scribere quam sibi in multis alijs occu-
pato ¶ Et infra quod salustius ait etc.
scilicet in ystorijs suis et sunt uerba
salustij ab illo loco plurime turbe etc.
idest turbationes. Nam turba secundum
Augustinum de verbis domini omelia xxij
non est aliud quam multitudo turbata ×
¶ Sediciones et ad extremum ad bella ciuilia
orta sunt etc. de quibus dictum est supra
libro secundo et plus dicetur hoc libro
capitulo xxiiij. ¶ dum pauci potentes quorum
in gratiam plerique concesserant idest multi
alij non ita potentes in eorum gratiam
venerant propter quod adherebant eis
¶ Sub honesto patrum autem plebis
nomine dominationes affectabant. idest cum
affectarent dominare. et hoc intenderent
pretendebant se agere causam patrum
aliqui uero causam plebis et sic quidam
traxerunt ad partem suam patres quidam
uero plebem. ¶ bonique et mali ciues
appellati supple fuerunt non ob merita
in rem publicam quia ad hoc non habeb-
atur respectus quod scilicet quis bene uel
male habuisset sed id rem publicam omnibus
pariter corruptis idest malis effectis ¶ Sed
ut quis que locupletissimus et iniuria
ualidior quia presentia dabat. idest que pro
illo tempore placebat concedabat aut pro bono
dicebantur hec salustius ¶ Et infra
ubi erant dij quando ualerius consul etc.

de cap[illegible]
capitu[illegible] ualerij
consulis

yſtoriam quam hic tangit beatus Augu-
ſtinus narrat titus liuius libro iij.º de
vrbis origine, vz q sub ↄſulibus tito clau-
dio et publio valerio exules romanorum
ac ſerui ↄgregati in multitudine magna
.ſ. vſque ad duo milia qngentos duce
quodam appio herdonio qui erat ſabinus
arcem capitolij occupauerunt quo tempore
inter patres et plebem ꝑ legibus quibuſdam
ferendis erat diſcenſio ¶ Dux vero
herdonius ꝑmiſit ſe ad hec ſolum veniſſe
ut exules in patriam reduceret et ſuos
a duro ſeruitutis iugo liberaret et niſi
hec ſibi ↄcederet extrema malla. Vbi pcu-
raret ↄcitando volſcos et equos poplos
vicinos in bellum ↄtra ipsos ¶ Tantus
vero furor eodem tpe tribunos plebis
inuaſit ut in plebe diuulgarent nō
eſſe de bello vero timendū quia qui
arcem occupauerant erant patrum hoſ-
pites et clientes qui de ↄſilio patrū
arcem occupauerant, ut plebe ſic territa
a legibꝫ petendis deſiſteret ¶ Publius
autem valerius ad tribunos et plebē
accedit eoſque atrocitos corripit q
curam rei publice in tanta neceſſitate
deſſerunt adiciens q dij eorum ab hoſtibꝫ
capti ſūt q iupiter etiā maximus opti-
mus et iuno regina ac mīnia at alij
dij deeque occidebant et q caſtra ſuorum
publicos penates tenebant quibꝫ nō
obſtantibꝫ tribū ſeditionem vt prius
mouerunt donec nox ſupueniens
eis ſilentium imponet ¶ Tuſculli
igitur vicini et ſocij romanorum aud-
itis hijſque rome fiebant cū exercitu i
ſubſidiū ↄſulum romam venīut et vt
arcem ab hoſtibus liberent ↄſullemque
vallerium ducem tam romani q tuſculani
ſequunt Aſcenduntque in cliuum capitolij
iamque inueſtibulum templi ꝑrupant
cum vallerius ↄſul acerrime dimicas
int primos occidit quem publius

voluſius cadentem videns ſtatim corpus
tegi iuſſit gerens ipe publius voluſius
ducis offitium ¶ Tantuſque erat ardor
pugnantium romanorum et tuſculorum ut
ante vinceret q ſcirent ducem ſuum
interemptum multi igitur exulum cede
ſua fedauerunt templum multi capti
ſunt herdonius interfectus eſt et
capitoliū reſtitutum et purgatū atque luſtr-
atum ¶ Et infra ubi erant quando dn-
ſiſſimis fatigata ret delegatis ꝑ legibꝫ ath-
enas miſſis dictum ſuit ſup libro. ij.
capl̄o. xvj. ¶ Sciendum eſt etiam q ſicut
dicit titus liuius libro iij.º de vrbis origie
nō ſolum erant dicti legati miſſi ut leges
atheinenſium defferent ſed etiam ut moēs
et inſtituta ac iura ciuitatum aliarum gre-
cie dilligēter attenderent et noſcerent
¶ Quantum vero ad diſſenſiones de
quibus hic loquitur Auguſtinus ſciendū
eſt q ſicut dicit titus liuius ibidem eodē
anno fuit magna diſſenſio inter ↄſulles
et tribunos plebis negabant enim ↄſules
poteſtatem leges ↄdendi eſſe penes tribu-
nos et plebem tantum enim penes ſe
eſſe dicebant et p ↄſequens leges que
a tribunis late erant cum plebe nullius
vigoris erant ¶ Tamen ↄcordauerunt
et ↄſenſerunt tam ↄſules q tribuni et
omnes ut pro legibꝫ accipiendis in
greciam mitterentur ¶ Quantū vero
ad famem et peſtem de quibꝫ hic loqt
Auguſtinus narrat titus liuius ibidem
quod poſtque miſſi ſunt ꝑdicti legati athe-
nas. duo ſimul mala ingentia orta ſūt
ſcilicet fames et peſtilentia tam hominū
q aliorum animalium agri quidam effecti
ſunt eo anno ſteriles vrbis autem exhauſta
eſt funeribꝫ ¶ Nam multi et ꝑclari eo ano
mortui ſunt inter quos erat flamen
quirinalis .i. ſacerdos quirini idest
romuli ¶ Augur idest ſacerdos q ꝑerat
augurijs ¶ Quatuor etiam tribuni plebis

de morte herdoni[i]

de legatis miſſi[s]
athenis ꝑ legib[us]

de peſtilentia rom[e]

de morte valerij

et alii magni non nulli de predictis sic scribit
orosius libro secundo. dum legati ad athenienses
expectant arma romana pestilentiaque compesc
uit. ¶ Et infra ubi erant quando rursus
etc. quod hic tangitur contigit anno ab urbe
condita cccxv. quo secundum titum livium l. iiii.
quarto de urbis origine fames gravissima
romanos afflixit in tantum quod multi spe
victus amissa. ne fame diu cruciarentur
se in thiberim submerserunt. propter quod
prefectus annone. qui s. de victualibus pro
civitate curam haberet perpetuam creatus est
lucius minutius qui postmodum eos qui
frumenta absconderant compulit ea vendere.
ut saltem habere posset civitas sufficienter
pro uno mense. ¶ Eodem tempore fuit quidam
lucius emilius equestris ordinis dives valde.
qui aliunde empto frumento de sua pecunia
et in urbem allato distribuit ipsum plebi que
tanto alleta beneficio promisit sibi consulatum.
Ipse vero dicebat hoc sibi nimis modicum
esse pro tanto beneficio et satis parum esse
si facerent eum regem. Ista pervenerunt ad senatum
qui statim dictatorem creat lucium quintum
cincinatum iam octogenarium. ¶ Erat autem
tunc potestas dictatoris qualis postmodum
fuit imperatorum nisi quod solum dimidio anno
durabat. magister vero equitum. sibi coap
tatur similiter ahalam ¶ Stupet hoc viso
prefatus Emilius una cum plebe Interim
a dictatore mittitur magister equitum ad lucium
emilium ut eum vocet in iudicium. Emilius
vero infra catervam suorum se recipit cum
ab apparitore apprehensus esset. ereptus est. et
fugit clamando se a patribus opprimi eo quod plebi
in tanta necessitate subvenisset ¶ Sed magister
equitum ipsum vociferantem insequitur et occidit
¶ Cumque de hoc tumultus magnus oriretur
in plebe dictator coram se plebem venire iubet
convocatam coram ipsis emilium iuste occisum
fuisse quia vocatus ad iudicium venire contempsit
etiam si in aliis innocens fuisset. iussitque dictator
domos eius diruri et bona ipsius vendita publicari

¶ Et infra ubi erant quando pestilentia maxima
etc. ¶ Circa lecti sternia de quibus hic Aug
ustinus facit mentionem. Sciendum quod in quibus
dam fiebant lecti sternia in quibus possent viri
commune accubare seu discubere. i. cubito appo
diati iacere ¶ Nam fuit hic. in cap. cumbo.
bis. Antiquitus consueverunt quando sic iacere
dum comedebant videlicet sic faciunt modo
languidi ¶ Et sicut dicit ysidorus. libro xx.
ethymologiarum apud romanos viri accu
babant et femine sedebant quia videbatur
in femina accubitus esse turpis et ideo ro
mani qui invitare volebant deos ad convivia
fiebant lecti sternia. Unde dicit valerius
libro ii. in principio Antiquitus femine
cum viris cubantibus. i. inclinatis et
apodiatis ad lectum. vel lecti sternia super
cubitos suos sedentes cenabant que consuet
udo ex hominum convictu ad divina penetravit
¶ Nam iovis epulo idest in convivio ipse iupiter
in lectulum et minerva in sellam. i. sedet
ad cenam. quod eius mea diligentius in
capitolio quam in suis domibus conservat ¶ histo
riam. quam hic tangit Augustinus narrat
titus livius. libro. quinto. de urbis. origine.
dicens in urbe. quasi insanabilem pestem
ortam fuisse que durabat tam hyeme quam
estate pro qua depellenda consilio duum
virorum. qui sacris. i. rebus divinis preerant.
primum lecti sternium. in honorem. s. deorum
factum. est rome. quia sex diis. s. appolini.
latone. dyane herculi. mercurio ac neptuno
tres lecti quam amplissime strati sunt apparatu
Fuit autem latona mater appolinis et
diane Diana vero dicitur luna sicut appolo.
sol. de Latona vero que peperit appolinem
et dianam. loquitur beatus Augustinus infra
libro. xviii. ca. xiii. de secundo bello punico.
¶ Narrat titus livius romanos fecisse
alia sex pulvinaria. i. lecti. sternia. vide
licet iovi. et iunoni. unum. alterum neptuno
ac minerve Tertium marti ac veneri.
Quartum appolini et dyane. Quintum

[Margin notes: prefectus annone — Dictatoris potestas — de lecti s[ternia] — de lecti[sternia] — de lo[…]]

vulcano · at veste / Sextum mercurio et cereri ¶ Et infra ubi erant quando per decem · etc. · hystoria · que hic tangitur ponitur sup · libro · ii · cap° · xvii° ¶ Et infra ubi erant galli · etc. · historia quam hic tangit Augustinus · habetur supra libro · ii° · cap° · xxii / Et infra ubi erant · quando illa insignis pestilentia · etc. ¶ De camillo quomodo vehientes expugnavit habetur sup · libro · secundo · capitulo decimoseptimo quomodo urbem · de gallis vindicavit / habetur supra libro · secundo · capitulo · decimooctavo · ¶ Quantum vero · ad pestilentiam que ipsam consumpsit · narrat titus livius · libro · viii · de urbis origine / quod rome orta est pestilentia que magnam multitudinem hominum consumpsit in qua et censorem unum et unum edilem ac tres tribunos plebis fertur mortuos fuisse

Morte camilli

¶ Mortuus est etiam eadem anno · Camillus vir maxime laudis · qui post redditum suum · de exilio · de quo dictum est supra · libro secundo · capitulo · decimoseptimo / viginti quinque annis vixit tante glorie ut conditor · urbis romane secundus a romulo diceretur · unde dicit eutropius · libro · secundo · quod honor ei post romulum secundus delatus est · Et quod hiis temporibus in mensis per continuum biennium romanos pestis afflixit · de ludis vero scenicis propter eam institutis habitum est · supra libro · primo · capitulo · tricesimo primo · ¶ Et infra ubi erant quando alia pestilentia etc. · hystoriam que · hic tangit narrat titus · livius · libro · viii° · de urbis origine · dicens · quia sub consulibus claudio · marcello · et valerio flaco · cum omnes maiores civitatis morerentur / modo consimili · ancilla quedam fabio maximo edili causam promissa sibi prius impunitate indicat / dicens matronas venena coquere / et si vellet sequi consules hec manifesto exemplo · deprehenderet · secuti sunt ergo eam · invenerunt matronas coquentes medicamina bona habentes tamen alia recondita ¶ Quibus dellatis in forum vocatis matronis viginti duabus quarum una cornelia alia sergia vocabatur asserunt ea medicamina esse salubria · que cum tamen ea ad preceptum iudicis bibissent statim mortue sunt · Comprehense sunt earum comites que maximum numerum matronarum indicaverunt que similia faciebant ¶ Ex quibus centum septuaginta dampnate sunt / creditum est autem hoc magis ex alienatione mentis quam ex scelere ipsas hoc fecisse / Orosius vero · libro · tertio · dicit quod tanta multitudo fuit matronarum in hiis facinoribus deprehensarum ut trecente octoginta dampnate simul ex hiis fuisse refferantur ¶ Valerius autem · libro · ii° · quantum ad numerum earum · concordat cum tito · livio / et dicit quod beneficii questio · et moribus / et legibus romanis usque ad illud tempus ignota fuit ¶ Fuit autem illud tempus · ut patet ex tito livio anno · ab urbe condita · quadricentessimo vigesimo ¶ Et infra vel quando incendinas etc. · hystoriam quam hic tangit Augustinus narrat titus livius · libro · nono · de urbis origine / in principio / quod cum esset bellum inter romanos / et samnites · dux samnitum pontius hunc exercitum iuxta furculas caudinas / id est locum quendam sic dictum

de samnitibus

¶ Misit autem pontius decem milites in habitu pastorali qui in diversis locis pascerent pecora / iuxta viam per quam erat exercitus romanorum transiturus precipiens quod romanis venientibus et interrogantibus ubi erat exercitus concorditer responderent quod scilicet iverat ad obsidendum luceriam · que civitas erat socia romanorum · Romani ergo statim decreverunt / hiis auditis ire luceriam ad deliberandum eam · ab obsidione · Sed duplex via erat una iuxta mare et longior et alia per furculas caudinas quam quia brevior erat · ut citius sociis subvenirent ellegerunt ¶ Clauditur autem via illa ex utraque parte montibus habens solum unum introitum · et unum exitum per medium duorum saltuum inter quos est planities quedam · ad quam cum transito uno saltu pervenissent / et alium saltum vellent ingredi invenerunt sibi viam preclusam deiectis arboribus intransverso viarum et viderunt

nichilominus in monte iuxta se presidium ar
matorum sicque inclusi sunt ut nec retrocedere
nec procedere possent tandem necessitatem
ducti miserunt legatos ad sannites pe
tentes vel pacem romalem vel bellum
Responsum est iam de bellatum esse permi
ssa tamen est pax sub hiis condicionibus
ut scilicet romani omnia arma sua redde
rent omnemque aliam suppelectillem retentis
sibi tantummodo singulis vestimentis sicque
omnes subiugum transirent et impri(mis)
consules et postea alii magistratus et deinde
cetera multitudo quam pacem amisserunt
romani cum magna sui deiectione necessi
tate coacti sicque cum sui ignominia ad
urbem sunt reversi Et est hic sciendum
quod sicut dicit titus livius libro tertio de
urbis origine quod quando quis mittendus
erat subiugum elevabantur due haste vel
duo ligna et tertia super ponebatur ex
transverso sicut fiunt furce quibus fures
suspenduntur et per medium illarum transibat
qui mittebat subiugum insignum perfecte
subiectionis sexcentos nichilominus
equites romanos tenuerunt sannites
ut essent obsides hanc etiam istoriam
Eutropius libro secundo narrat et
orosius libro tertio narrat contigit autem
illud ut patet ex tito anno ab urbe condita
quatercentessimo vigesimonono secundum
orosium autem anno quatercentesimo
vigesimosexto de pacto vero a romanis
sic inclusis cum sannitibus inito et post
modum a romanis rupto dicetur infra
libro quinto capitulo vigesimo secundo
Et infra vel quando gravi pestilentia
etc historiam hic tactam narrat titus
livius de urbis origine libro decimo post
medium dicens quod anno ab urbe condita
quatercentesimoquinquagesimo secundo erat
pestis rome gravis et multa prodigia
contingerunt refert etiam ut dicit in
exercitu apii claudii pretoris plerosque

fulminibus interemptos Et infra vel
quando rome alia intollerabilli etc
hic tangitur hystoria de esculapio et
pestilentia que supra habetur libro
isto capitulo duodecimo Et infra
quoniam regem omnium iovem etc
loquitur Augustinus yronice dicens
quod iupiter qui est rex omnium deorum
diu sedeat in capitulo Nam precipuum
omnium templorum urbis fuit templum
iovis capitolium appellatum sed quando
dum ipse iupiter adolescens erat cum
fit multa stupra ut poete canunt et
hystorie idem assunt Fuerat enim
rex crete et homo inmundissimus
ideo dicit Augustinus non vacavit sibi
dicere medicinam propter quod ipse nesciunt
curare infirmos nec pesti finem impo
nere ideo opportuit mittere pro esculapio
quem dixerunt deum medecine In
rei veritate enim esculapius fuerat
perfectus medicus et ut dixit ysidorus
libro quarto ethimologiarum appollo pater
eius apud grecos habetur primus rep
ertor medecine qui invenit primum
artem medecine metodicam esculapius
vero fuit ampliator medecine inventor
medecine experimentalis tamen fulmi
ne ictus interiit et tamen postmodum
deificatus est et dictus est deus medecine
Et infra vel cum idest quando conspira
ntibus uno tempore etc historiam hic tactam
narrat orosius libro tertio dicens
quod anno ab urbe quatercentesimosexag
essimotertio dollobella et domicio consu
libus lucani brucii sannites etiam cum
etruscis et gallis senonibus facta socie
tate cum bellum contra romanos mollirentur
et romam ad gallos exorandos misisset
legatos galli eos interficerunt propter
cecilius pretor missus est cum exercitu
contra ipsos qui a gallis et etruscis veniens
interfectus est septem tribunum plebis

in illo bello occisi sunt multi nobilles
trucidati decem et octo milia militum rom
anorum prostrati sunt ¶ beatus tamen
Augustinus minorem numero ponit
occisorum ¶ Et infra · uel quando post
longas etc. hic tangitur historia de secessio
ne populi in monte Ianiculi. de qua nich
il alibi reperi · nisi quod narrat lutius
anneus florus in epithomate libro ·
primo sic dicens · tertiam seditionem exci
tauit matrimoniorum dignitas · ut plebei
cum patricijs iungerentur · qui tumultus
in monte Ianiculo duce · Canuleio tri
buno plebis · exarsit ¶ Ex quo patet · lex ·
de connubio patrum et plebis diu · ante
lata esset ut patet · per titum · liuium · libro ·
quarto · tamen causa huiusmodi secessi
onis · fuit quia plebei uolebant iungere
matrimonia cum patricijs · quod patricij
concedere noluerunt · Idem uero lucius
florus · in abreuiatione titi liuij scilicet
libro · undecimo · dicit sic · plebs · propter · es
alienum · post graues et longas sedici
ones ad ultimum secessit in ianiculum ·
unde ab ortensio dictatore deducta est ·
Iste etiam ortensius legem tullit ut
plebiscita non minus quam leges vallerent
ut patet per Institutis de Iure naturali ·
plectarys capitulo · plebis ¶ Et infra cum uero
tam multa bella et cetera hec tangit
hystoria de plectarijs militibus ascriptis
qui fuerunt uero · dicti plectarij patet
per Augustinum hic · Nam cum romani
continue rebus bellicis uacarent et per
consequens nec rebus domesticis nec procrea
tioni prolis uacare possent cernerentque
ciuitatem non posse diu stare sine noua
prole · ordinauerunt quod illi qui non potu
erunt sufficere ad millitandum propter
inopiam in urbe manerent procreationi
prolis uacantes · de quibus dicit Agelius
libro · decimo octauo · capitulo · undecimo ·
quod secundum · sillum paulum illi qui in plebe
romana tenuissimi et pauperimi erant
nec amplius quam mille quingentos eris
in censum defferebant plectarij sunt appel
lati qui uero nullo aut quam parvo
ere censebantur · capite censi voca bantur capite censi
et nec isti nec pletarij milites scribeba
ntur · nisi in tumultu maximo quia fam
ilia parua eis aut nulla erat · propter quod
amoris in patriam fidem et firmamentum
non faciebant · pletarijs tamen asperis rei
publice temporibus cum iuuentutis inopia
esset in miliciam tumultuariam legebantur
armaque · hijs sumptu publico prebebantur
¶ dicti autem sunt pletarij ab officio prolis
edende eo quod causa re familiari parua
minus possent rem publicam iuuare
prolis tamen gignende copia ciuitatem fre
quentarent hec agelius · hystoriam uero
hic tactam a beato Augustino narrat
orosius libro · quarto · dicens · quod anno ·
ab urbe condita quatercentesimo sexagesimo
quarto · tarentini cum viderent classem
romanorum in mari pretereuntem eam
hostiliter inuaserunt · et quinque tantum
nauibus per fugam elapsis alias naues
captas ad portum suum trahunt interfectis
omnibus illos qui bello utilli esse possent
alios vendentes missi sunt ergo a
romanis legati tarentum qui de iniuria
conquerant sed expulsi sunt et etiam iniu
rias acceperunt a tarentinis ¶ dicit
enim valerius · libro · secundo · quod unius
legatorum urina respersus est · hys ergo
causis · ingens bellum ortum est ¶ Rom
ani uero considerantes qui et quanti
essent hostes qui in circuitu eorum strepe
bant ultima necessitate coacti plectarios
ad sumendum arma coegerunt · et sic
exercitu magno facto · Emillius consul
romanorum cum exercitu impetum fecit
in uniuersos fines tarentinorum igne
et ferro vastans omnia plurimo
etiam opida expugnat et iniuria acceptam

de piro rege

crudeliter vindicat. Tarentinos vero
nuniant multi suntinorum quorum etiam pote
tiam maxime auxit pireus rex epirotarum
epiri enim pars grecie est et tarentini
erant cognati grecorum. Nam lacedemonii
condiderunt tarentum. Pireus ergo to
tas vires epiri thesalie et macedonie huit
elephantes etiam antea romanis incognitos
viginti in ytaliam de grecia secum adduxit prima igitur
pugna inter romanos et pirrum cui totum
bellum ascribitur quamvis pro tarentinis
gereret fuit apud eracleam civitatem campanie
et lirim flumen contra levinium consulem roman
orum ubi tota in pugna dies consumpta est
neutra parte fugiente donec introducti essent
elephanti romanis qui illud genus pugne
ante non viderant horribiles et precipue
equis paventibus ad elephantorum aspectum
Romani enim tunc se victos fuisse fuga
sua ostenderunt. Pirrus tamen atrocitate
cladis quam acceperat et iacturam publice pro
testatus est affigens titulum in templo Io
vis apud tarentum in quo sic scripsit qui
ante hoc invicti fuerant viri scilicet rom
ani pater optime olimphios ego vici in pugna
victusque sum ab eisdem. Et cum increpa
retur a suis quod se victum diceretur qui vi
cisset respondit si ego iterum eodem modo
vicero sine ullo milite epirum revertar
ceciderunt nichilominus de romanis in
eo bello peditum decem milia octingenti
octoaginta capti trecentum decem equitum
vero cessi sunt ducenti quadraginta sex.
capti octingenti et duo. Post hec secunda
pugna inter romanos consules et pirrum
fuit in apulie finibus ubi quamvis esset
clades magna ex utraque parte romani
tamen vicerunt sicut augustinus tangit
hic. Nam pireus transfixus brachio pri
mus cessit e prelio. Fabritius vero roman
orum legatus tunc vulneratus est. Eleph
anti vero subiectis inter posteriora et molia
ignibus ardentes circumtulerunt in suo

furore machinas sibi impositas et suis ex
itio fuerunt. In ea pugna cessa sunt
romanorum quinque milia de exercitu vero
pirri viginti milia. De istis pugnis Eutro
pius libro secundo narrat hystoriam satis
pulcre multa laudabilia refferens de fabri
tio supradicto. Et quod in tertia pugna contra
romanos fugatus est pirrus. Et rever
sus in greciam apud argos civitatem occisus
est. beatus autem augustinus tractans
hic de prima pugna facit mentionem
de oraclo et responso appolinis. Ubi scien
dum est quod beatus augustinus tenens se
ntentiam verborum ordinem ipsorum transposuit
Nam ipsum oraculum est versus exameter
talis. dico te pirre romanos vincere posse
Unde tullius libro secundo divinationum
ponit idem oraculum sic. Aio te eacida rom
anos vincere posse. vocat autem pirrum
eacidem quia fuit de sanguine eaci qui fuit
pater pelei et peleus pater achillis. et est
oraculum illud ambiguum quia potest habere
duplicem intellectum sicut illud verbum
est panem comedere canem. Nam cum
in isto dico te pirre romanos vincere
sint duo accusativi scilicet li te et li rom
anos sensus variari potest secundum quod
unus accusativus resolvitur in nominativum
vel alius. Unde unus sensus est dico quod tu
pirre potes vincere romanos. Alius sensus
est dico te pirre romani possunt vincere
Unde tullius reprobans oracula appolinis
inter alia dicit sic oracula tua apollo ut
ego oppinor partim sunt falsa partim
casu vera partim flexiloqua et obscura
ut interpres egeat interprete partim
ambigua et que ad dyabolicos refferenda
sint. Sentit tamen tullius ibidem quod ill
ud oracullum non fuerit appolinis propter
tres rationes. Prima quia appollo numquam re
spondit latine. Secunda est quia ista sors
idest responsio grecis inaudita est. Tertia
est quia pirri temporibus iam apolo versus facere

Orosius

deficeret. beatus vero Augustinus innititur
auctoritati aliorum qui ystorias romanorum
scripserunt ¶ Et infra atque strage etc.
de hac strage narrat Orosius libro quarto
loquens de tempore supradicti belli finiti
sic Romanorum miseria nullis cessat indu
tiis consumitur enim morborum malis inter
tapide bellorum et cum foris cessatur a prelio
agitur introrsus ira de celo. Nam fabio
gurgite iterum consule et gaio genitio pestilentia
urbem precipue mulieres et pecudes invadit
necatis enim in utero fetibus futura ple
nacianit Et minatum partus cum periculo
matrum extracti abortum prodebantur
in tantum in tantum quod credebantur
defuturam esse successionem plus tam in
hominibus quam etiam in iumentis ¶ Et infra
ubi se credo Esculapius etc. Hoc dicit beatus
Augustinus irridendo Esculapium et roma-
nos qui Esculapium ad se accersierunt ut
morbos et pestes curaret post cuius adve
ntum contigit pestis predicta Dicit ergo quod
Esculapius potuit se excusare quia non
erat obstetrix sed archiatra idest medicus
potuit enim Esculapius ut ironice loqua
mur dicere quod obstetrices non bene artem
noverant obstetricandi illo tempore vel non
bene exequebantur officium suum et ideo erat
partus abortivus ¶ Et infra quid hiemps
illa etc. de pestilentia quam hic tangit Au-
gustinus narrat Orosius libro quarto sic.
Anno ab urbe condita quadringentesimo octo
agesimo primo pestilentia ingens apud
romam conflagravit cuius atrocitatem signi
ficare contentus sum quia verbis implere
non possum. si enim spatium temporis quo
mansit inquiratur ultra biennium por
recta est. urbem depopulavit cuius erat
tanta violentia ut sibillini libri consulerent
qui celesti eam ira impositam responderent
¶ Et infra in quo genere oraculorum etc. Ubi
sunt tullii libro secundo de divinatione.
¶ Scripsit enim tullius de divinatione libros
duos tantum. Et vult tullius in proposito
dicere quod oracula que eliciebantur ex lib
ris sibillinis ita erant obscura quod non pote
rat haberi certitudo rei quam significaret
Et ideo qui eos interpretabantur solum loqueb
antur coniciendo sic poterant et volebant
Nec aliter eos interpretantibus credi potuit
nisi sicut hiis qui coniciendo loquentur
¶ Et infra sic interim a magistro etc.
hoc dicit Augustinus quia esculapius iam
quo ad malum istud cum non subvenit se
potuit excusare dicendo quod malum illud
provenit non ex aliqua causa naturali sed
ex ira deorum et ideo non sunt remedium pesti
lentie nisi dii placarentur. ¶ Et infra
unde autem a multis etc. hic Augustinus
ex oraculo sibille prohibuit contra romanos
et deos eorum quia ex quo edes deorum occupa
bantur a personis privatis et non a diis il
lorum ministrum signum fuit quod dii eorum multi
plicati erant eis inutiles Nam aliquem
coluissent eos et non fuissent edes eorum in
usus alios humanos translate ¶ Et infra
non utique magne peritie varronis etc.
vult Augustinus dicere quod varro in libris
suis scribens de edibus sacris dicit multa
ad edes illas pertinentia fuisse ignota quod
posset alicubi sine ignorantie nisi edes ille iam
suo tempore fuissent ab aliis occupate vel
deserte. ¶ Et infra sed tunc saltim etc.
hoc dicit quia licet per oraculum sibillinum vide
rentur dii qui tantum malum evenire suis
cultoribus permiserunt excusari ad tempus
donec scilicet alia mala venirent tamen in
rei veritate ipsi deprehenderunt pestem supradicta
sicut libro primo capitulo trigesimo secundo.
dicit Augustinus ipsi provideront fine pesti
lentie cito imponendum et ideo volebant sibi
aliqua in honorem fieri ad sedandum malum
id ut crederet per eos fuisse sedatum.

Iam vero punicis bellis etc. Capitulum xviij
In hoc capitulo decimooctavo trac
tat beatus Augustinus de malis

que romani substinuerunt in bellis puni
cis et facit in hoc capitulo duo quia primo
romanis malla predicta obicit secundo ibi
hec istis nequaquam et cetera. ostendit quomodo
hec obiectio contra romanos redit et effic
aciter concludit ¶ Dicit autem bellum punicum
quod fuit inter imperium romanorum et
cartagine — cartageniensium sive affrorum ¶ Fuit autem
cartago civitas potentissima in afferica
que toti afferice et etiam parti hyspanie
silicet usque ad flumium hyberum imperabat
et ideo omnes affri vocati sunt carta
ginenses idem etiam vocati peni et puni
bellis punicis — etiam punici et afferici. ¶ Fuerunt
autem tria punica ut dixi supra. lib.
primo. capitulo quintodecimo. ¶ Et not
andum est quod mala que hic narrat au
gustinus a principio huius capituli usque
ad locum illum ¶ Tunc magno metu
et cetera. acciderunt in omnibus bellis
licet minus in tertio quia in duobus primis
¶ Sicut autem origo belli quod fuit
contra romanos et pirrum regem erat civitas
tarentina cui volebat pirrus succurrere
ita etiam fuit origo primi belli punici
¶ Nam tarentini audita morte pirri peti
verunt auxilium a cartaginensibus et
acceperunt ¶ et pugnantes contra ro
manos victi sunt unindum tamen hostes
a romanis iudicati et ideo pugna illa non
pertinet ad pirrum bellum punicum sed
ipsum circiter novem annis precessit. Et fuit
primi belli occasio. ¶ Et infra tunc in
grandi metu et hic narrat specialiter
malla que contigerunt primo bello punico
¶ et quod specialiter hic loquatur de tempore pri
mi belli punici patet ex numero quem
de ludis scenicis — hic ponit dicens. quod celebritas ludorum
scenicorum quos quos vocant seculares
fuit instituta circiter per centum annos
ante hoc tempus ¶ hoc ergo tempore fuit prim
um bellum punicum quia inter institu
tionem ludorum illorum et primum bellum

punicum fluxerunt circiter anni centum
Nam secundum orosium ludi scenici instit
uti fuerunt ab urbe condita anno trecente
simo octogesimoquarto. primum vero bellum
incepit anno quatercentesimooctogesimo
tertio ¶ de institutione vero istorum
ludorum patuit supra. libro. capitullo
trigessimoprimo. fuerunt instituti pro
remedijs corporum cum tamen corporibus
non vallerent et ultra hoc fuerunt
corruptio animorum ¶ Ideo dicit hic quod
felicioribus temporibus memoria negligente
perierat celebritas illorum deorum ludorum
et infra renovaverunt et cetera, quantum
ad institutionem ludorum consecratorum dijs — de ludis
inferris. silicet plutoni et proserpine.
narrat valerius. libro. secundo. quod
cum pestilentia ingenti urbis silicet
quantum ad homines et agri quantum
ad fructus vastarentur valesius quidam — de vales…
dives rusticus filijs suis duobus et
filia usque ad desperationem laborantibus in
firmitate oravit deos sibi familiares
ut puerorum periculum in suum caput verte
rent responsum est sibi quod pueri salva
rentur si statim per thiberim flumium
eos tarentum portasset ibique ex ditis
idest plutonis. silicet dei inferni et
proserpine que dicitur dea inferni ara
a qua calidam aquam ipsi desiderarent qui
hoc intelliges de tarento que est civitas
magna et famosa ac multum a Roma
distans de qua supra facta est mentio
timuit valde navigationem tantam arripe
re tamen spe salutis puerorum iter inchoat
¶ Cum autem per thiberim hostiam peteret et
pueris sitientibus iam calidam aquam
subvenire vellet ne ignis quo posset aqua
calefieri presto esset cernit procul fumum
sibi apparere in loco quodam qui ut agu — …nes de a…
bernatore navis didicit tarentum vocabatur — …dos ins…
¶ Exiens autem navem et hausta de flu
mine aqua illuc properans igne facto aqua 43.

calefacit calefactamque pueris bibendam dedit qua potata statim sopiti curati sunt. Dicuntque se vidisse in sompnis deum quendam eorum contergentem et precipientem ut diti et proserpine. Unde potio tallis fuerat allata nigre hostie immolarentur. Lecti sternia etiam et ludi nocturni fierent. Valerius ergo puerorum nullam ibi aram videns pergit ad civitatem ut emat novam aram precipiens suis ut interim fodiant fondamenta pro ara locanda qui dum fodiunt inveniunt profunde sub terra ad viginti pedes aram quandam diti et proserpine inscriptam quod cum valesius accepisset pro nutum hostias furnas idest nigras ibidem immolavit ludosque et lecti sternia continuis tribus noctibus quia tot erant liberi eius curati fecit. Cuius exemplum valerius publicola qui scilicet fuit consul primo anno post reges expulsos et successit in locum collatini tarquini studio succurrendi civibus secutus apud eandem aram boves nigros masculos diti et proserpine boves feminas immolavit lecti sterniaque ac ludis factis tribus noctibus aram terra obruit sicut ante fuerat. Hoc ex valerio. Patet ergo quod ludi isti fuerunt instituti primo anno post reges expulsos qui secundum orosium fuit annus ducentesimus quadragessimus quartus ab urbe condita. Isti ludi vero fuerunt aboliti sicut et alii sed tamen postmodum tempore primi belli punici fuerunt renovati de quo tempore dicit hic Augustinus quod tanta copia morientium dictatos inferos etiam ludere delectabat quia scilicet tempore primi belli punici quod duravit viginti tribus annis interfecta est ex utraque parte hominum innumera multitudo quorum morte dis idest pluto idest deus infernalis ditatus est. Unde et a dite dicitur dives et ditari quia dis continue ditatur quia continue homines moriuntur. Unde in hoc quod dicit Augustinus inferos ditatos alludit nomini ditis. In hoc vero quod dicit eos ludere delectari alludit eo quod dictum est de ludis eis consecratis et renovatis. De renovatione horum ludorum ad tarentum facit titus mentionem libro quadragessimo nono. Et infra nichil sane miserabilius etc. Hystoriam de attilio regullo que hic tangitur posui supra libro primo capitulo quinto decimo de qua etiam fit mentio libro secundo capitulo vigessimotertio. Et infra dum est quod aerei sunt scilicet dii vel demones. Hic dicit Augustinus secundum opinionem appulei platonici qui possunt deos esse animalia corpus aereum habentia ut patet infra libro octavo capitulo sexto decimo. Vel hoc dicit quantum ad corpora que sumunt quando visibiliter se ostendunt condempsant enim aerem et figurant ut vollunt. Et infra nec malla illo tempore etc. De mallis que hic recitat Augustinus scilicet factis infra urbem per aquas et ignem loquitur orosius libro quarto et dicit quod anno ab urbe condita quingentesimo octavo repentina subversio ipsius Rome prevenit triumphum romanorum scilicet de cartaginensibus siquidem quinto lucatio et catulio aulo consulibus diverse ignium aquarumque clades pene assumpserunt urbem. Tiberis enim insolitis auctus imbribus et ultra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redondans omnia rome hedifficia in plano posita delecit aquarum gravissimam cladem graviorque ignis vastatio sequuta est cum ignis incertum unde surrexit plurimas civitatis partes per vagatus hominum domorumque miserabillem stragem fecit. Deinde cum omnia incendium fori popularetur eidem veste corripuit et nec quidem diis subvenientibus ignem illum qui eternus putabatur temporarius ignis oppressit. Unde etiam metelus

nes dicitur addite a deo infernali

de post magno

de igne ppetuo

dum arsuros deos eripit dux brachio semusto . ablatus an fugit hoc orosius . ignem ppetuuz vocat ignem qui in templo veste a virginibz que sacerdotes eius erant gtinue lignis appositis fouebatur De isto etiam incendio templi veste z metello sacra expectate . loquitur . titus . liuius . libro . decimonono ab vrbe et ouidius libro . sexto . de fastis . Seneca vero . libro quarto . declamationum declamatione secunda . dicit metellum tunc fuisse cecatuz et ideo sibi postmoduz sacerdotiu summu negatuz Hunc metelluz vocat hic augustinus vestem familiarissimu qua scilicet sacra ipius et aliorum deorum que in templo veste fuerant cu tanto sui periculo . conatus est saluare Et infra ubi ei velud vitam ppetuam etc . idest veste quam ignem volunt esse quasi vitam ppetuaz donabant virgines qua semper ignez fouebant ut dictuz est Et infra sacra illa fatalia et cetera sacra fatalia Augustinus sacra palladis que de troia allato fuerunt Nam sicut dicit ouidius . libro . sexto palladiuz idest simulacrum palladis

de palladio

de quo fatatuz idest pdiuinatuz et inuiolabilz satis diffinitum fuit quod eo translato transferretur imperiuz ut supra . libro . primo . capitulo . secundo dixi fuit . posituz i templo veste et cum templuz arderet fuit exportatuz ut dicit ouidius et dicit hic Augustinus dicit etiam q ista sacra fatalia tres in quibus presenserant ciuitates scilicet illiu lauiniuz et albam in quibz fuisse sacra illa habebant in magna reuerentia et tamen omnibz illis malle accidit . Naz troia et alba subuerse sunt et lauinium cito regnuz pdidit de hoc dictuz est supra . libro . isto . capitulo quarto . decimo Et vltra hoc istis nequaqz et cetera hic ostendit Augustinus quomodo ea que obicit romanis et dijs eorum de mallis pene que romani passi sunt efficaciter gcludit enim gtra eos qua ipi no colluerunt deos pt aliq bona eterna et futura sed soluz ppter psentia et ideo ex malis que passi sunt patet q frustra coluerunt eos no aute pot sic gtra xpianos ex mallis que hic patiuntur agram qua no collunt xpm ppter psentia sed futura Capl'm xvjm°

D ecundo autez punico bello etc In hoc caplo decimonono tractat beatus Augustinus de mallis romanorum que in seipis passi sunt tpe secundi belli punici quod mouit hanibal imperator cartaginensis romanis etc. Naz sicut dicunt hystoria graphi . orosius . eutropius et titus liuius cum esset noue annorum anulcari patri suo ad aras iurauerat se gtra romanos pugnaturum ad citius q posset Valerius etiaz . libro . nono . idez narrans addit q anibal significare cupiens qto inter se odio roma et cartago dissiderent inflicto in terraz pede suscitate que puluere tunc fuit causam fiuem belli fore dixit cu altera in pulu erem esset redacta Et est sciendum q anibal iste fuit anibal posterior Nam fuit anibal alius prior dux cartaginensium qui in bello punico primo a romanis deuictus est bello naualli de isto vero bello punico secundo scribit titus liuius de eadem vrbe . idest decem libros in cuius plogo dixit se scripturuz belluz omniuz marie memorabille que vnquaz gesta sunt q anballe duce cartaginenses cum populo romano gesserunt neque enim validiores opibus vlle inter se ciuitates gentesqz contulerunt arma neque hijs ipis . scilicet cartaginensibus et romanis vnquaz tantuz fuit et no ygnotas belli artes inter se sed pus expertas bello punico conferebant adeo varia belli fortuna fuit vt ppius periculo fuerint qui vicerunt rodijs etiaz pre maioribus certauerunt quam viribus Romani eni indignati sut . q

victoribz· scilicet in primo bello punico uicti· ul
tra inferent arma· penj etiam indignati sunt
quia uidebatur eis quod minus superbe et am
are eis a romanis imperaretur ¶ Cepit
autem hoc bellum secundum orosium anno·
ab urbe condita quingentesimo uigesimotertio
sub consulibz publio cornelio scipione et
publio sempronio longo finitum autem fuit
illud per scipionem filium supradicti scipionis
qui postmodum subiugatis affris dictus e
scipio affricanus· accipiens nomen a gente
quam subiugauit ¶ Durauit hoc autem
bellum secundum Augustinum in tercio libro·
quinto capitulo uigesimotertio annis de
cem et octo· Secundum orosium annis
sedecim cui concordat titus liuius· libro·
decimo de secundo· bello· punico secundum
uero Eutropium ·libro ·tercio· annis decem
et nouem hamballe quippe ab hyspania
insurgente sciendum est sicut in precedenti
capitulo· dixi quod imperium cartaginensium
extendebat se usque ad hiberum fluuium hys
panie fuit eis subiecta ¶ quia ergo inter
hyspaniam et romam mare non mediat
ideo ad uitandum maris discrimina ham
bal fecit uiam suam de affrica in ytalia
per hyspaniam ubi mare quod diuidit eur
opam et affricam strictissimum est et quod
ex utraque parte sui habebat portus cart
aginem subiectos ¶ Alia causa fuit ut
haberet occasionem romanos inuadendi ut
sequenti capitulo apparebit. veniens autem
in hyspaniam expugnauit saguntum· ut
etiam dicetur sequenti capitulo· Et ea
ciuitate expugnata transiuit montes
pireneos qui hyspanias a gallis diuid
unt et sic per gallias transiens decima
nona die secundum orosium a pirreneo
monte ad alpes peruenit ubi quoque resistentia
inuenit ferro gladioque sibi uiam aperuit
¶ In alpibus uero gallos sibi resistentes
bello superat atque rupes inmeabilles
igne et ferro rescindit quatriduo in hys

consumpto quinto die peruenit ad plana ytalie
scilicet ad plana lombardie sibi habens tunc
in exercitu centum milia peditum et uiginti
milia equitum ¶ Scipio uero consul roma
norum primus cum exercitu sibi occurrit
commissoque prelio apud fluuium Ticinum qui
padum influit scipio grauiter uulneratus
a filio suo scipione tunc ad modum iuuene
a morte liberatus euassit cesso ibidem pene
omnium exercitu romanorum quem scipio co
nsul ibi habuit postmodum ab eodem consule
ad fluuium trebiam qui est iuxta placen
tiam iterum pugnatum est fortuna cum sim
ili ¶ Sempronius uero consul alter cognito
sui college casu de cicilia cum exercitu red
diit et apud eundem fluuium congressus
amisso exercitu fere sollus euassit In quo
bello etiam hambal uulneratus est quia
postea cum primo uere in tusciam transi
ret in summo appennino monte correptus et
bidiuo nimbis concussus et conspersus cum
exercitu obriguit ubi magnus numerus
hominum iumenta etiam sua quam plurimo
et elephanti pene omnes frigore perier
unt inde uero progrediens per uiam palustre
iuxta sarnos maximam partem sociorum
et iumentorum perdidit et oculum quo iam
diudum eger fuerat uiolentia frigoris
uigiliarum ac laborum amisit cum diffic
ultate tamen palude euadens ad castra
flaminij consulis appropinquat flami
nium apud lacum transimenum qui mo
dicitur lacus perusinus exercitauit ad
bellum ubi arte hambalis totus exercitus
romanorum circumuenientis funditus tru
cidatus est ipse consul occisus est et uigi
nti quinque milia romanorum cessa· et sex
milia capta referrunt in hoc bello tantus
fuit ardor pugnantium· ut terremotum
grauissimum qui tam uehemens erat quod
urbes diruit montes transtulit rupes
deiecit et fulmina flumina retrorsum
coegit milites non sentirent ¶ post hec

De primo bello punico et quibus pugnat

De hambale cartaginensium

De hambale

de bello canens

secuta est pugna cannensis · idest apud cannas
vicum apulie · ubi pugnavit hanibal contra
duos consules · idest emilium paulum et terre
ntium varronem / et interfecta sunt romanorum
quadraginta quatuor milia / et de exercitu
hanibalis magna pars cessa est. (e morte Emilij pauli) Periit
in illo bello Emilius paulus consul et consula
res et pretorij · viri viginti sufecti sunt
senatores triginta vel occisi vel capti / nob
iles viri trecentum. Pedestrium militum
quadraginta milia · equitum tria milia qui
ngenti / varro consul alter · cum quinqu
aginta equitibus fugit venusiam / nec
dubium est quin dies illa ultima fuisset
romani status / si hanibal ad invadendum
urbem mox post victoriam contendisset.
In nulla pugna contra penos romani sic
afflicti sunt / et extunc multe civitates
ytalie · prius romanis subiecte a romanis
discesserunt / et annibali adhesserunt inter
quas canna erat precipua. Sciendum
est autem quod preter istas pugnas inter
hanibalem et romanos fuerunt alie
pugne multe · et in quibusdam romani
in aliis autem cartaginenses superiores
erant / similiter dum hanibal pugnat
in ytalia frater suus hasdrubal pugnat
contra romanos in hyspania (c. hasdrubale) qui duos
scipiones fratres et duces romanorum
missos in hyspaniam contra ipsum occidit
et multas strages romanorum fecit. Et
iuxta tres modios anullorum et cetera. Orosius
quantum ad numerum modiorum concordat
cum augustino. (Anulis missis cartaginem.) Titus vero livius · de
secundo bello punico · libro · tertio · dicit
quod anullorum aureorum tantus erat acer
vus ut secundum aliquos auctores · ultra
tres modios et dimidium expleret / dicit
tamen quod propius est vero non plus uno
modio fuisse. Et inter atque hinc str
ages et cetera · vult augustinus dicere quod hinc
idest ex numero anullorum qui sollum
nobilibus et maioribus interfectis /

detracti fuerant cartaginem transmisso co
niicere potuerunt cartaginenses melius
quanta fuerit aliorum romanorum minus
nobilium interfecta multitudo quam vide
retur eis posse per modum alium nuntiari.
Denique tanta et cetera quantum ad hoc nunti
at orosius · libro · quarto · quod post dictam
cladem romanorum adeo desperaverunt
romani quod senatores de relinquenda
ytalia / et locis alijs ad habitandum sibi
querendis consilium in commune putaver
unt quod tunc confirmatum fuisset nisi
cornelius scipio tribunus tunc militum
qui postmodum scipio affricanus appell
atus est districto gladio eos deterruisset
Ac post pro patrie deffensione iurare
in sua verba coegisset quo facto romani
ad spem vite respirare ausi dictatorem
decium iunium creant qui dilectu mil
itum habito a decem septem annis etatis
sue inmaturam et inordinatam militiam
fecit cuius erant quatuor legiones unde
cumque collecte seu contracte / tunc etiam servos
spectati roboris ac voluntatis vel obla
tis a dominis suis / vel si opus erat pub
lico precio emptos sub titulo libertatis ad
sacramentum militie adiecit. Valerius
libro · septimo · capitulo · sexto · dicit
viginti milia servorum tunc empta qui iuvar
ent strenuam et fortem darent operam missi
sunt in castra. Dicit etiam orosius
et valerius · libro · septimo · concordat · quod ·
iunius etiam dictator antiquum roma
ne miserie factum recolens scilicet fa
ctum romuli · qui asillum construxit pro
supplimento novi exercitus edicto velud
asilo patefacto homines qui sceleribus
ac debitis obnoxii erant impunitate pro
missa militie ascripsit quorum numerus
ad sex milia fuit virorum. Sciendum est
quod secundum titum livium · libro · tertio ·
de secundo bello punico · T · Graccus
legiones pro magna parte habebat volonum

qui servi existentes militabant et mili
tia strennua libertatez meruerunt ¶ Et
Jusca dedicata sunt templis et cetera
Narrat orosius illud idem de armis te
mplis et etiam titus livius ¶ Et insu
tunc etiam stipendiis ret hoc sciendum quod
licet statim post cladem canensem suppleret
deffectus erarii idest pecunie publice
ut patet per orosium . libro . quarto . Est (margin: Erarium)
autem erarium locus ubi pecunia pu
blica reponitur ¶ Tamen illud de quo loq
uitur hic beatus Augustinus contigit post
interfectionem duorum scipionum in hysp
ania scilicet anno nono belli punici se
cundi . Nam tunc secundum orosium ex
auctoritate consulum . scilicet claudii mar
celli et vallerii levini aurum argentum que
signatum ad questores omnes senatores
pallam in erarium contullerunt ita ut
nichil preter anullos singulos bullasque
sibi ac filiis . Et deinde pro filias et uxo
res tantum auri singulas uncias et
argenti non plus quam singulas . libras
relinquerent titus vero livius de secundo
bello punico . libro . sexto . narrat quod cum
pro supplemento remigum pro navibus
deessent tam homines quam pecunia
¶ Valerius levinus consul consilium dedit (margin: Consilium Valerij levinij)
cum patres quid agendum foret hesit
arent in hunc modum r sicut magistra
tus preibit honore senatum et senatus
populo sic convenit ut ducem se exhibeat
ad omnia subeundum ¶ Igitur si volu
mus quod persone privatae remiges exhi
beant r primo imperemus nobis met
ipsis omnes ergo senatores conferamus
cras in publicum aurum et argentum
ita ut quilibet relinquat sibi anullos
et coniugi et liberis et filio bullam et
quibus uxor sit vel filie singulas reli
nquant oncias auri qui curuli sella sed
erunt ad reddenda iuditia relinquat
sibi equi ornamenta de argento et tot

libras quod possint habere deorum ymaginem et
patellam ad libamina sacrificiorum ¶ Ceteri
senatores . libram argenti tantum unam
sibi relinquant et eris signati quinque
millia in singulas patres familias . sicque
factum est approbantibus omnibus hoc cons
ilium cantiima pecunie allatum est ut
triumviorum officium erat pecuniam
recipere et receptam scribere ad hoc non
sufficerent ¶ Est autem bulla quodam orn (margin: Bulla)
amentum nobillium puerorum ¶ Solebant
enim bullas aureas quasdam rotundas
ad modum bullarum que magna erumperunt
per corrigiam a collo dependentes portare

Sed in hys omnibus et cetera Capitulum . xx .
belli ret In hoc capitulo vigessimo
tractat beatus Augustinus de
quodam mallo . quod substinuerunt rom
ani in annis suis tempore secundi belli
punici vel parum ante ¶ Nam si incip
iamus secundum bellum punicum ab eo
tempore quo hanibal cepit bellare contra
romanos directe tunc mallum de quo
hic loquitur Augustinus precessit bel
lum punicum secundum et fuit eius occ
asio et tunc dicemus quod bellum pun
icum incepit anno ab urbe condita quinge
ntesimo trigessimoquarto . Si vero incip
iamus computare annos huius belli
ab eo tempore quo hanibal incepit pug
nare contra romanos directe vel indir
recte sicut Augustinus hic computat tunc
accidit mallum hoc primo anno bello pu
nici idest anno ab urbe condita quingent
esimo trigesimo . quarto . quia eo anno .
secundum orosium pugnavit contra sagunti
nos amicos romanorum ¶ Facit autem
beatus Augustinus in hoc capitulo duo
¶ primo enim predictum mallum describ
it et secundo ibi . hic aliquid agerent
et cetera gteadeos . propter hoc malum
uchit ¶ Fuit autem hoc malum
destructio sagunti ¶ Fuit autem saguntum

ciuitas quedam potentissima in hyspania sita
in confinio imperij affricani imperio non su
biecta sed tantum romanorum socia et amica.
Sciens hanibal quod fide posset habere oc
casionem pugnandi contra romanos quia si
saguntum obsideretur uel expugnaretur
romani succurrerent ut eos defenderent
uel vindicarent ideo prius contra saguntum
quam contra romanos se mouit ideo occasion
em contra romanos pugnandi quesiuit ne
uideretur pacem inter romanos et cartagi
nenses post primum bellum punicum factam
per fidem violare ut patet per titum liuium
de bello punico libro primo qui etiam na
rrat quod hanibal primo impugnauit
ciuitates vicinas sagunto que non erant
de societate et confederatione romanorum que
rendo occasionem expugnandi saguntum
Cum uero primo saguntinos conflictos et
in ciuitatem refugientes obsideret legatio
romanorum ad se missis ut ab obsidione rec
ederet illusit dicens se rebus belicis contra
hostes intentum non posse ipsos audire. Infe
cto igitur legati cartaginem conquerentes
frustra defendere pacis iam rupto. Inde
romam redeunt. Sed itero dum sic
terunt tempus saguntum euersum est
et destructum in maximum improperium
romanorum qui in talli necessitate non
succurrerunt ut debebant socijs et ami
cis. Saguntini uero prius quam ciuitas
caperetur tantum cruciabantur fame quod
suorum mortuorum cadaueribus pascebant.
Et cum nulles quidem hanibalis ami
cus sagitinorum nolens saltem uitam ciui
um saluare promitteret eis uitam et locum
alium ubi possent sibi ciuitatem construere
dum tamen saguntum haniballi cum omni
auro et argento ipsorum redderent ipsi
tempore deliberationis accepto rogum max
imum in medio ciuitatis accenderunt. Et
primo in eum omne aurum suum et argen
tum cum omni reliqua suppelectili piecerunt

et postea cessis uxoribus et liberis se in
ygnem unanimiter precipitauerunt. Et
infra hic aliquid agerent etc. hic inuehit
Augustinus contra eos qui erant mediat
ores societatis firmare inter romanos et
saguntinos per quos iuratum fuerat ad
firmandam societatem illam et ideo si
potuissent debuerunt saguntinos deffende.
Vocat autem hic Augustinus deos illos
helluones idest uoraces seu insatiabillis
nebullones idest gulosos et glutones quia
non potuerunt sacrificijs eis oblatis saciari
quia semper plura et plura a suis cultor
ibus expectabant. Et infra si ipsi dij
tempestate etc. Hic sciendum quod sicut
narrat Orosius libro quarto decimo anno
postquam hanibal in ytaliam venit Fu
rio fulmo et sulpitio consulibus hanibal
de campania mouit exercitum et per uiam
latinam profectus et amenem fluuium
tribus miliaribus ab urbe consedit in credi
billi totius ciuitatis metu et tam matone
panore amentes per propugnacula curre
rent. Primeque pro muris gestirent
pugnare hanibal cum expeditis equitibus
usque ad portam collinam accessit. Deinde
exercitum omnem suum in aciem direxit.
Sed et consules detrectauerunt pugnam.
Sed ubi acies utriusque partis exposite
constiterunt tantus scilicet subito imber n
ubibus grandine mixtus effudit. Ut
turbata agmina uix armis retentis
in sua se castra reciperent. Deinde
reddita serenitate cum in campum atque aciem
reddissent exercitus rursus violentior
fusa tempestas magna eos terruit et
territos in tentoria reddire coegit.
Tunc conuersus in religionem hanibal
dixisse fertur. Potiende sibi rome modo
uoluntatem modo potestatem non dari
silicet quando potuit puta statim post
stragem canensem non habuit potestatem
romani obtinendi. Hac ystoria narrat

[...]cio hanibal
legatos romanorum

[...]e constantia sagutinorum

titus liuius de secundo bello punico. libro sexto.
Istas uero tempestates que Anibalem cogerunt
ab incepto desistere ascripserunt romani dijs
suis quasi haberent in potestate sua temp
estates inmittere quando vellent, quod si ita
esset, dicit Augustinus quod multo magis
debuerant terruisse hanniballem quando
impugnauit sanguntinos ¶ Et infra
nisi quod de illo regullo et cetera ¶ De ipso
dictum fuit supra in libro isto capitulo xv
et in libro primo capitulo quintodecimo.

p Porro inter secundum ¶ capitulum xxi
et postremum et cetera. In hoc
capitulo vigesimoprimo tractat
beatus Augustinus de mallis que romani
passi sunt post secundum bellum punic
um finitum. Et primo obicit dijs fal
sis malla que passi sunt romani inter
secundum bellum punicum et tertium
inter que duo bella fluxerunt secundum
orosium anni circiter quinquaginta ¶
Secundo ibi sed ultimo bello et cetera o
obicit eis malla que passi sunt post
tertium bellum punicum quando salustium
optimis moribus et cetera hec dicit sal
ustrius in ystorijs romanorum quas scrip
sit ¶ Et infra scipio ille Rome ad in
tellectum huius partis sciendum est quod multi
fuerunt scipiones ualde famosi quorum
duo fratres erant. scilicet publius corne
lius scipio consul romanorum primo anno
secundi belli punici ¶ Et alter scilicet
Gneyus scipio qui fuit dux romanorum
in hyspania contra magonem ducem penorum
quem vicit et cepit. ¶ Ambo uero
isti ab Asdrubale fratre hanibalis post
modum in hyspania interfecti sunt.
¶ Erant uero et alij duo scipiones filij
predicti publij cornelij scipionis. quorum
vnus dictus publius scipio afficanus
quia hanibalem finaliter vicit et affrica
m debelauit ¶ Alter uero dictus est
Lutius scipio asiaticus quia asiam minorem

vicit et de ea triumphauit ¶ Primus istorum duorum
dictus est afficanus superior ¶ Erat autem
nepos huius qui in tertio bello punico affri
cam vicit et cartaginem deleuit ¶ Dictus
est etiam afficanus sed posterior ¶ Preter
istos erat scipio nasica qui secundum titum liu
ium fuit filius Gneyi scipionis supradicti
¶ Et de ipso dictum est supra libro primo c
xxx. loquitur uero Augustinus in proposito de
scipione afficano priore. ipse enim romam
et ytaliam saluauit finaliter in secundo
bello punico. Nam hanibale adhuc ytaliam
pugnante, ipse traicit exercitum in affricam
ubi occisis in locis diuersis magna multi
tudine affrorum tantum Cartaginenses te
rruit et oppressit. ut necessitate ducti
hanniballem cum suo exercitu in deffensione
sui de ytalia reuocarent qui flens reli
quid ytaliam et veniens in affricam col
loquium scipionis petit. ¶ Et cum prius
occurrisset se duo attoniti admiratione mut
ua duo clarissimi principes suspexissent
tractatum pacis habuerunt sed infecto
pacis negotio pugnatum est et victus est
hanibal interfectis cartaginensibus plusquam
xx milibus ¶ Deinde fugiens venit carta
ginem persuasitque senatui ut pacem peteret
quia nulla spes alia super erat ¶ Pax
vero per scipionem de voluntate senatus
populique romani concessa est. Naues tamen
plusquam quingente in altum mare producte in
conspectu ciuitatis cartaginis incense sunt
¶ Et infra cuius ab adolescentia et cetera ¶ Quantum ad illud quod hic tangitur. narrat
titus liuius de secundo bello punico libro
sexto. quod ex quo iste scipio pueritiam excessit
nullo die egit rem aliquam publicam vel
priuatam antequam iret in capitolium. Post
ionis templum ingressusque templum. consideret
ibi et quandoque teneret tempus in secreto
¶ Hic mos seruatus per totam vitam seu consulto
seu temere fidem de se fecit et opinio vul
gata fuit ipsum esse filium scipio diuine stir

Scipionibus

de colloquio scipio
et hanibalis

de scipione affrica

istis etiam cum dicto tito liuio concordat ag
elius libro . sexto et dicunt etiam quod de
olimpiade filippi regis vxore alexandri
matre in ystoria greca scriptum est de dr
acone cum ea cubante . idest Joue amone
in specie draconis propter quod filium Jouis
amonis se credidit . illud de publij scipionis
quoque matre qui prior affricanus dictus
est memorie datum est . Nam qui de vita
et rebus affricani scripserunt matrem eius
diu sterilem existimatam tradunt . et publium
quoque scipionem cum quo nupta erat lib
eros desperauisse . Postea in cubiculo at
que in lecto absente marito sola cuba
ret obdormienti sibi repente iuxta eam
cubare ingentem anguem eumque hijs
qui viderant territis ac clamantibus clap
sum inueniri non posse et ipsum publium
scipionem . scilicet maritum ad aruspices
retulisse qui facto sacrificio responderunt
fore impossibile ut liberi nascerentur . vn
de et mulier cito post concepit hunc scip
ionem affricanum ipsi etiam idem scriptores
litteris mandauerunt hunc scipionem
solitum priusquam dilucesseret in capitolium
venire ac iubere aperiri cellam Jouis .
atque ibi solitarium diu morari . quasi
consultantem de re publica cum Joue edi
tuos . quoque idest custodes eius templi se
pe admirasse quod solum eo tempore cum capitolium
ingrederetur canes qui in alios seuiebant
neque latrauerunt contra eum nec eum
incurrerunt . Et infra inimicorum accusa
tionibus . Narrat quantum ad exilium
scipionis . Orosius . libro . quarto . quod sub
consulibus marco claudio et quinto fabio
ab vrbe ingrata sibi diu exulans morbo
perijt . Eutropius . libro . quarto . dicit
quod diu exulans apud linternum morbo per
ijt eodem anno quo hanibal cum videret
a prusia rege bithinie ad quam fugerat
se romanis tradendum uenenum bibens ne
viuus romanis traderetur mortuus est

Valerius autem libro . quinto capitulo de in
gratis . dicit quod romani eius clarissima opera
iniurijs pensabant . idest recompensabant .
Nam ciuitas ignobilis et deserte paludis cum
accollam fecerunt eiusque voluntarij exilij
acerbitatem non tacitus ad inferos tullit
sepulcro enim suo sic inscripsit ingrata pa
tria ne ossa quidem mea habes . cineres
ei suos negauit scilicet rome quam in cineres
collabi passus non est . Dicit autem valerius
suum exilium fuisse voluntarium quia videns
malitiam accusantium qui eum de quadam
summa pecunie accusabant et sepius in
putabant quam debuerat erario reddi
disse ut dicebant de qua loquitur vale
rius . libro . tertio . capitulo . septimo . Vnde
secundum ipsum cum quadam vice de ea in
peteretur respondit . nec enim puto eo ma
lignitatis uentum ut de mea innocentia
querendum sit . Nam cum affricam tota
potestati nostre subiecerim uel in ea quod
meum diceretur preter cognomen retulli .
Non me igitur punice non fratrem meum
asiatice gaze auarum reddiderunt . sed vter
que nostrum magis inuidia quam pecu
nia locupletior est . Videns ergo et accusa
ntium malitiam et ingratitudinem eorum in
dignatus sponte de vrbe recessit . sic nar
rat . titus . liuius . de bello macedonico . libro
viij . circa finem de cuius etiam sepultura
dicit etiam ibidem sic multa in scipionis
morte funere sepulcro in diuerso trahunt
idest multa quo ad ista tria diuersimode
scripserunt auctores uel narrauerunt
homines ut eius fame absentia non habeat
et Nam alij qui dicunt eum eo anno mortuo
quo mortuus est rome delatum . Alij vero
eum linterenis et mortuum et sepultum . Nam
in vtroque loco monumenta ostenduntur et statue .
Nam linterni monumentum est monumento quod
statua imposita fuit quam tempestate deiectam
nuper ipsi vidimus rome et extra portam capenam in scipi
onum monumento tres statue fuit quarum due

De exilio scipionis affricani per romanos

publij et lutij scipionum dicuntur. l3.a viij
poete hec extito. livio. Et infra deinde tur
primum et scilicet post mortem affricani vel
post secundum bellum punicum utroque enim
de gallo grecis
modo verum est quod hic dicitur. Et est sciend
um quod gallo greci sunt illi quos apostolus
gallatas vocat. fuerunt filij gallorum qui
usque in greciam persserunt et ibi reman
serunt de quibus Justinus. libro. xxiiij.
multa scribit. Est autem gallo grecia
seu gallatia provincia quedam asie min
oris secundum ysidorum. et ideo huius
luxuriam. idest luxum delitiarum. vocat hic
Augustinus luxuriam asiaticam. Fuit
enim axia minor tante luxurie. idest.
luxui delitiarum dedita quod ipsa multas ge
ntes corrupit sui imittatione. Unde
dicit valerius. libro ij. capitulo primo quod spertana
civitas. idest lacedomonia ligurgi legibus
obtemperans aliquamdiu occulos civium ad
contemplandam retraxit asiam. ne illecebris
eius capti ad delicatius vite genus pla
luxuria asiatica
rentur. audierat enim inde letitiam et
immoderatos sumptus et omnia non neces
sarie voluptatis genera fluxisse. Quantum
vero ad illud quod tangit hic Augustinus de
ista luxuria romam introducta. dicit
valerius. libro. ix. capitulo primo sic. urbi autem
nostre secundi belli punici finis et phillippus
macedonie rex. devictus licentioris vite
fiduciam dedit. unde titus livius. de
bello macedonico libro. viij. loquens. de exe
rcitu manlij vulsconis qui gallogrecos
idest gallatas. subiugavit. dicit sic.
Luxurie peregrine origo. ab asiatico
exercitu invenenta est. Inde primum
lectos eratos vestem stragulatam pretiosam
plagula et alia testilia et que tunc mag
nifice supellectillis habebantur monop
odia et abachos romam advexerunt tunc
saltrie sambustriceque convivia alia ludorum
oblectamenta addita epulis. Epuleque ipse
et cura et sumptu maiore apparari cepte

Tunc coquus antiquis mancipium et estimat
ione et usu in pretio esse et que ars non sterum
fuerat ars haberi cepta est. Vix tamen
illa que tunc conspiciebantur semina erant
future luxurie. hoc titus livius. Vocat autem
hic Augustinus lectos eratos de auratos
vel partim aureos. Nam secundum hug.
nomine eris intelligitur aurum et omne
metallum. ab ere autem secundum eundem
stragulata v[este]
dicitur eratus. Stragula autem vocat
vestes diversorum colorum. psaltria vocat inst
rumenta musica. Et infra sed nunc de
hijs mallis et cetera. Intentio Augustini in
hoc. libro. est loqui de mallis pene non de
mallis culpe. ideo excusat se a prosecutione
corporum que concernunt predictam luxuriam
quam homo patitur non intollerabilliter
sed libenter tamen occasionem habuit loq
uendi de predicta luxuria propter verba
salustij. Et infra lata est illa lex vo
de lege voconia
conia et cetera. sic vocata est illa lex. ab eius
auctore qui voconius dictus est que in
qua fuit et gravis. quia secundum eam.
si quis haberet tantum unicam filiam
et non plures liberos illa filia non succed
eret in hereditate. quod videtur iniq
uum valde in personis privatis. Quamvis
rationabillis esse posset in personis publicis
sicut regibus et principibus. cuius leg
is iniquitas patet ex filiabus saphaat
numeri. xvij. que cum peterent succedere pa
tri qui absque masculina prole decessit.
respondit dominus. iustam rem postulant
saphaat. hanc. vero. legem. voconiam suasit
cato. scilicet esse forius in oratione qua
dam. sicut dicit Agelius libro. sexto.
Et de hoc dicit titus livius libro xj. ab
urbe condita. quod voconius saxa tribu
nus plebis. legem illam tullit suasit vo
illam marcus cato. cuius de hoc extat
oratio. Agellius vero. libro. xxij. de
hac lege sic dicit quid utilius. plebis
scito voconio de coherendis mulier

bellis romanorum

hereditatibz. beatus autem Gregorius libro xxxv°. moruz dicit usus. uite ueteris non habebat ut hereditatem femine inter mascu los sortirentur quia legis sequentis fortia elli gens infirma contempnens districta potius studuit quam benigna sanctire. ¶ Et insfra bellis tantum modo etc. hic sciendum quod post secundum bellum punicum finitum continuo sequutum est bellum macedonicum primum contra philippum regem macedonie non quidem fillippuz patrem Alexandri magni qui diu ante mortuus fuit ¶ sed contra philipuz aliuz qui in secundo bello punico hanniballi contra romanos promisit auxilluz, quo deuicto et quo ad philippum. bello macedonico primo finito secutum est bellum siriacum contra antiocum regem sirie ¶ et eo deuicto. sequutum est, bellum merito secundum orosium inter bella maxime refferendum. scilicet macedonicum secundum contra perseum filium philippi regis macedonum supradicti. patre suo. deffuncto deuicto autem perseo et capto secutum est bellum contra celtiberos in hyspania romanis nimis terribille talis metus eorum ita romanos inuasit et non esset aliquis qui milles uel legatus auderet ire in hyspaniam nisi quod publius scipio qui postmodum dictus est affricanus posterior se ad eundem ultro obtulit ueniens autem in hyspaniam maximaz gentiuz stragem fecit ¶ Sequtuz est quam. tertiuz bellum punicuz. preter dicta quinque bella que famosa et notabilia fuerunt, habuerunt etiam romani inter secundum et tertiuz belluz punicuz bella alia cum diuersis gentibz multa. scilicet bellum etholicum histricum gallogrecum illiricum et macedonicuz tertium, sed omnia fuerunt longe ab urbe ¶ Et insfra domi ante mile sunt alias etc. mile. idest ualde multe sicut iam patet. scilicet in scipione affricano superiore et idem etiam. in fratre suo scipione asiatico. qui etiam sicut narrat valerius. libro. v°. deuicta asia et populo romano adiecto tam

quam fur pecunie publice. idest reus peculatus in carcerem duci missus est, non enim talia potuissent inferri tantis uiris, sine magnis, et multis discordiis in ciuitate. ¶ Et infra sed ultimo bello punico etc. ultimuz bellum punicuz fuit tertiuz, de quo narrat orosius. libro. quarto. quod anno ab urbe condita sexcentesimo secundo. lutio. censorino, et marco manlio consulibus, tertiuz bellum punicuz exortum est ¶ Cum enim censeret senatus cartaginem delendam profecti in affricam. consules. et scipio. tunc tribunus militum prope uticam castra tenuerunt ubi cartaginenssibus ad se uocatis iussisque ut arma, et naues traderent tanta uix armorum repente tradita est ut facille ex hiis tota affrica armari potuisset armis uero suis iam traditis iussi sunt ab urbe relicta recedere procul a mari decem milibz passuuz tunc dolorem ad desperationem contullerunt, at deffenssuri ciuitatem ¶ aut cum ipsa sepeliendi, duos ergo hasdruballes sibi duces erant, et arma facere agressi sunt eris ferrique inopiaz auro et argento suppleuerunt ¶ Consules oppugnare cartaginem statuunt, cuius muri xxx milia passuum amplectabantur in medio uero eius arx erat birse uocata, que plusquam duo millia passuuz tenebat, consules igitur quamuis aliquam muri partem diruissent tamen a cartaginensibz uicti, et repulsi sunt quos fugientes scipio deffendit repulsis cartaginensibus intra muros, qui consules insequebantur. ¶ Quatuor tamen annis deffenssa est. ciuitas contra romanos ¶ postmoduz uero. iiij°. anno. huius belli. scilicet ab urbe condita. sexcentesimo sexto. idest. l^mo. post secundum punicuz, publius scipio dellere cartaginem molitus dum continuis vj diebz et vj noctibz pugnatur ¶ ultima desperatio cartaginenses ad deditionem traxit petentes ut eam saltem eis sinere heret. ¶ Quibzdam igitur corporibus ciuitatem

egredientibus. Quibusdam vero se sponte igne
pereuntibus quibusdam et quibusdam vero
se de alto precipitantibus capta est civitas
et incensa. Arsit vero decem septem diebus
continuis. Diruta est autem cartago omni
mirabili lapide in pulverem comminuto
septigentesimo anno postquam condita erat.
Causam vero quare romani tantum
exarserunt contra cartaginem. ista tertia
vice. dicit orosius se nullam quamvis dillige
nter quereret invenisse et ideo dicit causam
non ex iniuria cartaginensium sed ex inco
nstantia. torpere sentium romanorum certam
esse. Tamen de causis illius belli dixi. s.
libro primo capitulo xxx. Et infra. ac deinde
tantis mallorum etc. Loquitur hic de mallis
culpe potius quam de mallis pene. ut patet
in littera quamvis utraque malla sint sequ
ta. Quod vero hic dicit Augustinus. dixit
etiam metellus in senatu. ut narrat valle
rius. libro. septimo. capitulo ii. videlicet de securi
tate quam habuit roma post victoriam de
hamballe et mallis ex securitate illa sequtis.
De ista vero materia. dictum est supra.
libro. primo. capitulo. 30. Et infra hoc toto tempore etc.
textus Augustini est hic obscurus aliquan
tulum quantum ad constructionem gramaticale.
Nam quod hic dicit hoc toto tempore. usque ad
cessarem Augustum habet coniungi cum eo quod
infra dicitur bellicas clades etc. et quia
multa interposuit de cesare Augusto ideo
illud tempus de quo incipit loqui repetit sic di
cens toto ergo illo tempore obmitto. ex alijs etc.
ut sit ordo constructionis et intellectus Aug
ustini iste bellicas. clades etiam atque etiam
.i. frequenter ex alijs atque alijs causis hoc toto
tempore. s. a cartagine dellecta. usque ad ces
arem Augustum. idest octavianum supple
factas omitto qui. silicet cessar Augustus
videtur omnino extorsisse idest vi demorum
abstulisse. romanis libertatem non ad huc. idest
usque ad finem temporis vel ipsorum. silicet rom
anorum oppinionem gloriosam non enim est

oppinio romanorum aut fuit quod eorum libertas
gloriosa fuerit usque ad tempus cessaris Aug
usti sed potius oppinabantur eam fuisse
contemptiosam et contiosam et plene iam
enervem aut enerverunt languidam silicet
propter bella civilia que in tantum nocuerunt
rei publice quod inter cives nec fuit amicitia
nec iustitia. Et cesar Augustus videtur
etiam ad regalle arbitrium contra revocasse.
et quasi morbida vetustate collapsa de
lluti restaurasse ac renovasse rem publi
cam. Ad intellectum vero pleniorem habe
ndum de istis sciendum quod romanis po
stquam expulerunt reges et inceperunt re
gi per duos consules videbatur se habuisse
magnam libertatem sed post delectione car
taginis tam horrenda insurrexerunt et
tot bella civilia de quibus supra. libro. sedo.
dictum fuit. Et infra libro. isto. dicitur quod
consules et magistratus ellecti a populo non po
tuerunt exequi offitium suum vel si exequeba
ntur hec fiebant partialiter et tyramp
nice ita quod libertas eorum fuit quasi nulla
ista vero malla durabant usque ad illud
tempus cesaris. idest octoviani exclusive
qui silicet devicto. Antonio ipse obtinuit
monarchiam. idest solus regnavit ita quod
suo tempore romana res publica regebatur
per unum regem. sicut a principio urbis con
dite. usque ad expulsionem tarquinii super
bi septimi regis romanorum. Et licet iullius
cesar prius usurpaverit monarchiam
quam cessar Augustus. tamen quia iullius
non obtinuit eam pacifice ideo Augustinus
de ipso non facit mentionem. Cesare Augusto
regnante vixit roma. in maxima pace.
et tranquilitate ac iustitia propter quod vid
etur enim rem publicam in staurasse et
renovasse. Et infra ac Numantinum
fedus. silicet omitto. quia non exprimit
ipse Augustinus in speciali. nec etiam insistit
circa hoc sed ipse in transitu quodam tangit
quo ad Numantinos qui hyspani fuerunt

de Numantinis

mantino consule

tangit hic Augustinus duo. Primum est
de afflictione qua romanos afflixerant
et federe quodam turpi romanorum de quibus
narrat. orosius. libro. quinto. quod ulti
mum bellum punicum mantinus consul rom
anus cum exercitu a pompilio apud num
antiam accepisset adeo in feliciter eis pha
gessit ut suppremam despatione coactus
sit turpissimum fedus cum Numantin
is facere quamuis et pompeyus iam ali
ud infame eque fedus cum eisdem pepigiss
et Senatus uero fedus dissoluit et
mantinum dedit numantinis precepit que
nudato corpore manibusque post tergum
ligatus ante portas numantinorum exposi
tus et ibi sic usque ad noctem manens
a suis derelictus ab hostibus uero non sus
ceptus est hec autem ciuitas solla ut
dicit orosius. per. quatuordecim annos.
cum solis quattuor milibus suorum quadra
ginta milia romanorum non solum substi
nuit sed etiam dicit pudenchis quia
federibus affecit Et idem dicit florus
in epithomate. libro. secundo. Secundo
tangit hic Augustinus de quodam augurio
mallo ipsi martino de quo non facit Aug
ustinus mentionem. sed vallerius. libro.
primo caplo. quarto. narrat quod matino
consulli in hyspaniam stolitur hec prodigia
acciderunt cum enim lanium sacrifficare
vellet pulli cauea emissi in proximam silu
am effugerunt summaque dilligentia quesiti
reperiri non potuerunt. Cum uero
a portu herculis nauem conscenderet tallis
uox. sine ullo auctore audita est matie
mane cum igitur territus ianuam petet
uerso itinere et ibi scapham esset ingres
sus anguis eximie magnitudinis uisus
subito disparuit ergo prodigiorum numero
numerum calamitatum equauit. silicet in
felici pugna turpi federe deditione funesta
silicet derelictus a suis expositus et deditus
est numantinis. Cum ergo fuerint ta

de Auguriis mantini

prodigia secundum valerium beatus Aug
ustinus solum faciens mentionem de primo
derridet eos qui talibus auguriis credunt
et titus liuius. libro. quinquagessimo
quinto solum facit mentionem de duobus
prodigiis primis. Et est sciendum quod
augurius qui ex inspectione uolatus et
motus et uocis auium solebant diuin
are habebant pullos auium caueis in
clusos et quasi domesticas quos quan
doque de caueis suis eiusfecerunt vel hostium
caruee aperuerunt ut exire possent et
secundum quod exiebant uel non exiebat
Et si exiebant quod secundum citius vel
tardius et etiam secundum quod auolabat
vel non et si auolabant secundum quod
reuertebantur secundum citius uel tard
ius indicabant de euentu futuro ei
qui augurem consulebat. Notandum est
etiam hic quod Augustinus innuit quod
licet alii duces romani malle pugnaue
runt contra numantinos tamen de
nullo eorum tradunt ystorie romanorum
quod habuit mallum augurium nisi de
isto et ideo fatuum est quod dicunt de
mallo augurio facto mantino consuli.

Quamuis illud. Capitulum xxii.
nequaquam tacuerim etc. In hoc cap
itulo vigessimosecundo obicit
beatus Augustinus diis romanorum
quodam mallum notabille. quod post
ultimum bellum punicum romanos mu
ltum afflixit. silicet bellum mittridaticum
silicet romanorum contra mittridatem
regem. cuius solum modo edictum beatus
Augustinus hic satis clare narrat
de quo etiam narrat orosius. libro.
sexto. causam. edicti. dicens quod mittrid
ates rex ponti atque armenie postquam
incomedem regem bitinie que silicet
est quedam pars asie. amicum populi
romani regno. priuare. uellet mon
uit eum senatus romanus quod hec

de bellis ...
...libus

non faceret mandans ei quod si faceret bellum
experirentur a romanis sibi inferendum.
Unde vehementer iratus bitiniam rustauit
et nicomedem inde expullit post cum uenis-
set ephesum crudelli precepit edicto ut
per totam asiam inuenti ciues romanorum
quicumque essent omnes uno die trucida-
rentur quod et factum est ne explicari
aut apprehendi ullo modo potest que tunc
multitudo romanorum ciuium cessa sit uel
gemitus intunc tam occidendorum quam occide-
ntium fuerit cum singulli quique aut proderent
innocentes hospites et amicos aut periclitari
ipsi pena hostium cogerentur. Postea bella-
tum est contra eum a romanis et quadrag-
inta annis secundum orosium durauit bellum.
Et idem dicit entropius. Justinus uero
libro xxxvij° dicit quod per xlvj annos
uarias victorias gessit cum tamen contra
summos imperatores romanorum bellauerit.
¶ Et infra non habent isti in hac causa
scilicet in hoc quod xpiani angustia eadem puniunt

Sed iam illa malla ¶ capitulum xxiij
breuiter etc. In hoc capitulo xxiij°
obicit beatus Augustinus contra
deos romanorum malla quedam grauissima
intestina. Et facit in hoc capitulo duo. primo
primo enim illa malla in generalli commemo-
rat. Secundo ibi Itamque antequam se
aduersus romam sociale etc. ¶ Prodigia que
malla illa precesserant explicat. Tangit
autem tercia malla id est tercia bella grauissima
intestina scilicet ciuille sociale et seruille.
¶ De bellis ciuilibus dictum est secundo libro
secundo et amplius dicetur hic primo
capitulo et sequentibus. ¶ Quantum uero
ad bellum sociale sciendum est quod bellum
sociale dicitur bellum quod gesserunt romani
contra latinos qui non erant ciues romani
sed socij. Itamen quamuis subiecti essent ro-
manis tamen romani eos socios suos
in imperio uocauerunt. ¶ De isto bello
narrat orosius libro v° quod anno ab urbe

De bellis ciuilibus

condita sexcentesimo lx° uidelicet Julio
cesare et lutio marco qui et phillippus
secundum entropium dictus est consulibus drusius
tribunus plebis latinos omnes spe liberta-
tis illectos cum non potuisset expleri quod
volebat in arma excitauit. Igitur picentes
uestini marci peligni marrusini samnites
lucani gayum seruium pretorem legatum
ad se missum a senatu apud esculum
occiderunt statimque clausa ciuitate
omnes ciues romanos iugulauit et
sic dicit orosius continuo consequitur
ista prodigia que beatus Augustinus
hic clare ponit. ¶ Sequitur est ergo
bellum crudelissimum quod habuit plura
multa ualde in quibus duo consules rom-
anorum videlicet rutillus et porcius cato
occisi sunt secundum entropium et quinque quidem
vicerunt latini quinque romani interfectis
ex utraque parte multis milibus. Itamen
cum bella ciuilia et socialia fere eodem
tempore essent quia uix dum expleto bello
socialli orta sunt bella ciuilia dicit en-
tropius libro v. quod bellum ciuille et
socialle quod etiam italicum dictum est per x
annos continuata sunt. ¶ Consumpserunt
autem ultra c·L· milia hominum scilicet
romanorum secundum orosium uiros consulares
xxiiij uiros pretorios vij edilicios lx
senatores fere ducentos. Id etiam dicit
orosius addens quod tot ut premissum
est interfecti sunt absque innumeris totius
ytalie populis qui passim sine considerat-
ione delecti sunt. ¶ De bello uero ciuili
dicetur infra capitulo xxvij° huius libri.
Et infra socialle latinum id est latinum.

Italium autem ciuilium ¶ capitulum xxiiij°
mallorum etc. In hoc capitulo xxiiij°
incipit obicere beatus Augustinus
contra deos romanorum malla ciuilia et
tractat in hoc capitulo de quadam seditione in
urbe subscitata per tribunos plebis scilicet
duos gracos qui fuerunt fratres plebis

successiue non simul fuerunt tribuni ple
bis ¶ hanc autem seditionem · dicit hic
Augustinus fuisse initium malorum ciuilium
non quia fuerit causa bellorum ciuilium
que postmodum sequebantur sed quia
inter mala ciuilia, et discensiones ciuium
de quibus in hoc loco incipit agere ista sedi
tio · fuit prior tempore et cito · post eam exci
tatam sequebantur bella ciuilia que quasi
romani contra ciues gesserunt ¶ Ad intel
lectum uero eorum que hic dicuntur notada
sunt ea que · libro · secundo · caplo · xxj · de
ista seditione graccorum narraui ¶ Est autem
hic sciendum · quod quamuis isti gracci causam pro
se et populo iustam contra nobilles pretenderet
tamen minus seditiose, et ad peiorem fi
nem quam pretendebant negotium agebant
et ideo sicut narrat vallerius · libro · vij ·
caplo · ijo · senatus prudenter tiberium
graccum tribunum plebis agrariam lege
id est de distributione et diuisione agrorum pro
mulgare ausum morte multauit et ip
sum · legem eius, ut per trium viros agri
viriti · i · secundum partiones virilles diu
ideretur cessit · si quidem grauissime se
ditionis eodem tempore, et auctorem, et causam
sustulit, volebant enim agros diuidere et
hoc sciendum quod captis hostium ciuitati
bus et expulsis aut interfectis ciuibus uel
agris et possessionibus alio modo · primatis
nobilles sepe agros illos sibi retinuer
unt quod uidebatur plebe iniquum, et
iniustum quod sanguine et labore militum
qui pro maiori parte de plebe erant fu
erunt agri talles acquisiti propter quod
uolebat plebis agros tales inter se diui
di et distribui nobilles uero hoc nolebat
vnde sepissime post regum expulsionem
orta est propter hoc discensio · inter patre
es et plebem ut patet per legenti titum liuium
de urbis origine · a pro · lio et ultra et
iusta post gracci alterius interfectionem
lucius oppinius etc. · de q. · narrat orosi⁹

· libro · 5 · quod oppinius consul de supra · libro ·
secundo · cao · 2 · fecit mentionem sicut in
bello contra amicos gracci fortis fuit ita
in inquisitione crudelis · Nam plusquam
tria milia hominum suppliciis necauit
¶ · Ex quibus plurimi · nec dicta causa · i · non
audita in iudicio innocentes interfecti sunt
Et sicut narrat valerius · libro · ix · cao ·
· 4o · oppinius · consul caput gaij gracci aquodam
familiari ipsius gracci auro equali pon
dere · emptum · et pallo · affixum fecit per
urbem ferri et Et insera occisus est cum
liberis marcus fuluius etc. · dicit orosius
libro · quinto · quod graccus cum fuluio ingenti
agmine stipatus capitolium ascendit · ubi
contio agitabatur · i · ubi · erant patres congreg
ati ad tractandum et consulendum de
negotiis et dato · signo · ad bellum · Iste
fuluius quem orosius flaccum fuluium
appellat duobus filiis suis armatis cunc
tis · Iamque tiquam arcem occupauit ubi contra
decium brutum virum consularem obstinatissime
pugnauit et postmodum uero cum uno filiorum
suorum fugiens in quandam domum cum fo
res clausissent fracto pariete interfecti
sunt Alter etiam filius eiusdem adole
scens postmodum robore · i · fuste vel
ligno necatus est · ¶ Caplm xxv ..

O Leganti sane senatus consulto etc. ·
In h. cao · xxv · reprobat btus Augustinus
factum senatus quodam rom
Nam uolens imponere finem discordiis
intestinus statuit quod in loco ubi fuerit
strages ciuium facta in seditione graccorum
fieret templum dee concordie ut · l · dea
concordia redduceret ciues ad concordiam
et in concordia teneret istud factum pro
rerida · btus Augustinus et loquitur
yronice · d · elegantissime · h · fecisse senatus consulto
¶ deinde ibi · cum · n · si rebus gestis etc
istud factum romanis reprobat ostendens quod
magis debuissent fecisse templum disco
rdie quam concordie et · h · ondit p · q · i facto ·

diuisione patrum
et plebis

romanorum quod fuit oracio construendi nouum templum
magis apparuit discordia quam concordia / et quia
posset dici quod discordia dea aliquid prestat aug(ustinus)
quod sic quia secundum labeonem aliqui sunt dij
mali et aliqui boni et videtur supposisse etiam hoc
dicendi quia videbant rome templum febr
is sicut templum sospitatis et templum salutis
sic etiam videbat templum bellone sicut tem
plum pacis unde videbat templa dearum ist
se contrariarum ergo eodem modo cum concordia /
et discordia sint contrarie ita debet discordia
concedi dea sicut concordia ¶ de ista distinctione
deorum quam facit labeo dixi libro · 2° · ca(pitulo)
xj · de dea etiam febre · dixi · s(upra) · lib(ro) · 2° · ca(pitulo)
xiiij° · ¶ deinde ibi periculose itaque romani
etc. ponit aliam rationem ad probandum · quod rom
ani debebant fecisse edem dee discordie
et facit rationem in derisionem romanorum
· d(icens) · quod si tanta dea sicut est discordia esset
offensa ciuitati multum potest nocere ciui
tati sicut patuit in excidio troie nam
ira illius dee fuit prima causa excidij troi
ani et quod expedisset romanis quod fecissent
sibi templum ¶ Tangit uero hic Aug(ustinus) · fabulam
quoddam quam narrat helinandus · s(cilicet) ·
quod · Jup(iter) · cum thetidem amaret prohibitus
est a prometheo quod contraheret quia ipsum a
regno expelleret Jupiter persuasus dedit
eam uxorem peleo qui fuit in peloponeso
rex · ¶ Frater autem esonis patruus
Jasonis illorum nuptijs interfuit cum omnibus
dijs et deabus excepta discordia que prohib
ita est adesse que iacta pomum aureum
in medio trium dearum · s(cilicet) · Junonis palla
dis et veneris fecit sic inscriptum pu
lcerime domini / Ille de forme pulcritudine
contendentes Jouem Judicem ellegerunt
qui eas ad paridem · s(cilicet) · ad allexandrum
filium priami transmissit qui venerem
alijs prefecit ¶ Expeleo autem et tethide ach
illes natus est ¶ Sciendum est autem · quod
secundum fulgentium per has tres deas · intellexerunt
poete tres vitas · s(cilicet) · per venerem vitam volu
ptuosam / per Junonem vitam actiuam que
iacta pomum aureum in medio trium dearum
iecit · s(cilicet) · Junonis palladis et veneris sic insc
riptum pulcerime domini · Ille de forme pul
critudine contendentes Jouem Judicem elle
gerunt qui eas ad paridem · s(cilicet) · Alexandrum
filium priami transmisit qui venerem alijs p
fecit · Expelleo autem et tethide achiles natus
est ¶ Sciendum est autem quod secundum fulgentium
per has tres deas intellexerunt poete tres vitas
· s(cilicet) · per venerem vitam voluptuosam per Junonem
vitam actiuam per palladem vitam contemplatiuam
· Jo(uis) · uero Jupiter inter eas dicit noluisse
Judicare · sed Judicium paridi · comisisse · quia
deus reliquid arbitrio hominis ut ipse quam
istarum voluerit alijs preferat paris uero
pretulit venerem · unde rapuit helenam uxorem
menelai ¶ Alia uero fabula de ista
materia conficta est quam posui · supra · li(bro) · j · c(apitulo) · iij ·
¶ Et infra tamen minimum bonorum malorumque
etc. hic ostendit Aug(ustinus) · efficaciam rationum suarum
quod cultores bonorum deorum et mallorum sine
comississent colere deas predictas · s(cilicet) · concordiam
et discordiam et preposuerint eis febrem deam
febrem et bellonam deam · s(cilicet) · bellorum de istis
enim duabus non est dubium quin ab eis
collantur et habuerunt templa sua in roma
sine etiam deas concordiam et discordiam colue
rint non possunt euadere conclusionem que oritur
ex dea concordia et discordia utrum · s(cilicet) · utre
aque · colli debeat quia si non collantur utraque
sed unam tantum · s(cilicet) · concordiam ostensum est quod hec
sit recolle · Si uero collant utraque ad hunc
non euadunt · quia ex quo utraque colluntur non
deberes concordia ab ipsis discedere et discor
dia remanere cuius oppositum patuit in effectu
Illam discordia post constructionem noui templi
perduxit romanos usque ad bella ciuilia Ca(pitulum) 26.

Preclarum uero seditionis obstaculum
etc. In hoc ca(pitulo) · xxvj · ostendit Aug(ustinus) · quod
constructio edis concordie fuit inutilis · nec consec
utus est senatus ex ea quod intendebat · / ·
Intendebat enim quod edisilia fuisset seditionis

Fabulla

Expo

Expositio

futur obstaculuz .i. impendimentu. vnde iudicauerunt eam tamquam teste necis graccor .i. punitionis eorum qui seditiones comouerat gtionantibus .i. aloquentibz ppli obiecere ut scilicet metu pcederetis pene caueret a seditionibz. Aug9 vero in hoc. quod dicit illud obstaculuz pclaruz loquitur yronice qr eniz nō fuerit pclaruz nec vtille pbat ex hoc. qr post gstructioēz illius edis sequnte sunt discordie plures et dissensiones ciuium quam ante fuerant. Et infra lucius saturninus tribunus etc. de isto lucio saturnino et gaio iulio ptore qui etiā dictus est gayus glauca narrat orosi9. li. v. qr ano ab vrbe gdita sexcentesīo. xlv. s. post interfectioēz utriusqz gracci nā interfectio posterioris gracci fuit ano sexcentesimo xxxii. lucius. saturnin9 quinto metelo inuiudo viro sane primario acerrim9 inimic9 ipz creatū censorez de domo sua protractuz et in capitoliū fugiente ibidē obsedit cū manu armata. Sz saturnini indignatioē equitū romanoꝝ inde deiectus est et plurima ante capitoliū cedes facta. postmodū saturninus et gaius glauca fraude gaii marii tunc gsulis. idest de gsilio eius anonimū qui tribunatuz petiit eodez tpre quo saturninus occiderunt. Sequenti anno marius vi. consul creatus est gai9 glauca pretor et saturninus tribunus plebis qui tres gspirauerunt g9 metelū supradictuz ut in exiliū mitteret omī modo dicta est ergo sibi dies ī q̄ā scilz. se deffēderet g9 accusatores suos a iudicibz qui erat de gspiratione et p scelus damnat9 est ī exiliū cū totius vrbis dolore. Qz de saturninus postea timens qr memus inuiger et integer gsul fieret orta seditione eū fugientez insequnt9 inffte. Cum autē p tot malis senatus et ppls fremerent. marius gsul totam turbationē sedauit. deinde saturnin9 contione suaz in domo sua hiut vbi ab aliis rege ab aliis imperator applat9 est. Sup quo mari9 indignatus g9 ipz pluiz fieri ordinauit et mario portas muniente saturnin9. a marianis pulsus accapitoliuz gfugit belliū deinde in aditu capitolii horriduz factuz ē. Saturnin9 vero pallam clamabat mariuz fuisse auctorez omniuz molimonū suaꝝ. Cum autem saturnin9 ī curiam gfugisset effractis hostiis ibi interfectus est gaius vero glauca extractus de domo claudii occisus ē. De marco druso qui gcitauit latinos ad rebellanduz et fuit inceptor belli socialis dixi supra lib°. isto. c°. xxiii. fuit autez uir marie supbie. Naz sic narrat vali9. li. viii. c. v. ipe gsullē romanoꝝ luciuz philippuz quia ipz gtionantem interrupat obtorta gulla pclientē suū nō p publicuz mistruz tanta violēciā et carcerē ut sanguis mlt9 de naribz eius flueret. Alia vero uice cū senat9 misisset ad eū ut ad curiā veniret gsiuit quare nō potius ipi venirent ad euz quod et fecerunt. dic. autem Aug9. hic. qr ipe fuit diu post saturnini et gayuz iuliuz. Nam ipi vt dictz est supra fecerunt seditionez ano v ab vrbe gdita sexcentesimoxlv. drusus vero belli socialis inceptor fuit anno sexcentesimo lix°. et sic interuenerunt ani xiiii°. de bellis at socialibz. dixi. supra c. xxiii. Et infra belluz deinde seruile et bella ciuilia etc. hic sciendū qr lz bella ciuilia fm. oro°. li. vii. durauerint xl. annis tamen belluz vnū ciuille bz inter syllam et mariū de quo in sequentibz capitulis tractat precessit bellū seruile vnū. s. qr gesserunt gladiatores. sunt aut gladiatores qui in spectaculis adinuicez vel cū bestiis pugnant tamen belluz seruille quod fuit in cicilia precessit bella ciuilia ut pz. p orosiuz. li°. v°. Quantuz vero ad belluz seruille quod mouerunt gladiatores narrat valleri9.

.li. v.o q anno ab urbe condita vj.c mo lx. xix.
lucullo. et cassio consulibus gladiatores lxiiij.
capue effracto ut dicit Eutropius ludo quem
secundum orosium lentulus ibi celebrauit diffugerunt
qui statim constitutis sibi tribus ducibus .s. spartaco
trace .i. de tracia et duobus gallis .s. crisso
et [illegible] montem vesubium occupauerunt
inde non erumpentes castra pretoris .s. clodii
qui eos in monte obsiderat expugnauerunt
et ipso fugato omnia rapuerunt [illegible]
[illegible] tamen unus ducum ibi interfectus fuit in bello.
alii duo postmodum in breui tempore sibi agmi
na ingentia collegerunt ita ut crissus qui
gallus erat haberet x. milia. alter uero dux .s.
spartatus qui fuit de tracia haberet xxx. milia.
deinde cum cedibus incendiis rapinis et
stupris omnia implerent ita ut mulieres
alique violate seipsas occiderent: missi sunt
contra eos Gelius et lentulus consules cum exercitu.
Gelius uero crissum acerrime pugnantem op
pressit. Lentulus uero superatus a spartato
fugit. postmodum ambo consules contra sparta
cum simul pugnauerunt. et accepta graui
clade fugierunt. postmodum spartatus
gayum Cassium proconsule in bello occidit.
Tantus ergo metus urbem inuadit quantus
sub hanniballe inuasit. Senatus tandem
crassum cum legionibus consulem et cum nouo
supplemento militum contra spartatum mi
sit qui mox ut fugitiuorum pugnam
iniit sex milia eorum occidit. et nongentos
cepit. postmodum uero priusquam spartatum
bello aggrederetur auxiliatores eius gallos
et germanos superauit occisis eorum ducibus
cum aliis xxx. milibus. Nouissime autem contra
spartacum disposita acie pugnans xl. milia
de suis occidit et sex milia cepit ipso spa
rtato interfecto ceteri uero qui fugerunt dilig
enter per diuersos duces quesiti occisi sunt
durauit hoc bellum secundum Eutropium tribus
annis cum [illegible] calamitatibus ytalie finem
non accepit in apulia. de hoc bello expressius
loquitur ipse Aug. li. iiij. c. v. fuerant

De gelio et
Lentulo

de crasso
consulle

dicti gladiatores secundum [illegible] Istud autem bellum uocat
orosius fugitiuorum Aug. uero uocat seruile
quia fugitiui dicuntur solummodo secundum quod dominos suos
fugiunt. Nam et filius qui suis patrem suum fug
iat non dicitur fugitiuus de bello non seruili
quod macedoniam depopulauit narrat oro
sius. libro. v. quod anno ab urbe condita vj.c mo
lxxiij. claudius .s. appius sortitus bellum
macedonicum uarias gentes que rodopeis montibus
circumfuse sunt .i. que habitauerunt in circuitu
eorum ad loca illa fugientes secundum Eutropium
.li. vj. et lacedemoniam crudelissime populabant
pellere de macedonia iussus est mag
nisque malorum molibus se obiecit. unde curis
circumseptus insuper et infirmus interiit cui succe
ssit Scribonius qui gentium illarum dedignas
uires ad arma [illegible] secundum Eutropium po
stmodum a lucullo expugnate sunt. Gentes
uero ille tam crudelles in captiuos erant ut c
um poculis idest uasis ad bibendum indige
rent rapacis humanorum capitum ossibus cru
entis et adhuc capillatis ac non dum bene
excocto cerebro sine horrore tamquam ue
ris poculis uterentur. Hoc bellum uocat
Aug. seruille quia populi subiecti erant romanis
et cum esset indignissimi quasi seruos ha
bebantur de bello uero isto patet quod fuerit bellum
gladiatorum vj. annis respicio ad annos in
quibus contingerunt super expressos. de bello uero
seruili quodam in sicilia narrat orosius
li. v. quod in sicilia iam interfecto Graccho uno
orta est belli seruilis contagio. Nam in sicilia
piso consul mamertium opidum expugnauit
ubi viij. milia fugitiuorum interfecit eos uero autem
capere potuit patibullo affixit cui succedens
rutillius consul Tauromenium [illegible] fir
missima fugitiuorum refugia bello cepit
et ibi plusquam xx. milia seruorum. perenduz
autem domus eorum fuisset nisi insolescentibus
seruis ferro obuiam iretur. hec autem conta
gio. multas late interfecit ciuitates Nam
et minturnis. cccc l. in cruces acti et in iuste
ad. viij. milia seruorum a quinto metello et Gneo

de monte el[...]
appij

Crudelitas ho[...]
camina

silio scipione oppressa sunt. In metelis quasi atheniensium idem tumultus silulis ab eodem ptore discussus est. Idem apud delon contigit. discordat tamen orosius ab augustino quo ad tpus quia secundum orosium istud bellum fuit ante bellum sille in macedonia. Augustinus videtur senti re quod fuerit post illud. De bello uero piratarum narrat eutropius .li. vj.° quod durante adhuc bello mitridatico pirate omnia maria infestabant ita ut romanis toto orbe victo ribus solla navigatio tuta non esset quod bel lum contra eos Gneio pompeyo decretum est. quod intra paucos menses ingenti felicitate et celeritate finiuit.

¶ Capitulum xxvij

Cum non marius ciuili sanguine etc. In hoc .c. xxvij ostendit beatus Augustinus quod constructio edis concordie de qua in xxv. c. dictum est fuit omnino inutilis per discordias que apparuerunt in bello ciuilli silano .i. sille contra marium et ostendit in hoc ca. magnitudine discor diarum illarum per malla que gesta sunt mario preualente in urbe. Ad intelligentiam uero huius capituli dilligenter notanda sunt ea que supra .li. ij. c. xxij. de silla et maio narraui. Ut verbis tulianis .i. tullij qui in invectiva tercia in catilinam dicit quod superauit per eam cinna cum mario .s. post fugam quia postquam fugerat reuersus est roma et cinna consuli scelerati sceleri coniunctus est. et fecerunt crudelissima ut ego .li. ij. c. xxij. narraui. Dicit autem Augustinus cinna cum maio superasse non quia superauit sillam qui absens tunc erat sed quia superauit sil lanos .i. sille adherentes quos repperit.

¶ Et ipse ait et lucanus .s. li. ij. verum post primum ubi premittit inmediate sic dumque ni mis iam putrida membra recidit et stati subsidit excessit medecina modum hec. dicit lucanus quia dicit silla propter crudelitatem marij qui totam rem publicam peste corrupat fuit rogatus a senatu ut roma ueniret ad saluandum patriam et rem publicam et ideo

uenit sic medicus ad infirmum portans ferrum ad secandum. sed si medicus se cat membrum sanum iam medicina excedit modum et sic fecit silla interficiendo indiffe renter nocentes et inocentes. et ideo addit lucanus. Nimiumque secuta est qua morbi duxere manus .i. manus secans nimis est secuta per viam per quam duxere morbi quia persequendo mortos .i. nocentes vel scelera nimis precipitantur et indeliberate et ita non discernendo inocentes a nocentibus. Et addit lucanus periere nocentes. Sed cum iam solli possent superesse nocentes. hoc dicit lucanus quia iam propter crudelitatem sille et sibi adherentium omnes sillani effecti sunt nocentes. ¶ Solli autem sillani .i. sille ad herentes poterant superesse quia omnis ali os noluit sufficere imo et multos etiam partis sue interfecit secundum orosium. Et sic dicit valerius .li. ix. etiam adversus mulieres gla dios distrixit. et sic dicit lucanus tunc suis dabatur licentia occidendi dominos et filio patrem et cuilibet licentia occidendi quem volebant. ¶ Et infra caput octauij consulis poneretur in rostris. Rostra fuer at quidam locus in urbe ubi forum erat .s. in campo marcio qui rostris nauium ornatus quas romani ceperant quibus locus ille ornatus fuit et que etiam ibi affixa erant insignium victoriarum sic dictus est. fuit autem secundum valerium .li. ix. c. v. prope locum curia hostilia .s. curia ubi tribu ni plebis habuerunt concionem plebis et tractatus suos cum plebe. principalis uero curia .s. patrum fuit in capitolio. idem autem locus qui dicitur rostra aliquando uocatur prorostra. Ibi ergo tamquam in loco multum frequentato positum fuit caput octauij consulis. ut a multis uideretur. fuerat autem secundum orosium .li. v. octauius consul cum cinna. sed cinna fouit partem marij quam octauius detestabatur propter quod cum sertorio qui erat marianus octauius.

adiuncto sibi genero pompeio consiluit. ut
supra .ij. c. xxv. dixi. Fuit autem octavius
interfectus quia ipso devicto cum suo exercitu
et marcello depulso cinna et marius
in urbem recepti sunt. secundum titum livium
caput eius pro rostris expositum ut narrat
florus in epithomate li. iij. ¶ Et infra cesar et fimbria etc. de isto cesare dicit
valerius li. viiij. c. ij. quod marci gaij cesaris
consullaris et censorij viri nobilissimum
corpus ignobilli servicia trucidando. aput
sediciosissimi et abiectissimi hominis
cuiusdam bustum .i. sepulcrum. Iste autem
cesar non fuit ille magnus cesar
qui postmodum fuit imperator. Nam iste
dictus est sextus jullius cessar
et fuerat eo tempore quo primo incepit
bellum socialle. Alius autem dictus
est gaius jullius cessar ¶ Quantum
vero ad fimbriam sciendum est quod unus
erat fimbria qui erat de parte marij
de quo dixi supra libro isto c. viij. de quo
lucanus li. ij. dicit Truncos laceravit
fimbria crassos et de isto narrat oro
sius li. vj. quod aput tiatiram cum ab exercitu sille obsideretur et desperaret in templo
esculapij se ipsum occidit. alter vero erat
fimbria de parte sille de quo hic fit
mentio et de quo numquam alibi legi ¶ Et
que duo crassi pater et filius etc. de
isto narrat lucanus li. ij. quod interfecti
fuerunt a fimbria qui fuit de parte
marij. quos occisos fecit lacerari dicit autem
hic lucanus Truncos .i. truchatos .
laceravit fimbria crassos de his nar
rat orosius florus in abreviatione
titi livij sic Crassus filius ab equitibus
fimbrie occisus est. pater crassus
hequid indignum virtute sua pateretur
gladio se transfixit in epithomathe
vero. narrat idem florus li. iij. dicens sic
In penatibus domorum suarum trucidatur
crassus pater et filius in mutuo alter alterius

conspectu ¶ Et infra bebius et Numitorius.
inito etc. de bebio facit lucanus li. ij. menti
onem sic dicens. cum funera vulgi flere
nequit .s. ex quo satis venit flere funera
tam nobillium et exemplificat statim sic di
cens. vix te sparsum per viscera bebi innumeras
inter carpentis membra corone discerp
sisse. manus .i. mix. nequit flere istud.
¶ Et infra catulus hausto etc. narrat
vallerius li. ix. c. xij. quod quintus catulus
cimbrici triumphi cum mario particeps
senatu datus. idest. qui secundum eutrop
ium fuerat consul cum mario quando marius
cymbros et theutonicos vicit postea
propter civiles dissensiones ab eodem mario
mori iussus .i. interfici statim calce et
multo igne percalefacto cubiclo se ipsum in
clusum peremit. Fuit autem alius catulus
dictus sillanus de quo eutropius li. v. in fine
facit mentionem quem lepidus marianus
persecutus est post mortem marij Sed de illo non
facit hic lucanus mentionem sed infra .c. xxx.
de catulo vero de quo hic loquitur et duobus
viris supra inmediate nominatis florus in
epithomathe li. iij. dicit sic. bebium atque
numitorium per medium forum unci traxere
carnificum Catulus ignis haustu ludib
rio hostium se exemit ¶ Et infra merula
flamen de isto sic narrat vallerius li. ix
c. xij. Ea tempestitate lucius cornelius
merula consullaris et flamendialis
ne ludibrio insolentissimus victoribus
esset in Jovis sacrario venis incisis con
tumeliose mortis cerfugit denunciationem
sacerdotisque sui sanguine vetustissimi
foci madduerunt ¶ Et infra In ipsis autem
marij occulis etc. de hoc dicit luc
anus li. ij. sic minima pars magna
perit et cito post addit consessimo
salutis oscula pollutae fuisse trementia
dextre .s. marij de quo hic loquitur de
hoc florus. In epithomate li. iij. dicit
sic Anchareus. ipso vidente mario confossus

de fimbria

de bebio

de catullo

de merula

Lucanus

est q̃ fatalem illam manū nō porrexerit salutanti ⁊ addit hec tot senatus vulnera funera inter k(a)l(end)as et ydus ianuarij mensis septima illa marij purpura idest ꝯsulat(us) dedit quid futurū fuit si annū ꝯsulatus implesset // hec flor(us). mortuus fuit mar(ius). s(ecundu)m titū liuiū ydib(us) ianuarij. ca(pitulum). xxviij.

Sillana uero victoria etc. in hoc ca(pitulo). xxviij obijcit aug(ustinus) ꝯ romanos q̃ ꝯstruxerunt eadē ꝯcordie malla discordiarū que apparuerūt in bello ciuili sillano ip(s)o silla de grecia in ytaliam redeūte. et p(ri)mo tangit malla que facta sunt p(er) marianos occ(asi)one illius redditus po(st)q(uam) ibi silla victor e(st) tangit malla que facta sunt p(er) silla ⁊ sibi adherentes post eius redditū. Ad intellectū uo(ro) hui(us) capli sic et p(re)cedentis diligent(er) notanda sunt ea que de mario ⁊ silla narraui sup(ra) li(bro). ij. c(apitulo). xxij. & narratio uo(ro) ibi p(ate)t q(uod) silla p(ri)mus intrauit vrbem ⁊ bis pugnauit ꝯtra marianos. in p(ri)ma pugna fugauit marium patrē qui fuerat sexies ꝯsul et septimū ꝯsulatū ambiuit quem uocat hic aug(ustinus) marium maiorem. ⁊ s(ecun)do uo(ro) pugnauit fuit post mortem isti(us) marij. Nam fugato isto mario / silla iuit in greciam ꝯtra antiodatem et dū esset absens ab ytalia redijt p(re)dictus marius, et exercuit crudelitates maximas p(ro)pter quas redijt silla i(n) ytalia(m) s(ed) an(te)q(uam) rediret mortuus est iste mari(us). morte nāli. et tunc silla bellauit ꝯtra marium filium p(re)dicti marij quē marium filium vocat hic aug(ustinus). marium iuuenē et bellauit i(n) ꝯtra alios marianos qui s(ecundu)m partem marij fuerant. et i(n)numerabiles crudelitates exercuit nō solū dū vinceret resistentes sibi sed etiam postq(uam) obtinu erat victoriam. ut dic(it) h(ic) aug(ustinus). i(n) p(ri)n(cipio). hui(us) capli i(n) g(e)n(er)ali. et postmodū i(n) isto eodem caplo. exemplificat in sp(eci)ali dic(it) autem in p(ri)n(cipio) hui(us) capli. sic. sillana uō victoria sequuta. s(cilicet). p(ost)q(uam) fera crudelia marij que sequuta fuerat nō solū tp(or)e s(ed) i(n) imitatione hui(us) videlicet vindex crudelitatis. s(cilicet). mariane post tantū sanguinē ciuiū quo fuso fuerat ꝯparata .i. empta. Nā multū sanguinē ciuiū fudit an(te)q(uam) h(ab)eret p(er)fectā victoriā ut p(ate)t ex dictis sup(ra) li(bro). ij. c(apitulo). xxij. finito iam bello inimicitijs uiuentib(us). l(icet) enim parte mariana deuicta belliū non esset tamē multi adhuc erant sup(er)stites de p(ar)te illa ꝯtra quos et sillā adhuc inꝑat inimicitia. crudelius in pace grassata e(st). s(cilicet). victoria sillana quia crudelius se h(ab)uit post victoriā q(uam) ante. et io(deo). dic(it) valeri(us) li(bro). viij(o). q(uod) i(n) exercendo victorias reprtauit haniballē. Nam hanibal crudel(ita)t(e). usus est victorijs. ¶ Et infra. Nam l(ice)t post marij maioris etc. loquit(ur) de tp(or)e quo senatus fugerat ad sillam ꝯtra marium. fuerunt enim mari(us) viuens & carbo. absente silla fc(t)i ꝯsules et multa crudelia exercuerunt p(re)cipue post fugam senatus. Remanserunt tamē aliqui de senatu. vnd(e). orosi(us). li(bro). v. sex narrat occisos auctoritate sua dicens: damasipp(us). p(re)tor incentore mario ꝯsulle quintū scenolā carbonē lucium domiciū publiū antestiū in curiam q(ua)si ad ꝯsultandū uocatos crudelissime occidit p(ro)pter quod dic(it) h(ic) aug(ustinus). q(uod) de ipa curia tamq(uam) de carcere p(ro)ducebantur ad gladium quorum corpora s(ecundu)m. orosiū uero tracta sunt et in tyberim p(ro)iecta. patet autē ex dictis q(uod) duo erant carbones vir(i). qui erat ꝯsul de p(ar)te sillana qui hic narratur int(er)fect(us). de int(er)fectione uō alterius va(lerius) li(bro). li(bro). viij. ix. c(apitulo). xiij. narrat q(uod) i(n) ꝯsulatu suo tertio iussu pompei i(n) siciliā ad suppliciū ductus petijt a militib(us) demisse. idest humil(ite)r et flebil(ite)r vt aluum suum p(ri)us purgare poss(et) q(uam) expiraret ut sic. diuti(us) vitā p(ro)longaret i(n) purgan(do) uō aluum morā traxit donec caput ei(us). i(n) sordido loco sedentis abscinderet

Sed orosius . li. v. dic. q pompeius q
erat sillan⁹. carbonē uolente de corsica
fugere in egiptū ad se i sicaliam refert
ubi eum cum alijs socijs suis occidit
¶ Et infra muti⁹ scenola pontifex. de
isto scenola narrat valleri⁹. lib⁹. ix. c.
.xi. q sibi pro sanctitate mor̄ digna
laudatio reddi nō posset tum fimbria
.s. marian⁹. laboravit ad hoc q necare
tur in funere marij .s. pris gñe
sibi uulnus infligens de quo tamē post
modum gualuit quo cōpto dixit fimb-
ria se velle scenolam accusare et cū
interrogaret quid de eo sanct̄ⁱⁿ. dictul eēt
rndit se sibi uelle obijcere q nimis
parce tellum in suo corpore suscepisset
postmodum tamē int̄fect⁹ est sic hic
narrat Aug⁹. cui concordat lucan⁹. li.
ij. sic dicens ante ipm penetrale .i.
anteriorem et secretum locum edis . dee
.i. veste semp q̄ calentes mactavere
focos prorimum sed fessa senec⁹ sanguinis
effudit iugulo flammisq̄ pepercit . idest
in hoc q ipe iam fessus senectute par
sanguinis fudit pepcit tamen iugulo q̄
flamis . qa nō fedavit multo sanguine
Flor⁹ in abreviatione titi liuij dic.
sic . l. damasipus ptor ex voluntate
.g. marij c̄sulis cū senatū cōtraxisset
omnesq̄ in urbe erat nobillitatem truci
davit ex cuius nō . q . mutius scen-
ola pontiffex maximus fugiens in
uestibulo edis ueste occisus est .
de vesta autem et virginibz que semp
ignem in templo suo nutriebat . dixi
sup. li. ij. c. xxviij. ¶ Et infra silla
victor intravit ref de crudelitatibus
sille quas hic tangit Aug⁹. narrat
valleri⁹. li. ix. c. ij. viz. q crudeliter
totam urbem et omnis ytalie partes
cīl sanguinis fluminibz inundavit quatuor
.n. legiones contrarie ptis fidem suam
secutas .i. cōfidentes de impunitate quā eis
promisāt in pub. villa que i marcio campo
erat frustra misericordiam implorantes
occidi iussit lacerata ferro corpora i
tiberim sunt piecta . v. m. pnestinor
spe salutis eis data ex menia municipij
evocata cū reiectis armis se humi pstra-
ssent interfici et eor̄ corpora per agros
dispgi fecit . q uatuor m. et septigentos
dire pscriptiōis edicto iugulatos i tabulas
publicas retulit ut haberet meoria hui⁹
facti . de alijs etiam crudelitatibz dixi sup.
li. ij. c. xxij. Quantū ad tabulā vero
de qua hic loquit Aug⁹. narrat orosius .
li. ij. q postq̄ quintus catullus reprehen
derat Silla de nimia int̄fectione Silla
lucio forsidio autore i fame tabulā pscri
ptionis induxit . prima pscriptio . lxxx .
hominum fuit in quibz quatuor c̄sillares
erant .i. qui fuerant c̄sulles vel digni
c̄sulatu .s. carbo . mari⁹. et gaius . mari⁹.
ut patet p valiū . li. iij. c. viij. Norba-
nus et scipio et inter eos Sertorius
tunc maxime timendus . Idem alia
pscriptio cū quingentis hominibz pposita
est . quam cū lullius nihil sibi c̄scius lege
ret et nomē suū inter alios videns fuge
opto capite voluisset int̄fectus est . Sed
nec ipis tabl. fides ac finis videbat nam
alios quos nō pscripsāt trucidabant . Ali
os vero primo occiderunt et postea pscri
psunt unde p3 . q d nūo pscriptor̄ diver
sitas est apud scriptores . Nam Aug⁹. poit
duo . m. valli⁹ dicit q̄tuor m. septingentos
orosius vō . i univsō poit quingentos et
lxxx. causa vō huius diversitatis dicet i scpiti
cā⁹. ¶ Et infra quendam enim sine ferro
laniatum manus ref . iste fuit bebius .
marianus qui sm florum in epytome . li.
iij. sic ferro int̄ manus laceratus est forte
quia bebius silanus sic tractatus fuerat
ut p3 ex lucano . fo. sillam bebium
marianum eodem modo laceraverunt qui in
indicium mortis alterius ¶ Et infra alium

de scenola

de crudelitate Sille

de tabula pscriptionis

no

oculis effosis etc. Iste sic occisus fuit mar
cus marius ut patet ex narratis supra. li.
.ij. c. xxij. quem lucanus. li. ij. describit mis
erabiliter interfectum ¶ Et infra vastate sunt
etiam tamquam ville. quedam nobilles civitates
due fuerunt civitates in yspania que per sillanos
quia fuerat marianus et postmodum metisan
rianis fortiter restiterunt sito. s. bello contra
sertorium de quo. s. c. xxx. fuit initio destructe
sunt secundum orosium li. v. quarum una appellata
oxumam pompeius evertit altam dictam ca
laguere affranius obsidione diutina captam
incendio delevit ¶ Et infra una vero
velut unus reus etc. Ista fuit preneste secundum

de preneste

lucanum. qui li. ij. dic sic vidit fortuna co
lonos prenestina suos cunctos simul ense rec
eptos de hoc dicit florus in abreviatione titulum
ij. sic. Silla totam ytaliam cedibus replevit
inter quas omnis prenestinos inermes occidi
iussit. Item florus in epytoma idem narrat

de Sulmone

de sulmone. civitate antiqua cuius cives
interfectis iussit civitatem dampnatam deleri.
Causa vero quare prenestinos occidit fuit quia
sicut narrat orosius in civitate prenestina
tenuit se marius minor contra sillam et
civitas illa parte eius fovit ¶ Cap. xxviij.

Que rabies exterarum gentium etc.
In hoc capitulo. xxviij. comparat Augustinus
malla civilia romanorum ad malla gentia osten
dens quod graviora fuerunt malla que
passi sunt a propriis civibus quam que umquam passi
sunt ab extraneis Namque plus nocuerunt urbi
urbi ante tempora vel temporibus Augustini fu
erunt galli et goti isti enim ceperunt et intra
verunt urbem et fecerunt malla que volebant
Numquam vero alij hostes extranei urbem cepe
runt ante tempora Augustini preter gallos
et gothos. Sed plus nocuerunt civibus romanis
Sillam et mariam quam illi. ut Augustinus ondit
Quo modo vero galli obtinuerint civitatem narravi

de morte senatorum

supra. li. ij. c. xxij. Quomodo vero interfecerunt
senatores narrat titus livius de urbis
origine. li. v. videlicet. quod instante adventu gallorum
cum romani desperarent se posse civitatem deffendere
ordinaverunt quod iuventus robusta esset in arce cap
itolij ad eius deffensionem seniores vero rem
anerent in domibus. Senatores vero quando erant
apti ad bellum induebant se cultioribus vestibus
unusquisque decentia sue maiestatis et sedebat sic
singulli in domibus suis expectantes gallorum
adventum venientes ergo galli circuibant et
interfecerunt illos quos armatos invenerunt
obvios Intrantes vero domos et intuentes spetie
ntes cum viderent senes reverende maie
statis tamquam deos venerabantur eos et recesserunt
Erat autem unus senex romanus nomine
marcus papirius quem cum gallus quidam
tractaret barbam suam indignatus baculo
quem habebat percussit fortissimo ictu in capi
te gallum illum propter quod galli commoti primo
papirium et deinde alios senatores occide
runt Cum vero galli diu obsedissent
capitolium tandem recesserunt obsessis inita
soluta eis certa quantitate auri quam
petebant. de gloriosissimo quo urbem ceperunt
et quo perierunt ad erdias. fugientibus
ubi tamen persone quam bona earum salva
erant. et quo et missi sunt sanguine
abstinere narravi supra in primo. libri de
silla vero quomodo. bis intraverunt civitatem
et quo marium prima vice fugavit et quo
marius postmodum reddiit et quas crudel
itates utrique exercuerunt narravi. li. ij. c.
xxij. et etiam patet in li. isto. c. xxvij et
xxviij. de mutio vero scevola pontiffice quo
interfectus fuit patet precedenti. capitulo. occisus
enim fuit in templo veste in quo erant
fata romana. i. palladium et sacra palladis
que dicunt fata romanorum sicut premis erat
romani troianorum de quibus dicitur supra libro.
primo c. ij. et li. isto. c. xviij. de duabus
vero tabulis continentibus nomina proscriptorum
qui. s. sententiati erant hostes rei publice et
propter hoc erant proscripti quos licebat cuilibet
occidere impune dictum est precedenti capitulo. et
innuit hic beatus Augustinus quod erat plusquam due continebat

de Scevola

de Metello

mortes inuitabiles, et pp hoc uidentur Aug9
oro9 et Valius discordare ut dixi prec. ca.
cu tn no repugnent sibi inuicem quia de
diuersis tabulis loquntur. Capitulum xxx.

Qua igitur fronte quo corde rc
In hoc · c · xxx · intelligit btus Aug·
contra romanos qui xpianis imputant mala
sua cu tn mala eorum ciuilia fuerit multo ma
iora q aliqua que passi sunt tpibz xpianis
mala eniz illa fuerunt longe an xpi aduentu
Nam primuz belluz ciuile · sm Eutropium
fuit bellu inter mariuz et sillam · licet precess
serint alia mala mala pugnata seditio
nes gracchorum et saturnini z insurrectiones
corum cu multis alijs ut supius patuit i
hoc · li · Hoc autem belluz incepit sm · oros
iu anno ab urbe condita sexcentesimo lxij ·
Cessare uo Aug9 incepit regnare anno ab
urbe condita septingentesimo decimo cui9
anno · xlij · xpus natus est z p gns istud
belluz ciuile fuit ante natiuitatem xpi cir
citer nonagintaduobz annis l · ferre · c · an
nis · Facit aut Aug9 in hoc · ca · duo primo
n · intelligit contra romanos pp mala ciuilia
supius in hoc · li° · recitata · 2° · i · inde ad
pompeij rc recitat mala alia no soluz
ciuilia si plurima etia ciuilia · Ad bella sertorij
et catilline Isti sertorio tradidit mari9 ·
Unam partem exercitus · ut patuit · sup · li ·
ij° c · xxij · postmodum fuit a Sylla pscriptus ut
dixi supra · li · isto · c · xxviij · De quo narrat
orosius · li · v · q cum esset uir dollo atque
audatia potens Syllam fugiens de affrica ·
venit in hyspaniam et bellicosissimas gentes
In arma concitauit Aduersus quem duo duces
metelus · s · et domicius missi sunt quorum dom
ici9 ab hirtuleio sertorij duce oppressus est cu suo
exercitu · metelus multis prelijs fatigatus ho
stes z fatigabat donec pompeij castris sociat9
esset pompei cnto exercitu lauronem ciuitatem
q sertorius oppugnabat uolens deffendere
s no ualens aufugit · Sertorius capta
ciuitate crudelissime depopulatus est · Hinc
tunc pompeius · xxx · m · peditum z mille eqtes
Sertori9 autem · Lx · m · peditum et · viij · m · equitum
Sertorius deinde cum pompeio congressus · x · m ·
militum eius interfecit et ipse sertori9 fere totidem
perdidit Multa inter eos prelia gesta sunt z memmi9
questor pompeij et uir sororis eius occissus e
herculei fres interfecti Perpenna qui se sertorio
iunxerat conuinctus est postmo sertorius · x · anno
belli incoati suorum dolis interfectus finem bello
dedit · postmodum cu ciuitates que sertorio fau
erant se dederent due restiterunt que delete
sunt, de quibz sup · c · xxviij · facta est mentio
de catillina uero quem dicit hic Aug9 a Silla
uictum narrat Eutropius · li · vj · q marco tulio
Cicerone oratore et gaio Antonio consulibz anno
urbis condite sexcentesimo Lxxxix · Lucius Serg
ius katilina nobilissimi generis uir s ingenij
pessimi ad delendam patriam coniurauit cu quibzdam
claris uiris sed audacibz tn a cicerone uero ur
be expulsus est · Socij eius deprehensi strangulati
sunt in carcere ab Antonio · uo altero consulle
katilina uict9 est prelio et interfectus · De hoc cat
ilina scripsit Salustius catilinariuz ubi lo
quens de prelio in quo occisus est dicit sic con
fecto prelio · tunc cerneres quanta audatia
quantaque animi uis in exercitu catiline fuisset
Nam fere locum quem quisque uiu9 pugnando cep
erat cu amissa uita corpe tegebat omnes aut
aduersis uulneribz conciderat catilina uo longe
a suis inter hostium cadauera repertus est paul
luz etiam spirans ferociamque animi quam hab
uerat uiuus in multu retinens · Hec salustius
De hi9 moribz dictuz est sup · li · ij · c · xxiij · et
infra · inde ad lepidi z catulli · De istis duobus
narrat orosius · li · v · sic · silla mortuo lepid9 ·
mariane partis assertor idest deffensor aduersus
Catulluz Sillanum ducem surgens redivivos bel
lorum ciuiliuz cineres suscitauit · bis tunc acie
certatum est · plurimi romanorum cessi sunt alba
norum ciuitas obsessa z fame cruciata est · Ibi
tunc Scipio lepidi filius captus atque occisus
est · Brutus psequente pompeio apud regium
interfectus est · Ita belluz ciuile eadem celeritate ·

de sectorio

de metello

prima natiuitas xpi

de catilina

de lepido

qua exarsit evanuit. / Et infra. Inde ad
pompeii et cessaris. hic prosequitur Aug. ma
lla plusquam civilia. i. bella que fuerunt non
solum inter cives sed etiam inter affines quorum
primum fuit inter pompeium magnum et iullium
cessarem. Secundum fuit inter cessarem. Aug.
tu. et Antonium. pompeius vero ut patet ex
narratis in hoc c°. fovit partes Sylle.
Nam gessit bellum contra Sectorium et
postmodum interfecit brutum qui fuerant
mariani et propter hoc. dicit hic Aug. quod pompeius
erat sectator Sille. de bello vero inter ipsum
et iullium cessarem narravi supra in hoc. li. c.
xiii. ¶ Et infra. Hinc ad alium cessarem
qui post Augustus est. Iste cessar vocatus
est primo octavianus postmodum cessar
et postea Augustus. ut infra dicet. Huius
anno xlii. imperii sui natus est xpus.
de isto scribit Eutropius. li. vii. quod in morte
iullii cessaris fuit xviii annorum adole
scens patre octavio senatore genitus mate
rnum genus ab enea per iullia familia sorti
tus. Nam iullia processit ab iullo filio E
nee. Cessaris nepos erat quem ille in testo.
heredem reliquerat / et nomen suum ferre
iusserat. hic est qui postea Augustus est
dictus Augustinus. vero in hoc. c°. dicit. cum
fuisse primi cessaris filium adoptivum quod
verum est fuit enim nepos naturalis et
filius adoptivus. Nam secundum Eutropium ipse
fuit per testamentum ab ipso in filium adoptatus. Cir
ca autem vero ad bella civilia que gessit
Sciendum quod sicut colligi potest ab Eutropio
li. vii. et orosio li. vi. ipse gessit quinque
bella civilia. Quorum primum adhuc adol
escens xviii annorum gessit contra marcum
Antonium. Nam interfecto iulio cessare
qui xxiii vulneribus confossus est in cuius
mortem coniuraverant ducenti et lx. vel
amplius senatores equitesque romani. An
tonius consul erat et ultores potius iullii cessa
ris et bellis civilibus eos qui iullium cessarem
interfecerant opprimere conabatur. Senatus vero

cis favebat. Turbata ergo republica
per Antonium qui scelera multa commisit
a senatu hostis iudicatus est / et missus
est ad eum persequendum octavianus qui
etiam cessar Augustus. dictus est principa
les tamen alii tunc erant duo consules. s. pa
nsa et hircius. quibus ipse adiunctus est / dux
tertius profecti ergo tres duces contra Antonium
vicerunt eum aput mutinam. Accidit tamen
ut ambo consules occisi morerentur / et
tres exercitus uni octaviano parerent.
Fugatus ergo Antonius. et amisso exercitu
confugit ad lepidum / qui magister equitum
cessaris fuerat / et ipso operam dante / octa
vianus pacem cum Antonio fecit et soro
rem suam octaviam sibi in uxorem dedit.
et quasi vindicaturus mortem patris sui
adoptivi romam cum exercitu profectus
extorsit ut xx. anno. consul fieret post
modum senatum proscripsit. i. dampnavit. de senatu
secundum orosium. centum xxxii. inter quos
erant cicero proscribente eum Antonio ini
mico suo. et lucius Antonius. de quo
statim infra dicet postea ad numerum
proscriptorum additi sunt. xxx. equites ro
mani. octavianus ergo cum Antonio et
lepido rem publicam armis tenere cepit per
quos etiam cepit orator occisus est multique
alii nobiles / Secundum bellum gessit contra brutum
et cassium qui fuerant principales interfectores
cessaris. Ipsi vero iam ingens bellum move
rant / processerunt autem contra eos.
ingressi iam octavianus. et Antonius
et aput philippos macedonie urbem contra
eos / pugnaverunt / et primo prelio victi
sunt. octavianus et Antonius perierunt
tamen duo nobilitatis cassius. in secundo prelio. brut
us / et infinitam nobilitatem que cum illis
bellum gesserat victam interfecerunt ac
sic inter octavianum et octavianum divisa
est res publica regenda. ut octavianus
hyspanias gallias / et ytaliam teneret Anto
nius Asiam pontum et orientem. Tertium

de cessare Augusto

quinque bella civilia.

bellum gessit octavianus contra lucium Antonium qui
proscriptus fuerat consulem qui in ytalia bellum *de Lutio Antonio*
civille commoverat. Erat autem secundum orosium
avunculus. secundum vero Eutropium frater
Marci Antonii qui ut dictum est orientem su-
sceperat regendum. lucius vero Antonius apud
perusium Tuscie civitatem victus et captus
est. Quartum erat contra sextum pompe-
ium pompeii magni filium qui in sicilia bel-
lum ingens commoverat hiis qui superfuerant
ex partibus cassii et bruti ad eum confluentibus
contra quem bellatum est per octavianum et
Antonium. Sed pax postremo convenit. Sed
pompeius postmodum pacem irrupit. et *de morte pompeii*
navali prelio victus. fugiens in asiam
interfectus est. quintum bellum civile octavi-
ani fuit contra Marcum Antonium supradic-
tum qui cum octaviani sororem in uxorem
duxisset. postmodum ea repudiata cleo-
patram Reginam Egipti duxit uxorem
postmodum ingens bellum civile commovit
cogente cleopatra dum cupiditate mu-
liebri optat etiam in urbe regnare. victus est *de fuga Marci Antonii et cleopatre*
autem ab octaviano navali pugna clara
et illustri apud actium in epiro. unde fug-
it in egiptum. dicit autem ugo floriacensis
quod cleopatra cum aurea puppe velo que pur-
pureo prima fugere cepit et secutus est eam
Antonius. Et sicut dicit Eutropius despe-
rans eo quod omnes transirent ad octavia- *morte Antonii et cleopatre*
num manu propria se perimit cleopatra
et iam cum non posset animum octaviani ad
libidinem allicere sua specie ut alios fece-
rat nec sibi spes salutis esset elapsa de
custodia in sepulcro iuxta Antonium suum
se collocans sibi aspides admisit et ve-
neno eius extincta est. post hec octavia- *quare octavianus vocatus est Augustus*
nus urbem cum triumpho ingressus eo quod orientem
convicisset et egiptum romano imperio addi-
disset. tunc primo consalutatus est Aug-
ustus. Sic enim salutando eum populus voc-
avit scilicet Augustum eo quod rem publicam sic auxe-
rat. de quo in festo ad vincula in legenda beati petri ad vincula

Et infra. fuit quos cicero ciceronem vocat.
Augustus hic disertum artifficem regende
rei publice rexerat et quia eadem de re publica
diserte id est eloquenter libros composuerat
de huius morte supra in h. c. tetigi de quo
narrat valerius li. v. c. iij quod popillius
quem cicero prius in iudicio de gravi
crimine deffenderat et a morte et a pena
capitis liberaverat qui postea nec re nec
verbo a cicerone lesus fuerat ad mortem *de morte tulii*
ipsum persequutus est. Nam ultro marcum Anto-
nium rogavit ut ad illum proscriptum sic eo
tempore quo senatus proscriptus fuit ut supra
dixi iugulandum et persequendum mitteret
Quo impetrato exultans caietam cucurr-
it et ciceronem virum amplissime digni-
tatis et prestantis officii venerandum in gullum
sibi prebere iussit ac protinus caput romane
eloquentie et pacis clarissimam dextram
amputavit portans illud secum romam.
Sciendum est autem quod cicero primo restitit
Iullio cessari quando obtenta victoria de
gallia petiit secundum consulatum et postmodum
sicut h. narrat Aug. restitit Antonio
et ideo fuit odiosus tam Augusto quam et
Antonio. Et infra pompeii quippe *de pietate Iulii cessaris*
victorem etc. hic sciendum quod Iullius cessar
in hoc multum discrepabat a Sylla quod Si-
lla obtentis victoriis crudelissime se gessit
ad victos Iullius vero cessar benignissime
unde dicit Eutropius de eo li. vj. quod ipse
erat vir quo nullus umquam bellis magis
enituit. Signis collatis id est aciebus dispositis
et ordinatis l. viciebus dimicavit. Tante autem
fuit bonitatis ut quos armis subegerat
clementia magis vinceret. de interfectione eius *de morte eiusdem*
narrat Eutropius ibidem quod compositis in toto
orbe bellis civilibus roma rediens insolentius
agere cepit et contra consuetudinem romane liber-
tatis. Cum ergo honores ex sua volunta-
te prestaret qui antea a populo conferebantur nec
senatum ad se venienti assurgeret aliaque
regia et pene tirannica faceret conuratum est in

petr⁹ comestor

eum. et interfectus est ut supra in deo. c. dixi dic. no. petr⁹ comestor q de ei⁹ interfectione ro॰n⁹ popul. ita doluit q capitoliu͂ cu͂ auctorib; credis intendere uolunt. dic no. h. Aug⁹ q illa quirentio cu͂ iustitie uoluit tamq3 reg em apetitorem q in rei ueritate ipe post in reges expulsos fuit primus q solus tamq3 rex. et imperator rem. p. romaz gubnauit q romis erat ualde odiosum tamq3 repugnans sive pristine libertati qua senat⁹ et ppl͂us cuncta p se uel p alios sua auctoritate faciebant ¶ Et infra. huius demu͂ potentia rc. Loquit Aug⁹. d. Antonio pro illo tpre quo mox iaz interfecto gaio iullio cesare intendebat sibi usurpasse ptate͂ singlaris imperij pretendens apud cessarianos quod acceptapte mortez cessaris vindicaret. dic aut Aug⁹. ipm moribus iullio cessari ualde impare q iste Antonius erat ualde uitios⁹. d quo tulli⁹. in 2° Antonia͂ et flor⁹ in epithote. li. iiij. satis in particulari tradunt eius mores describentes d q etia͂ Seneca epla. 121. dic sic. Marcu͂ Antoniu͂ magnu͂ uiruz et ingenij nobillis que alia res perdidit et in externos mores et uitia no romana traxerit q ebrietas Nec minor uino cleopatre amor. hec illuz tres hostem rei p. crudelle fecit

¶ Et infra. tunc emerserat mirabil' idol' dic Aug⁹. hunc cessarem mirabil'. idoloste quia ut supra dixi cu͂ eet xviij annoru͂ destinatus est a senatu duc exercitu rom cu͂ duobus consulibus. et in xx. anno consul creat⁹ est iste tradidit Antonio ciceronez ut hic tangit cuz tamen primus cicero se coniunxisset ad euz sperans q Augustus patrie deffenderet libertatem. Sed octauianus intendens tota rem pub. et libertatez sibi subiugare et cernens q cicero sibi restitisset tradidit euz Antonio hosti suo q. propter bonum pacis firmande Antoni⁹. no morte ciceronis ideo multuz desiderauit quia tullius sibi multuz restiterat et contra euz etia͂ in libro philipicaru͂ inuexerat.

de Antonio

¶ Capl͂z xxj.

Deos suos acciisent rc. In hoc. c. xxj. intendit beatus Aug⁹. contra romanos et deos eoru͂ occasione sumens tam ex mallis supius in hoc. li. narratis q ex alijs mallis que in hoc. c°. incipit enarrare, et facit duo in hoc. c°. quia inchoando q. eos primo resumit malla supius posita. sed omitto. quippe illa addit quedam alia et ostendit Aug⁹. in prin°. q dij romanoru͂ non potuerunt excusari de mal'. q rom in bellis ciuilibus sustinebant p hoc q non colebant sicut p⁹. quia adhuc fiebant eis similia sic prius. de h. sic scribit lucanus. li. ij. Nec cuncte. s. matrone urbis suum templo uacu ere tonatis dimisere deos et nullis defuit aris inuidiaz factura parens s. discurreb ant p omnia templa deoru͂ mecenis nec aliq pretermiserunt nec deus ille qui fuisset pretermissus alijs inuideret. de hoc. v. dic. hic Aug⁹. colebant uero minimu͂ sabeo thure .i. thure sacrificabat eis thure sabeo. i. de saba ubi soluz modo thus nascit͂ et no͂ alibi thure s. in ignez altaris iniecto, et alludit hic Aug⁹. uerbis virgillij. li°. j°. Eneidos. ubi loquens de templo ueneris q erat in papho ubi colebatur precipue dicit sic ipa s. uenus paphu͂ sublimis abit sedesq3 reuisit leta suas ubi templu͂z illi centumq3 sabeo Thure calent are sertisq3 recentibus alant .i. flagrat uel spirant serta de floribus rosaru͂ composita. Nam sicut dic ualius ad ualeriu͂ Rosa est flos ueneris. ¶ Et infra. cum ipa quoq3 deoru͂ altaria fundebatur ueritas huius dei p3 ex his que dicta sunt supi⁹ in hoc. li. vz. ca°. xxvij. de fimbria et merula. et. c. xxviij. d. mutio sceuola quoru͂ sanguis in templis fusus erat.

¶ Et infra. Non elleg͂t. templu͂ i q° confugeret. Tuli⁹ hic compat crudelitatez que exercebatur temporibus belloru͂ ciuiliuz ad crudelitatez que exercebatur temporibus xpianoru͂ qn goti ceperunt ciuitez, ostendens primam crudelitate͂ multo maiore

quia in bellis ciuilibus non parcebatur fugientibus
ad templa deorum . sicut patet in cicerone tullio
de quo supra primo . c . quando non confugit ad
templa deorum quia frustra fugisset . sed
in uastatione urbis a gothis parcebatur fugi
entibus ad ecclesias apostolorum et martirum ut in
primo . toti9 . li . dixi . immo et iam deuenerunt sibi
obuios fugere ad ecclesias ut saluarentur —
Et infra uel irruptiones gallorum uel
tiberini fluminis ignium . de irruptione ga
llorum dictum fuit . supra . li . ij . c . xxij . de
uastatione uero urbis per ignem et inundationem
tiberis dictum est supra . li . isto . c . xviij .
. Et infra malla etiam alia que usque
adeo et hoc dic propter ea que hic tangit infe
rius cum dic . Sed cum pluit terra cum
pluit et cetera enumerat dic hec uero . huiusmodi
malla fuisse numeranda inter prodigia si xpi
anis temporibus accidissent . Et ima prodigia
dicuntur illa que mirabiliter accidunt et
aliqua futura presignant . unde dicuntur prodigia
quasi prodigia . i . porro aliquid dicentia . i . dicentia
futura que post sunt . Uiassent autem romani
illa malla fuisse prodigia quia non solum dixisse
ea fuisse malla propter nocumenta que infer
ebant sed etiam propter maiora malla que
presignabant . Et infra omitto quippe
illa et cetera . dic . hic . Aug . se illa malla omit
tere non quia noluit ea hic ponere —
sed quia non curat ea tamquam malla quedam
diis romanorum obiicere . facit autem hic me
ntionem de bobus loquutis . de quibus Eutro
pius . li . vj . in fine dicit quod circa tempus illud
quo iullius cessar interfectus est innumera
portenta que toto orbe facta sunt bos in
suburbano rome ad arantem locutus est
se frustra urgeri . non . n . frumenta sed
homines in breui defuncturos idem scribit
Eusebius in cronicis ualius etiam . li . j .
dic . quod uolumnio et sulpitio consulibus inter
initia motusque bellorum ciuilium bos mugitu
suo in sermonem humanum conuersos auos audie
ntium talli nouitate conterruit . Ut etiam ibidem

quod bello . secundo punico constitit domino boue dixisse
caue tibi roma quod ad infantes non dum natos
quos dicit hic . Aug9 . loquutos . Narrat
Eutropius . li . iij . qui in sagunto instante secundo
bello punico cum mulier pene enixa esset
infans in utero regressus ciuitatis sagunti
excidium significauit Narrat etiam ualleri9
li . primo . c . iiij . de puero sex mensium locuto et
ponit hec inter prodigia . Et infra uolasse
serpentes feminas et gallinas et homines
in masculinum sexum et cetera quod dicit et homines
credo litteram esse falsam quamuis tamen habent multi libri
deberet autem sic esse littera in homines et mas
culinum sexum uult dicere quod femine conuerse
sunt in homines . i . uiros et galline in mascu
linum sexum . dic . ti . li . li . iiij . de secundo . bello
punico spoleti ex muliere uirum factum . Et
Angell9 . li . vj . Allegans plinium . li . 2 . dic
sic ex feminis mutari in mares non est fab
ulosum inuenimus in analibus . Q . licinio
crasso et c . cassio longino consulibus puerum
factum ex uirgine iussuque aruspicum deportatum
in insulam desertam Licinius mutianus prodi
dit se uisum esse argis arescontem cui nomen
aretuse fuisset nupsisse . mox et barbam
et uirilitatem prouenisse uxoremque duxisse
eiusdem sortis et iuuene puerum se uissu
ipse in affrica uidi mutatam in marem die
nuptiarum . l . consitium ciuem disti drumm
uiuebatque cum proderem ista . hec ex agelio
Non credo premissas mutationes feminarum
in masculos fuisse ueras si uel fuisse illu
siones diabolicas uel qui sic uidebantur
conuersi fuerant hermafrodite in quibus
dominabatur secundo sexus femininus et postea mascu
linus . Et infra sed cum pluit terra
prodigia ista et sequentia dicit Aug9 . se nolle
omittere quoniam . s . obiiciat romanis deos colentibus
solum propter bona temporalia et hec quia ista prodigia
intulleruint dampna cultoribus deorum de istis
pluuijs quas Aug9 . hic tangit loquitur paulus
oro9 . li . v . dicit enim quod anno ab urbe condita
sexcentesimo lix° . per viij . dies continuos grando

pdigia

de loqla boum

de loqla infantium nondum natorum

de conuersione in uiros

de pluuijs

lapidum imixtis etiam testarum fragmentis
terram latissime uerberauit. Titus liuius
de secundo bello punico . li . j . narrat in piceno
lapides pluisse et . li . iiij . dic . q in monte
albano duobus diebus pluit lapides . Et
infra legimus aput eos ethneis ignibus
. i . surgentibus de monte ethna de quibus
oro . li . v . narrat q Emilio lucio oreste
consulibus ethna magna tremore concussa
exundauit igneis globis, et rursus alio
die liparia insula et uicinum circa eam
mare in tantum efferbuit q adustas puppes
dissolunt tabullataque nauium liquefactis
ceris extorsit et pisces exanimatos super
natantes coxit . homines etiam qui non pote
rant longe fugere adustis introrsum uitalibus
attractione calidi aeris suffocauit inspirando .
Et infra eodem rursus estu ignium etc.
de hoc oro . li . v . narrat q anno ab urbe
condita sexcentesimo xxvij . inmos ethna ultra
solitum exarsit et torribus igneis suffusis
late circumfluentibus Catinam urbem fines
que eius oppressit ita ut tecta domorum
calidis cineribus pusta et perganata corr
uerent . cuius leuande cladis causa senatus
x . annorum uectigalia catinensibus rem
isit . Et infra locustarum etiam mansuera
etc . de hoc oro . li . v . sic narrat q marco
plautio . i . fuluio flacco consulibus per totam
affricam tanta fuit multitudo locustarum
q non tantum omnem spem frugum abstulit . sed
herbas omnes cum parte radicum folia etiam
arborum cum teneritudine ramorum consumpsit
amaras etiam cortices et ligna arida cor
rosit . subito aruento rapte in affricano
mari merse sunt . Cum autem fluctus in
mensos aceruos earum ad terram perpu
lisset et ille putrescerent ultra modum et
oppinionem pestiferum odorem exaluerunt .
unde animalium tanta pestilentia sequta
est ut auium pecudum ac bestiarum putrefacta
passim caddauera uicium corruptionis aug
erent . hominum non tunc erat tanta lues

ut in solla Numidia ubi tunc massinissa
rex erat octingenta . m . hominum circa lito
ram non maritimam perijsse que cartag
inensi et uticensi litori adiacet plus
. cc . m . perierunt aput non ipsam uticam ciuitatem
xxx . m . militum que ad presidium totius af
fricae ordinata fuerant extincta sunt tam
repentina non fuit cladis illa q aput
uticam die uno per unam portam ex illis
iunioribus plusque mille quingentos mort
uos ellatos fuisse narretur . Et infra
cum ea maiora pertulerit a quibus ant
ea colebant . i . troyani qui prius edu
xerunt eos que romam quia de troya
romani sunt alati . Incipit . lib . quartus . ca . j .

D

E . ciuitate dei dicere exorsus
etc . In precedentibus libris tribus
disputauit beatus Aug . contra
romanos ostendens q malla
que passi sunt temporibus xpianorum non sunt
xpianis temporibus ascribenda . In hoc . li . iiij .
et . v . ostendit q bona que eis peruenerunt non
sunt dijs multis . sed uni deo attribuenda .
Et primo ostendit q dijs non sit attribuenda romani
imperij augmentatio . s . in hoc . lib . iiij . secundo ostendit
que sit illius augmentationis causa et ratio . et
hoc in . v . li . prima pars . i . liber iste . habet xxxiiij .
capitula in quorum primo ostendit ex quibus processit argu
uendo contra romanos processit enim rep
robando deos eorum ex eorum scripturis et
litteris causa fuit quia ex libris propriis
quibus credunt potuerunt melius conuinci
processit etiam ex his que ipsemet indixit et erant
ita manifesta q non potuerunt ea inficiari
eorumque oppinionem etiam hijs etc . uult
dicere q illi qui senserunt uulgi oppi
nionem quo ad malorum nouitatem .
falsam esse tamen dissimulabant oppinionem
eorum reprobare et eos ueritatem docere ut
manentes in talli oppinione plurimum
mouerent contra xpianos bonos . Et infra
usque adeo ut aut ueris et fictis etc . de
hoc dictum est supra . li . ij . c . viij . Et infra

de locustis

lucus magna

& Apul

qua et ipi iudim⁹. de hec. sup. li. ij. c. iiij. et. c. xxvj. // Et infra sed in rebus diuinis ludos scenicos zc. / de istis ludis dicta sunt multa. sup. li. i. c. xxxj. et li. ij. c. iiij°. et multis cap. sequentibz /

Et. quoniam in fine pmi [c. ij] li. zc. / In hoc. c. ij. continuat Aug⁹. tractatum futurorum ad precedentia ostendens que sunt facta i tribz libris precedentibz / et que restant faciendo in his duobz libris sequentibz, supponens quedam breuiter que ad materiam istius libri uidentur ptinere. s. mala quedam que ex celis et terrenis rebus accidunt. et hec fac. ibi que uno loco Apuleius. breuiter zc. de apuleio scribit hugo floriacensis. in p°. li. ecclesiastice ystorie sue q Apuleius. successit platoni. Scripsit autem libros quinque quos uidi. s. de dogmate platonis de deo socratis de mundo qui appellatur cosmographia apulei / Item de magia in quo deffendit se contra accusatores suos qui eum in arte magica dicebant de quo li. fac. Aug⁹. infra. li. viij. c. xix. mentionem. Item librum de asino aureo qui z metamorphosios appellatur de quo narrat mirabiles transmutaciones factas arte magica et de se ipso quo in asinum conversus erat. de quo li. fac. Aug⁹. mentionem infra. li°. xviij. c. xvj. Macrobius uero sup somnium scipionis sentit qui fuerint ficta. unde dic. loquens de fabulis sic quibz apuleium non nunquam lusisse miramur. Illa ergo q Aug⁹ h adduc sunt i cosmographia sua et recitat Aug⁹. magis sententiam eius quam uerba / Et vult apuleius ondere q omnia terrena habent transmutaciones ita q non manet in eadem disposicione corpus saltem ipa terra maneat in substantia / sed i disposicione alia z alia / habent etiam conuersiones z interitus / quia quedam corrumpunt interent quedam non pt interitum reuerterunt ad consilem

forum / ita q est circulus quidam i transmutatione istorum. exemplificat de istis per terremotus qui quandoque sic aperiunt terram q sui tegere ciuitates absorbentur a terra. similiter p inundationes que quandoque sunt ita uehementes submergunt totam unam regionem sicut fuit de diluuijs. de quibz refert oro⁹. li. i. vz. de diluuio i thessalia sub deucalione / et etiam de alio sub ogige i achaya. Similiter quandoque abscinditur una ps terre quandoque que prius continuabatur cum terra solida / et separatur p mare ab alijs terris z efficitur insula. sic dicitur fuisse de sicilia ut pz p Iustinum. li. iiij. z eodem anno eg⁹. que fuit insula recedente aqua efficitur solida / z alia terris continua ut homo. sicco pede transire possit de una alia. vnde. solin⁹. c. de ytalie situ terracina ysulla. an. circumfusa inmenso mari nunc est addita continenti. similiter quandoque ueniunt ita uehementes procelle tempestatum et uentorum q destruunt ciuitates. Quandoque non coruscationibz destruunt sic credere uidebant scriptores gentilium de quinque ciuitatibz sodomorum. ut pz p orom. li. i. uel diluuio ignis sic fuit de diluuio phetontis de quo plato in thimeo. dic q fabula de fetonte. hz. fundamentum uerum quandoque quia contingunt celestes conflagrationes et diluuia etiam ignium / et idem narrat oro⁹. li. j. vz. de diluuio ignis de quo fabla illa fcta est / et similiter de monte ethna quandoque tantus. effluxit ignis q i. postmodum ex grauitate materie ignite descendens p decliuia montis ostendebat similitudinem unius torrentis uel fluuij. s. secundum ad quantitatem materie descendentis. Et io. dic Apuleius flammarum flumina cucurrisse. uocat autem illum ignem diuinum quia uidebatur non a natura sed ex ira deorum processisse. dic autem sum effixis cratheribz. Nam cratheres sunt uasa quedam puta phiale uel ciphi ex

de Apuleio

t° tremoto

de cratheribz

quibus liquor effunditur . comparat autem caudariam ignis torrenti vel flumini . et io . per cratteres intelligit loca unde erumpebat ignis qui effluens de iusis et erant loca plana in vertice montis ex quibus primo erupit et postmodum descendendo currebant sicut unum illi ignes sicut torrens vel flumen ex multis rivis colligitur. Consille narrat oro . li . v . dicens hoc esse sicut hic vinculum genus monstri ¶ Et ipse cum tantum hominis barbarus rei . de homine quem barbari isti scilicet Gothi contulerunt nomini christi contra consuetudinem bellantium propter honorem christi salvaverunt in ecclesiis apostolorum et martirum fugientes ad eas tam boni quam malla dixi . supra . li . i . c . i .

Iam itaque videamus quale est . ¶ Ca . iij .
In hoc ca . iij . beatus Augustinus antequam accedat ad principale propositum huius libri ostendit quod de augmento imperii romani non habent ipsi romani gloriari qui per eius augmentum contrae invenerunt in bellis et in stragibus hominum . Et facit in hoc c . duo quia primo ostendit quod sit de eius magnitudine tali modo acquisita gloriantur inanis et irrationabilis est eorum gloriatio . secundo ibi . quapropter si verus deus etc . ostendit quomodo tam his qui imperant quam his quibus imperatur possit utile esse illa imperii magnitudo et augmentatio . Si vera corrigat intentio istud refertur habet ad illud quod supra in hoc c . dixit sic . Si non obtundamus intentionis aciem altissimis vocabulis . vult enim beatus Augustinus dicere quod acies nostre intentionis qua scilicet aliter intendimus obtundit et ebetat cum intendit in talibus vocabulis dignitatum sed postmodum intentio corrigit quando sermonis talibus vocabulis considerat ipsam rem et que ad rem ipsam pertinet ¶ Ca . iiij .

Remota itaque iustitia etc . In hoc c . iiij . ostendit beatus Augustinus quod ad hoc ut regnum regnatur iustitia et alioquin quantumcumque dominium sit magnum non differat a latrocinio et probat hoc per exemplum de latrocinio de quo supponit quod in tantum proficere ut possit civitates occupare et iam impunitate confidere piratam vero de quo fit hic mentio scilicet aliquos vocatus est dyomedes cuius responsionem magis integre possit agelius et habetur etiam in policrato . li . iiij . c . viij . ¶ Ca . v .

Iustitia requirit ad bonum regimen

de dyomede pirata

Proinde omitto querere etc . In hoc c . v . applicat Augustinus ea que in hoc c . precedenti dixerat de regno et latrocinio in generali ad regnum romanorum in speciali . et hoc quantum ad initium illius regni et facit in hoc c . duo quia primo ostendit quod regnum romanorum quo ad suam originem non differebat a latrocinio nisi sola impunitatis securitate quia videlicet latrones semper timent quod comprehendant aliquando et puniantur Illi autem quos Romulus urbis conditor congregavit in urbem et fecit cives non timebant sic puniri . secundo ibi dicant quemvis istos etc . innuit contra flores deorum . Quantum ad primum sciendum quod illi quos romulus congregavit erant malli qui alibi secure vivere non poterant de quibus supra . li . ii . c . xvij . dixi . Cum securitas illis contulit pertinendum quod ipsi erant paratiores ad inveniendum civiliter sub uno principe quia metus qui usque ad desperationem mallos tenet impellit eos sepe ad peiora quam facerent si spem meliorem haberent sicut ostendit Augustinus per exemplum de firmis gladiatoribus qui timentes servitutem dominorum suorum fecerunt malla illa que hic tangit Augustinus et supra . li . iij . c . xxvj . ¶ Ca . vj .

Ninus qui grecorum potentiae etc . In hoc c . vj . ostendit beatus Augustinus quod eodem modo fuit de regno assiriorum sicut de regno romanorum quantum ad suum initium videlicet quod fuit latrocinium quoddam et facit in hoc c . duo primo enim assimilat unum regnum alteri quantum ad suum initium secundo ibi . tam diuturno comparat unum ad aliud quantum ad diuturnitatem temporum. Causa autem quare Augustinus facit mentionem de regno assiriorum patet ex processu autoris in . c . proximo sequenti . fundat autem se hic Augustinus super dicto Iustini qui fuit abbreviator trogi pompeii Scripsit autem dictus pompeius xliiij . libros historiarum Et licet ipse Romanus esset tamen plus

scripsit ystorias de gestis grecorum

scripsit hystorias de gestis grecorum etalium
et certeris qui totius orbis alterius ut
dicit Justinus in prologo suo et patet in processu suo
que de gestis romanorum fecit et idem fecit Justinus
in eodem libros ...

Regnans pompei et Justinus simul floruit

Ninus

de nativitate habrahe

Quo tempore floruit Aug.

... Capitulum iiii.

Si nulla deorum adiutorio ...

Ratio Augustini

de translatione regni medorum ad persas

i. cum regnum medorum pervenisset ad astyagen
cui unica filia fuit de qua dixerunt ariol
filium nasciturum qui avum suum s. astyagen
de regno expelleret, hoc timens astyages filiam
suam cuidam viro mediocris conditionis de
gente persarum in matrimonium dedit ut sit filii ex ea
nascituri modica foret potestas contra ipsum insurgen
di, Nec sic tamen metu liberatus filiam postea
gravidam ad se accersyt ut natus infans
necaretur. Natum ergo infantem harpago
suo secretario occidendum qui metuens ne fil
lia patri suo in regno postmodum succederet
et de filio suo interfecto ultionem sumeret
infantem cuidam regio pastori tradidit expo
nendum, uxor vero pastoris puero regio ex
posito compatiens ipsum nutriendum suscepit
cui Spacus nomen imponitur, postmodum
inter pastores conversatus cirri nomen accepit
postmodum vero astyages cum nepotem suum
servatum comperisset iram suam convertit in
harpagum et in ultorem servati nepotis filium
eius interfectum epullandumque patri tradidit
harpagus vero dissimulato dolore vindictam dist
tulit. postmodum cum adolevisset cirrus
scribit sibi harpagus omnia que circa eum
infantem Astiages fieri mandaverat et
que ipse ab astyage propter eius salvationem pas
sus fuerat ortatus ut exercitum paret
et viam ad regnum aggrediatur promittens
quod medi ab astyage ad ipsum transirent, cirrus
igitur eius acquiescens consilio persipolim civita
tem s. persidis potentissimam revertitur ubi
conciliato sibi animo populi et ad sequendum
ipsum, accersito bello medos invadit immemor
crudelitatis quam in harpagum exercuit sum
mam belli ei committit, qui acceptum exer
citum statim ciro tradidit quo audito
astyages contractis undique auxiliis in persas
proficiscitur ubi commisso prelio et suis acerrime
pugnantibus, cedunt perse quibus ceden
tibus occurrerunt matres et uxores ipsorum
ostendentes sublatis vestibus obscena cor
poris et interrogantes num in uteros matrum

vel uxorum vellent refugere hac castigatione
repressi in prelium revertuntur et quos fugie
bant fugere compellunt. Captus est etiam astia
ges et regno medorum privatus, quem tamen cirrus
genti hyrcanorum preposuit. hic finis imperii
medorum fuit. Regnaverat ante annis. cccl.

¶ Et infra. que ne gentis s. persarum non angustis
finibus orientis sed multum amplius, et amplissimis
post regnum Alexandri magni cuius regnum
erat maximum loco sed brevissimum tempore usque in
presens. i. usque ad tempus augustini immo usque ad moderna
tempora in suo regno perdurat. Quod vero dicit
de brevitate regni Alexandri macedonis id
legitur de tempore quo premet Alexander reg
navit et sic constat quod fuit brevissimum
tempus quia Alexander in universo non regnavit
nisi xii annis. Monarchiam vero non tenuit
nisi v. annis. quia vii. annis secundum bedam regnum
tenuit macedonum ante quam monarcha esset
Sciendum est autem quod regnum persarum interfecto
dario rege persarum transiyt ad Alexandrum
et sic illo tempore perse non habuerunt regnum.
post mortem vero Alexandri regnum suum
recuperaverunt et duravit sic dicit beatus
Augustinus usque ad tempus suum immo usque ad
presens nam tartari modo illud regnum tenent
Fuerunt perse ita potentis imperii quod romani
numquam potuerunt eos perfecte subiugare quinimmo
romanos eos sepe vicerunt et ab eis victi et
ut patet ex libro festi dictatoris de provinciis imperio
romano subiectis ¶ Et infra quod nec hoc fecit
Camillus de isto camillo habetur supra. libro
ii. c. xvii. ¶ Capitulum. viii

D

Emde quaeramus si placet et
In hoc. c. viii. probat beatus Augustinus
quod augmentum romani imperii non potest
attribui prius diis quos romani colunt
quia illorum potestas non se extendit ad tanta nego
tia. dee cloacine de ista petat cloacis
et videt quod romani istam ab egiptiis colendam
receperunt. Nam egyptii ut dicit clemens
in itinerario. li. v. alii coluerunt cloacas
alii strepitum ventris. ¶ Et infra. Aut

de ciro

de facto mulierum persarum

de cloac

de deo nagitano — nagitano. Agellius li. xx. c. xx. dic. q secundum
uarrone deus nagitanus est penes quem
sunt humane uocis initia. ¶ Et infra
de lacturno — lacessentibus deo lacturno tunc lacessit seges que
infra corticem grani nichil est nisi humor
albus quasi lac. qui est materia farine in
grano iam maturo ¶ Capitulum viiij.

O Ipsa igitur turba minutorum
In hoc c. ix. agit beatus Augustinus de
maioribus diis quos romani coluerunt
maiores non dij erant selecti inter quos ma
ximus secundum eos fuit Jupiter. Unde sibi tamquam
regi omnium dederunt sceptrum et posuerunt in
altissimo loco montis capitolij i. templum
suum. ponit autem Augustinus in hoc c. duos erro
res circa iouem quorum unus q. s. reprobat
in hoc ca. fuit varronis qui dicit iouem esse
deum illum quem colunt illi qui unum deum sine
simulacro colunt contra quod dicit Augustinus
quod si hoc sit uerum ergo male tractatur i.
colitur a romanis ¶ dicit macrobius super
sompnium scipionis quod philosophi qui fabulosis locu
tionibus utuntur quibus eis uti solent cum de aia
uel de aereis etereisue potestatibus uel de ce
teris diis loquuntur tamen cum ad summum et
principem omnium deorum uel ad mentem quam
ad greci nomine appellant peruenerit ut de
ipsis loquatur nichil fabulosum contingunt sed
bene ad similitudinem et exempla confugiunt
sicut plato qui reputat quod solent corpora
illi deo maxime similis est ideo sub similitudine
solis de deo illo multa loquitur ideo et nullum
eius simulacrum sicut diis alijs confinxit antiquitas
quia summus deus naturaque ex eo mens sicut
ultra animam ita supra naturam sunt. Secundus
error est uirgilij in bucolicis egloga 3a qui
dicit Jouis omnia plena qui populis instituerunt simulacra de hoc infra li. vij. c. ix. C. x.

A Urelli et Juno etc. In hoc c. x.
reprobat Augustinus errorem alium s. vir
gilij qui dicit Jouis omnia ple
na ostendens hoc esse falsum et etiam in alijs
dictis eorum contrarium. Cur ergo ether datur

Joui aer Junoni. distinguunt inter aerem et ethe
rem quia ether uocatur spatium super aere continens
omnia corpora celestia que credebant contra a
philosophis et alijs esse de natura ignis unde luna
secundum macrobium est infima pars etheris. Ad intel
lectum non eorum que hic dicuntur sciendum est quod satu
rnus secundum fabulas tres filios habuit s. Jouem
Neptunum et plutonem quorum Jupiter celo
neptunus mari pluto inferno prefuit habuit
autem et tres filias s. Junonem cererem et
uestam Juno non dicitur Jouis soror et
coniux. Neptuni coniux fuit Salacia et pluto
is proserpina filia cereris. Interpretes fabularum
hoc sic exponunt videlicet quod Saturnus est tempus
Jupiter ether. Juno aer. superior pars maris
Neptunus inferior Salacia et eodem modo
superior pars terre quam s. terram inferum voca
uerunt erat pluto inferior proserpina minerua est dea sapientie et dicitur filia Jouis nata
de eius capite fingitur etiam quod Jupiter
expulit saturnum patrem suum de regno suo
¶ Et infra si celum est ille et terra etc.
hic probat Augustinus quod Junonem posuerunt gen
tiles non solum aerem sed etiam terram per
dictum virgilij in georgicis li. ij. qui dicit sic
Tum pater omnipotens fecundis ymbribus ether
Coniugis in gremium lete descendit. Ex quibus
verbis patet quod pater omnipotens ether idest Jupiter
fecundos ymbres tum i. inere mittit
in gremium coniugis que coniux est Juno poete
fingunt solla esse coniux. quamuis Jupiter fingatur
multas pelices habuisse ut patet in prima trage
dia. Senece sed istam coniugem dicit Augustinus fuisse
tellurem uel terram. unde. quod hic dicit
i. in gremium telluris uel terre. dictum est Augustinus
exponens uirgilium causa quare sic
exponit videlicet coniugis i. terre et non aliter sic videlicet per
coniuge. Jouis intelligatur aer est quia quod
virgilius est dicit ymbrem descendisse ex domo
Jouis in coniugem non autem descendit imber
in aerem nam in aere generatur et non super aere
sed de aere descendit in terram et ideo coniuge
Jouis uocat sic virgilius terram ¶ Et infra

Margin notes: de deo nagitano; de lacturno; Error varronis de Joue; macrobius; fabula de saturno et eius filijs; expositio; Nota hic alias historias secundum lactantium de saturno et filijs eius. li. i. c.

Differentia inter terram et tellurem et tellumonem [?]

quia et his aliquas deas hic assignat. Cum
quare immediate ante possint tellurem vel terram
sub disiunctione quasi innuendo deam inter tellurem
et terram. Et dicit quod secundum illos contra quos arguit
ponitur differentia inter terram tellurem et tellumonem
nam terra secundum papiam est superior pars sic a terrendo
dicta. Tellus non est pars inferior in
qua radices herbarum tellumonem [?] se tenent
a tenendo dicta. Tellumo est una portio terre
et non tota. Aliter distinguitur inter tellurem et
terram quia tellus est solum terra frugifera.
terra non dicitur tota. ¶ Et infra eandem terram
etiam matrem deum id est deorum vocant. Hic probat
quod gentiles secundum fictiones suas habent etiam
credere quod Iuno sit mater Iovis et non solum
soror et coniunx. Et hoc quia probatum est quod
Iuno sit terra. Terram autem dicunt matrem
deorum quia secundum Cybellem et Berecinthiam vo-
cant de qua supra libro ii capitulo iiii dictum est.
Ergo Iuno est mater Iovis. ¶ Et infra ean-
dem terram cererem eandem et vestam etc.
Hic ostendit qualis repugnantia sit in illis
que fingunt de terra et de vesta. Nam quidam
dicunt terram esse cererem id est deam frugum
quandoque dicunt terram esse vestam quia
cum terra est immobilis ideo dicitur vesta quasi vi stans
vel dicitur vesta quia vestit herbis et arboribus
Unde ovidius de fastis libro vi. Tellus vestaque
numen idem est et alibi in eodem libro dicit
quod vesta eadem est et terra. De vesta etiam
dicunt quod ipsa est idem quod ignis et quia
ignis nihil gignit ideo dicunt eam virginem
et faciunt sibi solum a virginibus in templo
suo serviri unde dicit ovidius libro vi de fastis
Nec tu aliud vestam quam vivam intelligere
flammam pro tanto non secundum ysidorum ethimologiarum libro viii
et ovidium posuerunt idem numen terre et
ignis quia ignis latet sub terra et sic idem
locus utriusque. Unde dicit ovidius subest vigil
ignis utrique significant sedem terra focusque
suam et ideo veste secundum ovidium non faciebant
ymaginem quia ignis non potest pingi. Unde terre
faciebant. Ideo vestam faciebat virginem
et tamen quidam dicunt vesta esse venerem quod non potest
dici virgo nisi velint dicere quod due sint vene-
res una scilicet virgo et altera mulier id est corrup-
ta mulier dicitur quasi molliens hero et ideo proprie
stat pro corrupta licet quandoque sexum solum denotet.
¶ Et infra an potius tres etc. Hoc dicit quia
in rei veritate ipsi posuerunt duas unam
scilicet quam colunt caste scilicet virgines et coniugate
que vocabatur venus verticordia quia vertens cor-
da de qua ovidius libro iiii loquitur et valerius libro
viii capitulo ultimo narrat quod cum senatus inspectis
libris sibillinis per decem viros censuisset
ut veneris verticordie simulacrum consecraret
quo facilius virginum mulierumque mens a li-
bidine ad pudicitiam converteretur et ex omnibus
matronis centum et ex centum decem sorte elle-
gerent que de sanctissima femina iudicarent
Sulpicia filia servii [?] placci uxor cunctis tamquam
sanctissima prelata est de hoc etiam facit solinus capitulo
de pudicitia mentionem. Aliam venerem cole-
bant meretrices de qua ovidius libro iiii
de fastis dicit quod dea est venus ericina quam colere
debent meretrices sed dicit beatus augustinus quod potius
debent esse tres una scilicet virginum et illa
est vesta alia coniugatarum et tertia meretricum
de ista tertia dicit hic beatus augustinus quod phenices
donum dabant de mercede prostitutionis filiarum
suarum quas prostituerunt antequam viris suis
iungerent consilio etiam narrat iustinus libro xxi
de locrensibus id est calabris. Cum enim preme-
rent regionem voverunt quod si victores essent
in foro veneris virgines suas prostituerent.
¶ Et infra que illarum est matrona vulcani
hic irridet beatus augustinus et improbat quedam figmenta
gentilium de venere vulcano et marte. Dicunt
duo unum est quod vulcanus qui est deus ignis
et fabrorum est filius iunonis fingitur enim
natus de femore eius secundum ysidorum libro viii qui
fulmina de imo aere nascuntur cuius uxor
dicitur esse venus aliud est quod mars genuit cum
venere uxore vulcani quos vulcanus
simul in lecto invenit et cathenis invisibi-
libus eos detinuit quousque aliis diis eos

in derisionem et confusionem ostendisset hanc fabulam ponit ovidius. li. iiii methamorphoseos dic. aut Augustinus vulcani cooperatorem minerve quia eadem est minerva et bellona .i. dea bellorum, vulcanus non est deus fabrorum arma non que sunt in bellis necessaria fiunt per fabros, ideo vulcanus in bellis cooperatur minerve. Et infra rursus in quinit ad fabulas redis. hic excusat se beatus Aug. de hoc qui de dijs talia recitat cum sint fabulosa. Sed dic. beatus Aug. q de hoc non debet cultores deorum sibi succensere .i. irasci, nam et in teatris ubi fiunt ludi scenici publice delectabiliter spectant hystriones qui crimina deorum effigiebant imo et ludi fiunt in honore deorum tamquam dijs accepti et etiam expetiti ut sup. li. i. c. xxxiij. dictum fuit et infra. li. isto. c. xxvij. dicit

Quodlibet igitur phisicis etc. Ca. xi.

In hoc. c. xi. probat beatus Aug. q sufficeret colere unum deum puta Jovem, et q superfluum est colere tot deos, et hoc probat per oppinionem illorum q de dijs phisice et non poetice loquntur. Et quia de Jove due sunt oppiniones ipsorum quarum sive detur una sive altera Aug. facit mentionem sive ideo in principio capituli huius dic. quodlibet ut sint due dictiones .i. quicquid istorum q inter subtiliter putet phisicis rationibus et disputationibus asserat quasi dicat asserant quod isto uerum, nollut .s. duarum oppinionum q statim dicentur, facit aut beatus Aug. in hoc .c. duo quia primo recitat duas oppiniones phisice loquentium de dijs sco. i. hec si ita sunt etc. ostendit ex oppinione illa que famosior est quod superfluum colere plures deos, quod multo clarius sequitur ex oppinione altera, oppiniones aut due fuerunt quarum una possit q iuppiter esset omnis deus ita q multitudo deorum non esset nisi multitudo nominum eiusdem dei sm q ipse implere diversas partes mundi. vn dic luchanus li. loqs iuppiter est quodcumque vides quocumque moveris et io. quia moveret animus toti mundi

Oppiniones de Jove

qui totum mundum moveret quamquam vo una pars mundi retineret sibi nomen etheris et cederet aeri nomen aliud ut .s. aer dicatur Juno quia non totus ether cum aere nocetur Jupiter et cedat terre nomen aliud ut .s. ipa vocetur ceres vel mater deorum vel mater Jovis, et sic de alijs. Unde exemplificat Aug. de nominibus diversis quorum quodlibet significat Jovem usque ibi sive sint ut quidam volunt etc. Ubi ponit oppinionem aliam magis approbatam vz q omnia illa nomina significant diversas partes sive virtutes unius mundi qui est animus mundi. Unde utraque oppinio concordat in hoc q ipse est animus mundi. hec id inius turpe non est etc. .s. q eadem sit soror et mater loquitur hic Aug. pro ratione cum sit valde turpe etiam in alijs. Et infra scilicet fetet .i. fecundet. Et infra a poeta nobilissimo .s. virgilio. li. iiii. georgicorum. Et infra In divinantibus apolo quia apolo dicebat deus divinationis fuerunt autem duo apolines realiter quamvis cultores idolorum inter eos non distinguerent ut pz. infra. li. xviii. c. xiii. In mercede mercurius quia mercurius dicebat deus mercatorum. In ianomiciator q Jano attribuunt initia omnium. Et infra libri vineis q liber idem est qd bacus q est deus vini. Et infra diana in silvis dyana est luna, que dicitur dyana sm qd lucet in silvis, et est dea silvarum et venatorum. Et infra ipse possit nomine liberi .i. nomine bachi. Nam sm ysidorum li. viii. ethi. liber a liberamento appellatur eo q mares in coeundo eius beneficio emissis seminibus liberant. Et infra ipse lucina lucina est dea parturientium cuius auxilio fetus primo in lucem ponitur. Et infra et vocat opis. opis fuit berecinthia mater deorum .i. dea terre. Et infra que post pretextam pretexta sm ysidorum. li. xix. ethi. est puerile pallium quo pueri nobiles usque ad sedecim annos sub disciplina cultu utebant. Et infra aput grecos priapus iste sm ysidorum li. viii. ethi. alio nomine dicitur belphegor. fuit autem de lapsato civitate hellesponti de q pulsus est,

opio alia

Apollo

Mercurius

Janus

Bacus

dyana

lucina

opis

pretexta

priapus

et pp uirilis membri magnitudinez in no deorum
suorum cum greci transtulerunt /. Et infra turpi
nuditate distentus proneretur priapus. hoc dicit
Aug. quia placuit priapi cum enormi magnitu-
dine membra uirilis nudati fingebatur. Iste
vero sigillati .i. per se colebatur et fo. poterant
stelle. quarum cultus in spiali. et sigillatum preter
missus fuerat eo magis indignari si. io. inde
gnabantur quia sigillati non colebat ¶ Ca.m xij.

Q Vid illud nonne debet etc. In hoc .c.
xij. arguit btus Aug. contra illos qui
ponunt deum esse animam mundi supposito
quod totus mundus se habeat ad illum animam sic corpus
eius et quelibet pars mundi sit pars corporis eius.

S Ed aut solla animalia ¶ Ca.m xiij.
rationalia. etc. In hoc .c. xiij. arguit
btus Aug. contra predictam opinionem supposito
solum quod animalia rationalia sit partes eius / et facit
in hoc .c. duo quia primo ondit quot inconvenientia
ad illam opinionem etiam iuxta i.m intellectum
sequuntur sio. ibi restat ergo ut dicant concludit
singulos deos esse per se sibi ipsis uiuentes. et
non partes unius iouis / sed iouem esse regem
omnium a quo auctum est romanum imperium si tamen
ab aliquo deorum romanorum auctum fuit ¶ Ca.m xiiij.

H Ic primum querimus etc. In hoc .ca.
xiiij. btus Aug. ondit quod romani
ydolatrie habent concedere quod non sit necesse
habere iouis auxilium ad ampliandum regnum. quis
nil magis deberet querere augere regna
quam illi deo qui est rex omnium deorum ondit autem
sic propositum suum dupliciter primo quia regnum debet
prouenire deus si victoria ponit dea et per consequens
deus regnum potest dare et augere regna. Sed
quia dea victoria ut probat sufficiet augere
regna ¶ Ca.m xv.

U Ideamus ergo. ne forte etc. In hoc
.c. xv. btus Aug. ondit quod romani
habent concedere quod non solum regnum
iniustum possit acquiri et augeri sine iouis
auxilio. sed etiam regnum iustum, et facit in hoc .c. duo
quia primo ondit quod augere unum regnum et iniuste
i. bellis iniustis minus bonum est quam esse regnum iusta

parva que vicinorum concordia letentur. sio. i.
si ergo. infra ondit quod ad iustum regni augmen-
tum sufficiunt due dee absque ioue. cum
autem iniquitas dea etc. hic ondit quod iniquitas
aliena debet dici dea quia ipsi ponunt febrem
et pallorem ac pauorem deas. de quibus supra li.
ij. c. xiiij. dixi tamen .i.ta sunt mala hominum
quamvis licet iniquitas sit malum quidam sed propter hoc
non debet dici dea / principue ex quo fuit eis
proficua ¶ Et infra. Cumnas enim habentes
iupiter etc. hic ondit quod iupiter nihil potest facere
in regni collatione vel eius augmentatione
et hoc quia illa que videntur iouis beneficia
sunt quidam dij vel dee qui per se operantur illa
que possent iovi attribui ut videtur sicut
patet. de victoria videtur enim quod posset esse
beneficium iouis. sed iam ipsa ponitur una dea
per se qui per sua parte operatur et facit eum vi-
cere cui fauet et ita est in alijs que videntur
posse iouis esse beneficia. sic. minerua ponitur
dea sapientie. et tribuit sapientiam et fortuna
bonam fortunam et ita iupiter nullam partem
habere potest in collatione alicuius beneficij ¶ Et
infra. si non. lapis in capitolio etc. lapidem
in capitolio vocat statuam iouis lapideam in
templo suo quod quidem vocatur capitolium. quidem
non. et iouis ipse in quo fuit templum illud
vocatur capitolium. Nec erat apud romanos
vel quoslibet ytalicos consuetudo facere statuas
aureas ab origine urbis usque longa tempora
post regum expulsionem. ut patet per valerium
li. ij. c. j. et forsitan in primo fecerunt eas lapi-
deas et io. statua iouis que fuit prima in
urbe a romanis facta fuit lapidea ¶ Ca.m xvj.

M Iror aut plurimum etc. In hoc .ca.
xvj.o reprehendit btus Aug. roma-
nos de hoc quod cum multos deos quorum
erat officium homines impellere ad motum et
inquietudinem contra urbem recipient deam quietis
foris stare fecerunt nec inter deos urbis publicos
.i. qui fuerunt cura rei publice eam recipere uolu-
erunt. deam autem quietem officium istius fuit facere
homines mutos .i. marcidos. sed sic febris

colebatur ne lederet ita murcea colebatur ut non faceret hominem marcidum ¶ Cap^m. xvii.

An forte dicitur etc. In hoc c. xvii. ex responsione que dari posset ad ea que arguta sunt supra c. xv. de dea victoria probat intentum suum scilicet quod sufficeret per argumento regni invocatio unius dei computationis secundum romanorum oppiniones cur non deus est et triumphus vult dicere quod triumphus est multum propinquus victorie est enim honor qui victori pro victoria publice exhibetur et ita sicut aliis deabus aut victoria coniungebantur propinqui vel maritus vel frater vel filius sic simili coniugitur id est simul cum ea tamquam deus colitur. Iupiter tamquam maritus et tamquam frater eius et neptunus et pluto fratres eius et vulcanus filius eius eodem modo et cum victoria debuerat coli triumphus ¶ Cap^m. xviii.

Quid quod et felicitas dea est etc. In hoc c. xviii. beatus Augustinus ostendit quod ad quecumque bona impetranda superfluit deorum multitudine colere et facit in hoc c. duo primo enim probat quod dea felicitas quam coluerunt debebat sufficere ad omnia bona concedenda. ibi i. sed quid sibi vult etc. ostendit specialiter quod dea fortuna omnino superfluit. Ubi facit duo quia primo investigat an sit aliqua realis differentia inter felicitatem et fortunam ibi i. est causa inquirit. 2°. iuxta differentiam ab aliis datam quod ipsa colenda non est. Hic notandum est quod ubi quid aut colitur que ita ceca est hic notandum est quod simulacrum fortune erat mulier sedens in medio rote quam eam vertere continue et habebat unam faciem splendidam et aliam obscuram ad designandum quod illi sunt splendidi quos fortuna fovet et illi obscuri quos ipsa persequitur. Erat autem ceca id est velata facie ad designandum quod ipsa merita hominum non discernit sed ita fovet malos sic bonos et etiam quia ipsa expectat eos quos fovet unde chilonius de vii. sapientibus sicut habetur in li. de moribus philosophorum interrogatus quid esset fortuna respondit ignarum medicum multos enim excecat ¶ C. xviiii

Tantum sane huic velut etc. In hoc c. xix. ostendit beatus Augustinus quomodo deones per deam fortunam homines deceperunt. Tangit autem Augustinus hic mentionem de simulacro fortune muliebris de quo narrat titus livius de urbis origine li. ii. quod cum marcius coriolanus romanis dampnatus esset in exilium et postmodum receptus a volscis ipsorum dux esset factus contra romanos ac cum exercitu oppugnaret urbem sic territi sunt romani quod mittunt ad eum legatos petentes ut parceret civitati et nos cum ipse repulisset tandem mater coriolani et uxor eius cum duobus liberis ipsius et due matrone ad ipsum extra urbem egresse impetraverunt ut ab oppugnatione patrie desisteret. propter quod mulieres romane honorate sunt a senatu constituto et dedicato templo fortune muliebri de cuius simulacro loquitur valerius li. i. c. vi. sic narrat fortune muliebris simulacrum quod est latina via ad quartum miliarium ab urbe eo tempore consecratum cum ede sua quo coriolanum a destructione urbis miseris sue preces repulerunt non semel tantum sed bis locutum constitit his verbis rite me matrone vidistis riteque dedicastis et muta felicitas pro tanto dicit felicitatem mutam quia non legitur eam fuisse locutam sicut fortunam ¶ Sciendum est autem quod romani coluerunt deam mutam seu tacitam in februario ut patet ex ovidio li. ii. de fastis sed illa non fuit de ea felicitas solum enim muta colebatur ut obstrueret ora hostium male loquentium ¶ Et infra sed viriliis potius loqueretur. Sciendum est hic quod romani coluerunt multas fortunas coluerunt enim fortunam publicam quasi rem publicam faceret fortunatam et huic sacrificabat in aprili sicut ovidius de fastis li. iiii. similiter et fortunas privatas scilicet fortunam virilem et virorum cui sacrificabant in aprili et fortunam muliebrem de qua in hoc c° sit mentio et de qua dicit Augustinus quod si fortuna loquitur non muliebris sed virilis potius loqueretur i. magis fuisset credibile hoc de fortuna virili si viri hoc narrassent quod de fortuna muliebri si mulieres hoc narraverunt quia credibile est quod mulieres que sunt garrule et loquaces hoc mendacium finxerint de fortuna ¶ Cap^m. xx.

a: de dea fortuna

Chilonius

de marco coriolano

dea muta

de tribus fortunis quas coluerunt

Virtutem quoque deam fecerunt etc. In hoc
ca. xx. arguit aug. q. romanos
qui coluerunt deam virtutem et deam fidem
cultu committerent quatuor virtutes cardinales
quarum tamen vnius s. justitie fides pars quedam
est fides autem que est pars iustitie non est fides
que est virtus theologica cuius actus proprie est credere
sed est virtus quedam moralis que alio nomine vocatur
fidelitas qua quis fidelis se habet ad alterum deum
vel hominem vel etiam ciuitatem aliquam nonnulli
romani principes non parua gloriam etc. / tales
principes multos romanorum enumerat valerius li.
iiii. c. iiii. s. scipionem affricanum marcum
catonem fabritium / et alios quorum continentia describit /.

Et infra que affuit mutio cum dextra etc.
iste dictus est mutius sceuola de quo aug. infra
li. v. c. xviii. de ipso etiam narrat titus liuius
de vrbis origine li. ii. q. Tarquinius superbus
vltimus rex romanorum cum expulsus esset ab vrbe
contulit se ad porsenna regem clusine ciuitatis famo
sum viribus et potentiam / petens ab eo auxilium / por
senna igitur veniens cum exercitu valido vrbem
grauissima et diutina affligeret mutius petita
licentia petit a senatu ut castra porsenne adire
posset qua obtenta peruenit ad sedem regiam
porsenne vbi scribam regi assedentem occidit
comprehensus vero et ad tribunal regis ductus
confessus est se ciuem esse romanum / et causa interficiendi
regem venisse / et se habere per equalem occidere / et
occidi dicens et facere et pati omnia romanum
esse Cum autem rex iuberet cruciatibus torreri
ut ab eo plus negotij extorqueret / mutius / extem
dens sponte manum in ignem ea ibi immobiliter te
nuit donec rex ipse perculsus horrore iuberet
eum ab igne amoueri / dicens sibi abi magis in
te ipsum quam in me hostilia ausus liberum te hinc dimitto
Tunc mutius quasi volens regi meritum rependere
dixit quod minis extorquere non potuisti nunc
a me sponte accipe. Scito inquit quod trecenti
coniurati sunt principes iuuentutis romane ut
te hac michi inuaderemus. mea sors prima
fuit ceteri eodem modo vnusquisque suo tempore cum
opportunitas fuerit consimile attemptabunt Quod
audiens rex et considerans magnitudinem periculi
si trecenti iuuenes qui tanquam nichil haberent
mori nisi sue insidiarent assidue legatos mi
sit qui romanis vltro conditiones pacis ferat
et firmata pace ab obsidione discessit Istum
ignem pulcre laudat Seneca epistola lxviii. /

Sciendum est tamen quod beatus aug. in li. v.
c. xviii. dicit eum manum in igne misisse quia
percussit alium quam intendebat / Intendebat enim
percussisse porsennam et percussit alium / et ideo indignatus
manui sue misit eam in ignem / cui concordat
valerius li. iii. c. iii.

Et infra quod affuit curtio
de isto curtio narrat vallerius li. v. et titus liuius
li. vii. quod cum anno ab vrbe condita ccclxxxx. rome
in medio fori terra dehiscens et se aperiens specum fa
ceret pro fiditatis horribilis responsum est aru
spicibus quod si romani vellent sua respublica perpetua esse
illud in quo plus possent / et excellerent illi hiatui
deuouerent et eo ipsum compleret Curtius igitur
interpretatus romanos viris et armis precipue
excellere se in illud antrum armatus / et equo insi
dens immisit super quem ciues omnes certatim honoris
gratia frumenta iecerunt. de isto curtio satis
clare beatus aug. infra li. viii. c. xviii. narrat
historiam quam hic tangit

Et infra que affuit
decio patri et decio filio etc. De istis duobus decijs
facit aug. mentionem in li. v. c. xviii. et valerius in
li. v. c. iiii. titus vero liuius de vrbis origine
li. viii. de decio patre narrat cum consulesset cum man
lio torquato in bello contra latinos nocte per visio
nem apparuit decio quidam augusti habitus dicens
quod in bello illo ex vna parte caderet imperator ex
alia parte exercitus et cuius exercitus impera
tor se cum exercitu aduerso morti et dijs infer
nalibus deuoueret illius exercitus vinceret. Cum
igitur in prelio postmodum commisso sinistrum
cornu cum decius preerat cederet hostibus deuouit
se decius et exercitum hostium morti et dijs
infernalibus his verbis Jupiter mars pater
quirine et romule bellona i. dea belli lares
i. dij patrij diui nouensiles i. saltatores Jouis
dij indigentes i. de hominibus dij facti dij quorum
est potestas nostrorum hostiumque dij manes i. dij mor

de mutio sceuola

de porsenna rege

De c[urtio]

de decio filio

de d[ecio]

oro[...]
ad [...]

tuo2 vos pcor veneror veniā peto feroqz .i. cupio ut vim et potentiam victoriāqz ppl'o romano quiritium .i. qui appllati sunt quirites psprectis. hostesqz quiritum terrore formidie morteqz afficiatis et sic vbis nuncupaui .i. pallam et qui in puti testui divita p. re pu. quiritium et exercitu legionibz et auxiliarijs ppli. romani mecū devoueo dijs manibus tellurijqz legiones auxiliaqz hostiū. decius nō statim hec facto armatus i equū insilies. se in medios hostes i misit. visus est aūt ipe vtrīqz exercitui eo tp̄re aliquantulū augustio2 .i. nobilio2 et excelentio2 q̄ quisqz ab hominibz videri soleat statimqz terror qui prius romanos invaserat latinos īvasit. et decio interfecto cecidit exercitus latino2. ¶ De decio filio narrat titus livius consil'e. li. x. de urbis origine. Ipe enim cū bellū gereret ḡtra tuscos in quo2 auxiliū galli venerant et ipe iam quarto ḡsul existens videret ex citum cui p̄erat gallis cedere memorans factum sui patris se mō sil' devouit inferis et ipo interfecto vicit exercitus romano2. Narrat autem titus livius li. viij. q̄ consul aut p̄to2 dux exercitus potuit si volebat nō se ipm̄ sed aliū militem quēqz de legione romano2 scripta p salute sui exercitus inferis devovere. ¶ Et infra Cur prudentia q̄ sapiā ꝛc. dicit hic Aug. sapiam nō fuisse numen apud romanos cum tn̄ minervā coluerint que est dea sapie. hoc dicit quia ipaz sapiam nō fecerunt deaz sic̄ fidem et pudicitiā sed posuerunt minervam deam sapie nō sapiam. vel loquit hic Aug. de sapiā pprie et stricte accepta put est notitia diuino2 minerva nō dr̄ dea sapie ḡmuniter accepte quo sapiā invenit in oī arte et qulibz bn̄ sciens artem aliquā dicit sapiens in arte minerva enim dicit dea artiū. ¶ Et infra fides est et pudicitia. De numine fidei facit valerius li. vj. c. vj. mentioē; de dea pudicitia facit aute Aug. mentionē sup. li. ij. c. xxvj. vocans eam celestem castitatem et oste dens q̄ turpit colebat. ¶ Capl'z xxj.

Hec enim veri dei munera sunt ꝛc. In hoc c. xxj. reprehēdit btūs Aug. multitudinē deo2. p hoc q̄ romani duas deas fecerunt .s. felicitatē et virtutē que debuerunt sufficere. Facit aūt mentionē de multis dijs quo2 officia hic exponit vel sup. c. viij. et c. xj. exposuit. De mercurio vel minerva mercurius fingit deus eloquentie dictus. quasi medius currens q2 sermo medius currit inter loquentem et audientē. Fingitur etiā deus mercatorum et furum et nuntius deo2. minerva nō dea artiū. ¶ Et infra invocare lucinā de ista dixi sup. c. xj. et est dea parturientiū q̄ infantē primo pducit i lucem scdm ysido2 li. 8. ethym. lucina est ipa luna q2 lucet ꝛc. Et infra vel apollo vel esculapius. de istis duobus dixi sup. li. iij. c. xvij. ¶ Et infra ver dea rubigo. ista sunt de numero dea2 q̄ obesse poterant nō prodesse sicut de febre et pallore ac pavore. li. ij. c. xiij. et 10. colebat ad hoc solum q̄ nō lederet cuius festum celebrabat in aprili scdm ovidium. li. iiij. de fastis. ¶ Capl'm xxij.

Quid est ergo q̄ p ingenti ꝛc. In hoc c. xxij. post dictū varronis ondenit q̄ necessariū sit scire. nō solū nomina sz officia deo2 ne faciamus ut mimi solent. mimi .i. histriones sepe ut hoīes ad risum provocent multa dicunt que nature rei sunt ḡtraria et talia sepe in una oratione ḡnectunt quod ut in primo pz. aspectu omnino sunt absurda. sic est scdm. varronem si quis petat a libero .i. bacho deo vini aquā et a limphis .i. nimphis que sunt dee aquaru vinū. ¶ Capl'm xxiij.

Sed diu nunc agit si libri ꝛc. In hoc c. xxiij. reprehēdit btūs Aug. cultū dee felicitatis q̄ntū ad duo .s. ad ḡtum tp̄us quo romani inceperunt eā colere et quantū ad locū in quo eam coluerunt. Quantum ad tp̄us q̄a q2 diu post deos alios fuit sibi templū dedicatū. Nam luculus sibi primus edem ḡstituit. Sciendū est aūte q̄ duo fuerūt luculi sicut hr̄i p. ab orosio. li. vj. et eutropio li. vj. qui sil' ḡtemporanei fuerūt et magni duces q̄ romanis

scilicet lucius licinius luculus prius consul fuit scilicet anno ab
urbe condita vi^c^lxxvi. qui pugnavit contra
mitridatem et gessit bellum mitridaticum quem tullius
in dyalogo ad ortensium de multis valde comme
dat. Alter vero scilicet Marcus licinius luculus gessit
bellum macedonicum et fuit consul secundum orosium
anno ab urbe condita vi^c^lxxix. Sed lucius lici
nius luculus cum maiori gloria triumphavit
quis vero eorum nisi vero istorum eandem felicitatem constituit
non dicit beatus Augustinus nec orosius nec Eutropius sed
quicumque illorum fuerit patet quod diu fuit post
urbem conditam videlicet plusquam sexcentis lxx annis
et fuerunt ambo tempore belli civilis inter sillam et
marium. ¶ Et infra nec propter aliquid dijs ceteris sup
plicaverunt. Istud secundum intencionem concinnat cum precedenti
sub uno versu quamvis in libris communiter fiant duo
versus et male. ¶ Et infra ut quid quoniam constituit
romulus deos etc. dicit titus livius de urbis or
rigine libro i. quod romulus instituit sacra herca
lli more greco sed dijs alijs more albano.

de Iano ¶ Sciendum quod Ianus fuit quidam qui regnavit
in partibus illis ubi est roma atque mons ianiculus
dictus est qui saturnum in ytalia perfugum se
cum regnare permisit cuius festum celebrabant
romani primo die ianuarij atque et mensis ianua
rius dictus est. Pycus vero secundum Eutropium libro i.

de pico fuit filius saturni de quo infra libro vij. c. xv. faunus
autem filius fuit pyci et pater latini Regis cuius

de Fauno filiam desponsavit eneas et regnaverant
pycus et faunus in locis illis in quibus regnavit
postea latinus rex filius fauni et fuerunt
hi dij moncium et agrestes secundum ovidium libro
ij de fastis celebrabatur in februario. Tiberi
nus vero qui fuit rex. viij^us^ post ascanium et
submersus in flumine qui tunc albula vocabatur

Quia tyberis nomen accepit postea vero ab ipso tybeus nomen accepit deum
fecit forsitan credens eum translatum inter deos
et esse numine illius fluvius cuius usus rome
valde fuit necessarius. ¶ Et infra ut quod titus

de tito tacio tacius. Iste titus sicut patuit supra libro iij. c. xiij
regnavit cum romulo et fuerat prius dux sabinorum
qui multos deos addidit et inter ceteros cloa
cinam id est deam cloacarum. ¶ Et infra ut quid nu

de Numa ma etc. Iste numa fuit posterior romu
lo succedens ei immediate in regno. ¶ Et
infra hostilius certe rex. Iste hostilius successit
immediate nume et dictus est Tullius ho
stilius qui cum bellum haberet contra fidenates
sicut narrat titus livius libro i. de urbis
origine et cum fides dux albanorum quem in
auxilium sui vocasset cum gente sua dux
ipse cum gente sua instante prelio se sub
traxisset perculsus igitur tullus hostilius timore
pallori et pavori templa devovit ut
pallor et pavor a suo exercitu recederet
et hostes invaderent. ¶ Et infra sed pecca
ta maiorum etc. hic sciendum quod felicitas re
cepta est in numerum deorum tempore luculli ut dictum
est qui fuit tempore primi belli civilis scilicet inter syllam
et marium sed secuta sunt postmodum bella
plusquam civilia videlicet inter Iullium cesarem et
pompeyum et iterum Augustum et Antonium.
¶ Et infra quis eum ferat quod neque inter deos
consencientes etc. Sciendum est quod poete dixe
runt fuisse consensum deorum Iovem non suadere
sed sibi pro se omnibus beneficia prestare. Unde quidam
erant dij quorum consensum Iupiter requirebat
et isti erant dij perpetui quos a baronie selecti
dicebant quos Augustinus vocat deos consencientes.
¶ Et infra Iupiter cederet ut ipsum verticem
collis etc. hoc dicit quia Iupiter habuit templum
in vertice collis capitolium dictum est. dicit autem
Iovem voluisse cedere felicitati quia felicitas
super omnia quilibet amat et optat. ¶ Et
infra quod ei fecerunt tres dij etc. hic est
sciendum sicut narrat titus livius de urbis origine
libro i. Tarquinius superbus ultimus rex romanorum
volens construere templum Iovi in suprema parte
montis tarpei qui postea capitolinus
dictus est a capite humano invento cum
templi iacerent fundamenta et intenderet
locum illum Iovi exclusis dijs Iovis totaliter
deputare in quo tunc erant phana deorum
multorum aliorum voluit templa illorum deorum
prophanare sed deus terminus sed deus terminus
ut dicit titus restitit nec voluit sum

de de Iuuentute

templum pphanari de ararte nō (et
Iuuentute que est dea Iuuentutis nō facit
mentione Ouidi⁹ in li. ii. de fastis li. agit
de festo Quirini qd celebrabat in februario
dic. idem ¶ Et ista nescio que summani
Iste summan⁹ fuit pluto deus inferni fi.
Iouis maximi dictus summan⁹ qi summus
inter manes .i. deos inferorum huius festum scdm
ouidium .li. vi. de fastis celebrabatur in initio
cui templum constructum fuerat (eo tpre quo
romani bellum gesserunt contra pirrum regem
epirotarum vnde dicit ouidius Reddita quis
quis is est summano templa feruntur Tunc
cum romanis pirre timendus eras. hunc
autem versum ouidii quis quis is est videtur
btus Aug⁹. concordare dicens Nescio que
summani etc. Tunc in hoc videtur discordare
quia ouidi⁹ dicit. Templum summani certo
constructum tpre pirri regis qui fuit diu post
reges exactos. Tarquinius nō rex qui fuit
prior construxit templum Iouis de quo dicit hic
Aug⁹. qd postqȝ Iouis constructum est templum
sublime peryt fere memoria summani ȝ
pot esse qd sic dicit Aug⁹. post templum illud
solemne Iouis minus curauerunt de summano sic
qd fere peryt memoria eius tpre quo
pirri regis romani volentes qd eius memo
ria non periret ȝ renouaretur constru
xerunt sibi templum nouum ¶ Cap. xxiiij°

Libet autem eorum considerare ratio
In hoc c. xxiiij°. ondit beatus
Aug⁹. qm°. cultores multorum deorum
assignant rationes nominum quibus nominant deos suos
dicunt enim qd nominant eos ab effectibus suis et hoc
duplr quia quandoque nominant deum aliquem a re quam
efficit flectentes aliquantulum nomen dei a nomine
ipsius rei sicut a bello nominant bellona deam
bellorum quandoque nō utuntur eodem nomine equoce
s. pro re ipa quam deus dat aut fecit (et pro
ipo deo vel dea sic. dea pecunia quoque accipitur
pro ipa moneta quandoque pro dea que monetam
donat Capitulum . xxv .

Si enim iam humana infirmitas etc
¶ Cap. xxvi

In hoc c. xxvi. ex ratione nominum quibus dii no
minantur arguit btus Aug⁹. qd multitudinem ipsorum
pbans duo vz. eorum impotentiam et etiam multitudinem
esse superfluam (Nec ipsum Iouem cum tantis
conuitiis etc. hoc dicit Aug⁹. ppter ludos scenicos
qui celebrant in honore deorum in quibus recitabantur
crimina deorum (et precipue Iouis summi ¶ hoc
pz ex prima tragedia senece (in qua dea
Iuno coniux Iouis de multis pelicibus Iouis
et earum filiis conqueritur. Tragedie uero in sce
nicis ludis recitabant de criminibus etiam Iouis
dicit ysidor⁹. li. viii. ethi.[12] sic hunc priuato ti
tulo .i. singulari sibi Iouem optimum dixerunt
dum fuisset incestus in suis ipudic⁹ in generis
quem modo taurum fingunt ppter europe rap
tum fuit .n. in naui. insigne erat taurus
modo danes per imbrem aureum appetisse
concubitum vbi intelligitur pudicitia mulieris ab auro
fuisse corrupta (modo in similitudine aquile ppter hoc
qd puerum ad stuprum rapuerit suo scarpe
tes quia reptauerit et cygnum quia cantauit
Et iste nō sunt figure ȝ plane de veritate sce
lera hec ysidorus ¶ Quantum ad euro
pam de qua loquitur ysid. sciendum qd sicut ipe
ysidor⁹. li. xiiii°. ait Europa fuit filia a
genoris regis libie .i. affrice quam Iupiter
ab affrica raptam creta aduxit (et
partem terciam orbis ex eius nomine appella
uit de hoc fabula fingitur qd conuersus in
bouem pulcerrimum apparuit Europe iuxta
mare ubi solebat spaciari cuius pulcritudine
admirata (et tangens dorsum eius cum eum
placidum inuenisset ascendit dorsum eius qui
statim ingressus mare transportauit eam
creticam oppinione tn aliam de raptu europe
ponit Aug⁹. in fine li. xviii. c. xii de dane
uero de qua loquitur ysidorus que s. fuit
uxor Acrisii dixi sup. li. ii. c. xv. pu
ex uero quem fingit rapuisse fuit gani
medes filius Trois regis troyanorum de
quo fingit quod Iupiter fecit eum sibi pi
ncernam in celo qui et aquari⁹ dr. scdm oui
dium. li. ii. de fastis de cuius raptu loquitur

de criminibus ista

de Europa filia Agenoris

de Aquario

etiam ouidi⁹. li. x. metamorph. Item fingit
de ioue q ipe concubuit cum leda vxore tidari
in formacignum et genuit de ea duos geminos
castorē et poluccem. Item cū almena vxoe amphi-
trionis et genuit ex ea herculez ¶ cap. xxvj.

S ed fingebat homer⁹ rc. In hoc. c. xxvj
ponit Aug⁹ responsionem tullij ad
crimina que ioui obiciunt. et reprobat
eam dic̄ enī tullius hec finxisse ficta ab homero q̄
quod dic̄ Aug⁹. quod in ludis scenicis q inter
res diuinas ponunt et a dijs expetunt huiōi crīa
recitant cantant et actitant et hystriones
effigiant gestibz et motibz corporum. varro at
posuit ludos scenicos ut hēt i⁹. c. xxxj. int
res diuinas. tito latino rustico rc. Quod narrat
hic breuis Aug⁹. dic̄ titus liuius de vrbis origie
li. ij. contigisse xxx. anno post reges exactos
hoc etiam narrat valerius. li. i. c. v. vz q cū ludi
circenses quodam die deberent celebrari quidā
paterfamil. fmū suū mactat in eodz loco i quo
debebant celebrari scilz i circo verberibz cesum
duxit ad supplicium an q ludi inciperent credens
quod in hoc nō derrogaret religioni. Et tū post
modū Iuppiter cuidā viro latino apparuit i
sompnis dicens sibi ludos illos eo die celebra
tos displicuisse pp fcm patrisfamil qui
fmū suū sic eo die et loco tractauit. Et ni cul
pa illa pgaret i instauratione nouorum ludorum
ciuitas ex hoc graue sentiret incomōm. Precepit
go illi viro latino ut hec consulibz nunciaret
q posuit est pp negligentiā et contemptū sic
hic recitat Au⁹. et pz. lcā. de ludis circēsibz
quales sint dictū est sup. li. j. c. xxxij.
¶ Et nō dū q q̄uis ludi de quibz hec mencio
narrat fuerit circenses fm titū et valeriū
ludi nō in quibz turpia recitabant fuerit
scenici ludi et nō circenses. tū Aug⁹ p eodez
hēt cōputū ad ppositū ptinet vtroqz ludos qz
vtriqz a dijs expetiti sūt et in ludis scenicis
recitabant turpia in ludis nō circensibz
exercebant qdam q videbant īfamia et
gnālr omes ludi eorum reprehensibiles erant. vnd.
Et ysidor⁹. li. xviij. ethī⁹ loquens de ludis

gentiliū hec quippe spectacula demonū ius
sis instituta sūt. proinde nl' esse debet xpiano
cū circensi īsania cū īpudicicia theatri cū am
phiteatri crudelitate cū atrocitate arene ¶ C. xxvij.

B Ellatuz est in libris doctissi⁹. rc.
In hoc. c. xxvij. reprobat beat⁹ Aug⁹
doctores romanorum qui metuūt ipaz
veritatē de dijs ab eorum cultoribz celare et
falsitatibz quibusdam se duct⁹ quales erant
sceuola pontifex et varro qui de dijs multa
scripserunt falsa in excusatione deorum quas
tū excusare nō possūt quādam ludi antē maiorum
dijs celebrant in quibz eorum crimina decātat
de quo sceuola et q⁹ hic fit mēcio dic̄ vali. li.
viij. c. viij cuz bene ac diu iura omniuz et
cerimonias deorum ordinasset supflua nō nocet
solent dicere iurisperiti q habundans cau
tella nō nocet quia de suphabundancia pt
quis accipe id quod est sibi neccūz et residu
uz si videat relinquere. ¶ Et ist⁹ hec.
inquit nec esse deos rc. hic tangit Aug⁹.
ea que sceuola dicit esse in dictis phorum
supflua vz q hercules et castor et pollux
de quibz s⁹. c. xxv dixi scilz esculapius de
quo sup. li. iij. c. xij. dixi et talles non
erant dij aliud est supfluū vz q eorum
qui sunt dij veri ciuitates nō habent simu
lacra conuenientia eo q dij nō hent sexū mascu
linū nec feminīn. nec etatem iuuenilem nec senile
nec corīs membra. sic simulacra reputant ¶ Cū
aliū faciunt furari. s. mercurium quē fingunt
deū furem aliū adulterare sic iouem et alia rc
ut supius in hoc. li⁹. dictum fuit ¶ Et infra tres
inter se deas rc. de isto certamine dearum dixi
supra. li. j. c. iij. et li. iij. c. xxv ¶ Et
infra iouem conuerti in bouē rc. de istis que
tangunt iouem dixi sup⁹. c. xxv. ¶ Et
infra deam homini nubere. de hoc dixi supra
li. iij. c. iij. Et infra saturnum suos
filios deuorare hanc fabulaz narrat ouidi⁹
de fastis ysidor⁹. nō. li. viij. ethī⁹. dic̄. q saturn
nus a temporis longitudine dr eo q saturet
annis vnd' greci dicunt ipum esse tpis quod

filios suos devorat hoc est annos quos produc
unt revolunt vel quia semina unde oriunt
iterum redeunt de hoc Aug. infra li. vi. c. viij.

N ullo igitur modo dij deos rc. ¶ c. xxviij
in hoc c. xxviij. concludit Aug.
ex premis ostensis quod dij multa non
potuerunt augere imperium et hoc etiam confirmat
quia si potuissent potius auxissent imperium grecorum
quia greci ludis scenicis deos melius
coluerunt sic sup. li. ij. c. xiij. ostendit beatus
Aug. et nanus deum auxilium non coleret rc.
de deo esculapio. i. deo eris et de deo argen
tino et auxinio dixit Aug. sup. in i. li. c. xxi.

N um illud quale est quod rc. ¶ c. xxix.
In hoc c. xxix. reprobat Aug.
auspicia romanorum et precipue auspi
cium illud de quo supius li. isto c. xxij.
vocatur autem auspicium divinatio que solet
fieri in principio alicuius operis seu ante quam incoaretur
opus de eventu futuro et solet videtur de
eventu futuro sumi ex inspectione avium et
io. dicitur auspitium quasi avisspitium i. inspectio
avium Augurium vero dicebat omnis divinatio
sumpta ex garritu avium auspitium vero solum
dicebatur que fiebat in principio ut dictum est et
io. auspitium quasi positum pro principio vel incoha
tione alicuius rei factum Aug. hic duo quia primo reprobat
bat illud auspitium secundum suam totalitatem
secundo i. secundum ante quam xpus venisset rc. reprobat ipsum
quantum ad omnes suas partes reprobat autem ipsum
primo in consistere secundum suam totalitatem dicens quod
si auspitium illud verum esset tunc huiusmodi
ionem pro hoste et adversario quia interpretati
sunt quod io. Mars terminus et Iuventas
i. dea iuvenum non cessarunt ioui quia per hoc signi
ficabant quod romani non cederent hostibus sine
terminum quia si auspitium fuit verum tunc xpiani
non expulerunt deos nec in arcuerunt tunc
imperij et per consequens non habent materiam detrahendi temporibus
xpianis aliquotiens romanus exercitus fusus
est et cetera de hoc dictum est de hoc sup. li. iij.
c. xvij. ¶ Et infra et gens martia rc.
gens romana dicebatur martia quia bellicosa
fuit mars autem est deus belli et quia romulum
conditorem romane urbis dixerunt ex marte genitum quod
non certa sit aqualis dictum fuit sup. li. ij. c. xxix.
¶ Et infra deficientibus multis ad hanibale rc. de
hoc dictum fuit sup. li. ij. c. xix. ¶ Et infra aliud
est enim non cessisse rc. hic excludit quandam responsionem
possent dicere quod termini non cesserunt quia licet ad tempus termini
romani imperij artati fuerint deficientibus aliquibus
civitatibus romanis tamen romani postmodum illas civitates
recuperaverunt hanc responsionem excludit Aug.
dicens aliud est non cessisse aliud unde cesserat
redisse ¶ Et infra adrianj voluntate rc. iste fuit
helius adrianus qui imediate traiano successit
in imperio. Traianus vero sic narrat Eutropius li.
viij. usque ad indie fines et mare rubrum accessit
atque ibi tres provincias fecit armeniam siriam meso
potamiam Idem fecit de dacia et tres alias in tres
Adrianus vero successor eius glorie et felicitati tra
iani invidens armeniam syriam et mesopotamiam
revocavit in pristinum statum ac finem imperij esse
voluit eufratem flumen Idem de dacia facere cogi
taverat sed amici eum deterruerunt ne multi cives
romani barbaris traderentur ¶ Et infra recep
tis quoque alio tempore provinciis rc. provincia una scilicet assi
ria videtur fuisse recepta i. recuperata tempore
marci antonij veri imperatoris de quo dicit Eutro
pius li. viij. quod seleuciam assyrie urbem nobilissi
mam cum quadringentis milibus hominum cepit par
thicum triumphum egit. Alia vero provincia scilicet
mesopotamia videtur recepta tempore Galieni impera
toris Nam eius tempore sic narrat Eutropius li.
ix. cum ipse imperator rem publicam desereret in
oriente per odenachum per se victi sunt defensa sy
ria recepta mesopotamia. Et sic per odenachum
in oriente romanum imperium deffensum est. Tertia
vero provincia scilicet armenia videtur recepta tempore dio
cliciani Nam eius tempore sic narrat Eutropius li. ix.
Galerius maximus cum narse hormisde et saporis
avo in armenia maiore pugnavit successu ingenti narse
pulso i. fugato narsio castra eius diripuit uxores
sorores liberos cepit et infinita persarum nobilitatem et
ipsum in ultimi regni solitudines egit ¶ Et infra cum
Julianus deorum illorum oraculis rc. iste fuit Iullianus

de esculapio

de auspitio

de augurio

gens martia que erat

de helio adriano

de traiano

Marcus antonius

Galienus imperator

diocliciano

apostata q fuit pp in quibz tpibz Aug9 tunc
et sili Jouinianus q Julliano imediate successit
Nam Julian9 incepit regnare fin oro9 anno
ab urbe cdita m9 c. xvij. Jouinian9 uero m9
c. xvij. Archadius uero et honori9 quorum tpibz
fuit btus Aug9 incepit regnare anno ab urbe
cdita m9 c xlix. et so. dicit btus Aug9 q
aretatio tiorum impij pene sua meoria fra
fuit quia aretationem Jouinian9 necitate duct9
fec sed Julian9 illius necitutis ca fuit. de
quo Julliano sciendum q Jullianus fuit pessim9
ydolatra demones magos ariolos frequent9
csulens. vn cum instaret bellum quod ifeliciter
gessit contra psas sic narrat socrates i hystoria
tripartita apud Carram ciuitatem i templo ubi
occulte sacrifficauerat ante q i expeditione
illius belli iret inuenta fuit mulier capillis
suspensa extensis brachijs et utero apto in
cuius iecore uictoriam sibi deberi aspexit. In pa
latio uero suo apud anthiochiam inuente sunt
ciste multe plene capitibz mortuorum. vic r
narrat inuitis patim ipse demonem misit
i occidente ad sciscitandum euentum belli qui
decem diebz continue i oratione psistentis ipedit9
est ne perderet. Tum sic narrat socrates
responsum demonis huiusmodi. nunc omnes ag
gredimur dec uictorie trophea reffer(e)ntes
circa flumen citen. horum ego dux uero belligerator
mars et fuerit ista uba demonis loquentis
ip9. sua ppria et aliorum demonum. vnde certus
factus q omnia sibi pspere in illa expeditione
succederent sicut dicit hic Aug9. immoderato
ausu naues quibz uictualia exercitui suo
portabant succendit. qn certus q i terris
hostium satis habundaret hec etiam narrat
Aug9. if9 li. v. c9. xxi. et festus dictator
idem narrat. fuerunt autem naues fere m
cum i flumine eufrate quibz Jullianus suum
tradux(er)at exercitum ut subito ciuitatem
Thesiphontem caperet. Sed sicut narrat oro9.
li. vij. postq i thesiphonte castra mouit dolo
cuiusdam qui ad ipsum transfugit in deserta
perduct9 cum in siti et ardore solis itq i sup

labore arenarum cfect9 pireret exercit9 et ipse im
perator p uasta deserta incautius euagat aquodam
equite hostium sibi obuio conto percussus interijt
¶ Eutropius uero q in bello illo dic se fuisse
presentem narrat li9. x9. dum in csult9 se plijs
inseruit hostili manu interfect9 est ad vj. kl
Julias. In vita autem sancti basilij hetur q quidam
miles noie mauricius mortuus et sepult9 a bta
virgine missus est ad eum interficiendum quod et
fecit. de Jouiniano q xpianus erat narrat
orosi9 li. vij. q in illo discrimine i q9 fuit exer
citus romanorum a Juliano in desertis locis relict9
ipo mortuo creatus est imperator qui r locorum
iniquitate capt9 et hostibz circumsept9 cum nullam
haberet euadendi facultatem fedus cum sapore
rege psarum et si parum ut putat dignum sat
tum necessarium pepigit ut enim ipsum cum exercitu
tam ab hostium q etiam locorum piculo sapor rex
psarum liberaret in sibi oppidum et pte superioris
Mesopotamie psis cessit ¶ Et ideo non qdem
tanto detrimento r9. hoc dic q adrian9 tres
puintias sponte dimisit. Quarum vna fuit me
sopotamia. Iste uero solum pte una Mesopotamie
et oppidum psarum gessit per cpositioem inter
ipsum r rege psarum. ¶ Cam. xxx.

Ascero augur irridet auguria etc
In hoc c9. xxx. arguit btus Aug9
contra modum collendi deos p dicta
ciceronis r fac in hoc c9. duo q p9 ondit
q simplr loquen9 auctoritas ciceronis sit inua
lida ad aliquid ctitudialit pbandum in hac
ma. fo. tn ibi disputat apud eum r9 reci
tat dicta ipius que sunt ad ppositum qua
sufficientis auctoritatis sunt apud eos
contra quos arguit insufficientia uero aucto
ritatis dictorum tullij ciceronis ondit dupl.
primo quia facta sua repugnant dictis
quia cum ipse fuerit augur et usus augu
rijs tn irridet auguria. vn pmo. li. de
diuinatioe inducit duos .s. carneadem r pamne
tium uelut irrisoie querentes nu iupiter
cornicem aleua et coruum adextera canere
iussisset. hoc querebat quia coruus est

aptissimus ad auguria, et ptendit felix
augurium. cornix no infelix si utraque cauata
dextus si asinistris est eo sm oppinionem
auguru so ac. i sufficientia auctoritatis
tullij quia ipse q tamque achademicus negat
de achademicis omnem certitudinem cognitonis dicitur aut
achademici phi quidam qui nichil certum ee
dicebant sic dicti ab achademia uilla platonis
l. ab achademica scola platonis ubi incepit
phia ista. isti no fuerunt achademici noui
sunt quos et achademicos ueteres qual sit
distinctio pz ista. li. xix. c. ij. contra
achademicos no istos scripsit Aug. tres libros
disputat aput eum etc. consuetudo ciceronis est
in libris suis iducere alios loquentes i hoc
imitatus platonem q id facit sin 2o. igitur li. de
na. deorum inducit quintum lucillud balbum dispu-
tantem et loquem cuius uerba. lz. uideat dcm i
p quintij lucillij tn in rei ueritate sunt ipius
tullij. Et sciendum est q btus Aug. i isto
c. ponit duas auctoritates tullij quarum i incipit
i. uidens ne igitur etc. et sunt uba eius usque i
exclusiue erre fateim que etc. et hentur li. ij.
de na. deorum parum ante finem. Quod aut hic
dr. et cum ipse supsticiones ex natiuis rerum
etc. est augustini reprobantis ciceronem i hoc
q cicero reprobat supsticiones uulgi. et tamen
ipsemet multas supsticiones inserit i li. suo.
sed eas inserit tamque phicas et ex phia nali
ortum hentes quas Aug. sup. li. isto. c. ij. et
... est supsticio ca. x. et xi. xij. ac xiij. reprobant. supsticio
aut uocatur omnis cultus supfluus siue ex
supfluitate eorum qui colunt siue eorum que i
cultu assumunt. siue ex modo assumendi
hoc enim intelligitur noie supsticionis. unde nomen
istud hierit originem de quo diuersimode
sentiunt scriptores ut infra iam dicetur. Et
oppo supsticio religioni sic uicium quod consistit
in suphabundantia opponitur uirtuti sic pdi-
galitas liberalitati. Et ipsorum forme etenim
nobis deorum etc. hoc dicit tullius uel interroga-
tiue uel yronice qi dicat sunt nobis ignota
et ideo qui simulacra ad illorum imitationem

et genealogias deorum affirmat male errat. Et
insca accepimus enim deorum cupiditates ea que
hic tangit tullius accepit ex coi oppinione
uulgi et scripturis poetarum q de dijs no sunt
credenda. Et ista Nec no ut fabule ferunt
etc. Reprobat tullius fabulas poetarum q fingunt
deos belligerasse sic Homerus finxit de bello tro-
iano q dij troianorum belabant pro troianis
contra grecos et dij grecorum pro grecis contra troia-
nos et deffendit quilibet ptem suam. unde ex pte
grecorum fingunt fuisse Iuno et neptunus ex
parte troianorum Venus cum alijs dijs amicis suis
sic pz p Virgilium eneydos in multis locis et de hoc
etiam tactum fuit supra li. i. c. 3. De bello etiam
deorum contra se inuicem p ptibus quas fouebat facit Virg.
mentionem li. ij. eneyd. et ouidius loquitur de
hectore troiano xii methamorph. dr sic hector
ad est secundum deos in pila ducit et eode mo
finxerunt poete q dij belabant contra gigantes q
tytanes dicti sunt. Ipi enim ut fingitur uolentes
deos e celo pellere accumulabant montes super
montes ut in celum ascenderent sed Jupiter eos
fulmine interfecit. hanc fabulam ponit ouidius
li. v. de fastis circa pricipium et ysidorus eam tangit
li. xv. ethimo. c. xi in fine. et solinus ubi loquitur
de macedonia dicit q rumor est qd i phlegra
ubi postmodum constructum est oppidum sic appe-
latum fuit pdca pugna eo q i inuenerunt ossa
humana enormis magnitudinis q creduntur
fuisse gigantum et saxa imania quibus crediderunt
homines q gigantes celum oppugnasset. Et
insca Ecce futurum q etc. Ista sunt uba Aug.
qui ponderat uba tullij. Et ipsi non enim solum
phy etc. hic ponit Aug. aliam auctoritatem tullij
usque ad illud exclusiue. Quamuis no inteligat in
quibus docet tullius unde uenit nomen supsticionis
et q prius dicebant supsticiosi lactancius uo li. iij.
institutionum dicit q religio e uera dei cultus supsti-
tio falsi. lucretius no dicit sic supsticiosi uo-
cantur no qui filios supstites optant. omnes
enim optamus sed aut qui supstitem memoriam
deffunctorum colunt aut qui parentibus suis
supstites colebant ymagines eorum domi tamque

q in sūt religiosi

deos penates l Namq̄ꝫ nonos sibi ritus assu
mebant ut in deoꝝ morez mortuos honorarent
quos ex hominibꝫ in celuz receptos putabant hos
supstitiosos uocabant / hos nō qui pii et antiquos deos
colebant religiosos uocabant / Vnde virg̃ na
na supstitio ueterz ingrata deorꝝ / hec lucretius
agelius nō . h . iiij . dicit sic . religiosi est qꝫ pp san
ctitatez aliq̄ remotuz ac sepoituz a nobis est
uerbiz a relinquendo dcm ¶ Et infra quis nō
intelligat . Ista sunt vba Aug. in quibꝫ ondit
qꝫ tullius timore ductus nitit laudare religio
nez maiorꝝ . i . antiquorꝝ vel potentiorꝝ romanorꝝ
et eam a supstitōe distinguere cū tñ nō possit . Naz
ex verb tullij heri pōt qꝫ maiores erāt supstitio
si / et nō religiosi / volebat autē separare religi
onez maiorꝝ a supstitōe et ideo ondit qꝫ sm . ma
iores dicantur supstitiosi qui pro filijs suis ut
sint et si tales soluz essent supstitiosi q pro filijs
suis ut sint supstites sic imolant ut dicit excu
sari posset maiores a supstitione sed quia ut pꝫ
in prima autē tullij ipse uocat supstitiōes si
mulacrorꝝ institutiones et omnia deorꝝ et hmōi
in quibꝫ maiores erant principaliores pꝫ qꝫ tulius
nō sufficient excusat a supstitionibꝫ maiores sed
potius accusat ¶ Et infra implicat et ipsum
vult Aug. dicere qꝫ tullius implicat se ipꝫ supsti
tionis culpa quia lꝫ videat loqui libere . i . plenam
veritatē acceptā exprimere contra simulacra deorꝝ
et hec libros scribendo tñ in pūco corā ppli multitudine nō
fuisset ausus ea uintere nec etiā simulacra non
ueneerari . ¶ Et infra nō celo ⁊ terre sic iste
disputat hoc io . dic Aug. qꝫ tulli' uts isto ca°.
dixit Aug. cultū deorꝝ reduc̄ ad quasdā ratōes phi
cas . q in aut sic fuerūt ponūt Ioue celū et
Iunone aere et plutone terraz . vel Ioue aiāz
totius mundi / c° qꝫ . una ps sit in celo et alia
pars in terra ut alias dcm sunt in hoc li° . sup
c . ix . et . x . Et io . adorat celū ⁊ terraz ¶ Et ifra
Quas ipē balb' ref hec dic Aug. alludendo illi qꝫ
dixit circa pn'm li° . cai . s . qꝫ tulius idūc balbuz dis
putante ī li° . de nā . deorꝝ / hec est eīz equocū nomi
balbi . vꝫ ad ppriū nomē cuiusdaz quē tulius loquētez
induc / et ad balbucientez et innuit Aug. qꝫ ille

erat balbus nomine et re . i . balbuciens in mā
de qua loquebatur . ¶ Ca.m xxxj .

Quid ipē varro ⁊c . In hoc . c° . xxxj
refert modū colendi plēs deos
p auctoritatē varroīs qui de rebus
diuīs multa scripsit et cuius autoritas aput
romanos magna fuit et adduc hic multa
de varrone ex quibꝫ pꝫ qꝫ male sensit de hijs q
tenet uulg° . de dijs et qꝫ spēciet varro sentiat
de deo ergo ista coniecere putare debui vult
dicere qꝫ ea que imediate ante dixit de mēte
varronis debuerat credi quod solū ex coniectā
quadā / et coniectando mentē varronis dixi
sset nisi ad hoc heret expsse dcm varronis
qꝫ euidentr iudicat mentē eius ¶ Et infra
Et io grecos theletas ac misteria ⁊c . Theletes
sunt purgationes quedā de qbꝫ ipē . li . x . c . ix .
plus dicet . misteria uocat sacra secreta / ista dic
varro grecos taciturnitate ⁊ parietibꝫ clausisse
taciturnitate quidez ut nō liceret de eis loq̄ parie
tibꝫ ut nō pateret nec certis psonis eorꝝ inspectio
Quantū ad taciturnitatē sciendū qꝫ triplex videt
fuisse cā qꝫ uolebant demones et sacerdotes deorꝝ
occultarī theletas et misteria vna cā fuit qꝫ fa
cilit potant errores quidā silentio pri' de eis
loqui ⁊ disputare Alia fuit quia in illa mi
steria ꝯtinebat origines deorꝝ / et uere ꝯditiōes
eorꝝ qui colebant puta qualis fuit iupiter et
quis et quō p° incepit coli et sic de dijs alijs
si nō talia fuissent in pplo diuulgata ꝯtempsi
ssent deos et sic fuisset omīs metus deorꝝ ablat'
qd rei p . et coi ꝯuictui homīn plurimū nocuiss
Et ppt hec sicut dicit titus liuius de urbis origine
li . i . Numa pompili' summe necessariū credebat
timorez deorꝝ pplo iniciendū / Tercia causa
fuit quia purgationes quasdaz faciebāt ī occulto
et sacrifficia omīo nefanda que pplus horr
uisset si ad eius noticiā puenissēt imolabant
eīz ī occulto sepissime infantes / et mulieres
impregnatas et multa alia horrenda ad pla
canduz demones in occulto fecerunt sicut
pꝫ de Iuliano imperatore sup . c . xxxviij° Et
narrat etiā Eusebius de imperatore maxentio

q ut mulieres nobiles impregnatas

qui mulieres nobiles ipregnatas ad hoc qsunt
et medias disit et in exitus infantium diuinatores
qsuint et io sacerdotes summe cauebat ne ipsorum
misteria et thelete proderet propter quod simu
lacrum quedam erat fere in omni templo ubi cole
bant ysis et serapis quod digito labijs impresso
monere uidebat ut silentium fieret ut s.
homines eos fuisse taceret ut habetur infra li.
xviij. c. v. Et sic dicit beatus Aug. infra li.
xviij. c. iij. capitali crimine reus apud
egiptios fiebat quisquis ysidem filiam ynachi
hominem fuisse diceret et hec etiam demones ipsi mo
nitis uarijs procurabant. Unde narrat macro
bius super sompnum Scipionis de Neumenio philosopho
qui erat occultorum curiosus perscrutator quod
cum eleusina sacra .i. sacra opidi eleusini
interpretando uulgasset que fuerunt sacra cereris
et proserpine de hoc postmodum in sompno acerrime
correptus est. Nam dee eleusine apparuerunt
sibi in sompno habitu meretricio an. apertum lupanar
stantes cumque admiraretur qua hoc non mira
batur numinibus queriens et causam quereret res
ponderunt sibi dee irate se ab ipso habitu pudicicie
sue abstractas et passim adeuntibus prostitu
tas. Similiter et apud romanos ualde erant clausa
misteria deorum. Nam refert Valerius li. i° c. i.
quod tarquinius rex romanorum marcum duumuirum
culleo insutum tamquam parricidam in mare
proijci iussit eo quod librum sue custodie commissum
in quo continebantur secreta secretorum ciuium
petronio sabino transcribendum dedisset et
dicit ualerius quod iustissime hoc factum est quia
uindicta parentum ac deorum uiolatio expianda
est. ¶ Capitulum xxxij.

D(isserit etiam de generationibus deorum etc.)
In hoc c. xxxij. ondit beatus Aug.
quod non solum demones sed etiam philosophorum principes
subiectos suos in cultu deorum errare fecerunt
magis ad poetas quam ad phisicos. distinctionem istorum
quo ad deorum cultum patet ex hijs que dicit
Aug. supra c. xxviij huius libri. ¶ C. xxxiij.

D(eus igitur felicitatis etc.). In hoc
c. xxxiij. concludit beatus Aug. ex
suis omnibus quod unus deus uerus est qui dat regna
temporalia quibus uult quia iustis quam iniustis et
causam quare dicit iustis assignat. Ca. xxxiiij°.

I(taque ut cognosceret etc.). In hoc ca.
xxxiiij. ondit beatus Aug. quomodo
uerus deus manifestauit se esse dominum omnium
temporalium et non alium et facit in hoc ca. duo quia
primo ondit propositum suum per ea que deus fecit populo
iudaico ipsum fouendo secundo ibi et si non in eum etc.
assignat causam quare deus illum populum deseruit
ipsum per orbem dispergendo. Facit autem beatus Aug.
in hoc c. de multis dijs mentionem quorum nomina
secundum eorum officia supra ca. xi. exposuit et patet
ex hijs que hic dicit quod sit unicuique eorum
officium. ¶ Incipit liber v. Ca. primum.

Q(uamquam) constat omnium rerum etc.
hic incipit quintus liber in quo beatus
Aug. ostendit que fuerit causa et ratio
quare deus romanum imperium auxerit
et auctum conseruauerit. Et habet iste liber xxvj capitula
in quorum primo duo facit quia primo ponit intentionem
suam in hoc libro secundo ibi ca. quamuis magnitudinis incipit
suam intentionem prosequi. Unde si illa dea etc.
hoc dicit quia ut dictum fuit supra iiij° li. romani
posuerunt felicitatem deam quandam. ¶ Et ideo romanum
imperium tam magnum tamque diuturnum etc. de eius
magnitudine certum est quod tota Europa et
affrica et tota fere asia per aliquod tempus fuerunt ei subiecte
de diuturnitate non consideratis ad tempus Augusti dictum
fuit supra li. iiij. c. vij. ¶ Et infra ca. secundo
magnitudinis etc. hic incipit prosequi intentum
suum in hoc libro et incipit tractare de facto ut
ondat quod augmentum romani imperij non sit fato
ascribendum sed diuine prudentie et primo ondit
quid significet nomen fati et quomodo a fortuna
distinguitur secundo ibi ille non qui ponunt stellarum etc.
destruit fatum in ea significatione acceptum
quo matematici de fato loquuntur. Cum enim
non hoc primum etc. Vult beatus Aug. dicere quod
si quis uult omnia fato attribuere qua per fatum intelligit
dei uoluntatem aut potestatem sic dicit seneca ut infra c.
viij. allegat Aug. ipse debet in primis dicere illud quod precatum esset
deus si interrogaretur scilicet quid intelligit per fatum et causam

de Neumenio pho.

· Liber qu

assignat q2 debz hoc in pnº dicere q2 .s. hoc nom
fatuz aliud sonat apud coez vsuz loquentium dicunt
eniz matematici q fatuz est ius potioris siderum
in natiuitate uel gceptione alicuius. sciendum e
tn q alio mo accipit hoc nomen fatum Nam
(boetius) boeti9 .li. iiij. de gsolatioe dic q mens diuina
in sue simplicitatis arce gposita multiplicem
gerendis rebus modum statuit q modus cum
ipa diuine intelligentie puritate gspicitur prude
tia noiatur. cum uo ad ea que mouet atqz
disponit refferetur fatuz a ueteribz appellatum est
Nam prudentia est ipa illa diuina ro in summo
omniuz principe gstituta que cuncta disponit
fatuz uo est inherens rebz mobilibz dispo
p quam prudentia suis queqz nectit ordinibz
(prudentia) prudentia namqz cuncta pariter gplectitur quamuis diuersa
quamuis infinita gplectitur fatum uo singula digerit
motu locis formis ac tpribz distributa ut hec
tpralis ordinis explicatio in diuine mentis adunata
pspectu prudentia sit eadez uo adunatio di
gesta atqz explicata tpibz fatum uocetur Agelius
uo .li. vto dic q crisipus stoice phie pnceps
diffinit fatuz sic. fatum est sempiterna quedam et
indeclinabilis series rerum et cathena uoluens
sesipaz et implicans p eternos gtinue ordines
ex quibz apta atqz nexa est. Tamen sic dic.
Agelius crisippus uo pp hoc negat liberum
arbitrium quamuis ex fato sm ipz proueniat quiqz
(tria fata sm poetas) difficultas ad bonum faciendum. poete eciz fingunt
tria fata .s. principium medium et finez humane
uite. Nam cloto regit principium lachesis me
dium antropos finez. ¶ Et infra azar
sitaqz posuit homicidam sicut dicebat pater
(pater clementis) beati clementis ut in itinerario eius habetur
li. ixº. cum mars centrum tenens in domo sua
ex tetragono respexerit saturnum cum mercurio
ad centrum luna uo ueniente sup eum plena
i genesi diuina efficit homicidas et gladio ca
suros sanguinarios ebriosos libidinosos male
(Albumazar) ficos sacrilegos. Albumazar uo .li. de iudicijs
utitur uerbo significationis dicens tractatu viii
q mars significat sm unaz sui parte in
fectionem et latrocinia. ¶ Caᵐ. ij.

Cicero dic ypocrate ꝛc. In hoc caº
secundo ondit btus Aug. nam matematicorum ponentium fatuz p
ea que circa duos geminos et eos q sil
nascuntur gtingunt. Fit autem in hoc c. mentio
de possidonio cuius et dem aliqua de fato recitat
tulius .liº. de fato. ¶ Caᵐ. iij.

Frustra itaqz affertur ꝛc. In hoc caº
iij. reprobat Aug. quandam responsio
nem que datur a matematicis ad ea
que in pcedenti caº. obiecta sunt respondisse
ferunt nigidium ꝛc. sm Agelium .li. iiij. uarro
et Nigidius fuerunt uiri romanorum gentis doc
tissimi. ¶ Caᵐ. iiijº.

Nati sunt duo gemini ꝛc. In hoc c.
iiijº. gfirmat btus Aug. ea que
in pcedenti caº. dixerat p ea q
scripturam sacra narrat de duobz geminis
.s. Jacob et Esau. ¶ Caᵐ. v.

Sed ad illas pertinet ꝛc. In hoc c. gnto
prosequitur disputationem suam gtra
matematicos et pcipue gtra responsionem
possidonij sup caº. ij. positam et gtra responsionem ni
gidij sup ca. iij. positam. Et spialiter inquirit
cuius hore notatio sit horoscopus sm quem
de fato iudicatur an uidelz sit hore gceptionis
uel natiuitatis instantis et utrumqz reprobat quoddam
sapiens horaz elegit ꝛc. consile narratur
in hystoria Alexandri magni de neptanabo
astrologo et olimpiade uxore Alexandri vxore
philippi cum qua gcubuit neptanab9 hora
ad hoc inspecta ut magnum aliquem generaret
Quamqz et in ipis geminis ꝛc. ¶ C. vj.
In hoc c. vj. arguit gtra matematicos
p ea q ipse uidit de duobz geminis
masculo .s. et femina ¶ Cap. vij.

Jam illud quis ferat ꝛc. In hoc
caº. vij. reprobat matematicos ostendere
conantes esse no solum iudicare de
actibz humanis sm horam sed etiam sm diez
et facit duo in hoc cº. quia primo reprobat
eorum gsuetudinem qui dies obseruant secundo ibi
his omnibz gsideratis ꝛc. ondit unde sit q

V.

matematica quiz vera predicunt. Non erat
videlz ille ita natus ect. loquitur hic beatus
Aug.o de illo sapiente qui horam ellegit qua cum
vxore concuberet ut admirabilez filium generaret
de quo sup.a c.o v.to Et est ratio Aug. quam hic
intendit talis. Queo de preimo sapiente (ro Aug.)
utrum fuit ipse sic natus quod generaret ex neccitate
fati filiuz mirabilez vel miserabilez. Si mira
bilez ergo frustra elegit horaz ad hoc cum fuerit
necciuz quod ipse filiuz mirabilem generaret. Si filium
miserabilez ergo si sapienter fecit scilicet quod per ipsum
potuit necessitas fati mutari et illud quod
non habuit in nativitate sua ex fato iam fatum
suum fecit fatale si omnia facta sint fatalia
.i. ex fato dependentia et neccia. Et ista
deinde si soli homines ect. hic arguit contra fatum (Argumentum Aug. per locum a divisione)
per locum a divisione querens utrum soli homines
subsint neccitati fati vel non. Primum non videtur
matematici concedere quia etiam in rebus alijs eligunt
certos dies ergo dabunt finem quo dato patet nativitas
eorum cum maxima diversitate et incertitudine
futurei eventus in rebus alijs ita ut statim
appareat ipso de facile dare mediuum certum de futuro eventu
tu eorum. Et ista solet tamen homines ect. hic
reprobat fatum matematicorum qui de nativitatibus
animalium irrationalium se intromittunt et etiam fa
tuitatem quorundam hominum q. s. volentes explorare
fidem matematicorum cum aliquod animal apud eos natum
fuerit observant dilligenter horam nativitatis eius qua
notata accedunt ad matematicos et interrogant
eos hoc modo tali hora illius diey natum est
michi animal et cuius speciei est animal illud et
si dixerit veritatem multum admirantur audientes
quod certam de hoc cognitionem habuisset q. sic ron
det sed hoc reprobat Aug.o quia si ex hora sollo quod
datur hora nativitatis animalis posset sciri quale
et cuius speciei esset animal illud sequeretur quod ea hora
qua nascitur homo non posset nasci musca. Nam
eadem ratione qua conceditur quod musca eadem hora
nasci possit conceditur hoc de quocumque alio animali
paulatim et gradatim de minoribus ad maiora
progrediendo puta si possit musca eadem ratione
et mus et sic eadem ratione et aliud animal

quod est murre aliquantulum maius et sic usque ad
camelos et elephantos et per consequens si simul
nasci possunt homo et mus eadem ratione possunt simul
nasci homo et elephas et bos et leo. Capitulum viij.

Quod vero non non astrorum constitutionem ect.
In hoc c.o viij. ondit beatus Aug. quod
fatum accipitur ab aliquibus sub alio intel
lectu quam pro vi positionis siderum sub quo intellectu
iam in precedentibus disputatum est contra fatum acci (fatum aliter accipitur)
pitur enim quandoque pro connexione causarum quam dicunt
quidam esse voluntatez dei vel ab ipsa dei voluntate procedere
sic tactum fuit sup.a i.o c.o hi.o li. quod et probat hic
Aug.o per dicta senece et homeri quod quidem dictum homeri
confirmari dicit auctoritate stoycorum. Sed omnino cone
xionez seriemque ect. Istud dictum concordat cum diffi
nitione fati quam dicit Crisippus stoycus quam
posui sup.a c.o i.o. Et ista amici senece sunt
quod dictum non inveni in aliquo libro senece nec enim
est in tragedijs nec in ludicris. Ego autem plura
opera eius non vidi in quibus metrice scriberet. Et
ista Trahic nolle et comitabor gemens vult dicere
seneca quod et si detur quod nolez id facere ad quod
fata inclinant tamen opportebit me id facere
et cum gemitu .i. displicentia et quod bono libuit
facere .i. libenter fac hoc ego patiar .i. trahar et
quia cogar id facere et quia me nolente fiet ideo in
eo ero patiens magis quam agens. Et ista quos
cicero in latinum ect. sciendum est quod cicero hos
versus homeri et eius libros transtulit de greco
in latinum ut ipse tullius dicit li. v.to de finibus
bonorum et malorum parum post medium. Et
nisi ea nec in hac questione auctoritate ect. hic ondit
Aug.o quare adduxit versus homeri poete cum tamen dictis
poetis non sit standum in ista de materia naturali et fit
disputatio non solum contra oppinionem hominis sed et ad pro
bandum ipsam veritatem sic disputat in proposito sed
pro tanto adducit hic auctoritas homeri quia
tullius li. de fato dicit stoycos qui fatum ponunt istos
versus homeri sibi usurpasse et robur habent auctoritatez
ex ipsis stoycis quorum secta non modice est auctoritatis
cicero non li. de fato inducit contra crisippum principez
stoycorum qui non potuisset salvare fatum eo modo
quo hic accipitur et liberum arbitrium.

Ca. viiii

Hos cicero ita redarguere etc. / In hoc ca° ix. reprobat beatus Aug. oppinionem ciceronis qui volens reprobare stoycos ponentes fatum prout fatum est series causarum in tantum erravit ut negaret adeo prescientiam futurorum secundum li. 2° de divinatione et peius ille erravit quam stoyci, quia stoyci non erraverunt nisi in nomine et hoc quia fatum solet aliter accipi in communi usu loquentium et tamen ipsum nomen sustineri posset ut scilicet fatum diceret a fando et sic voluntas dei diceretur fatum quia deus fatur ea que fieri vult sed cicero turpius erravit non solum quam stoyci sed etiam matematici qui fatum ponunt in alia significatione ipsum accipientes scilicet pro vi positionis siderum quia matematici non negant deum esse sed cicero videtur hoc negare vel dicere quod ex consequenti esset absurdum videlicet deum esse et futura ignorare

Et ipsum opponendo sibi quedam oracula etc.

Et ipse videt enim quod esset invidiosum etc. vult dicere beatus Aug. quod negare deum esse erat valde odiosum et invidiosum et ideo cicero libris de natura deorum volens odium declinare fecit duos alios de hac materia disputantes et oppiniones suas deffendentes quarum una fuit deos non esse cui ipse cicero non videbatur assentire unde hic sciendum quod in primo li. de natura deorum cicero inducit duas personas disputantes de natura deorum scilicet G. veleium epycureum reprobantem deos esse. In 2° vero libro inducit ciceronem lucilium balbum stoycum affirmantem deos esse in tertio vero li. inducit predictum ciceronem et cottam inter se disputantes et utrumque suam partem deffendentem et in fine libri cicero dicit sic: hec cum essent dicta discessimus ita ut veleio cotte disputandi verior michi balbi ad similitudinem veritatis videretur propensior in li. vero suo de divinatione ciceronis propria persona disputat contra balbum prefatum assentem divinationem esse ubi cicero expresse negat deum prescire ea que casu vel fortuitu eveniunt quia si prescirent iam non essent fortuita

Et infra si prescita sunt omnia futura etc. Istam rationem quamvis aliquantulum sub aliis verbis ponit cicero in li. de fato

Et infra non adversus istos etc. hic beatus Aug. ondit quid est pro vero tenendum in parte et rondet rationibus ciceronis

Ca. x.

Unde nec illa necessitas etc. In hoc ca° x. ondit beatus Aug. quomodo prescientia dei non imponit necessitatem coactionis vel inevitabilitatis voluntati vel rebus prescitis nec necessitas ex suppositione repugnat libertati et facit in hoc c° duo quia primo ostendit quomodo voluntatis libertas stat cum necessitate vel repugnat secundo in 2° ibi preterea nihil est ondit quod stet cum prescientia. Quantum ad primum sciendum quod necessitas quam timuerunt stoyci fuit necessitas fati repugnans libertati voluntatis. Unde sic dicit agelius li. vi° cum crisippus princeps stoycorum diffinisset fatum eo modo quo supra in hoc li. c. i. dixi et alii obicerent contra suam diffinitionem quod videbatur destruere libertatem voluntatis crisippus declarando intentionem suam qui dixit fatum esse sempiternam et indeclinabilem seriem rerum et nolens privare voluntatis libertatem dicebat quod a fato inest quedam motio ad bonum vel malum tamen actiones bonas vel malas ipsa voluntas moderatur et efficit ponit vero ad hoc exemplum de lapide rotundo qui si per spatia prona et declina proiciatur descendit cuius descensus primum est ille qui precepit sed tamen mox ipse lapis volvitur non quia iam ab ipso proiciente moveatur sed competit motus ipse lapidi iam ex sua propria volubilitate seu figura apta ad hoc quod sic volvatur eodem modo esse dicit de ordine et necessitate fati. Nam ipsa principia causarum movet fatum impetus vero consiliorum mentium nostrarum actionesque ipsas voluntas cuiusque propria et animorum ingenia moderantur cicero vero li. de fato dicit crisippum estuantem et laborantem quo fato possint omnia fieri et tamen esse aliud in potestate nostra non se expedisse in hac questione sed manere intricatum Aug. vero hic dicit quod non est formidanda illa necessitas quam stoyci formidabant propter quod aliquas causas subiecerunt necessitati aliquas vero non non inter quas posuerunt voluntates nostras non subdi necessitati timentes ne tollerent libertatem. Unde Aug. gratia huius distinguit

triplex est necitas

hic d' triplici necitate quaru una est coactionis et subiici ei necessitati est libertati subsistit libertas acoactione sine libertas indifferentie hac necitatem tangit cu dic si enim necitas nomi illa etc. Alia est necessitas immutabilitatis q est etiam in deo lz deus ei no subiiciatur et ista no impedit libertatem voluntatis q voluntas est acoactione nec etiam libertatem indifferentie dum tn necitas sit respectu unius et volunta respectu alterius sic deus necio vult se ipsm esse et vivere et vult tn libe libertate indue terminatam esse necessitatem no ista immutabilitatis tangit cu dic si aute alia diffinit esse necessitas etc. Tertia est necessitas ex suppone que mag est necessitas quitie q quitis puta si dicat sic si volo aliqd necio volo illud libero arbitrio et ista necessitas nec repugnat libertati que est acoactione nec libertati indrie et cu e qa no refferitur ad id respectu cuius est libertas indifferentie / Nam libertas est respectu antedentis vel quitis et talis necessitas neutenis est sed est necessitas quitie istam no necessitatem tangit cu dic sic etiam cu dicimus necesse esse etc. ¶ Et infra sunt igitur nre voluntates etc. hic excludit aliqs esse i nra ptate et ond q sunt illa et q sunt alia q in ptate nra no sunt cu tn ea paterimur sunt in ptate et subiecta nre voluntati potius q voluntati alicuius creature est ante lra aug que sequitur scilz quicquid aute aliorum hominum voluntate etc. obscura et in multis libris discordantibz viciata cuius intelectus talis est quicquid aute aliorum hominum voluntate volens patimur etiam sic voluntas valet i. hz hoc in ptate sua . s. aliqua voluntas etsi no illius . s. qui volens patitur tn hominis voluntas scilz eius qui malum infert supple hz hoc in potate sua . sz ptas dei supple est adeo Nam si voluntas tantu esset . s. eius de quo dictum est q ipse haut in

ptate malum inferre si illa inqs voluntas tn esset i. sn effectu nec posset q vellet potentioe voluntate impediret s. dei qui hz potatem sup omnem voluntate et no impediret fato vel alig necessitate fatali Nec tamen voluntas nisi voluntas esset i. quis sic impediret voluntas ad huc remaneret voluntas et no esset nisi volitas i. aliud q voluntas qz impedi talle no tollit volutatem nec alterius q ei esset cuius voluntas impedita quelet et no posset Unde quicquid ptet voluntatem sua patitur ho no debz tribuere humane vel angelicie vel cuiusqs creati spiritus voluntatibz s. tamqs cause prime et potissime sed eius poti qui dat ptatem volentibz q licet malum culpe no sit in deum reducendum tn mallum pene in ipsm sicut in causa reducendu est. ¶ Et infra no q. pptea nihil etc. hic ond q voluntas libera stat cu dei psciã nec solum stat ymo etiam sequitur ex ea.

Deus itaqs sum vbus ¶ c. xi etc. In h c. xi. ond bene Aug q disppo regnorum spectant dune prudentie et hoc ond ex multis aliis q dune prudentie subiacent et sunt tamen multo minora ¶ c. xii.

Proinde videamus quos romanorum in h. c. xii. ond bene Aug. ob q merita romanorum et que finem deus sua prudentia romanum auxit imperium. Unde ond qualia opera virtuosa inlucebant in romanis an q ipsum auctu eet q tn qa ordinata fuerint ad gliam tpralem. io glia tprali remunerata sunt ¶ Eum laudis aviditate etc. ista sunt vba salustii circa pn catilina in vbis ibi exclusive hac ardentissie etc. ¶ Et infra hinc est q regale etc. hic sciendum est q licet tarquinius supbus qui fuit ultimus rex romanorum fuerit expulsus pp delictum filii sui ut dictu fuit sup. li. ii. c. xvii et li. iii. c. xv.

tis in rei veritate nomē regiū fuit romanis
ī ppa alias cās valde odiosū · s. qr reges ex
fere tirānice incepūt dnari · et ī qr tota
ptās penes ipos erat · pcipue penes dcm
tarquiniū q ī ꝯsulto tā pplo qr pribꝫ oīa
disposuit ut volebat · Unde regia potestas
multū derrogabat libertati civiū · et ïō ·
sublata regia ptāte loco unius regis fe
cerunt duos ꝯsules apud quos manet ipiū
et ptās pncipal · de qbꝫ dixi sup · li · ii · cā ·
xviii et li · iii · c° · xxi · de quibꝫ etiā salustiꝰ
in catilinario ī pn° fere dic sic · Ubi regiū
ipiū qđ initio cā ꝯsnande libertatis atqꝫ
augende rei pu · fuerat ī supbiā dnatiōeꝫ
qr se ꝯūtit immutato tpre annua ipia · i ·
soluꝫ p unū annū duratia binosqꝫ ipa
tores sibi fecere · ¶ Et infra qr ide autor
vꝫ salustiꝰ paruꝫ post id qđ de ipo iaꝫ allega
ui · et sūt vba eius ista · sed civitas icredi(le)
memoratū est adepta libertateꝫ quātū breui c°
uit tanta cupido glie incesserat · sequētia
hic vba sunt Augustini ¶ Et infra lau
udat ideꝫ salustiꝰ · s. ī katilinario c° suaꝫ
recitat hic Augꝰ magis qr vba · quantū
nō ad hoc qđ hic dic Aug · allegans salusti
uꝫ de catone et cesare qr erāt ingentis
virtutis et diversorꝫ morꝫ hoc exponit
salustꝰ ibideꝫ sic dicens · His genꝰ etas
eloquētia ppe equalia fuere magnitudo aīi par
ꝫ alia alij · cesar bñfitijs ac magnificentia
magnꝰ hebat integritate vite cato ille · s. cesar
mansuetū · et misericordia clarus fcūs est
huic · s. catoni severitas dignitatē addiderat
cesar dando sublevando ignoscendo cato
nihil largiendo gliaꝫ adeptꝰ est · ī altero
miseris refugiū erat · in altō malis pnicies
illius facilitas huꝰ ꝯstantia laudabat · postre
mo cesar ī aīūꝫ induxerat vigilare labo
rare negotijs amicorꝫ intentꝰ sua neglegere
nihil denegare qr dono dignū esset · et post
ꝯt hec addit salustꝰ de cesare sic dicens
sibi magnū ipiū exercitū novū ne beluꝫ
exoptabat ubi virtus enitere posset · q vba
salustij hic recitat Augꝰ · quod nō subiūgit
Augꝰ · ita fidebat ī votis · i · volūtatibꝫ virorꝫ
virtute magnorꝫ · s. quos sub se ī exercitu
hēbat ut excitaret ī belluꝫ · miseras gentes
· s. galos germanos illiricos · ꝛ britanos
aquitanos · et gallos taꝫ galie cisalpine ·
· i · illius tre q vocat lombardia usqꝫ ad flu
miū rubicone qr galie transalpine · et flage
llo agitaret bellona sanguineo · i · ut bel
lona q est dea belli flagellos sanguineo agi
taret eos ad bellandū · et esset ubi virt'
ret ī totiꝫ est · Augꝰ · ꝛ nō salustij ¶ Et
infra amore itaqꝫ ret · Amor libertatis
solus videbat apud romanos fuisse qr diu
tarquinius supbus quē expulerant fuit
supstes · Nam toto eo tpre timentes ne redu
cerent ī regnū direxerunt totā itentiōeꝫ
suaꝫ q illū ad cavendū ne rediret · sꝫ
eo mortuo ūni statim incepit apud eos
amor alijs dnandi · et sibi subyciendi ¶ Et
infra poeta ī signis illorꝫ · s. virgilius · li ·
viii · Eneydos ubi virgilius fingit Enee
a matre sua venere data dona qđā fuisse
īt que erat scutuꝫ in quo erat descrip
ta ea que futura erāt circa ꝓgeniē
suaꝫ · int que descriptū fuit quō porsena
rex venturꝰ esset ī auxiliū tarqinij supbi
expulsi ad reducendū ipꝫ · et obsessurus
urbeꝫ de qꝰ sup · li · iii · c · xv · addunc aut
Augꝰ · duos vsus hic virgilij ad pbandū
qr romani pꝰ pugnabant expulso tarquino
pro libertate · vn virgilꝰ ꝯtinuans se ad
pcedentia dic sic · Nec non tarquiniū eiectū
porsena iubebat supple fm · Augꝰ accipe
· i · qr romani cū recipent ingentiqꝫ urbem
obsidione pmebat · Ista etiaꝫ inꝑponit
Augꝰ · et sequit alius versꝰ virgilij eneade
· i · romani ab Enea pcedentes ī ferruꝫ pro
libertate ruebat noīe ferri intelligunt
omnia arma ꝯsa · ¶ Et infra velut
loquente iove ideꝫ poeta ret · s. li · i · Eney ·
dos induc venere de sentētia iunoīs ꝯt
Eneaꝫ ꝛ troianos de qua sup · li · i · c · iii ·

Conpositio ionis ... p troianis

dixi ioni gquerentez et pro Enea ionez dep
cantez et ionez beneu uidetez hoc mo
post alia alone p'missa, q̄ nunc aspera Juno
.i. q̄ nunc est aspera troianis q̄ mare nūc
terasqz metu celluqz .idest acrez fatigat
.i. gmouet gt̄ troianos consilia i melius
refferet .s. i fauorez troianorum gsilia mu
tabit mecumqz fouebit romanos rerum dnos
s. futuros gentemqz togatam romanos dico
gentez togataz a toga q̄ vestis qdaz erat
q̄ utebāt tpre pacis sic placitum .s. est
michi veniet lustris labentibz etas .i. te
pus ueniet p lapsum lustrorum q̄ sunt quin
quennia cum dom⁹ assarici .i. troianorum et
perpue descendentium ab enea. Nam assarac⁹

de assaraco

fuit auus priami regis vltimi troianorum
et proauus Enee phitiaz .i. ciutatē grecie
sic dcāz clarasqz micenas ciutatez .s. aliaz
grecie .s. ubi regnabat Agamenon cum sor
tioie seruitio pmet .i. subijciet sibi ac uic
tis dn̄abit argis .idest grecis .hec autem
virgilius dicit pdcā alone quaī futura
cum tn̄ in rei ueritate iam fuerit impleta
anq̄ virgilius ea scribet, Naz uirgilius
fuit tpre Augusti cessaris ante q̄d tpus diu
fuit tota grecia roīanis subiecta ut pz per
festum libro de ... et addu... Aug⁹.
p... versus virgilij q. heut. li. vj. Ener
dos ū virgilius induc Anchisen prez
Enee sibi post morte appentē ⁊ multa de
posteritate sua pdicentez int̄ que pdic
excelentiaz quaz hebunt roīam i gpatōe
ad alias gentes Nam roām quoad p'ma
regimus et ptatez dn̄andi alias gentes
excellent qmus in alijs artibz roānos ex

suis virgilij

cellere possent gentes alie. et iō dic virgili⁹
sic excudent alij spirantia meli⁹ era. i.
alie gentes possent hēre artez excudendi
.i. fabricandi maleando era spirantia
.i. fumātia uel calēda moli⁹ .i. era iam
emollita .i. possunt ēē pfecti artifices i
ere formando credo quidez uiuos du
cent de marmore vult⁹ .i. possunt ēē pfci

artifices i marmoē ut faciat uult⁹ imaginu
de marmore q̄i uiuos orabunt causas meli⁹
.i. erunt alij meliores oratores celluqz meatus
.i. motus describeret radio .i. linea vel line
is ⁊ surgentia sydera dicet .i. erunt piores
astronomi tu rege imperio pplos romane
memento hec tibi .s. romano erunt artes pa
cisqz imponere mores .i. modum et mesurā
debitaz parcere subiectis et debelare sbos q̄i
dicat orone ista erit excelentia tua ¶ Et
infra has artes illi ret. hic sciendum q̄ roāi
p'mi erant satis uirtuosi sm modū suum uir
tutes politicas habentes posteriores uō roāni
erant uitiosi dati cupiditati luxurie et alijs
vitijs ac vanitatibz multa a populo paupere
accipientes et postmodū ea q̄i p vtilitate
coī ad honorez deorum i ludis scenicis expe
dentes. vn̄ dic hic Aug⁹. q̄ roāni artes
regendi ⁊ bellandi peritius excebat ante
q̄ sic corrupti essent moribz q̄ postmodū
¶ Et inf.ª quando scribebat ista salustius
canebatqz virgi⁹ salusti⁹ fuit tpē iulij cesaris
et virgi⁹ tpre Augusti cessaris quorum tpibz
et etiā. vn̄ antea mores roānorum erat

tuo tpre clarus salusti⁹ ⁊ virgili⁹

multum lapsi et q̄i omīs corrupti ut patuit
in crudelitatibz bellorum multorum ciuium de
quibz ... li. iij. dem fuit ¶ Et infra vn̄
dic idez vz. salusti⁹ in katilinario et sunt
vba salustij ubi usqz ibi exclusiue hc sunt
ille bone ... Et inf.ª deorum aput
illos edes uidicat ret. de istis edibz nar
rat valerius. li. i. et tit⁹ liuui⁹. li. i. de
sco bello punico q̄ cum marcelus capta ciutate
syracusana uto⁹. li. i. c.º vj. diui vellet
vnaz edez gstruē uirtuti et honori phi
bitus est a colegio sacerdotum dicentum q̄
iō q̄ debebat hoc fieri quia si vnū templū
fuisset utriusqz ⁊ gtinget aliqd pdigiu q̄d
sacrifitijs vz expiandum esset nō posset sciri
utri illorum deorum res diuie fieri deberet ⁊ iō
fec duo templa q̄ tn̄ sic. dic Aug⁹. fuerunt
sibi inuicez gmictissiā, cam uō expoit hic
btūs Aug⁹. ¶ Et infra meli⁹ laudat⁹ ē

catto de illo quippe ait .s. salusti⁹. i catilinaio

Ad intellectum no eius q dic salusti⁹ de catone sic quominn⁹ petebat gliaz rc. sciendu q apud romanos erat osuetu q qui magrat⁹ elligebat puta osules tribum et hi⁹ illi q se reputabat dignos magratu aliquo venerut ad locu vbi fiebat ellectio i veste candida qui et canditati ex hoc dicti sut et petebat magratuz sibi oredi z sic fec cato iste uticensis .l3 minus q alij sua ambitionez onderet hnc autez modu petedi honores rephat hic Aug⁹. eua i catone qui honores huiusi petijt dicto mo et alioqui no obtinuiss3 de ipo tn dic i salusti⁹ q esse q uideri bonus malebat ¶ Et i[n]f[r]a duo roai esset virtute magni rc de istis duob3 dictu est sup⁹ in hoc .c⁰. ¶ Et infra videam⁹ in ipa sna catonis rc. istaz snaz catonis post salustius in catilinario. sna aute illa gt in orone quaz fecit cato in senatu o catilinaz de quo sup. li. i. c⁰. v^to dictuz est et sut vba catonis q salusti⁹ recitat vsq i exclusiue q audit h catonis rc ¶ Et infra q audit h catois hic excludit bons Aug⁹. quendaz flm int[ellec]tuz vbors catonis qa posset aliquis sic intelligere vba catois quasi cato voluisset dicere q omis vel plures romai essent talles quales describit cato. s3 hoc excludit Aug⁹. z p dicta salustij i pmo hystoriaru li⁰. de quib3 z fec Aug⁹ mentione sup. li. ij. c. xviij. que ibi exposita sut et sut hic vba salustij vsq ad illud exclusiue quaz discordiaru rc ¶ Et infra sicut idez hystoric⁹. s. i catilinario mox post orones catois z sut hic vba salustij vsq ad illud exclusiue paucoru igit^r virtus rc ¶ Et infra etiaz a catone rc vba catonis ex quib3 arguit Aug⁹. hic sup⁹ i hoc c⁰ eo ipius nomie recitauit et exposit hic q est hre pu^ce egestatez z puatz oppulentiaz quod fuit vbuz catonis ¶ Et infra quadobrez cu diu fuisset regna rc hic oludit Aug⁹ i intentionez suaz in toto hoc c⁰. vbi fecit mentionez de regnoru orientaliu duratoe. vocat autez regna orientalia regna assyrioru

regna medoru et regna psaru q tria regna quantuz ad ppls subiectos fuit fere idez regnu sed quantuz ad gentez de qua fuerut successiue reges et apud qua fuit caput z pncipalitas regendi fuerut tria nam populi pdci s. subiecti uni regi primo huerut reges de assirijs v3 no xxxvj sub quib3 durauit impiu annis a3 cc xl. quoru regu pim⁹ fuit Nin⁹ vltim⁹ vo fuit sardanapalus vt dixi sup⁹. li. ij. c⁰. xx. postmoduz translatuz fuit ad medos ex quib3 erant viij reges quoru pimus fuit Arbatus et vltim⁹ fuit astiages vt sup⁹. li. iiij. c. vij. dixi sub quib3 durauit monarchia annis. cclxj. deinde translatuz est impiu ad psas et fuerut reges xiiij ex psis quoru pmus fuit cyrrus vltim⁹ vo fuit dari⁹ filius arsamij. apud quos fuit morchia sm hieronimu cc xxxj anis ista no regna ideo dicunt^r orientalia qa fuerut in asya maiori q dr pars orientalis totius tre habitabilis. europa vo et affrica respectu eius sut i occidte postmo vo intfcto dario translatu e impiu ad Alexandruz magnu et grecos q sunt i Europa et sic de oriente in occidentez q no soluz in i parte europe. s. in grecia s3 z i asya regnauerut deinde translata est monarchia ad romanos qui toti europe z affrice ac z pro magna parte asye impauerut et io regnu romanoru fuit mai alijs ¶ c^m xviij.

Nam sanius videt rc. in hoc c⁰. xviij pbat Aug⁹ p autores romanoru q ppi roani auera virtute i hoc deffitiebat q sibi laudez humana z gliaz mundialez tamq finez pstituerut pp que omnia fecerunt z fac hic duo qa pmo pbat appetitu hune laudis ee uitiosuz z⁰ i z tullius rc pbat romanos huiusmodi fine ptendisse pm⁹. vo pbat p duo dicta oratij poete quoru pmu est in li⁰. eplaru eius epla pma quaz scribit mecenati decens quo singla uitia possut curari int⁹ que possit appetitu hune laudis dicens sit laudis

gna orientalia

Promissio Jovis Veneri pro Romanis

dixi Jovi conquerentem et pro Enea Jovem deprecan-
tem, et Jovem Veneri respondentem hoc modo post
alia a Jove promissa: aspera Iuno, i. que nunc
est aspera Troianis, que mare nunc terris me-
tu celumque, id est aerem, fatigat, i. commovet contra
Troianos, consilia in melius referet, s. in favorem Troia-
norum consilia mutabit, mecumque fovebit Roma-
nos rerum dominos, s. futuros, gentemque togatam,
a toga que vestis quedam erat qua utebantur tempore
pacis. Sic placitum, s. est michi. Veniet lustris la-
bentibus etas, i. tempus veniet per lapsum lustrorum que
sunt quinquennia, cum domus Assaraci, i. Troianorum
et principue descendentium ab Enea. Nam Assaracus

de Assaraco

fuit avus primi regis ultimi Troianorum et
pavus Enee, Phthiam, i. civitatem Grecie sic dictam,
clarasque Mecenas civitatem, s. aliam Grecie, s. ubi
regnabat Agamenon eversor Troie, servitio pre-
met, i. subiciet sibi, ac victis dominabitur Argis,
i. Grecis. Hec autem Virgilius dicit predicta a Jove
quasi futura, cum tamen in rei veritate iam fuerit impleta
antequam Virgilius ea scriberet. Nam Virgilius fuit tempore Augu-
sti Cesaris, ante quod tempus diu fuit tota Grecia
Romanis subiecta, ut patet per Festum libro de provin-
tiis. Et adduxit Augustinus predictos versus Virgilii
qui habentur li. vi. Eneydos, ubi Virgilius inducit
Anchisen patrem Enee sibi post mortem apparentem
et multa de posteritate sua predicentem, inter que
predicit excellentiam quam habebunt Romani in comparatione
ad alias gentes. Nam Romani quo ad principatum
regiminis et potestatem dominandi alias gentes excellent,
quamvis in aliis artibus Romanos excellere possent
gentes alie. Et ideo dicit Virgilius: Excudent
alii spirantia mollius era, i. alie gentes pos-
sunt habere artem excudendi, i. fabricandi
malleando era spirantia, i. similantia vel cale-
tia mollius, i. exactiam emolita, i. possunt esse
perfecti artifices in ere formando. Credo quidem
vivos ducent de marmore vultus, i. possunt
esse perfecti artifices in marmore ut faciant
vultus in imagini de marmore qui vivos. Orabunt
causas melius, i. erunt alii meliores oratores,
celique meatus, i. motus describent radio, i. linea
vel lineis, et surgentia sydera dicent, i. erunt

alii meliores oratores, celique meatus, i. motus descri-
berent radio, i. linea vel lineis, et surgentia si-
dera dicent, i. erunt peritiores astronomi. Tu
regere imperio populos, Romane, memento. Hec tibi, s.
Romane, erunt artes, pacisque imponere mores,
i. modum et mensuram debitam, parcere subiectis
et debellare superbos. Quasi dicat: ratione ista erit excelle-
ntia tua. M Et infra: has artes illi. Circa hoc
sciendum quod Romani primum erant satis virtuosi
secundum modum suum, virtutes politicas habentes. Po-
steriores vero Romani erant vitiosi dati cupi-
ditati, luxurie et aliis vitiis, ac variis artibus multa
a populo paupere accipientes et postmodum ea que
pro utilitate communi ad honorem deorum in ludis scenicis
expendentes. Unde dicit hic Augustinus: Romani artes re-
gendi et bellandi peritius exercebant antequam
sic corrupti essent moribus, quam postmodum. Et
infra: qui scribebat ista Salustius canebatque

Quorum tempore claruerunt Salustius et Virgilius

Virgilius. Salustius fuit tempore Julii Cesaris et Virgilius
tempore Augusti Cesaris, quorum temporibus et ce-
bri antea mores Romanorum. Amore timens, i. si
forte times vel pone quod times, sunt certa piacula,
i. remedia quibus, quibus expediet hoc vitium que
ter pure lecto poterunt recreare libello, i. que
piacula poterunt te recreare, i. curare, et forte
contra hoc vitium facere si libellum meum huic contra vitium
scriptum ter, i. sepe, legeris pure, i. attente. Sed

Sedes dicti Oratii

dicti Oratii est in odis eius, s. odilli. Vocat autem hic
Augustinus librum carminum seu odarum Oratii carmen
lyricum quia carmen lyricum secundum Ysidorum li. viii. Ethimologiarum
dicitur a varietate, s. metrorum. Oratius autem in libro odarum
multum variat metra et multis generibus metrorum utitur,
s. viro secundum Papiam dicitur. Aut sic latius regnes
avidum domando spiritum, i. domando animum
dominationis et glorie cupidum, quam si Libiam, i. Affricam, seu
provinciam quandam Affrice coniungas Asye remotis, i.
distantibus Gadibus, uni serviat, s. sub uno rege. Gadis
secundum Ysidorum li. xiiii. est insula in qua columne Herculis
visuntur, in eo loco ubi mare Mediterraneum coit
occeano. Est autem a continenti terra cxx passibus dispa-
rata, ponitur autem frequenter in plurali numero quia columne
ipse Herculis prope Gades Herculis vocantur, vel quia sunt
plures insule minores, una maiori propinqua.

os ille gades applant et ibitant apemis .i.
affrice qbus sit media int affrica et europa
et io. sbiugit oracl9 et vtq penis .s. tu ille
q ibitat i isulis illis qs ille q i libia hitat
simat uni .s. regi ¶ Et ifra etia tulli9
hinc etc. hic ondit Aug9 p duo dca tullij
q roam hoc initio .s. apetitu mundane
glie laborabat q primi dictu est .i. li. de
re p. sim est i ipis phie libus .i. libus de
tuschulanis qonibz .li. i. ¶ Ca xiiij

h Hic igit cupidit melius etc. In hoc
c. xiiij ondit beat9 Aug9 q appetit9
humane laudis no pdest ad virtu
te s obest quod est gtra tulliu q ut pz i pcede
n. ca opponebant et facit Au i hoc c. duo q a p ondat
q doctina tullij sit doctrine euagelice gtria scdo i hoc
sequuti sunt etc. ondit q tenetes doctina euangelicaz
excellut eos q temerut ea q tuli9 dic ¶ Et ifra
sic ille ait .s. tuli9 ut patuit ca pcedenti dixit
n. q iacet ea sep q aput quosq iprobant .i. null9
ea assunt ul aggredit libent q nulli appbat .i.
laudat et comendat quisq assuit sibi ut laude
gsequat c. Et ifra q scenolas curtios decios etc.
de mutio scenola q manu sua i igne spote tenuit
et de curtio q se i hiatu terre pcipitauit et de decijs
pre .s. z filio q p salute exercitui suor dijs s
isfernis deuouert deq fuit sup .li. iiij. c. xx.

q Quibz g no erat datur etc. ¶ Cm xv
In hoc c. xv ondit btus Aug eaz qr
deus remunauit opa uirtuosa romanor taz
magna glia tpali z dic q hoc fec ut sua iusti
tia ondeet q nullu opus boni irremunatu
dimittit / Si g roanis qbz no erat datur gliaz
etna qr nec eaz meruert no dedisset gliaz
tpalem p q tantu laborauerut uideret cuz
eis iniuste actu recitat aut i hoc c. Aug
virtutes romanor fundas se sup dictis catonis
q sup hoc .li. c. xij recitata fuer ¶ Cm xvi

m Mcedes aut stor etc. In hoc c. xvi
ondit qta sit dria merdis qremu
nerat cives ciuis dei ad mercede q
remunerant cives huius mundi.
¶ Cap xvij

q Quantu eiz ptinet ad hac etc. In h
c. xvij ondit btus Aug tim9 q tou9
fuit illa glia p q roam tot adusa sustinuer
et facit hoc c. duo quia p ondt q glia dna
tionis modica fac driaz int hoies scdo i sed
intam i hijs etc. ont q expedit ciuibz
celestis ciuitis gsiderare qta sustinuerunt
cives terrene ciuitis p tpali glia acqren
Quantu ad pmu btus Au ont duo vz q parz
iterest sub cui9 dnio ho uiuat et q parz
iterest it roanos q vni pricipi sit sbiecti et
getes alias q eide sbiciunt fm istor ont
i na qd iterest etc. Quantu ad pmu ont
q getibz roanis impio sbiectis no offuit sic
sbia / ymo q si se sbiecisset spote sui marte
q e deus belli z bellona q est dea belli non
offuisset i aliq s mltuz pfuisset eis illa sbiectio
et pz itentio Aug ¶ Et ifra z roam cives
esset hoc dic Aug9 no qr omis getes ipio roano
sbiecte gaudebat pruilijs qbz roani gaude
bat ut patet actuu xxij s qr sic dic glo.
sup i ad thimotheu epla ij c. ult penulla
qua relig troad etc. Roam hac hueunt
gsuetudine q monarchia orbis acqrebat
ut queqz gentes c pace z corois eis occur
rissent daret eis libertate i tm ut fies corp
diceret civesqz roani appellaret dibitqz
ptatez hedifficandi curia .i. hendi gsules
sic ipi roani hebant ¶ Et i tm q plebs illa
que suos agros etc. ¶ Et ifra inquid eiz
illor agu .s. romanor tributa no soluit
qi. d. sic naagu pmati ipor soluit
erario pu sic alie tre q puicie dicebantur
roanis tributa soluerut ¶ Et ifra inquid
no illa senatores sit i alijs .s. getibz uel
citibz ipio romo sbiectis q. d. sic hebant
n. et alie ciuitates senatores suos quor
cura et gsilijs res pub alias ciuitatu rege
bat ut ia dcm fuit de citatibz q romos cu
honore susceperunt ¶ Et infra simulle
fuit assilum etc. de asillo quod gstruxit
Romullus dictum fuit supra li.
i. c. 34. ¶ Cap xviij

Quid g° magnu᷑ etc. In hoc ca°.
xviij. ont' du° ex his q' rom fecerit
p tpali gl'a q' levē ꝛ modicu᷑ ē
illud q' deus a nobis exigit p gl'a sepitna
et fac i hoc c. duo. q' p° ꝯparat opa virtuosa
romanorum ad opa virtuosa xpianorum 2° i hoc
ꝛ 4° si q'a ꝛ ondt' quantu᷑ xpianus pficit
ad virtutes eo᷑m nose opa virtuosa et
fortia romanorum. ¶ Et ipsa filios brutus
potuit etc. quo brutus filios occiderit qui
volebat rege tarquinu᷑ reduxisse i urbe
dictu᷑ fuit sup. li. iij. c. xvj. Ubi ꝛ btus
Aug' exponit vsus virgilij li. vj. eneydos
quos etia adducit hic dicēs natosq' pat
nova etc. ¶ Et ipsa romanus pnceps
cognoie torquatus. Iste torquatus manlius
noiatus ē q' accipit cognomē. q' galliu᷑ viru᷑
emmētis magnitudinis / et fortitudinis
qui romanos ad singullare certame
i bello ꝯtra gallos pvocabat i pntia
utriusq' exercitus itfecit ꝛ torque᷑ aureu᷑
qua᷑ gallo abstullerat sibi impones tor
quatus ad suos redijt. Et sic dic Eutropius
li. ij. ipputau᷑ torquati sibi et posteris
cognome accepit quo no iste filiu᷑ suu᷑
strenue pugnate᷑ occidet deim fuit sup
li. i. c. xxiiij. Et ipsa si fuerit camillus
etc. ea que tangit Aug' hic de camillo
diffusius narrata sit sup. li. ij. c. xvij.
¶ Et ipsa si mutius ut cu᷑ porsena etc.
q' hic tangit narrauit diffusse sup li.
iiij. c. xx. ¶ Et ipsa si curtius armatus
etc. no de illo curtio sup. li. iiij. c. xx.
¶ Et ipsa ascentes decij devoverit etc.
de istis duobz decijs no ibide᷑ ¶ Et ipsa
si marcus pulullus etc. hic tangit
de marco pulullo, marci q' orat pul
nillus dictus ē. Narrat valerius li. v. c. ultio
etc. tit' livius de urbis origine li. ij. cir
pn᷑ q' cu᷑ ipe ꝛ valerius publicola sil' essent
consules et edes iovis i capitolio dedicari
deberet sortiti sit ite hi duo q's eorum debe
bat ea dedicare / sors aut pulullo evenit
q' egre tulleret amici alterius ꝯsulis ꝛ cu᷑ ipz
varijs modis impedire conaret ꝛ frustra tade
ipo ia offi᷑ dedicatio pseq'nte venit q'da ab adusarijs
ꝓcuratus q' flo nunciavit filiu᷑ ipius pulnilli ia
deffunctu᷑ pp q' dicebat adusarij ipz cu᷑ esset
ia funē i familia sua no posse s'm itptatioes
deorum edē dedicare q' tn pp hoc ab icohacto
no destitit s' filiu᷑ suu᷑ iussit abijci i sepltura
utru᷑ tam crediderit filiu᷑ suu᷑ mortuu᷑ an
non / titus relinqt sb dubio valerius tn
innuit q' ipe credidit filiu᷑ mortuu᷑ esse
ascribēs fem eius mag' ꝯstatie q' ꝛ au᷑ innuit
i hoc loco. ¶ Et ipsa si marcus regulus etc. nota
de isto q' tangit sup. li. i. c. xv. ¶ Et ipsa cu᷑
audiat vl' legat luciu᷑ valeriu᷑ etc. de isto sic
narrat Eutropius li. i. q'nto ano s. post reges
expulsos lucius valerius ille bruti collega et
quatr ꝯsul fatalit' mortuus ē adeo paup
ut collatis a populo nummis sumptibz haberet
sepulture / tit' livius cu᷑ de urbis origine li.
ij. dic hunc valeriu᷑ que᷑ publiu᷑ valeriu᷑
appellat mortuu᷑ fuisse sb duobz alijs ꝯsulibz
s. agrippa menenio ꝛ p. postumio ꝯcordat
tn cu᷑ Eutropio i hoc q' ipe q'nto ano fuit ꝯsul
¶ Et i audiat vl' legat q' intiu᷑ cicinnatu᷑
etc. de isto q'ntio narrat / tit' livius de urbis
origine li. iij. q' gens equorum luciu᷑ muntiu᷑
i monte algido sit dicto cu᷑ obsedisset ac de
rumor i urbe᷑ venisset / q'ntius cicinnatus
ꝯsilio omniu᷑ dictator i sex menses creat. missi
no ad eu᷑ trans tyberi᷑ ubi agruum quatuor iugerum
colebat q' hec sibi nunciaret / et si urbe ducent
ꝛpi ante vemetes invenerit eu᷑ operi agresti
itentu᷑ ꝛ veste huiusmodi labori ꝯgrua iductu᷑
que᷑ absterso sudore ꝛ pulvere et toga vesti
tu᷑ ad urbe ducut occurretibz s' pris filijs
ꝛ amicis deinde patribz postero die magistrum
eqtu dic ꝛ istituit luciu᷑ tarquinu᷑ nobile q'de
iuvenē / et gentis patricie s' tn q' peditando
p'popria sibi stipendia militie acq'siverat
rebz g° dispositis i hostes pcedit et tu᷑ ppe
sibi cessit q' hostes sb iugu᷑ misit ꝛ sic pmissit
abire pri' tn suos pncipes victos sibi trade

de manlio torquato

de marco pulullo

de lucio valerio

st ꝯpulsi castra etiam ipo͡ꝝ oibꝫ bonis p̄da repit
z p̄dam oēz militibꝫ suis dedit ꝯsulē uō q obsess⁹ fuat
icrepās z pte p̄de omnino sibi negās ait carebis
p̄de pte miles ex eo hoste cui ppe p̄da fuisti ꝯde
tu ꝯsul adueniente dictatore satis egregie se ħuerat
ꝯt hostes qbꝫ pactis honoī dictature xvj die
postq̄ ipꝫ susceperat cessat et ad labores solitos ē
reūsus de isto quītio sic nō obstante sua paupertate
creato fac̄ et Vali⁹ li. iiij. c. iiij. mēcione est ē
aduertedū q̄ sic dic̄ hic btūs Aug⁹ honor dictatē
fuit maior ꝯsulatu vnd̄ Dar⁹ mexis ꝯsult⁹ ad
legē xij tabular̄ li. i. dic̄ q̄ exactis regibꝫ ꝯ-
sules ꝯstituti st duo penes q⁰s summū ius esset
q cū ne p omnia sibi ptatē medicaret lege lata
factū ē ut ab eis pūocatio esset ne ē i caput
ciuis roani aīaduerteret iniussu. i. sine iussu ppti
soluz relictu illis ut coherce possent z i uincula
pu⁰ duci iuberet postmod̄ uō pplo aucto cū
crebra orirent̄ bella i tdū re exigente placuit
maioris ptatis magratū istitui Itaq̄ dictatores
p̄diti st aquibꝫ nec pūocādi ius fuit z qbus
ē capitis aīaduisio data est hunc magratū
qui summā ptatē ħebat nō erat fas ultra
sextū mensē retinēri hec ille hunc p oiā ꝯcor-
dat bt⁹ liui⁹ de vrbis origine. li. ij. ysidor⁹
ei li. viij. ethi⁰ c. ij dic̄ q̄ dictatores quīquenij
tpis impio utebat̄ q̄ cū hystoriogphis non
ꝯcordat vix eīz iueniet̄ de aliq⁰ q di insibꝫ ipm
illud ꝯtinuauit ē etiā hic sciendū q̄ alia fuit
dīgna it ꝯsules z dictatores qz ꝯsules regulariter
singulis annis elligebat̄ itaq̄ ipm̄ ꝯsulare
fuit ꝯtinuū i urbe dictator uō nō creabat̄
nisi ex magna necessitate et hoc ex raro
excepto q̄ augusto fuit ꝯcessa causa honora-
tionis ppetua dictatura ¶ Et infra cū fabri-
ciuz didicerit etc. de eo q̄ hic tangit narrat
Eutropius li. ij. q̄ cū pirrus rex epirotaꝝ
venisset i ytaliā ꝯtra romanos p tarētinis
i p̄mo p̄lio romanos uicit et ex eis cu͞
octigentos cepit z huanissime tractauit
legati uō roam ad pirrū p reddimendis
captis missi ab eo honorifice st suscepti captiuos
sine p̄cio romā misit unū uō ex legatis roāoꝝ

de pirro rege Epirotaꝝ

de fabricio

fabriciū admiratus cū eū paupē cognouisset
quarta parte regni p̄missa solicitauit eū ad
ut ad se trāsiret cōtempt⁹ q̄ ē a fabricio pp q̄d
pirrus cū ingēti admiratoe roāoꝝ teneret lega-
tū roma misit q̄ pacē equis ꝯdicioibꝫ peteret
ꝯdeꝫ ē pirrus ait de eodē fabricio sic dixisse
fert ille est fabrici⁹ q difficili⁹ ab honestate
q̄ sol a cursu suo auerti pot̄ Est aute aduteñ
q̄ duo fuer̄ pirri quoꝝ vnus fuit filius
achilis et fuit i bello troiano de quo sup li.
iij. c. xiij. fca ē mētio alius fuit ē de gñe
achilis q̄ loga spacia tpoꝝ post belū troianū
qz i bū post exactos reges roānoꝝ de q⁰ fit
hic mētio ¶ Et infra ut quedā eoꝝ q̄ i a bis
ꝯsul etc. Iste fuit cornelī⁹ ruffin⁹ q sic nar-
rat Vali⁹ li. ij. c. iiij bis ꝯsulatū et semel
dictaturā speciosissime gesserat q tū a fabricio
cū fabricius censor et uideo more est de
ordine senatorio expulsus est q emerat
vasa argētea decem pondo i. ponderis q̄i
i hoc malū exemplū luxurie pbuisset
¶ Et inf⁰ sic illis oīa cōmia narrat Iustin⁹
li. xliij q̄ saturnus dū regnaret i ytalia
tāte fuit iustitie ut neq̄ seruierit quisq̄
sub illo neq̄ quicq̄ puate rei ħuerit q̄
oiā cōmia et idiuisa oibꝫ fuerit uelut vnū
cunctis patrimoniū eēt ¶ Et inf⁰ vñ ē uideri
q xpm̄ etc. vult hic dicere q̄ uideri q ex lege
sua quā xpus postmodū exposuit eis in
nouo testo debebat deū pronis patrius colui-
sse z tū hoc nō fecerit q̄ datore illius glie ꝯcu-
derūt merito donatū sit glie romanoꝝ
i. ut roāi de eis triumpharet et sic gliam
de ipsoꝝ uictoria reportaret ¶ Ca. xxiij

INterest sane it cupi etc. In hoc
c. xix. ꝯpat btūs Aug⁹ ad inuicē
duas cupiditātes s. huane glie et
ꝯpatibꝫ dnātōis Et fac̄ i hoc iiij. q a p̄mo
ondit quo abinuicē differt fo i. et io uirtutis ut
ont q̄ in uirtuosis ꝯtēpt⁹ glie sit ualde
laudabilis 3⁰ i q aut̄ glie ꝯteptor ont q̄ piculosus sit ꝯtempt⁹ eius in malis q dnātōis
st audi q⁰ i dū illud ꝯstet etc. ꝯpat ad inuicē

virtutes q ordinant ad humanā gliā z virtutes
q ordināt ad verā gliā. de quibz ait salustius
s. i chatilinario, et posita st verba salustij magis
integre. sup. c. xij. i hoc. li. de qbz solū ponit
hic vba ista sed ille vera via nititur nam alia
omnia hec st vba aug. ¶ Et ipa quicqd oīz
fecerit etc. vult hic aug9 pbare q contemptus
vane glie soli deo notus esse pot q ponam9
q aliqs appetit contemptor humane glie et tn ad
hoc agere credatur ab alijs ut p contemptū lau
dis seu glie maiorē laudē ab hoibz acqui
at ista suspitio hominū de talli nō pot tolli
p aliqd q ipe possit ondere nec ipe pt aliqd
coram fare qd ondat eos male suspicari qz nō
posset hoc alit ondere nisi p opus cōmunis quo
laudes contemneret sed hoc nō suffic ad conclu
dendū dictā suspitionē cū ipa suspitio sit q
io laus contemnit ut maior acqrat g9 contū
contempt ho vere contenat laudes tn isti contemptū
nō pt ipe ondere hijs qui de ipo oppositū
suspicantur et io solli deo pot hoc ondere z
io talli nō restat quantū ad hoc n. contenē
temeritatē male iudicantium quatenz ipz tangit
lz quatenz ē pctm ipor q male iudicant de
beat curare. ¶ Et ipa qui at glie etc.
hic ondit q piculosius sit contemptus glorie
si assit appetit9 dñandi et fac hic tria qz
pmo ondit q ista mala fac appetit9 dñatiois
ubi est contempt9 laudis et glie. 2o i ead talibz
mal etc. ondit q z talibz deus concedit quīz
id qd cupiūt. s. magnā dñationē et causā
assignat. Tertio i nō quia ob re etc. concludit
unā causā prius nō tactā qz deus auxit romanū
imperiū. Quantū ad pmū dic q q sunt cupidi
dñatiois z de laude seu gliā humana nō curant
superant. i. excedunt bestias sevitijs pcipue duobz
s. crudelitate et luxuria et tales erant
romani multi q lz circa extimatiois. s. bone de
ipis amisserit nō curātes qd de eis alij existi
marent tn pp cupiditatē dñatiois multa malla
fecerunt int quos pcipuus fuit Nero q fuit
quint9 imperator post augustū de cui9 luxuria
scribit orosius. li. vij. q libidinibz ita agitat9
est ut nec a matre nec a sorore vel alia quaqz pp
reverentiā consanguinitatis abstinuerit. virū zm
uxorē duxit et ipe viro ut uxor accept9
est de crudelitate ei9 narrat orosi9 ibidē q tanta
crudelitate efferat9 est ut plurimā senat9 ptē
intfecerit equestrē pene ordinē destruct matrē
z frēm sororē uxorē ceterosqz cognatos oms
z ppinquos occidit z sic narrat suetonius ca
daver matris ispecte dilligenter ispexit mebra
contrectavit qdā laudans qdā vitupans sitz
scd̄m orosiū ipe pmus rome xpianos supplicijs
z mortibz exposuit et p oes provincias excruciari
pcepit beatos z aplos petrū et paulū necavit
de ipo z narrat eutropi9 q se de tanto decore
constituit ut et saltaret z cantaret i scena cita
redico habitu vel tragico urbē romā incendit ut
spectaculi ei9 imaginē cerneret quale oli troia
capta arserat multa alia a suetonio crudelissimā
de ipo scribūt. Et z ipe seneca magr ei9 de ipo
tragediā nonā composuit quē octavia vocat i qua
eius crudelitates describit. ¶ Et ista p me
reges regnāt et tiranni etc. iste ē text9 aug
et hoc sup ptū ubi tn ipi hnt tirām nos hem9
legū conditores. p tiranos at consuever antiqt itellige
ri fortes qui9 boi esset. ut pbat aug9 hic per
versū virgillij. li. vij eneydos q ait ē ps michi
pacis erit dextrā tetigisse tirān. et dī in
pa latini regis de enea qui aplicuit i ytalia
i tra latini. ¶ Et ipa dū illd consset etc. hic compat
adinvicē virtutes romanor q ordinabāt ad vanā
gliam ad virtutes xpianor q ad verā gliā or
dināt z fac hic tria qz pmo pbat virtutes romanor
has virtutes nō fuisse sic i eos tn q cives nostri
ont q saltē melius fuit pro re pu. romanor q hērent
illas virtutes q q eis caruisset. Secundo i illi aut q ha
etc. ont q vere virtutes que ad dei gliā ordināt multo
plus vallet quātū ad regimē aliorū etc. i scripis
st mlto meliores q alie. ¶ Capitulum xx.

Solent phi q finē etc. In hoc c. xx ont
bt9 aug9 q turpe sit ordinare virtutes ad
humanā gliā tanqz ad finē. z h ont p quādā silitudinē
et fac hic duo qz pmo addūc illd qd ē sile. 2o i s nō
consistimo etc. sile illd aptat ad ppositū silitudo nō

sunt ex quadam pictura imaginaria seu verbali quam depictam ut videtur tullius li. 2° de finibus bonorum et malorum dicere iucunda fuit adeleate pho ¶ Et ista et voluptates quas et in corporis sanitate epycurus etc. // Et ista alio modo quodam humane subditur laudi hec dicit quia sicut ipsemet exponit quod sibi placet est hoc et in animo laudat id quod facit et ita subditur laudi humane que laudi propter ¶ Capitulum xxi

Que cum ita sit non tribuamus etc. In hoc capitulo xxi ostendit quod licet indubitanter tenendum sit quod potestas conferendi regna sit unius veri dei qui tribuit regna quibus vult tamen causas propter quas deus sic dat ad plenum scire non possimus et facit hic duo quia primo probat quod dare regna non sit in potestate multorum deorum quos romani coluerunt, sed dei unius veri solius ibi sic et hominibus etc. Secundo ostendit quod deus in dando regna non semper respicit ad merita illorum quibus dat et ideo causa est sepe valde occulta. ¶ Et ipse qui dedit assiriis vel et persis etc. de istis regnis dictum est supra in hoc libro c. xii. ¶ Et ista a quibus duos deos colli etc. vult dicere quod persis non coluerunt illam multitudinem deorum quam coluerunt romani sed tamen duos sicut genuerunt hereticorum .i. romanorum, unum bonum et alterum malum, et in hoc sequenerunt eum manicheis qui ponunt duo principia unum bonorum omnium et aliud malorum et tamen habuerunt monarchiam et regnum. Filii iudei duum regnum non coluerunt nisi unum deum quo collatio regnorum non est multitudini deorum ascribenda, de dea vero segetia et multitudine deorum quos romani coluerunt dictum est supra li. iiii° in multis capitulis ¶ Et ipse qui mario ipse gaio cesari etc. Iste marius crudelissimus fuit ut patuit supra li. ii. c. xxii et li. iii. c. xxvii et licet non fuerit monarcha seu imperator tamen fuerat septies consul quod de nullo romanorum legitur. Gaius vero cesar qui et iulius cesar dictus est fuit mansuetissimus ut supra in hoc li. c. xii. dixi de quo etiam dicit eutropius li. vi. quod tante fuit bonitatis ut quos armis subegerat clementia magis vicerit et suetonius de ipso dicit quod erat in ulciscendo natura lenissimus et de eius clementia facit suetonius unum capitulum, iste autem fuit primus monarcha romani imperii ¶ Et ipse qui augusto ipse et Neroni. Iste augustus fuit octavianus qui iulio cesari immediate successit et xliiii annis monarchiam tenuit de quo multa supra li. iii. c. xix et li. eodem c. xxx dicta sunt de cuius moribus dicit eutropius li. vii. quod turbas similitates exercitatus est. Fuit autem mitis gratus civis animi et lepidi. Igitur mortuum senatus post id quod antea semper preter pace dixat templo tamen rome quam per urbes celebravit cunctis vulgo iactantibus utinam aut non nasceretur aut non moreretur merito quod non inmerito ex maxima parte deo similis est putatus neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit aut in pace moderatior quos et mores laudabilles suetonius diffuse prosequitur. De Nerone vero cuius omnes fere mores erant detestabiles dictum fuit supra li. isto c. xix ¶ Et ipse qui vaspasianis vel patri vel filio suavissimis imperatoribus ipse et domiciano etc. de vespasiano patre dicit eutropius li. vii. quod obscure natus est .i. non multum nobilis fuit sed tamen optimis comparandus in imperio senatoriis dextrissime gessit nec facille ante eum alicuius principis vel maior est liberalitas comperta vel iustior placidissime lenitatis ut qui maiestatis contra se reos non facile puniverit ultra exilii penam offensarum et inimicitiarum inmemor fuit convicia a causidicis et philosophis in se dicta leniter tulit // ¶ de vespasiano vero filio qui titus est appellatus enarrat Eutropius ibidem quod patri in imperio successit vir omnium virtutum genere mirabilis adeo ut amor et delicie humani generis diceretur facundissimus bellicosissimus moderatissimus in oppugnatione hyerosolimorum sub patre militans xii propugnatores xii sagittarum ictibus confixit. Rome vero tante civilitatis in imperio fuit ut nullum omnino puniret coniunctos adversum se coniuratoris dimisit et in eadem familiaritate quam ante habuit facilitatis et liberalitatis tante fuit ut cum nulli quicquam negaret et ab amicis reprehenderetur respondit nullum tristem debere ab imperatore discedere postea cum quadam die recordatus in cena fuisset nulli se illo die quicquam prestitisse dixit amici diem perdidi. ¶ de domiciano vero narrat suetonius quod ipse fuit frater titi vespasiani immortalis mansuetudinis in principio susceptis imperii et tamen cedem hominum quod etiam bonos involare destinaverat prohibuisse calumpniatores et compescuit dicens quod princeps qui delatores non

de mario

de iulio cesare

de octaviano

de vespasiano

de domiciano

castigat irritat, postmodum vero sic mutatus est quod sicut Eutropius narrat de ipso libro vii Neronis similior fuit quam patri aut avo suo ad tantam ingentia vitia progressus libidinis iracundie crudelitatis avaritie quod tamen in se odia concitavit ut merita tanta patris quam sua aboleret. Consobrinos suos nobilissimos sub forte a senatu dominum se et deum appellari iussit. Ipse etiam sic narrat Orosius libro vii ecclesiam Christi datis ubique crudelissime persecutionis edictis destruere iussus est. ¶ Et ipse quod Constantio christiano ipse apostate Iulliano etc. De Constantino narrat Orosius libro vii quod ipse xxxiiii imperator romanus primus omnium Philippo excepto christianus effectus est, et post eum omnes romani imperatores excepto Iulliano qui primo fuit christianus, et postmodum a fide apostatavit usque in presentem diem creati sunt christiani. Ipse etiam primus per edictum statuit paganorum templa claudi. De isto Constantino multa mire devotionis ad ecclesiam et clerum narrantur in hystoria tripartita, et etiam in vita beati Silvestri, et etiam distinctione 96 et 12 q. 1. De Iulliano vero apostata supra dictum fuit libro iiii c. xxix. n. et narratur diffusius ea que Augustinus de ipso hic tangit. c. xxiii.

Sic etiam tempora ipsa bellorum etc. In hoc c. xxiii. ostendit beatus Augustinus quod sicut deus occulto iudicio dat regna ita etiam dat victorias et bellis finem imponit et facit in hoc capitulo duo quia primo enumerat bella multa romanorum et clades quas in ipsis passi sunt. Secundo in libro iio commemorato etc. Concludit ex his que passi sunt in illis bellis contra eos qui mala que Roma a Gothis passa est temporibus christianis ascribunt. Circa primum non facit mentionem de bello quod gessit Pompeius magnus contra piratas de quo dictum fuit supra libro iii. c. xxvi. Facit etiam mentionem de tertio bello punico cito finito de quo dictum fuit libro iii c. xxi. De bello etiam servorum gladiatorum fugitivorum dictum est supra libro iii c. xxvi. ¶ Et ipsa picentes marsi etc. De isto bello quod fuit bellum sociale dictum fuit supra libro iii c. xxiii. ¶ Et ipsa secundi belli punici secundum etc. De isto secundo bello punico dictum fuit supra libro iii c. xix. Ubi patet quod in duobus preliis videlicet in prelio trans Thrasimenum lacum et in prelio Canensi fere lx milia romanorum occisa sunt. ¶ Et ipsa belli punici primi etc. De isto bello dictum fuit supra

libro iii c. xvii. ¶ Et ipsa belli mitridatici etc. De isto bello dictum etiam fuit supra libro iii c. xxii. Et ipsius belli samnitici etc. Hic sciendum quod samnites sicut dicit Eutropius libro ii creduntur fuisse inter picenum campaniam et apuliam cxxx miliaribus a Roma distantes. Quod autem hoc bellum inchoatum circa annum ab urbe condita cccc xii secundum Titum Livium de urbis origine libro vii. Propter quod Augustinus dicit hic bellum hoc fuisse circa vicesimum idest prima vicenia ipsius urbis in comparatione ad alia bella precipue socialia et servilia ac piraticum de quibus facit in hoc c. mentionem. Quomodo vero in hoc bello romani sub iugum missi sunt dictum fuit supra libro iii c. xvii. Quantum vero ad hoc quod Augustinus tangit de federe inito inter romanos et samnites quod romani rumperent sciendum quod cum romani inclusi essent apud Furculas Caudinas ut supra libro iii c. xvii. narratum dimissi sunt romani consules cum exercitu retentis sexcentis equitibus obsidibus. Et antequam sic dimitteret ut patet per Titum Livium de urbis origine libro viiii. miserat siquidem titus veturius et spurius postumius legatos ad pontium ducem samnitum pacem equis conditionibus petentes. Ille autem potius quam eos omnes inermes cum singulis vestibus sub iugum mitteret, et nihilominus alias conditiones pacis equas adderet ut de agro samnitum quos romani propter occupaverant et illuc coloniam miserat samnitibus restituerent et colonie abducerentur et deinde uterque populus scilicet romanus et samniticus suis propriis legibus vivere permitteret. Sub his conditionibus dicebat se velle fedus pacis inire et non aliter. Consules vero respondere se non posse sine iussu populi, et sine fetialibus idest sacerdotibus qui pactis feriendis preerant, et sine alia solemnitate cerimoniarum quam romani in federe firmando observabant fedus per eos fieri spoponderunt consules legati et questores ac tribuni militum pacem sub dictis conditionibus futuram. Cum igitur consules, et exercitus Romam redisset displicuit patribus et populo predicta sponsio, et inter se super isto consilio deliberaverunt quomodo a dicta sponsione possent absolvi. Tandem alter consulum scilicet Spurius postumius dedit consilium ut consules et omnes qui spoponderant per fetiales samnitibus dederentur cuius consilio ab omnibus approbato remissi sunt omnes sponsores et per fetiales vincti sunt pontio in deditionem oblati

de constantino

de bello samniti

Qui uehementer infideles romanorum arguens dixit spurium
postumium quo ad se ipsum egisse quod debuit sed romanum
populum non propter hoc a sponsione absolutum quia non solum debebat
sponsores remisisse sed et totum exercitum quem diminuerat
restituat id est exercitus in locum ubi sponsio facta fuit et ipse
paratum se esse dicebat exercitum arma sua restituere
et ibi hoc facto repudient conditiones pacis si eis iniqua
fuit. Alio modo nolle se dicebat sponsores in deditionem
accipere. Romani non quominus potius rationabiliter petere uidebatur
non acquieuerunt ut hoc facerent sed statim contra samnites exercitum
fortiorem electum in pluribus mittunt et ideo dicit Eutropius libro
ii. quod si fidem federis quod sibi romani seruari a subis uo-
lunt ipsi subiectis samnitibus seruassent hodie a toto non
esset aut samnio dominante seruiret titus liuius tamen
nolens romanos excusare dicit non fuisse inter romanos
et samnites fedus aliquod firmatum sed solummodo spon-
sione quod probat per hoc quod samnites retinuerunt obsides
de romanis. durauit hoc bellum secundum Eutropium per annos
xlix. secundum titum liuium non per xlvii annos ¶ Capitulum xxiii.

q Quod tamen nostra memoria etc. In hoc capitulo
commendat beatus Augustinus contra romanos quod christianis
temporibus insultauerunt ostendens quam misericorditer deus cum ipsis
egerit temporibus christianis. et facit in hoc capitulo duo. quia
primo ostendit quod misericorditer tempore persecutionis eorundem
agothis factum fuit in hoc quod ille rex gothorum qui erat
infidelis occisus est mirabiliter in urbe intrauit
facto in deum ab hiis barbaris etc. ostendit quam miseri-
corditer cum eis actum sit ab illo rege gothorum
christiano quem deus ad correptionem romanorum urbem
intrare permisit. de utroque non rege gothorum dictum
est supra in primo primi libri. ¶ Capitulum xxiiii.

n Neque enim christianos nos etc. In hoc capitulo 24
ostendit quod regnare non facit hominem
felicem nec in re nec in spe sed bene regere et imperare
felices facit saltem in spe et facit hic duo quia primo
ostendit quod regnare non facit homines felices neque ullo modo
quia hoc competit bonis et malis secundo in quibus felices eos
etc. ostendit quod regnantes bene et iuste feliciter dicimus merito

n Nam bonus deus ne homines etc. ¶ Capitulum xxv.
In hoc capitulo xxv ostendit beatus Augustinus quod
bene romanum imperium stetit sub imperatoribus christianis
ut ex hoc manifeste appareat quod in regnis consequendis et
gubernandis non est necessaria multitudo deorum. ostendit primo p-

ea que gessit constantinus christianus imperator secundo ibi c.
scilicet post sequentem ostendit idem per ea que gessit theodosius christia-
nissimus imperator. In prima non parte facit duo quia primo
describit magnam et diuturnam prosperitatem constantini
secundo ibi sed tertius ne imperator etc. reddit causam quare deus
non dat consimilem prosperitatem omnibus imperatoribus christianis
etiam iustis et bonis. Circa primum sciendum quod
secundum orosium libro vii. Constantinus fuit xxxiiii imperator
romanorum qui secundum Eutropium in britania scilicet maiori
que modo uocatur Anglia imperator creatus est cuius
gesta et prosperitates diffuse narrantur in hystoria
tripartita libro i. et libro ii. et libro 3o. ¶ Et ipsa
cum etiam condere ciuitatem etc. hoc dicit quia cum gres-
sisset siluestro pape et suis successoribus urbem ro-
manam cum toto imperio occidentali ipse transtulit
se in greciam ubi condidit id est renouauit et uehementer
auxit ciuitatem que primo bisantium uocabatur appellans
eam ex suo nomine constantinopolim id est constantini ciuitatem
quo senatores romanos secum transtulit et ibi sicut
habetur in cosmographia caput orientalis imperii uoluit
esse quam et romam nouam in memoriam romam
imperii appellauit ¶ Et ipse diu imperauit scilicet xxxi
annis secundum orosium et Eutropium uixit autem lxvii
annis et Nicomedie obiit ¶ Et ipse uniuersum
orbem romanum etc. signanter dicit Augustinus orbem romanum
quia non totus orbis semper romanis subiectus fuit
ut patet in glosa super lucam c. ii. in principio. Unde et quod dicit
in luca exiit edictum a cesare augusto ut describeretur
uniuersus orbis de orbe romanis subiecto intelligendum
est quia nec sciche nec indi augusto subiecti fuerunt
quamuis secundum Eutropium sibi munera miserunt
nec etiam ethyopes erant sibi subiecti aut unquam
fuisse sub imperio romano legitur ¶ Et ipsa in admi-
nistrandis et gerendis bellis etc. Circa hoc
dicit Eutropius libro x. quod immane in eo animi corpo-
risque uirtutes clarueruerunt militaris glorie potentissimus
fortuna in bellis prospera fuit ingentem quod etiam apud bar-
baras gentes memorie gratiam collocauit ciuilibus
artibus et studiis liberalibus deditus affectator iusti
amoris quem omnium sibi liberaliter et docili quesiuit
¶ Et ipsa in tirannis opprimendis etc. Isti tiranni
fuerunt maxentius et licinius de maxentio scribit
Eutropius libro x. quod constantinus imperii sui anno quinto

bellum ciuile gerra eum conuenit copias eius et
milites plures fidit et ipse postremo rome adiunctis
nobilles omnibus exortis seniectute uicit. Iste fuit
maxentius xpianorum seuissimus persequutor. ab quo beata
[de sancta catherina] catherina est passa martirium et erat filius maxi
miani qui cum dioclitiano imperauit. ¶ De licinio
uero qui sororem constantini desponsauit, narrat
orosius. li. vij. quod repentina rabie suscitatus omnes
xpianos e pallatio iussit expelli mox quoque bellum
inter ipsum et constantinum efferbuit. Sed constantinus
licinium in pannonia uicit postea deinde apud ciliadis
oppressit et oppressum ad deditionem coegit, et ne
iterum in perniciem rei. p. statum pristinum resumeret
priuatum eum iussit occidi fuerat autem iste licinius
[de filiis constantini] collega constantini in imperio. ¶ Et iste filios imperatores
reliquit ipse enim tres filios habuit successores in
imperio. s. constantinum minorem constantium et constantem
[de Ioviniano] ¶ Et iste Iouinianum militum catholicum et Iouinianus
iste fuit militum catholicus de quo satis habetur in istoria
tripartita. li. vij. parte prima et successit Julliano
apostate uiro pessimo et persecutori xpianorum.
De utroque uero istorum. supra. li. iij. c. xxix. dicitur est
Julianus. secundum Eutropium. li. x. imperij anno vij.
mortuus est videtur autem computare annos quibus
fuerat cesar. Nam constantius filius constantini in imperio
cesarem fecerat non tamen augustum sed post mortem constan
tij exercitus factus est Augustus et post mortem
constantij solus imperauit anno uno et mensibus viij.
secundum orosium Iouinianus uero secundum orosium viij mense
[de gratiano] sui imperij uitam finiuit ¶ Et iste gratianum
fero tirannico etc. de isto Gratiano narrat
orosius. li. vij. capitulo xl. ab augusto imperium tenuit, narrat
autem paulus dyaconus. li. xj. qui hystoriam romanorum quam
Eutropius inchoauerat continuauit incipiens ab xj. libro
illius eiusdem hystorie quod gratianus ad modum iuuenis
cum iam teneret imperium, et inextimabile multitudine hostium
romanis finibus infusa cerneret fretus xpi potentia bellum
incredibili felicitate confecit, sed cum primo cerneret exinanitam
romanorum imperio exitium instare per multitudinem gentium quas ipse imperium
insurrexerat, theodosium ab hyspania accersitum purpura
[de teodosio] indutum imperio orientis et tracie prefecit dum uero
theodosius in oriente prospere cuncta gereret quidam nomine
[de maximo] maximus uir strenuus in britania inuitus creatus

imperator qui gratianum dolis circumuentum interfecit
fratrem eius ualentinianum augustum ytalia
expullit qui in oriente ad theodosium refugiens
ab ipso paterna pietate susceptus mox imperio restitutus
est ipso maximo interfecto in ultionem gratiani occisi
et valentiniani expulsi. Et ideo dicit hic Augustinus quod
gratianum deus permisit ferro interimi prima quam
pompeium magnum deorum multorum cultorem de quo dictum
fuit supra. li. iij. c. xiij quia mors gratiani uin
dicata est per theodosium mors autem pompeij non
potuit uindicari per catonem qui tamen ab ipso pompeio
quasi heres ciuilis belli relictus fuerat. hoc pro tanto
dicit quia cum apud thesaliam pompeius a jullio cesare
uictus et fugatus esset ut supra. li. iij. c. xiij deinde
fuit ad catonem sic narrat lucanus. li. viij tamquam
ad ducem et principem suum confugerunt reliquie exercitum
pompeij quos secum cato mille nauibus impositos ducens
per mare et fugiens jullium cesarem cum ipsis in affrica
applicuit ibi circumducens eos per loca arenosa et quasi
inuia ac etiam serpentibus plena militis suorum fame siti
et estu fatigatis et serpentibus et plurimis consumptis
tanta miseria affectus est cum omnibus qui eum sequuti
fuerant quod maxima eorum parte perdita a jullio cesare
se fugisse. Ipse uero postmodum cum uenisset uticam ciuitatem
quandam afferre ne sibi cesare uinceret sic supra. li. i.
c. xxiij. deinde fuit se ipsum interfecit ¶ Et istaque
regni participem fecerat etc. uult dicere beatus Augustinus
quod gratianus theodosium fecit participem regni. i. imperij
cum tamen gratianus haberet fratrem ualentinianum paruulum
magis appetens habere fidelem socium quam nimis magnum
imperium quod habuisset si sibi et fratri totum imperium reti
nuisset fuit autem valentinianus frater gratiani
ad modum paruulus secundum paulum diaconum ¶ C. xxvj.

Verum et illum non sollum in uno etc. In hoc
c. xxvj probat Augustinus idem quod in precedenti
capitulo per ea que gessit theodosius xpianissimus
imperator et facit in hoc c. duo. quia primo describit
eius pietatem et prosperitatem. secundo uero. i. quid autem
fuit eius etc. eius humilitatem in prima parte facit duo quia
primo ostendit quomodo ex pia causa interfecit unum tirampnum
s. maximum secundo ibi alium tirampnum etc. ostendit quomodo
interfecit alium dicit autem in principio huius capituli quod theodosius
tantam fidem seruauit gratiano defuncto quod fecerat ei. s.

Valentinianum ad modum iuvenem nam et ipse
Gratianus frater paulum non fuit nisi .xxviij. qui mortu-
us est restitutum in imperium interfecto maximo et pupillum
id est valentinianum qui adhuc pupillus erat paterno
custodivit affectu quem tamen destitutum omni auxilio
sine omni negotio .i. difficultate poterat de medio
abstulisse si latum regnum caritati preposuisset.

Et infra deinde cum maximus etc. hic tangit
Augustinus modum quo maximum vicit et valentinianum
in imperium restituit de quo satis habetur in hystoria tripartita
li. ix. ad cuius intelectum est sciendum quod iste maximus
postquam interfecerat gratianum sicut narrat orosius fuit
potentior exercitu quam theodosius frater theodosij fiducia erat
in duo residebat autem maximus aquilegie post
partam victoriam de gratiano et quidam comes eius
andragatius nomine summam belli administrabat
theodosius non aglogia inprovisus adveniens dum
andragatius navalli expeditione in cautum
theodosium parat preveniri ipsum a maximo ab immanissimis
germanorum gentibus tributa sollicitore nominis
exigente sine resistentia clausit cepit et occidit
quo non cognito andragatius se de navi in undas
precipitavit et suffocatus est. valentinianus vero
recepta ytalia potitus est ipso quoque primo in
gallia transiens cum ibi tranquilla re publica in pace
ageret apud viennam dolo arbogastis comitis
sui ut fertur strangulatus est et ut crederet
voluntariam sibi ipsi mortem consciuisse laqueo
suspensus est. Tangit autem hic beatus Augustinus miraculum
de Johe heremita quem teodosius consuluit. nam
sicut dicitur in vitis patrum ei dominus evidentem spiritum
prophetie contulit ita ut non tamen civibus et provin-
cialibus suis futura prediceret sed etiam imperatori
theodosio quos belli exitus haberet et quibus modis
victoriam caperet de tirannis et quas irruptiones
gentium barbararum passurus esset sepe predixit.

Et infra alium tirannum eugenium etc. hic
sciendum quod sicut narrat paulus dyaconus li. xij
in hystoria romanorum arbogastus de quo iam dictum est
post mortem valentiniani eugenium tirannum
creavit ut scilicet eugenius nomine imperatoris haberet
et ipse met imperium ageret. erat autem cultor
sordidissimus ydolorum et vix consilio audacia

potentiaque nimius. Contraxit autem undique
invictas copias vel romanorum presidijs vel
auxilijs barbarorum. Agit eugenius atque arbogastes
cum instructa acie alpium transitus teneret theo-
dosius experiens cibi ac somni in oratione totam
noctem exegit licet sciret se a suis destitutum
sed ignoraret se ab hostibus circumspectum fiducia-
liter tamen arma sumens signo crucis signum prelio
dedit ac se in bellum etsi nemo sequeretur victor
futurus immisit. Nam consultus Johannes anachorita
eum victurum hostes spoponderat cum autem ad
congressionem ventum esset vehemens turbo a parte
theodosij in ora hostium irruit quo et spicula
ab eius parte missa potenter hostibus infigit spicula
hostium repulit. Nec mora parva suorum data
strage theodosio se hostilis exercitus prostravit eu-
genius captus et interfectus est arbogastes sua se
manu occidit. de ista victoria habetur satis in ec-
clesiastica ystoria. li. xj. et in hystoria tripartita
li. xj. adducit vero ad propositum paulus dyaconus
et similiter orosius versus claudiani poete quos
beatus Augustinus hic ponit. Iste claudianus poeta
gentilis duo volumina edidit quorum primum
vocat primus maius secundum minus sed isti
versus sunt in maiori ubi agit de theodosio et sunt versus
claudiani huiusmodi. obruit adversas acies revolutaque
tella vertit in actores et turbine repullit hastas.
omnium dillecte deo cui fundit ab anteis colus
armatas hyemes cui militat ether et coniurati
venerunt ad classica venti. sunt autem classica secundum
ysidorum. li. xviij. ethimologiarum cornua que in exercitu convocan-
di causa erant facta.

Et infra victor autem sicut
crediderat etc. contra ad simulacra Jovis de quibus
hic facit mentionem sciendum quod gentiles attribuebant
Jovi tonitrua et fulmina et ideo simulacrum
Jovis efficiebat cum quibusdam radijs fulminum
de quibus ovidius li. i. de fastis loquens
de tempore quo homines de divitijs non curabant
dicit sic Iuppiter angusta vix stabat totus in ede
Inque Jovis dextra fictile fulmen erat. Ista
ergo fulmina fecerat arbogastes aureaque cer-
nentes cursores imperatoris iocantes in eius presentia
quod eis in tanta leticia ex victoria concepta permissum

de arbogaste

de Joh[ann]e heremita

fuit dixit se libenter velle talibus fulminibus ful
minari quod audiens imperator dedit eis hilari
animo illud. fuerant autem illa simulacra Jovis
consecrata secundum ritus aliquos gentilium quod sperabat
quod simulacra taliter consecrata et in summis
alpibus posita theodosio qui tunc in alpibus erat
plurimum nocuissent forsitan sperabat argobastes
quod inciperent fulmina vel tempestates. an turbines miss[a]
mora militum teodosii cum precatum fuisset ad plura
et ideo deus eius immisit turbinem validum in ora
hostium suorum ¶ Et infra in inimicorum suorum etc.
¶ Et infra non sic cinna marius et silla etc.
de crudelitatibus istorum dictum fuit supra li. ij. c. xxij.
et li. iij. c. xxvij. qui nesciebant finem dare bello
etiam obtenta victoria. cum tamen finis belli debet
victoria esse secus fuit de theodosio de quo dicit paulus
diaconus quod cupiditatem triumphandi adeo detestatus est
ut bella non moverit sed invenerit ¶ Et infra
non quievit iustissimis et misericordissimis le
gibus hic sciendum quod sic narrat paulus diaconus
li. xj. valens qui fuit frater valentiniani imperatoris
egregij et ab ipso in communione imperij assumptus ab
eudoxio arriane heresis episcopo baptizatus in
sevissimam heresim lapsus est conatusque est
catholicos persequi sed fratris auctoritate compressus
est post mortem non fratris sui imperium orientis tenuit
et impietatem quam diudum meditatus fuerat operibus
explevit lege data ut monachi militarent
volentes per tribunos et milites fustibus interfici
iussit quorum in magna multitudo precipue in egypto
martirij palmam consequuta est ac per singulas
ubique provincias adversus catholicas ecclesias et
recte fidei populos diversa sunt illata
incommoda episcopos et sacerdotes multos misit in
exilium quos postmodum tamen cum exercitum duceret
contra gotos sera ductus penitentia revocari precepit
sed tamen a gothis cum domo ad quam vulneratus
deportatus fuerat crematus est iusto dei iudicio
ut dicit orosius quia cum gothi per legatos supplicit[er]
petivissent episcopos sibi mitti a quibus possent in fide
instrui valens imperator eis doctores arriani dogma-
tis misit. ¶ Et infra placuit gentium etc.
de hoc narrat hugo floriacensis quod theodosius

contra errores gentilium insurgens lege data precepit
ydolorum templa subito teneri quae constantinus non
prohibuerat prius sacrifficare ydolis et eorum
templa claudi fecit. sed iullianus apostata post-
modum impietatem renovavit propter quod theodo-
sius omnia eorum diruj precepit ¶ Et infra quod autem de penitentia theodosij
fuit eius etc. de hoc scribit hugo floriacensis
quod cum in thesalonica civitate fuisset orta seditio
quidam iudices lapidati sunt a populo et occisi de quo
theodosius indignatus plurimum iussit omnes puniri
indistincte non secernens nocentes ab innocentibus sed
cum in die pasce interesse vellet solempnius beatus ambrosius
sibi ingressum ecclesie interdixit et eum prius penitere com-
pullit nix cum post multos gemitus et lacrimas
ac mirabilia humilitatis indicia eius penitentiam
suscepisset theodosius non omnia que sibi beatus ambrosius
imponere volebat devote et humiliter suscipiens
et executioni demandans reconciliatus est ecclesie ¶ C. xxviij.

Preunde ia illis rendendum etc. In hoc
c° xxviij ostendit beatus augustinus quod finit librorum
precedentium materiam et quod ipsius in decis libri
intentio et quod sit eius intentio in primis ia libris quibus
sequentibus et facit duo in hoc c. quia primo ostendit se in
precedentibus libris sufficienter intentum suum probasse
secundo in quarta ibi tres pores etc. quorundam presumptiones et
loquacitatem irrationabilem loquentium reprehendit
de quibus dicit infra non oportet quod eis non expedit et
vult dicere quod non expedit eis edere ea que scrip-
serunt quia omnino caret ratione et ideo non oportet ea
edere. et addit facile est enim cuique rendendum
respondisse qui tacere noluit. i. facile est ut homo
garrulus videat cuique respondisse sed licet hoc videat
alicui non propter hoc eis qui diligenter consideraverit ea
que dicunt sic videbit. et ¶ Et infra sine
studio partium etc. i. sine hoc quod studeat deffe-
dere partes aliquas solum huius studium ad hoc quod
possit invenire ipsam veritatem ¶ Et infra quia
satirica. i. poetica. dicitur enim poete sathirici
secundum ysidorum li. viij. ethimologiarum a quibus vicia generaliter
carpuntur nec vetabat eis pessimum quemque scribere
¶ Et infra ait tullius de quodam qui peccandi
licentia felix appellabatur etc.

Incipit liber vi^{us} Cap^{m} primum.

Quinque superioribus libris etc. hic
incipit liber vi^{us} in quo de diis
seu contra deos incip^{t} nonus tractat^{us}
naz in precedentibus quinque libris
probauit beatus Aug^{us} quod cultus multorum deorum non
confert ad felici^{tatem} seu prosperi^{tatem} vite presentis in his
non quinque libris sequentibus ostend^{it} quod nec etiam
confert ad felici^{tatem} uite future. Ad in^{tellectum} non pres^{entis}
que beatus Aug^{us} obseruat in hijs quinque libris sciendum
est quod deorum duplex est diuisio. Vna quam pon^{it}
Aug^{us} sup^{ra} li. iiij^{o} c. xxvij cuius autor est
scenolla pontifex qui dicit quod est triplex genus deorum
a poetis traditum. Aliud a principibus ciuitatis
et alijs aphis. Et sic hic est triplex theologia
scilicet poetica ciuilis et phisica id est naturalis que diuisio
est Varronis ut patebit infra li. i^{o} c. v. primo
igitur beatus Aug^{us} disputat contra theologiam poeticam et
ciuilem secundo contra phisicam et hoc facit viij li. Secunda
diuisio seu distinctio deorum est quod aliqui sunt
dij plebei qui inferioris ordinis et aliqui sunt
dij proceres siue maiores uel selecti id est superiores
gradus dei selecti qui seorsum electi et patet ista
distinctio sup^{ra} li. iiij^{o} c. viij et ix primo igitur
disputat contra deos plebeos ex prin^{cipali} intentione
secundo contra deos selectos et hoc facit in vij li. liber
non iste vi^{us} continet xij capitula in quorum primo facit
duo quia primo premittit que quedam premium secundo
ibi ceterum quis fecerit dici etc. prosequitur suum
tractatum et principale intentum. In primo autem
facit duo nam primo recitat que acta sunt in precedentibus
ostendens quod tractatum sit sufficienter et forsitan plusquam
necesse fuerit contra eos qui posuerunt multi^{tudinem}
deorum colendam propter adipiscendam felici^{tatem} vite
presentis dum tamen illi contra quos disputatum est uelit
rationi acquiescere et non pertinaces esse. Vnde pertina-
cibus nullus posset tractatus sufficere. Secundo ibi
nec igitur quoniam deinceps etc. ostendit quod in futuro tractatu re-
stat agendum et a quo sit incipiendum et cum quibus finaliter
negotium sit agendum quia cum philosophis et non cum aliquibus sapientibus
de necessi^{tate} qui uidet et si non audeat prius improbare
errorem populi tamen aliquo modo ostendunt sibi errorem
populi displicere. ¶ Et infra. ceterum quis fecerit etc.

hic incipit tract^{atus} Aug^{us} prosequi principale intentum
suum in hoc libro intendens probare quod dei plebei non
possunt felici^{tatem} vite eterne conferre de quibus dijs multa
dicta sunt sup^{ra} li^{o}. iiij^{o}. in diuersis capitulis precipue
autem c^{o} viij. ca^{o} xj et c. xxj. et ca^{o} xxiij et
xxiiij^{o} et probat Aug^{us} in residuo huius capituli
intentum suum tripliciter primo per dicta Varronis qui
ut sup^{ra} patuit li. iiij. c. xxij. ita distribuit singulis
deorum istorum sua officia quod est derisibile petere ab
uno id quod pertinet ad officium alterius ut puta
petere a nimphis quod sunt dee aquarum vinum et ita
videtur hoc dicendum sicut verba repugnantia que proferunt
mimi in theatro ut prouocent homines ad risum Igitur
si non habent in potestate sua uitam id est mimi sicut mimi
est in potestate liberi id est bachi qui tamen non potest dare aquam
non est possibile quod possent dare uitam eternam Vnde dicit
Aug^{us} an non putasset ille etc. scilicet Varro qui de ciuitate
et patria commendat ut patet sequenti ca^{o}. ¶ Et infra
Nonne ille cachinnantes etc. dicit nimphas esse faciles
ad cachinnos et risum quia nimphe quas dicebant
gentiles deas in rei ueritate erant demones.
demones autem qui illudunt hominibus de nocte ducentes
eos per deuia cum ceciderit homo in fossatum uel aliud infortunium
sibi acciderit abscedunt cum cachinno et risu ¶ Et
infra adoctis solere etc. id est Varronem ut sup^{ra} li. iiij^{o}
c. xxij. patet et ponit hic sicut et prius cum de solo Varrone
loquitur plurale pro singulari uel ideo loquitur in plurali
quia erant aliqui qui Varronis doctrinam approbabant
ut patet in sequenti capitulo. ¶ Et infra quia ob res sicut
de regno etc. hic secundo probat Aug^{us} suum intentum per ea
que sup^{ra} li. iiij^{o}. probata sunt. probatum enim fuit ibi quod
dij falsi non possent dare regnum temporale alicui igitur
multo magis non possunt dare uitam eternam et feli-
citatem ¶ Et infra neque enim propterea etc. excludit
hic quandam responsionem que posset dari ad argumentum
iam factum uidelicet quod non decet maiestatem deorum dare
ita modicum bonum sicut est regnum temporale sed hoc exclu-
dit Aug^{us} quia licet verum sit quod apices et culmina regni
temporalis in rei ueritate sit contempnendi tamquam modica
tamen ipsi dij non sunt ita digni ut eorum potestati commit-
tantur. ¶ Et infra uel qui plebeiorum uel qui proceruum
deorum etc. de dijs plebeis multa dicta sunt sup^{ra} li.
iiij^{o}. c. viij. de dijs non proceribus et maioribus dicitur etiam c^{o} viiij

diuisio deorum

triplex theologia

dij selecti

¶ Et insuper huic accedit etc. hic est pars Aug. iterum sum et facit talem rationem in parte agit contra illos qui dicunt multos deos colendos propter bona futura post hanc vitam et non propter bona praesentis vite que sunt ex istas disputatum fuit in quinque libris precedentibus tu ponam quod ita sit sic dicunt illi quorum dicta reprobavimus in libris illis puta quod quilibet deus possit explere officium suum puta dea iuventas potest dare robur iuvenibus et fortuna barbata barbas

fortuna barbata — cuius est officium dare barbas adhuc propterea non posset ipsi dare vitam eternam nec aliquid boni in futura vita ubi nec est iuventus nec barba quanto magis eo quod officia sua explere non possunt ut patet de hijs qui colunt eos qui non magis reportant ea que dicunt in partem deorum quos colunt quam alij colentes / unde fortuna barbata non vestit barbis malas .i. maxillas cultorum suorum nec etiam qui non colunt eam propter hoc sunt glabri .i. sine barbas ¶ Ca. ij.

Quis marco varrone etc. in hoc capitulo ij. ostendit quante auctoritatis fuit varro apud alios scriptores romanos ut per hoc pateat quod non immerito adducit in testimonium contra romanos cultores deorum multorum etc. quod si destruatur sua sententia de dijs destruitur et cultus deorum romanorum fuit autem marcus varro

de marco varrone — secundum eusebium tempore augusti nam eius ipsius anno xv prope nonagenarius moritur ex quo patet quod ipse et tempore iulij cesaris vixit et tempore bellorum civilium et ita cicero qui fuit tempore iulij cesaris et varro contemporanei fuerunt sic autem Aug. in hoc capitulo ij. qui primo ostendit quante reputationis fuerit. secundo ibi iste inquam vir tantus ingenio etc. ostendit quod quantum conveniat potest ipse de dijs male sensit primum non ostendit tam per dicta tullij quam etiam per dicta terrentiani Tullius enim in libris achademicis valde commendat varronem sunt autem tres libri achademicorum tullij in quorum primo dicit Tullius id quod hic allegat Aug. ¶ Et infra et in eis libris etc. hic notat Aug. verbum tullij de varrone. Nam tullius tenuit doctrinam achademicorum philosophorum qui negant omnem certitudinem ut patet in libris achademicis et tamen loquens de varrone cum omni certitudine commendat eum dicens sine ulla dubitatione doctissimo et ita tullius contra sue opinionem proprie ¶ Et infra in primo ante libro etc. perstringit eorum quod hic dicit tullius patet que ex hijs dicit Aug. sequenti capitulo ubi magis librorum varronis commemorat ¶ Et infra terrentianus ellegantissimus etc. ¶ Et infra iste inquam vir tantus etc. hic ostendit Aug. quod quamvis potest varronem male sensisse de dijs romanorum hoc autem potest quamvis primo quod multa contemnenda et detestanda scribit et de eis, et non est verisimile quod tantus vir sentiret in corde suo talia per se esse vera, et quod dicit se timere ne dij pereant a memoriis hominum et civitatum et ideo libros scripsit de dijs ut eorum memoria remaneat aput bonos, et hoc dicit magis esse utile quam quod metellus et eneas fecerunt et tamen dicta legenda prodidit de dijs et non occultavit ea sicut alij qui sacra deorum occultaverunt sed ea publicavit que religioni vere et iudicio omnium sapientum valde repugnant, et ideo videtur quod aliter sensit quam scripserit sed quia non audebant contra consuetudinem, et legem civium clare exprimere id quod de dijs sensit ideo ea quibus movebatur ad male sentiendum de ipsis exposuit sub specie commendande religionis de metello non quo extulit vestam de incendio dictum fuit supra li. ij. c. xviij. de enea et quo tullit deos penates de incendio dictum fuit supra li. i. c. tertio ¶ C. iij.

Quadraginta et unum libros etc. in hoc capitulo iij. arguit beatus Aug. contra deorum cultum ex libris varronis et facit duo quod primo tradit nimium ordinem et distinctionem librorum varronis. secundo ibi in hac tota serie etc. ex ordine librorum eius et ex ordinis includit contra deos cultum ad primum dicit Aug. eum scripsisse xli. libros in quorum xxv. tractat de rebus humanis et eorum primus est quasi proemialis, reliquos vero xxiiij divisit sine quatuor partes in quatuor senarios librorum de rebus vero divinis scripsit ceteri xvj. libros quorum primus est prohemialis residuos vero xv. libros divisit sine quinque partes in quinque ternarios librorum ¶ Et infra tertius de xv. suus sacrorum iste xv. habebat speratem curam

sacrorum et perant sacris. Iste etiam sic dicit Agellius li. i. cum dij immortales consulendi sunt ad libros sibilinos tamquam ad oraculum adeunt. ¶ Et iste primo duo eorum de sacellis aliud de sacris edibus. Differentia fuit inter sacella et edes sacras. sic est modo inter capellas privatas que deserviunt usum domini uel familie et ecclesias comunes. Nam in sacellis colebantur dij penates quos quisque iuxta devotionem suam sibi elligit aut fecit. Edes non sacre erant loca publica. Loca non religiosa sunt ubi est sepultura et si non sit ibi sacellum uel templum ut patet Institutiones de rerum divisione §. religiosum. dicit autem trebatius li. ij. de religionibus quod sacellum est locus parvus deo sacratus cum ara. ¶ Et ista unum dedit consecrationes aliud sacra privata etc. Consecratio est actus sacerdotis quo aliquid consecratur sed sacra privata et publica dicebant ea que pertinebant ad cultum deorum privatorum et publicorum sicut libri ornamenta simulacrorum et ipsa simulacra et sacrifitia et huiusmodi. ¶ Et ista dei certi etc. deos certos vocat eos quorum offitium erat certum uel origo et institutio etiam certa tum erant de ordine plebeiorum deorum distinguit eos varro contra deos precipuos dij isti erant quorum offitium et institutio certa fuit sicut patet supra li. vij. c. xvij. ¶ Et ista in hac tota serie etc. hic incipit augustinus quod deos ostendens quod a nullo deorum quos distinguit varro potest homo vitam eternam sperare et hoc quia uel quidem isti sunt ab hominibus uel a demonibus. Nam bonis tamen sic ipsi greci et alij cultores deorum vocant aliquos demones bonos sed a demonibus mallis ut probat per dicta varronis. Est autem hic sciendum quod demon in greco secundum ysidorum li. viij. ethimologiarum dicitur quasi peritus et futurorum presciens. Unde apud eos demones distinguit in cachodemones et calodemones id est in malos demones et bonos cachos enim idem est quod malum. ¶ Capitulum iiij.

Differentia inter sacellas et edes sacras

demon

Varronis igitur consitentis etc. In hoc capitulo iiij. confirmat augustinus hoc quod supra dixerat gaudendo de mente varronis videlicet quod varro malle sensit de dijs romanorum quam quamvis non auderet palam exprimere dedit tamen hoc subtiliter intelligere et facit augustinus in hoc capitulo duo quia primo recitat dicta varronis et postmodum aut enim de omni natura etc. Ex illis dictis arguit ad propositum suum ubi etiam facit duo quia primo probat intentum suum ex dictis varronis que recitavit in hoc capitulo secundo. i. ita se libros etc. postea intentum ex dictis eiusdem recitatis supra li. iiij. capitulo xxxj. ¶ Capitulum v.

Deinde illud quale est etc. In hoc capitulo v. ostendit beatus augustinus quod varro distinguit triplicem theologiam id est rationem vel sermonem de dijs. nam theologia dicitur a theos quod est deus et logos quod est sermo uel ratio et facit in hoc capitulo duo nam primo ponit triplex genus theologie secundum varronem ostendens quomodo singula nominantur secundo ibi primum inquit quod dixi etc. prosequitur dicta varronis de singulis illis tribus generibus quantum ad primum sciendum quod ista divisio triplicis theologie quam ponit hic varro concordat cum ea quam posuit scevola pontiffex ut patet supra li. iiij. capitulo xxvij. et forte accepit eam a scevola quia scevola precessit cum tempore. ¶ Et ista primum igitur quod et cetera prosequitur autem dicta varronis quo ad singula genera predicta theologie et secundum quod sunt tria genera sed hoc dividitur ista pars in tria nam primo prosequitur dicta varronis de theologia poetica secundo de theologia phisica tertio de theologia civili secundo ibi videamus quid de alia etc. tertia ibi dixit aliquis hec duo etc. ¶ Quantum ad primum genus varro satis potuit et audebat dicere expresse id quod sensit. Unde id genus expresse improbat tamquam fictum opprobriosum. Nam poete fingunt deam unam natam ex capite Iovis scilicet minervam que est dea sapientie seu potius dea artium. ponunt et bachum qui est deus vini natum ex femore Iovis. Nam fingunt quod semelle concepit bachum ex Iove qua postmodum fulminata priusquam esset matura ad partum Iupiter alegavit eum femori suo donec compleret tempus maturitatis.

Versus ovidii

ut ovidius · li · de fastis expletum est patrio corpore matris opus · similiter et vulcanus fingit de femore iunonis esset natus sed ysid · li · viij · ethi^{or} · Item fingunt deum ex guttis sanguinis esse natum putta venerem · Nam ut patet in scintilario poetarum fingunt saturnum patris sui celij virilia abscidisse et in mare proiecisse · et ex ipsorum cruore spumaque maris venerem esse natam · Item fingunt deos furari ¶ Nam mercurius qui esse deus furum fingitur et ut patet · li · ij · methamorph · furatus est boves apollinis cum videret eos sine custodia et abscondit eos in silva inter montes · Item fingunt appollinem captum amore filie admeti regis servivisse · Admeto sub specie pastoris de quo facit ovidius mentionem · li · ij · methamorph · et aug^{us} · li · xviij · c · xiij · Item fingunt deos adulteria commisisse sic de Iove summo deorum dictum fuit supra · li · iiij^o · c · xxv · et de adulterio martis cum venere dictum fuit · supra · li · iiij · c · x ·

¶ Et infra videamus quid de altera etc. hic prosequitur dicta varronis de theologia philosophica · de qua varro recitat diversas oppiniones philosophorum · Nam multi philosophi quorum ymaginatio non transcendit corporalia credebant deos esse corpora quedam et ideo quales oppiniones habuerunt de corporibus tales habuerunt de dijs · Et notat hic Aug^{us} quod varro hanc theologiam non improbat tamquam fictam et falsam sed dicit quod diversitas oppinionum quas philosophi habent de dijs facilius auditur in scolis quam extra in populis quia tamen varro licet theologiam poeticam reprobaverit tamquam falsam tamen de illa non negavit quin libenter audiretur a populis ¶ Et infra o religiosas etc. hic arguit Aug^{us} contra romanos quia libenter poetas de dijs loquentes turpia audiunt quod non dicit O religiosas aures etc. yronice loquitur addit non loquendo proprie et assertive atque in his et romanas quia sicut · dicit huguitio nomen gentes alicuius quandoque ponitur pro condictione illius gentis et sic ponitur in proposito sic etiam posuit supra · li^o · ij · c · xiij ¶ Et infra dixerit aliquis etc.

hic prosequitur dicta varronis quo ad tertium genus theologie videlicet civilis et facit hic duo quia primo agit de distinctione generis huius ab alijs duobus · secundo ibi intueamur sane etc. ostendit quod pertineat ad theologiam civilem · circa primum facit duo ostendit · n · primo quo secundum varronem civilis a fabulosa distinguitur · secundo ex distinctione civilis a naturali · ostendit civilem esse mendacem et excludendam a populo ¶ Et infra quia sicut scripsit prius · sicut varro ut ipsemet fatetur et dictum fuit supra li · isto · c · iiij · ¶ Et infra intueamur sane etc. hic ostendit secundum varronem que pertineant ad civilem et facit hic primo quod dictum est · et deinde ibi adhuc quod sequitur etc. ostendit quod secundum dictum varronis theologia naturalis preponenda est civili ¶ Et infra ubi sunt ludi scenici ubi etc. ¶ de scenicis ludis quid sint dictum fuit supra li · i · c · xxxj · hos namque ludos ponit varro inter res divinas ut dictum fuit supra in hoc · li · c · iij de quibus ut ibi dicit varro tamquam de rebus divinis libros scripsit et vult beatus Aug^{us} habere ex verbis varronis habere quod theologia poetica · i · fabulosa sit a civitate instituta quia civitas ad hoc ordinavit theatrum ut in scena theologia fabulosa ageretur et per consequens non est distincta ista theologia totaliter a civili quod etiam patet quia varro posuit illos ludos inter res divinas · ¶ Cap^m · vj ·

O marce varro etc. In hoc · c · vj · reprehendit beatus Aug^{us} varronem et facit hic tria quia primo reprehendit eum de simulatione et fictione quia · sicut · aliter scripsit et fecit et aliter sensit · secundo ibi · dicis quippe etc. reprehendit dicta eius de theologie civilis et fabulose distinctione · tertio ibi sequestrata igitur etc. ostendit quod nec a dijs pertinentibus ad theologiam civilem nec etiam pertinentibus ad theologiam fabulosam sit vita eterna speranda · dicit autem Aug^{us} in principio huius capituli varronem hominem acutissimum et sine ulla dubitatione doctissimum alludens yronice verbis tullij positis · in hoc li · c · ij · de varrone ¶ Et infra virtutes civiles velis nolis ne offendas hoc idem · dicit Aug^{us} · quia varro libere enominat

i. exposuit intentionem suam de diis fabulosis dicens eos falsos et fictos, et idem oportet eum necessario concedere de diis ciuilibus. ¶ Et infra dicis quippe fabulosos etc. hic reprehendit distinctionem Varronis qua distinguit triplex genus theologie. penes triplex genus deorum. et ostendit Augustinus quod non est distinguendum sic quia dii pertinentes ad theologiam fabulosam et ciuilem sunt idem. et ideo potuit aliter rationabilius distinxisse. et patet intentio Augustini. ¶ Et infra sequestrata igitur etc. ostendit quod a diis scenicis et ciuilibus non sit vita eterna speranda. et primo probat intentum ex deorum uxorumque turpitudine. secundo ibi hoc cum dicimus etc. excludit quandam responsionem que dari posset in deffensionem falsorum deorum. In prima uero parte dicit se uelle sequestrare theologiam naturalem ad hoc tractatum quia de illa infra libro viij. quia per totum differendum erit ¶ Et infra hec cum dicimus etc. hic reprobat quandam responsionem et facit hic duo quia primo illam responsionem que dicit ea que fiunt a poetis turpiter fieri non autem que a sacerdotibus in cultu deorum reprobat per rationem secundo ibi denique cum memoratur etc. reprobat idem per dicta Varronis. Ubi sciendum quod Augustinus adducit contra responsionem duo dicta Varronis quorum primum dicit theologiam ciuilem distinctam a duabus aliis non sic omnino disparatam quod nichil commune haberet cum eis immo habet aliquid commune cum utraque et ab utraque scilicet tamen poetica quam naturali multa accipit magis tamen deberet accipere a theologia naturali et ita in hac auctoritate Varronis tangitur id quod deberet fieri. Aliud uero dictum Varronis exprimit id quod est factum, quia scilicet theologia ciuilis magis debebat conuenire cum naturali quam fabulosa seu poetica tamen quia poete causa delectationis scribebant et delectabilia ideo populus fuit magis inclinatus ad poetas quam ad philosophos. i. naturales hoc est naturalia scribentes. Et sic addit Augustinus in rei ueritate poete talia scripserunt qualia dii uolebant scribi et a populo exhiberi tam in moribus quam in theatro ut alias libro ij. sepe dictum fuit ¶ Capitulum vij.

Reuocatur igitur ad theologiam etc. In hoc

c. vij. ostendit beatus Augustinus quomodo iste due theologie scilicet ciuilis et poetica se habent ad inuicem, et probat in hoc c. duo nam primo probat quod theologia ciuilis non distinguitur a poetica sic omnino disparata. secundo ibi epulones etc. ostendit quod ciuilis non sit honestior quam poetica. Circa primum uero duo facit quia primo concludit ex dictis in precedenti capitulo quod theologia fabulosa reuocatur ad ciuilem tamquam conueniens cum ea ut patet ex inmediate dictis et allegatis. Vocat autem hic theologiam poeticam que scilicet dicitur poetica ab eius auctoribus fabulosam uero quia fabulis traditur et theatricam quia in theatro extra scenam i. domunculam poetarum actitatur a mimis, et scenica quia in scena a poetis recitabatur et canebatur. Secundo ibi et hec tota ostendit quod theologia fabulosa sit pars quedam theologie ciuilis et non sic pars quedam a toto abscissa, et minus toti adherens sed sic pars que suo toti optime congruit, et hoc probat quia tales sunt effigies deorum in templis quales describuntur a poetis ut probat discurrendo. Constat autem quod dii templorum et quos sacerdotes et populus colunt pertinet ad theologiam ciuilem. et ita uidetur manifeste quod theologia ciuilis quo ad deos non distinguitur a fabulosa. ideo ciuilis conuenit cum ea sic totum cum parte quia ciuilis habet duas partes. i. duos modos colendi deos eosdem quorum unus est in templis et pertinet ad sacerdotes, et alter est in theatro et pertinet ad poetas, et est etiam pars eo alia causa quia theologia ciuilis multo plures deos habet quam fabulosa sed tamen nullum habet fabulosa quem non habeat ciuilis ¶ Et infra apollo ephebus etc. Ephebus dicitur puer lucidus et totus pulcer et sic fingitur simulacrum apolinis. i. solis. ideo autem sic pingitur secundum ysidorum quia sol quotidie oritur et noua luce nascitur ¶ Et infra nunquid dyana theatrica etc. dyanam theatricam uocat dyanam que in theatro colebatur more poetico que fuit dea uenatorum, et ideo fingebatur cum arcu et sagittis quia radios ex se luna emittit ut patet per ysidorum libro viij. et hieronymum urbanam dyanam uocat ciuilem

de lectisternijs deoꝝ

que in templo colebat q̄ ē fingebat cū armis ꝛ nō simpl' ut uirgo · i · nō solū ut una virgo simplex · i · mitis mansueta ꝛ q̄posita ut virginē decet ēē ¶ Et infra scenicus apollo ꝛc̄ vult dicere q̄ apollo scenic' · i · q̄ in scena colitur ꝛ pingit eodē modo tenens cythara sic apollo delphic' · i · sic apollo apd delphos ī templo suo tenet vbi ei fuit pcipuū templū suū · ſo nō cū cythara pingit q̄ ſm ysido' · li · v · ethy° apollo pmus cytharā inuenit ¶ Et infra quid de Ioue ꝛc̄ · hic ont Aug' ex q̄da dea · s · nutrice Iouis quā posuerunt ī capitolio roāni quādā q̄pi q̄fitebantur ī facto Iouē fuisse hoīem · et per q̄ns multo mag' deos alios cū Iupit' fuerit sūmus deoꝝ Istud autem factū nō fuit poetaꝝ ſ; ciuiū et ptinebat ad theologiā ciuilē Nutrix nō Iouis ſm remigiū sup marcialē fingitur vesta terrestris q̄ ignis terrestris nutrit ignē celestē · oui' uo · li · v · de fastis dic nutricē Iouis fuisse caprā amalteā cui' lacte nutriebat' Iupiter quē Naus Amaltea in siluis absondit ne a saturno filios suos devorante fuisset inuent' et dedit sibi lac · capre sue quā pt'modum Iupiter ad celū transtulit · ꝛ lucē ī cello iam signū quod vocatur capricornus ¶ Et infra Nonne attestati sunt euemero · i · talli scriptori et auctori greco de q° fiet au infra · li · vij · c° xxvj · mentionē ¶ Et infra Epulones ꝛc̄ · hic ont btūs Aug' q̄ ciuilis theologia etiam quantū ad illā partē q̄ ad templa ꝛ sacerdotes ptinet nō est decentior nec hoēstior q̄ fabulosa et primo pt' hoc ex ritu et mō ac cū colendi deos in templis ſo pbat hic ex q̄dictione sacerdotū p quos colluntur ī templo ī eosdē tū hoīes ꝛc̄ · et pmo ont pp°" suū ex his que patent · ſo ont q̄ male lz sentire de his q̄ latet ī quid de sacris ꝛc̄ pmo pbat tripl' · pmo ex collendi mō · ſo ex ea · i · vn etiā illud ꝛc̄ tertio ex loco ibi sacra sunt Iunois ꝛc̄ Quantū ad pm' sciēn q̄ sic

Apollo scenic'

Nutrix Iouis

de capricorno

sup' li · iij · ca° xvj · cū de lectisternijs deoꝝ agetur dictū fuit q̄suenerunt romani ī honorē deoꝝ ipos quāi ad epulas ꝛ q̄uiuia inuitare ꝛ propter hoc lectos sternere quibꝫ dij recūberent Tang' q° h' Aug' q̄ ī q̄uiuio Iouis posuerunt sacerdotes pasitos · i · iuxta positos seu situatos ad mensam Iouis quos parasitos deos fierebant epulones · i · q̄ sunt epulantes cū Ioue Vel Aug' q̄temptibilr de dijs illis loquens vocat eos epulones · i · voraces et glutones sic ꝛ alias sup' li · iij · deos sepulones / et beluones vocauit · dic uō Aug' q̄ modus colendi qui fit in templo nō differt a cultu sinmico quo sollent immū teat' deos effigiare et tū iste mod' collendi fuit a varrone approbatus · ¶ Et infra vn et illud ꝛc̄ hic ont Aug' q̄e in ea deos collendi nō ē maior honestas theo ciuilis q̄ fabulose · et h' pbat p quādā meretricem quā rom deam fecerunt q̄ pplum romanū scripsit heredē suū · de q̄ meretrice dixi sup' · li · iij · c · xx · vel forsitan ista de q° fit h' mentio fuit vna alia ꝛ sic coluerunt duas meretrices · varronē uō q̄ h' recitatur ab eo Aug' de editio · i · custode ꝛ tutore edis herculis qui de dijs duobus q̄ambꝫ lusit fortunā manus vni' attribuens sibi et fortunā alterius herculi et de dicta meretrice ponit ē Macrobius de saturnalibus · li · i · et addit q̄ hec q̄tigit tempore anci qui fuit quartus rex romanoꝝ et q̄ meretrix prima fuit sepl'ta in loco celeberrimo ciuitatis et q̄stitutū fuit sacrificiū qd' p flamine dijs manibꝫ eius sacrificaretur · vnde nō videt' macrobius sentire q̄ ipa facta sit dea / sed q̄ dijs manibꝫ pro ea sacrificium fieret · dij manes sunt dij infernaliū aiaꝝ ¶ Et infra sacra sunt Iunonis hic ont Aug' ex locis de quibus potissime celebrantur sacra deoꝝ qd' nō est maior honestas in theo' ciuili q̄ fabulosa Nam ī potissime celebrant' sacra deoꝝ ubi poete fingunt aut forte hystorice et vere narrant turpitudines deoꝝ q̄missas sic sacra Iunonis in samo insula potissime celebrantur

de meretrice quā rom deam fecerunt

de editio

de dijs manibus

Sacra Iunonis

Sacra cereris

ubi ipa fu suo Jovi desponsata fuit et sic i
sac cereris celebrant potissime ubi filia eius
proserpina que dicitur dea infernorum quia cereris
ibi rapta filia sua quesiuit et cultores ce
reris in memoria illius facti eam ibi querunt
Fuit autem locus rapine in sicilia secundum ovidium
li. iiij. de fastis ubi narrat fabulam de rap
tu proserpine. Item sacra veneris coluntur
a sacerdotibus ubi adon vel adonis amasius
eius fingit fuisse ab apro interfectus, et
singulis annis plangitur a cultoribus et
sacerdotibus veneris, de qua fabulam fingit
ovidius x. methamorph. ubi dicit quod venus
istud eius anniversarium celebrari cum luctu
di. ezechiel. viij. Ecce ibi mulieres plan
gentes Adonidem. dic autem yeronimus quod secundum
fabullas adon fuit iuvenis pulcerrimus
amasius veneris quem prius occisus in mense
iulio deinde revixisse narrat cuius anni
versarium celebrant solempnitate in qua
plangit a mulieribus quasi mortuus et postea
ea reviviscens canit atque laudatur
Item sacramenris deum .i. deorum que berescinthia
appellatur proserpine celebrant ubi Athis
iuvenis pulcerrimus fingit ab ea castratus
in cuius facti memoria etiam sacerdotes
cybellis qui et galli dicuntur plagiunt
athyn castratum sua propria infelicitate
quia etiam veraciter et realiter in templis ca
strant se ipsos ut factum illud expressius representet
de istis non gallis et cibelle recto muliebri
achi castrante dixi supra li. ij. c. iiij. Et
infra quid de sacris etc. hic ondit aug.
quod presumendum est multo turpiora fieri in
occultis ex quo tam turpia publice colebant et
innuit aug. quod turpissima fiebant per predictos
sacerdotes matris deorum quos hic vocat
abscissos et molles. Et infra cosdem tamen
homines etc. hic ondit ex qualitate sacerdotum
quod nulla honestas fuit in cultu deorum, exquo
per tam fedos et inhonestos sacerdotes qui sunt
etiam scenicis inhonestiores sacra celebrant
in templis et tamen scenici sunt infames

ut supra li. ij. c. xiiij. dictum fuit. A multo
fortiori isti sacerdotes sunt infames quos i
propter nimiam turpitudinem hystriones scenici
in suam societatem non admitterent quia licet hystri
ones emulatores quam galli realiter faciunt in
theatris fingant quibusdam signis, non tamen realiter
eam faciunt sed eam horrent, vocat etiam Au.
obscenitatem theatri temelitatem a musicis scenicis
qui in organis et choris et citarris secundum ysidorum
li. xviij. ethimologiarum percinebant .s. in theatro dum
agebant ludi scenici qui dicti sunt temelici
eo quod stantes super pulpitum quod temele voca
batur canebant. unde temelici inter officiales
scenicos ponit. Capitulum viij.

Ad eum habent ista phisiologicas
etc. In hoc capitulo viij. arguit Aug. contra
illos qui ea que fiunt in deorum ho
norem dicunt fieri ad representandum quasdam
rationes naturales ut sic excusent ea que exhibent
diis secundum theologiam civilem, et arguit contra istam
excusationem quadrupliciter primo quia non est ad
propositum nam agit hic de theologia. non autem phisio
logia .i. de ratione dei non est alterius quam dei
secundo sic autem interpretationis etc. arguit contra eam
quia ex ipsa interpretatione rationis naturalis quam fa
ciunt sequitur propositum nam dicunt quod mater deorum est terra
ex quo sequitur quod dij genti sunt terrestres 30.
tertio tamen quomodo etc. arguit contra ea
quia quedam fiunt in cultu deorum que sunt contra
naturam sic abscissi et molles de quibus dictum fuit
in precedenti capitulo muliebria patiebant et se
masculus super posuerunt, et quarto in arguit
contra ea quia eodem modo excusat theologiam civilem posset
excusari theologia fabulosa et facit hic duo quia primo
probat per exemplum de saturno filios devorante ut fingitur
a poetis quod theologia poetica posset excusari per interpreta
tiones rationum naturalium sic et theologia civilis, et tamen
non obstantibus huiusmodi interpretationibus reprobat confir
mat autem per interpretationem de saturno per varronem
Est autem hic sciendum quod omni fabule poetice subest
aliquid veritatis secundum intentionem poete fabulam fingentis
unde secundum ysid. li. viij. ethymologiarum officium poetarum est ipsam
veritatem sub quibusdam integumentis enarrare

de saturno

vn alique fabulle hnt expone phica alique
hystorica et alique morale. Expo no fable
de saturno filios devorante quia hic ponit aug
est expositio phica ht tn alia expositioez hysto
rica qr .s. saturnus rex crete pr iovis vei
neri et fuit erga filios suos multu crudelis
deinde i eo nimiro ofilio rc. Assignat eaz
qr prudentes viri sic varro et alii poeti
ca thologia reprobauert et no civile. et
dic qr ideo civile no reprobabant exfisse
qr no audebat z io reprobabant ea in
sue sili reprobando .s. poetica q silis e alii
nam ambe ridente fabulose et ambe ciles
i laz ludi scenici quoz tota sba qi osistit
in fabulis recitandis cantadis et actitadis
venerantu deoz cultu exhibet ¶ Et ista quo
igit vite etne rc. ocludit hic oclusioez
principali intenta vz qp adiis civilibz no
est vita etna magis speranda qz adiis
fabulosis cum sint per omnia siles et eos e
fuisse hoies ipe effigies deoz ondut ¶ C. viii.

Quid ipsa minimu rc. In hoc
c. viii. ont bts aug ex officiis
deoz civiliu qp no sit minor
turpido tholoe cilis qz fabulose z scenice s
potius maior. Et fac i hoc c. duo qr primo
ont qp dem est. so e hoc ocludit qp adiis
civilibz no sit vita etna speranda qe
q pn ln i pri septi li. ibi vii qr st abc
rc. pma ps didit in tria qr primo discur
rit p offia deoz ons qsta sit i ipis vana
supfluitas z turpido. z i cant ad h rc
inebit ex illis q cos q tholo cilez tholoe
fabulose tamq honestiorez pponut z 3o
i qua tam dii rc. ont deoz immuditia q
i mundiciis fabulosis delectant. Quantu
ad primu q tang diversa offitia deoz
prter que fm varrone ut dictu fuit sup
li. isto .c. i. ops a singulis diis solu pete
ea que suis ogruut offitiis quoz z offia
pro parte distinxit aug sup. li. iiii. in
diversis cais ¶ Et infra ad hec ad
dut rc. vult aute h dice aug qp i festo

bachi .i. liberi pris addebant mulieres ad
celebrandu bachanalia .i. sacra bachi z eummi
z ille mulieres sic iebriat uino qp videbat
oio isanire. Ista bachanalia asenatu post
modu phibita fuit pp turpitudine facino
ris ut dic hic aug. z infra li. xviii. c. xiii.
tu z alia caz narrat tit. liui de bello ma
cedonico li. viii. dic eniz qp de grecia venerat
qda qui dicebat se uelle doce novu ritu
colendi bachuz h at i pri fuit bachanalia
ab honestissis matrois de die celebrari. p processu
no temporis otinuatu est negotiu cu nocte
et tandez de nocte fiebat totu. vn tuc cept
tu viri qz mlres i mag nuo ofluere ad
locu queda ubi celebrabat festa z sacra
ista Comissaqz fuit infinita facinora
virorum puerorum ac mulieru z venientes
ad locu q nolebat eis assentire occidebat
et occultabat. tande p quada hyspana
ancilla cuidaz matrone romane q dnaz sua
illuc sequuta fuerat cui displicuerit ea
que viderat. et p quenda iuvene cui ipa
omia revelaverat pvenit res ad notitia
osulis qui diligenti inquisitioe phita omis
reos victos qui aphendi potuert de assensu
senatus fecit occidi quoz erat virorum multa
milia. phibita fuit. q deinceps bachanalia
celebrari et inhibitu nequis ritu novus
absqz senatus assensu i urbe introducet. de
isto e facit mentione vali. li. vi. c. iii. sic
dicens spurio postumio albino z q. marcio philipo
osulibz mandavit senatus ut de hiis que sacro
bachanaliu incesto usu fuerant inquirerent
aqbz cu multe ecent inuente i oes animadvertit
lateqz patentes opprobrii deformitas sup
plicii severitate adempta est ¶ Et infra
ne deus silvanus rc. Iste silvanus agrestis
dictus est pan qui deus incubus dicit de quo
loq aug infra li. xv. c. xxiii. Iste aute
qui est deus silvestr io qi horrens agricultaz
tribz signis culture fugat quoz vnu signu
ptinet ad incisionez arborum q pced necio
cultura loca nemorosi z m. ptinet ad ofectioez

bachanalia

de deo silvano s.

farris. 3ᵐ ad coacernatione̅ frugu̅. istos
enim signis tres dij imitant̅ q̄ mulie̅re post
partu̅ deffendant a siluano ⁊ pꝫ itēr⁹ aug̃ tu̅
ysidor⁹ dic̅ q̄ siluan⁹ uel pan est deus rusticoꝝ
que̅ fingunt ex illi spe̅ eloꝝ h̅t enim cornua
in silitudinē radioꝝ solis et lune distincta
maculis h̅t pellē pp̄ celli sydera rubet eius
facies ad silitudine̅ etheris. fistulā ⁊ calamoꝝ
gestat pp̄ armoniā celli in qua s̅t vij toni
et vij discrimina̅ uocu̅ vilosus est p̄s eius
inferior. feda est capreas vngulas habet
Nomina̅ uō deoꝝ alioꝝ que hic ponit oi̅a fere
exponit ꝑ offic̄a ad que deputant̅ excepta dea
p̄tu̅da que p̄est motui uiri dum est i coitu et
io dic̅ Aug⁹ valde i honestu̅ est ut q̄d uocat̅
illa. s. p̄tu̅da. i. offi̅n aque illa de noi̅at̅ dr̅
enim aptū dando impleat quisq̄ ubi ille. s.
maritus. ¶ Et infra priapus nimi⁹ mas
culus dr̅ ip̄e nimi⁹ masculus pp̄ nimiam
magnitudinē uirilis membri quod fascinu̅
Aug⁹ hic appellat sic dictu̅ q̄ cu̅ esset p̄apus
subractis illud membru̅ fascijs inuolutu̅ erat
& ⁊ ip̄e priap⁹. s̄m vguc̄ fascinu̅ appellatur
qui ē in scriptura sacra beelphegor noi̅at̅
et fingitur deus ortoꝝ ¶ Et infra vnd' ē
cultores suos terribilib3 impijs ⁊c̄ de hoc dictu̅
fuit sup̄. li. iiij. c. xxvj ubi h̄et quo dij ex
torserunt sibi ludos scenicos celebrari ¶ Et
infra breui h̄eat ⁊ alias ptes questio est
hec pro tanto dic̅ q̄ pp̄ ea que scripta erat
et ea que in theatr̄s publice exhibebant̅ fue̅
queda̅ alia occulta his peiora que sacerdotes
faciebat̅ ex consuetudine pot⁹ q̄ pp̄ scriptura̅
aliquam ¶ Et infra vnd' q̄ sit ambe ⁊c̄
hic concludit conclone̅ principale̅ intenta̅ ⁊ fac̅
hic duo q̄ p̄mo infert conclonē inte̅ta̅ ex p̄us
declaratis. 2° mag̃ declarat ea̅ ex dictis varronis
i' denique ⁊ ip̄e ⁊c̄ vbi fac̅ duo q̄ p̄mo ponit
dc̄a varronis distinguent̅ int̄ deos q̄ ptinet ad
ip̄m hoīem et deos ptinentes ad ea que sunt
homis. s. i quis &c. usq̄ ⁊c̄ conclu̅ mentē
varronis de theolo̅ ciuili et fabulosa fingit alia̅
q̄ eius v̄ba p̄m̄a facie p̄tendebat ¶ C.ᵐ X.

L ibertas sane q̄ huic ⁊c̄. In hoc. c.ᵒ x.
ꝓseq̄t aug⁹ mente̅ et sententia̅ senece
de dijs romanoꝝ ⁊ theolo̅ ciuili. et fac̅ duo q̄ p̄ᵒ
p̄fert seneca̅ varroni q̄ expssi⁹ et liberius
absq̄ metu de dijs scripsit veritate̅ qua̅ sensit
2° uō etia̅ ip̄m seneca̅ de simulatōe reprehendit
q̄ 2ᵐ / id quod scripsit et sensit deos colunt i'
s; isti quē plu̅ ⁊c̄ In p̄ᵃ parte tria fac̅ q̄ p̄mo
ondit q̄ libere seneca reprobat ipos deos institutos
2° q̄ libere reprobat ritus quib3 colunt̅ ⁊ fecunt̅
i de ip̄is uō ritib3 ⁊c̄ tertio uō reprobat quomo
seneca coꝝ misimo i' ⁊ paulo post ⁊c̄ fuit
aute̅ seneca t̄pr̄e apostoloꝝ ut pꝫ ex ep̄lis
q̄ pauli ad seneca̅ ⁊ senece ad paulu̅ legunt̅
¶ Et infra ritus illis homi3 feraruq̄ et pistiu̅
⁊c̄ hic nōnda est fabulla qua̅ narrat ouidi⁹
li quinto methamorph. ⁊ li. ij. de fastis n3 q̄
in bello gigantu̅ q̄ tytanes dicti sunt dij fugie̅
tes latuerunt sub formis diuersoꝝ a̅ialium
sic Iupit̄ sub forma hyrci ul' arietis et sub
hac forma colit̄ in affrica in templo amonis
vt pꝫ in hystoria Alexandri tamē apud ro
manos colebat̄ in forma homīs. et apollo silr̄
s̄t phebꝫ. i. apollo latuit sub forma corui o
phebe aut̄. i. diana latuit in forma ceruē.
Iuno i uacca. et uenus in pisce. ⁊ pp̄ hoc in
diuersis locis dij colunt̄ in huiusmodi formis
vñ de egiptijs dic̅ clemens i itinerario. li
v. q̄ aliqui coꝝ oue̅ alij hyrcu̅ alij serpente̅ piscē
q̄ tamq̄ numina huerunt ¶ Et infra quēda̅
uō mixto sexu diuisis corporib3 induunt n
numina. i. fingunt ea utriusq̄ sexu h̄ere et
io q̄n formant ea tamq̄ masculos q̄n
feminas quod dicit̅ hermafrodita̅ filiu̅ mercurij
⁊ veneris vel formant sil' duo corpora. s.
masculi ⁊ femine eiusdem numinis p̄dicti
¶ Et infra altissi̅ a̅io straton pypateti⁹
fac̅ deu̅ sine a̅io ¶ Et infra titanij a ro
mulo aut tullij ⁊c̄ de dijs quos isti fecerunt
q̄ hic tangunt̅ dictu̅ fuit. sup̄ li. iiij. c. xxiij
¶ Et infra ille uiget uiriles sibi partes
amputat. s. sacerdos matris deoꝝ ut sup̄
c. vij. dictum fuit ille lacertos secat. s. ut

de p̄tu̅da

de p̄ipo

sanguinez suu extrahat et de ipso de moi sa
crifficiu facit quod gsueuerut cultores ydolorum
facere ut patz in regu xviij de sacerdotibz baal
qui se cultris et lanceolis incidebant ¶ Et
infra regie libidinis uoluptate etc hic tangit
gsuetudinez abhominabile regu gentilim qui
pueros castrauerunt ut eis imberbibus
et qsi in muliebrez transeuntibz nãz abuteret
quia gsuetudine domicianus imperator sustulit
s tn dic q isti eunuchi nõ castrauerut se
ipsos s sacerdotes uerus deorum se ipsos pp̃ria
manu castrant ¶ Et infra nã cu i sacris

de osiri de ysidae

corporis osyrim etc ist osyri acceperut reãi
ab egiptijs fm lucanu li viij et ysim vl
ysidez silit ut dctu fuit sup li ij c viij
fuit aut osyris marit ysidis regie egipti
quã egiptij p multa bñfia eis pstita
deaz fecerut dic autez papias q a tytane
gigante fratre suo dillacerat est q in ysis
diu qsuit et tandẽ inuentu salutauit unde vsqz
adhuc sic ap̃plo salutant osyros pi i deuz
io cultores ei singlis añis cu planctu eum
querut et p̃mo eo inueto uehemes gaudiu
ondut de hoc loquit ¶ Et infra
alij numina deo sbijcit etc hic enuiat seneca
uanitates et fatuitates signorum quorumdam
quas uidit in ritibz eorum qui deos coluert
vid ciz unu subuicientẽ Ioui oia alia numia
tamq summo deo et regi deorum Aliu mitiatẽ
sibi horas in sigm q sol et luna et omnia sydera
qbz tpra distiguit sibi faciut Alius nõ facit
se litorẽ Iouis qsi ostendens se paratu ad obse
quendu Alius fac se uictorẽ qsi paratu ad
sibi placendum et eodez modo faciut signa
quedam dijs alijs quibz ondut se uelle fuire
et placere quida nõ signa faciut quibus
ondant se uelle bnfia aliqua adijs recipe
sic qui ad vadimonia sua dos aduocat et
quilibellos eis offerut optat enz in aliqua
cu deorum auxiliu dur aut vadimonia idez

vadimonia

quod uadia s cautiones puta pignora et
fideiussiones ¶ Et infra doct archimi
mus i mimus pncipal iste de quo fit hic mẽtio
iam forte p senectute nõ poterat plus in
theatro mimu agere et io in honore deorum
qbz seruierat in theatro iam offitiu suu sol
ut potuit exequebat in capitolio et ita
fuit de alijs artifficibz qui dijs in aliquo
ope manuali p̃us seruierat et queda arede
tes se a Ioue amari in capitolio qd fuit te
pluz Iouis sedebat ut sua pulchritudinem ei exhi
beret qsi in eorum pulchra delectaret et posset
eu ad suu amorẽ alicere nec tn erent
aspectu Iunonis iracondissiẽ hoc p tanto
dic seneca q Iuno fingit uxor Iouis et colle
bat i capitolio unde ipsa potuit uidere quõ
mulieres sedebat i ad alliciendu et trahendu
aniz mariti sui Iouis ad suu amorẽ ¶ Et
io Iuno merito potuit irasci pserpue si ipsa
fuit ita iracunda sicut poete eã describt
vnde virgilius in libris eneydos fere oibz ei
iraz gtra troianos gmemorat et silr omnes
mirabiles eius uindictas quas zello mariti
sui Iouis ducta fec in diuersis libris narrat
et ipse etiã seneca in diuersis tragedijs suis
fabulose recitat ¶ Et infra et paulo post
etc h ondit quõ seneca reprobat matrimonia
deorum quorum alij celebrãt int fratrez et soro
rez sic pz de matrimonio Iouis et Iunonis
et istud matrimoniu nõ videtur pie et religiose
eis attributu silr bellona q fuit pallas nata
de capite Iouis dicta bellona qsi dea bellorum
cu marte qui fingit filius Iunonis sine patre
dr gtraxisse matrimoniu sed nõ ita impie hoc
eis attribuit in toto q nõ erant ita ppinqui
sic Iupiter et Iuno et est h sciendu q lz bello
na q est idẽ qd minerua dicant cu marte
gtraxisse tn minerua posuerut uirginez
ut pz p augm inf li xviij c xvj similit
vulcanus filius Iunonis qui nat de femore ei
fingit gtraxit cum venere similit Neptunus
fr Iouis et filius saturni gtraxit cu sallacia
filia et uidam nõ fingunt celibes i casti
qsi gdictio defecerit alr gingiu nã queda de

de deabz populonia et diua rumina

fingunt uidue sicut populonia et fulg et diua
rumina de quibz dic seneca q nõ mirat

et si eis petitor defuerit · i · qui eas petet
in uxores sic pploma. Cap xi.

H ic int alias ciuilis rc. In hoc · xi ·
c° btus aug° qd seneca d' cerimo
nijs iudeorum sensit. Reprehendit aut ipa et
pcipue sabbata eius q̃ ꝛ mlti alij derisert
ignorantes cozꝫ cam. Et infra usqꝫ eo
sceleratissime gentis ꝯsuetudo ꝯualuit ut
p omnes iam tras recepta sit · s · ꝯsuetudo
iudeorum de sabbato seruando. nam iudei q erat
dispsi in gentibꝫ multos ad suos ritus attra
xerunt in tm̃ qꝫ sic dic hic seca uicti uictoribꝫ
leges dederut · i · iudei legẽ sua his aput
quos fierut quasi captiui coitauert ut finem
eis inueret. Et inf sit hoc ope loco oppor
tunioꝛ rc. s · inf li · decimo · c° · v. Ca · xii ·

N unc pp tres tholo rc. In hoc
c° · xii · eliciat btus aug° ꝯclusio
qua pncipalit intendebat in
hoc · c · elicit aut ꝯclusioez illa · s · q a mlt
tis dijs no est uita etna · i · felicitas e
etna speranda · n · solu ex deṫminatis i hoc
li° s etiã ex ostensis in libris qnqꝫ pcede
tibꝫ et etiam ex libro sequenti · nꝫ li°
vij hoc idem clarius appebit.

Incipit liber vij° Cam i.
D illigentius me prauas rc.
In hoc · li · vij · bt° aug° psequt
tholo ciuiliz quoad deos
pcipuos ꝛ selectos · i · seorsu
ellectos intendens ondere q ab illis no sit
felicitas aut uita etna speranda. et ꝯtinet
liber xxxv · capla quorum pmu est qi pro
emiu hu li · i q° bt° aug° fac duo q p ꝯexcusat
se ꝯplixitate tractat° ꝛ hoc p arduitate mẽ
de qua agit. So · ibi hac diuinitate rc. ont
sequentis opis i hoc · li · necessitate ubi ꝛ duo
fac q p° ont hui° opis necessitate p hoc q
ad huc no est pbatu qu a dijs selectis debeat
felicitas spari. Nam in pcedent · li° · de dijs
plebeis solu actu est ex pn intentioe licet
modicu de dijs selectis etiã tactu sit i de
istis no dijs selectis agit varro i ultimo

volumie de rebꝫ diuis ut sup · li · vi · c · ij ·
dictum fuit. sedo ibi qua in re no dico rc
repbat dcm terrulliani q uolens in here q
eos qui posuer aliquos deos selectos dicebat
qꝫ dij elligunt ut bulbi q sꝫ qda pisces mali
saporis sꝫ pap · utiqꝫ ceteri · repbi indicat
istud ꝯsimis sit facete · i · iocose et eloquẽt
dictu tamen pbat aug° p exempla multa
q no sit uere nec efficaciter ꝯtra alios
dictum. et patet eius intentio. Cm ij.

H os certe deos selectos rc. In hoc
c° ij · Incipit aug° tractatu sui
de dijs selectis. et fac in hoc · c · duo
q pmo eos iuxta varronis doctrina enũat
quorum officia patebunt in sequentibꝫ. So · i · h
anima rc. ꝯporum selectione repbat ubi fac
duo q pmo ꝯut cam illius selectiois ꝛ ponit
duas causas sub disiunctioe in ꝯone sua. So
i si ppea q rc. utraqꝫ cam ondit reronabile
psequit aute pmo una causa et postea alia
infra sequti caplo post mediu ca aut qua
repbat in hoc · c° · est huiusmodi uꝫ qꝫ io xx ·
dij enũati sut mag selecti quã alij qui
hnt maiore administratioez in mundo qꝫ
dij alij. hoc aut repbat duabꝫ roibꝫ quorum
pa incipit i sunt. et duo nescio rc pma
ro fundat sup hoc q dij q dnr selecti ut
pbat p exepla administrat resita parnas
sic alij etiã ꝯcrut. et in administrando cu dijs
alijs qui no sunt selecti ut pbat p exepla
pmu est de iano qui dr deus selectus ꝛ
tn sibi attribuit administratio rei modice · s ·
semi additu apire. et saturno attribuit
semen dare libero uero patri uiru a sem
liberare veneri sic femina liberare. sil
Iunoni attribuit varro ꝯuidentia flu
xus sanguis menstrual cu qua tn ꝯcurrit
dea quedã filia Iouis · s · mena q lꝫ sit
filia eius tn no ponit int deas pcres
· s · plebeias. dr aut ipa pugna Iunois
quia fuit filia Iouis qui est maritus
Iunonis ex alia mre · s · ex latona na
idem est realit mena qd diana ꝛ diana

quod luna sed vocatur mena quia tº pest me
struis sic etiam et vocatur diana et luna pp
diversa offitia et eodem modo est de sole et
apoline et tamen ponit quasi duo dii selecti
et sic diana et luna mena non inter
selectos deos non ponit / vocat autem hic
iunonem lucinam i. dea que luce prestat
nascentibus quia sic dicit papias que dicitur
iunonem que non luna ¶ Et infra i. sunt duorum
h poit 2º ro que sumit ex duobus diis q
inter selectos non ponit / primo sunt obscu
rissimi i. nulla reputatione clari sed
sunt quasi ignoti et tamen res maiores quam dii
multi selecti administrant et facit aug. duo
quia primo describit eorum offitium 2º ex hoc
arguit ad propositum vz in sequenti capitulo
Sunt autem illi duo dii pdicti vitumnus
qui dat vita et sentinus qui dat sensum / C.m iij.

Que igitur cum tot selectos etc. In
hoc capitulo 3º primo ex imediate
dictis arguit ad propositum suum ostenden
dum vz quod selectio deorum a varrone posita
sit irrationabilis et facit hic duo quia primo ponit
rationem suam 2º eandem rationem per simile for
tifficat ibi / ibi posuerunt 2 mente etc.
In prima parte facit ad hunc duo quia primo facit
propositam rationem 2º excludit quandam responsionem
ibi quod si respondet etc. Inter non aug q
ad rationem quia facit satis pz dicit tamen hic
quod iuno cum mena confert fluores menstruos
ad eius quod est conceptum incrementum ad cuius
intelectum sciendum est quod sanguis menstruus
dupliciter accipitur uno modo pro eo quod est
purgamentum necessarium singulis mensibus evacuat
Alio modo accipitur pro sanguine illo qui
per evectionem illius purgatur / proprie
autem loquendo sanguis qui est purgamentum
notat fluorem menstruum et non confert
ad incrementum fetus non per accens. s.
per sui absentia confert enim pro tanto
quod dum ipse expellitur sanguis ille
in fetus augetur et efficitur mundior
et ad augendum melior / s. beatus

aug. in proposito extensiue loquens vocat
illum sanguinem qui depurat fluorem me
struum / ¶ Et infra quod si respondet etc. hic
excludit quandam responsionem et facit duo
quia primo eam ponit 2 pz inter aug. 2º
ibi querant quid respondeant etc. / contra
eam arguit / ubi 2 duo facit quia primo quasi
illam responsionem arguit et fundat arguit super duo
bus diis predictis s. vitumno et sentino
et pz inter aug. 2º ibi quod si ab illo etc.
quandam responsionem excludit / posset enim
dici quod ille qui est ulis dator vite 2
sensus utitur istis duobus diis ad dandum
vita 2 sensum carnis tamquam ministris / contra
quod arguit quia eodem modo 2 alii dii
propter sua nobilitatem sunt selecti deberent hec
ministros et non imedie per se ipsos offitia parva
exequi et proprie iuno que est regina
deorum et soror ac coniux iovis et tamen ipsa
per se facit quedam minima et deabus minimis
se iungit in rebus modicis nam ipsa est
pueris infducta cum aliis duabus s. abeona
et adeona / quarum una facit abire et alia
adire 2 iuno est infducta quia inter eas
duci pueros vult et domiducta est quia ducit
eum domum / ¶ Et infra ibi posuerunt etc.
hic rationem porcez confirmat per simile vz de
dea mente que videretur tamen iunoni quam aliter
minime proponenda sic de virtute 2
felicitate de quibus supra iiij. li.º a xviij. c.
usque ad xxiiij.º dictum est quod deberet proponi
marti qui est deus bellorum et per consequens
effector mortuorum et sic orco qui est deus
infernii 2 receptor mortuorum qui duo
inter deos selectos erant / ¶ Et infra
eligit in his etc. / concludit aug. ex
dictis quod selectio deorum non est facta pp
maiorem utilitatem quam prebent vel
administrationem quam habent dii qui sunt selecti
sed quia populo magis noti erant quod etiam
confirmat per dictum varronis / ¶ Et infra
si ergo felicitas etc. In ista parte probat
aug. quod ista causa s. maior noti non fuit

menstruus sanguis dupliciter accipitur

de deabus abeona adeona

causa ronabil' et sufficiens q2 dij seruus in precedentis capli prin° enumati debeat esse dij selecti plus q alij et fac aug° tallem ronez ista selectio facta fuit a fortuna et no ppt merita deorum selectorum q° dea fortuna q omis fec preces et selectos debuit fuisse potissima int selectos q2 no no fuit posita int selectas videt q ipamet fortuna mala habuit fortuna q2 aut pdca selectio fuerit facta a fortuna pz ex dco varronis predenti et hec idez pbat tn p dcm salu stij in catilinario cito post pn° q etiam duplici experimento quorum vnu e de bene z virtute · 2m no est de iniuria z peccunia et patet intentio aug. C.m iiij°.

No aug[ni]

5 Gratularet aut dijs ipis rc. In hoc · ca° iiijto · ont btus aug q dij selecti no sint i honore dijs alijs plati z fac duo q2 pmo ont q eorum nobilitas irrisioi ocepit · et pz intentio aug. fo · i. verum tamen iuso rc. ondit q eorum nobilitas plus q deorum aliorum ignobilitas infamia respxit et hoc quia vix est aliqs deorum preceri qui no fuit vite infamis spialz tn excipit janum qui fuit rex in italia qui z saturnum sic narrat ouidius li · 1 · de fastis de gra filium suum Jouem fugie tez suscepit et secum regnare pmisit ppt quod et in antiqs moneta romorum i vna parte fuit imago iani et in alia fuit nauis q2 saturnus qui simul cum jano regnauit venit i italia p mare ianus no odidit ciuitate ianiculu i monte iuxta q postmodum fuit vrbi adiecta ab anco iijto rege romorum Saturnus aut odidit ciuitate q pmo saturnia pea latium q2 saturnus · i. latuit filium suum timens appellata est. et sic dic eutropius ruine eius hactenus cernunt in finibz tuscie preul ab vrbe. licet no ianus no legat fuisse deformis in moribz tn romani fecerunt sibi simulacrum valde deforme et mostruosu de q° infra c° viij · plus dicet C.m v.

de Jano

5 Sed ipsorum potius interptatioes rc in hoc c° vto incipit btus aug in pbare theologiam ciuile deorum selectorum quantum ad interpretationes quas varro fac de his q circa deos illos fuit dicunt enim varro ondere q ea q de ipis dicunt et circa eos fiunt ad significandum et reputandum aliqd naturale et fac in hoc c° · duo quia pmo ponit dcm varronis de hac mã · so ea reprobat i · s o ho rc · Circa pmu sciendum q varro volens assignare cam q2 fecerunt dijs aliquibz simulacra huanis corporibz similia dic q io factum est vt illi qui hoc vident occulis corporalibz et volunt mente adire misteria · i · sacra secreta possint aio videre aiam mundi et partes eius que sunt veri dij in simulacro corporis humani tamq in signo quodam Nam aia humana est simillima anime mundi q deus est corpus aut humanum e sic eius vas continuum et ideo corpus huanum qd est sic vas continens ipius anime dat significare ipam aiam et simulacrum dat significare ipm corpus et ponit ad hoc exm de vase quodam qd enophorum vocat sic dez [illegible] ysidorum · li · xx · ethimorum q[illegible] feres vini · nam enoidez est quod vinum est enim in pposito de simulacro huani corporis sic esset de huiusmodi vase si poneret in liberi templo liberi · i · bachi ad significandum vinum et vinum significaret q bachus eet deus vini C Et infra · Sz o ho acutissime rc hic reprobat dcta varronis et pmo reprobat ea quantum ad id quod ponit hic de simulacrorum misterijs quia sunt alijs dictis eiusdem contraria que dicta aug° · hic recitat et sup · li · iiij° · c° · xxxi° Expressit quibus reprobat simulacra · idem varro et est hic sciendum q aug° sepe vocat varronem hominem acutissimum vel doctissimum qd no fac nisi p dicta tullij et terrentiani de varrone sup · li · vj · c · ij · posita quibz aug° · sepe alludit · So i verum ista misteria rc

ont dicta varronis sup iam recitata quo ad aª ē et aliis repbanda qz nec theo nalis ad quā psuptationes varro reducit ꝓ ciuile et sibi placet tamqz vera si ptinet veritate sed falsa est et multo falsior ꝑ qnis est ipa theoª ciuilis. et pz intentio augustini. ¶ Capitulum. iij.

D Icit igit idez varro rc. In hoc caº vjº. ponit et explicat btꝰ Augꝰ snīaz varronis de dijs q̄q̄dē sentia ptinet ad theoªz nālez qua io hic poit Augꝰ qz in sequentibz ea sepe ꝛ multū vtit̄ ī ore. et eā et repbat ī multis locis vt in sequentibz appebit. fac aut̄ h' mtioēz de aiabz quas vocaūt heroas et lares et genios int' quos pot sic distingui vidz q heroe fuer̄ aīme hominū excellentis vitꝰ dā sic qi aerei fm. ysidoꝰ. liº. viij. et h'iꝫ. lares vō dn̄r dij patrij q domos custodiūt. vn̄ dic̄ ouidius li. vij. de fastis genios qz parit qui compita seruant et vigillat nr̄a sep in vrbe lares. geniꝰ. vō dr̄ deus nē. s. genij alios deos significat q. s. deputat̄ hominibz eo modo quo nos poimꝰ duos angelos vnū bonū et alteꝛ malū hoibz assignati vn̄ dr̄ in simulaio poetarū q cū nascimur duos genios sortimur quorum vnus hortat̄ ad bona et alius ad mala. Tn̄ varro nō videt̄ velle sic distinguere sed q omnis aīe sit heroes ꝛ lares et genij nā omnis aīos ronabiles possūt esse genios ut pz infra. li. 1º c. xiij.

Et infra tūc dilligentiꝰ disserendū est scilicet infra. libro viij. ¶ Cap. vij.

I Anus vō aquo sumpsit rc. In hoc. c. xij. incipit btus augꝰ p rones improbare interptatioēs nales de hijs q dijs selectis attribuuntur et pcipue agit hic de hijs q deo Iano vō attribuunt. Dic̄ enim Iani esse mundū et tn̄ sibi attribuunt initia rerum tm̄. et alteri deo. s. termino attribuunt fines quibz etiā duobus duo menses fuerunt scerati. s. Ianuariꝰ Iano cuius festū celebrabat p'mo die Ianuarij. februarius vō deo termino cuius festū celebrabat. xx. die illius mensis. nec fuit festū aliquod illo mense post festū t'mini et ille msis antiquitus fuit vltimus mensis anni, vn̄ dic̄ ouidius. li. ii. de fast' loqūs de mensibz istis qui sequunt̄ ianū veteris fuit ultimꝰ anni, Tum quoqz sacrorum termine finis eras pmꝰ vō mensis fm ouidiū li. j. de fastis fuit olim martiꝰ et idē dic̄ solinꝰ aquo mense cputabat vsqz ad mense decim̄ et decimū ab illo vocabant decembrem: Et tn̄ sciendū q licet februarius esset vltimꝰ mensis et io celebrarent̄ t'minalia sacra t'mini tn̄ februarius dicebatur aquodā solempni purgatorio qd' fiebat illo mense quod febrū vocabat de quo ouidꝰ. li. ij. assignans cāz qz februariꝰ sic vocabat, dic̄ sic februa romani dixere piamina patres Credebant enim q anime deffunctorum circūuolarent ꝛ aerez ī mundū redderent. et io prīsū fuit de quodā genere purgandi aerez qua pgatione facta anime redirent ad sepulcª. et illa purgatio dicā ē februū de duplici vō facie iani de qua fit hic mentio dicetur sequenti cº. cetera vō q dn̄r in hoc. cº. satis patet ¶ Cm̄. viij.

E St iam biffrontis simulacri rc. In hoc. cº. viij. btus Augꝰ improbat interptatioēz nalez quā fa varro de simulacro Iani cuius simulacrū qñz format cū duabz faciebus in eodē capite oppositas plagas mundi respicientibus qñqz vō cū quatuor et pp hoc qñz vocant Ianuz bifrontez quandoqz vō quadrifrontē et illū ē vocat Iani geminū fac̄ gº augꝰ hic duo quia p'mo repbat interpretatioēz nālez Iani bifrontis ꝛo iani quadrifront' i' cū vō cū faciunt rc. Quatū ad pmū sciendū q palatū oris qdā poete greci et et latini ꝓ vocaverē celū eo q e rotundū ꝛ supeminēt inferiori partionis sic celū t're et q in ore homīs apto ꝛ hyante ē duplex auditꝰ qe iumia vnꝰ versus dētes q ē respicit versus extra et alius vsus gut interiorē

de heroibz laribus et genijs

Versus ouidij

ouidiꝰ februarij

de Jano

Ideo Jano fatiunt duas faties. Istam interptatione improbat aug' primo ons q irrisibil sit. et pz intentio aug' sco ond q sit irronabil dicens sic. quid est porro absurdius q i ipo mundo no invenire duas Jannuas ex adverso sitas p quas vel aliquid admittat ad se i° vel emittat a se foras. et de nostro ore et gutture quorum silitudinez mundus no ht velle mundi silacru compone in pp solum pallatii eius silitudinez no ht. et duas rones fac' i his verbis quarum vna e talis mundus no ht duas Jannuas p quas ad mittat et emittat. g° licet hiatus oris hoc heat no est hoc ad ppom de mundo g° ppt hoc Janus .i. mundus no debuit habere simulacru duplicis fatiei. 2a talis est licet palatii heat silitudine celli sm poetas tam mundus no ht siliti orisez et gutturis. sz oris et gutturis sut illi duo aditus supradicti g° pp os et guttur non debuit Jani .i. mundi simlacru sit effigiari. Sciendu est autem q et alie rones assi gnant qr Janus est bifrons. vna assi gnat ysidor' .li. viij. ethi. s. pp oriens et occidens mundi qua cam et tangit hic infra vbis aug'. Alias duas cas tangit ovidi' li. i°. de fastis. vna est quia sm aliquos phos et poetas mundus aliqn fuit unu chaos in quo oia cta erat adinvice pmixta et no distincta nec loco sepata. et ad hoc repntandu ian' fort cu dupl' facie quarum vna e anteri' et alia posterius ut denotet q nt antius et postius tunc no fuit tunc no fuit distinctio sz idez erat vtrumqz. vn i p'a Jani dic. ovidius sic. Nuc quoqz osuse quoniam nota parua figure an qd est in me postqz videtur idez. Alia ca e qr sibi omissa e custodia mundi tamqz Jamtori et io sic ianitor ht respicere ingressus et regressus sic et Janus absqz hoc q capud vertat videt duas partes mundi op positas. io duas fingit hre faties quarum

vna orientez alia occidente spectat. ¶ Et infra cu no. cu fatiunt quadrifrote rc. hic repbat Janu quadrifronte q etia Janus gemin' appellat. et ond q nec bn dicitur Janus gemin' qr no dicit mund' geminus nec etia ronabilr fingit quadrifrons tn quia. nec in mundo sut quatuor adit' seu Janue quibz aliqd intret nec exeat sic de hiatu oris pp que ian' effingit bifros dictu fuit tn qr et in ipa ore hois. a quo sumpsit origine Janus bifrons no sit quatuor aliqua ex quibz poit ro sumi qr deberet effigiari Jan' quadrifons in neptun' forte q edens maris impleat hos eius pysce aliq° et sic buteis timentibz repntet duas fatios. 2 alio duc pntrat ad hoc rgut

Quem aut q' supr. ic ... In hoc .c°. ix. repbat aug' interptationes nales eorum que de Jove dicut. et fac in hoc ca° duas q eas roes quarum sa incipit ibi. deni quero rc. in prima no parte facit tria qr primo ponit sentias aliorum qui deos colit de Jove quis sit qua etia ofirmat p vnu versu virgilij qui hetur in georgicis .li. ij. et qr ei ppo natur ianus sm varronem. sco .i. sz rce hoc rc. dam sentiaz repbat proprie quantu ad dcm varrois qui ideo ianu ppoint Jovi qr Jano attribuunt prin cipia suma pp qd Jupit e rex sumus quod repbat aug' qr lz in his q fca sunt summu dignissimu sit in fine et non in prin° tn in his q no fuit sz sunt cause effective aliorum oz necio q id quod est suma causa effectiua et dignissima sit etiaz pria sz talis est Jupiter. sz eos tertio i. hunc fane rc. ond q ex quo de Jove tam alta sentiut in mane sacrilegiu comittut qui in eius honorem crimina sibi imposita celebrant sic fit in theatris et

augustini prima

qr. Jan' e bifros

versus ovidij

De fatiis

... dmij

de satno

stena et melius esset q fingerent vnu aliu
que nominarent Jovez de q tlia crumas fi
geret sic z fingut de satno ut pz p ouidiu
li. iiij. de fastis q leus vir Jouis z timens
ne etia Jovez devorasset occultavit eu natu
statim in nemore et supposuit loco eius
vnu lapidu uel sic infra c. xix. dic
aug. glebam tre qua saturnus credens
filiu suu esse devoravit ¶ Et infra dein
quero que iam rc poit hic aug. sed iam
Jovez pbans ex dictis eorum q ipi hent
gcedere q Jupiter sit vna ps ia seu gmdi
cu tn varro et alij videant dicere q e
xpemet Jupiter sit tot mundus ul aia toti
mundi ut patuit sup c. vj. cu q gcordat virgili
in bucolicis qui egloga etia dic Jouis omia
plena ad quod etia Varro in quodaz. li. que
fec de cultu deorum extra libros xvj. de rebus
diuinis de quibz s. li. vj. c. iij. fca est mtio
adduc versus valerij sorani et expoit
eos eo modo quo hic recitat aug. sanstdire

¶ C. x.

Cum ergo Janus et mundus rc. In hoc. c. x. fac aug. 3. am roem
gtra ea que dicunt et fint
circa Jove z pz itento aug. dic aut ro
sna ad hoc q ianus et Jupit no sunt
duo dij si vellent dicere iovem esse tot deos
quot habet cognomina ¶ C. xj.

Dicerent eu victorez rc. In hoc c. xj. aug. quarto gtra ea que
Joui attribuunt arc et fac i hoc
c tria qr pmo recitat nomina quibz Jove
noiant et caz nomini assignat. 2o i i
hio ut aiaduertimus rc Jovez sna thiaz
q hetur in pcedenti caplo confirit thio i.
vollo dicere rc. quedam circa nominatione
Jouis repbat nomina no q hic recitat
aug. xpemet si quis adulat expoditia
ideo Jupit dr victor qr oia vincit io iuict
qr a nemine vincitur io opitulus q idigetibz
opitulat io impulsor qr het ptate ipellendi
io stator quia ht ptatez statuendi io ce
tum peda qr ht ptatez stabiliendi z etia

in se stabilis est qi centu pedibz insisteret
io supinalis quia ht potestate resupinadi
i. reuersandi. io tigillus eo q mundu sup
portet. Tignus uel tigillus est lignu in
tecto cui cetera supponunt ut ea sustentet
io almus qr alit generalit omia. io rumi
nus quia ruma i. mamma alit spialit
ut a mographia sua. i. li. de mundo in fine
eius ¶ Et inf. nollo dicere rc. hic arc q id
quod dictu est iam sup de Joue q ipe no
minat ruminus quia ipe mama alit
animalia gtra quod p. arguit. Na videret
hoc opus gucmetius femine q viro attribui
et p gns Junoni q Joui nec hoc esset igue
niens Junoni qr regia deorum est. Nam
ipa haberet sb se dea rumina et li. 6. c. 10
i fi. de qua facta est mentio sup. li. iiij. c.
xj. que sibi famularet dic aute aug.
h nollo dicere rc. qi dicat ego nollo hoc
dicere sed tamen alius fortasse hoc diceret
sd i cogito. n. responderi rc. arc q conslor
que dari posset. Nam posset dici q Jupiter
et Juno ide sut sic innuit valerius de quos
dictu est c. ix. cuius versus hic replicat
aug. z z ista sut opinio aliquorum vt
patuit sup. li. iiij. c. xj. gtra quod arguit
aug. quia sm hoc Jupiter erit illa dea ru
mina de qua iam dictu est et ita Jupiter
no diceretur ruminus s rumina nisi
velint dicere eu ruminu qr lactat
masculos z rumina qr lactat femnas
z tn rumina no ponit int deos selectos
s ignobiles et plebeios ¶ dic no hic aug.
Jove videbat indignu ut in vna spicula
ad cura geniculorum alter ad foliculorum poneret pp
deu nodotu et deam patelena z dea volutina
de qbz dictu est sup. li. iiij. c. viij. ubi
ponuntur distincti dij quorum nodotus habet
curam geniculorum et alie due dee vz
patelena et volutina cura foliculorum
dic z aug. h. se deam pecuniaz sup. li. iiij
sub mumusculanos i. eos qui dant gu
nera ut ut aliqui libri habent inter

Tignus

De Rumin

de deo no
deitibz
et volut

numusculares .i. nummularios inuenisse
quia in libro .i. c. xxi. ponitur cum esculapio
et argentino quos hic uocat numusculareos
vel numusculareos .i. nummularios quia
esculapius est deus nummorum ereorum et argen-
tinus argenteorum et dant munera uel
faciunt nummos sic etiam dea pecunia dat uel
facit pecunias ¶ Capitulum xii.

4 Quam non ellegant etc. In hoc
c. xii. arguit beatus aug. contra
contra ea que Ioui attribuunt
dicitur enim quod Iupiter est pecunia et eam assi-
gnat quod pecunie sint omnia quod reprobat aug.
quia hoc nomen summo deo contumeliosum est ut
patet comparando pecuniam et omnia que pecunie
nomine possidentur ad illa que cello et terra
continentur inter que pecunia est in se satis uilis
Alia que dicit aug. in hoc c. satis patent ¶ C. xiii.

5 Sed quid de hoc Ioue etc. In hoc c.
xiii. ondit beatus aug. quod superfluum
uidetur ex dictis uarronis et
aliorum multitudo deorum superflua est quod omnes
reducunt in unum Iouem quia uel ipse Iupiter
se habet ad alios deos sicut totum ad partem et
ita est totum Iouem non est alius deus vel
Iupiter in se simplex existens est omnis deus est
enim anima mundi per omnes partes diffusa ita
quod ex diuersis partibus molis huius mundi quas admi-
strat sortitur diuersa nomina quasi plurium deorum cum
in rei ueritate sit unus animus simplex totius
mundi et utrumque istorum fuit ab aliquibus
opinatum ut supra patuit supra li. iiii. c. xi. Et
quod alterum istorum sit dandum probat quia ea que
dicuntur alijs attribuunt et Ioui conueniunt quod patet
de saturno attribuitur potestas sationum et hec
eadem attribuunt Ioui ut patet per uarronem
exponentem uersus ualerii sorani qui supra c. ix
cum eorum expositione positi sunt et idem est patet de
genio quem dicunt deum natiuitatis omnium rerum
gignendarum nam ipse est uidetur esse Iupiter
ut patet ex dictis uarronis exponentis uersus
sorani et etiam ex hijs que alio loco dicit ubi
de genijs et anima mundi loquitur ¶ Ca. xiiii.

6 Mercurium non et martem etc. In hoc c. xiiii
incipit improbare aug. ea que dicunt
de mercurio et marte qui inter deos selectos
narrantur ut patuit supra c. ii. de quibus fuit duplex
oppinio una quod isti duo non refferuntur ad ali-
quas partes mundi tamquam eis presidentes
sed solum ad actus humanos puta quod mer-
curius reffertur ad sermonem et huius oppinionis
erant illi de quibus dicitur Actibus apostolorum
c. xiiii. vocabant barnabam Iouem paulum
uero mercurium quoniam ipse erat dux uerbi et
marsum refferet ad bella Alia oppinio
reffere-bat eos ad stellas celestes In hoc uero
capitulo reprobat aug. primam oppinionem et
primo quantum ad mercurium secundo quantum
ad martem ibi neque marti etc. Contra
deum de mercurio arguit probando quod uel
non sit alius deus quam Iupiter et hoc
concludit necessario supposito quod mercurius non
sit ipse sermo sed dominetur sermonibus sui deorum
et hominum siue hominum tantum Nam si
dominetur sermonibus deorum cum ubique dominium
sit per aliquis dominetur sermoni Iouis nisi
ipse Iupiter sequitur quod mercurius sit Iupiter
Si sermonibus hominum tantum cum non sit uisibile
nile quod Ioui regi deorum attribuantur
opera indigna et alijs dijs opera digna
ora et diominus opus sit loqui quam lactare
pecora lactare non pecora attribuunt
Ioui et propter quod et ipse dictus est
ruminus ut supra patuit c. xi. sequitur
quod sibi multo magis attribuetur potestas
sermonum nostrorum quod ipse est mercurius uel supposito
quod mercurius sit ipse sermo cum concordat multa que
de mercurio dicuntur nam latine dicitur mercurius quasi medius
currens quia sermo currit medius inter homines scilicet loquentem
et audientem grece uero dicitur hermes ab hermeia
quod est sermo uel interpretatio et quedam alia de ipso
dicunt que uidentur idem arguere quo dicto manifeste
apparet quod mercurius non est deus cum sermo prolatus
statim desinat esse. Ea uero que hic recitat aug. de mer-
curio recitat et ysidorus li. viii et huius de marte non
satis patet hic intentio augustini.

dicentes Iouem
esse pecuniam

Cap. xv.

Nisi forte ille stelle etc. In hoc ca°
xv reprobat btus aug° aliā oppi
nionē de mercurio et marte .s. illā q̄ posuit illos
deos et tn̄ eē stellas alias q̄ his noibȝ appellāt
hui° oppinionis fuerūt hi de quibȝ dr̄ supiē
xiiij. aut cireū stellarū aut sollē aut lunaȝ
rectores orbis terrarū duos putauerūt et
iiij. regū xvij adorauerūt vniuersā mili
tiā celi et forsitan ista oppinio nō discrepat
a pcedenti quo ad mentē opinātiū qr̄ qui
planetā mercuriū deū putāt credūt ipi
dare eloquentiā et eodē mō planetā marte
causare bella z dare victoriās Fac at aug°
hic duo quia pmo reprobat hanc oppinioēȝ
ex his q̄ ppetuit alijs dijs selectis sed ex stellis
alijs i̇ deū sit pptere° In pma nō parte fac
duo qr̄ p° reprobat hāc oppinionē p ea q̄ queni
unt dijs alijs selectis quorū noibȝ applant
planete aliqui sic ē de Ioue v̄l venere et
saturno sed nō de ea q̄ vsurpāt de Iano
deo selecto cui° nomine nulla stella nouāt
i̇ qr̄ auteȝ Ianus etc. Ad intellīgtiaȝ nō hui°
capli notanda sunt tria pmū est quod .s.
octaua spera in qua sūt stelle fixe et oīa
signa de quibȝ dic̄ hic aug° q nō sūt singlē
stelle s̄ cōstant ex pluribȝ stellis ē loco su
perior qȝ planete et cū sint septeȝ planete
illorū saturn° est omniū sublimior post
illū īmediate est Iupiter z pt iouē mars
post marteȝ sol. post soleȝ venus post venerē
mercuri° post mercuriuȝ luna oīūȝ infima
Aliud ē q ven° int oīs planetas vl' stellas alis
post solleȝ et lunā est lucidior et pulcrior
quo ad aspectū nrm̄ vn̄ sm̄ martianū in
astronoiā sua ipa ē tertiū cor° celeste qd' vm
braȝ sensibillē fac Tertiū ē q fabulā illā
q̄ dic̄ q Iuno et ven° int se ptendebant de
pomo aureo vtraqȝ earū pomū illud
sibi vendicante vbi venus dr̄ i̇ eā vicisse
et pomū illud hūisse intptāt qdā de
luciffero qr̄ olim quidā dixerūt luciferū
essē Iunonē volentes s̄ eū essē planetaȝ
distinctū a venere z vocareȝ Iunonē videbat

eniȝ eis q quia Iuno fuit regina deorū pul
cerrima stella debebat sibi attribui cū vidā
nō nō esse aliā qȝ venerē et iaȝ null° tenet
q sit Iuno s̄ oīs vocant venerē lucifferuȝ
ita q luciffer et venus sunt idē planeta pp
quod iā ven° in eā illa videt Iunonē vicisse
his visis satis patet intentio aug' dic̄ nō hic
aug° q qdā voluit venerē eē lunā qd' nō est
intelligendū de illa stella q̄ ven° applat s̄ de
illa dea que ven° appellat. Hoc aut videt
virgili° voluisse. li°. 1° eneydos vbi induc̄ enea
venerē vocanteȝ virginē et sororē phebi .i.
sollis. Nam soror phebi nō fingit̄ ni dyana
.i. luna vt dicē sequenti capitulo C°. xvj.

Apolinē quis diuinatorē etc. In h
c°. xvj pstgt bt° aug° it ptatioēȝ
aliorū deorū selectorū de quibȝ nō dū est dis
putatū et fac̄ duo qr̄ pmo recitat it ptatioēȝ
nātaleȝ q̄ fit de illis dijs sed cōcludit ex dcīs
quanta dissonātia est int ptatoibȝ illis i̇ ac per
hoc oīs etc. In pma nō parte fac̄ mentionē
de appoline et dyana quā vocat gmanaȝ
appolinis quia fingit̄ q Iupiter ex latona filia
ceoisis gigantis genuit appolinē et dyanaȝ
fuerunt autē duo appolines dij fām vt
pȝ p aug°m. infra li. xviij. c. xiij. ¶ Et inf
ditē patrē hoc est orchū dispat̄ est vna dictio
vocat eniȝ pluto dispat̄. ¶ Et infra liberū
et cererē ppomūt seminbȝ et ita ī pponunt
saturnū vt patet infra c°. xix. Ceres aut
est eadeȝ q̄ z libera a nomine applat ¶ Et
infra dict° est pgenitor genitrixqȝ hoc pȝ
ex versibȝ sorani sup. c°. ix. ¶ Et infra, caqȝ
plubent et Iunoneȝ h fuit pbatū p vsus
virgilij sup li. iiij c°. x°. ¶ Et inf vestam
quoqȝ ipaȝ etc. de vesta q vocet quāȝ ignis
quāȝ t'ra dixi sup li. iiij°. c°. x. ¶ Et ifra
nō violentiorē qual' vulcain est etc. Vulcan°
est deus fabrorū et ignis quo fabri vtūt
¶ Et infra z celū solū Iupit' vn̄ ouid°. li°.
iiij°. de fastis dic̄ sic sub Ioue duxerant mltis
i̇ mota diebȝ ¶ Et infra et si venereȝ
vincet hoc dic̄ pp ptentionē de pomo aureo de q° dcm̄ ē
predca ./.

i° notabille de planetis

2° notabille de venere

3m notabille de pomo aureo

dispater

Ca. xvij

Et sic hec que exempli gratia etc.
In hoc c. xvij ondit aug. quod
ptes deorum que de dijs dicunt non hnt certi
tudinem eorum que de dijs dicunt imo nec ea
sciunt nec firmiter credunt, sed quasi opinando
loquuntur quod pbat per duas auctes varronis
Est ante hic aduertendum quod sic patuit sup
li. vj. c. iij. varro de rebus diuinis qposuit
quinque ternarios librorum, in quorum non ternarij
et ulti li. j. determinat de dijs certis in scdo
libro de dijs incertis in tercio uero de dijs selec
tis prima uero auctoritas varronis sumitur
ex illo scdo li. in quo est fac mentionem de his
que dixit in primo libro. dicens sic cum in hoc
libello vz scdo q est de dijs incertis dubias
de dijs opiniones posuero reprehendi non
debeo. i. non sum reprehensibilis quis ea
que dico in hoc libello dicam dubitando, et
opinando q enim putauit iudicari opportere
et posse. i. ille q putat quod illa ego dicam debe
ret iudicari. i. cum certitudine pnuntiari
et hoc posse fieri cum audierit faciet ipse
i. cum audierit que dicam pnunciet ipse
cum certitudine et affirmat ea per certo quasi. d. hoc
ego non faciam faciat alius, ego enim pdua
p̄sum ut in p̊. li. q dixi. s. de dijs certis
indubitanter renocem quam in hoc que pscribam oia
ut aliquam dirigam summam. i. quam ut dirigam
ad aliquam summam. i. certitudinem oia que scriba i hoc
lib. scdo q est de dijs incertis. scda uero auctas sumitur
ex tercio li. pdicto ubi varro alludit deo
zenophanis qui dixit quid quid putem
et non quid qtendam. i. nunquid tamquam
michi certum deffendam pona hominis enim est Ca. xviij.

De quibus credibilior est in hoc
c. xviij. ondit breuis aug. quod credi
bilior est interptatio romanorum de his que dijs
attribuunt que dicit eos homines esse, et ad
hystoriam reffert ea que de eis dicunt quam
illa que reffert ea ad causas uel effectus
naturales et hoc pbat per hoc quod de Joue dicit
vz suum prem incidisse et de regno expu
lisse. Nam credibilius est quod io hoc dein

sit quia saturnus fuit crudelis in filios
suos propter quod est dicitur filios suos deuorasse
et quod Jupiter partum metuens prius partum cupidi
tate regni cum patre bellauit et uicerit quam id
quod varro de hoc fingit vz. quod hoc ideo dicitur de
Joue quia ipse est causa, et saturnus est semen,
quia sm hoc cum causa pcedat semen nec causa
prima gignitur ex semine sequitur quod non fuit
genitus a saturno cuius oppositum dicit varro.

Saturni inquit dixerunt Ca. xviiij.
iste sic hoc c. xix. ondit quod interp
tationes eorum naturales de saturno sunt fable
impertinentes et se ipsas destruentes et
reprobat in hoc ca. quinque interptationes
et causarum redditiones de his que saturno
attribuunt ut patebit tangit autem hic in
primis fabulam de saturno quod videlicet glebam
loco filij deuorauit quam sup posuit c. ix.
reprobat ante aug. interptationem huius fable
et pz intentio aug. Et infra falcem
habet inquit hic reprobat 2am interptationem
varronis de hoc quod saturnus dicitur here falcem
sic enim formabat simulacrum eius huius
ronem reddit varro historicam quam aug.
reprobat ex alijs dictis eiusdem varronis, Et
sciendum sunt hic duo, primum est quod saturnus
primo regnauit in creta et eo ibi regnante
constat fuisse ibi agricultura postmodum
regnauit in ytalia cum iano et in an
aduentum suum non fuit agricultura sed tamen
dicit eutropius li. i. quod ipse adhuc rudes
populos sed ytalie domos edifficare terras
incolere plantare vineas docuit atque
humanis moribus viuere cum ante semi
feris glandium tantummodo alimentis vitam
sustentarent propter quibus meritis ab indocili
et rustica multitudine deus est appellatus
ex quo pz quod ipse eo in ytalia incepit agricultura
propter quod attribuunt sibi falcem quod uero aug.
dicit eius tempore non fuisse agricultura vel
intelligendum est quo ad primum suum regnum vel potius
hoc dicit sm intentionem varronis que ad hoc confirmandum
inducunt scdo uero pdicas varronis sciendum est quod poete

finxerunt iiij^or secula seu tempora unu aureu et illud fuit primu sub satno secdz
fuit argenteuz sub Jove tertiu fuit ereu
et quartu fuit ferreu quo incepit mund9
undiqz bellis plenus esse assigt no Varro
caz qr prora tempora uz seculi aurei
attribuunt satno potius qz Jovi et dic qz hoc
est qr semi attribunt satno et primo vixe
runt homines de seminibz q sponte nascebat
ergo sm Varrone sub satno vixerunt
homines sine agricultura ¶ Et ista deni
io. dz rc. hic reprobat aug9 sui reptatione
tertiaz vz caz q reddit de hoc qz satno imolat
pueri aglbzda sic apenis .i. aferis seu kar
taginensibz de quibz dic orosi9.li. iiij. s
Kartaginenses quippe homines ut victimas
imolabant etatesqz impuberes, Sic etiaz
fecerunt hij de quibz dic psal^ta. et imolaverut
filios et filias suas demonijs quida no
imolaverut homines maioris etatis sic galli
de busiride tiranno consile narrat oro9 .li. i. d' busiride ti
ranno egipti q inocenti hospitiu suorz
sanguinez dijs suis propinabat dz eiz
theorica artis magice i theoria artis magice qz sacrificare
hominez est precipuu et cosificassimuz
sacrificiuz constat n. qz demones hoc sa
crifficiu magis acceptat delectati taz
crudelitate sacrificantis qz in effusioe
humani sanguinis pp odiu quo hominez
odiunt. ¶ Et infra qd' ce^m inquit
patre rc. hic reprobat quarta reptatio
nez .i. assignatione cause qr satnus
dz esse filius ce. et prem suo virilia
amputasse et pz intentio aug9. ¶ Et
infra cronon applat hic ponit quinta
inreptatione q scilz reddit caz qr satn9
aput grecos applat cronos .i. tps et pz
intentio aug9. Sciendu est aute qz ysi.
li. viij. ethi^arum alias etia assignat causas
eorum q de satno dixe qz Varro assigt i hoc li^o.

In cereris aut sacris rc. C. xx.
In hoc c^o. xx. ponit aug9 reptatioes
Varronis de sacris cereris que

Eleusina sacra Eleusina applant aquadaz civitate grecie
q Eleusis vl' eleusinu vocat ubi i^ta sac^a p
celebrabat precipue et aput athenienses etia
fuerunt nobilissima. Unde ad it^ctu^i hui9 ca^i sciē
du est qz fabulaz de raptu proserpine filie ce
reris ponit ovi9 li. iiij. de fastis diffuse
de raptu proserpine dicens qz in sicilia cu proserpina quadaz
die ambularet p prata sinis comitate pu
ellis et vidisset flores in copia incepit ipa una
cu puellis suis flores colligere, Cu autez
ipa et etia puelle eius circa collectionem
floru multuz essent intente contigit puelas
in tm a sua dna separi qz relicta fuit proserpina
sola qz cernens pluto mox ea rapuit
et ad inferos se cu duxit, puele vo reuse
ut flores colectos proserpine portaret cu eaz
clamata nullaten invenisset ululanbz mo
tes implet, Tunc ceres clamoribz puelaruz
attonita cu audisset filia sua rapta incipit
et ipa ululare et altis vocibz filia suaz
vocare et discurrendo p multa loca regio
cuiusqz p diversas terras ea multis diebz
quesivisset ieiuna manes n^c consolez recipees
contigit eaz venire ad portu atheniensiz iuxta
quez in loco ubi postmoduz civitas eleusia
constructa est sedit sub divo multis diebz sola
et mesta ubi fuerunt agri celei senis q
ea in domu sua introduxe et ea comedere
fecit, postmo^m vo oms terras circuiens
et filiaz sua querens cu ea nullubi repisset
terraz desinit et celos petiuit, ubera sole dz
est sibi qz orcus .i. pluto frat^r iovis ea rapta
duxerat secu deposit ig ceres soror Jovis
querella de plutone eo qz filia sua qua de
Jove habuerat naz proserpina filia Jovis erat
sic rapta abduxerat, Et tandez mot9 Jupit^r
compassione cereris q^e ad filia sua volebat
omio descendere nisi ei restitueret sic
statuit ut videlz sex mensibz anni proserpina
esset cu mre sua, et alijs sex mensibus
cu plutone marito et patruo suo q a Jove
concesso recepit ceres animu pristinu, et vehementer
consolata e reddita fertili^te q diu defecerat

li ex ouidio ex quibz patet hic metro aug.
faciendum est tm cplicat sm vna inspiratione3
pprima sit terre fecunditas tm sm alia est inferior
pars terre ut pz infra c. xxiij. Cap. xxj.

Iam non liberi sacra etc. In hoc
cap. xxj om. dit. bt. aug. ex eo q Varro
narrat de celebratione sacrorum
quorumdam cum quanta turpitudine dij colunt
et om. dit. hec p ea q fiebant in ytalia i celebra
tione sacrorum liberi patris .i. bachi qui non
solum dr deus vini s etia dr psidere seminibz
aialium et ideo in honore eius membrum virile
i compitis .i. locis ubi multe vie concurrunt
ut sic locus esset multum patulus et freque
tatus p imponebatur plostellis .i. vehiculis
parvis et de loco illo postmodum pn. deffere
bat in civitate et circa ipz ut pz i lra
fiebant turpissima ut p hunc cultum libero
exhibitum semina bene pvenirent magis
et omis ab eis fascinatio tolleret. Est a
fascinatio incantatio consuevecant enim
mulieres malefice suis incantatoibz segetes
et alios fructus eorum quos oderat vel quibz
nocere volebant corrumpe et quiqz fiebat
hoc solo aspectu. vn dic virgilius in bucolicis
nescio quis teneros occulus michi fascinat
edos. Capitulum xxij.

Iam utique hnt sallacia etc.
In h cap. xxij. reprobat bt.
aug. ea que dixit de neptuno
qui est deus maris et ponit in no deorum
selectorum ac de salacia et dea venilia vxori
bz suis. c non no distinguunt int istas
duas deas et q aliquam salacia dicant
inferiore parte maris qm no superiore patet
sans in littera. Cap. xxiij.

Empe vna est terra etc. In h c.
xxiij. impbat aug. ea q dixit
d terra q etia int deas selectas
cpuis sub noie vel noibz alijs numat habi
enim multa noia ut in hoc cap. pz et al
dictum fuit et fac in hoc c. duo qz p repbat
hoc qd dr terra ee deam so hoc q vni terre
mista numina .i. multi dij attribuunt .i. h
dico pars etc. In p parte facit tria na pmo
pbat terram non esse deam so de terra et alijs o
partibz mundi ponit sniam varronis ptinente
ad theologia nale ibi et certe idem varro etc. tertio
renocat varronem ad theologia civile i reddeat
ergo ab hoc etc. pbat aut q terre non sit dea
nec pp sua fecunditate nec pp parte aime
mundi q ad ipam pvenit sic varro et
multi alij posuerunt. Et infra et certe
idem varro etc. hic ponit sententiam varronis
de terra et alijs partibz mundi quas deos
fatuit ptinente ad theologia nalem et est
sententia varronis ista vz q in vniverso
est triplex gradus aiorum vz anime
vegetative que inest plantis et est
i unguibz et capilis hois aie i sensitive
q est in occulis et alijs organis corporis
et aie intellective q summum gradum tenet et
hunc gradum vocat animum q in hoie dic
esse genium s in toto vniverso dic esse
deum de quo vniverso ponit q in aliqbz
suis partibz est gradus anime vegetative
sicut in terra et lapidibz q sunt qi ungues dei
quedam non hnt sm gradum .s. aie sensitive
sic stelle q sunt qi occulli dei et sensus
eius quibz ipe sentit Ether non e aim
ei et ius gdum q pvenit ad astra et descedit
usqz ad terram p omnia media faciens ptes
vniversi esse deos vn qd de illa in ad
mare pvenit est Neptunus qd ad terra e tellus.
Et infra reddeat q ab hoc etc. hic aug.
varronem renocat ad civile theologia et
fac hic tria quia quia pmo varrone a theo
nali renocat et causa est quia varronis
ppositum pn. est loqui de dijs sm theologia
civilem ut pz sup. li. vj. c. v. Et ideo loq
de dijs sm theologia nalem e extra ppositum
suum ni possit theologiam illam reducere ad
civilem ut videlz p sit ex his q sunt i rerum
na reddere rones eorum q circa deos obsuant
civilibz Si aut theologia nalis discrepet
a civili et ad ea non reducat non erit ad

[fa]scinatio

[v]irgilius

tres g[radus]
sz [...]

pposituz nec de tali theo. nali agere itedit
aug. in hoc. li. s. in p.o sequenti. dic aut
aug. varrone a theo. ciuili ad nalez egressu
qua ut videt ita circuierat p ambages
theolo. ciuilis no potens ad finez vl' recta
viaz necessitatis pringere qz erat totus
fatigat9 et io ad aliaz theolo. sc. diuitit
qi causa aliquantuluz quiescendi. so i
no dixi dico zc. tangit rone; qua p9 sit
reprobari pdca theo. nalis. z pz io scitero
aut dic aug. no dixi dico ut minat no ee
in hoc. li.o. suu ppositu circa imprbatioez theo
nalis insistere, hoc eniz faciet in li. sequeti
scio i no aute isti politicu zc. aug. con
cludendo, on. quo varro pdictaz sinaz po
suit nalez hendo respectu ad ciuile vt
videlicet declararet q ciuitates no manu
coluit tellure et Neptunu. dic aut aug.
se velle hunc. i. varrone ad h' politicuz
.i. ciuile thologuz, et no nalez here pp'ter
causa sup'tactaz. ¶ Et infra s. hoc dico
pars aiun zc. hic reprbat multitudine o
numinu q vni elo. s. t're dixit psidere sut
eniz sex quibz diu'sa fuit sacrifficia. s.
orcus qui dispater z pluto vocat. et
dr sc iouis filius. s. saturni et psspina
filia cereris q sm vna int'ptatione est
fecunditas t're ut sup. c.o xx. patuit
sm alia vo est inferior pars t're. et
pt' hos duos addunt quatuor alios. s.
telluruz et tellumonez altore et rusore
et pz in lra io et significa nomiunu et
etiaz intentio augustini ¶ Cap. xxiiii.

Debuit g. vna t'ra. s. in hoc
c.o xxiiii icipit bt9 aug. iprbare
sacra, misteria telluris. i. ma
tris deoz, sut aut misteria ea que fiebat
in honore eius ad reputandu queda alia
et fac in hoc. c. duo. naz pmo sm iten
tione varronis mist'ia qdaz ei recitat
et exponit p eoz vanitate et turpitudine
ondit i' sunt tellus zc. In pma vo pte
fac tria nam pmo vndt qd mouit varronez
ad ponendu q tellus esset tm vna dea
hus tn multa cognomina q i p'ce. ca. tacta sut
ppter et etiaz i hoc. c.o. q tangit. cu. i. diu'
sa nomina posuit sup. li. i. c. xxx. et li.
ii. c.o iiii. Causa vo mouens varrone ad
id ponendu erat pudor et tediu nimie
turbe. i. multitudinis deoz, zo. i eande
inquit dixit zc. exponit sz varrone mi
steria et qdi noia telluris q magna mr
et mat' deoz appllat ea vo q hic dicit
de magna mre ponit i ysid. li. viii. ethy.
et plura qdaz ad quoz int'll' sciendu q
silaceu t're cu claui fingebat, et hus timpanu
in capite vo corona turrita. i. qz ad mo
tudinem turris f'caz vl' turribz isignitaz ge
stabat. Istud aut silaceu icurru positu per
ciuitate in festo mris deoz ut sup. li. ii.
c.o iiii. deus fuit portabat, leones vero
mansueti curru trahebant circa ipz vo silac
sedes posite erant cu curru segebat sacdotes
eius et ministri armati q se ipos castrauerat
qui galli coribantes q corobantes dicti
sut, de qbz sup. li. ii. c.o iiii. fca e mitio-
hi vo qi quiue more furiosoz et isa
mentu membra sua iactabant et se ipos
agitabant percutiebantur i cimbala. et era
adinuicez z ferramenta rusticana i ut
fieret strepitus z sonit9 orill' horreunt
aute hec oia suas significationes misticas
naz ideo claue gestabat qz t'ra claudit
hyeme et aperitur estate. Timpanu vo
ht qz ipa rotunda est, aqua rotunditate
dr orbis t're et sic de aliis ut pz in lra
exponit etiam varro qdaz ipius noia
et pz eius intentio tertio i s. erauntur
maiora zc. on. quo varro timet dicit
visus est ondere q dictum eoz qui
posuerunt multos deos et deas t're
psidere no repugnat dco suo quo po
suit tellure tm esse dea vna, et here
multa cognomina pnod aug. reprbat
et pz eius intentio. ¶ Et infra hec
sunt telluris zc. hic on. aug. dictoz

mistior vanitate et turpitudine et fac hic tria
qr primo o ea vana et hoc qr in nullo ponet
ad vitam eternam qd ondere est principale proposito in his
libris quinque secundo ibi ita ne propterea galli etc. ostendit
ea esse fatua et nociva ut patet in gallis qui
castrant et femine parant ad significandum
qd femine indigens deus ipsam a terra accipere
tertio ibi iam qd in liberi sacris etc. ostendit qd sit
inhonesta et turpissima et prefert augustinus
hanc turpitudinem iam qd galli seipsos castrant
duabus aliis turpitudinibus de quibus quilibet debet
erubescere vz illi turpitudini que fiebat in
sacris liberi de quibus c. xxi. dictum fuit et
illi que fiebat in nuptiis ubi nova nupta
iubebat sedere super scamnum i. super virilitatem vel
caput priapi de quo dictum fuit supra li. vi.
c. ix. et patet hic intentio aug. ¶ Ca. xxv.

et Et actis ille non est commemoratus etc.
In hoc c. xxv. reprobat aug. unum
misterium matris magne cuius expositionem
varro pretermisit sed tamen porphirius grecus
phus ipsam exposuit iam de acti iuvene quem
cybelles i. mater magna adamavit qui sibi
ipsi virilia abscidit de quo supra li. ii ca.
iii. fabulam posui in cuius facta memoria
galli etiam et sacerdotes cybellis abscidunt
i. castrant hoc non porphirius de flore decadente
ante fructum exposuit quia attis in greco
idem est quod flos sed hoc reprobat aug. ut patet
in litera et ideo concludit qd sit magis possibile
qd attis fuerit aliquis homo qui se ipsum castraverit
eo qd alicuius amore captus quam
sum non potuit ardorem proprie concupiscentie ferre
non potuit de quo ficta est fabula supra tacta
et forsitan propter hoc varro huius interpretationem
misterii pretermisit ¶ Ca. xxvi.

Item de mollibus eidem etc. In hoc
c. xxvi. vbi aug. ostendit turpitudinem
cultus que magne matri exhibebat et specialiter
unius cuius ratio nullo assignat et fac in
hoc c. duo qr primo reprobat turpitudinem
illius cultus specialiter secundo concludit ex precedentibus
quasdam conclusiones de diis selectis in generali

in his nedum selectis etc. In prima non parte
comparat turpitudinem huius cultus ad turpitudinem
tum deorum priorum selectorum vz Iani Iovis
et saturni secundo non ad turpitudinem aliorum i.
quid sunt ad hoc malum etc. In prima non
parte adhuc duo fac qr primo turpitudinem
illius cultus explicat secundo ipsam ad alias turpitudines
comparat in huic monstro nec Ianum etc.
Quantum ad primum sciendum qd in honore
matris magne seu matris deorum quidam seipsos
castrabant quos aug. vocat hic molles et molles
credunt aliqui qd ipsi fuerint sacerdotes huius
dee qui galli dicti sunt sed non est ita ut patet
ex litera aug. nam de abscissione gallorum
reddita est ratio supra c. xxiiii. et c. xxv. de mollibus
non dic aug. qd unquam rationem a varrone vel
alio meminit se legisse et ideo isti erant specialiter
consecrati ad aliud quam galli erant enim isti
sic castrati ut muliebria paterent sicut
in honore veneris mulieres prostituebant
ut supra li. iii. c. 10 dictum fuit ¶ Et infra
huic monstro etc. hic comparat hanc turpitudinem
tum deorum selectorum priorum et
primo ad turpitudinem Iani et patet qd ista
deformitas maior fuit quam monstruositas
Iani que tota fuit in eius simulacro quod habuit
duas vel quatuor frontes ut supra patuit ca.
vii. secundo comparat eam ad turpitudinem Iovis
et probat hanc esse maiorem qr licet mulieres
multas corrupit tamen masculo abusus est
tamen uno vz Ganimede filio trois regis
dardaniorum qui dardanii postea a troe
troiani dicti sunt quem sicut narrat
orosius li. i. Tantalus rex frigiorum
flagitiosissime rapuit quem raptum ad
libidinem Iovis preparavit propter cuius detentionem
maximum bellum fuisse excitatum
dr sed matri deorum multi consecrantur
tales Ganimedi tertio comparat hanc
turpitudinem turpitudinibus saturni quibus
melius ista comparatur et quo ad aliqua ista
excedit nam quamvis saturnus fingatur
castrasse patrem suum tamen in templo

eius nullus castrat seipsum quamvis aliqui occi-
dant in sacrificium eius · s · in affrica et gallia
ut supra tactum fuit · c · xix · tangit et alia
turpitudinem saturni et fatuitatem i[n] honore
et patet intentio aug[ustini] ¶ Et infra quid sit ad hoc
malum etc. hic comparat dicta turpitudinem aliorum
deorum selectorum et facit hic tria quia primo ostendit quod
crimina aliorum deorum et si vera essent sunt
hac turpitudine minora puta furtum mercurii
et adulterium veneris de quibus dictum fuit
supra · li · vi · c · v^to et eodem modo est de criminibus
aliorum deorum · Secundo i[nfert] oppositum quia illa etc. ostendit quod
sint minora quia ut quidam volunt ipsa non fuit
vera crimina sed a poetis conficta · 3° i[bi] quia poete
etc. ostendit quod fictio poetica non est causa quia talia
crimina in honore deorum celebrant in scena
ad placandum eos sed extorsio demonum sicut
supra · li · iiii° · c° · xxvi dictum fuit ¶ Et infra
his ne diis selectis etc. hic ex precedentibus
de diis selectis generaliter concludit duas conclusiones quarum
prima ponit ibi istos non deos selectos etc. et
post concludit ex criminibus et turpitudinibus recitatis
sua prima conclusionem et patet quod · Secunda ibi · Sed
h[ec] omnia etc. excludit quandam turpitudinem
predictorum excusationem · dicit enim Varro quod
omnia que dixerunt de diis referunt ad mundum
quod irridendum esse docet aug[ustinus] et patet eius intentio
¶ Et infra istos non deos etc. hic concludit
ex precedentibus aliam conclusionem que continet
duas partes quarum prima est quod dii selecti
ad eorum ignominiam sunt selecti et hoc dixit
aug[ustinus] supra c · iiii · Secunda pars est quod credibilius
est ipsos fuisse homines qui talia crimina commiserunt
quam deos et quod figmenta poetarum sumpserunt ori-
ginem a vera hystoria et hoc confirmat
per versus virgilii · li · viii · Eneydos in quibus
fingit saturnum a Jove filio suo de cello
ad terras expulsum de quo homerus in greco scripsit
hystoriam quam Ennius poeta in latinum vertit
Vera historia est quod de creta expulit eum et postea
fugit in ytalia ¶ Capitulum xxviii.

Ipsas physiologicas etc. In hoc c°
xxviii · vult aug[ustinus] ostendere quod prefati cultores
deorum multiplex erat et non tantum uno modo et facit
in hoc c° duo quia primo ostendit ipsorum errorem multiplicem
erat n[am] · non solum quia res divinas trahunt totaliter
ad res humanas vel saltem res temporales et
mutabiles quantum ad physiologicas · i · res naturales sed
et duobus modis aliis videlicet quia et colunt quod non
est colendum quod tamen nobis obscurum esset
nisi eorum attestaretur hystoria quam · s · Varro
scripsit de diis et etiam quia taliter colunt quod nec
deus nec non deus colendus esset et ostendit hoc
per exempla multa que in deorum honore fiunt tur-
pissime · sicut patet de ludis turpibus de quibus fuit
dictum supra li · ii · c · iiii° · similiter et de mende stuprorum
de qua fuit dictum supra · li · iiii° · c · x · Item per
alia exempla multa idem ostendit de quibus dictum fuit
supra · li · vi · c · x · et in multis capitulis huius libri
que demones sibi exhiberi et fieri extorserunt
ut supra · li · iiii · c · xxvi · dictum est · Secundo ibi · Unde
remotis constat etc. · Concludit conclusionem
que in littera satis patet ¶ Capitulum xxviii.

Quid quod valet quod doctissimi etc. In
hoc c° xxviii · reprobat aug[ustinus] doctri-
nam Varronis de diis quantum ad hoc quod omnes
deos mittit ad cellum et terram reducere tamquam
ad duo principia deorum sicut videlicet quod Janus qui est
celum sit principium deorum masculorum et tellus que est
terra sit principium feminarum propter quod cum in libro de
diis selectis qui est ultimus liber simpliciter quindecim
de rebus divinis scripsit tractaret de diis selec-
tis masculis incepit a Jano et volens
tractare de feminis incepit a tellure quam
ceteris deabus preponit ut patet supra c° ii · causa
non quia ista posuit fuit quia cellum habet virtutem
activam et terra passivam virtus non activa
competit masculo et femine passiva · sed
circa ista non declaranda quamvis Varronis
ingenium sicut aug[ustinus] dicit se sentire passum
sit molestiam tamen non potuit conatum suum implere
quia dicta sua sibi ipsis repugnat unde facit aug[ustinus]
in hoc c · duo nam primo ponit dicta Varronis ex quibus
colligit sua intentio in premissis · Secundo ibi eterniorem eius
reprobat ex dictis suis propriis in qua in re omnino
etc. In primo non parte recitat duo dicta Varronis quorum

Utrumq3 sumit ex libro de dijs selectis primo nō
incipit sic qm in primo li. dixi de locis liber nō
iste fuit de sacellis ut sup. li. vj. c. iij. p3 ē ei3
prius tnari librorum de reb3 diuis ut i p3 de
locis liber nō iste fuit, et primus liber de locis
est de sacellis i nō dixe q duo sunt prin deorum de
cello et tra aaduersa aquo dij parti dicunt
celestes partiz trestres, et io ut in supioribz
.s. hunc libri de dijs selectis initiū fecimus a
celo rc. et ex hac auctoritate Varronis p3 q
ipe deos masculos reduc in celū et feminas
in tellurez, Ex sa nō auctoritate varronis
vult aug. pbare q cū q3 uarro reddixerit
deos masculos in celum et feminas i tra erat
q sup tacta est cuius auctoritatis smaz rcitat
z nō vba Vn dic aug. q uarro in supiori li.
i. in li. pri allegato qui est de dijs selectis cū
mistria deorum samo tracie .i. illius tre cuius
gens samotraces dicr que misteria aug. irro
nice nobilia vocat interptaret pmitteretq3
se ea expositurum q ipis erat ignota et eis
ipa religiose missurum, dic se multis indicijs
q in simulacris deorum apparet collegisse qd
aliud simulacrum sigt cellū aliud trā, et
a ydeas, et q supr sigt celum Juno trā et
minerua ideas et hoc quia celū est aquo fit
aliquid tra de qua fit aliqd. et ydea sm
quā fit ad. **Q**ui etiam quia in re omitto rc.
hic reprobat dicta varronis prius recitata
et fac hic duo q3 primo docet quid posset obijci
gt dicta varronis p dicta platonis i thimeo
q de ydeis dicit q sm eas factū sit cellū
Ex quo segt q cellū3 nō fac sm ideas Sco
i hoc dico istiz rc. arguit q varronē ex
dictis suis pprijs et fac duo q3 primo ont
q nec oms dee reducunt ad trā nec oēs
dij ad cellū, Nam minua ī ideas poīt
a varrone ut p3 sup. c. ij. hui. li. q tn ad
traz nō reducit cuz alibi dicit varro
eaz nasci de capite Jouis et ita est q3 sup
cellūz stat Neptunus q est deus maris, et
dispat deus inferni et frat iouis et neptu
ni cuius vxor est prosspina ut sup li.

isto ca. xxiij dictū fuit sunt dij masculi et
tn nō refferunt ad celum, 2o i quo g deos rc.
concludit ex dictis vanitatē dictorum varronis
qui uiuit facere duo capita deorum .s. Jani
et tellurē, Vn ex vna pte fuit error qui
fecit plura capita q vnū Ex altra nō pte
fuit furor qui fecit vnū illorum capitū nō
Jani V3 tellurez .i. magnā mrēz i cuius
cultu maifeste appent in sanie ut supius
c. xxiiij. z xxv et xxvj. satis ē ostēsū

Nang3 omnia q abeis rc. Ca. xxviij
In hoc ca. xxviij ondit bt aug.
quō omnia q varro dijs selectis 3
rones phicas .i. nālles attribuit ipsos
deos pot ptes mundi uni deo creatori
mundi absq3 omni oppinione sacrilega
possint attribui et hoc ont p omnis effectus
qui deis selectis attribuit et nō q
aug. 3 ponēs p omnis effectus q dijs
selectis appriauit, numerando xx effectus
seu xx dijs selectis attributa sic sunt
xx dij selecti eundem ordinez tenet
in nūando effectus seu illa attributa quē
varro tenet in nūando deos selectos qui
ordo p3 sup. c. ij. hui. li. ita q Janus
est primus deorum cui attribuit rerum initiū
io aug. primo dic q nos illū deū colamus
qui naturis initia cstituit et quia supr
est secundus i ordine cui attribuitur
cause pmarie io aug. hic so dic de deo
sic qui rerum causas ht rc. et eodez mō
pcedit in alijs, et sic p3 diligenter cside
ranti in hoc ca. intento aug. Ca. xxx.

Hec aut fac atq3 agit rc. In
hoc c. xxx. ondit bt aug. q licet
uni nō deo tamq3 cae et p pmo
effectiuo cpetant omnia ea que i pcedenti ca.
dicta sunt tamē nichilominus multa agit
p causas medias licet nō media s3 qdā
tme. p se p3 rc. hic item aug. satis clara

Habemus enim ab illo rc. Ca. xxxj.
In hoc ca. xxxj ondit btus
aug. qualia deus et ptra circa

homines opat9 est ut pz ad vita etnam
pduceret et patet totum. Ca. xxxij.

Hoc misterium vite eterne rc. In
hoc ca. xxxij. ot bt aug9 quo
misteriu vite etne prius qz p
xpm exhiberet ab initio humani generis
usqz ad xpm fuit prinitatu et etiaz pfigratu
multis modis et pz totuz. Ca. xxxiij.

Per hanc g9 religione una rc. In
hoc c. xxxiij. o bt aug9 quo
p fide xpi fuerit ydolorum cul
tura, et fac in hoc ca. duo q2 pmo ot quo
fide xpi ab hoi errore liberamur et pz
2a 2o ibi quorum sacra varro rc. ot qd
culpaz eorum q ydola coluerunt multu aggra
uat hoc aute multu aggrauat eorum culpa
q sacra eorum no potuerunt reduci ad ali
quas causas nales qmus varro circa
talles reductionez multu laboraret et
frustra Nam in quibzda fatuil i theat°
recitatis 2 in quibzda delubrorum i. templo
rum misterijs hoc conat9 est face ut ea
q fiut turpit i theatro, possent aculpa
absolui i. excusari q2 similia fiebant
in templo q suas cas nales hn. ipz hebat
et tn p hoc no excusabat theatm ymo
poti9 danabat templu q2 qualia fiebat
tpiter i theat° talia etia fiebat i templo
2 etiaz tpiora sic sup li. vj. c. viij. dain
fuit si aute fuissent sacrorum cae i.
nales quas varro assignauit vel etia qsqz
alie natales et si ad deu verum no ptinuis
sent tam culpa eorum aliqzntulu mitigasset
qua culpa no inc^ta in sacris aliq rone
nali turpitudo et absurditas fecerat.

Sed q inuenim sic. Ca. xxxiiij.
Ipe rc. In hec c. xxxiiij. pbat
aug9 id qd dixat i c°. precedenti
s. q sacrorum gentiliuz no fuit aliquae
cae nales hoc aut pbat p quidez qd
varro in li. de cultu deorum narrat 2 etia
ipe aug9 se hoc narraturum s. li. iij. ca.
viij. pmisat, et fac in hoc c°. duo, naz
primo de libris quos Numa suos reg
rorum scriptos a se occultauerat, et
de facto senatus possit varrone 2° i ipzqz
Numa pompiliu rc. ipoz q narrata
sunt reddt ronez 2 pz satis aug' inten°
Sciendu est qd illud qd narrat hic varro
narrat i tit9 liui9 de bello macedonico. li.
viij. valius no. li. i°. sic narrat sz qdez
in ag° lucij petilij scribe sub monte Janiculo
cultoribz alti9 terra uersantibz duabz archis
lapideis repertis in quarum alta scripta
idicabat cor9 Nume popilij fuisse i alta
scripta indicabat libros reconditos esse latinos
septe de iure pontificu totidemqz grecos de disci
plina sapie, latinos magna disciplina ass
uauerunt grecos no q2 ex aliq pte ad
soluenda religione ptine existimabat
ex auctore senat9 petilius ptor urbanus
p uictimarios igne facto i cospectu ppli
cremauit Noluer eniz prisci uiri qcqz
in has assuari ciuitate quo aiim homin
a deorum cultu auocarent. hec valius. C. xxxv.

Nam et ipe Numa rc. In hoc c°.
xxxv. ot bt aug9 quo ad eorum
notitia puenerit q in libris
scripsit supradictis et fac in hoc. c°. tria
na p° ot quo eorum notitia acquisiuerit
2° quid uel qualia in eis scripsit i.
aut g° demonu illuc rc. Tertio quid cta
hoc et silia diuina prudentia fecerit ibi
sed occulta dei uera rc. post no docet
quo Numa rex p ydromantiaz i. di
uinatoez q in aquis fit a demonibz ea
accepit huit aute unu demone sibi fami
liarez quo sepe secretius consulebat, de q°
fictuz est q. Jungez huit nimphaz quanda
i. deaz cuidaz aque quia egeria nocauer
eo q aqua egessit i. exportauerit i q
imaginez demonis sibi apparentis uidet
hinc egeriaz coluerunt roam, ut pz p
ouiditz li. iij. de fastis dicentis quadam
aqua esse q egeria applat ubi nimphaz
Numa illius aque solebat de rebus ad

De Inuentoe Nume rl

de dea egeria

diuina ptinentibz ?sulere. Titus uo liuius
de urbis origine li. i°. dic Numa istructu
disciplina terrica i. terrestri uetu sabior
simulauit aut se cu dea egeria noctur-
nos ?cursus here ut q de sacris diis applo
acceptarent, hanc uo arte terrica uocat
hic aut ydromantia ul inguantia q tn
artes fuer sub graui pena phibite nam
an xpi aduentu, Vn apuleius li°. de ma-
gia deffendit se q quedaz q eu de ingro-
mantia accusauit lege etia xij. tabular
q diu an xpi aduetu late erat artes
magice sic dic cicero in libro de repuca
phibite fuerat et suppliciu ?stitutu fuit
his qui illis artibz uterent. Ista uo ars
a persis allata e qua et petaghoras
usus e. Vn dic Valerius li. viij. q pytha-
goras postqs egyptu petens eor scientia
didicit ad persas pfectus magica arte
percepit aliquas due ptes huius ca satis patet

Incipit liber viij° c° i.

Nunc intentione nobis op-
us est etc. hic incipit viij lib
in quo postqs i duobz prece-
dentibz libris reprobauit cul-
tu deor ptinete ad theo-
logia fabulosa q cult'
exhibebat i theat. et ptinente ad theo-
logiaz ciuilez q fiebat i templo ondens q
dij ptinentes ad dictas duas thelogias
no st colledi pp aliqd boni ab eis spadu
post mortez i hoc libro incipit disputare
cum phis q thelo^a naturalez uolens ondere
q illi qui ab eis uocant dij uel demoes
no sut collendi pp aliquod bonu uite
future, et diuidit ista pars i tres ptes
q pmo ondit q dij mali ul demones mali
no sut ppt tale bonu collendi, et hoc
fac in isto li°. viij. scdo inquirit an sit
aliqui demones boni qui tales sint
collendi ondens q no sut, et hoc fac
in sequenti libro nono, Tertio ondit
q angelli boni no desiderant se coli

sed unu tm deu colli uolluit, et hoc fac i hoc
infa li°. x°. liber uo iste ht xxvij. capla
quor pmu est pemiale i q° duo fac pmo
enz ?pat tractatu istu de dijs q s. ?tinet
in hoc libro, et duobz sequentibz ad tracta-
tu hitu i libris precedentibz, et hoc penes
difficultate, et ondit hunc esse difficiliore
pp eos cu quibz est disputandu q sunt
applati phi. quo noie pmu pythagoras
seipz applauit ut pz c°. pxore sequeti
fac uo hic aut mentione de triplici thelo^a.
de qua patuit supra li. vj. c° v°. Scdo i
pfecto ex oibz etc. ondit cu qbz phis a-
gendu est, q no cu omibz q no cuz
illis q deu ee ul deu curare res huanas
negant quales fuert epycurei q oia
attribuebat fortune negantes diuinaz
puidentia ut dic aug infa. li 18. c 41.
platonici uo posuer deu unu a quo
st multi dij, alij a no solu illu unu
deu collendu sed alios multos et deu
curare res humanas affirmat io cu
istis agendu esse dic aug. c° ij.

De hoc q° platone etc. c° ij.
In hoc. c°. ij. incipit tractat
huius libri in quo btus aug
incipit agere de ?dictionibz platonis
et aliorum phor quorda et eor doctinis
priusqs incipiat q eos disputare, hanc
disputatio sua cu eis incipit infra
c. xiij. Et pius agit de phis q platone
precessut, et postea de platone infra
c° iiij° In isto uo. c°. agit de phis qui
precessit socrate magistru platois
Et fac i hoc. c°. duo q pmo distiguit
duo gna phor grece phantiu sm duo
loca i quibz philosophabat. s. ytalicu
et yonicu ytalici phi dicebant q erat
de illa parte italie q oli magna grecia
uocabatur. Vn sic dic ysidorus
li°. 14. ethy^ar ytalia olim a grecis
populis occupata magna grecia applata
est dein saturnia a rege. s. saturno

ars terrica

Epycurei

platonici

duo genera phorum

ytalie

et ab eodem etiam latium appellata est quia saturnus ibi latuit postmodum vero ab ytalo siculorum rege ibi regnante dicta est ytalia Unde videtur secundum ysidorum quod tota ytalia sit magna grecia appellata quod etiam videtur sentire ouidius libro iiij de fastis dicens italia nam tellus grecia maior erat et dicta est maior quia maiores greci eam occupauere sic euander et socij herculis et alij magni de quibus facit ouidius mentionem et Solinus expressius ubi agit de urbium conditoribus ytalie tamen augustinus hic et hyeronimus in prologo biblie uidetur uelle quod solum una pars ytalie uocata fuerit magna grecia et potest utrumque habere uerum intellectum quia forsitan olim non uocabatur italia nisi illa terra ubi ytalus regnabat postmodum uero tota terra que est inter duo maria scilicet adriaticum et tyrenum et alpes que diuidunt inter galliam cisalpinam et galliam transalpinam uocata est italia unde ysidorus ponit eridanum fluuium id est padum in ytalia quod uero olim ytalia uocata fuerit solum una pars illius terre que modo uocatur ytalia videtur uelle solinus qui loquens de ytalie situ dicit sic quod ytalia in qua latium antiquum est antea a tiberinis hostiis usque ad lirim amnem pertingebat. Jonici uero philosophi habitabant in locis illis ubi nunc grecia nominantur sic enim terra illa grecie a qua philosophi deriuantur dicta fuit a quodam rege qui Jon uocatus est et secundum ysidorum libro xiiij ethymologiarum ab ipso athenienses dicti sunt Jones et eorum quedam lingua greca dicta est Jonica Secundo ibi ytalicam gentem etc. prosequitur de philosophis utriusque generis et primo de genere ytalico cuius primus fuit pythagoras samius id est de samo. Nam secundum eutropium libro i temporibus tarquinii superbi septimi regis romanorum pythagoras philosophus claruit qui de insula maris egei oriundus crotone degit nouissime methapontum

[margin: grecia quare dicta]
[margin: lombardia]
[margin: de pythagora]

adijt ibique sepultus est de ipso multa scribit Justinus libro xx et in practica dicit quod eius tanta admiratio fuit ut ex domo eius templum facerent eumque pro deo colerent de ipso etiam plura scribit augustinus libro 18 c. xxv et xxxvij. de peregrinatione uero eius pro sapientia acquirenda scribit ualerius libro viij c. vij. a quo uero se ipsos primo nominant philosophi diffusius scribit Tullius de tusculanis questionibus libro v. deinde agit de genere philosophorum de ionico incipiens a talete qui fuit unus de vij sapientibus qui secundum helinandum floruerunt tempore tullij hostilij qui fuit vij rex romanorum fuerunt autem hi septem thales millesius solon athenensis pithacus mitillenus chilon lacedemonius Theobolus lidius periandrus corinthius bias prienes de istis uero sapientibus tractat augustinus in libro xviij c. xxiiij et xxv. Inter istos uero septem solus thales philosophus erat alij enim ex uita et quibusdam preceptis recte uiuendi ab ipsis datis sapientes dicti sunt. thales uero philosophus fuit tam naturalis quam astrologus de quo narrat apuleius in libro methamorphoseos quod in senectute sua adinuenit quoties sol magnitudine sua circulum suum metiatur quod cum docuisset mandractum prienensem et ipse noua inuentione delectatus optare iussisset quia uellet mercedem pro tanto documento sibi rependi thales respondit satis est michi mercedis si id quod a me didicisti cum proferre ad quospiam ceperis tibi non asciueris sed eius inuenti me potius quam alium repertorem predicaueris. dicit uero hic augustinus quod nichil ex diuina mente hunc mundum proposuit quia scilicet prouidentiam diuinam negauit idem fecit successor suus anaximander cui successit anaximenes de his duobus loquitur augustinus in libro 18 c. xxv. fuit autem alius anaximenes orator qui fuit magister Alexandri magni in arte oratoria sed de illo non fit hic mentio anaximeni successit anaxagoras. hic

[margin: de vij sapientibus]
[margin: Inuentio thaletis philosophi de sole]
[margin: de anaximandro anaximene]
[margin: de anaxagora]

ſm Euſebiū fuit circa id tp̄is quo p̄mo
romani cepiunt here ꝯſules. de quo dic̄ valius
li. viij. q̄ p̄t longam p̄egrinatoez pro ſtudio
ſapiē in patriaz ſuā reuſus cū poſſeſſioēs
ſuas deſtas uideret nō eſſem inquit ego ſal-
uus ni iſte piſſent. de ipō ē legit li°. de moib3
phoꝝ cū in illa p̄egrinatione aquodā crimina-
ret dicente nō eſt tibi cure patria tua
extendens brachiū oſtenſo celo ait imo michi
admo͂ patria mea cure eſt dic̄ uō aug⁹ i li°.
xviij. c°. xlj. q̄ ipē athenis reus factus eſt
quia dixit ſolez lampadez ardentez eſſe, et ſic
dic̄. boetius. li. i. de ꝯſolatione veneno dato
obijt. ſciendū3 eſt enī3 q̄ athenienſes ſolē
deū eſſe credebant et iō turbabant ꝯt ip̄3
dyogenes uō fuit anaxagoē ꝯdiſcipul', naz
ambo fuerunt anaximeīs auditores diogenes
tn̄ aliū3 magim hūit in rethoīca .ſ. anthi-
ſtenē ut p3 p̄ hyeronimū. li°. ij°. ꝯ̄ Iouinia͂
Et iſte dyogenes dictus eſt cinic⁹ .i. caninꝰ
q̄ putauit itendū3 eſſe uxoribz ſuis ut p3 iſ
li. xiiij°. c. xx. hic ſm Euſebiū anno arta-
ſerſis ſecundi xiij°. agſtit. conſtat ē ip̄3
fuiſſe tp̄e Alexandri magni ut p3. p̄ Iero-
nimū. li°. ij° ꝯ̄ Iouinia͂ et p̄ helinandū
li. xvij. et p̄ valeriū. lib°. iij°. et eciā fuit
tp̄e platonis ut p3 p̄ tertulianū i apologe-
tico, de ipō multa ſcribit ieronimus. li.
ij. ꝯ̄ Iouinia͂ Et inter alia dic̄ q̄ cū ia ſenex
ad agonez olimpicū p̄geret et febre p̄ viā
correptus i trepidine accūberet amicis
volentibz cū i iumentū aut uehiculū3
tollere nō acquieuit ſ3 tranſiens ad arboīs
umbram dix̄ eis abite queſo hec me nos
aut uictorē p̄babit aut uictū3. Si febrē
uicero ad agonē ueniaz ſi me uicerit
febris ad inferna deſcendā ibiq3 p̄ nocte
eliſo gutture nō tn̄ ſe mori ait q̄ febrez
morte ꝯcludere anaxagore uō ſucceſſit
auditor eius archelaus archelai auditor
fuit ſocrates ut dicit aug⁹ quod eſt mi-
rabille q̄ ſicut colligi pot ex cronicis
Euſebij ſocrates mortuus eſt ante q̄ dio-

Archelaus magr̄ ſocratis

genes clarus haberet p̄ duos annos. Ite
ſ3 heroni͂ li. ij. ꝯ̄ Iouinia͂, Socrates docuit
anthiſtenē Anthiſtenes uō i rhetorica
fuit magiſt dyogenis ex quibz p3 dyogenē
fuiſſe poſteriorez ſocrate, et iō uel erant duo
dyogenes uel dyogenes multū3 diu uixit
ſic poſſint ea q̄ de eius tempore et anaxa-
gore et ſocratis dic̄3 eſſe uera. Unde dioge-
nes qui fuit diſcipulus anaximeīs ut
ſup̄ dictū3 eſt ſi erat tn̄ unus dyogenes
uixit p̄ tp̄a hoꝝ phoꝝ ſibi ſuccedentiū3
.ſ. anaximeīs anaxagore archelai ſocra-
tis platonis, et uſq3 ad tp̄a ariſtotil' qui
alexandri magni fuit magr̄ hūit autez
et ſocrates magim aliū3 .ſ. Gorgiā ut
p3 p̄ tuliū. li. de ſenectute.

Ca͂ iij.

Socrates uō p̄in⁹ ꝛc̄. In hoc. c°.
iij. agit btūs aug⁹ de ſocrate
pho qui fuit magr̄ platonis
qui ſm Euſebiū anno artaxerſis p̄imi
xl. plimo ſmone celebrabat. de cuius
tempor fac̄ aug⁹. in li° xviij. c. xxxvij
mentionez fac̄ aut aug⁹ i hoc. c° tria
quia p̄imo agit de eius doctrina, fuit
autē ſm aug͂ ethyce. i. moralis phīe
p̄imus inuentor cui ꝯcordat hugo. li. iij°.
dydaſcalicon, dicens q̄ ethyce iuentor
ſocrates fuiſſe dr̄ qui de ea xxiiij°. li°s
ſm poitiuā iuſticiā ꝯſcripſit de ipo nar-
rat agellius li. i°. q̄ dicebat multos hoīes
p̄pea uelle uiuere ut ederent et biberet
ſe autē uelle edere ꝛ bibere ut uiueret
hyeronim⁹ uō ꝯ̄ pellagianos. li. iij°. dic̄
q̄ phī de ſocrate gliant eū3 ſemp̄ eundē
multū3 huiſſe tertulian⁹ uō i apolo° de
ipō narrat ſic, Socrati demoniū3 a puericia
adheſiſſe dr̄ vn̄ ſocratis uos eſt ſi demo-
niū3 p̄mittat deos negabat quē tn̄ apollo
ſapientiſſimū eſſe recinit. lactantius
uō li. de fabla ſapia narrat q̄ ſocrates
ſe nichil ſcire dix̄ eniz hoc ip̄3 q̄ ni-
chil ſciret, ſecundo i° vn̄ et ꝯcitat⁹ ꝛc̄
Agit aug⁹. de eius morte. Ubi ſciēdū eſt

q̄ ſic narrat tertulian⁹

q sic narrat tertulianus socrates i gtumelia
deorum querciu hyrcumque et cane deierabat et ppea
dampnat est q deos destruebat. Tam pea athe-
nienses penitentes eius crimnatores afflixe
runt et ymaginem eius auream i templo collo
cauerunt. Rescissa dampnatio testimonium socrati
reddidit. Mortuus est autem sm valium li. viij.
potionem ueneni de manu carnificis acceptam
postque athenienses tristem de eius capite sinum
tullerunt. vnde dic eusebius anno artaxersis
sr. xj. Socrates uenenum bibit mortuus est
autem sm vincentium i speculo anno etatis sue
.lxx. De eo dic aug li de vera religione sic
socrates cum populo simulacra uenerabatur
et post eius dampnationem mortemque neo ausus
est iurare per canem nec appellare quemque lapidem
zonem sed hoc tamen modo memorie litteris que man
dare. 3o i tanta pclara rc agit de disciplis

De aristippo et antystene

eius qui duo fuerunt s. aristipus et antystenes
qui se de summo bono i duas oppiniones
diuiserunt. Nam aristipus summum bonum
posuit uoluptatem et alius uirtutem de quibus
au i li. 18 ca 41 fac mentionem. De aristi
po uero narrat in li. de moribus phorum q
intipatus aliquando q ubrime uiueret respon
dit si hoc malum esset non utique ageret i festis
deorum. Ingressus uero quandoque domum meretri
cis ygnoranter uiso scorto statim erubuit
quodam uero puerorum q cum eo erat erube
scente dixit intrare illuc malum non est sed
nequire exire. Idem cuidam dicenti sibi

Responsio aristippi.

homines te contemnunt et illos asinos inquit
sed nec illi asinos nec ego eos curo.
De antystene uero qui fuit magister dyogenis
narrat hieronimus li. ij. contra iouinianum q cum
gloriose docuisset rhetoricam audissetque socratem
dixisse fert ad disciplos suos abite et
magistrum nobis querite ego n. iam repi
magistrum statimque uenditis que habebat et
pu distributis nichil sibi plus quam
palliolum reseruauit. Innumerabiles libros
scripsit alios phico alios rhetorico genere
habuit uero et alium disciplulum nomine

phedronem sibi et platoni ualde familiarem cui
plato intitulauit librum de immortalitate anime
scriptum ut dicit agelius li. ij. Ca. viij.

S Ed inter disciplos socratis rc. In hoc ca
quo incipit aug agere de platone
et fac i hoc ca tria. Nam primo ostendit quomodo plato
i scientia profecerit. 2o quo doctrinam suam tradidit
i quid aut i his 3o quid de eius doctrina et
dictis aug suo opere i scribendum iudicauit
i ex his tu que rc. Natus est aut plato
sm eusebium anno quarto darij nothi. s.
anno ab ortu socratis 43. de cuius natiuitatis
tempore fac au i li. 18. c 21 mentionem. De ipso
uero dic hyeronimus li. i. contra iouinianum qui spen
sippus nepos platonis et quidam alij scripserunt
i laudem platonis matrem eius fantasmate
apolinis oppressam fuisse. Et sapientie principem
non aliter nisi de partu uirginis editum arbi
trantur. Hic sm apuleium li. de uita
et moribus platonis prius aristocles nominatus
est pater uero eius ariston de genere neptuni
fuit mater uero eius a solone sapientissimo
traxit originem. Floruit uero sm eusebium
anno artaxersis sr. xvij. De peregrinatione
uero eius propter sapientiam acquirendam de qua
hic loquitur au fac et valius li. viij. ca
1. mentionem satis expresse eam describens
de ipsa et fac hyeronimus in prologo biblie men
tionem dicens sic plato egyptum et archytam
tharentinum eamque horam ytalie que quondam magna
grecia dicebatur laboriosissime peragrauit
et uanciu uero ad monachi tradendi scientiam suam
faciendum q i libris suis semper introducit socra
tem uel alios loquentes et numquam se ipsum
et ideo quid ipsemet de his que tractat sen
sit non est facille ex libris suis scire et
similiter sic dic helinandus consuetudo sua fuit
libros suos intitulare nominibus magistrorum suorum
uel eorum qui magistros suos docuerunt hinc
sunt libri eius appellati thimeus phedron
gorgias pythagoras cetera hic ca satis patet

S I ergo plato dei hic rc. Ca. v.
In hoc capitulo bt au incipit proferre

phos ploniCos alijs phis oīs eos excellere i sciā nāli, et spialit incipit pferre ī hoc ca° doctinaz platoicaz de deo oibz tholo(gis) hoi(bus) fide xpi nō hentiuz, et fac ī hoc c° duo q(uia) p° pfert eaz tho(logi)e fablose seu theatrice, et etiā tholo(gi)e civili quaz utraq(ue) supi(us) ī duobz libris pcedentibz ē reprobata ubi et doctina varrois ferre p to(ta)m reprobata est, et de libris Nume popilij quos de dijs scripserat sepulas et obustas postmo(du)m dcm ē li° x. ca° 34. et 35. In epla uō Alexandri fit mētio de pico et fauno de quibz s(upra) li. 1. c. 90 dixi

de Enea — Item fit in ea mētio de Enea de quo dic titus liui(us) de urbis origine li. 1. q(uod) aput fluuiū numichiū p(ro) de collit, quē incole Joue

dij idigetes — indigentē uocant .i. Jouez de hoīe factū. Nam dij indigentes uocat(ur) dij ex hoībz facti de eius ē dificatoē fac au(gustinus) ī. li. 18. ca°. 19 mentionē Itez de Romulo de quo deifi cato dcm est sup(ra) li. 1. c° xvi. Itē de herule qui fuit thebanus et de thebis cū socijs suis transiuit ī hyspaniā q(uo)d cū de hyspaniā reuerteret, et ueniret ad loca illa ytalie .n. Euander eo tpre hītauit interfecto cacho q(ui) boues suos furat(us) fuerat sic narrat tit(us) liui(us) de urbis origine li°. i°. Euander eū filiū Jouis salutat dicens matrē suā que carmētis uocabat ueridicā ī(n)t(er)p(re)tez deorū cecinisse q(uod) ipē esset auctur(us) nūz (numerum) celestiū ibiq(ue) statim dedicata est ara

hercules plures fuerunt — herculi ubi postmo(du)m sacra herculis a romanis celebrata sunt apud alias etiā gentes pp strenua et mira opa q(ue) gessit pro deo hītus est. Sciendū est tn̄ q(uod) multi fuerūt hercules s(ecundu)m au(gustinu)m ī li. 18. c. 8 et° xij. de hercule uō dic ari(stote)les li° de p(ro)blematibz sic quicūq(ue) excelentes fuerūt uiri aut s(ecundu)m phiaz aut politicaz aut poesim aut artes uident melancolici et eniz herules f(uit) huius nē, et occupant ab egritudibz qui sūt amgra colēā id egritudinē epylenticorū ab hercule denoiant antiq(ui) sacrū morbuz herculeū Item fit hic mentio de esculapio

de quo dictum ē est sup(ra) li. 3° ca° 14. Itez de libero .i. bacho qui fuit etiaz thebanus, et

bacchus — usq(ue) ad fines īdie penetrauit. docuit īdos uites colere et uinū facere pp qd deus iui(n)us dictus est hic fingit fuisse filius Jouis ex semele fuerūt aut multi libi pres s(ecundu)m aug(ustinu)m ī li° 18. c. 12. Item fac mētioē

de ca(store) et p(olluce) — de tyndaridis fribz, et castore et polluce q(ui) fuerūt filij lede uxoris tindari quorū soror fuit Ellena cui(us) rapt(us) fuit cā belli q(ui) troiam fingunt aut fuisse filij Jouis ex leda s(ecundu)m unā fabulā s(ecundu)m aliā uō fabulaz Ellena et pollux fuerūt filij Jouis et imortales. castor uō fuit filius tyndari et mortalis cui(us) mortē fr suus sua morte redderet, hi uō duo s(ecundu)m hystoriaz uerā cū audisset sororez suaz raptā ab Alexandro filio priami īsequuti sunt eū nauigio s(ed) cū ī portu quodā soluissent nauigiū mersi(que) ꝯpuerunt unū creditū fuit eos fuisse int(er) deos translatos de alijs uō dijs maioribz .s. Joue et alijs de quibz tractat cicero de tusculanis q(uesti)oībz et hic fac mentionē aug(ustinus) dcm ē supius ī multis libris. Quō aut uarro conat(ur) eos ad ptes mundi refferre patet supi(us) li. vij° et li. vij. Po(st)q(uam) .i. s(ed) alij q(uo)s phi. et° pfert au(gustinus) doctinā plonicorū de deo tholo(gi)e nāli aliorū phorū, et fac duo, nāz p° ostē(n)dit quō alij phi a platonicis discrepant ponētes deum cor(pus) ēē, et patet satis. Lrā 2° i(bi) hi et ceteri siles et° ost(endi)t eorū cecitatez et ignorantiaz, et fac ē hic duo q(uia) p(ri)mo reprobat gnālr oēs q(ui) ponūt deū ēē corp(us) et spialr eos qui posuerūt deuz nō esse cor(pus) s(ed) ēē tn̄ eiusdez nē cū aīa humana ī cedunt et illi quos et° et ē h(oc) scie(n)duz q(uod) istorū erāt duo gnā ut pz per ysid(oru)m. li. viij. ethy(mologiarum) qd et aug(ustinus) hic innuit

opiniones de ... — naz quidaz posuerūt auīz in hoībz gmanētez esse deuz ut pythagoras cui gcordat illud catois stoyci Si deus ē animus nob(is) ut carmina dicunt hic tibi precipue ē

Alij dixerunt deum esse mentem solutam, ut cicero
et hoc reprobat aug. li. dicens quod dicunt corpore etc.
V idcrunt quod isti phi etc. Ca. vi.
In hoc ca. vi ostendit btus aug. quo
platonici puenerunt ad noticiam dei, et fac.
in hoc c. duo secundum duas vias quibus in dei
noticiam puenerunt quarum prima est per viam causa
litatis, 2a est per viam eminentie 2a ps
est in consideraverunt enim quicquid etc.
et patet intentio augustini Ca. vii.

Q uod autem attinet ad doctrinam
etc. In h. c. 7 pfert btus au.
platonicos alijs phis in scientia lo
gica seu ronali et fac. in hoc c. tria na p.
po. id in quo conuenerunt alij phi s. tam epicurei
quam stoyci, pro quod stoyci videntur logicam seu
dialeticam plus amare quam epicurei quia
ipsos arguit et eos spialiter improbat in ubi
ergo mltum etc. tertio ubi ponit platonico
rum ibi hic non quos mito etc. et patet
satis in hoc c. intentio aug. Ca. viii.

R eliqua est ps moralis etc. In
hoc c. viii. btus au. comparat platonicos
et pfert in scientia morali alijs
phis. Et quod ultimus finis et summum bonum
se habet in moralibus sicut primum prm. io in h.
c. ostendit quod circa hoc melius senserunt plonici quam
alij et fac. in hoc c. duo quod po. ponit diuer
sitatem oppinionum circa finem ultimum eorum
qui posuerunt ipsum consistere in fruitione
alicuius boni creati, et licet eorum sint opi
niones multe valde ut patet per aug. in li.
19. c. primo tamen reducuntur ad tres tm
in genere, quarum distinctio sic accipitur quod nulli
phorum posuit finem ultimum consistere
in bonis exterioribus puta diuitijs hono
ribus et huiusmodi sed plures in interioribus que
uel sunt bona tantum corporis vel bona
anime vel bona totius hominis compositi ex anima
et corpore et secundum hoc tria triplex opinio fuit

Sciendum est autem quod cum per ipsum corpus in proposito
non intelligitur ipsum corpus prout distinguitur contra
totam animam quod sic nullus posuit quod ultimus
finis consistebat in corpore sed accipitur corpus eo mo
quo distinguitur contra spiritum seu mentem et io
corpus in proposito includit appetitum sensitiuum
Epycurei igitur posuerunt ultimum finem in
bono corporis quod in voluptate stoyci in mente
quod in virtute et bono ronis creato tamen pypatthe
tici qui duplicem posuerunt felicitatem s. contempla
tiuam et actiuam felicitatem actiuam posuerunt
in bono corporis et anime i. totius hominis compositi
ex utroque, pro in cedant igitur hi omnes etc. pfert
oppinionem platonicorum qui posuerunt summum bonum esse
fruitionem dei quales fuerunt plonici ut patet
sequenti ca. Et infra alio loco quantum
etc. s. infra li. 22. c. 29. et 30. Ca. viiii.

N unc satis sit commemorare etc.
In h. c. nono ostendit btus aug. quo
ad phos se habere debeat xpianus
cos. s. cauendo vel non cauendo, et quod in bono
quod adeo eis reuelante acceperunt cauendi non
sunt in malo non cauendi sunt io fac. in hoc ca.
duo primo enim ostendit quod quidam eorum de beatitudine
et summo bono recte senserunt sicut platonici
et quicumque phi eis consenserunt siue fuerunt
Jonici siue ytalici quorum utrique in greco so
phati sunt et non in latino nam etiam usque
in presentem diem populi aliqui in ytalia quod quo
dam magna grecia vocabatur vulgare grecum
habent, et eodem modo est siue fuerunt athla
tici. s. habitantes in affrica iuxta montem
athlantem siue libies. i. de libia que est
prima affrice. et quia ponitur pro tota affrica
sed undecumque fuerint, et quomodocumque uocentur
si senserunt sicut plato quod s. btitudo consistit in frui
tione dei recte senserunt et in hoc non sunt a xpia
nis uitandi, 2o in quinimo enim homo xpianus
etc. ostendit in quibus phi sunt cauendi. nam aliqui
phi errauerunt tam in cogitatione deorum summi boni
quam in eius cultu, et hi sunt de quibus dicit aplus
col. ij. videte ne quis uos seducat per phiam
quo ad primum errorem et inanem seductionem
secundum elementa mundi quo ad 2m errorem
nam qui seducunt in tantum ut lapides et
bestias et corpora alia colant seducunt secundum

Opiniones de ultimo fine hominis

de platõe

elta mūdi / ꝗ alij phi lz erraverint ī mō
nō tn̄ pmo sic platonici, ceteris similes. vn̄ et
de platõe dic aug. li. de va religione q̄ vsq̄
adeo puersa tpis suorum timuit opinionem
vt phibeat sacrifficasse natiue io quo ad
sedm mutandi sunt / contra istos nō phos
infra. ca° 13 et sequentibz disputandū erit

Cap. x.

N[n]ec si lrās eorum xpianus 2c. In hoc ca° 10.
incipit assignare cās quare
potius cū platonicis phis q̄ cū alijs disputat
ppoit et sic tangit ī hoc c° unā cāz dicēs
q̄ cā nō ē q2 ipi solli q grecū loqbant po
tuerunt ad veritatē appinquare nā hoc
potuerūt phi cuiuscūq lingue ꝗ cā ē q2 eorum
hec sunt notiores et pz tota intentio
augustini in hoc capitulo.

Cap. xj.

M[m]irantur autē qdaz nobis 2c. In
hoc. ca°. xj. assignat duplicez
cāz aliaz q2 magis cū platonicis
q̄ cū alijs phis vult tractare est autē
huius duplex cā vz q2 pplo videtur lrās
sacras legisse et q2 constat ipz ad ea q̄ ī lrīs
sacris hemus ppius accessisse et sic ī hoc
ca° duo q2 pmo ptractat oppinionem
dicentiuz platonez ex pphetis vel scripturis
sacris ea que docuit didicisse, 2° ibi ꝗ unquz
2c̄ ont sūi oppio illa sit uera sūi nō tn̄
cū platonicis potius q̄ cū alijs merito est
agendū. In p° parte sic tria, nā p° poit
oppinione quandā hentez duas ptes sub
disiunctione. s. q̄ uel pplō ī egypto viderit
et audiuerit yeremiā uel q̄ nō viderit nec
audiuerit eū ꝗ tn̄ ex libris yeremie uel
alijs lrīs sacris aliqua didicerit quaz
oppinione poit et aliās aug. s. ī lib. 2. de
doctrina xpiana, 2° ibi. sed supputata di
ligentius 2c̄ repbat unā ptez oppionis tanq̄
falsam simpliciter vz q̄ plato audiuit o
Jeremiā pphā alteram uero partem et
repbat tanq̄ sub uno intellectu falsam vz
q̄ ex libris Jeremie. vel alijs libris sacris
aliqua didicerit q̄ falsū est si intelligatur

de libris illis ī grecū translatis vtrūq autē
repbat p computationez annorum. s. q fluxerūt
inter Jeremiaz et platonez / et inter mortē platonis
et translationez lxx. interpretū q de ebreo
ī grecū veteris testamentuz transtulerunt
2c̄ nantū nō ad tpus quod fluxit inter
Jeremiaz et platonez sciendum q̄ sm cronicaz
Eusebij inter mortez 2c̄ Jeremie et ortū platonis
fluxerunt plusq̄ centum anni. Nā Jeremias
occisus est pmo anno astyagis regis me
dorum q regnavit .36. anis, post quē cyrrhus
pmus rex psarum xxx anis regnavit 9
post quez cambises 8 annis postea
duo fres magi mensibz . 7. post quos
darius filius ytapsis .36. anis post quē
xerses pmus annis 20. post quē artaibz
mensibz septez post quez Artaxerses
annis 40 post quez xerses secundus
mensibz duobz. post quē sogdianus
mensibz septez, post quē darius nothus
annis 19. sz huius anno 4°. sm euse
biū natus est. plato et sic amorte Jeremie
vsq̄ ad ortū platonis fluxerūt anni
145. et menses vj. Aug. nō dic atpre
quo pphavit Jeremias vsq̄ ad natiuitatē
platonis fluxisse annos fere centum
nolens ponere se ī certo q2 quo ad sup
putationes annorum sepe est ī cronicis
magna dissonantia, et io magna ī cer
titudo, plato nō vixit anis 81. qui
nūs est quadratus nouenarij nam 9
nonnas noue faciunt 81 ppter quod
supp li. ij. c°. xv. dixi magi platoni
deffuncto immolauerūt, amorte nō
platonis usq̄ ad ptholomeū philadel
phum ad ei9 rogatum lxx interptes
pro phas transtulerunt fluxerunt
q̄ cronicaz lxx anni, sic aug. hic
dicit. Nā plato mortuus est tpre
ochi regis psarum qui post obitū platonis
regnavit annis quinq̄, post quem
argessamus quatuor, post quez darius
arsamij filius annis vj anno uero ab

de tpe [...] plato

de tpe [...] plato

Alexandro magno et impio psaro ad grecos
tslato regnauit post mo'' Alexander quinque
annis postque ptholomeus sother filius lachi
rex egypti annis quadraginta qui immediate successit ptho
lomeus philadelphus, et sic patet quod fluxerunt am
bo. vt dictum est 3° i nec eisdem scripturas
etc. contra quod 2° ps opinionis predicte posset
sustineri secundum unum aliud intellectum quod predicta possit et
patet littera deinde quedam quibus videtur ille intellectus
confirmari adhuc non ad litteram tua quod in libris eius
reperiunt quod vident eos sacris scripturis sumpta
quorum primum est in thimeo platonis in libro quod
deus primo terram igniquod iunxit. secundum est
quod posset philosophum esse amatorem dei 3m in quod
vocauit deum theon quod in greco sonat idem
quod ens qui vel qui est in latino cetera
huius capituli satis patent. CAP. XII.

Inter hos potissimum etc. In
hoc capitulo 12 ostendit beatus augustinus ex
discipulis platonis nobilibus
quod cum platonicis potius quam cum aliis philosophis sit
agendum, et sic in hoc capitulo duo quod primo
ostendit quod excellentes fuerunt discipuli 2° ostendit
quod omnes in uno errore concordabant
propter quem contra ipsos disputandum est
i. secundum hominis. in prima parte duo quod
primo commendat illos platonicos discipu
los peripateticos uel academici appellabant
ex quibus fuit Aristoteles qui secte peripateticorum princeps
fuit quia dicit Eusebius quod anno artaxer
sis 33. aristoteles 18. annum agens platonis au
ditor fuit de ipso dicit tullius in dyalogo
ad hortensium quod flumen orationis aureum
fudit. et in eodem alibi dicit de ipso sic pro
pfecto nichil est acutius nichil politius
et agelius libro 21: dicit sic aristoteles philosophus rei
omnis humane peritissimus. Tullius tertio libro
v° de finibus bonorum platone aristotili
ppont de aristotile sic dicens peripatheticorum
ueterum princeps est aristotiles quem excepto
platone haud scio an recte dixerim prin
cipem philosophorum quem etiam hic augustinus platoni non
in excellentia ingenii secundum in eloquio postponit

fuit enim plato magne eloquentie de quo dicit
Quintilianus in rethorica sua libro vltimo medii
videtur marcus tullius cum se totum ad
imitationem grecorum contulisset effinxisse
vim demostenis copiam platonis iocunditatem
socratis et alibi in eodem dicit marcus tullius
dicit platonis emulus i. imitator extitit
de eo et dicit valerius libro 8. capitulo 11. sic si ipse
Jupiter e celo descendisset nec elegantiore
nec beatiore facundia vsurus videret pla
tonis et discipuli fuerunt spensippus nepos
suus ex sorore et xenocrates spensippus
uero immediate successit platoni in achademia i. — de academia
scolla platonis quod sic dicta est ab achademia
uilla platonis que secundum papiam uno miliario
ab athenis distabat ubi et uixit post mortem
platonis quatuor annis cui successit xeno
crates qui secundum tullium fuit philosophorum grauissimus
de quo dicit valerius libro 2. capitulo 5. quod tanta aucto
ritatem sua sapientia sibi attulerat ut cum
testimonium dicens coactus accessisset ad aram
ut iuraret se omnia uere retulisse vniuersi
iudices surrexerunt proclamauerunt que ne
iusiurandum diceret idem cum quibusdam
de tractibus interesset et taceret querente
uno cur solus taceret quia dixisse me inquit
aliquando penituit tacuisse numquam multa alia pul
cra de ipso narrat valerius isti non duo et
eorum successores achademici uocantur sciendum
autem duo genera achademicorum ut patet per
augustinum in libro 19. capitulo 2. secundo in recentiores ti
etc. commendat illos discipulos seu potius
sequaces platonis qui se platonicos no
minabant ex quibus fuit plotinus qui quo
tempore fuit non inuenio nisi quod beda in chronica
census dicit eum successisse platoni secundum quod immediate
successerit uel quod sibi contemporaneus fuit
non dicit nec uidetur hoc uelle augustinus qui po
suit ipsum hic inter recentiores platonicos
et infra libro x. capitulo x. dicit sic plotinus circa
nostre memorie uicinius temporibus constat
tamen ipsum fuisse ante mercurium quia libro
de consolatione dicit sic plotinus singularis philosophus.

quas phie no attigit ptes cu ei9 doctina nite
seqret insiga cu id qd dicebat no alieno s ppo
oideret eo uirtutis, et mlta alia ualde lau
dabilia de ipo dic et hoc sollo ipz ipingens q
fatalez necitatez onio negauit astruens hois
liberaz esse uoluptate, de ipo plus dicet . i . li .
xi . c . x . Jnt sequaces i platonis fuerunt

de Jamblico porphirio et apuleio platonicis

excelentes uiri Jamblic9 de quo no fac aug
in seqentibz amplius mentioez, et porphiri9
qui fuit tpre magni costantini, ut supius
dictum fuit li . Apulegius etia afer . i .

apuleius

afficanus dic aut aug9 epystola pa ad
marcelinu de ipo sic Apulegius nob afus
afer est de quo et libris ei9 sup dixi li . iiij
ca . ij . quibz uo tpribz fuerit no memi
nie legisse de huius apulegij odictoibz mlta
scribit aug9 epla pdca q sic incipit Jllustri
uiro et eloquentissio rc dicens q erat hone
sto patrie sue loco natus et liberalr educat9
ac magna eloquentia pditus deditus uero
erat magicis artibz, et mlta alia de ipo,
narrat ibi beat9 augustin9 Cam . xiij .

9 Quamqz g . cu plonicis a nob
rc . Jn hoc ca . xiij . icipit
bt9 aug9 cu plonicis otra
deoz mltitudinez disputare et repbat i
hoc . ca . duo gna deoz uidz deos malos
et deos scenicos Sciendu e eiz q
supius li . ij . c . 14 . dictu fuit romani
aliquos deos posuert bonos et aliquos
malos quos coluerunt i templis plurs
i scena, dij uo scenici uocat quoruz
crimina actitabant in ludis sceicis
de quibz supius . li . ij . mlta dicta st
facit autez btus aug i hoc ca . tria q
pimo ex dictis platonis repbat deos
malos pbans omis deos esse bonos et
pz in lra 2o i qui sut g illi rc
repbat ex dictis eiusde deos scenicos
qui expetut sibi ab hoibz ludos sceicos
exhiberi ut sup patuit . li . 4 . c . 26 .
ubi id qd tangit aug . de tito liuio pla
nius habetur . Hos uero deos repbat
aug9 p dca platois qui li . de re . p . ut s
pz . li . ij . ca . 14 . censuit poetas p quos
dij in scena colunt ab urbe bene istituta
oio expellendos . 3 aut ibi hic autem

de Labeone

plonez rc, spialr argut 9 labeonem
ta deoz assertorez qz i scenicoz deffe
sorez qui deos malos iudicat uictimis
placandos in templo, bonos uo ludis i
theat de quo labeone et dictis eius de
dijs bonis ac malis ac i platone dcm
est sup . li . ij . c . 14 . dic aute platone
esse semi deu, et io aug9 . hic p argut
otra labeonez ex dictis platonis cui ipe
testimoniu phibet, et pz lra . 2o i . qui
sane dij rc, contra ipz arguit ex facto
deoz, naz ex eo q fecerunt circa titu
liuiu, de quo iaz tactuz est pz deos no ee
ludi bndos sed ualde scenos cuius oppo
itum dic labeo 3o i exponat g rc petit
aug9 aplonicis sibi expoi quo stet cuz
doctrina platonis qui omnes deos pla
bonos esse uoluit q dij ludis scenicis
delectentur Cap . xiiij .

o Omniuz inquit aialiu rc
Jn hoc . c . 14 . ipbat bt9 aug
expoitionez platoicoz qui
se exponendo dant modu quo poit itelligi
q dij ludis scenicis delectent, et fac
in hoc . ca . duo na p repbat eoz decla
ratione . 2o disputat cu apuleio spialr
cuius dcm adducit ad illius declaratois
ofirmatonez ibi hec si ita st . Jn pma
parte fac duo quia primo ont quo se
declarant, ponut eniz demones medios
int deos et homines q st infra deos et
sup homies, et qui st passionati sic hoies
io ludis delectant et pz totu 2o i . ex q
colligit rc, argut 9 dicta q ex eis
sequit q ludi no exhibent dijs sed
demonijs Et inf hec si ita sut
rc, hic spialr disput cuz apuleio et fac
duo q pmo ont quo apuleius i li . de
do socratis cu pcedenti expone quanti

ad distinctione deor demoni et homi et
demoni mediatione concordat et pz itetio
apuleij. est aut hic aduertendu q constructio
est huc dni suspensa et io qd hic dicit
hec si ita sunt itero i sequentibz replicat
cu dr hec g. si ita sunt ubi contra apuleium
uel potius ex dictis apuleij et platois cu
apuleius no contradiceret deducit ad una
conclusione uel disiunctione trimebre vz.
q uel socrates no hunt aliqd nume sibi
amicu et familiare de gne eor qui ludos
scenicos expetunt .i. demonu vel plato
est sibi ipi contrarius tertiu est 9 cultu
demonu vel q socrati no erat amicitia
demois de ea sibi gaudendu. 2° i de qua
usqz adeo rc. confirmat illud vltimu me
bru p apuleiu et hoc fac dupl. p° ex ti
tulo libri que de deo socratis et no de de
mone intitulauit et pz lra. 2° i qd aut
i ipe rc. confirmat idez ex malis q
apuleius de demoibz i pfato libro scribit
q mala posuit aug. i. c. xvi. ex qbz malis
pz q i mundi spus sunt et io no e miru
si fn ymundities delectent. CAPm xv.

Q

Vam ob rez ab sit rc. in h
ca° xv. incipit bt9 aug. ar
guere 9 illum q i expone sun
dyerunt plonici dicunt eniz ut pz i ca°.
pcedenti q demones st homibz pferedi
9 qd i hoc c° arguit bt9 aug. ex dictis
apuleij in pcedenti c° adductis ipe eniz
de demoibz loquens duo eis attribuit in
quibz uident nos excellere vz subtilitate
ac firmitate corpor et supiore locu. io
fac. aug. i ca°. isto duo q pmo ondit
eos no esse nobis meliores seu pferedos
pp maiorez corpor bonitate et firmitate
et satis pz lra. est tn hic adtendedu q au9
loquens de corporibz demonu loqt solu sz
itentione plonicor et no sm opinioez
ppriam. 2° i iaz no de loci rc. ondit q no
st nobis pferendi pp loci sublimitate
et fac ad hoc duas rones quar pma

sumnt ex compoe hois q sm apuleiu est
aial terrestre ad aialia notatilia sio ex
compatoe eiusde ad natatilia i na illa ro
platois rc. et pz utraqz ro platois et
intentio aug. CApm xvj.

D

E moribz g° demonu rc. in
hoc. ca° xvj. pbat bt9 aug. q
demoes no st hoibz pferendi
ex diffinitione demonu et fac i hoc. ca°.
tria. na p° recitat qdaz uba apuleij ex
quibz arguit i sequetibz i quem e ipa diffi
nio qua demones differut et ipius diffi
nitionis declaratio et pz totu. 2° i sz uideo
tm rc. ondit dictor apuleij qbz pfata
distinctione declarat i sufficientia et pz
lra itetio tio ibi pinde q i gne st rc.
ex pdcta diffi°e aregint ad ppoitu et argint
dupl. pmo ex omibz differetijs illius diffi
nitois p eas discurrendo. 2° i. q propt omitta
arguit spialr ex una dria circa ca insisten°
et pz tota itentio augustini hoc c°. CA xvij.

Q

Va igit insipientia rc. in h ca°
xvij. pbat bt9 aug. q demoes
no sint nob pferedi ex uicijs
nec a nobis colendi ex uicijs q apulei9
ut patuit i pxo pcedentis ca ei9 atribuit
a quibz nos p vera religionez i. uera
dij cultuz liberam et pz totu h c°. CA xviij.

F

Rustra igit eis apulei9 rc.
in hoc ca°. xviij. repbat au9
dictu apuleij de cultu demo
nibz exhiben° quo ad motiuu sui qr dic
q nullus deus miscet homi. i. comunicat
cu hoie q dnt plonez sensisse io int deos
et hoies opportet mediatores esse p quos
dij cognoscant facta hominu et hoies p
a dijs recipiat qd postulat q aug. hic
et in sequentibz caplis imppbat secudo
nibz fac aut au9 hic duo qr p° repbat hoc
motiuu qr q dnt sic uidet de dijs idig raale
sentire vz q dij tm i mundos acceptat mediatoes
et q mali sit eis uiciniores q boi. 2° i in pno e
contra rc. qr ipi pse plone adducut io 9 hos plone
allegat et pz totuz. Capitulu xviiij.

P Orro adversus magicas etc. In hoc c°. xviij°. probat beatus aug. quod demones non sunt mediatores adhibendi inter deos et homines confirmando id quod in precedenti ca°. probavit. et primo probat hoc ex dictis apuleij superius positis videlicet ca°. xvj. nam dicit apuleius ad eos pertinere divinationes augurium et ab his esse miracula magorum ex quibus patet ipsos esse autores artes magice sed artes magice vitande sunt vitare debemus ea que illi suadent ergo non sunt adhibendi veri mediatores. Et quod artes magice vitande sint tamquam nocive et illicite probat primo per dicta virgilij quorum primum est quarto li. eneyd. ubi cum virg. loquens in persona didonis regine cartaginis ad annam sororem didonis de quadam maga potentiam illius mage descripsisset dicens se hec carminibus promittit solvere mentes etc. subiungit in persona eiusdem didonis dicens testor cara deos etc. dicit enim dido loquens anne quod testes adhibet deos et eam caram germanam suam et suum dulce caput se invitam accingi artes magicas et est in isto versu cum dicit accingier figura que vocatur paragoge que figura secundum ysidorum li. ij ethimologiarum est appositio in fine dictionis ut admittier pro admitti potest pre pot et est hic sciendum quod accingo est verbum vehementis transitionis et ideo suum passivum regit post se unum accusativum unde bene dicitur accingi artes magicas et accingor gladium vel arma et dicitur quis accingi artes magicas quando utitur ad suam deffenssionem vel alterius impugnationem tamquam armis Secundum aliud dictum virgilij est in bucolicis egloga 8 ubi loquens de mirabilibus que fiunt arte magica inter cetera dicit atque satas alio etc. probat has artes illicitas esse per legem xij tab. 3°. probat idem per factum apulei qui scribit librum quendam qui intitulatur de magia et incipit sic ¶ Certus equidem eram pro quo non obtinebam etc. qui continet orationem quandam agitatam sub claudio maximo proconsule qua deffendit se contra emilianum emulum suum qui accusavit eum de arte magica mittens pluribus argumentis probare intentum suum sed apuleius sibi obiecta negavit et omnia tam evidenter et eloquenter repulit ut omnes astantes in iuditio mirarentur et in nullius corde de eius innocentia scrupulus remaneret. Constat tamen quod aug. epistola prima ad marcellinum dicit eum magicis artibus intentum ubi et loquitur de sua oratione et deffenssione inquit ipsum se solo deffendisse apuleius et in libro quem fecit de asino aureo dicit de se ipso quod artem illam libentissime didicisset sed male cessit sibi ex hoc ut narrat quia dum artem illam volebat discere in asinum ut sibi videbatur conversus est. et de hoc loquitur aug. in li. 18. ca°. 18. Deinde ibi Deinde quero etc. adhuc aug. aliam rationem ad probandum intentum suum videlicet quod demones non sunt mediatores qui preces nostras dijs offerunt. Et est ista tertia ratio quam facit ad eandem conclusionem quamvis sit secunda in hoc c°. quia in precedenti ca° unam fecit rationem non quam hic facit satis patet

¶ A d enim urgens etc. ¶ C°. XX.

In hoc c° xx addit beatus aug. quandam rationem ad probandum quod demones non sunt mediatores inter nos et deos et reprobat hic eorum positionem supra c° 18. que movit apuleium et alios ad hoc ponendum videlicet quia dij non commiscentur hominibus hoc reprobat aug. quia ipsi ponunt quod demones commiscentur dijs, et ergo quod ponere quod non commiscentur cum hominibus derogat sanctitati deorum quia hoc est ponere quod commiscentur malis et non bonis et patet totum ¶ Capitulum XXj.

S Ed nimirum tante huius etc. In hoc ca°. xxj beatus aug. adhuc arguit contra eos qui ponunt demones nostros mediatores et facit in hoc duas rationes quarum prima est quinta quia iam facit contra eos faciunt enim demones mediatores qui nuntios quod deos ignorantes factum hominum de eis instruant quia sunt propinqui hominibus dij non distantes nam demones sunt in aere dij in ethere, Quia ut dij

---

dido regina

suo virgilij

Figura paragoge

Verbum vehementis transitionis

Apuleius in asino

...pythe

...

hent curam hominum non opportuit eos sic instru
ctum. Contra istud sic arguit aug. quia dii aut cognoscunt
animos hominum et demonum absque aliquo iudicio corpori
aut non. Si sic ergo non indiget ad cognoscendum
voluntates hominum ministerio demonum tamquam
magis propinquorum si non sequuntur duo ab
surda. Primum est quod tunc magis notus est
demoni malus per corpus quam homo per bonum
animum. Aliud est quod tunc possent dii a demonibus
decipi quia dii tunc non possent scire aliqua signa
corporalia quibus eis facta nostra nuntiant
concordant cum interiori conceptu mentis
ipsius demonis, et ita non possent scire
an demones mentirentur. Secunda non ratione
huius capituli et sextam in vicesimo ponit
ibi, vellem autem isti etc. et fundatur
super discordia que est inter platonem et demones
Nam plato voluit de civitate poetas
qui demones ludis scenicis colunt
expellere, demones vero qui ludis scenicis delecta
tur nollent eos in civitate retinere, pla
autem diis finxit quod non vult quod per poetas de
diis fingantur crimina eorum et ficta in scena
recitentur propter quod arguit hic aug. per
locum a divisione quadrimembri. Aut enim
de demonibus quantum ad istam discordiam
que nunciet diis an vero mentientur eis tamen
secundum platonis et factum suum propria an
nunciantes quia voluit quod deos lateat tota
illa discordia an secundum platonis et non suum
an suum et non platonis. Contra quod omnia
arguit aug. et patet satis per ista litteram

Qvia igitur nichil ¶ C.a. xxij
istorum etc. In hoc capitulo xxij con
cludit conclusionem suam in quattuor capitulis
precedentibus intentam, videlicet quod demones non sunt
nobis preferendi nec nostri mediatores qui
ad deos nostras preces ferunt et qui ad nos
deorum suppetias, id est petita auxilia refe
runt et facit hic duo quia primo concludit ex predictis
quod propter locum superiorem non sunt nobis preferendi
tamquam meliores immo econtra homines boni
superant eos, secundo ibi. sed multis plane etc.
assignat causam quare multis hominibus dominantur non enim
causa est quia ipsi sunt hominibus meliores vel loco
altiores, sed quia homines se permittunt ab
eis capi et seduci quorum aliqui credebant
demones esse deos alii vero licet non crederent
tamen sic suasum est eis et sic seducti sunt
a demonibus ut crederent eos esse mediatores
et benefactores hominum quos licet crederent non esse
deos, tamen non audebant dicere eos non esse dignos
cultu et honore divino. ¶ CAP. XXIII.

Nam diversa de illis etc. In hoc
capitulo 23 incipit aug. prosequi dicta
hermetis trimegisti de diis multos — de hermete
sunt autem iste hermes egiptius natione, et secundum hu
gonem floriacensem successit apuleio quod tamen
non concordat cum aug. in libro xviij. capitulo viij. et
capitulo xxxviij. nisi plures fuerint trimegisti
fuit enim prior platone. Constat tamen quod — de trimegisto
mercurius qui scripsit librum de constellatione fuit
posterior plotino platonico et platone per quod nomen
est autem hermes in greco idem quod mercurius in latino
ut patet supra libro 1. capitulo 12. Dictus est autem tri
megistus secundum ysidorum libro 8. ethymologiarum a multitudine
et magnitudine scientie quasi ter maximus de cuius
libris dictum in capitulo ultimo. Reprobata igitur
doctrina apulei de diis, hic incipit agere
de doctrina trimegisti, et facit in hoc capitulo tria
quia primo ponit dicta eius quibus apparet quod ab
apuleio discrepat. Nam apuleius posuit de
mones non esse deos sed esse medios inter
deos et homines, trimegistus autem dicit eos
esse deos et hoc in libro quem scripsit ad escle
pium, ubi docet ipse quod deus dedit hominibus
miraculosam potentiam ut scilicet possent facere deos
qui dii secundum ipsum sunt hii qui coluntur
in simulacris. Nam simulacra sunt
quasi corpora eorum quibus spiritus miranda potestate
hominum data sic alligantur ut sint quasi anime
illorum simulacrorum et patet satis hic littera
in intentione trimegisti. Secundo ibi. et tamen quam prescire
cuncta etc. ponit dicta eiusdem quibus predixit
destructionem ydolorum egyptiorum futuram que
postmodum per christum facta est ubi ostendit aug. quod

q talia deploranda dicebat, et quo spu talia
pdicebat et patent omnia de verb aut eius ad
hanc maz ptinentibz plus dicet infra . c 26 .
3o i. post multa cu3 rc poit dicta trimegisti
qbz errorez magnu eorz q deos faciunt ostē
tet / q dicta aug mag psequit i sequentibz

Q uomaz inqt paui nu rc . fr C xxiiii
hoc cao . xxiiii . ptractat aug dca
trimegisti et fac hic duo qr po ptractat ita
dicta eius i pcedenti cao recitata, 2o ondit
trimegistu3 ronabilius dixisse qz apuleiu
quo ad aliqua i deos go tales rc . In
prima uo parte facit tria, nam pmo ont
qrmo tanz deu trimegisti, pmu deinsum
dextruit et pz lra, 2o i si eius tacitis cais
rc / ondit q no est necesse nobis ptra
ipz arguere qr satis dextruit deu sua
ppria et pz totu3 3o i . n quantitas possi
mus gras rc ondit q deo sit anobis gre
agende qui p yhesu3 adimpleuit q trime
gistus i 2o . deo suo de ipor destructione
pdix 2 fac h duo qr pmo ondit q no solu
destructio ydolor atrimegisto pdca 3 2
asanct pphetata p xpz sit impleta no
solu3 i egipto 3 2 alibi i mundo ad qd
clarius uidendu3 ps . 94 . u de hoc pphe
tatu3 fuit expomt et pz inten aug 2o
i 4 go colunt ventur rc ont quo diuisi
mode sancti pphete et trimegistus affecti
erant circa ea q pdixerunt 2 patz to
¶ Et i deo go tales rc hic ont q qn
tu3 ad aliquid rationabilius dixit tri
megistus qz apuleius i hoc uidelz q no
possint deos quos ab hominibz dixit fieri
esse mediatores int nos et deos alios
sic apuleius posint demones mediato
res int nos et deos et q i hoc ronabili
dix ut pbat tripl pmo qr isti facti st
ab hominibz dii, licet i rei ueritate sint
demones go no est uissimile q plus
possint apud deos quos deus fac q ho
ques eos deos fec 2o qr hnt mores turpis
simos et pessimos . tertio qr homines licet
mali, et ydolatre sint ad hunc sint dys illis
i . demonibz meliores . i . minus mali . ut ysti
cu dys adeo factis quos nos bonos angelos
uocamus nullaz omno hnt amicitiam .

N ullo mo igit p demones C xxv .
rc In hoc . co . xxv concludit bt
aug ex prius ondens q ad
beniuolentiaz deor adeo factor et sctor
angellor no possim p mediatione demo
nu puenire et pz totu3 ¶ Cl xxvi .
S ane aduertendum est rc
In hoc co xxvi ptractat aug
uerba trimegisti quibz pdixit
de librorum multitudinem memoriaz mar
successuraz, et fac i hoc cao duo pmo
eniz ont qmo uerba eius q hic ponit
licet uera essent tn ad h uident plata
2 eo modo plata ut i mentibz i fideliu3
falsaz de xpianis opinionez generaret
ut3 q xpiani colunt homines mortuos
tamqz deos, et pz lra, 2o i tanta enim
homines impii rc, ont q istud qd flo
credunt infideles de xpianis sit uero
de ipsis i fidelibz, qr ipi i rei ueritate
deos colunt qui sunt homines mortui
et fac hic duo qr pmo ont hoc q dictu
est p uarrone qd dic omnes manes i .
animas deffunctor existimari deos
q pbat p hoc q eis exhibent ea q sol
dys exhibent sic ludi qui funebres a
funere dicunt i honore eaz celebrunt
quales celebrauit i honore patris sui
Eneas sic dic uirg li . 5to Eneydos quod
est diuinitatis maxim inditiu dic aute
aug hoc omittere qr circa h no itedit
pncipalr insistere, et sciendu e q no
solu3 ludos celebrabant eis q sunt
signa magne letitie et aiar deifica
tae puenientis 3 etia eis sacrificabat
sic patent de pyrrho fio achill q aime
patris sui polixena filiaz priami re
gis quem ipe interfecerat ad sepulcru3
patris imolauit et de didone nacri3

uirgilius libro primo Eneydos quod templum construxit
sicheo marito suo deffuncto quem mira-
bili honore colebat / et eneas et anime
patris sui sacrifficabat ut patet per virgilium
libro 5· Eneydos et modum animabus sacriffi-
candi primus in ytaliam intulit secundum ouidium
libro 2º de fastis / Ille et qui apud eos dij
patrij uocabantur pro magna parte qui
erant homines mortui de parentela sua
2º ibi / Hermes ipse etc. / contra idem per dicta
trimegisti patet per quod dicta eius quorum primum
est de esculapio qui fuit auus Asclepij
quem dicit colli pro deo qui in ueritate
fuit homo et magnus medicus nam secundum ysidorum
libro 9º ethimologiarum ampliauit scientiam medicine
et inuenit medicinam experimentalem de quo
dictum fuit supra libro 3 capitulo 11· secundum
est de mercurio auo huius trimegisti
qui et habitus est pro deo in ciuitate que
dicitur / hermopolis id est hermotis ciuitas nam
polis grece / est ciuitas latine / hermes
nomine idem quod mercurius nam dicit hic augustinus
quod sicut de esculapio non fuisset dubium
quin fuisset homo tamen de hermete creditum
erat quod non fuisset homo· sed omnino immortalis
cum tamen ipse trimegistus nepos eius contestetur
quod ipse fuit homo / sed aliqui dicunt quod ille
mercurius immortalis non fuit auus
trimegisti sed de hoc non est curandum
quia parum pertinet ad propositum quia sufficit de
isto dicit trimegistus quod ipse fuit homo
et postmodum habitus est pro deo / Est
autem hic sciendum quod in ueritate plu-
res fuerunt mercurij seu hermetes quorum
isti duo· scilicet quod hermes trimegistus mer-
curius maior qui fuit auus eius· scilicet
patruus· nam athlas magnus astrologus
fuit eius auus maternus ut patet per
augustinum in libro 18 capitulo 39 / et fuit iste
Mercurius tempore quo Moyses
eduxit filios ysrael de egypto ut
patet in libro 18 capitulo 8· Et ante fuerunt
plures quam predicti duo uidetur nam unus

fuit consiliarius Osyris ut patet per beatum
augustinum in sequenti capitulo· Ille non uetustior istorum
fuit quia ex hoc patet quia ysis que fuit uxor
osyris ut creditur fuit filia inachi
primi regis argiuorum / et tempore ysaach
patriarche· secundum augustinum in libro 18 capitulo 3·
Patet ergo quod ille mercurius non fuit aliquis
predictorum duorum cum inter ysaach et moy-
sen fluxerint anni ferre quadrigenti
secundum ysidorum libro 5to ethimologiarum / et tempore gedeonis
inter quem et ysaach fluxerunt anni plus quam
sexcenti / et inter Gedeonem et moysen quam
plus quam anni ducenti / et ita uidetur et
fuisse alius a predictis tribus / et forsitan
primus istorum deorum de quibus iam dixi et
ultimo tanto tempore precesserat alios
duos quod excederat a memorijs hominum
qualis fuerit / Unde credebatur non fuisse homo
fuit autem et unus mercurius qui scrip-
sit librum de constelatione quem constat posteriorem
platone fuisse et per consequens non fuit aliquis deorum /
tertium dictum trimegisti est de yside quo-
dam regina egipti que alio nomine yo appellata
est de qua dixi supra libro 6 capitulo 10· quartum et dictum
fuit· Quartus est de dijs ab hominibus factis
quos dicit habere corpora ut ipsa simulacra et
animas ut demones / Vult enim quod demones
huiusmodi fuerint anime mortuorum
hominum / et dicit ciuitates denotari ab illis
hominibus quorum anime ibi coluntur / et hoc patet
de hermopulli de qua iam dictum est· dicit
tamen hyeronimus contra Iouinianum libro 2º Sic
Singule pene in egypto ciuitates singulas
bestias et monstra uenerantur / Unde et urbes
apud eos et animalium uocabulo nuncupantur
et ut sciremus quales semper egyptus
recepisset nuper ab adriano amasio urbs
eorum antinous appellata est. Capitulum XXVII.

Nec tamen nos eisdem martiribus
etc. In hoc capitulo 27 ostendit
quod xpiani omnino aliter hono-
rant sanctos martires quam pagani deos
suos / et facit in hoc capitulo duo quia primo

primum dictum trimegisti

2m dictum eidem

de athlante astrologo

3m dictum eidem de yside

4m dictum eidem

compat honore martirs ad honore deos et
2° poit 9 pncipalit intenta i hoc li° et con
tinuat dicta in hoc libro ad dicendu i seqnti
ibi quid ergo plura rc. In pma pte fac
ad hic duo qua primo declat quo martires
honoramus et satis patet lra 2° i nos itaqz
martires rc compat modu nrm honora
di martires ad mo quo pagai honorant
deos suos et sic ex um° honestate pateat
aldius deformitus nos eniz tn sanctos
et sancte honoramus martires, ipi no i
mudos et imunde ut satis patet li. 20 et
in multis alijs locis et eta i mudos honorat
quod hic pbat spialit p ysidez qua trime
gistus deaz ee gmeorat, na de ipa multa
mala scripta sut in eors libris occultis
de quibz tn Leo pontifex ad Alexandru
magnu instruxit ut pz p epla qua olypiadi
mri sue scripsit. de qua epla supstactu e
ca° 5to. et fac 2 mentione infra. li°. 12.
c° 10. de yside no dr h q cu ipa more
gentiliu parentibz suis deffunctis sacriffi
caret quale sacriffitiu vocant parentale
ut pz p ovidiu li° 2°. de fast. inuenit
segetez ordey qua osyri marito suo et
Mercurio eius gsiliario demstrauit pp
qd eam volunt quidz esse cerere q dr
pmo inuenisse frumentu. Ex h qd h dr
pz ysidez fuisse ante q ordeu seminaret
in egypto. tenuit aute quda mercuriu
de quo hic fit mitio fuisse auu trimegisti
et scripsisse li de gstelatoe ß pmu esse
no pot ut pz ex his que dixi i pcedenti
ca°. 2 etiaz ex his q aug° dic h na fuit
gtepane ysidi que pmo ordeu i egypto
inuenit sed ordeu i egypto fuit seminatu
ante egressu filios ysrl de egypto ut
pz exodi c° 9. Secundu eta no pot esse
q i li°. illo gmedat plotin, platonicus
ergo mercurius qui libru illu scripsit
fuit posterior platone, dic aute vincetius
i speculo hystoriali q ipe trimegist scpsit
libru illu, scripsit eniz tres libros qui

hent. s. de libro pfco i quo pnlt dic de
vnigenito filio dei, Itez de gstelatoe in q°
fatalez necitatez astruere nittit et ad
Asclepiu nepotez Eschulapij de quo sunt
ea que supius aug° ptractauit de dictis
eius, Sz tn q trimegist scripsit libru
de gstelatione no poterit esse deu qua
trimegistus sm aug. p°. li. 18. ca° 39.
pcessit dui septem sapientes grecie lib
no de gstelatone script fuit post tpra
platonis, ut dixi vnz est ante q trimegist
scripsit duos libros a°s supius menora
tos, Est etiaz hic aduertendu q aug°
innuit id quod dic apuleius, de deo socratis
vz q erat vnus demon esse fictu ab his
qui tales deos faciunt, eo eniz multos deos
no fecerit pz ex his q de ipo dixi sup
ca°. 3°. reliqua huius capli satis patet.

Incipit liber viiij. ca pmu

Et bonos et malos deos
rc, hic Incipit lib nonus
In quo btus aug° iqrit
an sint aliqui demoes
boni a quibz sit vita
eterna speranda pt
mortez intendens pbare q nulli tales sit
et gtinet liber iste xxiij. capla i quor p°
ondit q sit sua inten° in hoc li° q itens° sua
est disputare de demoibz ideo i hoc ca° fac
tria q pmo ondit qd vocauerunt demones
hi qui posuerunt quosda deos malos sic
labeo et alij ut patuit sup li. ij. c°. xiij. isti
no credebant demones esse deos quosdam,
2° i h aute q omnes deos rc ondit qd
vocabant demones platonici q omes
deos bonos ee dicunt isti aute sensiut
q demones no fuerunt dij ß mediatores
int deos et homines, ut pz de apuleio sup
li°. 8. c°. 14. ubi disputatu est de ista poi
tione cu apuleio, et in tribz caplis seqn
tibus, tertio i. pmu hic liber rc, declarat
intentu suu i hoc li°. vz q itendit disputare
de dria demonu et se Capitulu ij.

1 Apud plerosque enim usitatum etc. In hoc ca° ii° reddit aug° causam quare vult de differentia demonum inter se disputare, et patet totum

De re igitur est dicta etc. Cap m iii. Incipit beatus aug° disputatione suam de demonibus, et ponit hic verba apuleij de ipsis ex quibus patet quod demones qui i. salo i. mari fluctuant agitati uarijs passionibus sunt enim osores i. odientes et amatores hominum et insaniunt et indignantur et augunt i. tristantur et letantur. Sunt autem verba apuleij ab illo loco eos hos forte etc. usque in exclusiue, ubi est in hiis etc. sumpta ex libro de deo socratis qui circa medium libri, et patet totum hoc capitulum.

Capitulum iiii

Que sunt siue etc. In hoc c° quarto beatus aug° occasione eius quod dictum est in ca° precedenti de passionibus demonum incipit agere de passionibus quantum est necesse ad suum principale propositum, et ostendit in hoc ca° quomodo concordant philosophi sentiunt de passionibus huiusmodi et facit duo quia primo ostendit quomodo inter philosophos est discordia uerbalis et apparens. Nam peripatetici et platonici dicunt eas posse in sapientem cadere stoyci uero hoc negant quam oppinionem stoycorum mittit seneca in quadam epistola ad lucilium multis rationibus confirmare. 2° ibi hos autem i. stoycos etc. ostendit quod ista discordia non est realis quia in re concordant et facit hic duo quia primo de ista discordia ponit sententiam tullij. li. 5. etio de finibus bonorum et malorum circa medium, et li. 4° circa finem et li. 5to et de finibus, et li. 1° de legibus et tangit tulius duplicem discordiam inter stoycos et alios prima est de passionibus predictis secunda est de bonis quia stoyci non concedunt quod corporis sint aliqua bona nec quod extra homines sint aliqua bona hominis sed ea que peripatetici vocant bona corporis et bona exteriora stoyci uocant commoda, et quantum ad utrumque sentit tulius quod non est nisi discordia verbalis, ibi videt quo michi etc. ponit de illa discordia duplici sententiam suam, et primo de prima et quantum ad eam facit tria quia primo sententiam ponit suam quod consona est sententie tullij, ibi ut enim alia omittam etc. sententiam suam confirmat per epythetieum stoycum cuius dicta allegat aug° quem refferente apelio li. 21° noctium acticarum i. atheniensium dicit, fuit autem epytetichus ille sic dicit apelius li. 1° stoycorum maximus consulens in contradictionibus ut idem dicit li. 2° et sic idem dicit li. 1a. domiciano imperante epytetheticus philosophus incopolim roma discessit cum esset senatus consultum ut omnes philosophi urbe eiecti et ytalia interdicti essent. fit autem hic in narratione agelli quam ponit aug° mentio de aristipo socratis discipulo de quo dictum fuit supra li. 8. ca° 3°. fit etiam mentio de zenone et crisippo de quibus sciendum est quod zeno ut dicit tulius li. 3°. de finibus princeps fuit stoycorum non tam rerum inventor quam nouorum uerborum. idem etiam de li° de natura deorum dicit crisipus stoycorum sompniorum interpres habetur interpres cetera patent 3° ibi ita si ita sunt etc. declarat intentionem philosophorum quo ad predictam discordiam ut sic pateat eos realiter concordare.

In infra et autem etc. ostendit aug° quid sentiat de ista discordia inter philosophos sentit autem, sic et tullius addicit autem unum versum virgilij li° 4. eneydos mens inmota manet etc. ubi virgilius de enea recedere disponente loquens quem dido conabatur retinere non ualebat tamen licet ipsa multis fletibus pro eius recessu se affligeret dicit uersus predictum. Cap. v.

Non est necesse copiose etc. In hoc ca° 5to ostendit aug° quid de predictis passionibus teneant xpiani et facit tria quia primo ostendit quid possit fieri ex sacra scriptura de eis ibi nam et iram etc. rephendit stoycos dupliciter primo quia misericordiam culpant

Marginal notes:

ostrecque est (beside "agitati uarijs")

nota hic constanter Agellium scribi non Gellium: sic Priscianus MSS representant. De Epytetico

Aristippus socratis

De zenone et crisipo

De duplici discordia

dicens q stoycus de quo i pce capl'o dcm e ti
more naufragij pturbatus est qd tn ex dcis
epytecti pbant idez stoycus no ee uitiosu
honestius fuisset pturbatus misericordia
mia3 et adducit ad hoc dcm ciceronis i orone
qua fec p q. ligario ubi mia3 pont iter
virtutes laudandas singlar mia3 ces
saris. Item reprehendit stoycos de hoc q ui
dentur solu3 gtra alios phos uerb gte
dere et adducit gtra stoycos dcm tulij li. i.
de oratore q grecos de huiusmodi gtentoib3
imppat 3°. i sed ad huc merito rc monet
qone3 quanda3 de pdcis passionib3 an u3
sint in angel qua tn no defimat costat
tn in angelis huiusmodi passiones cu
sint mot apetit sensitiui ullaten inueiri

¶ Quaz uitez de satis rc. Jn hoc Ca. vj.
ca°. vj. pbat omnis demoes
malos esse ex dictis apuleij
sup. ca°. inj°. positis et p gns no st media
tores int deos et homines. sic idez apulei
dixit ut patunt sup. li. 8. ca°. 19.

¶ Quod si quisque dic rc Cap vij.
Jn hoc ca°. A. excludit bt aug
quanda3 rponsione possit
arim q in pce. ca° pbauit omis demoes
esse malos possit enim dici q apuleius
no loquit de omnib3 demonib3 qn dic
demones passionatos sm fictione3 poeti
ca3 q no est pcul a ueritate et qn dic
alia q ponut sup i 3°. ca°. s loquitur
tm de malis gtrarium pbat aug dupli
pmo q de eisde3 demonib3 loquit est
qn dix eos passionatos et qn dix me
diatores int deos et hoies ut sup. li. 8.
ca°. 19. patuit s omis possunt mediatores
g omnes uult esse passionatos 2° i heiz
ait figere rc pbat idez exponendo iten
apuleij qn dix li° de deo socratis poetas
finxisse deos passioib3 subiacere qua fictio
ne tam reputat apulei no ee pcul a
ueritate ex quo dicto apuleij recte itelecto
p3 ip3 idifferet de oib3 demoib3 ide sensisse

est aute dcm poetar sm apuleiu fictio
q talia dijs attribuut seu demonibus
tamqz sint dij cu tn sm ip3 no st dij
Hoc autez est dictu uero poetar q salte
demonib3 illa cpetut q sic fingen dijs
ascribunt. Ad intelectu uo eor q dic apu
lei de minua et uenere sine marte
sm omem sciendu est q homer finxit
deos quosda3 amasse grecos et eor pte
in bello troiano fouisse int quos posuit
minua q est dea artiu et dea bellor
na3 ipa e bellona. vocat aute ea apulei
minerua homeri 2 e ca q de minua
hoc finxit et q ipa i medijs cetib3 grauit
i. grecor intueunt achilli grecor for
tissimo cohybendo troyanos et pcipue
hectore3 troianor fortissimu que achy
les i bello itfecit et eode3 mo ex parte
troianor posuit deos aliquos eis fauē
tes sic uenere dea3 amoris 2 marte deu
bellor. Istud no dictu3 homei io reputat
ficticiu apuleius q reputat q minua
et uen et mars sint dij quor locus sit
i altissio ethere nec cu hoib3 comicat
tam ppe ueritate est dictu istud q sm
ip3 quod de pmissis dcm est de demoib3
uerificat dic helinandus li. iij°. q homer
apud athenienses pro isano hit est
q dix deos int se belligerasse de bello
2 deor 9 troianos et pro troianis
facit uirgilius li. ij. eneydos metioe3
¶ Et infra s sic pplius silis eor
i uenatoib3 2 aurigis rc. venatores
dic aug pp spectaculu3 qd fiebat in
arenario seu amphyteat i q° pugnabat
homines 9 bestias aurigas no dic pp
ludos circenses q 2 certamen quadrigar
applati sut ut p3 i hystoria Alexandri.

¶ Quis illa ipa diffitio rc. Cam viij.
Jn hoc ca°. viij. pbat aug oes
demoes ee malos ex diffinitione
demonu qua ponit apulei de libro de deo
socratis post mediu q diffi° posita sunt

tria gnã aĩalium

sup. li. 8. ca° 16. ex qua diffinitione au9
arguit sic apuleius posuit tria gnã aĩalium
ronalium .s. deos demones et hoies et demo
nes medios int deos et homines descri
bendo nõ deos in eodem li° et tangens
hns id quod in eis excellit attribuit eis
felicitatem describens nõ hoies in eodem li°.
post prius tangit nõ solum id quod ẽ omnium
hominum sed etiam id quod est excelentie
et bonitatis paucorum .s. sapientiam cum
aliqui tarde et cum labore acquirunt .s.
diffiniens demones et tangens ea in quibus
conveniunt cum hoibz nichilominus attribuit
eis quod est coe tm bonis hominibz et
ipis nec aliquid in quo conveniant cum
dijs quo ad id in quo deorum bonitas et
excellentia consistit nã licet ponet demoes
cum dijs convenire quo ad eternitatem corporum
nõ tm quo ad puritatem aiorum a passionibz
quas turbelas vocat imo in hoc separat deos
a demonibz ergo apparet quod sensit oẽs de
mones malos esse quamvis nõ auderet hoc
expresse dicere . Capitulum viiij.

Ac si hoc propterea coem etc. In hoc ca°
9° arguit ad hnc btus aug° so
ex diffinitione predicta ad pbandum quod omnis
demones sint mali et quod nõ sint ad habendi
tamquam mediatores inter nos et deos et hoc
quia sic pz ex ipa diffinitione eorum ipi hnt aios
et corpora quod etiam de dijs et hominibz
sensit apuleius corpus autem deterius est
aiõ ut pbatur per dictum salustij in catilinario
in prin° qui sic dicit animi imperio corporis
servicio magis utimur alterum nobis cum dijs
alterum cum belluis coe est demones in eo cum
dijs conveniunt quantum ad bonam dispositionem
corporis .i. eternitatem corporum ut pz ex diffinitione
ipa sed quo ad aĩ dispositionem solum conveniunt
cum malis hominibz ergo sunt deteriores et inferio
res quam boni homines imo simpliciter sunt
inferi quia ps que debet ẽẽ superior scilicet ani
mus pendet deorsum versus malos hoies cum
quibus conveniunt. Capitulum x.

Plotinus certe nre memorie etc.
In hoc ca° x. pbat btus aug° quod de
mones nõ sunt minus miseri
quia corpora hnt eterna et facit hic duo quia
p° pbat quod ex quo sunt aĩõ passivi sunt co
rpõ inferiores Adducit nõ ad hoc dictum ploti
plotini que dicit nostris temporibus sue memorie
de ipõ dicit btus aug° contra achademicos
li° 3° sic os platonis in phia purgatissimum
est et lucidissimum remotis nubibz erro
ris emicuit maxime in plotino qui pla
tonicus phus ita eius similis indicatus ẽ ut
simul eos vixisse tantum aut
interest temporis ut in hoc ille .i. in plotino
plato revixisse putandus sit hec ibi et
macrobius sup somnium scipionis dicit
sic plotinus inter phie professores cum
platone princeps etc. Et ipsi non
enim aliqua pietatis etc. hic excludit
quandam falsam extimationem quam quis
posset here de mente apuleij quia posset
quis extimare quod mentis sue fuit dicere
quod ex demonibz fiunt dij per perfectum sapientie et
posset ista extimatio originem trahere ex
his que dicit apuleius de hominibz quos ponit
converti in demones post mortem ut pz sequenti
ca°. hanc extimationem de demonibz exclu
dit et satis patet ideo aug° Cap. xj.

Dicit quidem et aĩas hominum etc. In
hoc ca° xj ponit aug° doctrinam
apuleij de hominibz post mortem
que multum est periculosa quia bonis moribz
nociva. Sumit autem id quod hic allegat
ex li° eius de deo socratis et est advertendum
quod apuleius licet ponet aĩas converti in demoes
nõ sic intelexit quod vz efficerent demoes
per naturam seu per essentiam sed solum per quandam
participationem eo modo quo nos dicimus ex
hominibz deos fieri iuxta illud ps. ego dixi
dij estis etc. facit aut in hoc ca° tria quia
primo ponit oppinionem eius de conversione
aĩarum quas dicit converti in demones vel
fieri demones tamen demones ex hoibz

Lares et lemures

factos distingunt in tria genera videlicet in lares
et lemures seu larvas et manes quos
deos esse dicit ibi. In qua oppinione re-
cen^t quantum malli sit occasio predicta oppi-
nio quia credit quod anime post mortem fiant
larve vel manes ad nocendum cupidi. ideo
sacrifficant eis ut noceant et est sciendum
quod qui sic sacrifficant proprie dicunt nigroma-
tici. Nam sic dicit ysidorus li. 8. ethi. nigroma-

Nigromantici

tici sunt quorum precationibus videntur re-
suscitati mortui divinare et ad interrogata
respondere ad quos suscitandos cadaveri
sanguis adiicitur. de quo loquitur et augustinus
supra li. 1. c. 35. 3o. i. larvas quippe re-
exponit dictam oppinionem quantum ad
larvas quas dicit noxios demones ex hominibus
factos. ysidorus vero li. 8. ethi. idem dicit

nam larvarum

et addit quod eorum natura est terrere parvulos
et in angulis garrire tenebrosis. eosdem
vero demones vocat apuleius larvas et
lemures. dicit autem ovidius li. 5. de fastis

de lemuribus

quod remuria dicta sunt festa que romulus
anime fratris sui remi celebravit et ab omnibus
in maio celebrata sunt processu vero temporis
mutata prima littera. s. r. in l. dicta sunt
lemuria festa illa. inde venit ut et anime
deffunctorum lemures dicerentur. lares autem
appellantur communiter dii patrii. sed apuleius
vocat lares generaliter omnes animas bonos
quas et eudemones et beatos vel bonos de-
mones esse dicit. quorum autem sunt manes
secundum apuleium patet in principio huius capituli. quamvis alii
per manes intelligant deos mortuorum quos
frequenter dicunt esse inter lunam et terram ut
patet per lucanum li. 9. de distinctione enim
animarum diverse sunt oppiniones o-
gentilium. nam apuleius distinxit uno modo
ut hic patet. et labeo alio modo ut patuit
supra 2. li. c. 10. et alii alio modo ut ibidem
dixi. et ideo per manes et lares et diversi
diversa intelligunt. Capitulum xii.

S[ed] nunc de his agimus. In
hoc capitulo 12 probat beatus augustinus quod omnes

demones esse malos seu miseros ex hiis que
apuleius attribuit diis et hominibus quibus ab in-
vicem distingunt secundum ipsum et facit hic duo
primo ponit dicta apuleii ex quibus patet
quod ipse ista bina animalia. i. deos et homines
distingunt ternis differentiis oppositis quarum
cuius oppositionis una pars competit diis

primo

altera pars hominibus. distingunt enim loci infimitate
cum habitacula summa que sunt deorum ab infimis
habitaculis que sunt hominum tanta intercapedo. i.
spacium fastigii dispescat. i. separet vel dividat
distingunt et eternitate et eius opposito quod est illic

2

. s. apud deos sit eterna vivacitas et in-
deffecta. hic autem. s. apud homines sit viva-
citas caduca. et successiva. i. succedens
et transiens distingunt et beatitudine et eius
opposito cum ingenia illa. s. deorum sunt ad
beatitudinem sublimata. hec autem. s. ingenia hu-
mana sunt ad miserias infimata. i. deprimata
secundo cum inter hec terna deorum et hominum re-
probat ex dictis propositum et arguit sic demones
secundum apuleium medii sunt inter deos et homines
ergo necessario modo se habent ad conditiones deorum
et hominum sicut id quod dicitur medium inter duo per
abnegationem utriusque vel medietatem conditio-
num participans utrorumque verum est autem quod
quantum ad primam oppositionem seu contrarietatem
conditionum que. s. est sublimitatis et infimi-
tatis loci demones medio modo se habent secundum
ipsum quia nec sunt in loco supremo nec infimo
sed medio. s. in aere et ideo restat ingrediendum
de duabus aliis contrarietatibus quo modo demones
se habent ad partes illarum duarum
contrarietatum non autem potest dici quod medio
modo negationum utraque parte contrarietatis
utriusque ad demonibus. et fatiendo utraque
aliena ab ipsis quia tunc nec essent eterni
temporales. nec beati nec miseri. ergo se habent
ad illas partes duarum predictarum contrarietatum
sicut medietas exposcit. s. ut habeant medie-
tatem illarum. i. duas partes illarum duarum
contrarietatum in quarum una conveniunt
cum diis. et in altera cum hominibus. s. quantum.

ad ꝯue̅te q̄ e̅ int̄ et̄nu̅ et tp̄ale ꝯueniu̅t cu̅ dijs in vna p̄te illius ꝯtrarietat̄ s. in et̄nit̄e. 2° quantu̅ ad ꝯue̅te alia que s. est int̄ b̄titudinez z miseria̅ ꝯueniu̅t cu̅ hoi̅bz in aliqua eius parte s̄z i° n̄g est b̄ti. 2° cu̅ hoi̅es s̄m ip̄z no̅ sit b̄ti q2 ꝯueniu̅t cu̅ hoi̅bz in miseria. Ca. XIII.

Est itaq3 s̄m platonicos r̄c. i̅ hoc ca° xiij. on̄dit ex r̄one mediationis qua̅ apulei° demonibz attribuit q2 ip̄i sunt miseri z sic̄ hic tria q2 primo ex diffitōe demonu̅ qua̅ dat apulei° q2 ip̄e no̅ posuit r̄onabiliter eos esse medios inter deos et hoi̅es quod tame̅ conat° est facere vt patuit sup̄. li. 8. c° 14. 2° i° s̄z plane z i. r̄c° on̄t quo mo̅ iuxta p̄dcaz diffinitōez possit poi̅ medij uz s̄m na̅z z loquit̄ b̄t° aug° hic z ce̅a sup̄ de m̄o s̄m na̅z ul' qualitate̅ aliq̄ equidistantia̅ ab ext̄mis ex ip̄o no̅ mo̅ quo possit poni medij concludit eos esse miseros et p ꝯn̄s fuisse z esse malos 3° i° si igit̄ b̄ti r̄c. on̄t q2 dato q2 sint aliqui eudemones tn̄ ip̄i no̅ sunt medij int̄ deos et homi̅es et loquit̄ de m̄o sic̄ prius et pz iterum aug°. Ca. XIIII.

Utrum et b̄t° et mortal' r̄c. in hoc ca° xiiij°. inquirit an aliq̄s homo possit esse medius int̄ deos et homi̅es alios et q2 a hoc videt̄ depe̅dere ex q̄one alia io̅ illa̅ p° poit cum diu̅sitate oppinionu̅ circa ea̅z et on̄t q2 iuxta vna̅z oppinione̅ q̄ tn̄ min° videt̄ uera r̄onabili° ponet̄ q2 ho̅ aliq̄s mediaret int̄ deos et homi̅es alios q̄z q2 demones mediarent z pz totu̅. Ca. XV.

Si aute̅ quod multo r̄c. in hoc ca° xv. on̄t aug° quis possit e̅e ꝯueniens medius et mediator int̄ deu̅ z hoi̅ez et sic̄ in hoc ca° duo quia primo on̄dit q2 nullus beat° pot esse ꝯueniens medius. n̄. sit mortal' et io̅ z angelli b̄ti no̅ possent esse medij z mediatores sed solus xp̄us q̄ mortal' exns etiam deus fuit. 2° i° possunt autez medij r̄c. on̄t quo̅ z angelli mali possunt dici medij et facit duo hic q2 primo on̄t q2 demones sunt medij s̄z alio mo̅ q̄z xp̄us Nam cu̅ sit duplex media̅z int̄ aliq̄ s. m° ꝯiungens sic̄ punct° mediat int̄ duas p̄tes linee ꝯtinue et mediu̅ disiungens vel sep̄ans sic̄ mare est mediu̅ int̄ affricam et europa̅z xp̄us e̅ m° p° mo̅ demōes no̅ s° mo̅ deinde i° nec tn̄ ob h̄ r̄c° on̄t s̄m qua̅z natu̅z sit xp̄us mediator et pz tota intēt° augustini. Capitulu̅z. xvj.

Non eni̅z veru̅ e̅ quod s. ide̅ r̄c. in hoc ca° xvj improbat aug° dictu̅ apuleij q̄d uidet̄ repugnare his que dicta sunt i p̄ce̅te ca° de xp̄o dic̄ eni̅z apulei° hic de deo socratis q2 nullus deus miscet̄ hoi̅ i° nc̄te s̄lz n° co̅icat ꝯuicat cu̅ hoie̅ ul' ꝯtingit hoi̅ cuius r̄o est q2 dij nulla attractōe contaminant̄ hanc r̄oez s̄ed eni̅z improbat aug° in h° ca° tripl' et pz r̄o eius p̄ma s̄m p° poit in deu̅ q̄d r̄c° q̄ est ꝯfirma° et fortificat° precedentis p̄bat aute̅ discurrendo p singulos sensus hoi̅s q̄ no̅ opportet deos contaminari ex ꝯiunctōe s. l' co̅icatōe cu̅ hoie̅ quia ul' sensus sunt tales quibz homo no̅ miscet̄ nec deo nec demoi̅ sic̄ gustus tactus olfactus vel si sunt aliq̄ sensus vl aliq̄a alia op̄atio q̄bz deus ꝯtingit hoi̅ puta visus audit° z et loquutio no̅ pp hoc deus ꝯtaminabit̄ z p̄bat sp̄ial' de visu p° quo ad summu̅ deu̅ q̄ omnes alios deos s̄m plone̅ p̄duxit Na̅z de illo deo dicit apulei° q2 iuxta doctrina̅ plonis ip̄e uideri pot ab homine intelectu aliq° mo̅ vz p rarō q° i° visu corporali corruscat° uide̅. s. rapti et i° tra̅situ no̅ sic̄ tn̄ q2 ꝯp̄hendat̄ ul' visu̅ mentis in eo figat̄ et tn̄ deus summus no̅ ꝯtaiat̄ s̄ic quo ad deos alios secundarios puta sydera q̄ plato z i° apulei° posuit deos e̅e q̄ oculo corporali vident̄ et tn̄ no̅ ꝯtaminant̄. et sil' eo̅rum radij diffundunt̄ p

duplex mediu̅

falsitas apulei

p inmunda . et tn nō ɔtaminant . ɑ no ad
alios nō sensus satis pȝ inten° aug' 3° i .
miror at aut plimu rc̄ ponit t̄ra rōēȝ
qua i pbat dem̄ apuleiȝ et p̄mo ponit
sua rōneȝ contrarā qd dic apuleī de ɔ
trectatōē deoꝝ ut pȝ i p̄n°. h° ca logr
eniȝ de attractatōē corpali cū tn logīn
de bta uita et rebȝ intelligibilibȝ q̄ sm
ipȝ corporalia cuncta transcendunt ·
i' ubi ē illud plotim rc̄ rōneȝ sua ɔfir
mat p dictū plotim q pleneȝ optīe itelex
vt patuit sup c° · 10 · ipē nō cū dixisset
fugiendūȝ est igit ad carissimā patriā
sctȝ celesteȝ et i patere · i · patebit t' oia
qi seipȝ redarguens qa dixat fugiēdūȝ
ē et esset opus fuga corpali sic q fugit
i' nā p mare sbiūxit q igit classis aut
fuga siłeȝ deo fieri qi dicet si uis ad cla
rissimā patriaȝ puenire nō indiges ɫ
classe r fuga aliqua corpali ꝗ sufficiet
deo sileȝ fieri , ꝗ hoc dicto plotim pbat
aug° q esse ppinqui deo et uniseri · i ·
ɔiungi deo nō ē p ɔtractioēȝ corpaleȝ s; p
assimilationeȝ ad ipȝ . Tanto aut q̄s
est deo silior q̄nto a corpalibȝ remotior . C' 17.

H ec ut sane rc̄ . In hoc ca°
xvij ōn' q i xp̄o mediatore
hem° ɔuenientissi° qui et
contaminari non possit et sic eos ɔpri
cerat mudi deo mūdo copulare. Ca° xviij.

differentia ī angelos
bonos r malos

S ed ne de ubis ɛ nos rc̄ .
In hoc c° 18 · icip' bt au° agē de
bonis angelł et ōndē quomō
differātu malis angelis tn rc̄ ꝗ noīe
ōn' nō spialł quomō ɔuidaȝ coꝝ q de
moēs collūt nobis cū ɔuenīūt ī re q°
ad hoc q ɔsiteānt bonos angelos ēē quīr
discrepēt a nob i nomine r fac i hoc ca°
duo qᵃ p° de hoc ponit smaȝ labeonis
et pȝ totiȝ de isto labeone dictū fuit
sup li° ij · c° 19 · r et li° 8 · c° 13 · 2° i · et
hanc loquendi rc̄ ōn' q iuᵃ modus lo di
qᵒ s. p demones nō itelligim' insi mali os
spūs tenend est potius q labeonis quia

spūs magis ɔuenit cū coī consuetudīē
loquentiū ē gentiliū ꝗ modus loqūēdi
labeonis . Capitulum . xviiij°.

Q uacꝗ r ipā rc̄ i h c° · ij ōn'
bt° aug° ex oīgīē h° noīs de
mon q ipȝ ɔgruit malis
angel' potī' ꝗ bonis r hoc pbat quia hoc
nomine imponit a sciā cū sit grecū naȝ
interptat i latino pitus ul sciā a sciā
uero potius nominant mali spūs ꝗ boi
r hoc pp effcm̄ sciē q ē inflatio r sup
bia q effectiȝ i bonis spiritibȝ i pedit
caritas i malis uero impedimentū nō h3 .

I psi aut demoēs rc̄ . Cap. xx.
In hoc ca° xx · ondit bt° aug°
quomodo demones sciētiā acquirūt
et tn scie nō hēre caritatē ostendunt
et patet totiȝ . Cap° . xxj .

H i igit angeli rc̄ i hec ca°
xxj ōn' bt° aug° differē
tia int' bonos angellos et
malos ōn' aut q differūt boī a malis
taȝ p caritateȝ ꝗ r p scientie a notitie
claritateȝ r pȝ totū . Cap° xxij .

H os si plonici malūt rc̄
In h° ca° xxij · ptractat
aug° opinionē plonicorū
de bonis angelis et fac hic duo qᵃ
p° ōn' quō nobiscū ɔueniūt et differ
runt sc̄o huic li° · fine impoit i nūc
g° · ita liber rc̄ . In p̄ma nō ptr fac
teria nā p̄mo posito q̄ō ondit , plonicos
q bonos angelos uocāt deos sedab uno
deo factos possit sustineri tm q° ad reȝ
ꝗ etiā q̄uo ad uoceȝ · est aut hec plonis
positio i thimeo · li° · 2° · r satis ɔcordat
ē i mō loquendi cū sacra scriptura
q qūȝ demoēs q̄ꝗ nō hoīes deos uocat
sc̄o i' uerū tamē cū a nob' rc̄ . soluit
quandā dubitatioēȝ incidenteȝ bȝ ca
quo hoīes aliqui dij applati sūt i sac
scriptā eo qd sūt de pplo dei qᵃ non
magis angeli boī q sūt beati et imortales

appellari sunt dij cum magis eis conueniret sic appellari · rō est ut dic aug ne nimia crederet excelentia angellorum propter quam homines colerent eos tamquam deos suos · vn et si appellari possent dij per participatione sicut et hoies appellant tamen dij hominum dici nō possunt sic demones dij gentium applant que agentibus colluntur · 2° illud nō quod nos rē · cum in quo plonica a nobis quo ad ea que de angel' bonis tenemus discor-dat intelligit nō hic per plonicos apuleum et suos sequaces cuius opinio de mediatore demonum reprobata est diffuse tamen in hoc · li°. quare et sup' in li°. 8 · Et infra inuē quo ita liber rē · hic imponit fine huic li°. continuans ea que dicta sunt in hoc li°. ad ea que dicenda sunt in li° sequenti precio ·

Incipit liber decimus · ca° · j ·

Omnium certa sententia rē · hic incipit x · liber in quo bt' aug° ostendit quod angeli boni nō sunt colledi cultu latrie nec ipsi hoc desiderant et continet lib iste · 22 · capla quorum primum est quasi preiniale in quo duo facit nam primo reduit ad memoriam quedam supius li · 8 · pertractata faciens de ipis breuem mentionem de diuersitate opinionum circa beatitudinem quas posuit li°. 8 · ca° 8 · Item de electione platonicorum preteris philosophis · de qua eodem li°. c · x · item de cultu multorum deorum et demonum contra quam disputatus fuit eodem · li° · a ca° · xiij · usque ad finem eiusdem · libri · postea in nunc uidendum ac differendum rē · ondit quod restat in hoc li°. agenda · 2 facit hic tria nam primo ondit quod restat differendum · 2 pz · bria · 2° i · 3 ē enim diuinitati rē ondit penuria sermonis lati quo debemus exprimere cultum qui soli deo ē exhibendus quam penuria greca nō laborat habent enim unum uocabulum quod ē latria quod in latinum translatum ē idem quod seruitus sed tamen in hoc · est drā quia greci nō uocant latriam

latria

nisi seruitutem illam que soli deo debet a qua ydolatria dr seruitus talis ydol' exhibita · in latio nō unum noie seruitus generalis · et ita est de alijs nominibus latinis quibus in greco corresponderet vocabula importantia cultum ul seruitute soli deo exhibendum sic declarat per exempla de notabil' multis ut puta de uocabulis cultus quod etiam ad ea que hominibus sunt extendit dr enim acolendo quod multiplz accipit pro eo quod facimus superioribus quos honore multum frequentamus quamque pro eo quod facimus circa ea que nobis sunt subiecta a quo dicuntur quidam agricole quidam coloni quidam incole et celicole qui celi colonii · inhabitatores eo modo quo virgi dic primo li° eneydos loquens de cartagine sic urbs antiqua fuit tiri tenuere coloni fuit enim cartago a tyrijs condita et inhabitata propter quod virgi° cives eius uocat tyrios colonos sic dictos ab incolendo i · inhabitando a quo etiam quedam ciuitates dicuntur colonie contingit enim quandoque populum ciuitatis alicuius sic excrescere ut faciat quasi examine filiorum more apum cum multitudinem ciuitas nō suffice et ideo multitudo recedens alibi condit nouam ciuitatem et talis nō noua ciuitas uocatur colonia prioris ciuitatis alio tamen mō dr colonus ille qui quamquam terra alia genitus est quia sub certa condictione uel pacto colit ab agricultura sic deus igitur colere multa significat quod his uersibus continet agros rus forma supos colit atque parentes hos arat hoc habitat hornat honorat amat / sicaunt de vocabulo religionis et pietatis ut declat 3° i que itaque latria rē · aponit illud quod de talli cultu est omnino tenendum scilicet quod soli deo exhibendus est cultus latrie quouisque noie uocet et boni angelli quod eodem obiectu beati sunt quo et nos nolunt quod eundem colamus que et ipi collunt · Cap. ij.

Sed nō est nobis ullus i sy hoc c° · ij · incipit tractatus hic

ydolantia
tyrij coloni
colonia
Ysus

libri, et ont spualz in hoc ca°. quomo plorici
pcipiu nobis cu guenerit i hoc q non
abiude sut bti angelli z homines quod
in pce ca° reliquit q disturendu z pz
totiz z io quantuz ad hoc no e q plorias
disputadu z pz hoc caplz. ¶ Cap iij.

Q Ve cu ita sint zc. In hoc ca°
iij. ont btus aug ex dcis i
ca° pce q plorici hecerunt rcde
q tantu vn deus collendus e cultu q
latrie si vanitas aut timor ppli hru
sapientis ipos no traheret ¶ Cap. iiij°.

H Inc nos sentire zc. In h c°
q. ont q soli deo debet sinte
q e elatria dr cui pprie
actus est offerre sacrifim na cetera fere
omia q deo extrisec exhibem ad honora
dos homines translata sut et fac i hoc
ca°. duo quia primo ont quomo offeri
deo sacrifim spuale ubi i. dic sic hinc
g relinentes nu et religio i dic tuli
q religiosus a relegendo dr q retractat
z tamq relegat ea que ad cultu diuini
ptinet ysidor no li. nono ethy dic
q religio appellat eo q p eam vni deo
religam animas vras ad cultu dui
uinculo srmendi qd vbu compositu e
are z eligendo unde dr religio qi eligio
sco i°. quecq igit imortal zc ostendit
q soli deo offerendu est sacrifitium
corporale et patet. ¶ Cap. v.

Q Vis autem ita desipiat zc
In h c°. v. ont bts aug q
sacrifitiu adeo acceptatur
et fac hic duo q primo docet q no accep
tatur q deo sit utille s quia nob expedit
z i nec quod abantiquis zc ont quo
mo sacrifia vetis testamti erant deo gra
ta et sacrificantibz valia vz quatenus
signa erant sacrifitij spualis z pz totu ¶ C. vj.

P Roinde verum sacrifitiu zc. In
h. c°. vj. ont btus aug quid
sit verum sacrifim et ont qd vnz
sacrifitiu oe qd deo offert, siue sit opus
boni rollatiudem tamq in fine vltimu
siue sit corpus vel anima aut totus
ho siue tota ggregat° sanctorum et patet
omnia ¶ Capitulum vij

M Erito illi i celestibz. In h ca°
vij. ont btus aug q angelli
nollut sibi sacrifficare tu q
sunt concives, tu q nobis ministrat, tu
q scripta sacra qua ipi ministrauert
hoc phibet. ¶ Capitulum. viij.

N Am minus vetera zc. In h
ca°. viij. ont qo scpta sacra
q phibuit sacrifficare alti
q vni deo sit miraculis gfirmata mt q
miracula poit flamaz celit° apparente
i sacrifi°. abrae, qd retractat. li. ij° r
retractationu eo q ipa soli i visione sibi
mostrata sunt, de hoc sacrifi° et eius sig
ficatoe tractat ista. li°. 16. ca° 24°. Sile
mt miracula poit .x. plagas egypti
de quibz dic q magia misteriorz dis
poc complete sut, de his no loqt ord
li. 18. compat enz .x. gtradictioes
pharaois adversuz moysen .x. psequu
tionibz xpianis illatis z .x. plagas
egyptiorz .x. calamitatibz romanorz
xpianos psequentiu vt pz ibi diffuse.

H Ec z alia huiusmoi zc ¶ Ca viiij.
In hoc ca°. viiij°. ont bt aug
q pdca miracula no sut
facta p artez aliqua illicita puta
magicaz s p potentia diuinaz, ~~et fac i~~
hoc ca°. duo q primo negat ideis mi
racul dua arte magica. Naz magia
.i. ars magica sedm magos i duo gnã
diuidit e enz vnu genus qd vocat
goethia, quia attribuit malefias q
ut dicat malefia ea utitur zc ars
detestabilis z nociua de qua dictu
fuit. li. 8°. ca°. 19. Aliud genus vocat
theurgia a theos quod est deus et
erge quod est opatio qi diuina opatio

·x·

et hanc artez dicunt esse laudabillez
2º i. Nam et porphirius etc. Persequitur
dicta porphirij platonici magi de isto
modo quem artis magice nunc theurgia
et dividit ista pars in duas secundum duo dicta
porphirij que hic ponuntur in quorum primo sic
habet porphirius modo dubitantis et
disputantis fluctuans inter duo contraria
quia modo dicit unum modo aliud sibi contrarium
Nam ex una parte dicit ea que videntur philosophie
consona nam loquens tamquam philosophus ♢
vituperat eam tamquam fallacem et periculo
sam ac prohibitam, et dicit quod theurgia non
prestat reversionem ad deum nec purgat
ipsam partem anime rationabilem scilicet intellec
tualem ad deum videndum vel verum cogno
scendum nec ad dictam reversionem oppor
tet quod pars anime spiritualis i. ymaginativa
vel fantastica purget consecrationibus ♢
aliquibus quas teletas vocant est
aut teleta secundum papiam purgatio sine qua talli
purgatione revertitur anima intellectualis ad
deum // Sciendum est autem hic propter hec que
dicuntur de animarum reversione quod platonici ut patet
per macrobium super sompno scipionis posuerunt
rationales in octava spera primus esse puras
et mundas quam corporibus uniretur dicit enim
quod platonici qui vero propinquiores sunt
quod anime beate ab omni contagione corporis
libere celum possidet anima vero que appete
ntiam corporis vitam corporalem de cello per
spicit quodam latenti desiderio talis vite
pendere ipso terrene cogitationis paulatim
in inferiora dillabitur nec tamen hoc fit
subito sed paulatine per omnes speras in
feriores transiens a singulis capit aliquid
et ideo tot motibus quot speras transit
ad vitam hanc terrenam deducitur dicunt
autem in cello lacteum circulum quem galasiam
vocamus esse proprium locum anime beate
qui circulus intersecat zodiacum ad
duo signa solsticialia scilicet cancrum et capri
cornum et hec duo signa sunt porte
celi cancer est porta qua descenditur et ideo
vocatur porta hominum et capricornus vocatur
porta deorum quia anima corporis tamquam carceri
alligata cum fuerit purgata et ab omni contagione
corporis terreni absoluta per capricornum ad deorum
consortium revertitur ideo autem attribuunt descensum
cancro quia cum sol ad cancrum pervenerit fit solsticium
estivale et sol a nobis descendere incipit oppo
situm est de capricorno. porphirius vero loquens
tamquam magus et sacrilega curiositate artis
magice illectus comendat theurgiam tamquam
vallez ad purgandum partem anime spiritualem
scilicet fantasticam seu ymaginativam facit enim
videre deos et angellos imaginaria visione
i. quasdam imagines deorum vel angellorum
pulcras ut dicitur sequenti capitulo non tamen deum
qui efficit omnes deos et quo patet quod talis vi
sio non est nisi fantastica demonum illusio
2º i. quamquam itaque discernat etc. ponit
aliud dictum porphirij, et est sententia dicti
eius quod cum demones sint in aere dij vero in
ethere vel loco empireo i. lacteo circulo
dicit expedire homini habere amicitiam alicuius
demonis qui possit ipsum saltem aera levare
in aera post mortem et postmodum alia via
eat ad loca celestia Tamen ipse porphirius
sibi ipsi contrarius dicit esse immundos demones
quod patet ex hoc quod dicit animas post mortem
in penis horrere cultum quem sedulitate adeo
ribus eis exhibuerunt 3º i. ipsamque theu
rgiam etc. ponit tertium dictum eiusdem et
oritur ex dicto porphirij quod theurgia fit
per spiritus invidos vel invidis hominibus subiectos
per quendam quem narrat porphirius de duobus
magis theurgicis quorum unus vir bonus
existens ut dicit magno conamine usus
est theurgia nec obtinere potuit intentum
volebat enim purgari ut potius sic deos
vel angellos vidisse vel fuisse perpessus sed alius
potius marte et invidens facto istius que
verba precibus sic alligabat potentiam illorum
spirituum quos iste invocabat quod non potuerunt
ei concedere quod petebat unde unus legavit

Marginal notes (left margin): de platonicis de animabus; cancro et capricorno

Marginal notes (right margin): primum dictum porphirij; 2um dictum eiusdem; 3um dictum; unum demonum potentia a

potentias quas alius soluere nō potuit
alligata eciā fuit ptās spiritum inferiorum
quos iste inuocabat p spūs superiores
malignos quos alius inuitabat vt pȝ
sequenti caº pp quod conclusit porphirius
q theurgia disciplina ē apta tā ad
bonū qȝ ad malū faciendū aput deos et
aput hoīes quia . s . p eā procurat bonū
dijs ⁊ hoībȝ ⁊ malū similiter vt patuit
in facto isto vbi ligata fuit potentia
deorum ⁊ hō fuit a suo proposito impeditus
Conclusit etiaȝ porphirius ex dcā narra
tione q dij patiunt easdē pturbatiões quas
⁊ demones cū tn̄ apuleius ut supra
patuit . liº . 8 . caº . 16 . demonibȝ et hoībȝ
attribuat pturbationes quas tn̄ negauit
dijs inesse ppt altitudinē sui loci. Cª . X .

E cce nunc alius platonicus
⁊c̄ . In hoc caº . x . ont̄ btūs au
q ars theurgica fit malignos
spiritus quā tamē uirtute deorum dicit
fieri . ostendit aut̄ hoc aug9 ex dcīs por
pherij quem quidam apuleio pferunt
fac̄ aut̄ ī hoc caº tria qr pmo ex p
narratis a porphyrio et dictis eius pbat
q dictū ē ⁊ patȝ satis eius intentio
considerant ea que ī pcedenti caº dcā
sunt 2º ī mirū ē aut̄ cur tm̄ illius
artis magice . s . theurgie uanitatem
et confundat se aug9 . sup eo quod narrat
porphirius prius de caldeo bono the
urgico cuius ars fuit p pcēs homīs ānu
di impedita Nam ut dic̄ porphirius
ille īuidus īuitauit deos superiores qui
īuitati īcussērunt terrore dijs inferioribȝ
quos bonus īuitabat . dic̄ ergo aug9 obijcie
do cōtra arte istā qr nō īuitabat iste
bonus deū aliquē superiorem illis dijs quos
īuitauit alius inuidus Nam sic hoc
fecisset iam ille superior de nouo īuitat9
terruisset deos īuitatos ab īuido ⁊ purgasset
deos suos territos ab illo terrore Si nō ille
theurgus uel theurgicus bonus nō potuit

superiorē deū inuenire g̊ . parti ista īuitāt
dij qui sunt paratiores et pmptiores ad
nocendū qȝ possit aliquis inuitari ad pur
gandū ⁊ ita ars ista que ordinat ad
purgationē omnīo uana est . 3º ī . cū eniȝ
q has ⁊c̄ . docet quō fiāt appritiones deorum
vl' angelorum p theurgiā de quo dic̄ quō
est . n . operatio sathane qui se trāsfi
guiāt in angelū lucis vel formas alias
sic̄ de protheo dic̄ uirgili9 . li . 4º . geor
gicorum q formas se uertit ī oīs . Fingit
autem ut pȝ ibidem q protheus erat uates
quidā sciens oīā tā pterita qȝ pñta ⁊ futura
s nulli dabat responsū nisi uiolētū cohact9
et fortiter ligat9 s tn̄ ligare eū fuit dif
ficile qui a transformare se sciuit subito
in formā quā uellet ⁊ iō nisi dormiēs
ligari non potuit . Capituluʒ . XI .

M elius sapuit iste porphirius
In hoc caº xi . psequit btūs
aug9 . vba porphirij plōnici
quibȝ artes magicas uidet destruere
tamqȝ uanas ⁊ sacrilegas . Scripsit
autē porphiri9 quandā eplām ad quādā
egiptium magnū sacrorum antistitē in
qua ꝯtinentur ea que hic recitat au9
⁊ fac̄ hic duo qr pmo poīt ea q̄ de de
monibȝ porphiri9 dixit assertiue . Dixit
autē oīns demoēs imprudentes ⁊ eos
nō esse ī ethere s ī aere sub luna atqȝ
in ipso lune globo . i . spera lunari nō quod
sic q spera lune sit eorum locus cū a luna
incipiat ether ⁊ luna sit infimū cor9
ethereū sm̄ platonicos ut pȝ p macrobiū
sup somniū scipionis s dic̄ eos ī lune
globo qr infra globū . i . sperā lune sunt
inclusi alia que assit de ill' satis patet
2º ibi miratur aut̄ q nō solū ⁊c̄ . poīt dcā
porphirij qbȝ quēn9 ⁊ qī dubitādo uidet
loqui ⁊ fac̄ hic duo qr pmo poīt dcā ei9
qbȝ qrit ⁊ dubitat de ipīs dijs ⁊ demoībȝ
ac magicis artibȝ 2º qrit spālit de uia
q̄ ducat ad btītū ibi demqȝ ppe ad eplē

locus demonum
sm̄ porphirium

protheus

x⁹

In prima uero parte fac tria q̄ p° ponit
dicta porphirij quibz ut dictū ē de dijs
et demonibz et eorū opationibz interogando
et admirando multa loquit̄ inter cetera
uō querit si corpora celestia sunt dij quō
aliqui dij sint benefica et aliq malefica cū
oēs dij sint boni / hanc etiam questionē facit
macrobius sup somniū scipionis cū
scilz diuinis maliuolentia ascribat ut
stella malefica esse dicat̄ sic de martis
et saturni stellis existimat et cur nota
bilior benignitas iouis et ueneris habeat̄
cū sit diuersa una natā .i. q̄ oēs dij sunt
boni et respōdet macrobius ad hoc assignan°
causas q̄ stelle iste tales dicant̄ que
responsio forte sufficiens esset nisi stelle
ponerent dij / Nam q̄ deus aliquis sit
humane nature maliuolus nō uidetur
hēre rōnē // ¶ Et inf° omniforme .i.
q̄ se transfigurat ī omnes formas ut
in fine pcedentis capli dictū fuit multi
modū .i. multorū modorū .i. generū diu
sorū uel actuū et affectionū ¶ Et in
ceteris circa ea que uere bona sunt
.i. uirtutes et bona spūalia nichil opi
tulari sz solū circa bona apparentia
.i. temporalia īmo nō ista scilz uere
bona nec nosse sz etiā mala conciliare
.i. pcurare ut pficiant̄ et insimulare
.i. accusare atq̄ impedire nō unq̄
uirtutis sedulos sectatores et cetera gaude
re odorib .i. odoribz uidelz sacrifficiorū
ut putabant gentiles // ¶ Et infra
querit eciā cur tamq̄ melioribz inuocatis
q̄ peioribz imperet io hoc querit q̄ magi
quiq̄ inuocant spūs supiores quos uocant
meliores et ex eorū q̄ auctoritate φ
imperant spiritibz inferioribz ut iniusta
pcepta hominis ↄsequant̄ causa quare
querit est quia ex quo inferiores ↄsequūt̄
malū coactū auctē et potestate supiorū nō
uidet̄ rōnē ēē q̄ supiores dicāt̄ meliores
et alij peiores ymo supiores potius sunt

peiores. cur attrectatū re uenerea et cetera
hoc dicit̄ q̄ ī reuerentiate magi ī arte sua
utunt̄ pueris innocentibz et uirginibz
quibz demones ordinant qd̄ querit cur ani
mantibz et cetera .i. cur noluit demones quod
eorū antistites caueant sibi ab animantibz
.i. animalibz interfectis alio mō mortuis
ne ea ↄtingant causā assignantes uz ne
uaporibz pcedentibz ab animali mortuo
polluant q̄ tū inspirē nō ē eis phibitū
et tū sacra eorū sepe cadaueribz celebrāt̄
quia eis sacriffitant. ¶ Et ī ipsi soli
aut lune aut cuiq̄ celestiū hoc querit
quia sepe magi comminant corporibus
celestibz nisi faciāt qd̄ petunt̄ q̄ possent
terrorē incutere eis et hērent potestatē
eis nocendi / unde apuleius ī li° metha
morph̄. q ab aug° appelat̄ de asino aureo
inducit ancillā cuiusdā mulieris male
fice de dnā sua sic narrantē audiui ues
peri q̄ celerius sol celo ruisset noctiq̄
ad exercendas illecebras magie maturius
cessisset ipī solli nubilā caliginā et
ppetuas tenebras comminantē ¶ Et inf°
de yside uel osyride ysis et osyris ma
ritus ysidis sunt numina q̄ ab egyptijs
colebant̄ de quibz dixi 6° c° 10. de c
yside et osyride de istis dic̄ porphirius.
q̄ magi ī egipto reputant efficacissimū
modū cogendi deos si istis comminet̄
ysidi q̄ dissipabunt ossa osyridis ma
riti sui nisi dij faciat qd̄ petunt̄ / luca
nus uō .li. 6° ualde et mirat̄ de potestate
magorū et multa querit de ea et inter cetera
etiā de minis quas faciunt dicens sin
tantū ualuere minis et cetera ī hec atq̄
huiusmodi et cetera oīt porphirius de pmissis
admirans et q̄ dubitando loquens
dabat intelligere et patet totū. ī ibi aut
g° / re uera et cetera reddit duplicē causā
q̄ porphirius loquit̄ p modū dubi
tantis una causa est forsitan quia
ueraciter dubitauit alia cā potuit ēē

Comminatio ad malefice

q licet tantus phus nō dubitauerit tn̄ noluit eū cui scripsit turbare qui talia credebat et patet totum. Et infra deniqȝ ppe ad ep̄le rc̄. hic ponit dc̄a porphirij quibus pdictū egyptiū antistitē interogauit de via pueniendi ad btitudinē iuxta sapientiā priorem enim reputabat porphirius gustare cū dijs .i. totalit eorum sentijs mancipari sic gustabant antistites et magi ꝗ nō sequeret aliud boni nisi scire dicere ubi seruus fugitiuus posset inueniri vel pdium cōparari uł aliqd simile qd ad btitudinē nō ptinet et de talibȝ scire diuinare modicū est apciandū cetera satis patent.

Porro aut̄ ꝗsquis miracla. C. xij. rc̄. In hoc ca° xij. arguit bt̄s aug⁹ ꝯ eos q negant deum inuisibilē miracla uisibilia facere et patet totum. Capitulū xiij.

Hec monere debi rc̄. In hoc ca° xiij. ostn̄t quō intellendū sit deum ī ueteri testamento visibiliter apparuisse. Est autem in hoc ca° mentio de ligurgo legis latore lacedemoniorum qui ut legibus suis auctoritatē maiorē pstaret finxit se ab apolline delphico leges quas tullit accepisse de quibus dictū fuit sup°. li ij. c. 16. ꝯ Cetera huius capituli sanis patent. C xiiij.

ligurgus

Sȝ autem minus homo rc̄. In hoc ca° xiiij° ostn̄t aug⁹ q nō solum bona eterna sed etiam temporalia adeo sunt requirenda nec ppt ea angeli quoqȝ colendi alegat aut̄ hic plotonū platonicum maximū de quo sup° li° 8. ca° rc̄. dcm̄ fuit. C. ca° xv.

Sed itaqȝ diuine prudentie rc̄. In hoc ca° xv. ostn̄t btūs aug⁹ quō deus p angelos et ī subiecta creatura apparens hominibȝ et more humano loquens sillabatim legem dedit ī qua tm̄ unius dei ueri cultum mandauit et patet totum. C. ca°. xvj.

Quibus ergo angelis rc̄. In hoc ca° xvj. ostn̄t btūs aug⁹ q quo ad cultū latrie alicui exhibendū potius credendū est bonis angelis ꝗ demonibȝ et facit in hoc ca° duo quia .n. pbat q supposito q p angelos bonos nō essent facta miracula nec p demones essent facta miracula adhuc plꝰ credendum esset bonis angel' ꝗ demonibȝ ubi infra dic respondeant theurgi vel potius purgi et patet totum. 2° ibi cū nō deus id egerit rc̄. ostn̄t quod angelli boni fecerunt maiora miracula ꝗ demones et facit hic tria quia primo assignat cām qr̄ deus fec̄ p bonos angellos maiora miracla et patet totum. So. ibi illa quippe miracula rc̄. agit de miraculis p deos factis sm̄ gentilium hystorias et p° excludit ab eorum miraculis mostruora quedam que possunt et debent alijs cāis attribui ꝗ opinionibȝ deorum sicut sunt mostruorum partus animaliū puta q bos equū pepit ut narrat tit⁹ liui⁹ li° 3°. de sc̄o bello punico et q porcus nat⁹ est cum ore humano ut idē narrat li° A. de eodem et q puer natus est cū capite elephantino ut idē narat ibidem et q in exercitu xersis equa leporem pepit ut narrat vallerius li° i°. Eodem mō etiam celi et terre nouitates nō est ponenda int miracula deorum sicut q celum uisum est ardere sic narrat tit⁹ liui⁹ li. 3°. de urbis origiē et q cellū uisū est scindi in duo magno hyatu ut idem narrat li. 2°. de sc̄o belo punico et q in sardinia ut dic̄ ibidē litora uisa sunt arsisse et q ut dic̄ ibidem sol visus est cū luna pugnasse et de die due vise sunt lune et q mare arsit ut idē dic̄ li° iij°. de eodem et q apud arpinū terra campestris ī sinū ingentē sedit ut idē narrat li° v de eod. Tamē mostruosa huiusmoi licet non

fuerint diis ascribenda gentiles qui talia contingebant sacrifficabant diis suis ut huiusmodi prodigia mitigarentur hoc est converterentur in bonum vel saltem portenderet minus malum quia talia insolita indicabat esse presagia maiorum eventuum futurorum. Romani vero qui talia contingebant solebant consulere libros sibille et iuxta in eis iniuncta facere diis suis ut talia mitigarent seu procurarent i. porro vel procul procurarent. Deinde in secundo capitulo dico quod vere ponit exempla de mirabilibus quibusdam que sunt deorum operationibus ascribenda quorum primum est de diis quos eneas de troia secum portavit in italia de quibus narrat valerius li. primo quod cum eas ipsos apud lavinium collocavit postmodum vero Aschanius filius Enee cum albam condidisset et eosdem illuc detulisset per se ipsos lavinium sunt reversi et quia credi poterat id quod factum fuisse ab homine cum reportati essent albam iterum per se ipsos lavinium sunt reversi. Secundum exemplum est de cote quam novacula secuit de quo narrat titus livius li. primo de urbis origine dicens quod priscus Tarquinius quintus rex romanorum cum numerum centuriarum equitum augere voluisset dixit sibi accius navius augur non posse aliquid novi circa centurias constitui fieri enim aves significarent hoc esse faciendum super quo indignatus rex illudens arti augurandi dixit ipsi auguri potestne fieri id quod nunc mente concipio? Qui inquirens se ad artem suam dixit id posse fieri. Cui rex cogitam inquit quod tu novacula cotem i. lapidem durum quendam incideres. Igitur perfice quod aves tue posse fieri portendunt. Cum statim absque omni cunctatione novacula cotem divisit ut dicit hec ille. Tertium est de serpente qui Esculapius de Epydauro usque Romam continue secutus est de quo dixi supra li. iii. c. 12. Quartum est de navi in qua fuit simulacrum matris

phrigie i. berecinthie que dicitur mater deorum sed mater phrigia dicitur quia de phrigia allata est romam ut supra li. i. c. 30. dictum fuit. Hanc autem navem cum in flumine tyberi tam fortiter hesisset vado ut nulla via commoveretur Claudia quinta submissis genibus deos oravit ut si se castam iudicaret navis suum cingulum sequeretur et ita factum est. Hoc narrat ovidius li. iiii de fastis titus livius li. xi. de secundo bello punico et solinus facit de isto mentionem. Erat autem ipsa claudia secundum titum matrona de primis civitatis. Quintum exemplum est de virgine vestali i. sacerdote dee veste de qua narrat valerius li. 8. quod cum eius castitas dubia esset propter infamiam ipsa de incestu accusata et de sua confidens innocentia accepto cribro oravit vestam dicens si caste semper tibi ministravi facias quod ego in hoc cribro de tyberi aquam hauriam et in edem tuam perferam quod et facit de hoc facit etiam augustinus mentionem infra li. xxii. c. xi. Tertio in hoc capitulo atque alia re comparat miracula per deos facta ad miracula facta per bonos angelos a deo et facit hic duo quia primo ostendit quod quo ad magnitudinem operis multo sunt preferenda miracula de miraculis demonum etiam loquendo de hiis que iam dicta sunt et multo magis aliis que legibus prohibita sunt ut supra li. 8. c. 19 dictum fuit quorum quedam consistunt in quadam imaginaria ludificatione sicut quod malefici lunam videntur deponere et quasi de celo prope terram demittere ut in herbis suppositis despumet id est spumet causet qua spuma postmodum ad multa malefica utitur. et ut dicit pirithous primus invenit artem qua luna coget descendere. de qua lucanus li. 6. ubi loquitur de multis mirabilibus que malefica quedam facere consueverunt dicens sic. Et patitur cantu depressa labores i. luna incantata donec suppositas propior despumet in herbas de huiusmodi etiam

de claudia quita

de virgine ve[stali]

ludificationib; apuleius h. methamorph.
induc queda nomine socratez Apuleius
in primo de asino aureo sic de quadam
maga loquente. saga inquit et dina
potens celuz deponere et terram suspende
fontes durare montes diffluere ma
nes sublimare deos infirmare sydera
extinguere et tartaru ipz illuminare
Et virgilius. h. q. silia narrat dicens
hec se carminibus pmittit soluere mentes
Sistere aquas fluuijs et uertere sydera
retro Et ouidius epla. 6. de medea dic
illa reluctantem cursu deducere lunam
nititur et tenebris addere solis equis. Illa
reffrenat aqs obliqua q flumina sistit
rc. ho i queda uero r si nonulls rc
ondit q r si sint p demones facta mi
rabilia q uident quo ad magnitudiez
opis equari multis miracul p angelos
bonos fctis tamen finis est omnio alius
quia boni faciunt no ut ipsimet collat
s unus deus verus demones ad hoc
agunt ut ipsimet collant / et io amm
est credendu eis q angelis bonis.

P Roinde lex dei q Ca xviij.
in edictis rc. In h c. ta.
ont btus aug q lex q docet
unu solu deu colendu sufficienter e
miracul confirmata, et fac duo q primo
pbat hoc p miracula facta circa arca
testi in qua fuit lex reposita r q de his
patent / hic narrant legenti sacraz
scripturam, ho. i. s eiz phi pcipue
q rc. ont idez ex miraculis q fca st
hora qua pdicatu est unu deu soluz
esse colendu sicut fuit i pdicatione
xpi, et alioru multoru pdictorum fac
aute hic mentione de platonicis q
ex ipsorum pulcritudine arguunt diuinaz
puidentia et opus diuini ut appeat
q eodez mo ex miracul talli hora
factis possimus arguere diuitate ee
que apbat pdicatione ad cuius confir

mationem miracla tali hora fiut. porfi
rius no cuius dicta hic allegat aug
fuit plotinus ut sup patuit caplo 19.

A N dicet aliquis Ca xviij
ista rc. In hoc ca. xviij
concludit btus aug quanda
confusione q ad primus argutu dari poss
dicere. n. posset aliquis q ea q allegata
sunt de miraculis in pcedenti ca
recitatis sut falsa r falso scripta qd
impbat sic quia de dijs, et eorum mira
culis, aut credendu est aliquibz lris
aut non, Si no g negat omnio deorum
puidentia r eorum cultus qui alit quaz
miraculis ul opibz mirabilibz psuasi
no fuit / Si g aliquibz lris credendu
est magis credendu est lris sacris q
pcipiunt uni soli deo summo esse sacrif
ficandu qua lris gentiliu qbz nar
rant queda miracula esse facta ut
sacrifficetur dijs quibzdam quos et
ipi reputant deu superiore uni hre
cetera huius capli satis patet.

Q Ui aute putat Ca xviiij
hec visibilia rc. In hoc c
xviiij pbat btus aug q
sacrifficiu et corporale no est alteri
q uni deo faciendum, nec umq fuit
r fiat h tria quia primo caz assi
gnat qr soli deo inuisibili visibil
fuerit sacrifficandu, 2 i tunc nobis
fuerit rc. ont q tale sacrifficiu
angeli boni sibi fieri nolut nec et
boni homines, 3 i nec ob aliud rc
reddit caz qr demones sibi corpo
ralle sacrifficiu exhiberi nolunt cu
tn in nidoribz .i. odoribz sacrifficiorum
no delectent sic gentiles aliq putauer
r patent oia. Cap. xx.

U Nde verus ille mediator
rc. In hoc ca. xx. ont
btus aug q et xpo roe
nature assumpte vel sm natura

assumptam no est sacriffitandu imo
ipe effectus est sacriffictum cuius oia
alia sacrifitia signa fuer ꝛ pz totuz

Expo. Moderatis autē pfinitisq
rē. In hoc ca° xxi assignat
btus aug9 caz qz deus
permisit ad tpus qꝫ demones a xpianis
expeteret sibi sacrifficari ꝛ fac hic
duo quia primo reddit causā illius
dicens causā esse vt nūs martirum
impleret sc° ibi hos multo allegantius
rē. ondit quali nomie digni essent
martires si vsus ecclastici smonis
hec admitteret. et facit hic duo qz
pmo ont qꝫ merito dici possēt heroes. ad
cuius intellectū sciendū est qꝫ heroes
apud gentiles dicebant alicuius mag-
meriti homines dicti sic ab hera .i. Iu-
none quā dicunt aerez esse credebant
eniz qꝫ tales homīes .i. aīe eorꝫ cuz
demonibz in aere hitarent. et ad hec
designandūz finxerunt poete greci
qꝫ heros fuit filius Iunonis. sz tn
dic aug9 qꝫ martires no dicentur
heroes pp cāz illaz sz quia vicerūt
Iunone .i. aereas ptātes q uiris in
stis semp resistunt pp qd poete cōue-
nient finxerunt Iunone virtutibz
inimicaz. et inidere his q i celū volut
ascendere. vnde et virg9 . li. i. eneydos
loquitur in psona Iunonis dicens
gens inimica michi scilz Eneas ꝛ
socij sui ꝛ seneca in pma tragedia p-
induc Iunonē indignatā de hoc qꝫ
multi i celū a Ioue translati sūt et
spialr herculi inidentez vt pz ibidez
ꝛ Ouidius li° 9°. methamorph. et
est hic aduertendū qꝫ roāni cōsueuerūt
suos uiros fortes q pulcras victo-
rias fecerant in honorē ipsorꝫ deno-
iare a gente deuicta sicut vt pz
scipio africanus dictus est africanus
ab affrica deuicta p eos. Naz scipio
africanus superior vicit afros in sc° bello
punico. Scipio no africanus pterior inter
eos et cartaginez q fuit caput africe omio
deleuit. et eodem mō frat scipionis africani
scipionis dictus est. Scipio asiatic9 quia
deuicit asiam et sic de alijs mltis. ppt qd
dic aug9 qꝫ martires cōueniēti heroes dici
possunt ab hera .i. Iunone et ptātibz
aereis p ipos deuictis sc° i° sz rursus
ei succūbit rē. ondit quo error virgilij
de Iunone fuit causa erroris aliorꝫ.
Nam virgilius licet in vno loco videlz
li° x. eneydos inducit Iunonē cōfitētez
se uinci ab enea. tamen ipē virgilius
a Iunone victus in alio loco. s. li. iij eney-
dos induc helenū filiū priami regis
troianorꝫ cōsulentē enee qꝫ placaret
iram Iunonis sacrificijs ꝛ donis. vnde
dicebat sm virgiliuz helenus enee Iu-
noni cane vota libens .i. solemnia q
vota libenter fac sibi dnāmqꝫ potētez
.s. Iunonē supplicibz supera donis .i.
donis et supplicationibz irā eius uince
ex isto errore virgilij acceperūt alij
occasionē alterius erroris vt satis
patet in lrā augustini. Cap. xxij.

Vera pietate hoies rē.
In hoc c° xxij ont bt9 aug9
quomō potestates aereas
debem9 vincere et fac duo qz pmo ont
qꝫ sola dei virtute vincim9. sc° quō eius-
dem inuocatione purgamur i° i ei ego
nomie ꝛ patet totū. Cap. xxiij.

Dicit eniz porphireus rē. In
hoc c° 23 pbat aug9 ex dcīs
porphirij id qd i pce. ca°
dictum est vz q ab vno solo deo purga-
mur. facit autē tria qz pmo ex dcīs
eius pbat qꝫ teletis deorꝫ .i. sacrifi-
cijs purgatis eis scīs no possumus
purgari ꝛ pz lrā. sc° i°. deinde eodem
oraculo possit deum quodā porphirij
obscurum quo innuit deū verū posse

heroes

de scipionibz

Error virgilij de Iunone

duo pncipia sm platonicos

purgare . z° i . Que aut dicat ee rc . expo
nit illud dcm porphirij ubi facit duo na
primo ondit quid est de intetioe porphirij
claru et quid dubiu . claru e aute qr ipe
posuit duo pncipia effectia oiu . s . deu
prez 7 deu filiu que uocat paternam
mente vel intctu et in hoc gcordat cu plotio
7 alijs etiaz platonicis de quibz dicit ma
crobius sup somniu scipionis qr ipi ponut
unu summu deu et noym i . mentez
ydeas gtinete ex summo deo nata 7 pfcaz
Trimegist etia . li° . de vbo pfecto dic sic
dns et oiu factor deoz / Secundu fec
dominu qui hunc fecerit primu et solu
et verum bonus ei visus est 7 plenissim
oiu bonoz 7 lectat est hic est filius
benedicti dei atqz bone voluntatis / Et
infra addit hunc deus dilcs unigenitu
suu / hec vba trimegisti dubiu est aut
in verbis porphirij dicentis aliu apdictis
duobz . s . pre 7 filio esse mediu quis
sit iste medius an hoc eiu no videt
gcordare cu plotino et alijs ploicis
qui posuez tcia sbam apdcis . s . na
tura anime quam no posuerunt
mediam s posteriorez his duobus
fo i et minimz hec dix rc . ont aug
qr porphirius p illu me videtur
intelexisse spm sanctu qrius i nro loqn
di multi a xpianis discrepauit et
patet totum . / Cap xxiiij° . /

Sed sb porphirius rc . In hoc c° xxiiij° reprehedit aug suprbiam porphirij 7
facit hic duo quia primo ont qr supbia
fecit ipz no credere qr xpus posset
purgare fo . i . neqz eiz carne rc ondt
fm quia naz xpus nos purgauit et
patet totiz Capitulum xxv . /

Huius sacramenti fide rc . In hoc ca° xxv . ondt bt aug qr p fidez mediatoris oms
iusti fuer purgati a peccatis no solu
qui legez moysi pcesserunt s etia qui tpe
legis fuer ipz tota itentio Ca xxvj .

Hesito quo quanti rc . In h ca° xxvj ondit bt aug ex
porphirij q no sit bonis
angelis sacrifficanduz / et fac duo qr
primo poit vba porphirij / ex quibz hoc
habet / de quo dic aug sic . nam ista . s .
de deo pre 7 eius filio ac etiam spu sco
sup ca° xxiij posita vt cuqz sapiebat
rc describit no porphirius de duplici
gne angeloz vt patet in lra quos
dicebat potius esse vitandos qz iuoca
dos ex q° pz qr no st collendi nec hoc
volunt angeli boi fo . i . qd ad hunc tre
pidis rc reprehendit porm qr nimis ho
norat illos angelos quos dic theurgicos
arte theurgica deduci debuit eiuz por
phirius scire qr tales no sut boni an
geli nec dij s demones / ex hoc qr s
iunt inmudis et impediut bonos vt
sup patuit ca° nono . Et notanda st
q i illo ca° dicunt ad intellectu huius
partis / Intelectis eniz his q ibi dicunt
facilis patebunt omnia que i hac pte
huius capli gtinent . Cap xxvij . /

Quanto humanam et tolerabilius rc . In hoc c° xxvij ondt bt au qr porphiri
platonicus peius errauit qz apuleus
qui fuit eiusde secte . s . platonice et
facit hic duo quia primo ponit dca
apuleij q satis patent ex his que dca
sunt sup . li . viij . c° . xiiij° . rc . ib eiusde
libri etia li . viiij° . c . ij . zedo . i . tuant
hoc didicisti rc ponit dca porphirij ad
quoz intellectu notanda sunt ea q
dicta sunt sup in hoc li° . ca° . 9 . et
in ca° 26 . et fac hic duo . primo eiz
ponit dca eius de dijs seu demonibz
que accepit a magis caldeis potius qz
a phis / Et ad intellectu huius partis
aduertenda sut tria primu e qr aro

·x9·

magica apud caldeos semp multum
uiguit / theurgia no ut sup c 9 pa
tuit est quedam ps magice ordinata
ad purgatione spiual partis aie ·i· c
imaginatiue no aut intellectiue pp quod
phis qui uiuut sm intellectu qrates
phis no e theurgia necciā Aliud e (notabile)
q sm porphiriu ut eode ca patuit
angelli ademonibz distinguunt loco
naz demones sut in aere z angelli in
ethere z in loco empyrio tu angel att
buit perturbationes z passiones quales
homines heut ut patet ibidez et ca ·x·
quas perturbationes uocat hic aug diuina
humana z dic de porphyrio q i ethere
ac mundi sblimitates extulit incia
humana ut dij q scilz habitant i eisdez
possent theurgie diuina prinuntiare · s p
angellos qui cu dijs in eodem loco cursan
tes diuina nouerunt et ad theurgos
arte theurgie deducti descendunt ut
talia eis mitterent q tu no ptinent
ad ptez anime intelectualez · s spiritu
alem ·i· imaginaria no autez uidet
porphirio q angelli possent diuina scire
neq ea alijs nuntiare nisi essent cuz
dijs in ethere et sic perturbatioes quas
homines patiunt posuit in ethere pp
causaz illaz · Tertio sciendum est q (3m n̄de)
pharei est difficilius q acquirere arte
theurgie et io facilius erat cogregare
discipulos qui theurgie intenderent
q qui phie hs uisis patet in hac pte
uitentes aug so · i · no audit ista ? o
rephendit porphiriu de duobz pº quia ipe
seduct turpit errauit / 2º qr alios in
erroiez indux ibi quid · n · pdest rem
quantu ad pmu dupli errauit uz
quia non credebat xstu purgare posse
et quia credebat demones purgare
posse z refellit pmu errore p uersus
duos / uirgilij scilz te duce si qua ma
nent rem quos posuit virgilius i bucolicis (v̄sus virgilij)

egloga · iiijª et sic dic bt aug fuerunt
dicti de xpo / et est sensus uersuu q xpo
existente duce nro si qua manent nri
sceleris uestigia ·i· peccata / ex infirmitate
gtracta q no sut scelera s potius uestigia
queda ·i· similitudo confusa z obscura
sceleris irrita fient ppetuo ·i· irrita
buntur z destruent ppetuo quo ad dimissio
nez pene z culpe z sic irritata soluet
a formidie pene tras ·i· hoies / Et est
hic sciendum q gtrarietas uidet esse it (grietas int aug et hyeronimum)
hyeronimu et augustinu qr bt aug
hic uult q egloga illa uirgilij un su
mut isti uersus sit composita de xpo
bts no hyeronimus in plogo biblie re
putat hoc derisibile ubi fac mentione
de istis duobus uersibus eiusde egloge
Iam reddiet uirgo redeunt saturnia (v̄sus virgilij)
regna iam noua pgenies celo demittit
alto / un est hic aduertendum q sm expo
sitioez suuij qui comentatus est libros uir
gilij egloga illa scripta est de filio cuius
dam nomie pollionis q fuit dux ger (de polione)
manici exercit ·i· exercitus cesaris au
gusti / polio enim capta ciuitate quada
dalmatie que salona uocabat eodem (salona)
anno consul fieri meruit / et eode ano
filiuz habuit que salone a salona capta
nominat qui natus statim parentibz
arrisisse dr q erat malu omen · qm
in ipis primordijs uitijs · uirgilius aute
uolens illud in bonu guertere ex blandiri
parentibz gposuit egloga illa ·i· carmē (egloga qd est)
illud rude z qi pastorale / un z dr eglo
ga qi smo caprinus de pfato salone aplı
cans et illa que sibilla cumea de xpo
pdixat / pdixat enim noue soles ·i· noue
tempora futuros / et in nono ·i· ultimo
illorum temporum xpm uenturu quod tus
pp xpm in eo nasciturum multipli comen
dabat / unde bts aug hic in lra pbat
q uirgilius loquebatur qi in psona sibile
cumee ul ex eius arte in egloga illa

quart9 eniz versus eglogle illius tal' ē
ultima cumei uenit iam carmis etas ᴣ
iō tam hyeronim9 ꝗ aug9 verum ꝑ
dicunt dic eniz hyeronim9 ueru͂ quia
poeta virgi9 loquens ut poeta et poetice
ꝯposuit de filio pollionis ꝑdicti/ unde
ille filius fuit ꝑsona adubrata ꝑsona
xpi ita ꝗ fabula fuit de filio pollio
nis conficta sed veritas fabule fuit
de xpō. nam ᴣ poete ꝑ fabulas semꝑ
veritatem aliq ex primere intendebāt
. cetera huius capli intellectis his. que
dic̄ aug9 et que ego dixi in caplis ꝑ
pcedentibꝫ satis patent ¶ Cap. xxviij.

M[ajuscule]istis q̄ hoīes i errorē ꝛc̄
in hoc ca°. xxviij reprehen
dit btus aug9 porphi9 de
iniquia intentioē quia huit in docen9
docuit eiz uana pp uanit9 ut scilz pla
ceret curiosis vel ut doceret curio
sos. et fac̄ hic duo / qꝛ pimo tangit
queda͂ uera q̄ docuit et tn̄ nō doce
di uanit̄ez intentionis eius, ondit
fo i ignorantia certe ꝛc̄ / ponit quas
daz veritates ab ipō edoctas circa q̄as
tn̄ grauit offendit ᴣ patet ex pcedētibꝫ
totuz istud caplm ¶ Cap. xxviij.

P[ajuscule]Redicas prīcipia et ei9 fluui
in hoc ca°. xxviij°/ ondit
bt9 aug9 quo porphiri9
et sui sequaces ad ea in quibꝫ porphi9
ꝯcordabat et discordabat a fide nostra
et ponit tria / primu͂ est de trinitate
ꝑsonarum in qua videt nobiscu͂ ꝯcor
dare in re licet nō in modo loquēdi
scdm est de incarnatione qua͂ oīo negat
tertium est de collatione grē diuine
quam videtur ꝯcedere et ꝑbat bt9
aug9 / ex duobꝫ dcīs eiusdez ᴣ pꝫ littera
aug' fo i sed hinc ueritati ꝛc̄ dispu
tat ꝯtra porphirium et eius seq̄ces
de incarnatione qua͂ negant et
ꝑbat pimo ex his que ipi concedunt
ꝙ incarnatio nō sit oīo impossibil' vel
incredibilis. fo i an forte nos offēdit
ꝛc̄ excludit duo ex quibꝫ videntur
posse moueri ad discredendu͂ incarna
tionē et ea que diximus de filio dei
incarnato quorum pimu͂ est impossi
bilitas resurrectionis ᴣ excludit
scdm i. an nō ipm corpus ꝛc̄ ubi duo
facit quia primo ex dictis porphirij
ꝑbat possibilitatez resurrectionis et
ondit ꝗ ca͂ qꝛ negat resurrectionē ē
oīo insufficiens et satis patet lrā / fo
i quid est ꝙ ut beati simus ꝛc̄ / ondit
etiaz quare isti nō possint credere hu
militatē incarnationis quia. s. ꝑ
ipsi supbi sunt ¶ Facit autem hic ꝑ
btus aug9 mentionez de principio
euangelij Iohis usqꝫ i exclusiue fuit
homo missus adeo ꝛc̄ /. in libro cuida͂
platonici repto de quo etiam facit
aug9 mentionē li°. vij. ꝯfessionu͂ ubi
etiaz tangit multa a°. de illo euāge
lio que in platonico libro legit / de hac
etiam fit mentio in glo. sup illud ꝑ
coll'. i. misterium quod absconditum ꝑ
fuit ꝛc̄ ./.

¶ Ca°. xxx

I[ajuscule]N caplo xxx. scdm nicolau͂
triueth. disputans q̄ porphi
rianos nos declarat credi
biliorē esse incarnationē xpi quā multa
que illi assert mt° que est illud quod
ponit plato / et ipi tenent q8 mundus
est aīal beatissimum ubi nota ꝙ libri
de quibꝫ augustinus hīc et supra multa
allegamt intitulatur de regressione aīe
infra uersus finez ca͂ memorans /

ꝑsuasio incarnationis

quo platonicus quidam volunt principium
euangelii Johannis scribi lr̃is aureis
in ecclesiis teste sene sancto simpliciano
admixit sed noluit superbus ille magi-
ster porphirius hoc fieri · Quia verbum
caro factum est et habitavit in nobis · i · quia
noluit hanc humilitatem de filio dei cre
dere noluit igitur principium solempniter
publicari ne hoc quod post principium ad
mittit in publicam fidem admitteret

In capitulo xxxj ¶ Cap xxxj
memorat porphirium emendasse
opinionem platonis de
revolutione animarum in bestias que
oppinio initium habuit a pitagora quem alii
plato audivit dogmata pitagore qui ni
chil scripsisse asserit ruffinus in invectione
contra Jeronimum ponit ovidius libro xvj de transfor
matis vel de revolutione ipse spiritus
nostri in bestias et bestiarum in homines sic
dicit, et quoslibet occupat artus spiritus
eque feris humana in corpora transit
inque feras noster · ¶ Voluit autem porphi
rius non in bestias sed in corpora homi
num non relicta sed in nova reverti
Unde pithagoras posuit non tantum in cor
pora hominum sed bestiarum revolui ani
mas posuerit de se tamen dicit quod ipse
fuit miles in bello troiano nomine eufor
bius et ibi occisus fuit a menelao qui
et minor atrides dictus est unde ovidius
versu supra ex parte pithagore dicit ipse
ego me memini troiani tempore belli
pantoides euforbus eram cui pectore
quondam hesit ex adverso gravis hasta
minoris atride / ¶ hanc autem revo
lutionem animarum in nova corpora
posuit porphirius ante quam anima esset
purgata sed postquam purgata esset
reversa ad patrem posuit quod ulterius
non reverteretur ad corpus · hoc tamen nole
bant platonici quod et virgilius tamquam
platonicus de animabus iam purgatis, et

in campos helios translatis, dicit vi Eney
dos letheum ad fluvium deus evocat ag
mine magno · scilicet hunius animas · scilicet immemo
res supera convexa recusant · i · ut me
mores supera convexa recusant et tan
dem oblite preteritorum rursum et incipiant
in corpora velle reverti ¶ Cap xxxij ·

In capitulo xxxij scribit deos
a deo sicut scribit plato · scilicet in
thimeo · ¶ Cap xxxiij ·

In capitulo xxxiij · disputat contra
porphirium pertractando verbum
eius in finem primi libri de
regressu anime dicit autem infra tunc eum
erat porphirius in rebus humanis tempore
ut patet ex cronicis tempore constantini
imperatoris · ¶ Explicit liber decimus

Incipit Liber undecimus

Expeditis · x · libris · in
quo augustinus inimicis civitatis dei
respondens qui ipsos ipsam
deffendit · Jam in sequen
tibus agit de civitate
dei et occasione eius de
civitate terrena itaque
in primis quatuor libris agit de harum
civitatum exortu in aliis quatuor li
bris agit de harum civitatum progressu et
in reliquis de finibus debitis civitatum
utriusque · In hoc igitur libro xj · agit
de exortu predictarum duarum civitatum in angelis
bonis et malis ¶ Cap xxj ·

In caplo xxj · dicit et plato quod dei
plus ausus est dicere scilicet
in thimeo cuius verba hic ponit
et ipse hic dicit hanc etiam plato causam
condendi mundi iustissimum dicit scilicet
in thimeo · ¶ Cap xxv ·

In caplo · dicit quod plato primo
adinvenit distributionem philosophie ·

Liber

in romanalem naturalem et moralem secundum quod libro non signat.

Liber · Duodecimus ·

Duodecimo libro est intentio augustini principalis de creatione primi hominis in quo licet non secundum euidentiam tamen secundum dei prescientiam exorte sunt in genere humano due ciuitates bona et mala. Cap. x.

Apuleius

In capitulo x. vbi agit et apuleius scilicet in libro de deo socratis et ponit verba eius contra ista dicit. fallunt eos et quedam mendacissime littere quas perhibentur in hystoriis temporum multa annorum milia continere preterea ea que hic dicit et allegat de epistola Alexandri ad olim piadem in thimeo platonis dicitur quod solon inter septem sapientes

Solon

insignis instructus erat a sacerdotibus egiptiis. quod sayn ciuitas egipti tunc steterat viii milibus annorum cuius fundationem precesserat conditus athenarum mille annis. In prologo etiam martiani quem libro suo de astronomia premisit qui in raris libris inueniuntur dicit ex perpetua sapientie cam xl milibus annorum apud egiptios inuiguisse. Cap. xii.

In capitulo xii. dicit sicut plato aptissime confitetur. scilicet in thimeo.

In capitulo xviii. Cap. xviii. dicit plato deum magna auctoritate commendat mundum mireris fabricantem probat enim in thimeo quatuor tantum elementis mundum constare ex proprietate que inuenitur ex proportione numerorum solidorum animam etiam mundi dicit constare ex numeris proportionibus armonicis distinctis vt ibidem patet. Cap. xx.

In capitulo xx. Nota de reuolutione animarum secundum alternatione felicitatis et miserie et quomodo porphirius platonicus hanc alternationem detestatus est vt plenius dicitur est libro quarto. Cap. xxiii.

In capitulo xxiii. tangit oppinionem platonis in thimeo que ponit homines aliaque certa creata a diis minoribus qui creati sunt ab ipso deo. Cap. xxvi.

In capitulo xxvi tangit oppinionem platonis et porphirii de quibus etiam plenius tractatum in quarto libro.

Liber . terdecimus.

Tertio decimo libro principalis intentio augustini versatur circa lapsum primi hominis et originem mortis. Cap. xvi.

In capitulo xvi nota quod dicit sicut ait aptissime. scilicet in libro thimei nota quod thimeus platonis primo translatus fuit a cicerone vt hec dicitur. postea ab ysocte que translatio magis conueniens inuenitur quam prima. verba autem dei ad deos a se creatos quos hic secundum ciceronem ponuntur in translatione secunda ponuntur sic dii deorum quorum pater opifexque. Sum ego uos uestra natura dissolubiles mea autem uoluntate indissolubiles. uoluntas autem mea maior est nex[illegible].

diuersitas platonis et porphirii

In capitulo xvii. Cap. xvii. ex uerbis platonis suppositis arguit quod deus potest sua uoluntate facere corpus hominis indissolubile nota contrarietatem inter platonem et porphirium porphirius asserit omne corpus fugiendum vt anima possit esse beata plato aliique platonici dicunt deos [illegible] habere animas beatissimas etermis cum corporibus alligatis sic mundus quem dicunt Iouem habet animam per omnia elementa diffusam secundum numeros musicos qui sunt unus. duo. tres. quatuor. septem. nonam. xxvii. quomodo inueniantur in his omnes simphonie musice et quare patet intuenti secundum librum

macrobij super somnium scipionis. Ca. xviij.

In caplo xviij. alegat de diis potentissima dei uoluntate quod dicit plato in thimeo ubi sup. caplo proximo. Item infra de platone dicit quod ipse dicit minores deos posse remouere ab igne urendi qualitatem et relinquere ei incendi potentiam, sed hic ubi dicit non signat. ./. Cap.m xviiij.o

In capitulo xviiij.o initio fit de platone quo ad illud quod dictum est in thimeo de insolubilitate corporum minorum deorum. et quo ad reuolutionem animarum quam exprimunt uersibus uirgilianis. qui supra libro ix. c. xxj. positi sunt, et expositi, remittit etiam ad librum xiij. ut uideat quid senserit de hoc porphirius, qui ut dictum est fuit constantini imperatoris tempore. Ca. xx.

In caplo xx. dicit non enim sicut platoni uisum est. silicet et patet ex uersibus uirgilianis iam supra positis corpore obliuione deserant

Liber quartodecimus.

Quartodecimo libro est intentio principalis beati augustini agere de ortu duarum ciuitatum spetialiter in genere humano et illarum ciuitatum qualitate. Cap.m ij.

In caplo ij.o dicit quod epycurei posuerunt summum bonum in uoluptate corporis, et stoyci in animo. de opinione tamen epicurei scribit seneca in epla quadam ad lucillum que incipit sic clarorum condiscipulorum. isto modo apud epycurum, duo bona sunt ex quibus summum uerumque componitur, ut corpus sine dolore animusque sine perturbatione sit. ./. Cap. iij.

[margin: po epicurei de beatitudine seneca]

In capitulo iij.o ponit uersus uirgilij. uj.o eneydos exprimentes oppinionem platonicam quod dicit omnia mala anime ex corpore contigisse unde dicit igneus est ollis, nota pro magnitudine eloquentie ponit ollis pro illis uigor et celestis origo seminibus et illo in tantum faciunt quantum non tardant corpora noxia terrenique hebetant artus moribundique membra. hinc metuunt cupiunt dolentque gaudentque. i. has quatuor passiones contrahunt a corpore. nec auras despiciunt clause tenebris et carcere ceco. Tlo [?] infra dicit cicero appellat. s. in libris de finibus bonorum et malorum. Nota quod eneas ductus ad infernum, et uidens campos elisios, ut uideret patrem suum, sic fatur ad patrem ut fingit uirgilius sexto eneydos o pater anchise an ne aliquas ad celum hinc ire putandum est sublimes animas iterumque ad tarda reuerti corpora. Item infra ait loquitor nobilis. silicet uirgilius iste ipse dicit cicero magis egritudinem appelat silicet in libro de finibus bonorum et malorum, dolorem autem uirgilius. silicet uj. eneydos ubi ait gaudentque dolentque sed illi maluit silicet platonici tristitiam dicere quam egritudinem. Ca. viij

In caplo viij.o nota ad intelectum eorum qui ibi dicuntur quod stoyci posuerunt nullam de iiij passionibus quas cicero uocat perturbationes ut sup. patuit cadere in sapiente. hac passio uero uocat hic cupientie et letitiam metum et tristitiam que greci pathe dicunt sed loco tamen istarum passionum posuerunt tres qualitates quas greci eupatheias i. bonas passiones uocant cicero uocat constantias harum primam dicunt uoluptatem, loco cupiditatis loco letitie gaudium loco metus uel timoris cautionem, tristitiam nec aliquam contrariam loco eius posuerunt cadere in sapientem est enim de malo quod iam accidit sed sapienti cui accidit. cautio contra malum non potest sed eos malum accidere. ostendens autem nomina passionum accipi in bono exemplificat primo de cupiditate inducens auctoritatem tullij

libro primo invectivarum in catilinario
vbi dicit · cupio patres conscripti me esse
clementem · Item q(uod) voluptas accipiatur
in malo quod nomen est constantie · que loco
cupiditatis ponunt stoyci cadere in sapien
tem · probat inducens illud terentij quod in
persona libidinosi adolescentis dicitur in andria
Nichil aliud volo nisi philomenam nomen
est cuiusdam mulieris meretricis volup
tate hic pro libidine accipi probat ex respo
sione sim(onis) que ibi carinus dicat dictis
quanto satius carius est te id dare quod illo
quo magis libido frustra accedat tua
quod etiam gaudium ponat in malo · probat per
virgilium vi° eneydos vbi dicit hinc metuunt
cupiunt gaudentque dolentque · Et boetius
li° p° consolationis ortans fugere has pas
siones dicit · gaudia pelle · Pelle timo
rem · Et infra narrat augustinus de alti
biade misque legi li · hic / hunc tamen alci
biadem qui discipulus socratis fuit vocat
Eusebius in cronicis alcibiadem socraticum ·

In cap° xx · nota de ¶ Cap° xx ·
cicerone quod alcibiades fuer(it) tempore
artaxeris regis persarum qui in li°
Judith dicitur asuerus · ¶ Cap° xxv ·

In caplo xxv · post auctoritatem te
rentij quod habet in andria et
est verbum birrie ad carrinum
qui non potest fieri quod vis id velis quod possit

Liber quintusdecimus.

Quintodecimo libro incipit
augustinus agere de progressu
duarum civitatum ita quod in libro
isto agit de progressu prime etatis que est
ab adam vsque ad diluvium · ¶ Cap° v ·

In cap° v° nota quod dicit sic ipsum
facinus quidam poeta comme
morauit illorum · s · lucanus lib°
primo · dicens fraterno primi maduere
sanguine muri · de hac hystoria optime
ad remum et remulum satis dictum est sup(ra)
li° iii° caplo sexto · ¶ Cap° viii ·

In caplo ix · memorans de ma
gnitudine lapidis quem turnus in sar
ceptum iecit quod eneam induc(it) versus
virgilij li° xij · vnde versus in textu quorum
hec est sententia · bis · sex · lecti · i · xij ·
homines electi habentes · s · corpora homi(nu)m
qualia nunc producit tellus · vix subirent
ceruice · portando illum · s · lapidem infra
fit mentio · s · qui multa miranda
denotata rerum scripsit · Item de omero qui
conquestus fuit de minoratione corporum
humanorum secundum processum temporis ·

In caplo xij ¶ Cap° xij ·
nota plurium de modo
computandi annos · ¶ Cap° xiiij ·

In caplo xiiij° mentio fit de
lxx interpretibus et tholomeo phila
delpho de quo Eusebius sic scripsit
in cronicis post tholomeum filium lagi re
gnavit in egypto tholomeus philadelphus
annis xxxviij · Hic iudeos qui in egypto
erant liberos esse permisit et vasa helea
zaro pontifici hyerosolimorum votiua
transmittens diuinas scripturas in
grecam vocem ex hebrea lingua per lxx ·
interpretes transferri curauit quas in a
lexandriam bibliotecham habuit quam sibi
ex omni genere litterature comparauit ·

In caplo xix · versus finis ¶ Cap° xviiij ·
dicit et virgilius impressissimam
ciuitatem · s · romam appellat domum
asaraci · s · primo eneydos · et plenius patet
supra li° v° c° xij · vbi et ea quod hic scribuntur
satis patent · Liber · sextusdecimus ·

Sextodecimo libro · agit de progressu
ciuitatis dei per duas etates
quarum prima est a diluuio
vsque ad abraam · Alia ab abraam vsque ad
dauid · tangit et aliqua de ciuitate dia
boli sed ponit continuationem processus eius
vsque ad librum xviij · ¶ Cap° iij ·

In caplo iij · fit mentio de primo
regum asiriorum vbi expresse conorum

tri alijs hystoriagraphis dicit et ninu
filium fuisse belli. P dic aut infra asur
aut unde assirij no fuit in filijs cham
sed in filijs sem. qui fuit primogenitus
noe. unde .az. de pgenie sem. exhortos
fuisse qui postea regnum gigantis illius
obtinuer ut inde pcederent atq alias
ciuitates obtinerent quarum prima e
appellata annino ninive exqno videt
belus pater nini no fuit filius nebroth.
sed alienus de pgenie asur quius ali
in aliquibus cronicis anotetur. Ca. vj.

In ca° vj°. inducit exemplu
virgilij de eo qui comptorade
intogat ponens versu eius
libro quarto eneydos. Non arma ex
pediet totaq ex urbe sequent et fuere
verba didonis volentis detinere eneam
et clasem eius, ne discederet a cartagine

In caplo xvij. vult Ca. xvij.
q tempore promissionis facte
primo abrahe excelebat tria
regna. s. egyptiorum q erat antiquius
quia incipit tpre saruch. apud quos
primo regnauit zones assiriorum q
cepit tempore nachor. ubi primo regna
uit bellus sicioniorum. ubi primo regna
uit egyalens. Regnum egyptiorum cum
esset in asya. quam sibi totam subiugauit
extra india. ninus filius belli erat sub
regno asiriorum sed no regnum sicioniorum
q no in asia sed in europa erat sicio
nia enim que et egialea quedam ps
gretie erat. P. Nota q dicit quosdam
diuisisse in partes tres quosdam i ptes
duas sicut attestat salustius magis
approbans illos qui diuiserunt i duas
partes orientis et occidentis, quare
aute ps accidentis diuidit assignat hic
augustinus rationem pp egressu aquarum de
occeano in affricam q faciunt mare me
diterraneum /.

Liber. decimus septimus.

Decimoseptimo libro intentio prin
cipal. aug. est de pgressu ciui
tatis sm. suas etates quarum
prima est a rege dauid usq ad transmi
grationem P sa e a transmigratione usq
ad cristum. / liber decimus octauus

Decimooctauo libro intentio prin
cipal. aug. est continuare pgres
sum duarum ciuitatum usq ad
incarnationem xpi ponens simil pphe
tias de xpo et ecclesia. Cap. ij.

In capitulo scdo de belo et nino
primis assyriorum regibus dcm
est sup. li°. xvj. ca°. z. et li°
eodem ca°. ix. nota infra de regno sicio
niorum de marco uarrone q no solum
de rebus diuinis sed de origine romane
gentis quasi a principio scripsit. Ite
infra fateat etiam salustius. s. in catili
nario //. Item infra usq ad fines li
bre. s. q est pnultia affrice contermina asye
infra de semirande, scribit iustinus de
abreviatione trogi pompeij. li° j°. q ninus
dum deficiente a se urbem egypti oppugnat
ictu sagitte interijt relicto filio impube
et uxore semerande, que nec i inatio
filio ausa tradere impium nec ipa palla trac
tare simulat se p uxore filium nini p fe
mina puero, nam etiam statura utriusq medio
cris et uox gracil pariter et lineamentorum
qualitas matri et filio. simil se primis
initijs sexu mentita puer esse credita e
p hec no contenta exquisitos p nouum regni
terminos tenere ethyopiam quoq ipio
addidit indis bellum intullit quo pter
illam et alexandrum magnum nemo intrauerat
magnas etiam res alias gessit quarum o
amplitudine ut indiam superatam esse
putat q se fatetur qui ne hactenus
simullasset se ipz pdebat nec hoc illi
dignitatem regni ademit sed admirationem
auxit q mulier no modo feminas uir
tute sed uiros etiam anteiret // Item

Lib. xv

nota q dicit infra assirij quantu regem
hebant s. ninu vel ninaz filiaz nini et
semiramineadis ¶ pro tertio enim rege cpu
tatur semiramis. Nota sicionij quantu
europi enim regi .ij. successit ¶ tertius
theletinus quartus apis. quintus the
lesion. ut patet infra. Item refert Justin
ubi supra q semiramis ad postremu cu
cubitum filij petisset ab eodem interfecta
est duos et xxx annos regno potita
est. Unde et hic dr a filio interfecta plubet
ausa filium incestare cubitu. ¶ Item
infra hanc putant nonnulli re puta Justi
nus qui libro p° sic ait semiramis babi
loniaz condidit urbique muro cocto latere cir
cumdedit ¶ Quod aute hic dr de morte thelexi
onis et deificatione eius a varrone puto
acceptum. qui dicit se scripsisse de regina
siciomorum et de regibus de hoc enim alias
nichil legi ¶ Capitulum .iij.

In ca° .iij. Nota q dicit tunc assi
riis quintus erat aralius puto
vitio scriptorum sic scriptu non
enim aralius erat quintus sed arrius
cuius anno decimo natus est Isaach
ut pz ex cronicis eusebij. regnauit aut
arrius annis xxx^ta^. cui successit rex
sextus Aralius regnans annis xl^ta^
cuius anno quinto existente ysaach xxv
annorum temptauit deus abraham. huic
aute successit. vij. rex. xerses tempore cuius
mortuus est habraaz ut hic dicitur de
regibus siciomorum Nota q thelexion q
erat rex quintus successit egiorus rex
sextus. cui successit thurimachus rex vij.
ut hic dicitur cuius anno xix. xersis
vo xv°. mortuus est abraaz. Ite infra
regnu argiuorum simul cum abrae ne
potibus. s. Jacob. et esau. exortu est
ysaach sexagenario existente ubi p° regna
uit Inachus a quo fluuius argiuorum
esse dr iachus appellatus regnauit
annis L ¶ Nota de sacrifficio ad
sepulcru turimachi hic expresse allegat
varronem. ¶ Item nota infra q armamitres
post xersem regnauit 38. annis
cuius anno. x. ¶ primo v^to^ anno leu
cipi regis qui regnauit annis xliij.
sicionis. machi vero regis argiuorum
xl ysaach. iam centessimu annu agente
locutus est deus ad ysaac. ¶ Ite nota
q bellocus regnauit assirijs annis xxv.
cuius anno .iij. phoronei quoque filij ina
chi regis argiuorum xxv. et leucipi vo
regis siciomorum xxxj facta e promissio dei
ad iacob in via versus mesopotamiaz
cum esset annorum lxxj. ¶ Ite dicit infra
de phoroneo q eius tempore grecia legum
et Iudiciorum quibusdam clarior facta e insti
tutis dicit aute magister in hystorijs q
phoroneus filius Inachi et motos primus
grecie leges dedit et sub iudice causas agi
constituit locumque Iudicij destinatum forum a suo
nomine appellauit qd hic dicitur de phegeo
fratre phoronei quo ad eius deificationem
videtur sumptu de barrone ¶ De isi.
que io. filia Inachi fuit refert magister
q in egyptu nauigauit et quosdam litteraru
apices egyptijs dedit ¶ De agricultura
etiam multa eos docuit. Unde cu Io.
diceret isis ab eo dicta est q in lingua eorum
sonet terraz. de cuius deificatione et
forma simulacri cuius ac penna si
quis eum hominem diceret q hic dicitur
sumptum estimo de varrone qd euidentius
infra apparebit. ¶ Ca^m^ iiij.

In caplo iiij°. nota q belloco
assyriorum regi nono successit
habens decimus regnans annis
lj. cui anno xvij. mesapi v^to^. noni regis
sicionis qui regnauit annis xlvij
anno xxvij. decimoquinto al' no apis
regis argiuorum qui regnauit annis
xxxv. mortuus e ysaac ¶ Ca^m^. v.

In caplo. v. q de serapi dr et
ysi videtur a varrone acceptu

de arribone egiptio reffert plinius qui teſtatur ſe eum vidiſſe qđ erat quidem taurus qui ex in pmſo egrediebatur de flumine nili habens indextro humero ſignū candidū in modū lune cornicu late ad quē cum ſtatim ꝯflueret egiptij cū omni gnē muſicoꝝ pſalentes elleua bat in aerea ſup eos ꝛ tamq̄ pallens ferebatur ꝛ ad motū vel ſtationē ipius mouebant in tēca ſacerdotes vł ſtabat. C vj.

In vj° ca° nota q̄ argus arginoꝝ quart⁹ rex · regnauit anis lxx. cuius anno ſecundo ſeptimo erratij · decimi regis ſicioniorꝝ qui re gnauit annis · xl · annis baleri uero regis aſſyrioꝝ · xliiij°. anno · mortuus eſt Jacob 14 annoꝝ qđ infra dicit̄ de deifi catione argi ꝛ cuiuſdam alterius noīe omo giri acceptum eſtimo de varrone. C vij.

In caplō vij · nota q̄ labeo regi aſſyrioꝝ ſucceſſit alchados · xj⁹ regnans annis xxxij alchadi · xj · regi aſſyrioꝝ xij° mamchus regnās anīs anno cuius xiiij°. plemei uero regis ſicioniorꝝ xj qui regnauit annis xl · anno · xv · ꝛ argi uero regis argi noꝝ de quo p̄dictū eſt anno lvj mor tuus eſt yoſeph · centū ꝛ xx anoꝝ. C viij.

In caplō octauo nota q̄ mama mcho · xij · regi · aſſyrioꝝ ſuc ceſſit machaleus xiij · regnās annis xxx · machaleo uō ſucceſſit rex ſapheus vel ſperus vt in cronicis ano tat regnans xx annis cuius anno xviij° ſicionioꝝ · artapoli · xij · qui et regnauit · annis lxij · anno · xxxj · crixias quīto qui quītus erat arginoꝝ regnauit annis lvj · anno xlij · natus eſt moyſes Nota infra regnantibus memoratis regibus fuiſſe ꝓmotheum et tamen in cronicis inuenit ꝓmo theum fuiſſe tempore alchade regis aſſyrioꝝ · athlas · uō circa tempora

vltima mamchi regis aſſyrioꝝ ꝛ Nota q̄ poſt crraſum · forbas rex ſext⁹ regnauit xxxv · annis · poſtq̄ triopas rex vij anno xlviij° cui ſucceſſit crops arginoꝝ rex viij⁹ · qui regnauit annis xxj · qui videt̄ dici iaſius filius triope nō fuit rex · ſꝫ · crophō ſucceſſit rex non⁹ ſcelenus · regnās annis xj · Q͞d autem hic dicit̄ de deifica tione meleimonice uxoris crriaci et forbe regis et baſi filij triope et ſcelein noni regis credo · ſicut in p̄cedentibus acceptum de varrone. Item nota q̄ a chireus de quo hic loquitur fuit tp̄re forbe regis arginoꝝ · ſm cronica · communia. hic hercules uō vt anotat in cronicis · claruit in tp̄re triope ſeptimi regis argi noꝝ. Q͞d hic hercules cum antheo rege libie paleſtra decertans cū ꝑcepiſſet eum quotienſq̄ t̄re appꝛoquaret fortiorē reſ gere ſuſpenſum a terra tenens necauit. Nota infra q̄ dicit minerua longe hijs antiquioꝝ Nam fuit tp̄re ogigis de cui⁹ tp̄re alit̄ ſenſit varro. Aliter euſebius · et aliter fo° · ut ſatis patet infra Vbi uō q̄ſi uarro vt hic dicitur poſuit diluuiū ogigis 300 anno antequā ponat ab euſebio ſequitur q̄ illud diluuiū ſm varronem fuit tp̄re nini regis aſſyrioꝝ Ponit enim hoc diluuium ſm euſebiū fuiſſe xlviij anno phoronei regis arginoꝝ ſedi qui fuit ccl x tertie etatis que incipit a na tiuitate abraam vt ibidem habeat̄ ccc ad dendi ſunt · xl · iiij ad natiuitatem habraam qui incipient ꝯputari a tercio āno nini regis cui⁹ xliij · natus eſt abraam Item nota infra q̄ cecrops cepit regnare athenis tertio anno ſpeti · xvj · regis aſſy rioꝝ moyſe tunc agente etatis ſue xxxv · annum. Capitulum viiij.

In capitulo nono nota varro nem de nomine athenarum. C. x.

In caplō decimo dicit q̄ varro de nomine aripagi nō aſſentit

cause quam assignat hic augustinus.
qua fabulosa est sed conat assignare
aliam quã tñ hic nõ ponit ¶ Item de
lite trium dearum pro pomo aureo et
iuditio paridis. nota supra primo.
de litt trium dearum libro. cª. iiij. de diluvio deucalionis ꝯ
nota q sm eusebiũ fuit anno cicropis
xxxj. q varro ponit fuisse tpre suc
cessoris eius .//. ¶ Cap. xj.

In caplo xj. nota q cicrops
regnavit athenis anis L.
cuius anno xlv. eduxit
moyses ppl'z de egypto. viij. uõ anno
astacadis regis assyriorum qui xviij rex
regnavit annis xl. Anno uõ xviij.
marath regis sicioniorum qui rex xiiij.
regnavit annis xx. anno autẽ triope
regis argivorum xv. de hoc rege dictum
est supª caº viij. In eo q dicit infra iosue
rexisse pplm xxvij. annis. sequit eusebiũ
beda aute nõ attribuit nisi xxvj. cui9
cã posuimus in cronicis ¶ Item ascade
regi assyriorum successit xviij. Aminta
regnans annis xlv. cuius anno xxxiij.
mortuus est iosue. Core vero regis
sicioniorum qui succedens ethypeto reg-
nauit annis xxx. anno nono danai
regis argivorum x. qui succedens se-
nolo regnavit quinquaginta anis anno
xxix. Euthonij vto regis athenẽsium
quarti qui succedens amphitrioni re
gnavit quinquaginta annis año xlij.

In caplo xij. initio fit C. xiij.
de sacris lupercorum institutis
in memoriam diluuij sub
deucalione sunt aut luperci sacerdotes
panis cui9 sacra lupercalia dicũt et locus
de dionysio ubi celebrãt lupercal //. ¶ Item de dioni
sio qui et liber pat dicit narrã i hy
storijs vzꝫ cẽ q bachus dict9 ẽ q vite
adinvenit garros dicit //. ¶ Alij tñ dicũt
dionisium deucalionis filium mathicã
venisse et vitem invenisse et hospiti

suo simacho ostendisse et pelem capre ei
filie contulisse ¶ Q infra dicit tẽplum
apolinis incensum a danao i cronicis
anotat a flegeteo año regni danai
xxij. ¶ Pot autem hec esse q flegeteo illud
incendit misterio sed danaus ipso //.
¶ Quod hic dicit de institutione ludo
rum apolinis de quo nõ legi alibi. cre
do acceptũ de varrone sicut alia ptı
nentia ad sacra deorum qd' dicit infra
filios iovis esse vulgatũ est. Nota
q fingit ovidius. li. ij. de transforma
tis iovẽ sub specie tauri europam
transportasse in cretam et hos de ea
filios genuisse. sed verius est q filij
fuerunt xanti regis cretensium q
alio nomine dict9 est astenus ¶ Q
autem infra dicit de hercule q inter
xij eius ingentia fcã necem anthei
nõ numerant q ea res ad alium ptinet
herculem de quo patet supª. caº. viij.
ovidius. libro nono de transformatis et
boetius liº. iiij. de ꝯsolatioe int̃ igẽtia
fcã herculis ꝯputavit necem anthei
et de hoc aut hercule seneca duas tra
gedias scripsit et unam de hercule fu
rente. in qua docet quomõ furia agi
tatus uxorem et filios occiderit. Alia
de hercule tetheo. in qua docet quõ
morbo pestilente vexatus se vzꝫ pirro
ardenti immiserit ¶ Item de busiri
tirampno narrat q hercules eũ interfe
cit. Unde ovidius liº. nono de trans
formatis hoc primũ ponit inter
ingentia fcã herculis. dicens ergo
ego fedantem peregrino templa cruore
busiri domui // ¶ Deinde agens de
nomine erictonij et generatione ei9 nũc
fabulose nũc hystorice sm varronẽ
allegat hic sm magistrũ p'm qua
dragã immisit i grecia // Cap. xiij.

In caplo xiij. primo tangit
fabulas de tritholobio q. poit

plenius ouidius de transformatis li° vi° isto modo quia ceres cum iunxisset in currum suum duos angues et immisisset in urbem atheniensem tritholemo cuius patre hospitata erat iussit eum data semina spargere ubique per terras qui cum vectus curru venisset in sythia portans dona cereris invidens ei rex sicharos voluit eum occidere dormientem sed ceres mutavit regem in lincem et excitatum tritholemum iussit currum per aera agitari. Unde dicit hic de tritholemo etc.

Fabula secunda de minothauro

2a fabula est de minothauro quam tangit in parthem seneca in tragedia carmine secundo passiphe eius uxor minois que fingitur filia solis frequentans silvas vidit ibi taurum pulcherrimum quem neptunus dedit regi minoi ad sacrificandum sed pepercit ei rex ob pulcritudinem eius, hunc videns uxor adamavit eum oppressaque est ab eo, et concepit, pepititque prolem semibovem et semivirum quem vocavit minotaurum ¶ Cum autem ex monstro crevisset obprobrium generis secundum ouidium li° viii° de transformatis minos accersito dedalo fecit hoc monstrum includi in domo, cuius ingressus erat inextricabilis ut non posset vel pervenire ad monstrum vel reddire ad exitum. ¶ Et hanc domum vocavit laberintum quia erat laboriosa ad intrandum. Unde dicit hic de minotauro etc.

(de domo dedali)

Fabula 3a de centauris

¶ 3a fabula est de centauris que talis est quia fingitur ixionem velle concubuisse cum iunone que interposuit nubem in qua cum yxion semen effudisset nati sunt centauri qui ex media parte sunt homines et ex media parte sunt equi. Dicti sunt centauri a numero quia centum erant et ab aura quia veloces erant. huius occasio fabule fuit quia yxion rex thesalie primo paravit equites armatos numero centum quos ut vidit rustica multitudo putavit unum animal esse ex equo et homine sedente super eum, unde dicit hic de centauris etc.

Fabula iiii de ce[rbero]

¶ Fabula iiii est de cerbero qui fingitur habere tria capita et est canis servans ianuam inferni quem hercules cum descenderet ad infernum, vinctum triplici cathena adamantina ut fingit ouidius septimo de transformatis traxit ad superos. ¶ Fingitur cerberus triceps propter tres etates infantiam iuventutem et senectutem per quas homo ad mortem detrahitur. Unde dicit hic de cerbero etc.

Fabula quinta frixo et helle

¶ Quinta fabula est de frixo et helle sorore sua qui finguntur vecti ariete volante quia navem depictam signo arietis ascendentes velociter noverce insidias effugerunt sed naufragium passi sunt frixoque evadente ad terram helle submersa est, et mari nomen dedit quod vocavit hellespontum unde dicit de frixo et helle sorore eius etc.

Fabula 6ta gorgone

¶ Sexta fabula est de gorgone de qua fingit ouidius li° iiii de transformatis quod erat clarissima forma. et capillis capitis precipue ornata. sed neptunus in templo minerve concubuit cum ea, unde irata minerva capillos eius commutavit in angues. fingunt autem tres fuisse sorores gorgones dicte quarum nomina fuerunt stenola euriale et medusa. de medusa fingunt que predicta sunt. Erant autem iste tres habentes unum oculum quod fingebatur quia erant unius forme et unius pulcritudinis quarum tanta erat pulcritudo ut spectatores suos redderent immobiles, et ideo finguntur convertisse eos in lapides. Unde ad hoc dicit hic augustinus de gorgone que erat cincta serpentibus aspicientes etc.

Fabula vii de bello foronte

¶ vii fabula erat de bello foronte de quo dicit papias

q bellofronti equus pennatus fingitur qui et pegasus q hic patet falsum cum hic dicat pegasus fuisse daptus bellofrontis fingitur autem bellofron deuicisse chimeram que fingitur bestia triplex leo in parte anteriori capra in medio et draco in fine cuius fictionem exponens ysidorus ethimologiarum li. xj. ca. penultimo dicit Dicit quidam phisiologi chimeram non animal sed montem cilicie aiunt quibusdam locis leones et capras nutrientem quibusdam ardentem et quibusdam locis plenum serpentibus hunc montem bellofrontis habitabilem fecit cuius equus allatus propter uelocitatem fingitur pegasus De quo dicit ouidius li. iiij. de transformatis quod cum perseus amputasset caput dormientis gorgonis ex sanguine distillante in terram natus est iste equus qui dicitur pegasus Unde dicit hic de bellofronte etc.

fabla viij de amphione

Octaua fabula est de amphione de quo fingitur quod muros thebanos construxit attrahendo ad muros eius lapides suauitate citare sue. Unde dicit de amphione quod citare etc.

fabla viiij de dedalo

Nona fabula est de dedalo quem ponit ouidius li. viij. de transformatis dicens quod dedalus tempore exilij sui in creta cum non pateret sibi manere per terram nec per mare redeundi in patriam suam fecit sibi ac filio suo alas iungendo radices pennarum in cere dicens filio suo ut sequeretur non minus alte uolando nec minus penes infima sed mediocrem uiam tenendo qui patris dicto non contentus delectatus uolatus in altum ascendens appropinquauit soli cuius calore liquefacta cera pennas perdidit sicque cadens in mare nomen ei dedit ut ycareum diceretur. Unde dicit hic de fabro dedalo et ycaro filio eius.

fabla decima de edipo.

Decima fabula est de edipo ubi nota quod spinx uel spinga ut hic dicitur fingitur fuisse monstrum habens faciem humanam et habitans in concauitate rupis imminentis mari et quibusdam nauigantibus per mare proponebat enigma ostendens se nunc bipedem nunc quadrupedem quesiuit quale animal esset quod qui autem non soluebant questionem perimebat Nauigans autem quodam tempore eddippus soluit enigma sibi propositum et interfecit monstrum precipitatum in mare. Unde dicit de edippo quod monstrum etc.

fabla xj de antheo

Xj fabula est de antheo qui genitus matre terra quotiens super eam cadebat fortior resurgebat quem necauit hercules ut ex capitulo viij. patet Unde dicit hic de antheo quem necauit hercules. Item nota infra de raptu ganimedis facto secundum ueritatem a rege tantalo qui secundum fabulas ioui portauit ut iiij. libro de transformatis et supra li. iiij. ca. xxv. Item de diana cognita a ioue sub specie ymbris aurei de quo supra li. iiij. ca. xxv. de quo et ouidius li. iiij. de transformatis loquens de perseo dicit quem plenio dane grauidat auro Item de latona que genuit geminos appolinem et dianam sicut patet per ouidium in sexto de transformatis quod re filie regis admeti fuisse et fingit in specie pastoris. Unde ad hunc appolinem quem deum esse ponit dirigens sermonem secundo de transformatis sermone dicit

versus ouidij

Illud erat tempus quo te pastoria pellis texitque onus fuit baculus siluestris oliue

Item quod iste liber pater de quo fit hic mentio. Videtur alius fuisse ab illo libero patre quem supra ca. xij. uocauit dionisium quia ille aliquos fuit tempore moysi iste autem fuit tempore aioth. iudicis ysrael cuius sacra cum ab aliquibus non reciperentur grauiter indignatum in eos fingit ouidius versus finem tertij in principio libri iiij. de transformatis ubi ponit exemplum de pentheo qui quercus in aprum dillaceratus est ab achis inferente ei postmodum uiolentiam matre sua

xij fabla de perseo filio iouis

Item infra nota de perseo filio iouis ex dane

q andromedā alligatā saxo in mari liba
uit interfecto monstro marino q noluit
eā euadē & duxit eā postea uxorē qui
post mortē . stellificati sunt . unde de pseo
dicit seneca i primo carmine tragedie
de hercule furente pseusq stellas het
aureas . ¶ Capitulum xiiij.

In caplo xiiij.° mētio fit de trib
poetis theologicis orpheo museo
et lino quorum orpheus fingit
descendisse ad inferni . pro repetenda uxo
re sua pserpina quā rapuerat ditis rex
inferni . quē in tantū placauit sua
uitate cythare sue . quod uxorē suā
ei cessit ea cōditione q nō respiceret
eā quo ad usq exiret inferni s nō
seruauit cōditionē ppt q pdidit uxore
et forte ppter hanc eā pficitur sacris q
exhibent dijs inferni ¶ de rege atha
mante et uxore eius ynoe fingit ouidi°
libro de transformatis q ob cultū bachi . (de rege athemante)
irata contra eos iuno endauit uiaz
de furijs inferni quē regē et uxorē
eius uertit i furiā itaq rex atha
mas filiū suū learcū occidit uxor
uero cū alio filio suo melicerto fugiēs
de rupe quadā pcipitauit se i mare q
deifficauit neptunus & appellat° auene
. et yna facta dea uocata ē leucotea
. s. Grece latine . uero . ut hic d'r matu
ta . i . aurora ul' matutina . Castor &
polux fr̄es erant helene quam sequtes
raptā ut eā reducerent submersi
sunt & in deos translati sūt ut patet
p dictatē frigiū ¶ Cap° xv.

In ca° xv . nota q anotat
in cronicis acrisio ultimo
rege argiuorum interfecto a
pseo translatū est regnū ad micenas
iudicantib tunc israel delbora & barach
sub primo regnauit pseus annis lvij
sb eurteus annis xlvj . tertio regna
uerunt atreus et thyestes anns lxxv.

. iiij° regnauit agamenon filius atrei ans
xxxv . de quo hic fit mentio . cepit aut
regnare agamenon xxiij anno tolla
Nota q hic dic apud laurentes p° regnasse
picū testantur aute beda et eutropius
q ante picū regnauerunt ianus pmo
apud ianiculū . sb. saturn° q urbē
cōdidit q saturnia dicta est eius appet
ad huc nunc Nota q lamperes xviij .
rex assiriorum . cepit regnare anno e
aioth . lxxviij & regnauit ans xxx . iduē
deinceps . visus . Virgilij . li° viij . Eneydos
de saturno ptans ex hijs q saturnus re
gnauit in ytalia qui eā ratione fecit
uocari latiū . unde dicit . s. saturnus
genus indocille . i . homines rudes &
īpositos et dispersū montib altis more
aggrestiū aliū cōposuit . i . ad cōpositionē
morum reduxit legesq dedit latiū uocari
maluit hijs qui latuisset in oris sub quo
fuerunt aurea secula sicut enī pfertur
aurū ceteris metalis sic etas sub sat
no quo ad uite innocentiā pfert ceteris
etatibus ut ei descriptione . q°. etatū patet
p ouidiū de trāsforatis li°. i° ¶ Cap° xvj.

In caplo xvj . nota q troia eursa
fuit sedm eusebiū qui sequi° i pre
tationē . lxx . i anno abdo tamē
uidet alijs q xviij° anno septe . Nota q
palas irata aiaci oleyo psequebat argi
uos redeuntes a bello troyano . unde
classē eorum cōbussit et ipos submersit ponto
. unde virgilius pmo eneydos inducit
iunonē dicentē pallas ne exureret .
classē argiuorum atq ipos potuit submer
gere ponto unius ob reaz et furias aya
cis oley ob hanc turbationē nō potuit
diomedes reuerti ad suos sed dū non
cōparuit putatus est translatus ad deos
q aute de eius deifficatione et cōuersione (de diomede)
sociorum suorum in uolucres dicunt hoc
assumpsit augustinus ex libris uarrois
ut patet in pncipio caplī sequentis . has

anes dic. solin. li. iii. nisi in memei
nisi in insula illa quas dicit in forma.
similes filicis. color in est candidus oc
culli ygnei ora dentata et multa ossa
hiis sunt hic dicitur adiungit. Item in eode
infra dicit latinum filium fauni sed iusti
nus libro xliii. dic eum stupro gene
ratum. Cap. xvii.

In ca. xvii. nota quod de mutatione
sociorum ullyxis sic refert
ouidius xiiii. de transformatis
quod cum ulixes in naui sua appropinquaret
insule in qua habitauit circe premisit
tres de socijs suis macharem politem
et euriolocum quorum primi duo bibentes
de poculo sibi oblato uersi sunt in sues.
tertius euriolocus euasit quia non bibit.
ulixes autem instructus a mercurio et
accepto flore albo introiuit ad circem
quam offerentem pocula repulit et uolentem
uirga mulcere capillos districto ense
deterruit. Exinde pace data ac fide ac
cepta, receptus est in thalamum et pro
dote coniugij restitutionem sociorum petijt
et obtinuit. Nota quod pan deus luporum
dicitur et idem cognominatur licens, et
sacerdotes eius ex hoc cognomine luperci
acceperunt. Capitulum xviii.

In ca. xviii. diligenter notandus est
modus possibilitatis quem ponit
aug. in transformationibus hominum et
bestiarum quod ad minus studiosis videtur
difficilis ad intelligendum. Ca. xviiii.

In ca. xix. Nota quod mnesteus
xi. rex atheniensium erat quo eodem
anno quo troia excisa est mortuus
est pallifilites sicioniorum rex xxiiii. erat
cuius anno xxxix. excisa est troia ta
tanis vero regis assyriorum xxvi. quem
hic vocat labden. nos abdon dicimus
cuius anno iii. post troyam excisam quod
aliquibus factum videtur xxxviii repte
Item nota quod videtur aug. hic discordare
ab eusebio secundum quem apud athenienses post
tuo latino regnauit xii. demophon.
Unum non tantum sicioniorum sed atheniensium
rex mutatus est. Cum autem dicit tirea
regnasse tempore sansonis. hoc dicit sequendo
eusebium qui in annorum annotatione sequitur
translationem lxx. Sequentes autem annotationes
annorum secundum translationem ieronimi
post possunt eneas cepisse regnare primo
anno ab esau. Item quod dicitur infra
de deifficatione enee patet sup. li. x.
ca. v. de sancte uero rege sabinorum non
legi alibi sed puto hic acceptum de libris
varronis. De codro atheniensium — de codro
rege refert iustinus libro ii. quia
erant inter athenienses et dorenses
quos hic dicit pelloponnenses simultates
veteris offense quas vindicaturi bello
dorenses de euentu prelij oracula consu
luerunt responsum est superiores
fore nisi regem atheniensium occidis
sent cum uentum esset ad bellum militibus
ante omnia custodia regis precipitur
Atheniensibus eo tempore rex codrus erat
qui et responso dei et preceptis hostium
cognitis permutato regis habitu panno
sus sarmentis collo impositis castra
hostium ingreditur. ubi in turba obsisten
tium a milite quem falce uel hasta con
uulneraverat interficitur cognito regis
corpore dorenses sine prelio discedunt
atque athenienses uirtute ducis pro
salute patrie morti se offerentis bello
liberantur. de hoc dicit hic per idem tempus
codrus etc. allegans ad hoc hic virgilij
in bucolicis egloga v. et iurgia codri
Nota de regibus latinorum quod primus — . de regibus latinorum .
erat latinus, secundus eneas, tertius
aschanius qui et iulius. quem ge
nuit eneas ex creusa uxore tro
iana. quartus erat silvius postumus qui
siluius dictus est quia in silua
casu natus a quo et succedentes reges

nominati sunt silmij dictus est et posti-
mus quia post mortez patris nat(us) huc
genuit eneas ex lauinia filia latini
Nota q(uod) iste rex assyriorum que nocat
eneuz i cronicas nocat thineus. cui(us)
ano vij. deffunct(us) est spensippus vltim(us)
res siciomorum quo ano cepit melam-
pus regnare athemensib(us) q(ui) dr hic
.13. et erat pat(er) codri / q(uo)d aut(em) dic(it) hec
fuisse t(em)p(o)re heli ((con))sonat cu(m) eusebio alij
tamen qui in anotatione annorum
sequit(ur) translatione(m) ieronimi dicu(n)t
hec fuisse t(em)p(o)re sansonis. Cap(itulu)m xx.

In ca(pitul)o xx. Nota q(uod) dic(it) mox eis-
dez re(bus) forsan ((con))sonat cu(m) euse-
bio tamen sequentes transla-
tione(m) ieronimi ponu(n)t saule(m) regre
cepisse xxix. anno. dertili q(ui) e(ra)t xxx.
rex assyriorum regnantib(us) / ap(u)d lati-
nos / quinto rege alatino enea sil-
uio / et apud athemenses codro. Nota
q(uod) etiaz hic / vult saulez regnasse
xb annis cum dic(it) dauid successit
post annos asaulis imperio xb. ano
cu(m) eusebius no(n) ascribat ei n(isi) anos
xx(ti). et l(itte)ra regu(m) t(antu)m duos. Q(uo)d
autez infra dicit de t(em)p(o)re salamonis
albaz ((con))ditaz mirum videtur q(uia) s(ecundu)m
titu(m) liuiuz. alba ((con))dita est. xxx ano
ab i(n)itio regni enee / et ((con))dictione la-
uinij ab aschanio. Cuz igitur vt
in p(re)cedenti ca(pitul)o dicit augustinus / ascha-
nius regnauerit ante siluiu(m) opportet
q(uod) alba fuerit ((con))dita ante q(uam) silui(us) re-
gnaret. Cum autez vt hic dicit sil-
uius regnauerit t(em)p(o)re hely ((con))dita e(st)
alba ante id tempus quo hely po(n)it
((con))t(em)poraneus regni eius cu(m) quo no(n) stat
q(uod) ((con))dita fuerit alba t(em)p(o)re salamonis
et de ((con))dictio(n)e aut(em) albe d(e) aschanio ((con))sonat titu(s)
liui(us) eutropi(us) et o(mn)es hystoriographi q(uo)s ego vidi /.

reges latinorum post eneaz

In caplo xxj. nota q(uod) dic(it) Ca xxj.
latini .i. latinorum regnu(m) vel albinorum
habuisse post eneaz / xj. reges quorum nullus
deus f(a)c(t)us est quorum primus erat ascha-
nius / s(e)c(undu)s silius postum(us) iij(us) eneas silui(us)
eius iiij(us). latinus filius. v(us) alba fili(us)
vj(us) apis. s(ecundu)m titu(m) liuiu(m). s(ecundu)m eutropiu(m)
eussipus vel eusem(us). vij. capis. viij(us)
carpetitus. ix. thiberius x(us) agrippa
xj(us). aramus vel arem(us). post q(uem) xij. auen-
tinus regnauit de quo dicit q(uod) s(ecundu)m ali-
quos deorum nu(mer)o ascript(us) est / post hunc
p(ro)ximo regnauit prochas. de quo ale-
gat v(er)su(m) virgilij. vij. eneydos p(ro)ximus
ille p(ro)chas troiane gloria ge(n)tis. Ca xxij.

In ca(pitul)o xxij. dicit augustinus
t(er)minatu(m) regnu(m) assyriorum et
translatuz ad medos regna(n)te
p(ro)ca. s(ed) s(ecundu)m alios cronographos anotat(ur)
hec translatio f(a)c(t)a xxvj. anno auetim(us).
Item infra dicit regnu(m) assyriorum
durasse. mccc. vij(to). annis ((con))putando ab
initio regni belli ((con))putando vero ab i(n)itio
belli nini fuerunt s(ecundu)m bedam anni. mcc.
.xl. aute(m). Nota etiam q(uod) post p(ro)cam
regnauit amuli(us). q(ui) expulso. s(ecundu)m titu(m). liuiu(m).
numitore fratre eius maiore. cuius
etiaz omnez p(ro)le(m) maschulina(m) occidit
amulius filiaz dico eius reaz vt ei spe(m)
p(ro)lis adimeret virgine(m) uestale(m) fecit vt
hic dicit(ur) et s(ecundu)m. titu(m) liuiuz ab vrbe
((con))dita .l(ibro) i(o). et op(p)ssa uestal(is) ad geminu(m)
partuz cuz edidisset seu ita rata seu
quia deus auctor culpe honestior e(ss)et
martez ((con))cepte sturpis patre(m) nuncupat
vnde dicit(ur) hic q(uod) volunt de marte ge-
minos / reffert etia(m) idez liuius q(uod) et
tenet fama cu(m) fluctuant(em) alueuz
quo expositi erant pueri temuis i(n) sicco
aqua detinuisset lupa(m) sitientez ex mo(n)-
tib(us) q(ui) circa sunt ad puerilez uagitu(m)
cursuz flexisse eaz adeo mitte(m) s(u)bmissas
infantib(us) brebuisse mamas ut lingua
lambentes pueros regij pectoris i(n)uenit
vnde ad alios dicit hec adhibentes ad h(unc)

· s· quod erant filii martis argumentum quod ista
tes expositos lupa nutrierit. Secundum vero titum
livium ·n· supra fertur a faustulo. sic enim
vocatus est magister regum pecorum ad
stabulla laurentinos pueros esse educan
dos datos sunt quam laurentiam vulgato tempore
corpore. s· quia meretrix erat lupam
vocatam. putant unde locum fabule ac mi
raculo datum. Secundum dicentem hic quamvis non desunt
Nota quod dicit infra in aquam crudeliter
proici iussit erat. secundum enim titum livium
nec dii nec homines aut ipsam. s· virginem
vestalem aut stirpem a crudelitate regia vendicabat
sacerdos. s· rea vel ylia vincta in custodiam
datur pueros in profluentem aquam mitti
iubet. ¶ Ita infra nota quod amulio suc
cessit in regnum frater eius numitor
romulus enim secundum titum livium iussis
certo tempore ad regiam venire pastoribus
ad regem amulium in petum facit et ad domum
numitoris alia comparata manu remus
adiuvat ita regem obtruncat numitor
postquam perpetrata cedes iuvenes ad se pergere
vidit gratulantes extemplo advocato consilio
scelera in se fratris originem nepotum ut
geniti ut educati ut cogniti essent cedem
deinceps tyrampni seque eius auctorem ostendit
Iuvenes per contionem ingressi avum regem
salutant. Ita numitori regno missa ro
mulum remumque cupido cepit in his locis
ubi expositi educati erant urbis condende s·
rome de qua dicit hic numitoris primo
anno condita est roma cuius terminos
describens solinus ·li· i· dicit quod incipit
a silva que est in area appolinis et ad super
lium scalarum capitis habet terminum ubi faustuli
erat tugurium ¶ Item quantum ad hoc quod
dicit quando regnum assyriorum totam pene
asyam subiugavit hoc factum est per nini
regem assyriorum. secundum ut patet supra capitulo
quod dicit a diluvio usque ad hanc subiuga
tionem transisse annos mille intelligen
dum est secundum translationem ·lxx· secundum enim

translationem secundo non inveniuntur
a diluvio usque ad nativitatem habrae nisi
tantum anni ·ccxcii· de quibus subtractis annis
quibus hec subiugatio anotatur in cronicis
precessisse nativitatem habrae remanent a di
luvio usque ad hanc subiugationem a sic
factam per minimum tantum anni ·cclvii· ¶ Item
infra de computatione annorum quam ponit
cum dicat tempore igitur quo condita est roma et cetera
sequitur translationem ·lxx· sicut in precedentibus.
Secundum vero translationem hominum non videtur
filii ysrael habitasse in terra promissionis
ante urbem conditam ·n· sexcentis lxxxvi
annis quia Iosue cuius annos scriptura
non determinat ascribunt tamen xxvi annos
secundum Iosephum et eos qui sequuntur transla
tionem hominum. Iudicibus autem xii quorum
erat ultimus sanson ·ccxcix· ut patet
per magistrum in hystoriis quibus additis
·xl· annis hely et ·xii· samuelis ·ccclı.
¶ Ab initio vero regni secundum de computationem
comunem que sauli ·xx· annos attribuit
usque ad primum annum achaz secundum trans
lationem hominum non inveniuntur ·n· anni
·cccxxxix· qui faciunt sexcentum no
naginta annos. tamen in cronicis nostris
non accordamus cum ista computatione annorum
propter rationes ibi positas quas recitare
nimis prolixum esset ¶ Capitulum xxiii.

In capitulo ·xxiii· agit de sibila
erithea. et est notabile capitulum
nec indiget expositione ¶ Capitulum ·xxiiii·.

In capitulo ·xxiiii· dicit thaletem mi
lesium unum de vii sapientibus
tempore romuli fuisse quorum tamen
fama per populum fuisse notat ·c·xliiii·
annis post urbem conditam fuisse sed quamvis
fama eorum tunc precelleret non tamen oportet
quod eum tyranni essent. sed eorum aucto
ritas per ceteris tunc cepit esse famosa
quamvis aliter videatur ex hoc quod narrat valerius
li· iiii· de moderatione. de mensa aurea	 de mensa aurea
a piscatoribus inventa quam oblatam thaleti

agilesio ipe remisit et tandem p alios. v.
refutata oblata est soloni q sacrauit
eam appolini, ex quo videt eos ctpaneos
fuisse de morte romuli et quo deus *(de morte romuli)*
putatus est dictum est supra li. v^to^ c.
xv. Item nota infra de cicerone q
ea q hic dicunt videtur dixisse i libris
de republica ubi commemorat de eclipsi
q i morte romuli ctigit successit ut
infra dicit romulo numa pompili9
qui ut narrat titus liuius plurimum
sacris deorum istituendis idulsit ut ipe
i spiali psequit. pp q dicit hic aug. q
illa s. romanam ciuitatem putauat
innositate deorum pstro falsorum immundam
Item nota q dicit et initio regni
manasse qui cepit regnare ut notaui
mus in cronicis. anno. nume xiiij.
sibilla samia apud quosdam putat fuisse
ctemporanea pitagore. Ca. xxv.

In ca. xxv. dicit q regnante tarquino
prisco ductus est ppls iudeorum i
babilloniam q i cronicis uris
intendo translationem ieronimi et
dictis bede annotauimus ctigisse iiij.
anno regis hostilij tulij qui imediate
successit prisco tarquino csequenter come
morat. vij. sapientes, quos eusebius
uult fuisse tpre captiuationis eprius
ut vr nollit eos fuisse ctpaneos de
quo dictum est ca. pximo Infra
dicit q solon leges dedit atheniensibus
pro quibus miserunt aliqui romani ut
pz ptitum liuium ab urbe cdita. li. iij.
et ex eis extraxerunt leges. xij. ta
bularum. Nota ut pz sup. li. viij. ana
ximander discipulus erat taletis m
lexij anaximenes non discipulus ana
ximandri, de zenophonte nichil m
q legerim occurrit cum q scribit de
eo cicero. li. i. de natura deorum dicens
zenophanes mente adiuncta omne p
ter ea q esset infinitum deum uoluit ee

pitagoras tpre fuit cabisis q successit
ciro, ex dictis etiam solum videt esse tpre
bruti qui primus csul erat post reges
exactos. Cap. xxvj.

In ca. xxvj. dillatum e opus
usque ad darium intendendum e
de dario filio ytaspis q cepit regnare
anno psis anno ab urbe cdita xxxiij. p
idem tps s. quo ad impedita est hedifi
catio tepli etiam illa gesta sunt q scripta sunt
in li. iudith. s. tpre cambisis sedi regis
psarum. s. anno sedo. implet ic. Nota q *(reges romanorum)*
primus rex romanorum fuit Romulus.
secundus numa, Tertius tullius, quart9
anchus, v. priscus tarquinus, vj. seruius
tulius, vij. tarquinus superbus de cuius
expulsione patet sup. li. iij. c. xv.

In caplo xxvij. Nota q Ca. xxvij.
ezechias filius acaz anno ro
muli cepit regnare xv. anno ozie
regis iuda. cuius tpre cepit primo pphare
pphete illi qui non tamen pplo pprio s
etiam gentibus salutem pphabant Nota q
regnum assiriorum deffecit anno xxviij. aue
tini regis. Cap. xxviij.

In ca. xxviij. Nota de pitagora
samio qui fuit princeps phorum gens
ytalica ut patet p augustinum
li. viij. fuit autem ut beda anotat tpre
gambisis. cc. lxiij. anno post euersionem
ierlm, de esdra videnti s ea q anotat
in cronicis q fuit circa principium regni
Artaxersis vii regis cuius anno vij. prin
bedam primo die. s. mensis primi. esdras
sacerdos et scriba legis dei ascendit de
babilone cum epistol regis, et i prima die
mensis quinti venit ierlin artaxersis no
anno iij. natus est socrates. s xv. anno
eiusdem fin. eusebium simone plimo ce
lebrat9 quo anno mortuus e artaxes
postq regnauit imediate darius not9
rex. psarum. viij. plato no nat9 e. iij.
anno huius darij sedm eusebium

r de anaximandro et anaximene dez
est sup^a ca^o. xxv. Anaxagoras audi
tor fuit anaximenis temporibz cui
ut cronicis anotat de pitagora deuz
est sup^a. ca^o. xxv. ¶ de thalete milesio
patet sup^a. xxxiij^o. ¶ de poetis tribus
theologis orpheo misco z lino vult
aug^o q fuerint post moysez sed ante
tpa pphetarum sm eruz magim i historijs
fuerunt tpe gedeonis nusciens aute di
scipulus orphey / linus no mag^r her
culis Inachus p^m^s arginorum rex reg^are
cepit. 60: anno etatis ysaach cuius
filia ysis. xl. anno etatis Jacob. In egip
tuz nauigans ut anotat agbz di quos
daz tradidit eis. lraz apices. ¶ Ca^m xxxviij^o.

In ca^o. xxviij^o. mentio fit de
ysi filia Inachi de qua dictuz
est primo ca^o, prinotheu et
athlantez fratrez sum quidi anotant
fuisse. iiij^o. anno natiuitatis moysi /
aliqui tamen prinotheuz dicunt fuisse
circa annu. lij. ducat^o Joseph. de mercurio
auo. et de mercurio eius, nepote pz
sup^a. libro. xviij. c. xxvj. dicit antez
hugo floriacensis q iste secundus m
curius successit amileo qui succes
sor erat platonis ¶ Ca^m xl. /.

In ca^o. xl. inducit dem eorum
q posuer centu milia anorum
transisse postq egiptij ronez
sydeRu cophenderit moderatius / tamē
locutus est martianus i plogo astrono
mie sue q rarissima inuentur ponēs
sapientiaz in egipto inginsse xl milibz
annorum. hanc fictionez repbat augustin^o
ex testimonio varronis qui post lras inue
tas ab yside ante quas sapientes esse no
potant post duo milia annorum ¶ Ca^m xlj.

In ca^o. xlj. nota quo epicurey
negant res humanas ptinē
ad curaz deorum et quo huius
oppositiz sentiunt stoyci ut pz i li^o. tullij

de natā deorum / de hoc magis patet sup^a
li. v. c. ix. Anaxagoras sedm eusebiu
fuit tempore darij filij ytaspis de cui^s
morte no iudi aliud q h. dicit n^i q
q dicit boetius eu pisse ueneno p^mo
libro de consolatione de aristipo et anti
stene q hic dicit, et sup^a. li^o. viij. c^o. iij.
patet in lra. sed addit hic eorum coez
oppinionē de sapiente quē uoluit
aristipp^o curā rei publice fugere Et
antistenes uoluit euz illaz administraē
Itez infra q dicit alij. asserētes vnum in
mūduz. s. ut. plato / Alij i nabiles vt
anaximander, vt vult aug^o. li^o. viij.
ca^o. ij. Alij uero Initiuz no hēre vt
aristotiles / Alij mente diuina. ut
. s. plato Alij fortuito et casibz agi.
vt anaximander Alij mortales eē
animas ut epicurei. Alij imorta
les vt platonici Alij reuolui in
bestias vt pitagorici /. Alij nequaq
vt porphirius De his autē q ponut
anima iuinē post corp^o. p tps aliqd
no tn semp no meminī me legisse
Alij i corpore gstituentes finē boi
vt aristippus Alij i aio vt antiste
nes. Alij in vtroq ut epycurus
vt pz p senecaz. ep. xiij. ad luciliu
Alij in sensibz corporis semp vt
stoyci q no posuer cogitioez aliam
asensitiua Alij no semp vt coiter
tenet Alij nuq putantes eē cre
denduz sicut illi qui no discernūt
int sompnū z vigiliā ¶ Cap^m xlij. /.

In ca^o. xlij. nota vnus tho
lomeorum s. secundus p^mus
eniz erat tholomeus fili^o
lagi / s^s tholomeus philadelphus
Isti sunt dicti reges egyptij vel ale
xandrini qui diuiso regno alexā
dri i multos inter ceteros potentiores
erant /. ¶ Cap^m xlv. /.

oppiones de sapiente

tholomey duo sunt

Cª. xlv.

In ca° xlv. nota q dicit no multo
post aduentum alexandri re(gis)
Alexander enim ut annotat in
cronicis subiugauit iudeam anno ab urbe
condita .422. qui fuit annus .clxxxviij.
a secundo anno darij filij ytaspis quo
anno licentiati sunt iudei ut prosequerent
edifficationem templi ad complementum. et
fuit autem hic annus ab urbe condita
.234. computando ab edifficatione et
completione ciuitatis murorum. fuit
annus quo subiugata est Iudea a
.xx. anno artaxis quo licentiatus
neemias cepit reparare muros
ciuitatis centessimus tertius et reliqua
que dicuntur in hoc c°. patet intuenti
diligenter in hystorijs. Ca° .lij.

In ca° lij. nota q Ruffinus
et eusebius in ecclesiastica hystoria
et orosius li° vij. de ormesta
mundi numerum persecutionum quas passa est
ecclesia mittunt preter ad denarium scilicet
numerum plagarum egypti reducere quos tamen
in hoc articulo non approbat aug. et de
nerone quidem qui quintus ab augu — de nerone
sto imperauit scribit orosius ubi
supra q primus rome xpianos suppli
cijs et mortibus affecit ac per omnes
prouincias pari persecutione excruciari impe
rauit ipsumque nomen extirpare conatus
beatissimos xpi apostolos petrum et paulum
cruce et gladio occidit. De domiciano — de domiciano
qui nonus ab augusto imperauit scribit
q per omnes gradus scelerum crescens ut
confirmatissimam toto orbe xpi ecclesiam
datis ubique crudelissime persecutionis
edictis conuellere auderet. Hic in tantam
superbiam prolapsus est ut dominum se ac
deum uocari scribi colique iusserit.
de trayano no. qui xiij ab augusto im — de trayano
perauit scribit q in persecutione xpiani
nominis errore deceptus tertius a ner
rone cum passim interceptos cogi ad

sacrifficandum ydolis ac detrahentes
interfici iussisset, plurimique interficeret
plurimique secundi qui inter ceteros iudices
persecutor datus fuerat rellatum ad eum
homines eos propter confessionem xpi et
honesta conuenticula nichil contrarium hu
manis legibus facere fiducia sane in
nocentis confessionis neminem mortem
grauam formidolosam que inferri rescrip
tis illico lenioribus temperauit edictum.
De marco antonio imperatore xiiij. ab — de marco antoni(o)
augusto scribit q persecutiones xpianorum
graues quarta iam post nerronem uice
in asia et in gallia eius precepto extiterunt
multique sanctorum martirio coronati sunt. — de seuero
De seuero autem imperatore .xvij. ab
augusto scribit q quinta post nerronem
persecutione xpianos excruciauit plurimique
sanctorum per diuersas prouincias martirio coro
nati sunt. De maximino imperatore no — de maximino
xxij. ab augusto scribit q persecutiones
in xpianos vj. post nerronem exercuit. — de decio
De decio qui xxv. imperauit ab au
gusto scribit q ipse continuo in quo et
se ob hoc philippum interficisse docuit
ad persequendos interficiendos xpianos
vij. post nerronem feralia dispersit edicta
plurimosque sanctorum ad coronas xpi de
suis cruciatibus misit. De valeriano — de valerian(o) galieno
qui cum galieno xxvij. imperabat ab
augusto scribit q mox ut arripuit
imperium octauus a nerrone adigi per
tormenta xpianos ad ydolatriam abne
gantesque interfici iussit. De aureliano — de aureli(ano)
qui xxix° imperauit ab augusto scribit
q nouissime persecutionem aduersus xpia
nos nonus a nerrone decreuit. De
dyoclitiano et maximiano q xxx imperabat — de dyocliti(ano) et maxim(iano)
ab augusto scribit q dyoclitiano in orie
te maximianus herculius in occidente
vastari ecclesias affligi interficique xpia
nos decimus post nerronem loco preceper
que persecutionibus fere ante actis diuturnior

atque inmanior fuit. Nam per x annos
incendiis ecclesiarum proscriptionibus innocentium
cedibus martirum incessabiliter acta est.
de Juliano ¶ De Juliano qui xxxvj ab augusto
imperavit scribit quod christianam religionem
arte potius quam potestate insecutus ut
christi fides negaretur et ydolorum cultus
reciperetur honoribus magis provocare
quam tormentis cogere studuit aperto tamen
precepit edicto ne christianus docendarum
artium liberalium professor esset ¶ Bellum
autem adversus persas parans cum romanas
vires contractas ad destinatam secum traheret
perdictionem christianorum sanguinem diis suis
devovit palam persecuturus ecclesiam si victo-
riam adipisci potuisset. Nam et amphi-
teatrum in Jerosolimis extruxit in quo rever-
sus a persis episcopos monachos omnesque eius
loci sanctos bestiis etiam arte seuioribus obiceret
spectaretque laniandos ¶ De valentiniano
de valentiniano autem de quo hic fit mentio scribit quod cum
christianus integra fide sacramentum militie
gereret sub Juliano augusto tribunus scutariorum
iussus ab imperatore sacrilego aut immolare
ydolis aut militia excedere fideliter sciens
graviora esse iudicia dei et meliora promissa
sponte discessit. Ita parva interiecta mora
Juliano interfecto ac mox Iouiano mortuo
qui pro christi nomine amiserat tribunatum retri-
buente christo in locum persecutoris sui accepit
imperium. imperavit 38. ab augusto ¶ De gestis
autem Juliani apud anthiochiam non legi alibi
de valente quam hic ¶ De valente valentiniani fratre qui
post fratrem xxxix. imperavit ab augusto scri-
bit orosius quod viuente fratre in societatem imperii
assumptus est ab eudoxio episcopo arriani dogma-
tis assertore baptizatus et persuasus in sevis-
simam heresim declinavit sed malignam persecu-
tionem diu texit nec voluntati potestatem
admiscuit quo ad hoc iuvenis fratris auc-
toritate compressus est sed eo mortuo cum ei
impie agere potuisse non erubesceret illico
veluti effrenata libera audacia legem dedit

ut monachi hoc est christiani qui ad unum fidei
opus dimissa secularium rerum multimoda
occupatione se redigunt ad militiam cogerentur.
Vastas illas egypti sunt solitudines et
arenasque diffusas quas propter sitim ac ste-
rilitatem periculosissimamque serpentium habun-
dantiam conversatio humana non nosset
magna habitantium monachorum multi-
tudo compleverat. tribuni et milites missi
qui sanctos dei ac veros milites alio nomine
persecutionis abstraherent interfecta sunt
ibi multa agmina sanctorum ¶ Tangit
autem augustinus duas particulares ecclesie persecutio-
nes que tempore suo contigerunt. Vnam in gothia
Aliam in persida de quibus alibi nusquam legi. C. lxiij

Item capitulo lxiij. mentio fit de oraculo
quodam a diis per magicas artes
obtento et exprimebat versibus
grecis quos non posui quia solebant ta-
les dii metrice ludere ut plurimum patet
in responsis apollinis. continebat autem in
hoc oraculo quod fides christi quam petrus per male-
ficia induxerat duraret tantum 365. annis
secundum numerum dierum in anno solari. Nota infra
mortuus est christus duobus geminis id est gemel-
lis fratribus consulibus. quorum hic non posui nomina
nec mihi occurrunt. Fuit autem hic annus xviij.
tiberij qui erat secundum computationem orosij
785. ab urbe condita. Item nota infra numerat
primum consulibus etc. In communibus cronicis
non inveni post tempora imperatorum anno-
tationem consulum sed tantum annotant annos impera-
torum. secundum quos computando terminati sunt
365. anni secundo anno imperij archadij
et honorij qui fratres existentes simul
imperaverunt. missus est quippe spiritus
sanctus. xviij. anno thyberij cesaris a quo
termino declarat augustinus computationem 365.
annorum computando. Fuit autem annus xviij.
thyberij cesaris 785. ab urbe condita quibus
additis 365. annis fuit 1150. Archadius
autem et honorius ceperunt imperare secundum
orosium anno ab urbe condita .1149. et ita

patet sio anno archadij et honorij copleri
350 · annos, et p consequens 365 · anni ass
sione spus sci · tunc sunt copleti, consulibz exi
stentibz, qui hic nominati sunt, 3° uo anno
archadij, et honorij factu est aput carta
ginez q hic p comittes gaudemiu et Joimi
sub consulibz manlio et theodosio dicit esse
factuz Regnauerunt autem archadius et
honorius simul annis · xij · a quibz sbtractis
tribz remanent ix · quibz xxj · aditis de
regno theodosij qui regnauit annis xlij ·
fiunt anni xxx · ab anno · iij · archadij et hono
rij de quibz hic dicit ex quo usqz ad hoc
tempus p finez annos rc. ¶ libri q · incipit ·/·

xviiij.

Decimonono libro · de ciuitate
dei expletis hijs q ad ortu et
pgressuz ciuitatu duaru ptinet
Incipit aug' agere de earu finibz i libris
iiij°r · sequentibz · In quoru pmo repbatis fal
sis oppinionibz de istis finibz docet fine
ciuitatis dei esse uitaz etnaz · fine uero
ciuitatis diaboli ee morte etnal ¶ Ca° pmu ·/·

In ca° · i · dicit · alij · i aio sicut
antistenes · Alij in corpore sic
arristipp9 · Alij i utroqz sic epi
curus fines poneret bonoru z maloru
ut sup · li° · xviij · c° · xlj · quo hec tres
secte multiplicate st ul multiplicari po
tuerunt · In ducentas lxxxviij · ond' p
marcu uarrone ut pz · ¶ Ca° · ij ·/·

In ca° · ij · nota q dic a platone
institutos usqz ad palemone pla
toni aut immediate successit · spe
sippus achademia tenes quo mortuo succes
sit zenocrates zenocrati aute successit
palemon · unde dicit hic qui ab illo · s · pla
tone quart9 scolam tenuit eius palemo
aute successit archesilas qui noue acha
demie dr auctor fuisse caplz iij ¶ Ca° · iij ·/·

In ca° · iij · psequens oppinione
marci uarronis dicit i fine q
asserit uarro ueteres achademi
cos hic sensisse, allegans ad hoc quedam

nomine antilochuz qui suus erat magist
et ciceronis que tame cicero magis uidet
uelle ee stoicuz qua ueterez achademicum
uii lib° qui apud me de achademijs erat
pimus inducit luciluz hec uerba dicentez
eu exaclituz studiose audire cotra antho
eu differentez et antiochu cotra achade
micos · dedi anthioco dedi opaz diligentius
ut eu ex eo totaz cognoscerez, Et libro pmo
de natura deoru inducit coctam de antio
co sic dicentez anthiocho stoyci cu p ypate
ticis se cotinere uident uerbis discrepare ·

In ca° iiij° dicit lamitat ¶ Ca° iiij ·
est cicero in consolatione de morte
de filie, de qua utru libru scripsit
uel i aliqua oratione hoc fecerit · scripsit eniz
libru xij · orationu ini no certus q nichil
de hoc uidi ¶ Itez infra fit metio de catone
qui se ipz interfecit apud uticaz zelabat
eniz partes pompey cotra Jullium cessarem
qui uicto pompeyo et occiso romam regressus
dictator et consul appellat9 est deinde i affrica
transiens quo cato fugerat omnes popey
duces et nepotes debellauit quibz auditis
catho apud uthicam ciuitez affrice existes
Interfecit seipsum · ¶ Cap° V ·/·

Et Jullius cessar
pompeyo dictatur
consul appellat

In ca° · v · duas allegat auctoritates
de terrentio quaru pma sic incip
duxi uxore rc', re in adelphis actu
ij · secunda sic incipit i amore insidie sus
piciones rc' In Eunucho pncipio Itez infra
pro auctoritate qua allegat de tulio, nota
libruz eius de amicitia ¶ Ca° xij ·

dra

In ca° xij · nota q fingit quedaz
monstruz fuisse euomes ignem
p os nomine cachus manebat
autez i auentino monte spolians et
occidens homines ac furto plurimuz
indulgens · de cacho scribit uirgilius eney
dos · de · li° · viij · isto mo hinc spelunca fu
uasto sbmota recessu semi hominis cacin
facies q dira tegebat solis i accessaz
radijs sempqz recenti cede tepebat hum9

de cacho

foribz affixa supbis / Ora uiri tristi pē
debat pallida tabo. / hinc monstro vul
canus erat pater illius atros / ore vo
mens ignes magna sē mole ferebat /
hos versus gratis posui quia augustin⁹
vba de eis passim assimulat cū dicit
faciam⁹ sm̄. aliquē qualē canit poeta
Item infra dicit .ii. nimis accu
saret cach⁹ par hercules laudaret qui
euz īt̄fecit / narrat eīz v̄gilius vbi
sup̄ q̄ cuz veniret hercules de yspaīa
int̄fecto gerione rege yspaīe duces
armēta bonū / iste cachus quatuor thau
uros ac totidez iumenta furat⁹ est. Et
ne furtū suū pateret traxit illos boues
p caudas ī antrū suū / vt nō appareret
vestigia .ii. retrouersa / hercules aūt
querens armenta sua. p̄mo delusus
tandez p mugituz vnius thauri dep̄hē
dit furtuz et extrahens. de spelunca
sua interfecit euz. Cap.ᵐ xxi.
In ca.º xxi. de his que dicū
tur hic de cicerone et sci
pione / nota libro secundo
capitulo. ix. Cap.ᵐ xxii.
In ca.º xxii. nota q̄ dicit de var
rone ipē est deus quē varro
doctissimus rōnor iouē putat
vnde sup̄ li. iiii.º aug.ⁿ de vero ⁊ summo deo
agens dicit. hunc credit etiā varro ab
hys coli qui vnū soluz deuz sine si
mulacrum colunt // Itez quod dicit
porphirius ɔfitetur p3 sup̄ libro. decīo
ca. xxiii. ɔtinus nō debito modo loq̄t
de deo uocando euz pluraliter ppter
pluralitatez psonarum vt ibidē p3. Ca. xxiii. /.
In ca.º xxiii. ad ɔfirmandum
dictuz porphirii allegat eius
dictuz eglogion quia aut nusquā
aut per raro inuenitur. Ca. xxiiii.º
In ca.º xxiiii.º Nota q̄ porphi
rius vxorē hūt xp̄ianā quā
voluit magicis artibz reuocare
a xp̄i amissimo. vnde ɔsulunt appolinē
vt hic dicitur / primū oraculuz q̄d
hic ponitur planū esse sm̄ infra po
nitur interrogauit eniz porphirius
appolinez quid melius verbū vel
ratio. sub quibz nominibz intelligit p̄n
cipiuz q̄d nos dicimus filiuz an lex
sub quo noīe intelligit p̄ncipiuz quod
tamen platonici quē nos dicim⁹ patrē
pfert aūtē apollo patrez vt patet ex
vbis eius Item infra de ɔmēda
tione xp̄i / ponit oraculū ɔtiuz q̄d
erat echates est aūtē heccates ipā
pserpina quē fingit dea inferni quā
sub nomine echates inuocat magi / deā
autez est echate ab echatū grece q̄
est centuz latine quia menelaus
maritus helene placauit eaz centū
victimis vel quia fingit q̄ in sepul
tos nō recipit in infernū ante centuz
annos / verba huī⁹ oraculi aliquā
tuluz sunt obscura / et respondit dea
s. heccate corp⁹ quidē debilitatibz tor
mentis semp. s. tāz in piis q̄ ipiis
oppositū ē. sed a parte anime est dif
ferentia. p̄u dicit anima autē piorum
celesti sede insidet nō igit̄ xp̄s et si
punitus est in corpore q̄ cōē ē piis et
impiis dampnat⁹ est quia anima
sicut aliorum piorum celesti sede insidet
et cū quereretur cur ergo anima aliorum
xp̄ianorum a xp̄o instructe nō insidet
tali sede r̄ndit dicens illa anima
s. xp̄i implicari errore. dedit aliis
animabz s. xp̄ianorum. Et hoc fataliter
quasi dicat nō sponte et ppria volūta
te h̄ dedit aliis. sed fato impellēte
sunt igitur xp̄ius sine culpa et ideo
tamq̄ pius sm̄ animā est ī celesti
sede sed ille sunt quibz fata non
annuerunt .i. nō ɔcesserūt optinē
dona deorum. nec habere agnitonem
iouis īmortalis ppterea igit̄ diis

oraclm de ɔmdatioe xp̄i

de echate sive pserpina

cxosi .s. xpiam fuit . qr quibz fato no
fuit .i. ex fato pmissuz no fuit nesse
deuz nec donadijs accipe Dijs fata
liter . dedit iste .s. xps errore impli-
cari . ipe nero pius qr hoc no sponte
s fataliter fecit / et ideo . gcessit . i .
accessit in celluz sicut pij . Itaqz huc
.s. xpm no blasphemabis . Post hec
inquid de xpo intrrogantibz ait hecca
te qui i mortalis e anima .s. huma
na . post corpus ut i cedit nosti qr
quousqz plene purgata sit . fm por
phiriuz vt pz ex pcedentibz no reu
tit ad patrez . sed reuoluit i noua
corpora . vnde dicit asapiã autez ab
scisa .s. qr no plene purgata semp
errat .s. reddeundo ad corpora . gntli
vero ad animã xpi subiungit dicẽs
viri pietate pstantissimi / est illa
aiã .s. q xpi e / hinc colluit .s. xpiam
aliena seueritate .s. existente . deide
post vba porphirij annectit . quartũ
oraculuz . intrrogantibz igit inquid
C ux dampnatus est oraculo et c.

Incipit liber vigessimus . C^p.

Uigessimo libro declato q sut
vi fines ciuitatis terrene z
celestis / prosegt de gdictio
nibz hazo finiuz / primo agens de
modo pueniendi ad hos fines / sedo
de declarando gdictiones hazo i libris
sequentibz .s. xxi . et . xxij . qr igit
modus pueniendi ad hos fines est
p iuditiuz gñale . ideo in hoc spialr
agit de iuditio illo . ondens die illiu
iuditij uenturũ ee . Cap^m . xxiiij .

Iti ca^o . xxiiij^o mntione faciens
de porphirio dicit cu pietate
laudet hebreozo .s. in libro
q dicit eglogion . vt pz . sup . li . xix .
ca^o . xxiiij . Infra autẽ ante mediũ
capli mentionez facit de stella ui
giliana breuiter memorans q vgilius

so . eneydos narrat .s. quõ subuersa est
troya et anchise patre orante deos in
signũ pcis exaudite subito factus est
frangor tonitrui / z de cello lapsa per
umbras stella facẽ ducens multa cũ
luce cucurrit illã sumã sup latentez
culmina tecti cernimus . yda clarã se
gdere silua uerba sut hec e nec narrã
tis de bello troyano . Incip lib xxi^us .

Uicessimo primo libro incipit
agere de gdictionibz finiũ vtriqz
ciuitatis dei z diaboli / Et primo
agit de pena eterna dampnatozo in libro
isto et libro sequenti de eterna felicitate
bonozo . Cap^m . iiij^o .

In ca^o . iiij^o . istius libri ponit
oppinionẽ platonicozo de passio
nibz seu pturbationibz q posita
est sup . li^o . xiiij^o . ca^o . iij^o . quã gfirmauit
vsibz vgilij vj^o . eneydos . quozo vnũ hic
ponit . cuz dicit Hinc metuũt cupiũt
z c^a . quod autẽ dicitur infra in xij . hui^9
opis viciuz videt no eniz i . xij . sed in
. xiiij^o . libro . ca^o . 5° . facit q hic dicit ista .
uersus et incipiat in corpora velle reuti
de virgilio . vj^o . eneydos sumptũ e . / Itẽ ista
salamandra i rogb uiuit de quo . dicit — de salamandra
ysidor^9 . ethimologiazo . li^o . xij . ca^o . iiij^o .
salamandra uocata quod gtra incẽdia
repugnans ignes sola animaliuz ex
tinguit . viuit eniz in medijs flãmis
sine dolore et gsumptione . Et no urit
set extinguit incendiuz . Itẽ nota
quantũ ad hoc quod dicit et quidẽ mõ — Scicilia
tes scicilie notissimi . qui tanta z c^a .
scribit eiz ysid' ethimologiazo . libro .
xiiij^o . ca^o . de insul' q scicilia cauernis
et fistulis penetralibz uentis et sulphure
plena sit . vnde z i ethne montes estuãt
incendia / de quo z infra . ca^o . de montibz
dicit . gstat autẽ hunc .s. montẽ ethnam
ab ea parte qua eur^9 . z affric^9 flant hrẽ — de monte
speluncas plenas sulfure et vsqz ad mare

deductus que spelunce recipientes i se fluct
uentu creant qui agitatus qui agitatus
igne gignit ex sulphure. Unde fit q' videt
incendiuz ¶ Ite caplo de insul' sicilie ap
pellate ab eolo ipone filio. Et infra eolie
insule et vulcane vocant quia et ipe sicut
ethna ardeant. ¶ Cap. quintum.

In ca° v^to. nota q' hic dicit de sale
agrigentino inveni i solino ubi
agit de hys que i sicilia r de fonte
apud garamantes qd' hic dicit scribit
solinus agens de gramatica regione que
est i affrica / de fonte in epyrro. scribit y
sidorus qd' hic dicit. li°. xij. ca°. de aquis
i. ¶ De lapide albeston. scribit q' hic dicit
solin° agens de tertio sinu europe c°. v^to.
illius partis. ¶ Scribit etiaz q' hic dicit
de ficu egiptiaca agens de egypto r hys q
in ea sunt ¶ De lapidibz pirrite et sele
nite. scribit ysidorus ethymologiarum. li°.
xvj. ca°. x. et xj. ¶ De aceptibz quarum
in capadotia solinus q' hic dicit agens de
capadotia et hys que in ea sut ¶ De arbo
ribz et thyl' insulis indie scribit solinus
qd' hic dz ages de india et hys q i eis st ¶ C.^m vj.

In ca° vj de lucerna i fano ve
neris i extinguibli et simlac°
ferreo in aere pendente non
legi alibi q3 hic poit deinde vsus vgilij
describentis potestatez sibille in arte ma
gica r henitur Eneydos. li°. iiij. h se car
minibz pmittit soluere mentes. i. liba
re mentes hominu a cura et solicitudine
quas velit. i. p libito. suo. Ast alys du
ras immittere curas. Sistere aquas flumis
. s. pmittit gtra natalez decursuz r verte
sydera retro. s. pmittit nocturnosq3 ciet.
. i. evocabit manes. i. deos mortuorum q°s
dicit nocturnos quia solent apparere in
nocte i quorum assensu de inferno mugire
videbit terraz sub pedibz. i. semiz ad modu
mugitus. r silicet motibz. i. videb. de motibz
descendere ornos. i. arbores q'sda sic vocatas.

¶ Cap.^m viij.

In ca°. viij poit varrone varronis
de stella veneris q aliquan stella
matutina r aliquando vespina
et het nomina / quinq3 que patet i isto vsu
Luciffer eurora venus hesper hesperus — *Vsus de stella matutina*
Idem pro hespero dicit plaut° vesperugiez
Et p hespero dicit omerus hesperam more
greco / Egiges rex fuit ille / sub quo dilu
vium sedm s3 particulare gtigit. i achaia
quod inf^a dicitur de vsu vgilij et de pomis
sodomorum vide sup^a ca°. v. De terra hac
scribit solinus agens de iudea / et his q
in ea sunt dicens longo a Ierosolimis recessu
tristi sinus panditur que de celo tactu
testatur humus nigra / et i cinerez soluta.
Ubi duo opida unu sodomorum noiatuz
alteruz gomorra apud que het pomu lz
spem maturitatis / mandi tam no pot.
Nam fuliginez intrinsecus favillaria r am
bitio tame extreme cutis cohibet quia
nichil levi pressa tactu fumuz exalat
et fatiscat i vaguz pulverez ¶ Ca^m. xj.

In ca°. xj. dicit. viij. gnia. penarum
in legibz. scribit tulius. silz i li°. Ca^m. xiij.

In ca°. xiij. ponit versus vgilij vj.
Eneydos. Ubi cu induxisset anchi
sez informante filiu suu Enea quo
anima afficeretur quatuor passionibus
ex corpore dicendo / hinc metuunt cupiunt
gaudentq3 dolentq3 nec auras suscipiunt
clause tenebris et carcere ceco. Inde aduc
git verba anchise i formantis filiu de
penis quas patiunt aie post morte. dicens
qum. et suppmo cu lumine vita relinquet
quasi dicens / no solu patiunt hec anime
i corpore s3 et cu vita supprmo lumine
relinquit corpora. tum inquid. s. anchi
ses no oe maluz nec omnes / pestes corpe
. i. a corpore gtracte funditus excedunt
miseris. i. a miseris aiabz recedunt pe
nitus / necesseq3 penitus est multa co
creta. i. mala indurata r ex corpore mi
rus mollescere modis ergo. s. ut hec fiat

exercentur .s. anime penis malorum ueterum
.s. quamissa in corpore supplicia expendunt
.i. exsoluunt et hoc isto modo quia de animabus
alie panduntur .i. exponuntur suspense ad
uentos inanes. alijs .s. de eis eluitur
scelus infectum sub gurgite uasto. aut
exuritur igni. ¶ Capitulum xiiij

In capitulo xiiij dicit solum qui natus
est ferunt risisse zoroastem
regem bactianorum de quo scribit solinus
in parte qua agit de homine capitulo de quibusdam
ausitatis. Itaque unum nouimus eadem hora
risisse qua natus est .s. zoroastem. mox opti
marum artium peritissimum quoniam hoc non
portenderet ille risus sed potius malum
propter artium magicarum inuentionem ut hic
annotat augustinus. de isto zoroaste
scribit orosius libro primo quod ninus
rex assyriorum subacta asia et de uictis
scithis nouissime zoroasten bactianorum
regem eundemque ut fertur magice artis
repertorem . pugna oppressum interfecit. unde
dicit hic. Et nino quippe rege assyriorum
cum esset ipse rex bactianorum ¶ Capitulum xxviij

In capitulo xxviij et ultimo post
medium dicit Nam cum campos
elisos poeta ille describeret
scilicet uirgilius vj. eneydos ubi pu
tant reliqua. Versus uirgilij est quique sui
memores alios fecere merendo reliqua

Incipit liber xxij. Capitulum primum

Uicesimosecundo libro . agit
de fine ciuitatis dei que est
eterna angelorum et homi
num beatitudo. ¶ Capitulum iij

In capitulo iij teste autem porphirio
nobilissimo philosopho pagano
rum .s. in libro eglogion. ut supra
libro xix capitulo xxiij ¶ Capitulum iiij

In capitulo iiij nota de dictis ciceronis
in libro iij de re publica quo
ad deificationem romuli de quo
inde supra libro iij capitulo quinto et libro
ij capitulo quintodecimo ¶ Capitulum vj

In capitulo vj quod de romuli credita
diuinitate tullius admiratur .s.
in libro 3o de republica ¶ Item quod
dicit infra minus sexcentis annis reliqua propter
uerum scriptorum esse secundum eutropium
consulatum gessit. anno ab urbe condita 689.
Romulus autem mortuus est uel ad deos
translatus secundum eundem anno ab urbe condita
39. quibus subtractis a 689 remanet 650.
qui sunt plus sexcentis . sed minus .cc.
. Item infra dicit per multos annos esse
ante fuisse omerum quam romulum ¶ Fuit
enim omerus secundum eutropium temporibus
agrippe filij regis albanorum cui suc
cessit arremus siluius regnans annis
xix. cui successit auentinus siluius re
gnans 37. cui successit procas siluius
regnans annis 23. huic successit amulius
cuius anno .1. natus est romulus. Et
precessit omerus romulum . per annos
lxxxv. ¶ Item nota quod dicit. aliter no
minando quam romani. quia romani col
lebant eum sub nomine quirini ¶ Sed gen
tes alie sub nomine romuli Item de
eo quod dicit infra lupa quidem illa
nutrix reliqua. patet supra libro 18 capitulo 22. Item
quantum ad ea que dicuntur infra de
sanguinis cum dicit unde merito queri
tur utrum recte fecerunt sanguinem reliqua
inde supra libro ij capitulo uigesimo ¶ Capitulum xj

In capitulo xj nota quod dicit magno
platone didicerunt .s. in thimeo.
. Item quod dicit infra nam
et aristotiles quintum corpus dicit eum
.s. animam esse credibile est tempore au
gustini hoc oppinatum esse de aristotele. non
dum translatis sufficienter libris eius
aut diuulgatis ¶ patet autem ex libris
eius quod animam non corpus sed actum
corporis esse uoluit ¶ Item infra
ponit narrationem uarronis de uirgine
uestali que portauit aquam in cribro

quaz et Valerius narrat li° viij. ca° p°
vt pz sup. li° x°. ca° 14. ¶ Item infra
elementorum dispositus vt sm platone
.s. in thimeo. ¶ Ca° xxij.
In ca° xxij nota in fine q
tangit de oppinione platonis
et porphirij quo ad reuoca
tionem animaz plenius pz sup. libro
iiij° ca° xxx°. ¶ Cap° xx.
In ca° xx° ponit diffinitionem
tullij de deo que colligi pot ex
hijs que semper sibi iij. libro
ij. de natura deoz dixit vbi inducit
lucillum balbum deffendentem ronem
deorum contra cocham. ¶ Ca° xxij.
In ca° xxij. versus finem
dicit q dij quibusdam paucis
naturam dederunt vt ait tuli
li° ij. de natura deoz. ¶ Ca° xxv.
In ca° xxv. mentionem facit
de dicto porphirij in li° q eglo
gion dr sup. li xix. ca° xxiii.
et in hoc libro supra ca° 3. pz ¶ C. xxvj.
In ca° xxvj. dicit sed pphiri°
silicet in libro de ingressu aie
vt pz sup. li° x. ca° 29. que
infra allegantur de platone gtinentur
in thimeo, allegat autem versus vgilij
versus finem vj. Eneydos rursus et
incipiunt i corpore velle reuti ¶ C. xxvij.
In ca° xxvij. gfert dicta pla
tonis in thimeo cum dictis
porphirij in libro de reuer
sione anime. ¶ Cap° xxviij.
In ca° xxviij. nota q vt
patet ex macrobio super somp
nium scipionis, plato scribes
libros de re publica in fine ad astrue
dam immortalitatem anime narrat
quendam militem nomine her. in
bello occisum et amortuus suscitatuz
ac de statu eius post mortem ac im
mortalitate animaz multa narrasse

hanc fabulam vt ait macrobius, Ci
cero licet ab indoctis quasi illi gscius
ipse doleat irrisam ex^m stolide reprehe
sionis vitans excitari narraturum
q reuiscere maluit. Vn inducit in
fine in libro vj. de republica cor
nelium scipionem per sompnum in
structum esse. apud scipione affri
cano de immortalitate anime. ¶ Conse
quenter comemorat de labeone qui
scriptor erat rerum diuinarum. deide
ponitur q narrat varro de reddditu
animarum ad corpora eadem post
certum numerum annorum gfert
hic cum dictis platonis, et prophirij
ostendens quo quilibet eorum in ali
quo conuenit cum quinta fide re
surrectionis future ad eterna beatitu
dinem. Ad quam nos pducat qui
viuit et regnat p omnia secula se
culorum. Amen. Deo gratias amen.

Achademia qui fuint. li. 9. c. xxx.
Achademia vn dca. li. 8. c. 12.
Adonides. libro sexto ca. 4.
Adrianus impator libro. 9. ca. 29.
Aduentus esculapij romam. li. 3. c. 13.
Affri cartaginenses et peni ide li. 1. c. 15.
Agell. de phibitione reguli. li. 1. ca. 15.
Agelius de domo catonum libro. 1. ca. 23.
Agelius de plautone poeta. libro. 2. c. 9.
Agelius de distinctione deorum li. 2. c. xj.
Agelius de flamine diali li. 2. ca. 15.
Agelius de legibz draconis. li. 2. ca. 16.
Agelius de gdconibz vginis vestal. li. 3. c. 5.
Alaricus qs fuerit in prologo.
Alba longa. libro. 3. ca. xj. et 19.
Albumazar libro. 5. ca. 1.
Alexander. i. parix filius pam li. 3. c. 3.
Alexander magnus. li. 3. ca. 9.
Allobroges. i. galli. li. 2. ca. 22.
Anneus florus. de morte catonis. li. 1. c. 23.
Anaximadus et anaximanes. li. 8. c. 2.
Anaxagoras. libro. 8. ca. 2.
Andragarius comes. libro. 5. c. 26.
Andromacha fia regis troyanorum. li. 3. c. 13.
Anorum triplex gradus. li. 4. ca. 23.
Anni inter ysaac et moysem. li. 8. c. 5.
Anthenor pditor. li. ca. 2.
Anthenaces qui fuerunt. li. 3. ca. 13.
Antonius marchus. li. 3. ca. 3.
Anuli romanorum missi cartagiez. li. 3. c. 19.
Appetit. dnationis et gtept. laudis. li. 5. c. 19.
Appius claudius malignus. li. 2. c. 18.
Appollo. libro. 9. ca. xj.
Appollo. scemeus. libro. 6. ca. 1.
Appuleius gusus i asinu. li. 8. c. 19.
Aquarius. li. 9. ca. 25.
Arbogastus. libro. 5. c. 26.
Archimenides. libro. 1. ca. 6.
Archiflames qui fuerunt libro. 2. c. 15.
Archelaus magr socratis. lib. 8. ca. 2.
Argumentu augusti p locu adisioe li. 2. c. 15.
Arion citharista. libro. 1. ca. 19.
Aristomeus rerum asie. libro. 3. ca. xj.
Aristipp. et atistenes disci. socris. li. 8. ca. 3.
Ars tetrica. li. 4. ca. 35.
Aristotiles pnu. pipateticorum. li. 8. c. xij.
Aribon quis fuit. li. 18. c. 5.
Aruspices qr dicebatur. li. 2. c. 24.
Assaricus quis fuit. li. 5. c. 12.
Asilum. i. templuz. li. 1. c. 9. et 39.
Atahulfus quis fuit in plogo.
Athis puer decorus. li. 2. c. 9.
Athalus rex asie. li. 2. c. 21. li. 3. c. xj.
Athlas astrologus magnus. li. 18. c. 26.
Athamaurex. li. 18. c. 19.
Auguria mantim. li. 3. c. 21.
Augures qr dicunt. li. 3. c. 21.
Augustin. q tpre floruit. li. 9. ca. 6.
Auguriuz qd est li. 18. ca. 52.
Auspitiuz qd est. li. 9. ca. 29.
Bachanalia qd fuit. li. 6. c. 9.
Bachus qs fuit. li. 8. c. 5.
Bebius quis fuit. li. 3. c. 24.
Bella tria punica. li. 1. c. 15. li. 3. c. 18.
Belluz pmu ciuile. li. 2. ca. 22.
Bellona. i. dea bellorum. li. 2. ca. 24.
Bellofron. li. 18. ca. 13.
Bella socialia. li. 2. ca. 25.
Belluz macedonicu pmu. li. 3. ca. xj.
Belluz samniticuz. li. 3. c. 14. li. 5. c. 22.
Belluz sedm punicuz. qn icepit. li. 3. c. 19.
Belluz. cauese. libro. 3. c. 19.
Bella mlta romanorum. li. 3. c. 21.
Belluz 3m punicuz. li. 3. c. 21.
Belluz mitridaticuz. li. 3. ca. 22. li. 5. c. 22.
Bella socialia. libro. 3. c. 23.
Belluz ciuile. li. 3. ca. 26.
Bella quinqz ciuilia gessit octauian. li. 3. c. 30.
Boetius de fato. li. 5. ca. 1.
Bulbi qui sunt. li. 4. c. 1.
Busirides tirampnus. li. 4. c. 19.
Cacus vbi manebat li. 19. c. 12.
Camila regina volscorum. li. 3. c. 11.
Cancer et capcornus. li. x. c. 19.
Capitoliu. vnde hunt origiez. li. 3. c. 12.
Capiti censi. li. 3. ca. 14.

Captio syracusane ciuitatis li. 1. c. 5.
Captio 2a urbis agerfico rege uuandalorum li. 1. c. x.
Captio plurium ciuitatum per romanos li. 2. c. 18.
Captio 3a urbis per gallos li. 2. c. 22.
Captio capitolij ab exulibus li. 3. 14.
Capricornus li. 6. c. 14.
Cartaginenses afferi et penitus inde fuit li. 1. c. 15. et li. 3. c. 18.
Carmen sibille cumentis li. 1. c. 30.
Cassius consul li. 3. ca. 26.
Catelina quis fuit li. 1. c. 5. libro 3o. c. 30.
Catelina pessimus li. 2. ca. 23.
Cato uticensis li. 1. ca. 23.
Cato censorinus li. 1. ca. 23.
Cato stoycus li. 1. ca. 23.
Catulus quis fuit li. 11. ca. 24.
Castor et pollux li. 8. c. 5.
Causa mortis catonis uticensis li. c. 23.
Causa 2e destructionis troye li. 3. ca. 4.
Cause 3es tacitumitatis sacrorum deorum li. 4. c. 31.
Cecilius pretor li. 3. c. 14.
Cemenses qui fuerunt libro 3. ca. 13.
Cessar de morte catonis li. 1. c. 23.
Cesar augustus quot nomina habuit li. 3. c. 30.
Chillo philosophus quis fuit li. 4. ca. 18.
Cicero i. tullius li. 2. ca. 9.
Cibelles habet multa nomina li. 1. c. 30. li. 2. c. 4.
Cinocephalus quid est li. 2. ca. 14.
Cinna et marius li. 2. ca. 22.
Cirrus rex persarum li. 4. ca. 4.
Clamor anseris et liberatio capitolij li. 2. c. 22.
Clasica quid fuit li. 5. ca. 26.
Claudia quita li. x. ca. 26.
Cleon deophon et ipibolus li. 2. ca. 9.
Cleopatra quis fuit li. 3. c. 30.
Clementis pater libro 5. ca. 1.
Cochitus flumen infernalis li. 1. ca. 12.
Codrus rex li. 18. ca. 19.
Colonna unde dicitur li. x. ca. 1.
Cologuium scipionis et hanibal li. 3. c. 21.
Comicorum poetarum duo genera fuit li. 2. c. 8.
Comparatio latrocinij ad ipsum romanorum li. 4. c. 5.
Consilium scipionis nassice li. 1. c. 30.
Consilium catonis censorij li. 1. ca. 30.
Comedie quid fuit li. 2. ca. 8.
Consul primi duo fuerunt li. 2. c. 14.
Consulatus cinne li. 2. ca. 22.
Consilium romanorum de urbe dimittenda li. 30. c. 19.
Connexio mulierum in viros li. ca. 31.
Consuetudo romanorum in electione magistratus li. 5. c. 12.
Contemptus humane glorie li. 5. ca. 19.
Constantinus imperator li. 5. ca. 21. et 25.
Contradicentes iouem esse pecuniam li. 4. c. 12.
Contra deam platonis de libris sacris li. 8. c. xj.
Coniuratio cuiusdam malefici li. x. c. xj.
Contrarietas inter augustinum et iohannem de visu ∙gilij. libro x. et ca. 24.
Coribantes i. coroboantes li. 2. c. 4.
Corone triumphales li. 2. ca. 24.
Cornelius ruffinus li. 5. ca. 18.
Corpora aerea deorum secundum apuleium li. 3. c. 18.
Constantia saguntinorum li. 3. ca. 2.
Crates i. vasa li. 1. c. 4. et li. 4. c. 2.
Cresantius de hercule li. 2. c. xiiij.
Crimina iouis li. 4. ca. 25.
Crisipus et zeno li. 9. ca. 4.
Crustumeni qui fuerunt li. 3. ca. 13.
Crudelitas hominum camna li. 3. ca. 26.
Crudelitas sille li. 3. ca. 28.
Crudelitas maxentij li. 4. ca. 31.
Culpe due romanorum li. 1. c. 1.
Cursius quis fuit li. 4. ca. 2.
Cultus unde dicitur li. x. ca. 1.
De cupiditate dominandi et contemptibus laude li. 5. c. 19.

Dea castitas et eius observantie li. 2. ca. 25.
Dea florea li. 2. ca. 25.
Dares frigius li. 3. ca. 4.
Dea bellona libro 3. ca. 13.
Dea allecto libro 3. ca. 13.
Dea concordia li. 3. ca. 25.
Dea cloatina libro 4. cap. 8.
Dea vesta li. 4. cap. x.
Dea mirtea li. 4. cap. 16.
Dea fortuna cuius figure est li. 4. c. 18.
Dea muta li. 4. ca. 19.
Dea iuuentus libro quarto ca. 23.

Dea ptunda · li° 6 · ca° 5°
Dea mane libro · 1° ca° 2°
Dea rumina · libro · 1° ca° xj
Dea egeria · li° 1° ca° 35°
Dee tres et dea diſcordie · li° p° c° 3 · li° 8 · c° x°
Dee infernales tres · li° 3° ca° 13°
Dee populonia fulgera · dina · li° 6° c° x°
Dee abeona · 7 adeona · li° 1° c° x°
Decem viri qui fuerũt · li° 2° · ca° 16 ·
Decij duo pater et filius · li° 4° c° 2°
Decij patris orõ ad deos · li° 4° c° 3°
Decius filius · libro · 9° ca° 2°
Deductio Aug · libro 6° ca° 1°
Deifficatio romuli · li° 2° c° 15°
Delfinus et natura eius · li° 1° c° 19°
Demon in greco quid itē · li° 6° c° 3°
Deorũ quidaz ſelecti 7 qdã gñales · li° 1° c° 9°
Deorũ diuiſio ſedm̃ romãos · li° 3° c° 12°
Deorũ dup̃ diuiſio · li° quito · c° 1°
Destructio cartaginis · li° 3° c° xxj°
Deus quirinus · li° 2° c° 19° 7 · 15°
Deus uagitanus · li° 4° · ca° 8°
Deus ſacturnus · li° 4° ca° 8 ·
Deus aſculanus · li° 4° ca° 28°
Deus ſiluanus · li° 6° ca° 9°
Deus nodotus 7 dee patelena · 7 volutina
libro · 1° ca° xj°
Diana · i · luna · li° 9° ca° xj°
Diana theatra · li° 6° ca° 1° ·
Diana vrbana · li° 6 · ca° 1°
Dictatoris · poteſtas · li° 3° ca° 11° ·
Dictuz hanibal · li° 3° c° 20 ·
Dictuz p̃mũ oracij · li° 5° ca° 13° ·
Dictuz ſm̃ · oracij · li° 5° ca° 13° ·
Dictuz p̃mũ trimegeſti · li° 8 · c° 26° ·
Dictuz 2m̃ trimegiſti · li° 8° c° 26° ·
Dictum 3m̃ trimegeſti · li° 8 · ca° 26° ·
Dictum p̃m̃ porphirij · li° x° ca° 9° ·
Dictum 2m̃ pphiriuz · li° x° ca° 9° ·
Dictuz 3m̃ pphirij · li° x° c° 9° ·
Dictũ cuiuſdã ſocratis · de magia · li° x° c° 16 ·
Dido regina cartagis · li° 1° c° 2° · li° 8 · c° 19° ·
Differentia inter hic adit° 7 hec adituz
libro · p̃mo · ca° 4° ·
Drã int̃ ſuadē et pſuadē · li° 2° · ca° 19° ·
Differentia int̃ aerez et etherez · li° 9° c° x° ·
Drã int̃ teraz 7 tellurē · et thelimonē · li° 7° c° x° ·
Drã int̃ ꝯſules 7 dictatorẽs · li° 5° ca° 18 ·
Drã int̃ ſacelas 7 edes ſacras · li° 6 · c° 3° ·
Drã int̃ agellos bonos et malos · li° 9° c° 18 ·
Diffinitio fati · li° 5° c° 1° ·
Dij ſelecti · li° 6° ca° 1° ·
Dij certi qui erant · li° 6to ca° 3° ·
Dij manes · li° 6° ca° 1° ·
Dij indigentes qui fuiũt · li° 8° ca° 5° ·
Dij ſcenici · li° 8° ca° 13° ·
Diomedes 7 vliſes · li° 1° ca° 2° ·
Diomedes pirrata · li° 4° ca° 4° ·
Diocliciañ · li° 4° c° 29° · li° 18° ca° 52° ·
Diogenes phus · li° 8° c° 2° ·
Dionisius qui lib̃ pr̃ deus ẽ · li° 18° c° 12° ·
Diomedes et ſocij qui ſi fũt tanes · li° 18° c° 16 ·
Diſpoſitio legionũ ĩ vrbe · li° 2° c° 24° ·
Diſcordia int̃ aiacẽ et vlixez · li° 1° c° 2° ·
Diſcordia dup̃ phorũ · li° 9° ca° 4° ·
Diſcordia deorũ int̃ ſe · li° 9° ca° 1° ·
Diſſenſio int̃ pr̃es et plebez · li° 2° c° 18° ·
libro · tertio · ca° 29° ·
Diſpater qui fuit · li° 1° ca° 16° ·
Diſtinctio p̃ma int̃ deos · li° 9° c° 12° ·
Diſtinctio 2a int̃ deos · li° 9° ca° 12° ·
Diſtinctio 3a inter deos · li° 9° c° 12° ·
Dittis cretenſis · li° 1° c° 2° ·
Diuerſitas deorũ gentiuz · li° 2° c° 22° ·
Diuerſus cultus egyptiorũ · li° 2° c° 22° ·
Diuerſitas platonis et pphirij · li° 13 · c° 18° ·
Diuiſio totius opis in ꝓlogo ·
Dona veneris ericẽ · fil° ſuo · li° 5° ca° 12° ·
Domicianus · libro · 5° ca° 21° · li° 18 · c° 52° ·
Domus dedali · i · labirintum · li° 18° c° 13° ·
Due culpe romanorũ · li° 1° ca° 1° ·
Duo genera magice · li° x° ca° 9° ·
Due partes · ciuitatis dei · libro · 1° ca° 1° ·
Duratio regni Alexandrini · li° 4° c° 1° ·
Dites a dite deo infernali · li° 3° c° 18° ·
Echines athenieſes · li° 2° c° x° ·
Echuba vxor p̃mi · li° 1° c° 2° ·

Edilles et offitia eorum · li. 2. c. 21.
Edituus quis fuit · li. 6. c. 11.
Educatio romuli et remi · li. 18. c. 22.
Eleuſina ſacra veneris · li. 11. c. 20.
Emulus conſul · li. 1. ca. 15.
Eneas · li. 1. ca. 3.
Eneade qui ſunt · li. 3. c. 13.
Eneas ubi colitur pro deo · li. c. 5.
Eneas tractus ad infernum · li. 14. c. 3.
Eneforum quid ſit · li. 11. c. 5.
Eolus rex ventorum · li. 1. ca. 3.
Ephebus quis fuit · li. 6. ca. 11.
Epitaphium lucretie · li. 1. c. 19.
Epiſcopus hoſtienſis · vir doctus · li. 1. c. 30.
Epithafium plauti poete · li. 3. c. 21.
Epidaurus eſt civitas · li. 3. c. 12.
Epuleius et libri eius · li. 4. c. 2.
Epicurei negabant divinam providentiam · li. 8. c. 13.
Epitectus quis fuit · li. 9. c. 9.
Erarium quid erat · li. 3. ca. 19.
Error varronis de Jove · li. 4. ca. 9.
Error virgilij de Junone · li. x. c. 21.
Eſculapius deus medicine · li. 3. c. 12. 2. 11.
Etruria · i · tuſcia · li. 2. ca. 18.
Euerſio troie · li. 18. ca. 22.
Eunuchus fictus · li. 2. c. 11.
Europa filia agenoris · li. 4. c. 25.
Euſebius de nemone poeta · li. 2. c. 9.
Euſebius de gnē romuli et remi · li. 2. c. 15.
Eutropius de aſylo romuli · li. 1. c. 34.
Eutropius de tarquinio collatino · li. 2. c. 11.
Ennius poeta · li. 2. ca. 21.
Exemplum de priamo · li. 1. c. 2.
Exemplum de hecuba · li. 1. ca. 2.
Exemplum de dyomede · li. 1. c. 2.
Exemplum de Jona propheta · li. 1. c. 14.
Exemplum criſippi · de fatto · li. 5. c. x.
Exilium marci camilli · li. 2. c. 11.
Exilium ſcipionis affricani · li. 3. c. 21.
Exilium metelli · li. 3. ca. 26.
Expoſitio fabule de tribus deabus · li. 3. c. 25.
Expoſitio fabule de ſaturno · li. 4. c. x.
Expoſitio fabule de ſaturna · li. 6. c. 8.
Expulſio tarquinii collatini · li. 3. c. 11.
Expulſio regum et creatio conſulum · li. 2. c. 18.
Expulſio tarquinii propter lucretiam · li. 3. c. 15.
Extra quid erant · li. 2. c. 24.
Fabius dux romanorum · li. 1. c. 6.
Fabula de alexandro paride · li. 1. c. 3.
li. 3. 15. li. 18. c. x.
Fabula de origene enee · li. 1. c. 3.
Fabula de delphino · li. 1. c. 14.
Fabula virgilij de enea · li. 1. c. 19.
Fabula de athi · li. 2. c. 4.
Fabulla terrentij · li. 2. ca. 11.
Fabula de laumedonte · li. 3. c. 2.
Fabula de Enea · li. 3. c. 2.
Fabula de matre enee · li. 3. c. 3.
Fabula de phetonte · li. 4. c. 2.
Fabula de ſaturno et eius filijs · li. 4. c. x.
Fabula de vulcano · li. 4. c. x.
Fabula de ſaturno · li. 4. c. 21.
Fabula ovidij de venere · li. 6. c. 11.
Fabula de pugna deorum · li. 6. c. x.
Fabula de tricholemo · li. 18. c. xiij.
Fabula de minotauro · li. 18. c. 13.
Fabula de centauris · li. 18. c. xiij.
Fabula de cerbero · li. 18. c. 13.
Fabula de frixo · li. 18. c. 13.
Fabula de gorgone · li. 18. c. 13.
Fabula de belorofonte · li. 18. c. 13.
Fabula de amphione · li. 18. c. 13.
Fabula de dedalo · li. 18. c. 13.
Fabulla de edipo · li. 18. c. 13.
Fabula de antheo · li. 18. c. 13.
Fabritius legatus romanorum · li. 5. c. 18.
Factum mulierum preclarum · li. 4. c. 11.
Falſitas apuley · li. 9. c. 16.
Faſcinatio quid eſt · li. 11. c. 21.
Fata tria · ſecundum poetas · li. 5. c. 9.
Fatum quid eſt · li. 5. c. 1.
Fatum alio modo acceptum · li. 5. c. 18.
Faunus filius pici · li. 4. c. 23.
Fedus romanorum cum ſabinis · li. 3. c. 13.
Feſtum berecinthie · li. 2. c. 4.
Fictiones poetarum · li. 6. c. 5.

Figura paragoge · li. 8. c. 19.
Filij constantini · li. 5. c. 25.
Fimbria · li. 3. c. 11.
Fimbrij duo fuerunt · li. 3. c. 21.
Fictio poetica vnde exceperunt originem · li. 1. c. 26.
Flamines qui fuere · li. 2. c. 15.
Flamines tres principales · li. 2. c. 15.
Fletus appolinis · li. 3. c. xj.
Florus de matre pessinunta · li. 1. c. 30.
Florus de grauitate consilij catonis et sapientis · li. 1. c. 30.
Florus de tormento impij romani · li. 2. c. 18.
Fortune tres quas coluere romani · li. 9. c. 19.
Fortuna barbata · li. 6. c. 1.
Forus vnde dicitur · li. 18. c. 3.
Fraus bruti erga colatinum · li. 2. c. 11.
Frigia est pars asye · li. 1. c. 30.
Frontinus de filio torquati · li. c. 23.
Frontinus de sylla · li. 2. c. 29.
Fugalia quid sint · li. 2. c. 6.
Fugientes ad ecclesias apostolorum saluabantur in prologo
Fulminatio tulij hostilij · li. 3. c. 15.
Fuga marciantonij et cleopatre · li. 3. c. 30.
Gadis insula que fuit · li. 5. c. 13.
Gaius cesar · li. 3. c. 21. li. 5. c. 12.
Galli · i · sacerdotes · li. 2. c. 1.
Galienus imperator · li. 9. c. 29.
Gallogreci qui fuere · li. 3. c. 21.
Ganimedes filius trois regis · li. 2. c. 1.
Gelius et lentulus consules · li. 3. c. 26.
Gens germana vnde dicitur · li. 2. c. 13.
Genius romuli et remi · li. 2. c. 15.
Genealogia esculapij · li. 3. c. 12.
Genealogia enee · li. 3. c. 19.
Gens marcia que erat · li. 9. c. 29.
Ganimedes quis fuerit · li. 1. c. 26.
Gnaus tria animalium romanabilium · li. 9. c. 8.
Gnaus duo magistre artis · li. x. c. 9.
Gladiatores qui fuere · li. 3. c. 19. et 26.
Gneus carbo quis fuit · li. 2. c. 22.
Gothi qui fuere in prologo.
Gratianus imperator · li. 5. c. 25.
Gradus deorum tres · li. 2. c. 19.
Grachi duo fuerunt · li. 2. c. 21.
Grecia magna que dicitur · li. 8. c. 2.
Greci primo inuenerunt ludos et theatris · li. 1. c. 31.
Habitatio 3a romanorum · li. 3. c. 19.
Hambales due fuere · li. 3. c. 19.
Hanibal incepit bellum cum romanis · li. 3. c. 19.
Hasdrubal frater hambalis · li. c. 19.
Hector filius priami · li. 1. c. 3.
Hercules thebanus · li. 8. c. 5.
Hercules plures fuerunt · li. 8. c. 5.
Hermes quis fuit · li. 8. ca. 23.
Heroes qui sunt li. 2. c. 19. li. x. c. 21.
Heroes lares et genij · li. 1. c. 6. li. 9. c. xj.
Hystoria captionis vrbis a gothis in prologo
Hugo de troya seu ylio · li. 1. c. 3.
Iamblicus porphirius et apuleius platonici · li. 8. c. 12.
Ianus regnat in monte ianiculo · li. 3. c. 9. li. 9. c. 23.
Ianus bachus · li. 9. c. xj.
Ianus rex ytalie · li. 1. c. 9.
Ianus similacrum habet multas facies · li. 1. c. 8.
Ianus qui est bifrons · li. 1. c. 8.
Idolatria vnde dicitur · li. x. c. 1.
Idomeneus · li. p. c. 2.
Ignis perpetuus quis erat · li. 3. c. 18.
Ilium idem quod troya · li. 1. c. 3.
Indignatio sabinarum · li. 3. c. 13.
Inuasio vrbis per hambalem · li. 3. c. 20.
Inuectio augustini contra deos romanorum · li. 3. c. 20.
Inuentio corporis nume et librorum · li. 1. c. 39.
Inuentio talis philosophi de sole · li. 8. c. 2.
Imperium cartaginensium · li. 3. c. 19.
Iohannes heremita · li. 5. c. 26.
Iouinianus imperator · li. 9. c. xxix. li. 5. c. 25.
Io. fuit filia machi · li. 18. c. 3.
Irasille et mors eius · li. 2. c. 22.
Isis que fuit · li. 8. c. 21. li. x. c. xj.
Italia ab italo rege dicitur · li. 8. c. 2.
Iullius cessar · li. 3. c. 13.
Iullianus apostata · li. 9. c. 29. li. 18. c. 52.
Iuno que fuit li. 1. ca. 3.
Iuno princeps dearum · li. 1. ca. 9.
Iupiter rex crete · li. 2. c. 1. li. 3. c. 11.
Iupiter stator quare deus est · li. 3. ca. 13.

Iuramentum hanibal. li. 3. c. 19.
Iustinus de gente romuli et remi. li. 2. c. 15.
Iustinus de legibus ligurgi. li. 2. c. 16.
Iustinus et pompeius eodem tempore fuit. li. 4. c. 6.
Iustitia regit ad regnum. li. 4. c. 4.
Iuuenalis de dea castitate. li. 2. c. 25.

L

Abeo. li. 2. c. x. li. 8. c. 13.
Lactantius de Ioue. li. 2. c. 11.
Lactantius de falsa excusatione deorum
Lactantius de dijs. li. 2. c. 14.
Lactantius de neptuno et plutone et ioue. li. 2. c. 15.
Lactantius de romulo. li. 2. c. 15.
Lauratores i. histriones. li. 2. c. 4.
Latronum natura. li. 9. c. xj.
Latona mater appolinis. li. 3. c. 11.
Latria quid est. li. x. c. 1.
Laumedon pater priami. li. 3. c. 2.
Lauinia filia regis latini. li. 3. c. x.
Lectisternia quinantum. li. 3. c. 11.
Lectisternia facta dijs. li. 3. c. 11. li. 6. c. 11.
Legati missi athenas. li. 3. c. 11.
Lemures quare dicuntur. li. 9. c. xj.
Lepidus. li. 3. ca. 30.
Lex uoconia. li. 3. c. 21.
Licinius imperator. li. 5. c. 25.
Libri sibille. li. 3. c. 12.
Liggus conditor legum. li. 2. c. 16. li. x. c. 13.
Locustarum multitudo. li. 3. c. 31.
Locutio derrisoria de iano. li. 11. c. 8.
Locus demonum secundum porphirium. li. x. c. xj.
Loquella bouis. li. 3. c. 31.
Loquella simulacri fortune. li. 4. c. 19.
Lucanus quo tempore fuit. li. 1. c. 23.
Lucanus de semidijs. li. 2. c. 14.
Lucanus de dijs. li. 2. c. 14.
Lucanus de mario. li. 3. c. 21.
Lucanus de romanis. li. 3. c. 31.
Lucretia occidit seipsam. li. 1. c. 19. et 23. et li. 3. c. 15.
Lucretius spurius. li. 3. c. 16.
Lucius saturninus et gaius fuluius. li. 3. c. 26.
Lucius anthonius. li. 3. c. 30.
Lucina dea. li. 4. c. xj. et 21.
Luculli duo fuerunt. li. 4. c. 23.
Lucius valerius. li. 5. c. 18.
Ludi scenici instituti. li. 1. c. 31. li. 3. c. 18.
Ludi theatrales et scenici idem est. li. 1. c. 31.
Ludi circenses i. consualia. li. 1. c. 32. li. 2. c. 11.
Ludi instituti dijs infernalibus. li. 3. c. 18.
Ludibria sacrilegiorum i. turpissimi ludi. li. 2. c. 4.
Lues magna in affrica. li. 3. c. 31.
Luperci i. sacerdotes. li. 18. c. 12.
Lusus deliciarum. li. 3. ca. 21.

M

Acrobius de virgilio. li. 1. c. 3.
Macrobius. li. 1. c. 22.
Macrobius de ioue. li. 4. c. 9.
Malitia tulie. li. 3. ca. 15.
Malitia mulierum rome. li. 3. c. 15.
Manes qui fuerunt. li. 2. ca. 14.
Mantinus consul. li. 3. c. 21.
Marcellinus. li. 1. ca. 5.
Marcus marcellus. li. c. 5.
Marchus attilius. li. 1. c. 15. et 24. et li. 3. ca. 18. et li. 5. c. 18.
Marchus consul. li. 1. c. 15.
Marij tres fuerunt. li. 2. c. 22.
Marius et silla. li. 2. c. 22. li. 3. c. 11. et 28.
Marchus marius. li. 2. c. 22.
Marius iunior. li. 2. c. 22.
Marius senior. li. 2. c. 23.
Marica dea. li. 2. c. 23.
Marchus drusius. li. 2. c. 26.
Marchus corriolanus. li. 4. c. 19.
Marchus antonius. li. 4. c. 19. li. 18. c. 52.
Marchus pulmilus. li. 5. c. 18.
Marchus varro. li. 6. c. 2.
Mater pessimontia habet multa nomina li. 1. c. 30. li. 2. c. 4.
Malius torquatus. li. 5. c. 18.
Malius consul. li. 1. c. 15.
Maximus imperator. li. 18. c. 52.
Maxentius imperator. li. 5. c. 25.
Mechium duplex. li. 9. c. 15.
Mecius princeps albanorum. li. 3. c. 14.
Mensa aurea inuenta a piscatoribus. li. 18. c. 29.
Merula quis fuit. li. 3. c. 24.
Mercurius i. hermes. li. 2. c. 14.

Mercurius. li. 4. c. xj.
Mercurius eloquentie deus li. 4. c. 21.
Meretrix quam romani deam fecerunt. li. 6. c. 7.
Metellus consul. li. 1. ca. 15.
Metellus et prosperitas eius. li. 2. c. 22.
Metellus et domitius. li. 3. c. 30.
Miles pompeyanus. li. 2. c. 25.
Mimi et hystriones. li. 4. c. 22.
Molles que erant. li. 7. c. 26.
Mors aiacis. li. 1. c. 2.
Mors archimenidis. li. p. c. 6.
Mors reguli. li. p. c. 15.
Mors remi. li. 2. c. 19.
Mors marii senioris. li. 2. c. 22.
Mors sille. li. 2. c. 22.
Mors hostij. li. 3. c. 13.
Mors pompey. li. 3. c. 13.
Mors titi tacij. li. 3. c. 13.
Mors filiorum bruti. li. 3. c. 16.
Mors bruti. li. 3. c. 16.
Mors valleris consulis. li. 3. c. 17.
Mors herdonij. li. 3. c. 17.
Mors camilly. li. 3. c. 17.
Mors pirri. li. 3. c. 17.
Mors emily paulli. li. 3. c. 19.
Mors agrij. li. 3. c. 26.
Mors saturnini gaij. li. 3. c. 26.
Mors spartaci. li. 3. c. 26.
Mors claudij apij. li. 3. c. 26.
Mors duorum crassorum. li. 3. c. 27.
Mors quinti sceuole et sociorum. li. 3. c. 28.
Mors carbonis. li. 3. c. 28.
Mors senatorum. li. 3. c. 29.
Mors cassij bruti. li. 3. c. 30.
Mors pompey. li. 3. c. 30.
Mors antonij. li. 3. c. 30.
Mors tullij. li. 3. c. 30.
Mors julij cesaris. li. 3. c. 30.
Mors Julliani. li. 4. c. 29.
Mors Eugenij. li. 5. c. 26.
Mors socratis. li. 8. c. 3.
Mons ethna. li. 3. c. 31. li. 21. c. 4.
Monstruosi partus. li. 4. c. 16.
Multitudo deorum minutorum. li. 2. c. 22.
Mutius sceuola. li. 4. c. 30.
Mutatio sociorum vlixis. li. 18. c. 17.

Natiuitas habrae. li. 4. c. 6.
Nationes que non fuerunt subiecte romanis. li. 5. c. 25.
Nectanabus quis fuit. li. 5. c. 5.
Necessitas triplex. li. 5. c. x.
Neothomus. i. pirrus. li. 1. c. 2.
Neptunus et pluto. li. 2. c. 15.
Nero et eius malignitas. li. 5. c. 19. li. 18. c. 52.
Nigromantici qui sunt. li. 9. c. xj.
Ninus rex. li. 4. c. 6.
Nigidius et varro. li. 5. c. 13.
Nimphe multe. li. 3. c. 12.
Nomen primi ipsius fuit nomen regimis. li. 3. c. x.
Nomina regum romanorum. li. 3. c. 15.
Nomina Jouis. li. 7. c. xj.
Nomen demonis quem in mali angelis. li. 9. c. 19.
Notabile primum de planetis. li. 7. c. 15.
Notabile 2m de planetis. li. 7. c. 15.
Notabille 3m de planetis. li. 7. c. 15.
Notabille pm lib. x. c. 27.
Notabille 2m lib. x. c. 27.
Notabille 3m lib. x. c. 27.
Nulli licet occidere seipsum. li. 1. c. 22. et 27.
Numa pompilius. li. 2. c. 16. li. 3. c. 9. li. 4. c. 23.
Numa rex romanorum. li. 3. c. 9.
Numantini qui fuerunt. li. 3. c. 21.
Numerus librorum titi liuij. li. 2. c. 29.
Numerus regum orientalium. li. 5. c. 12.
Numerus deorum selectorum. li. 7. c. 29.
Numenius philosophus. li. 4. c. 31.
Numina que presidet terre. li. 7. c. 23. et 29.
Nuens centum panni. li. 1. c. 2.
Nutrix Jouis. li. 6. c. 7.

Obsceletus quid est. li. 2. c. 21.
Occidere seipsum non licet. li. 1. c. 22. et 27.
Octauianus augustus de virgine. li. 1. c. 3.
Octauianus consul. li. 3. c. 27.
Octauianus qui dictus est augustus. li. 3. c. 21. et 30. li. 5. c. 21.
Officia deorum selectorum. li. 7. c. 2.
Omerus de enea. li. 3. c. 2.
Oppinio de insepultis. li. 3. c. 12.

Oppinio fla de catone · li° 1° c° 23°
Oppiniones de morte romuli · li° 3° c° 15°
Oppiniones de ioue · li° 4° c° xj°
Oppinio alia de ioue · li° 4° c° xj
Oppinio crisippi · li° 5° c° x°
Oppiniones de mercurio / et marte li° A° c° 14°
Oppiniones de ultimo fine hois · li° 8 · c° 8 · li° 14° · c° 2°
Oppinio duplex de platone · li° 8 · c° xj
oppinio plonicorum de maloz · li° x° c° 9°
Oppiniones de sapiente · li° 18 · c° 41°
Oppis · i · mater deorum · lib° x° c° xj°
Oracius de virgilio · li° j° c° 3°
Oracius et occisio sororis · li° 3° c° 14°
Oracio decij ad deos · li° 4° c° 20
Oracius de strage romanorum · li° 3° c° 1A°
Oraciu appolinis · li° 3° c° 1A°
Oraculum de gundatione xpi · li° 19° c° 14°
Orosius de morte filij torqti · li° j° c° 23°
Orosius de 3° bello punico / li° 1° c° 30
Orosius de pestilencia urbis · li° 1 c° 31°
Orosius de morte remi / li° 2° c° 14°
Orosius et iustinus de sardanapalo · li° 2° c° 2°
Orosius de captione urbis · li° 2° c° 22°
Osores qui sunt · li° 9° c° 3°
Ouidius de virgilio · li° j° c° 3°
Ouidius de nauigatione enee · li° 1° c° 3°
Ouidius de arione · li° 1° c° 14°
Ouidius de lucretia · li° 1° c° 19°
Ouidius de athi · li° 2° c° 4°
Ouidius de minerua · li° 2° c° 4°
Ouidius de morte remi · li° 2° c° 14°
Ouidius de gne romuli et remi · li° 2° c° 15°
Ouidius de romulo · li° 2° c° 15°
Ouidius de dea uesta · li° 2° c° 15°
Ouidius de februario · li° A° c° A°
Ouidius de iano li° A° c° 8
Ouidius de quadam maga · li° x° c° 16°
Ouidius de reuolutione spus nri · li° x° c° 3°
Ouidius de pittagora · li° x° c° 30
Ouidius de apoline · li° 8 · c° 13°
Ouidius de legibus atheniensium · li° 2° c° 16°
Osiris et osides · libro 6° c° x°

Paladium · i · minua · li° 1° c° 2° li° 3° c° 18
Pallas · i · minerua · li° 2° c° 4°
Pallas filius euandri · li° 3° c° xj°
Pantius filius otrey · li° j° c° 3°
Panteon · li° 2° c° 4°
Pandens luptorum · li° 18 · c° 1A°
Passiones quatuor · li° 14° c° 3°
Passiones quatuor nocent · li° 14° c° 8
Paulinus epus nolensis · li° p° c° x°
Peleus rex peloponensium · li° 3° c° A°
Pennates qui sint · li° 1° c° 3°
Pennestra ciuitas · li° 3° c° 28
Peni affri cartaginenses idem · li° 1° c° 15°
Penitentia theodosij · li° 5° c° 26°
Persius poeta · li° 2° c° 6°
Persuasio incarnationis · li° x° c° 29°
Perseus filius iouis · li° 18 · c° 13°
Pestis famis / et mors · li° 3° c° 1A°
Pestis magna aque et ignis · li° 3° c° 18
Pretexta · i · puerille pallium · li° 4° c° xj°
Phenix et dirus ulixes · li° 1° c° 4°
Philippus rex macedonie · li° 3° c° x°
Phorum sunt duo gna · phantum gce · li° 8 c° 2 · li° 14 · c° 8
Pichus et fano · li° 1 ca° 4°
Picus filius saturni · li° 4° c° 23°
Pitagoras sammius pius phus italic · li° 8 · c° 2°
Pitagoras pseipsum nocauit phum · li° 8 · c° 1°
Pitagoras bis · ut ipsemet dicit ho fuit · li° x° c° 3°
Pietas fillij cessaris · li° 3° c° 30
Pirrus · i · neothomeus · li° 1° c° 2°
Pirrus rex epirrotarum · li° 3° c° 1A° li° 5 · c° 18
Pirri duo fuerunt · li° 5° c° 18
Pirrus filius achilis · li° 8 · c° 26°
Platonici posuere unum deum · li° 8 · c° j°
Plato quo tpre natus est / et de pcessu
vite sue · li° 8 · c° 3°
Plato et platonici · li° 8 · c° 9°
Platus et minus · li° 2° c° 9°
Plotinus phus · li° 8 · c° 12° · li° 9° c° x°
Pluto / et neptunus · li° 2° c° 15°
Plumne mirabilles · li° 3° c° 31°
Poetarum offitium · li° 2° c° A° li° 6° c° 8
Poete satirici · li° 2° c° 8 ·/·

Poete tragici . li° 2° c° 8.
Poete tres theologici . li° 18 . c° 19°.
Polio germane . li° x° ca° 2a°.
Pompeyus magnus . li° 3° c° 13°.
Porsenna rex . li° 4° c° 2°.
Potestas demonu . li° 3° c° x°.
Potestas consulu . li° 3° c° 16°.
Potentia vnius demonis legat ab a° li° x . c° 9°.
Pfectus annone . li° 3° c° 1a°.
Priapp' q fuit . li° 2° c° 19° . li° 4° c° xj° . li° 6 . c° 9°.
Priscus tarquinius . li° 3° c° 15°.
Principia deorz . sm . varrone . li° a° c° 28.
Principia duo sm plonicos . li° x° c° 23°.
Pditio ciuee sm dare z ditte . li° j° c° 3°.
Pdictio filiorz anchi . li° 3° c° 15°.
Pdigia . li° 3° c° 31°.
Phibitio reguli ne fiet pax . li° 1° c° 15°.
Plectarij q fuere . li° 3° c° 1a°.
Pimiba quid est . li° 3° c° 13°.
Proscriptio senat' p octauianu . li° 3° c° 3°.
Pstitutio filiarz . li° 4° c° x°
Pspina siue hecates . li° 19° c° 29°.
Ptheus quis fuit . li° x° c° x°.
Puicia q dicit . li° 2° c° 19°.
Prouidentia . li° 5° ca° j°.
Pugna sille g archelauz . li° 2° c° 29°.
Pugna fgeminorz . li° 3° c° 19°.
Pugna secuda pirri cu roais . li° 3° c° 1a°.
Pugna deorz gtra gigantes . li° 4° c° 30.

Q Vare boni et mali i pnti no gmunit pumit . lib° 1° c° 8.
Questio pphirij . li° x° c° xj°.
Quintius cincinatus . li° 5° c° 18.

R Adagasius quis fuit i plogo.
Rapt' palladis . li° 1° c° 2°.
Rapt' sabinarz . li° 2° c° 1a°.
Raptus pspine . li° a° c° 20.
Ratio aug' pulc . li° 4° c° a°.
Ratio aug' . de fatto . li° 5° c° a°.
Ratio aug' . li° a° c° 3°.
Ratio aug' . li° a° c° 8.
Ratio aug' . li° a° c° 8.
Ratio aug' . de cogtione deorz . li° 8 . c° 21°.

Rea . i . silvia mater romuli z remi . li° 3° c° 4° . li° 18 . c° 22°.
Reditus deorz lauinu . li° x° c° 16°.
Regnu lauinense . li° 3° c° xj°.
Regnu albanense . li° 3° c° xj°.
Regnu latinorz . li° 3° c° xj°.
Regna orientalia . li° 5° c° 12°.
Reges latini . li° 18 . c° 19°.
Reges latini post eneaz . li° 18 . c° 21.
Reges romanorz . li° 18 . c° 26°.
Religiosi qui sunt . li° 4° c° 30.
Religio vide dr . li° 4° c° 9°.
Remuneratio bonorz . li° 5° c° 15°.
Responsio aristipi . li° 8 . c° 3°.
Responsio teodori regis . li° 1° c° 12°.
Responsio haibal' romais . li° 3° c° 20.
Responsio jouis veneri . li° 5° c° 12°.
Ritus virginuz vestaliu . li° 3° c° 9°.
Romulus et remus . li° 2° c° 19°.
Rostra quid fuit . lib° 3° c° 1a°.
Rosa e flos veneris . li° 3° c° 31°.
Rumina dea . li° a° c° xj°.

S Abini qui fuere . li° 3° c° 13°.
Sacella quid e . li° 1° c° 3°.
Sacerdotes berethinchie . li° 2 . c° 9°.
Sacra junonis . li° 6° c° a°.
Sacra cereris . li° 6° c° a°.
Sacra veneris . li° 6° c° a°.
Sacra matris deorz . lib° 6° c° a°.
Sacrificiuz deo gratuz . li° x° c° 6°.
Saguntuz ciuitas . li° 3° c° 20.
Salustius . li° 1° c° 5.
Salustius de diuisioe patru z pleb . li° 2° c° 18.
Salusti' de i(n)fectioe gracchorz . li° 2° c° 20.
Salusti' de catellina . li° 2° c° 23°.
Salusti' z virgilius q tpe claruer . li° 5° c° 12°.
Salamandra . li° 21 . c° 4°.
Sannites q fuere . li° 3° c° 1a.
Sanguis menstruus dup acup . li° a° c° 2°.
Sardanapalus rex assyriorz . li° 2° c° 20 . li° 5° c° 12°.
Satirici poete . li° 2° ca° 8.
Saturnus qui deuoat filios ppos . li° a° c° 9°.
Saturnus rex crete . li° a° c° 19°.

Saturnus in italia docuit agricultura. li. 1. c. 19.
Scena quid est. li. 1. c. 31. li. 2. c. 9.
Scaura qui fuere. li. 2. c. 14.
Scevola qui fuit. li. 3. c. 28. li. 9. c. 21.
Scipio nasica. li. 1. c. 30.
Scipiones multi. li. 3. c. 21.
Scipio affricanus. li. 3. c. 21. li. x. c. 21.
Scriptura in sepulcro scipionis. li. 3. c. 21.
Semidei qui sint. li. 2. c. 19.
Semiramis qui fuit li. 18. c. 2.
Seneca de insepultis. li. 1. c. 12.
Seneca de hercule. li. 2. c. 19.
Septem sapientes. li. 8. c. 2.
Serpens qui venit romam. li. 3. c. 12.
Servius tullius. li. 3. c. 15.
Sertorius. li. 3. c. 30.
Severus imperator. li. 18. c. 52.
Sibille decem fuerunt. li. 3. c. 12.
Sibilla cumea. li. 3. c. 12.
Sicilia insula. li. xiij. c. 9.
Sifon et sibillus. li. 2. c. 25.
Silla et marius. li. 2. c. 22. li. 3. c. 21. et 28.
Simulacra terre. li. 1. c. 29.
Simulacra que faciebat deus ad formam corporis humani. li. 1. c. 9.
Simon quis fuit. li. 1. c. 2.
Siphon. i. tuba. li. 2. c. 9.
Solon conditor legum. li. 2. c. 16.
Solinus de morte atacis. li. 1. c. 2.
Solinus de mari tirreno. li. 1. c. 3.
Socrates primus inventor philosophie moral. li. 8. c. 3.
Stilio quis fuit in prologo
Suffragium quid est. li. 3. c. 2.
Sulpicia que fuit. li. 9. c. x.
Sulmo civitas. li. 3. c. 28.
Summanus deus infernalis. li. 9. c. 23.
Sumptuositas capitolij. li. 3. c. 12.
Superstitio quid est. li. 9. c. 30.
Superstitiosi qui sint. li. 9. c. 30.
Suppetie quid erant li. 8. c. 22.

Tabulla proscriptionis. li. 3. c. 28.
Tarquinius collatinus expulsus est. libro. 2. capitulo. 11.
Tarquinius superbus expulsus est. li. 2. c. 8.
Tarquinii duo fuere li. 3. c. 12.
Tarentini qui fuere. li. 3. c. 11.
Tempus bellorum punicorum. li. 1. c. 15.
Tempus divisionis patrum et pleb. li. 2. c. 18.
Tempus virginis vestal. li. 3. c. 5.
Tempus regum romanorum. li. 3. c. 15.
Tempus nativitatis christi. li. 3. c. 30.
Templum iani. li. 3. c. 9.
Tempora quorum finxerunt poete. li. 1. c. 19.
Tempus quo fluxit. iterum. secundum et plene. li. 8. c. vj.
Tempus quo fuit mercurius. li. 18. c. 8.
Tempus quo fuit hercules. li. 18. c. 8.
Tempus quo fuit minerva. li. 18. c. 8.
Tempus quo regnavit saul. li. 18. c. 20
Theatra. i. loca ordinata ad ludos. li. 1. c. 31.
Theatrum et amphiteatrum. li. 3. c. 14.
Thelete quod erat. li. 9. c. 31. li. x. c. 9.
Theobrotus. li. 1. c. 22.
Theodosius imperator. li. 5. c. 25. et 26.
Theologia triplex. li. 5. c. 1.
Theorica artis magice. li. 1. c. 19.
Thessalia et emath. li. 3. c. 13.
Tholomeus filius lagi. li. 15. c. 13.
Tholomei duo. li. 18. c. 42.
Thiberis a quo thiberis nomen accepit. li. 4. c. 23.
Thigrinus. li. 1. c. xj.
Tirenum mare. i. equor. li. 1. c. 3.
Tirij coloni qui fuerunt. li. 8. c. 23.
Titus livius de lacrimis marceli. li. 1. c. 6.
Titus livius de fabio. li. 1. c. 6.
Titus livius de lucretia. li. 1. c. 19.
Titus livius de torquato. li. 1. c. 23.
Titus livius de attilio regulo. li. 1. c. 29.
Titus livius de scipione nasica. li. 1. c. 3.
Titus livius de 2. bello punico. li. 1. c. 30.
Titus livius de pestilentia urbis. li. 1. c. 31.
Titus livius de ludis scenicis. li. 1. c. 32.
Titus livius de camillo. li. 2. c. 13.
Titus livius de morte remi. li. 2. c. 19.
Titus livius de flaminibus. li. 2. c. 15.
Titus livius de numa popilio. li. 2. c. 16.
Titus livius de raptu sabinarum. li. 2. c. 11.

Titus liuius de morte lucrecie . li. 2. c. 1a. li. 1. c. 17.
Titus liuius de targnio collatino . li. 2. c. 1a.
Titus liuius de exilio marci camili . li. 2. c. 1a.
Titus liuius de diuisione patrum et plebis . li. 2. c. 18.
Titus liuius quis fuit . li. 2. c. 29.
Titus liuius de igne . veste . li. 2. c. 25.
Titus liuius de numa . li. 3. c. x.
Titus liuius de longa alba . li. 3. c. xj.
Titus socius romuli et regno . li. 3. c. 13.
Titus tacius . li. 4. c. 23. et li. 3. c. 13.
Toga quid erat . li. 3. c. 13.
Torquatus occidit filium proprium . li. 1. c. 23. li. 5. c. 18.
Tragedie quid sint . li. 2. c. 8.
Tragici poete . li. 2. c. 8.
Translatio regni medorum . li. 4. c. 1a.
Traianus . li. 4. c. 29. li. 18. c. 52.
Trunegestius . li. 8. c. 23. li. x. c. 23.
Trogus pompeius . li. 4. c. 6.
Troiam dux dardanides . li. 1. c. 2.
Troia . i. illium libro . 3. c. 17.
Troia atrois dicta est . li. vij. ca. xj.
Tullius de regulo . li. 1. c. 15.
Tullius de teobrotho . li. 1. c. 22.
Tullius de pericle . li. 2. c. 9.
Tullius de achime . li. 2. c. x.
Tullius hostilius rex romanorum . li. 3. c. 9. li. 4. c. 23.
Turba quid est libro . 3. c. 1a.
V Adimonia que sit li. 6. c. x.
Valerius de lacrimis marcelli
Valerius de regulo . li. 1. c. 15. li. 1. c. 6.
Valerius de morte catonis . li. 5. c. 23.
Valerius de morte filii torquati . li. 5. c. 23.
Valerius de atilio regulo . li. 5. c. 29.
Valerius de ludis circensibus . li. 1. c. 32.
Valerius de matre deorum . li. 2. c. 4.
Valerius de pricle . li. 2. c. 9.
Valerius de achime . li. 2. c. x.
Valerius de templis febris . li. 2. c. 19.
Valerius de legibus solonis . li. 2. c. 16.
Valerius de legibus ligurgi . li. 2. c. 16.
Valerius de continentia romanorum . li. 2. c. 1a.
Valerius de graccho . li. 2. c. 21.
Valerius de morte sille . li. 2. c. 22.
Valerius de silla . li. 2. ca. 22. /.
Valerius de mario semori . li. 2. c. 23.
Valerius de felicitate metelli . li. 3. c. 21.
Valerius de signo anguis . li. 2. c. 29.
Valerius rusticus . li. 3. c. 18.
Valerius quis fuit . li. 5. c. 26. li. 18. c. 22.
Valentinianus imperator . li. 5. c. 25. li. 18. c. 52.
Valerianus et galienus . li. 18. c. 52.
Varro magne auctoritatis . li. 3. c. 4.
Veneres due . li. 4. ca. x.
Venus verticordia . li. 4. c. x.
Venus cucina . li. 4. c. x.
Versus virgilii . li. 5. c. 5.
Versus virgilii . li. 5. c. 5.
Versus virgilii . li. 5. c. 4.
Versus persii poete pulcri . li. 2. c. 6.
Versus ouidii . li. 2. c. 25.
Versus virgilii de palante . li. 3. c. x5.
Versus luchani . li. 3. c. 2a.
Versus virgilii de romanis . li. 5. c. 12.
Versus oracii . li. 5. c. 13.
Versus virgilii . li. 5. c. 19.
Versus claudiani . li. 5. c. 26.
Versus ouidii . li. 5. c. 26.
Versus ouidii . li. 6. c. 5.
Versus ouidii de diis . li. a. c. 6.
Versus virgilii de didone . li. 8. c. 19.
Versus virgilii de christo secundum augustinum . li. x. c. 2a.
Versus virgilii . li. 18. c. 15.
Versus de stella . li. 21. c. 8.
Verbum vehementis transitionis . li. 8. c. 19.
Versus de cultura . li. x. c. 5.
Vespesianus pater . li. 5. c. 21.
Vespesianus filius . li. 5. c. 21.
Vitta quid est . li. 5. c. 2.
Virgilius de ludis circensibus . li. 5. c. 23.
Virgilius de vitulis . li. a. c. 21.
Virgilius de quadam maga . li. x. c. 16.
Virginis vestalis prodigium . li. x. c. 16.
Vrna quid est . li. 1. c. 12.
Vrbis diuisio . li. 2. c. 13.
Vulnus in pectore pallantis . li. 3. c. xj.
Vultures . li. 2. c. 19.
X Antipus rex lacedemoniorum . li. 1. c. 15.
Xenocrates grauissimus philosophorum . li. 8. c. 12. /

Notabil' ystoria de captione urb. per gothos in prologo.
Nobil' hystoria de marco marcelo. et captione syracusane ciuitatis. li. 1. c. 6.
No. historia de arrione et delphino. li. 1. c. 19.
Notabil'. hystoria de marco atilio reglo. li. 1. c. 15
No. hystoria de lucretia. li. 1. c. 19.
No. hy. de domo catonum. li. 1. c. 23.
No. hy. de morte filij torqti. li. 1. c. 23. circa mediuz
No. hy. de matre pessim monita. li. 1. c. 3.
No. hy. de Ione. li. 2. c. 11. circa mediu
No. hy. de romulo et remo. li. 2. c. 19. circa mediu.
No. hy. de cinocephalo. li. 2. c. 19. ult me
No. hy. de que romuli et remi. li. 2. c. 15. in fine et li. 3. c. 9. i fine. li. 18. c. 22.
No. hy. de raptu sabinarum. li. 2. c. 11.
No. hy. de marco camillo. li. 2. c. 11. ultra mediuz
No. hy. de dissensione pleb. et patrum. li. 2. c. 18.
No. hy. de sardanapalo. li. 2. c. 20.
No. hy. de graccis. li. 2. c. 21. i pn.
No. hy. de marijs, et silla. li. 2. c. 22. i pn.
No. hy. de captione urb p gallos. li. 2. c. 22. i fine. et li. 3. c. 29. in principio.
No. hy. de metelo. li. 2. c. 23. circa me
No. hy. de catelina. li. 2. c. 23. ultra mediu. li. 3. c. 30. infra mediuz
No. hy. de silla contra archelaum. li. 2. ca. 29. circa mediuz
No. hy. de bellis socialibz. li. 2. c. 25.
No. hy. de distructione troye. li. 3. c. 11. circa mediuz
No. hy. de pallante filio euandri. li. 3. ca. xj. circa mediuz
No. hy. de aduentu esculapij roma. li. 3. c. 12. circa mediuz
No. hy. de sibilla cumea. li. 3. c. xj. ultra mediuz.
No. hy. de bello inter romanos et sabios li. 3. c. 13. circa mediuz.

No. hy. de bello inter pompeium et iullium cessare. li. 3. c. 13. ultra mediuz.
No. hy. de pugna tergeminorum. li. 3. c. 19. circa mediuz.
No. hy. de prisco tarquino. li. 3. c. 15. ult me.
No. hy. de simone tullio. li. 3. c. 15. ult me
No. hy. de morte filiorum bruti. li. 3. c. 16. circa mediuz
No. hy. de captione capitolij p exules li. 3. c. 11. post principium.
No. hy. de lectisternijs tam deorum quam hominz. li. 3. c. 11. post principium
No. hy. de malitia mulierum rome. li. 3. c. 11. iuxta mediu.
No. hy. de samnitibz cum romanis. li. 3. c. 11. circa mediu. et li. 9. c. 22. i fine
No. hy. de plectarijs. li. 3. c. 11. ult me.
No. hy. de pugnis pirri cum romanis. li. 3. c. 11. circa finem.
No. hy. de Ludis institutis dijs infernalibz. li. 3. ca. 18. circa mediuz.
No. hy. de pestilentia i roma. li. 3. c. 18. circa fine
No. hy. de multis victorijs inter hanibale et romanos. li. 3. c. 19. i. mediu p totu.
No. hy. de destructione saguti p hanibale. li. 3. c. 20. circa principiuz.
No. hy. de inuasione urb p hanibale li. 3. c. 20. ultra mediu.
No. hy. de scipione et hanibale. li. 3. ca. 21. post principiuz
No. hy. de exilio scipionis. li. 3. c. 21. post principiu.
No. hy. de gallo grecis. li. 3. c. 21. ante mediuz
No. hy. de multis bellis romanorum li. 3. c. 21. circa mediuz
No. hy. de bello punico. li. 3. c. 21 circa mediuz.
No. hy. de bello mitridatico. li. 3. c. 22.
No. hy. de alexandro paride. li. 1. c. 3. li. 3. c. 29. li. 18. c. x.
No. hy. de bello gladiatorum.
No. hy. de bellis ciuilibz cesaris aug. li. 3. c. 3. circa me.

No. hy. de peste locustarum. li. 3. c. 31. in fine

No. hy. de translatione reg. medorum ad persas li. 4. c. 1. circa medium.

No. hy. de porsena rege. li. 4. c. 20. in me.

No. hy. de duobus decijs. li. 4. c. 20. ult. me.

No. hy. de Julliano apostata. libro 4. ca. 29. ultra medium

No. hy. de Quintio cincinato. li. 5. ca. 18. circa medium

No. hy. de nerone. li. 5. c. 19. circa me.

No. hy. de vespexianis patre et filio. lib. 5. ca. 21. ultra medium.

No. hy. de domiciano. li. 5. c. 21. circa fine

No. hy. de graciano. li. 5. c. 25. circa me.

No. hy. de theodosio. li. 5. c. 26. usque ad me.

No. hy. de valente. li. 5. c. 26. circa fine.

No. hy. de hijs que fiebant in bachanalibus li. 6. c. 9. Jnfra medium.

No. hy. de raptu proserpine. li. 1. c. 30. circa me.

No. hy. de semiramide. li. 18. c. 2. in principio.

No. hy. de aribone. li. 18. c. 5.

Notabilles hystorie multe. li. 18. c. 13. per totum.

No. hy. de orpheo. li. 18. c. 14. in principio.

No. hy. de rege athemate. li. 18. c. 19. in fine.

No. hy. de diomede. li. 18. c. 16.

No. hy. de socijs Ulixis. li. 18. c. 18.

No. hy. de codro rege. li. 18. c. 19.

No. hy. de educatione romuli, et remi. li. 18. ca. 22. circa principium

No. hy. de ordine imperatorum romanorum libro. 18. ca. 52. per totum.

No. hy. de Cacho. li. 19. c. 12.

Explicuit. hystorie notabiles hi. li.

DEO. GRATIAS. AMEN.

E. 11.

Jste liber expositionis super lib. aug. de ci. de. est ad usum fratris Saluatoris orlan de lanciolina ordinis minorum quem emit Floren. optimo precio anno 1[illegible]6 die. 8. aug.

34

34 & 35, Hart Street, Bloomsbury, W.C.

MANUSCRIPT ON VELLUM.

AUGUSTINUS (S. Aurelius) De Civitate Dei cum Expositione Fratris Thomæ de Waleys (cum Tabula), Manuscript on 122 leaves of thin vellum, beautifully written in small neat cursive letters, double columns, 43 lines, by an Anglo-French scribe, the first page having a very fine large painted and illuminated ornamental initial, with marginal decorations, numerous painted and illuminated capitals throughout, folio, old French red morocco, full gilt back, line sides, gilt edges, **IN FINE CONDITION**, £7 7s Sæcle XV.

This very finely written and perfect manuscript has the following inscription at end of Table: "Iste liber Expositionum sup. lib. Aug. de Ci. de. est ad usum Fratris Salvatoris Orlande lanciolina Ordnis mīors anno (date erased) die 8 Aug."

*** Thomas de Waleys, author of the Expositio in this MS. (*d.* 1350?) was a Dominican friar, educated at Oxford and Paris. He was imprisoned at Avignon for his anti-Papal views of the Saints' Immediate Vision of God.

ESPASITI
IN
CIVITAT
DEI-

ALSS. IN
MEMBRAR